



C II 37







# PROSPERI ALPINI

PH. ET MED. DOCT. IN GYMNASIO PATAVINO  
MED. PROF. ORDINARIII

D E

## PRÆSAGIENDA VITA

E T

## MORTE ÆGROTANTIUM

LIBRI SEPTIME;

In quibus ars tota HIPPOCRATICA prædicendi in ægrotis varios morborum  
eventus, quum ex veterum Medicorum dogmatis, tum ex longa  
accurataque observatione, nova methodo elucescit.

CUM PRÆFATIONE

HERMANNI BOERHAAVE

Nec non emendationibus, recensitionibus, supplementis

HIERON. DAV. GAUBII M. D. & CH. L.

AC CAPITUM ET RERUM DUPLICI INDICE.

*Editio tertia Veneta omnium emendatissima.*



BASSANI, MDCCLXXIV.

---

SED PROSTANT  
VENETIIS APUD REMONDINI  
SUPERIORUM PERMISSU.



PROSPERITY ALPINE

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY  
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

D E

PRAGUE AUSTRIA

D E

MONTAGNA AUSTRIACA

ALPINE MOUNTAINS

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY  
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION  
125 WEST 47TH STREET  
NEW YORK, N. Y.

CUM TITULO

HERMAN BOHRER

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

125 WEST 47TH STREET

NEW YORK, N. Y.

ALPINE MOUNTAINS

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

125 WEST 47TH STREET



MEDICÆ ARTIS PRINCIPI,  
HERMANNO BOERHAAVE,  
FAUTORI SUO ÆTERNUM VENERANDO,

HIERONYMUS DAVID GAUBIUS  
PERPETUAM FELICITATEM.



*Maximo, quod apud Te, VIR CELEBERRIME, ist-  
hic ALPINI liber habuit semper, & etiamnum ha-  
bet, ponderi junge immensam Tuorum erga me merito-  
rum molem: Sic momenta cognoveris, quæ, hanc ut  
novam ejus editionem Tibi potissimum dedicem, me  
induxere. Te profecto Auspice his primum in oris lu-  
cem Ille vidit. Te commendante distractus est avidis-  
sime. Te adhortante ejus, jam alterum prodituri, in me curam susce-  
pi. Quid ni Illustris adeo Patroni præ se ferat Nomen cliens? Sed vel  
prægnantior multo, alia, quæ ad me attinet, ratio id ipsum postulat.  
Tanta enim est Tuorum in me benefactorum magnitudo, ut dulcissima  
horum recordatione memet oblectans, sæpe dubitem, anne vel ipsis Pa-  
rentibus meis plus debeam, quam Tibi? Quum vero acceptis paria un-  
quam referre me posse, non nisi insanus sperarem; eo tamen adnitendum  
mibi fore credidi, ut aliquando perpetuum justissimæ gratitudinis, sum-  
mæque erga Te reverentiæ meæ, monumentum palam statuam: cui equi-  
dem, si ullo tempore, hodie certe optatissimam nactus prebendo occasio-  
nem. Immortali quippe, & omnium manibus tritissimo id insculptum  
libro & propalabitur latissime, & delebitur numquam: quorum utrum-  
que in votis est.*

*Tu igitur, Fautorum Maxime! quod mente Tibi devotissima sacra-  
tur, æquo id animo velim accipias. Vive diu, quam felicissimus. Dum-  
que, quo nobis datus es, cælum Te manet, serus saltem eo redi. Iterum  
vale. Dabam Leydæ 17  $\frac{27}{9}$  32.*



## LECTURO

HIERONYMUS DAVID GAUBIUS,

S. P.



Uanto se usu commendet in Artis Medicæ exercitio, PROSPERI ALPINI hocce scriptum, novit, qui argumenti gnarus illi legendo dedit operam: sed nec latere ipsum potest, quot quantisque passim vitiis, quacumque demum culpa commissis, scateant, quotquot has in oras pervenerunt, ejus editiones. Enata hinc intelligentiæ obstacula fructuum inde colligendorum & copiam minuunt & dulcedinem. Quam equidem rem uti dolui

semper, ita tandem, vel in privata dumtaxat commoda mea, ipsi, quousque possem, mederi, mecum constitui: utpote qui, Hippocratis lectioni intentus, Alpinum mihi elegeram pro indice, in quem loca, de præfatio in morbis occurrentia, ad suos quæque titulos referrem. Dum ergo hoc agenti plurima inibi, errorum nube obfusa, sponte illucebant; hæc simul corrigendo, tacite quasi voti reddebar compos, Alpinum nactus satis emaculatum, meoque deinceps usui pulchre adaptatum. Interea temporis novam ejus parat editionem Bibliopola; qui, quum præter unicum, idque & mutilum, de prior editione exemplar nullum possideret, meum ipsi ut commodare velim rogat. Anno: do: evoluit Ille; curas videt meas, novæque editioni suæ adjungi optat, perfectioni quippe operis inservituras aurumans. Celeberr. D. BOERHAAVIUM uterque id consultum imus: probat & Hic propositum. Ita Hoc incitante, Illo rogante, inopinato adducor, aliunde satis occupatum hunc hominem novo ut labore onerem. En L. B. bona fide, quo casu tota res contigerit. Nunc quæ præstiterim, audi: Mendas, quotquot observavi, bene multas & graves correxi, ut potui: hiatus aliquot, mihi visos, replevi: citata Hippocratis loca, juxta editionem Hujus Foëssianam, novissimam, utpote ceteris fere magis hodie pervulgatam, accuravi: quæ vero ex Galeno, aliisve allegantur, non attigi; plus enim hæc, quam quo fruor, exegissent otii.

Quoniam vero, quo tempore manum ego primum admovi operi, aliqua jam ejus pars binis sub prælis sudaverat, quam abjici, & correctam de novo imprimi, haud patiebatur sumptuum magnitudo; inde factum, hæc ut talis fere permanferit, qualis fuerat ante. Habetur autem a pagina prima ad 57. nam usque, in primo Alphabeto: in secundo vero a pag. 185. usque ad 209. Interim ne quid desiderari tamen posset, quæ hac in parte corrigenda & addenda fuissent, in peculiare quasdam pagellas, indici præfixas, coniecimus. Ea igitur L. B. facili negotio, inter legendum, ad suos quæque locos, si ita videbitur, transferre poteris. Vale, & labores hosce meos in Tua commoda con-

verte. Dabam Lugduni Batav. 17.  $\frac{27}{9}$  32.

Quæ



**Q**Uæcumque, Benigne Lector, Hieronymus David Gaubius aut addita, aut correctæ in peculiare pagellas, coniecit, ea in hac novissima editione nostra suis in locis collocata diligenter habebis.





## AD LECTOREM

P. S.



Ina adhuc, præter ante dicta, monendus es L. B., quæ, opere jam impresso, demum incidere. Horum prius est, quod huicce editioni, in ornamentum singulare, Auctoris præfixerim effigiem. Qui stupendam ALPINI eruditionem tam vivide exprimit liber, quid ni Ejusdem & in fronte gerat imaginem? Eam vero (quod publicum hic stet gratissimi pro tanta liberalitate animi mei monumentum) eximie debeo munificentie Viri incomparabilis, D. JOANNIS BAPTISTÆ MORGAGNI, eodem in Gymnasio, in quo ALPINUS olim, Professoris longe celeberrimi: quippe qui, litteris sollicitatus, exemplum, juxta tabulam a nobili Pictore, *Leandro Bassano*, exaratam, descriptum, mihi transmittere haud est dedignatus. Expressit hoc Chalcographus noster, quam poterat fieri, fidelissime. Interim ne datam a *Thomasino* in *Illustrium Virorum Elogiis*, ALPINI effigiem cum hac mea conferens, animadversa dissimilitudine hæsites: scias velim, illam senis esse, ætate vero florentis meam: id enim ex datis simul a CL. MORGAGNO ad me epistolis mihi constiruit: utpote commemorantibus, in Tabulæ descriptæ tergo, majoribus olim consignata litteris, adhuc legi sequentia.

---

AN. A VIRGINIS PARTU MDLXXXVI.

MEN. FEBRUARIO

LEANDER BASSANUS PROSPERI  
ALPINO MEDICO, QUUM STATIM  
EX EGYPTO BASSANUM  
VENERIT, GRATO ANIMO  
EFFIGIEM ITA EGREGIE  
GALIDAM OB AMICITIAM  
PINXIT

AN. SUÆ ÆTATIS

XXXI.

Quæ quidem inscriptio, licet nonnullibi mendosa, ætatis tamen ALPINI tum temporis index, ante dictis fidem facit.

Alterum est, L. B. quod, Tua in commoda, Vir quidam Doctissimus, Praxin hac in Urbe Medicam exercens felicissime, rerum, hoc in opere tractatarum, compendia pagellarum marginibus, Idemque & indicem adscripserit locupletiore. Ita, dum suum tribuo cuique, haud videbor Tibi, alienis velle plumis superbire. Iterum vale.

ME-



# MEDICINÆ CULTORIBUS

HERMANNUS BOERHAAVE.

S. P.



**A**d condendam medicinam requiri accuratam primo eventuum historiam, deinde vero severum ex illa ratiocinium, censent omnes, quibus accuratius introspicere in disciplinæ hujus indolem umquam placuit. Qua autem lege, ex idonea experimentorum copia, disputatione rationis proficere quis possit, olim indicare conatus fui, quum de vi ratiocinii mechanici in Medicina publice disserui. Qua vero via experimenta capere, vel jam capta discere, quis poterit, in commendatione studii Hippocratici longe prius dixeram. Est enim HIPPOCRATES unus fere, penes quem silva reperitur observationum earum, quæ ad artem pertinent. Utinam, qui collegit accurate, ordinatim digessisset! Sed properum Viri fatum obstitit, ne tam speratum absolveret opus. Incubuerunt dein supplendo huic defectui illustres in Arte Viri, quos inter LUDOVICUS DURETUS excellit, & eo vel major forte PROSPER ALPINUS. Prior in immortalis mehercle scripto ad Coaca Hippocratis, posterior in absolutissimo, quod vobis jam offertur, opere. Ego sane, postquam prima id vice evolueram, judicavi meliorem in Medicos usus librum alium vix inveniri; nullum ergo Medicinæ Studiosis magis commendandum esse. Quum vero rarissimi libri ingens esset penuria, exarandum denuo curavi juxta exemplar, quod possidebam, editionis Francofurtensis. Id autem quum verborum, sententiarum, citationum, mendis scateret adeo, ut sensus Auctoris vix sibi constaret, nec mihi curandis his vel minimum superesset otii, quærendus fuit, qui id in se susceperet oneris. Hoc autem, grave licet & plenum tædiosi laboris, sibi imponi passus est RODOLPHUS DYKER Embdanus, ingenio, industria, eruditione & modestia ornatissimus, Medicinæ ut nunc summa cum laude Candidatus, ita brevi, Deo dante, ipse magno hominum bono futurus Medicus. Atque idem ille felicissimo ardui laboris successu rem optime absolvit. De eo autem & gaudeo impense, & Vobis gratulor, probe gnarus, dignius hoc opus raro exivisse in lucem. Valete. Lugd. Pat. 22. Sept. MDCCIX.



ILLUSTRISSIMIS AC SAPIENTISSIMIS

SENATORIBUS,

JACOBO FOSCARENO

Equiti, &amp; Divi Marci Procuratori,

HIERONYMO CAPELLO

ATQUE

JOANNI DELPHINO

Equiti, &amp; Divi Marci Procuratori,

*Triumviris Litterariis,*

PROSPER ALPINUS

S. D.

**N**ter partes, quæ artem Medicam perficiunt, Viri Illustrissimi, ea, quæ occultarum morbos continentium causarum notitiam per signa exhibet, perinde ac Imperatori hostium insidias, Medico morbos maligne ingravescentes detegit, præteritasque molestias ægro non referente aperit, præsentia cernit, de vita & morte, deque longitudine ac brevitate morborum multo antea prænoscere docet, atque demum hominem prædictionibus, quasi oraculis, auctore Hippocrate Coo, admiratione dignum reddit, ab omnibus plurimum commendatur, ac veluti divinum quoddam suspicitur. Neque immerito sane, quum Medici hanc artem perdocti, veluti Dii oracula hominibus, ita morbos futuros prædicant, ægrotorumque salutem atque exitium ante prævideant, ac non minus, quanto tempore hæc futura Hippocrates Coo pestilentiam ab Illyriis venientem prædixit, & discipulos ad opem ferendam in varias urbes dimisit; cui illos honores, quos Græcia Herculi, propter ejus merita contulerunt. Libros scripsit Prognosticorum, Morborum Epidemiorum, ac, uti aliis visum est, etiam Prorrheticorum, & Coacorum præfagiorum, quibus tota prædicendi ratio Medicis innotescit: In quibus quidem Hippocratem, quasi divinam naturæ mentem, loquentem audire licet. Quamobrem Eudemus olim Romanus & Senator & Philosophus prædictionem a Galeno sibi arte Hippocratica proditam maxime est admiratus, ita ut postea, sicuti Galenus prædixerat, sanatus, amicis alta voce clamando dixerit: Pythium Apollinem vaticinari ægrotantibus voluisse per os Galeni. Quibus sane constat, hanc Medicinæ partem Græcis progno-



prognosin dictam, ceteris nobilitate ac præstantia esse anteponendam, Medicisque splendorem multum & ornamentum afferre, & ad Medicinam faciendam esse scitu necessariam. Etenim quis quæso occultis morborum causis per signa haud quaquam cognitis, naturæque morbo adversantis statu, ac humorum motibus ignoratis, ægrotis opportuna præsidia adhibere poterit? Hinc fit, ut Medici hujus artis ignari, ejusdem naturæ statum, humorumque motus in ægrotis minus accurate observantes, sæpius ipsi intempestivo ac inopportuno medicamentorum usu, aut impediendo, aut intercipiendo, utiles naturæ progressus, exitium inferant. Ego itaque eximia hujus partis Medicinæ utilitate, præstantia ac nobilitate persuasus, quum multos annos huic studio incubuerim, quum in variis, & regionibus & locis, varios morborum casus atque eventus, tum apud præcipuos Medicinæ Scriptores observaverim, opus ad medicum præsagium maxime faciens composui, in quo de morbis prævidendis, de longitudine & brevitate morborum cognoscenda, de præteritorum symptomatum cognitione, deque præsagienda vita & morte ægrotantium, satis accurate egi. Ac demum quum ultimam hujusce operis partem, septem libris distinctam, de præsagienda quippe vita & morte ægrotantium inscriptam, multorum persuasione in lucem edere constituerim, idque libenter, ne Medicinæ studiosi hoc etiam ad medicinam faciendam commodo carerent, extemplo vos Senatores Amplissimi mihi in mentem occurristis, quibus hosce meos labores devotissime offerrem, ac dedicarem: primum, quoniam hoc opus, quod partem Medicinæ prope divinam (divinum enim videtur, Medicum ægrotos vel morituros, vel sanitatem recepturos, antea prænoscere, atque prædicere) complectitur, sua nobilitate ac præstantia non indignum etiam Amplissimorum Senatorum benignitate mihi sit visum. Addo mihi jamdiu fuisse in optatis, ut me Vobis, Triumviris Litterariis Sapientissimis, possim aliquando honoris, ac beneficii olim suscepti memorem declarare. Quippe qui, nedum lectionem medicamentorum, vulgo simplicium vocatam, (quæ naturalium omnium vel plantæ sint, vel animalia, vel fossilia, ad usum medicinæ facientium historiam docet, viresque ac usus omnes ad medendum, quod ipsum recte mederi est) studiosis Medicinæ merito maximi faciendam, quod absque medicamentorum notitia, neque ullus Medicus, neque ars ipsa Medica umquam esse potuerit, in studio Patavino omnium celeberrimo, mihi interpretandam detuleritis, sed etiam eam ordinariam in eodem studio, ut majori quoque honore, majori vestra benevolentia decorarer, declarastis, quod honoris & ornamenti huic lectioni alias numquam fuit tributum. Merito itaque hosce Libros de nobilissima ac fere divina Medicinæ parte nunc in publicum evulgandos vobis Senatoribus humanissimis (quorum magnificentiam, sapientiam, justitiam, humanitatem, prudentiam, omnes nationes maxime admirantur, venerantur, suscipiunt) dedicandos duxi. Ut ea ratione quandoque etiam appareat, quantopere istius Patavini Gymnasii Medicinæ studiosis utilis foret, ac quantum ejusdem studii ornamentum, atque perfectio augeretur, si una cum aliis partibus Medicinæ hæc una quoque ad prognosticum pertinens, ceteris nobilior, omnino Medicis necessaria publice in eodem

Gymna-



Gymnasio doceretur. Qui non avidissime audirent libros prognosticorum Hippocratis, atque libros morborum Epidemiorum? Illos tamquam prædicendi rationis præcepta continentes, atque hos tamquam casus peculiares, in quibus studiosi ad prædicendi praxin seipsos exercerant. Undique (auderem affirmare) Medicinæ studiosi Patavium confluere, ut præter alias Medicinæ partes prognosis quoque ad Medicinam summæ utilitatis, ac splendoris facultatem, quæ olim a primariis Medicis jure, & merito in hoc studio tractabatur, intelligere possent. Interim Viri Illustrissimi hosce Libros, Vobis a me devotissime dicatos, hilari ac perbenigno vultu accipite. At si quid ex ipsis ornamenti ad artis Medicæ studiosos ac commodi aperiatur in hoc vestro disciplinarum omnium emporio, denuo vel restituendum, vel potius instaurandum, summæ prudentiæ vestræ judicium esto. Deum Optimum Maximum precor, ut Vos & Reipublicæ vestræ felicissimæ, & huic Patavino Gymnasio perpetuis annis tueatur incolumes & fortunatos. Patavii. Anno salutis humanæ MDCL. die 15. Mens. Februar.





# PROSPER ALPINUS

## LECTORI OPTIMO.



*U*um in editione Librorum de Medicina Ægyptiorum Studiosis Medicinæ polliciti fuerimus, Libros quoque nostros de medico præfagio conscriptos nos in lucem edituros, posteaque multis Viris celeberrimis, quibus alii nostri labores alias evulgati haud ingrati extiterunt, hortantibus, ac rogantibus, quum promissis standum esset, non potuimus, neque debuimus ipsorum desiderio plane non obsequi. Unde quum scripserimus primo de morbis prævidendis, mox de præteritorum Symptomatum cognitione, tertio de longitudine & brevitate morborum, atque demum de præfagienda vita & morte ægrotantium, ex quatuor partibus totum hoc opus, ad Medicum præfagium attinens, perficientibus, eam, quæ in morbis ægrotantium vitam & mortem prænoscere docet, septem libris distinctam primum publicandam consulto duximus. Quos libros propter ipsius eximiam ad Medicinam faciendam utilitatem, tum quod a multis maxime expeti intellexerimus, tum etiam, quod libros de hac quidem prædicendi parte prosecutos in promptu magis, ut typis committi possent, habuerimus, eo libentius nunc in lucem prodire permisimus. Itaque, optime Lector, hos interim legito, recte consulito, reliquosque libros de aliis prognosis partibus conscriptos propediem expectato. Atque nostram fortasse Medicinam alias methodico modo informatam. Vale.



# I N D E X

## O M N I U M C A P I T U M,

*quæ in hoc opere continentur :*

### LIBER PRIMUS.

### LIBER SECUNDUS.

- CAP. I. **E**X quibus Medici in ægro-  
tis salutem & mortem præ-  
noscant. Pag. 3
- II. De cognoscendis naturæ viribus, at-  
que in primis, ex quibus ipsarum quum  
robur, tum imbecillitas dignoscatur. 5
- III. De facultatum actionibus robustis  
cognoscendis. 7
- IV. De naturæ actionibus debilibus co-  
gnoscendis, & primo ex animalis fa-  
cultatis symptomatis. 9
- V. De actionibus debilibus facultatis vi-  
talis ex ipsius symptomatis cogno-  
scendis. 13
- VI. De debilibus actionibus facultatis  
naturalis ex ipsius symptomatis co-  
gnoscendis. 15
- VII. De cognoscendis morborum viri-  
bus, atque in primis ex quibus ipso-  
rum quum robur, tum imbecillitas  
cognoscatur. 18
- VIII. De morbis debilibus ex morbo-  
rum Idea, magnitudine, atque mo-  
re, cognoscendis. 21
- IX. De morbis debilibus ab ipsorum cau-  
sis cognoscendis. 22
- X. De morbis natura potentioribus ex  
Idea, magnitudine, atque more co-  
gnoscendis. 25
- XI. De morbis natura potentioribus ab  
ipsorum causis cognoscendis. 26
- XII. De futuri morborum status, seu  
vigoris cognitione ad prædicendi ra-  
tionem. 31
- XIII. De salutis ac exitii prognostico ex  
morborum futuri status cognitione. 34
- XIV. Ex quibus morbos salutare ac  
exitiales nonnulli cognoscant. 36

- CAP. I. **D**E quibus in toto opere sit  
agendum. 41
- II. Quid mente constare in morbis si-  
gnificet. *ibid.*
- III. Quid sit mente non constare, qua-  
libusque signis, quum præsens mentis  
inconstantia, tum futura prænosca-  
tur, & de deliriorum differentiis at-  
que causis. 42
- IV. De salute a deliriis prædicenda. 47.
- V. De morte a deliriis prædicenda.  
50
- VI. Quid fatuitas & oblivio in mor-  
bis significet. 54
- VII. De prædictione ab externis sensi-  
bus. 55
- VIII. Quid in morbis ægrotos non vi-  
dere, tenebrosam visionem, visus  
obscuritatem habere, splendoresque o-  
culis apparere, atque oculos lucem  
ferre non posse significet. 56
- IX. De surditate in morbis acutis. 57
- X. De tinnitu aurium in morbis acutis. 59
- XI. Quid fœtores in morbis, quidque  
cibos potusque graveolentes insipidos,  
vel mali saporis ægrotis videri signi-  
ficet. 60
- XII. Quid stupor, seu torpor, & sen-  
sus factus deperditus significant. 61
- XIII. De prædictione ex corporis cali-  
ditate. 62
- XIV. Ex frigidityte Corporum quid  
prælagendum. 64
- XV. De prædictione ex frigidityte ex-  
tremarum partium corporis. 65
- XVI. De caloris ad frigus, & frigoris  
ad calorem in corporibus acute ægro-  
tantibus mutatione. 68
- XVII.



- XVII. De prædictione ex humiditate corpori & siccitate. 70  
 XVIII. De prædictione ex doloribus, qui in acutis morbis observantur. *ib.*  
 XIX. De doloribus salutem prædicentibus. 71  
 XX. De doloribus exitium prædicentibus. 74  
 XXI. De prædictione ex lassitudinib. 77  
 XXII. De vigilia, quidque ipsa in morbis præfagiat. 78  
 XXIII. Quid somni in morbis præfagiant. 80

## LIBER TERTIUS.

- CAP. I. **Q**uantum ad prædictionem cognitio motricis facultatis medicis conducatur. 85  
 II. De prædictione ex decubitu, & primo de optimo, qui salutem præfagit futuram. *ibid.*  
 III. De malo decubitu in acutis morbis, exitium denotante. 87  
 IV. Quid inquietatio, & anxietas, seu jactatio in acutis morbis significet. 89  
 V. De prædictione ex tremoribus. 92  
 VI. De palpitationibus, quidque in morbis præfagiant. 94  
 VII. De convulsionibus, quidque in morbis præfagiant. 96  
 VIII. Quid convulsiones in febribus acutis significant. 101  
 IX. Quid singultus in morbis prædicunt. 105  
 X. De rigoribus, atque quid in morbis significant. 107  
 XI. De horroribus & ipsorum prædictione. 112  
 XII. De prædictione a torporibus in paraplegiis. 114  
 XIII. De prædictione ex aphonía, idest, vocis interceptione, necnon ex aliis vocis differentiis. 115

## LIBER QUARTUS.

- CAP. I. **Q**uantum vitalis facultatis cognitio ad venandum in ægrotis prognosticum conducatur. 120

- II. Quid pulsus sit, atque quod generibus pulsus omnes comprehendantur. 121  
 III. De causis pulsuum, & quales pulsus robustam facultatem & quales imbecillam indicent. 123  
 IV. De pulsibus salutem & exitium indicantibus. 126  
 V. Cur pulsus in quibusdam febribus exiriosis appareant, aliquando recte valentium similes. 128  
 VI. De prædictione ex respiratione, quidque primo ipsa sit, atque quot ipsius differentiarum observentur. 129  
 VII. De causis respirationis. 131  
 VIII. Quid bene & male spirare in morbis significet. 133  
 IX. Quid respiratio magna velox, magna tarda, parva velox, parva tarda, & magna frequens, magna rara, in morbis significet. 134  
 X. Quid respiratio parva frequens, parva rara significet. 135  
 XI. De respirationibus exitialibus, quæ in moribundis fiunt. 136  
 XII. Quæ a naturalis facultatis cognitione ad intelligendam præfagii rationem, sit utilitas. 139  
 XIII. De appetentiæ symptomatis ad prædicendi rationem. *ibid.*  
 XIV. Quid cibi, & potus optima appetentia in morbis significet. 141  
 XV. Quid in morbis ciborum appetentia prorsus sublata significet. 142  
 XVI. Quid sitis intensa in acutis morbis significet. 143  
 XVII. Quid sitis sublata, seu non sitire significet. 144

## LIBER QUINTUS.

- CAP. I. **D**E partibus corporis, quarum observatio facit ad prædicendi rationem. 146  
 II. Quid corpus benevalenti simile, & dissimile in morbis prænuntiet. 147  
 III. Quid in morbis corporis emaciatio seu extenuatio, & quid ejusdem partes tumescere significet. *ibid.*  
 IV. De prædictione ex coloribus corporis ægroti. 150  
 V. Quid morbus regius in morbis prænuntiet. 152  
 VI.



- VI. De prædictione ex faciei mutatione in morbis. 155  
 VII. De prædictione ex oculis. 158  
 VIII. De prædictione ex genis, auribus, naso, labiis, atque dentibus. 165  
 IX. De prædictione ex linguæ observatione. 167  
 X. De prædictione ex faucibus & dorso. 171  
 XI. De prædictione ex hypochondriis, & primo de iis, quæ salutem significant. 172  
 XII. De malis hypochondriis, quæ mortem in acutis morbis præmonstrant. 174  
 XIII. De prædictione ex ignobilibus partibus corporis. 177  
 XIV. De prædictione in acutis morbis ab extremis partibus. 178

## LIBER SEXTUS.

- CAP. I. **D**E quibus sit agendum in hoc libro, ac primo de prædictione ex coctione atque cruditate excrementorum. 179  
 II. De prædictione ab excretionibus. 181  
 III. An ante concoctionem excretiones sint bonæ atque utiles. 183  
 IV. De diebus decretoriis ad prædictionem facientibus. 188  
 V. De prædictione a diebus decretoriis. 192  
 VI. Quid Crisis sit, quotuplex & quomodo fiat. 193  
 VII. De morbis qui per crisin terminantur, & de iis, qui absque crisi finiuntur. 195  
 VIII. De signis crises futuras significantibus. 196  
 IX. De crisis salutaribus, quæ certam salutem significant, cognoscendis. 199  
 X. De crisis salutaribus, quæ tamen neque fideles, neque certæ perpetuo sunt. 202  
 XI. De crisis exitialibus cognoscendis. 204  
 XII. De cognoscendis crisis, quæ per abscessus, & quæ per excretionem sunt futuræ. 208

- XIII. De prævidenda crisi per sanguinis eruptionem seu fluxum. 210  
 XIV. De crisi, quæ fit per sanguinis fluxum, quum ab utero, tum ab hæmorrhoidibus. 215  
 XV. De cognoscenda crisi, quæ per vomitum fit. 216  
 XVI. De signis crisis per sudores atque per urinas copiosiores futurarum. 217  
 XVII. De signis crisis per alvi fluxionem. 219  
 XVIII. De signis compositarum, sive multarum, simul crisis futurarum, quibus morbi judicantur. 220  
 XIX. De tempore crisis, idest, quo nobis sunt futuræ. 221

## LIBER SEPTIMUS.

- CAP. I. **D**E particularibus humorum excretionibus ad prædictionem esse agendum. 225  
 II. De prædictione a salubris sanguinis excretionem. *ibid.*  
 III. De malis exitialibusque sanguinis excretionibus. 230  
 IV. De sanguinis excretionibus paucioribus, statim desinentibus, atque de stillis sanguinis e naribus, quidque in morbis acutis præfagiant. 231  
 V. De prædictione ex sudoribus, & primo quid sudor, quotuplexque sit, & de ipsius causis. 233  
 VI. De bonis salutaribusque sudoribus, salutem in ægrotis prænantiantibus. 235  
 VII. De malis pernicialibusque sudoribus, exitium portendentibus. 237  
 VIII. De prædictione a vomitibus, & primum de salutaribus. 243  
 IX. De vomitibus exitiosis, mortem præmonstrantibus. 245  
 X. De alvi dejectionibus, & primo de iis, quæ salutem prænantiant. 247  
 XI. De malis alvi dejectionibus, quæ exitium ægrotis prænantiant. 249  
 XII. De prædictione ab urinis, quid sit urina, quomodo fiat, atque quantum faciat ad prædicendi methodum. 253  
 XIII. De variarum urinarum causis. 255  
 XIV.



XIV. De bonis urinis salutem prænunti-  
antibus. 260

XV. De malis urinis mortem prænunti-  
antibus. 263

XVI. De prædictione ex sputis, & pri-  
mo, quid sit sputum, quas partes læ-  
sas denotet, differentiæ, & causæ. 268

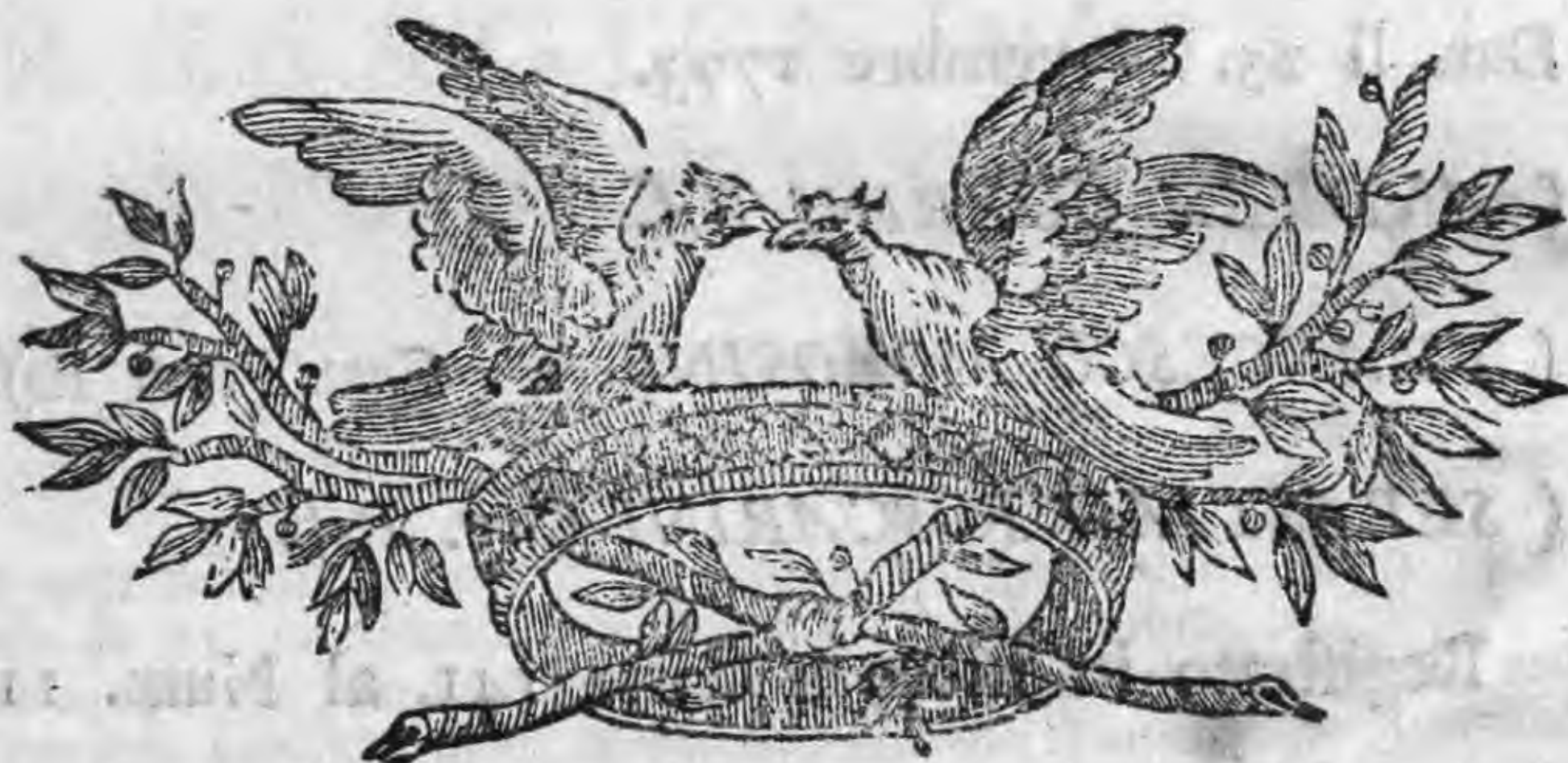
XVII. De sputis bonis, salutem prædi-  
centibus. 272

XVIII. De malis sputis exitium prædi-  
centibus. 273

XIX. De prædictione in suppuratis. 277

XX. Quid in morbis acutis Cerchon,  
vulgo ranticum, significet. 280

XXI. De prædictione ab abscessibus.  
282





# NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

**A** Vendo veduto per la fede di revisione, ed approvazione del P. F. *Filippo Rosa Lanzi* Inquisitor Generale del santo Officio di Venezia nel Libro intitolato: *Prosperi Alpini de Præfagienda Vita, & Morte Ægrotantium libri septem &c. cum præfatione Hermanni Boerhaave &c. stamp.*, non vi esser cosa alcuna contro la santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo licenza a *Giuseppe Remondini* Stampator di Venezia che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 25. Novembre 1773.

( *ANDREA QUERINI* Rif.

( *FRANCESCO MOROSINI* 2°. Cav. Proc. Rif.

( *SEBASTIAN FOSCARINI* Cav. Rif.

Registrato in Libro a Carte 141. al Num. 1150.

*Davidde Marchesini* Segr.

Primo Dicembre 1773.

Registrato al Magistrato contro la Bestemmia in Libro a Carte 52.

*Andrea Grattarol* Segr.





PROSPERI ALPINI  
MAROSTICENSIS  
PHILOSOPHI ET MEDICI

*In Gymnasio Patavino Medicamentorum Simplicium Professoris Ordinarii*

DE PRÆSAGIENDA VITA  
ET MORTE ÆGROTANTIUM

LIBER PRIMUS.

PRÆFATIO.



**A**d eam Medicinæ partem explicandam aggredimur, quæ, quomodo de ægrotantium salute & morte præsagiendum sit, docet. De qua ob eximiam ad Medicinæ studiosos utilitatem, atque commodum accurate nunc agendum duximus. Etenim hæc prædicendi ratio non minus Medicis, quam ægrotis plurimum emolumenti afferet. Hi quidem de ipsorum futura salute Prognosticum audientes, facilius ac propensius Medicorum præceptis obediunt, ac exinde tutius & citius pristinam sanitatem recipiunt. Illi vero prævisis ea arte symptomatis, quibus ægroti sunt vexandi, facilius medicamentis occurrunt. Ex quibus morborum probe cognita ac perspecta natura, curatio qualis recte profutura sit, intelligunt; atque etiam (quod maximum curatricis Medicinæ partis esse existimo) neglecta morborum prædictione, proba quidem vivendi ratio illis minime institui potest. Ipsius enim instituendæ rationem ex singulorum morborum temporum, omniumque maxime status præcognitione pendere, Galen. in lib. 1. cap. 3. de Crisibus hisce verbis prodidit: *Generosi autem Medici atque arte Hippocratica digni est officium, futurum statum prægnoscere, quum omnem victus rationem ad ipsum inspiciens instituat. Eadem ratione principium morbi, atque augmentum, non ubi jam perfecta sunt, cognoscere, sed multo antea præstabit prænoscere.* In hac prædicendi parte olim Galenus post unum Hippocratem, a quo artem didicit, maxime claruit. Cujus sane illustra multa præsagiorum exempla in ejus libris leguntur.

*Prognostici summa utilitas.*

Quid de illo præsagio, immo de divina ejus mente, quasi natura loquente

A

ad



ad Eudemum olim Romanum Philosophum clarissimum? An non ei prædixit, qua febre esset laboraturus, non minus & diem, in qua critica alvi fluxione fuit indicata? Quid de Sexto Romano Senatore, Severo Imperatori multum familiari? an non prima die febrem adventuram, sexta die cessaturam, & decimaquarta redituram, atque decimaseptima per sudorem prorsus solutum iri? Quid amplius? Quum, ut ex ipsius libro de præfagitione ad Posthumum constat, in quodam juvene Romano, febre vexato, quo tempore alii omnes Medici mittendum sanguinem consulebant, sanguinem abunde e dextra nare fluxurum, eoque ægrotum juvenem sanatum iri, coram multis Medicis prædixit, continuoque erumpente sanguine, uti prædixerat, juvenis fuit liberatus? Quæ omnia ut ex ipsius sententia præter aliorum spem evenerunt, sic summam in ipso præstantiam omnes Medici admirari ac suspicere cœperunt. Martianus, unus ex primariis Medicis, Romæ in via obviam Galeno factus, ait: *Quæ ergo in eo libro secundo Prognosticorum Hippocr. scripta sunt, agnosco, atque eadem scio, nec tamen vaticinor*; At Eudemus a febre, uti a Galeno ipsi fuerat prædictum, sanatus de illo alta voce clamando amicis, qui apud ipsum fuerant, inquit: *Vaticinari Pythium Apollinem ægrotantibus voluisse per os Galeni, & quibus remediis ad sanitatem revocari possint, & qua die perfecte liberari debeant*. Hinc complures non solum medendi artis ignari, sed etiam doctissimi Philosophi, ac Medici Galenum in hac arte divinum esse prædicabant, divinisque honoribus ac laudibus dignum ad cælum usque efferabant. Cujus quum ægroti, tum Medici præfagia perinde ac certissima oracula exspectabant. Ex quibus, prædicendi hæc ratio quanti sit a Medicis facienda, facile intelligitur. Juvat quinetiam maxime Medicos in morbis acutis exitalibusque: qui præcognitam futuram ægrotantium mortem ubi assidentibus prædixerint, mortis culpa plane vacare solent, ægrotosque audito prognostico non Medicorum culpa, sed morborum vi interemptos, assidentes judicant. Quod si antea exitium non prædixerint, ipsorum aut ignorantia, aut negligentia mortem omnes adscribunt, interitque Medicorum causa pro certo habent. Hinc non pauci Medicorum nostri temporis perdocti, propriae conscia ignorantia, omnes fere acutis morbis correptos indiscriminatim morituros prædicant. In horum quidem morborum principiis morbum sane fore gravissimum, ingentibusque periculis plenum, affirmant: morbisque iisdem ad statum properantibus, symptomata quum de novo oborta, tum vel alia, quæ prius fuerant, adaucta viderint, aut quovis modo ægrotos plus solito inquietos, vel anxios, deliros, aut ægre spirantes, aut plus solito dolentes, continuo exitium futurum affirmant, quibus, etsi paullo post ægroti ii sanitati restituantur, tamen hæc prædicendi ratio nihil affert incommodi: cum ea via neque parum laudis hi consequi soleant; ipsorumque in arte medica nomen atque fama non parum crescat; artis siquidem medicæ ignari ipsorum sanitatem, (etsi, iisdem Medicos mortem prædixisse, memoria habeant) Medicorum studio ac diligentia subsecutam putant. Ex quo eos Medicos maximis laudibus extollunt. At Medici, arte Hippocratica digni, non in omnibus acutis morbis exitium perpetuo prædicant, scienter enim, ac docte quidem sanitati restitutum iri, & morituros esse ex veris prædicendi artis principiis affirmant: neque omnia gravia symptomatum incrementa timent, neque nova oborta symptomata, vel hæc ipsa multum aucta. Quinimmo magis ex iis, quæ ignaris Medicis malum morem in morbis significare videntur, salutarem aliquam crism sæpe esse exspectandam affirmant. Ex his itaque, quum nos hanc prædicendi in ægrotis rationem Medicis non solum maxime utilem, sed apprimè etiam necessariam esse, intellexerimus; mirari aliquis non debebit, si nos plane, ut methodo, a nullo antea explicata, commonstraretur, in ea tradenda, ac accurate scribenda plurimum studii adhibuerimus. Sed nunc ad illa, quibus hæc prædicendi methodus investigatur, veniamus.



## C A P I.

*Ex quibus Medici in ægrotis salutem & mortem præcognoscant.*

**Q**UI recte cupiunt in ægrotis prælagium aperire, in primis, a quibus ipsum inda-  
getur, intelligere debent. Hæc vero duo existunt unum morbus, qui in corpus tamquam inimicus agens hominis corpus destruere conatur; atque alterum natura, quæ perinde ac arcis alicujus præfectus, in corpore residens, a morbo perinde ac duce aliquo exercitus, ipsum corpus tamquam arcem oppugnante, defendere studet. Ut autem dux exercitus ad expugnandam arcem multis utitur militibus, ipsorum alii ut unam, atque alii ut alteram arcis partem aggrediantur, quo multis superatis tandem arx universa in potestatem veniat: sic & morbus militum loco pluribus utitur symptomatibus, ac aliis morbis, ut multas partes corporis eodem tempore expugnent. Ex oppositoque naturæ ejusdem, & corporis accerrimus defensor, ipsum a symptomatum insultibus custodit, & ne morbo succumbat pro viribus operam dat. Eruditam enim esse naturam, atque arte etiam non carere, artificemque merito dici, atque animalibus consulere, Hippocrat. 1. 6. Epid. Sect. 5. text. 12. pag. 1184. Com. 5. in text. 2. si Galen. in lib. 6. Epidem. credimus, statuit. Hæc enim partes singulas corporis facultatibus multis munit, quibus partes, tamquam militibus ad resistendum, quum variis morbis, tum symptomatis utuntur. Itaque ex partes corporis facultatibus perinde ac militibus utentes, a morborum symptomatumque insultibus defenduntur. Ex quibus cuique liquido constabit, naturam corporis partes robustis facultatibus instructas habentem, difficili negotio morbo esse superandam, ipsamque contra debilioribus partium viribus seu facultatibus instructam facile morbo succumbendam. Colligamus igitur ab his, ut nuper dictum est, salutis atque mortis futuræ prænoscentiæ judicium a duorum tantum, morbi nimirum, & naturæ invicem colluctantis observatione pendere atque fieri. Quod Galen. in lib. de constit. art. medicæ c. 18. perbelle ita expressit: *Medicus quippe his duobus, morbo inquam & naturæ colluctantibus, animum semper intendit; atque dum discernit, quodnam horum robustius sit, primum quidem secum de salute hominis, aut interitu prælagium depromit. Deinde vero, quo alterum altero fortius esse novit, tum & illius præfinitum tempus agnoscit.* Nec mirari quispiam debet, si quis, robur utriusque recte perpendens victurum tandem deprehendat; cum videamus complures Gymnastas ex primis statim motionibus, quibus contra se invicem luctantes feruntur, victurum prænuntiare, & sæpe ante partam victoriam, quodque celerius adversarius succumbet. Hoc autem agunt, quum alterum altero non viderint validiorem. Quare ex alia nulla exercitatione salutem aut interitum prænoscet, præterquam ex exacta virium tum morbi tum naturæ notitia, ex qua utriusque præfinitum tempus exquirat; ut enim celerrime solvendus morbus est, quum validiores vires fuerint; ita cito mors adventabit, si hæc imbecilliores sint, morbus vero fortior. Naturam vero morbo robustiorem significant validæ, ac robustæ corporis facultates, quibus ipsa non carens, vel etiam contra morbum, fortissime pugnat, nec ipso facile superatur. At interdum fit, ut quemadmodum arx firmissima munitissimaque, aut militum, aut victus, aut cæterarum rerum, quibus castra, ut defendi possint a fortissimo Duce exercitus, opus habent, defectu; sic natura nostrorum corporum vel etiam fortissima, ciborum inopia, aut mala victus ratione, aut medicamentis non recte adhibitis, aut denique longa morbi oppugnatione, sæpe succumbat. Ex quo ipsa aliquando castrorum Duce imitatur, qui, quum a longa obsidione milites, victum & cetera necessaria sibi defectura timeat, inopinanter aliquando e castris egres- sus repente contra obsidentem exercitum pugnam tentat, quem quandoque fortissime pugnando aut totum vincit, aut ingenti militum copia excisioni mandata, ita debilitat, ut ab ipso nihil amplius, aut sane parum sit timendum. Non dissimili argumento corporis alicujus natura sagacissima, robustissimis muni-

*Prælagium in ægrotis unde pendendum.*

*Morbi & naturæ comparatio.*

*Salus, atque mortis prælagium ex quibus noscitur.*



Status fu-  
turi cog-  
nitio neces-  
saria ad  
prædican-  
dum in  
morbis.

ta facultatibus, ex longa quandoque morbi pugna, virium defectum timens, morbo vel causis, vel symptomatis irritata, sæpius in ipsum morbum ante opportunum tempus ad pugnam invehitur, ipsumque fortissime pugnando aut plane vincit, aut saltem plurimum ejus vires debilitat. Atque hæc miro quodam quasi discursu aut ratione ( sic probe ipsam Deus docuit ) in ægrotis a natura non raro fiunt. Demum natura æque omnes partes corporis non curat, sed præcipuas præcipue; quum singularum partium corporis non æquale sit robur, quippe principales partes statim ab initio natura majori robore donavit, ut Gal. in l. de causis morborum c. 6. docuit. Arcis enim alicujus præfectus ac defensor, non æque omnes, sed principales magis arcis partes curat, & defendit, quibus præsertim expugnatis arcem universam superari sit necesse; ita natura corporis custos ignobiles, admodumque a visceribus remotas non tanto studio curat, quod si graviter aliquando a morbo vexentur, servata viscerum nobilium sanitate, deinceps pristinae salutis ea restitui soleant. Curæ igitur primum naturæ sunt viscera, ut a morbi insultibus custodiat, omneque studium ad ipsorum conservationem adhibet, maximeque ad ipsum cor defendendum. Sæpeque, ut istæ hæc nobilia viscera morbo aliquo vexata, ac oppugnata defendantur, ac serventur, natura permittit, aut ipsa procurat, ut ab his visceribus totus morbi impetus ad aliquam partium ignobilium feratur: tantam semper, Gal. in lib. 2. c. de usu partium auctore, natura providentiam securitatis principalium particularum habuit, ut non raro in longis morbis Medici observare soleant, naturam robustam, diu a magno morbo conflictatam, ad aliquam ignobilem partem humores noxios transmittendo membra præcipua exonerare, atque liberare. Quo pacto sæpe multos cum acutos tum longos morbos judicatos vidimus, nempe in cruribus, cuteque, tumoribus, inflammationibus, exanthematis, variolis, morbillis, scabie, aut aliis hujusmodi obortis: de quibus Hippoc. in lib. 2. In text. 18. §. 13. Prognosticorum p. 43. lin. 18. dixit: *Abscessus autem, qui ad crura fiunt in pulmonis vehementibus, ac periculosi, omnes utiles sunt.* Colligamus itaque duo esse, a quibus Medici in ægrotantibus salutem & interitum prænoscent, nimirum naturam atque morbum, ac ex utriusque virium cognitione uter sit victurus, esse judicandum. Quam rem Gal. 2. In text. 6. ita expressit: *Summa potius præfagitionis in morituris convalescentibusque est, quoties vis morbi cum ægri facultate conferatur.* Si enim morbus vehementior est, æger omnino morietur, si debilior quam ægri facultas, haudquaquam morietur, ubi nihil committatur. At quum sanitas non nisi declinantibus morbis, aut saltem in statu contingat, Medici, diligenter naturæ & morbi viribus exploratis, an eæ eousque perdurare possint, conjectura assequi debebunt. Quod ni assequantur, quippe, an natura post morbi statum cum morbo pugnando perdurare queat, ni conjiciant, de salute & interitu præfagium haud probe prænoscent. Hinc præter naturæ & morbi cognitionem, futuri quoque status seu vigoris cognitio erit necessaria. Etenim æqualibus quum naturæ tum morbi viribus observatis, ubi status morbi cito futurus sit, natura morbum absque dubio superaturam Medicus præsciet: at quo ex opposito tarde eodem morbi statu futuro, oppositum, atque difficile judicium fiet. Ex quo apparet sine status seu vigoris morbi futuri noticia, minime posse de salute & morte recte judicari: Quam rem expressit Galen. in l. 3. c. de crisi ita scribens. *Et quidem sine horum trium exacta dignotione nihil de salute investigari contingit, non magis quam hoc sciri potest, hominis robore, oneris magnitudine, & viæ longitudine antea non perspecta: nam ægri vires portanti onus, morbus vero oneri, tempus autem, quod usque ad statum extenditur, longitudini viæ respondent.* Quo pacto igitur de ægrotante sciri potest, num quid sufficiat, si nulla status præcognitio habeatur? Ex iis itaque omnibus ratio cogit, nil tam studiose esse discendum, quam futuri status prænotationem. Itaque ex natura, morbo, atque morbi futuri status dignotione totam in ægrotis prædicendi rationem, seu methodum pendere merito diximus. At iis præmissis nunc ad singulorum notationem assequendam declinemus, a naturæ viribus dignoscendis incipientes.



## C A P I I.

*De cognoscendis Naturæ viribus, atque in primis ex quibus ipsarum quum robur, tum imbecillitas dignoscatur.*

**Q**UUM naturæ vires sint a nobis dignoscendæ, atque non minus, ex quibus ipsarum cognitio habeatur, de Natura, atque de ipsius facultatibus & actionibus prius est agendum. Naturam vero, illam (inquam) adversus morbos pugnantem, quamdam esse substantiam seipsam moventem, in iis, quæ ab ea reguntur, corporibus inhabitantem plures existimarunt; at quid illa sit, quæ ab ea reguntur, in illis actiones edat; omnes fere vel etiam nunc later. Multis tamen Medicis, Hippoc., Galeno (*lib. 9. de Hipp. & Plat. decr. c. 9. In 1. aph. 14. In 2. aph. 51. In 4. aph. 37. & in 5. aph. 22. & in 11. method. med. c. 1.*) atque aliis, quemdam illam esse spiritum, vel calorem innatum, sed congenitum ex primorum elementorum com-  
*Natura, ejusque vires quomodo cognoscuntur.*  
 moderatione profectum, in partibus corporis spirituosis, carnosis, atque solidis viventem, persuasum est. Quam rem (etsi calorem ipsum naturam, vel animum non esse putem, sed ipso magis tamquam instrumento uti) nobis non pauca suadere existimo. Corpora siquidem, ut docet Hippocrates, pluri innato calore referta, perfectius ac robustius suas obeunt functiones, ac imbecillius, quæ illius caloris minus participant. Quod in puerorum & senum corporibus facile observamus, illa namque, quia plurimo innato calore valent, sua idcirco naturæ munera perfectissime præstant, seu exercent: etenim recte cibum appetunt, concoquunt, retinent, atque ipso ad nutritionem utuntur, non minusque genita excrementa inutilia rejiciunt & consumunt. Ex quo maximos gravissimosque morbos pueri aliis aliarum ætatum hominibus facilius ferunt. Senum vero corpora caloris inopia ac defectu omnium maxime languidissimis functionibus utuntur. Præterea in singulis quoque corporis partibus id licet observari, quo enim cerebrum, stomachus, hepar, cor, atque cetera alia membra, plus nativo illo calore valent, si-  
*Natura quomodo distinguitur.*  
 ve ejusce caloris plus habent, eo robustius naturalia munera obeunt, ac exercent. Quo vero minus, ad obeunda naturæ opera eo imbecillius se gerunt. Cerebrum plurimo calore utens recte concoquit, pauca excrementa gignit, ipsaque valenter digerit, resolvit, vel rejicit, in quo sensus omnes ob id purissimi exercentur. Frigidius vero debiliter concoquit, excrementa multa coacervat, ipsique ea de causa assidue scatet, quo sensus non recte suas edunt functiones, vel eas debiliter & imperfecte. Quod eodem modo & de aliis nostris corporis membris demonstrari potest. Ex quibus quidem natura nihil sane aliud, quam calor temperatus, congenitus, sive innatus creditur probe (uti in brutis etiam animalibus apparet, quæ, quod plura ratione agere videantur, non omnino discursu carere quibusdam naturæ doctis persuasum est) ab Auctore nostræ creationis perdocta, atque erudita. De qua Gal. in cap. 2. lib. 2. de dieb. decretoriis: *Physicum esse convenit, qui hæc judicet, & persuasum habere naturam prorsus sufficere; & summa quadam providentia corpori nostro prospicere: Item propriis etiam motibus ordinatis, si quid aliud, ita & ipsam uti.* Et in lib. de causis morborum cap. 2. *Rationem enim quamdam, atque mentem naturæ tribuimus, si ita simpliciter ipsam quicquid inutile est, deponere affirmemus ex nobilioribus partibus ad ignobiles.* Ex quo Hippoc. in lib. 6. Epidem. sect. 5. text. 1. pag. 1184. cap. 6. idem ait: *Morborum naturæ medicæ, atque ibidem Galenus Com. 5. Text. 1. Hippocratem non esse ex illorum cœtu, qui naturam arte carere arbitrantur, sed eam esse artificem, animalibusque consulere, tradidit.* Hæc vero triplici differentia distinguitur; una siquidem animalis dicitur, quod functiones ad animam, seu ratiocinatricem facultatem attinentes obeat: naturalis altera, quæ ad appetitricem, altricem, generatricem: atque tertia vitalis, quæ vitæ custodiæ maxime præest. Has Galen. in lib. ix. cap. 10. meth. medendi, ita expressit: *Gubernans animal (ut in lib. de Hippoc. & Platonis dogmatis est monstratum,)* tres diversi generis facultates  
*A 3*



toti corpori ex suo quodam veluti fonte, quæque distributæ: eas Plato animas vocat, propriam cujusque substantiam inveniens. Est enim earum quedam ad nutriendum animal necessaria, ac cum stirpibus communis: quæ jecur veluti pro fonte habet: Canales vero ab hac in totum corpus sparsos, ipsas venas: hanc seu appetitricem, seu naturalem, seu altricem voces, nihil interest: veluti si animam aut facultatem. Altera est, quæ non modo, ut stirpibus ac vita præditis, sed etiam ut animalibus anima est insita: Hæc sedem in corde habet, ipso quoque insiti caloris quodam seu fonte. Ab hoc fonte canales arteriæ sunt, vocanturque hæ multis sane nominibus: nam & facultas, sive virtus vitalis, & facultas, sive virtus animosa, & anima vitalis, & anima animosa dicitur. Tertia anima ratiocinatrix in cerebro domicilium habet; ea voluntariis actionibus una cum sensibus præsidet. Utitur & hæc particulis quibusdam seu canalibus, nempe ipsis nervis, sensum motumque per hos in totum animal transmittens. Tres itaque hæ sunt facultates, quæ corpus a morbo defendunt, animalis, quæ cerebri, vitalis, quæ cordis, & naturalis, quæ hepatis curam habet. Hæ tribus alicujus arcis præfectis eam defendentibus comparantur, qui quum per se soli nequeant ejus defensionem tueri, seu recte sustinere, militibus utuntur, quibus ab arce insensos hostes propellant. Sic quælibet prædictarum facultatum pro militibus functionibus quibusdam contra morbos utitur. Donatæ etiam sunt facultates nonnullis instrumentis, quæ ipsis subserviant, quum corporum sanitatem curare student. Animalis siquidem facultas, (quam in cerebro sedem habere diximus) nervos, vitalis in corde arterias, ac naturalis in hepate venas habent; per has sanguis ad omnes corporis partes nutriendas labitur, ac per nervos iisdem partibus sensus & motus, atque demum per arterias vitalis spiritus a corde communicatur. Vivunt itaque corporis partes ope vitalis spiritus; Sentiunt, ac moventur ope animalis a cerebro per nervos in ipsas effusi atque emanantis; Nutriuntur denique a sanguine ipsis per venas a jecore accedente. Quælibet quoque pars vita non destituta a natura nervis arteriis venisque referta, continue ex sanguine, ac gemino nuper dicto spiritu, alitur, vivit, sentit, ac movetur. Hinc singulis corporis partibus adsunt ii spirituum calores, quibus functiones omnes, seu actiones, scilicet animales, vitales, naturales vitæ conservandæ causa, obeuntur: hosque calores, a quibus actiones eæ obeuntur, Medici merito vires appellant, quas natura singulis partibus, prout opus est, dispensat: quo etiam facultas dispensatrix a Medicis est nuncupata. Facultates vero omnes propriis actionibus perficiuntur. Naturalis quidem tres præcipuas habet, quippe nutritionem, actionem, atque generationem; quibus multæ aliæ destinantur, quæ sunt attratrix, retentrix, concoctrix seu alteratrix, ac expultrix: Sine his corporis partes neque generantur, neque nutriuntur, neque augentur. Non me later his longe etiam plures, servientes huic facultati, actiones ab aliis recenserî, quas tamen omnes sub prædictis contineri haud ignoreo. Attrahunt enim partes, quo nutriantur, alimentum, vel quo exonerent præcipuum, nobileque membrum, excrementum, ut vesicula bilem, lien sanguinis sæcem, & urinam vesica. Retinent partes attractum alimentum, quoad ipsum perfecte coxerint, atque excrementum, donec copia distendendo, aut qualitate infesta partes valde molestat. Coquunt non minus, quoad in substantiam partis nutriendam alimentum mutatur. Quod ut fiat, facultas pluribus utitur coctionibus, pro variis præparationibus, priusquam partes similes sanguinem recipiant, sibi que ipsis ultima coctione edita assimilent. Variæ profecto in variis membris ad illud operis a natura destinatis concoctiones fiunt. Cibus in primis in stomacho susceptus coquitur, posteaque rursus in venas attractus coquitur, quoad in sanguinem mutetur; qui dehinc per venas singulis partibus concessus in ipsarum substantiam, postrema peracta coctione, mutatur. Expellunt etiam, aut quod alterari, seu coqui non potest, aut quod quantitate vel qualitate molesta lædit. Hinc omnes partes, quoad possunt, noxios humores a se propellant, ipsosque partes aut naturæ, aut morbi alicujus ratione factæ debiles, recipiunt. Atque hæc de facultate naturali. Vitalis vero facultas, qua corporis partes

Corpori  
tres in-  
sunt fa-  
cultates

Facultas  
naturalis  
quæ?

Facultas

tes



tes vivunt, duabus tantum functionibus seu actionibus utitur, quippe pulsatione *vitalis* arteriarum, atque respiratione. Hac quidem frigidus aer per asperam arteriam *que?* & pulmones ad cor vehitur, ut calor vitalis igneo temperamento donatus (qui absque ventilatione, quin resolvatur & marcescat, servari non potest) ejus frigore coerceatur, neque disfluat, neque extinguatur. Pulmonum vero dilatatione (veluti eorumdem compressione innati caloris fuligines geniti evacuantur, puriorque vitalis spiritus redditur) cordis calor recreatur, fitque purior. Idem in toto corpore pulsatione arteriarum fit, quando ipsarum dilatatione (quam Græci *diastolen* vocant) calor refrigeretur, & compressione, *systole* vocata, quod ex humorum deistione in toto animante contractum est, veluti fumidum excrementum expellatur: quod Galen. in multis locis meminit, & cap. 33. de causis pulsuum hisce verbis: *quod tuendi causa caloris universi corporis creati (scilicet pulsus) sunt, quem refrigerent, & si quid sit fuliginis ex succorum adustione contractum, id excernunt e vestigio.* Etiam illo loco dictum est, ad gignendum hos conferre animalem spiritum. Respiratio a natura facta est caloris innati cordis causa, ut refrigeretur, & a fumosis halitibus expurgetur, & pulsatio arteriarum non minus addita est, caloris vitalis in toto corpore effusi refrigerationis, atque purificationis gratia. Animales denique functiones plures existunt, scilicet animalis seu voluntaria, quæ nervis atque musculis est destinata, quintuplexque existit, una sensitiva, quæ in alias quinque subdividitur, quippe in videndi, odorandi, audiendi, gustandi, tangendique actionem, secunda est motiva, qua corporis singulæ partes moventur, tertia imaginandi, quarta ratiocinandi, & postrema memorandi. Hæque sunt omnes facultatum actiones, quæ inculpatæ, ac robustæ in corpore cognitæ naturam robustissimam præmonstrant, plurimumque innati caloris ad ipsas facultates ipsam mittere, ac instrumenta quibus ea obeuntur: itaque primum ipsorum principium, nempe cerebrum facultatis sedem nullo vitio teneri. Infirmæ vero debiles vel vitiatæ oppositum utique denotant; quando hæ, caloris (quem vires appellant) inopia, vel debilitate, aut vitio instrumentorum, aut ex causa morbifica ita obeantur. Ab actionum itaque robore & debilitate, totius naturæ potentia seu vis quanta sit conjicitur. Sed quod nos hætenus universaliter conjecimus, nunc singillatim attingamus.

*Facultas animalis que?*

## C A P. III.

*De facultatum actionibus robustis cognoscendis.*

**A**ctiones, quæ in corpore perfectissimæ obeuntur, facultatis, a qua emanant, *Facultas* robur ideo significant, quoniam nedum facultatis, sed & illius sedis (quod primum facultatis instrumentum Gal. vocat) atque aliarum partium, vel instrumentorum, primo instrumento inservientium perfectæ sanitatis certa sunt indicia, ut Galen. in 1. lib. cap. 2. de sympt. causa tradidit. Quum itaque in ægrotis, (ut ab animalis facultatis actionibus incipiamus) omnes quum interni tum externi sensus, scilicet visus, olfactus, gustus, tactus, nihil a statu naturali mutati observantur, recteque, quod ad imaginationem, memoriam, rationem, atque motricem potentiam pertinet, tunc se habent, sic robustam, recteque valentem facultatem cerebrum inhabitantem significant, ut nihil omnino ipsam offensam exinde præmonstretur habuisse. Quod Hippoc. in lib. 2. aphorism. 33. nobis indicasse visus est, quum dixerit: *In quovis morbo mente constare & bene se habere ad ea, quæ offeruntur, bonum: contrarium vero malum.* Naturaliter itidem homines respirare, atque arteriarum pulsus magnos, vehementes, æquales atque ordinatos habere facultatis vitalis seu animosæ fortitudinis nobis est indicio. Hoc Hippoc. in 1. libro prognosticorum pag. 38. lin. 11. text. 25. ita expressit: *Spirationis autem facilitatem existimari oportet, per quam magnam vim habere ad salutem in omnibus morbis acutis, qui cum febre sunt, & in quadraginta diebus judicantur, & Galen. in comment. cap. 7. naturalem respirationem appellavit spirationis fa-*

*Facultas actionum robustæ unde cognoscitur? Animalis facultatis actiones robustæ unde cognoscuntur?*

*Vitalis facultatis actiones robustæ unde cognoscuntur?*



Naturalis  
facultatis  
functiones  
robustae  
cognoscun-  
tur?

cilitatem, significantem neque thoracem, neque cor, ac pulmonem, neque præcordia doloris quamdam habere affectionem, quinetiam neque partes quasdam iis admistas. Et in lib. 1. de præfag. ex pulsibus; de pulsibus, hanc facultatem robustam denotantibus, ita habet: *Vehemens enim pulsus a facultatis semper robore fit, ac quo sit vehementior, tanto robur majus esse facultatis.* Non secus etiam de naturalis facultatis functionibus dicendum erit, ægrotos namque probe cibos appetere, atque ex ratione sitire, optimum est, exindeque robur facultatis significatur, non minus & partes ad se alimentum recte attrahere, retinere, concoquere, excrementumque per loca convenientia expellere; idem ostendit com. 2. Ex quibus naturalis facultatis actionibus duæ sunt præcipuæ, ad hujus potentiae robur ac debilitatem denotandam, quippe excrementorum coctio atque excretio. De illa Hippoc. lib. 1. Epidem. sect. 2. pag. 948. litt. F. text. 45. cap. 9. & idem ait: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, securitatemque salubrem.* Et Gal. in lib. de constit. art. medicæ dixit: *Quibus omnibus hoc commune est, numquam morbum solvi posse, nisi prius in excrementis coctionis signa conspiciantur.* Unde siue aures male habeant, siue oculi, siue fauces, & ut summarim omnia dicam, coctiones omnes celerem crisin, salutisque securitatem indicant, & in 1. de crisibus cap. 8. scribit, coctionis signa numquam male apparere. Non minus in lib. 3. c. 4. affirmavit, quum milles, dum crises fierent, interfuisset, neminem unquam vidisse intereuntem, qui præcedentibus coctionibus crisin habuisset, & in 1. aphor. dixit, coctiones naturam morborum causis prævalere perpetuo præmonstrare. Hanc sequitur excretio, quæ post coactionem apparens semper facultatis robur indicat, certamque salutem prænuntiat. Natura enim perpetuo hoc ordine procedit, ut prius concoquat, mox expellat. Quo omnis excretio post coctionem apparens optima & salutaris judicatur. Hæc vero duobus modis fit, uno modo, singulis corporis partibus propria excrementa in ipsis genita excernentibus; altero, quum multitudine humorum exsuperantium, vel qualitate, vel utroque modo eadem partes gravatæ excernunt. Quam excretionem præmonstrant excrementa probe concocta, atque secundum naturam excreta. Quorum absolutissimam tractationem postea, quippe in ultimo libro, instituemus. Hæc vero ita prodeuntia excrementa, perfectam, ut docet Hippoc. partium, a quibus procedunt, sanitatem indicant. Altera vero excretio, in qua humores quantitate aut qualitate molesti debito tempore vacuantur, expultricem facultatem robustam, naturamque ipsam morbo prævalere, certo præmonstrant. Cujusmodi sunt critica sanguinis eruptiones, urinæ copiosiores, alvi dejectiones, vomitus, sputa, atque sudores. Hæ etenim omnes naturam quum robustam tum causis morborum prævalentem significant. De proba sanguinis excretionem Hippoc. lib. 1. epid. sect. 2. pag. 951. litt. E. comm. 2. text. 65. & idem ita habet: *Febribus autem ardentibus, quibus rite ac largiter sanguis per naves erupit, ea de causa maxime servabantur.* Quod in Cleonæide lib. 1. Epid. Ægr. 6. p. 982. Pericle lib. 3. Epid. Ægr. 6. p. 1102. Virgine Abdera lib. 3. Epid. Ægr. 7. p. 1103. Herophyto lib. 3. Epid. Ægr. 9. pag. 1106. Muliere morosa lib. 3. Ægr. 11. p. 2108. Larissa Virgine lib. 3. Epid. Ægr. 12. p. 1110. Metone lib. 3. Epid. Ægr. 7. p. 983. atque in aliis multis ab Hippoc. aphor. 73. fuit observatum, de quibus ait: lib. 1. Epid. p. 951. litt. G. *Sanguis autem plurimis erupit; præcipue adolescentulis, & adultis, quorum perit maxima pars, quibus sanguis non erupit.* Et Gal. paullo post com. 3. text. 88. de Metone dixit; *Large de naribus eruptiones sanguinis liberant fere.* Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quamquam non omnino tuta signa haberet. De urinarum vero probis excretionibus seu purgationibus post coctionem apparentibus Hippoc. in 4. aphor. 74. inquit: *In quibus ad articulos speratur abscessus, liberat ab abscessu urina multa, crassa, alba facta.* Qua scilicet alba, crassa, & copiosa cum multa subsidencia Nicodemum fuisse judicatum in lib. 3. Epid. pag. 1108. Ægr. 10. com. 2. text. 2. posteritati tradidit, & Charionem lib. 3. Epid. Ægr. 5. pag. 1072. multis biliosis. Nonnumquam etiam nigras tunc temporis excretas multis profuisse Gal. in lib. 3. Epid. com. 3. text. 73. his verbis affirmavit, dicens: *Equidem quamdam novi, quæ talibus urinis magna copia evacuatis,*

Excretio  
post co-  
ctionem  
duobus  
modis fit.

auxi-



auxilium percepit : & de dejectionibus salutaribus , naturam morbo prævalentem præmonstrantibus , in lib. 4. aphorism. 28. Hippocr. ita habet : Et , quibus surditas , supervenientibus biliosis dejectionibus , cessat : ac in lib. 7. aphor. 17. Lippientem ab alvi profluvio corripi , bonum . De Herophytoque judicato in lib. 3. Epid. Ægr. 9. p. 1106. Com. 1. Circa diem centesimum alvus fuit turbata , multis biliosis , durabantque diu multa talia . Gal. vero clarius de hac excretionem in l. 1. aphorism. 22. ita scribit ; Quando igitur post morbi coctionem aliquis humor vitiosus excernitur , tunc corpus a natura expurgatur , & propter hoc atrabilis , & alius omnis humor hujusmodi , ubi signa coctionis in morbi processu apparuerint , bonam significat evacuationem . De ea itidem , quæ per vomitum fit , Hippoc. in lib. 2. Prognost. pag. 41. lin. 3. aphorism. 15. dixit : vomitio autem utilissima est , quæ pituita ac bile permista quam maxime est : & de excretionibus in suppuratis ait lib. 6. Aphor. 15. Quicumque ex morbo laterali fiunt empyi , idest suppurati , si quadraginta diebus purgantur , a die qua fit ruptio , liberantur , & de sudoribus Progn. pag. 38. lin. 15. Sudores autem optimi sunt per omnes acutos morbos , si per diem eveniunt decretorium , & integre sedant febre , si ex toto corpore prodeant , faciantque , ut æger ferat facilius morbum . Atque hæ omnes sunt excretionem expultricem facultatem robustam præmonstrantes , quæ sic valida contra morbum pugnat , ut interim sola excretionem ipsum superet . Quod de Metone Galen. in 1. Progn. text. 35. animadvertit , de quo ait : Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione , & judicatus , & servatus , quamvis non omnino tuta signa haberet . Ex hac prævalida excretrice facultate Hippoc. in iis , qui in secunda epidemica constitutione ægrotarunt , maximam utilitatem cognovit . Nam in lib. Epidem. sect. 2. pag. 558. litt. E. com. 2. text. 79. hujusce potentie tale commodum iis fuisse dixit , ut fere omnes , qui forte hac excretoria vi valuerunt , evasisse animadverterit . Quæ res nobis ex ipsius sermone conspicua magis fit , qui est hujusmodi : At vero hoc statu quatuor his præcipue signis servabantur ; quibus enim aut ex naribus probe sanguis erupisset ; aut qui per vesicam urinas multas , & multo bonoque præditas sedimento reddidissent ; aut per ventrem , turbida biliosa tempestive processissent ; aut qui in dysenteriam incidissent . Multis vero usu venit , ut non ab uno illorum judicarentur , sed per omnia plurimi excernerent , qui quidem gravius habere videbantur : Veruntamen omnes , quibus hæ accesserunt , superstites erant . At de cognoscendis robustis naturæ actionibus , hæc nobis sufficient . Nunc ad debiliū dignotionem declinemus .

## C A P I V.

De naturæ actionibus debilibus cognoscendis , & primo ex animalis facultatis symptomatis .

**V**ALIDIS seu robustis naturæ actionibus , quæ ipsam morbo prævalentem ostendunt , recte perspectis , ad debiliū notitiam descendimus . Quæ ex Galeno in 1. c. de sympt. caus. tribus modis prælanguescunt , scilicet ubi omnino tolluntur , aut diminuuntur , aut denique vitiantur . Unde in ipsis variis debilitatis gradus nobis innotescit : etenim maximam naturæ debilitatem actiones sublatae explicant , quippe quum ipsis facultas plane destituitur . Præsertimque si hæ , resoluta aut emortua facultate , aut primo facultatis instrumento læso , tales prodeant , seu deficiant . De his Hippoc. in l. 4. Aphorism. 49. ait : Si non videat vel non audiat , jam debili existente corpore , quicquid horum evenerit , mors proxima est . Et in Epidem. l. 1. Epid. p. 966. in Philisci Historia : partes extremæ frigescebant , atque ad calorem amplius non redibant . Et ex naturali facultate in Hermocrate l. 3. Epid. Ægr. 2. p. 1062. extincta : perpetuo a cibo abhorrebat , omnino mente constabat , loqui non valebat , lingua inaruit , non sitiebat . Minus malum vero portendunt , quod minorem quoque naturæ debilitatem denotent , quæ sunt aut cum defectu , aut cum vitio , non tamen ex facultatis defectu vel vitio , neque primo ejus instrumento læso ( quando & hæ actiones imminutæ aut vitiatae magnum periculum præmonstrent )

Naturæ  
actiones  
tribus mo-  
dis præ-  
langues-  
cunt .



*Animalis  
facultas  
prælan-  
guida.  
Ratioci-  
natricis  
facultatis  
debilitas  
unde no-  
scitur?*

strent) sed læsis tantum instrumentis primo servientibus, cuiusmodi sunt surditates, cæcitates, paraplegiæ, tremores atque aliæ actiones diminutæ aut vitiatæ, quarum ii affectus symptomata existunt, quæ læsis instrumentis primo quippe cerebro servientibus concitantur. At hanc rem accuratius attingamus & illustremus per singulas tres facultates discurrendo, ab animali exordientes; quæ quum triplicem habeat potentiam, nimirum ratiocinatricem, motricem, ac sensitivam; nunc de prima agamus. Itaque ut nuper diximus, ægrotos mente constare optimum est, quippe quod facultatem adversus morbum animale viribus maxime valere denotet, ita sublata ratione ac discursu eandem maxime languidam, atque morbo imparem viribus comprehendimus. Ipsamque facultatem, aut primum instrumentum, nempe cerebrum, quod alias ejus sedem esse diximus, aut alia instrumenta, primo subservientia, aut denique omnia simul læsa cognoscimus. De quibus in *Prorrheticorum text. 8. Prælanguentium desipientiæ pessimæ*, ut & *Thrasynonti contigit, &c. Tremulæ, Prorrh. lib. 1. text. 24. obscuræ, blandæque, & contrectabiles desipientiæ, valde phrenitiæ*, ut *Didymacho obvenit. Nec non a sanguinis*, dixit *Hippoc. in 7. aphorism. 9. profluvio desipientia, aut convulsio malum*. Hæc sane symptomata sunt, quæ facultatem resolutam consequuntur. Sicuti veras omnes phrenitides ( quoniam cerebrum primum facultatis instrumentum maxime læsum explicant ) Galenus plerumque letales esse, putat: quo in primo *Prognost. text. 36. omne genus phrenitidis esse exitiosum affirmavit; & in primo Prorrheticorum dixit, eas, quæ in tremorem finiuntur, quod fiant facultate resoluta nervis supra modum arefactis, exitialissimas esse*. Idem fere denotare desipientias, quæ cum studio fiunt, *Hippocrat. Coac. Præfag. text. 47. & lib. 6. Aphorism. 53. statuit, quia a flava bile cerebrum lædente oriuntur; omnium maxime letales esse a flava bile, nimio calore ad exustam accedente, concitatas, qua amentes furiosi ferarumque modo effrenes, iracundi ferocesque homines redduntur. Continuæ itaque hæc desipientiæ cum febre continua ( quod & cerebrum pessimo humore lædi, & ea læsione quam brevi facultatem exstinctam iri præmonstrent ) naturam viribus morbo longe infirmiore significat. Quare quum ratio tum imaginatio admodum læsa virtutem maxime debilem ostendit. Memoria quoque eodem modo sublata aut imminuta, aut vitiata, idem fere in morbis acutis denotat: quam memoriam in ea peste, quæ Athenas devastavit multos peste infectos ita perdidisse, ut neque consanguineos, neque amicos cognoscerent, neque ( quod mirabilius est ) ipsorum nomina recordarentur. Thucid. historicus narrans, istius quoque potentiæ debilitatem attigisse visus est. De hac ipsa Hippoc. in lib. 3. Epidem. pag. 1085. litt. E scripsit: Oblivio sub accessiones, languor, vocisque defectus, & Gal. in Comment. Et oblivio manifesta est, & monstrata frequenter est, de exitialibus esse, & in lib. 1. text. 64. Prorrheticorum: Ignorantia cum rigore malum; malum quoque oblivio. Ex quibus actionibus ita læsis licebit facultatis impares cum morbo vires, & maxime prælanguidas cognoscere. Ceterum quum hæc recitata symptomata, nonnumquam sint signa judicatoria, quæ ante salutarem crisin conspici solent, ideo accuratius ab iis, quæ facultatem debilem denotant, erunt distinguenda. Idemque faciendum in aliis omnibus cujuslibet facultatis actionibus læsis, naturam debilem significantibus. De quibus Galenus in primo de Crisib. ita habet: Quæ vero veluti horum signa indicativa sunt, deliria existunt, atque vigiliæ, & somni graves, & dolores, & lacrimæ, & difficultates spirandi, & tenebræ oculis obortæ, & quæcumque similia, etenim hæc, si absque actionis signis apparuerint, sunt pessimarum dispositionum indicia. Hæc in morborum principiis, quo tempore natura nondum humores concoxit, & superavit, apparent. De his Hippoc. in secundo Prognosticorum, in hunc modum scripsit: Ceterum in principiis febrium sive delirium accesserit, sive alicujus membri sideratio, perituum hominem, sciendum est, si non omnino aut ex optimis signis aliquod accedat, aut corporis vires adsint. Signa vero crisin indicantia in statu morbi observari Gal. in primo de Crisib. statuit, ac ipsa post signa*



signa cōtiones perpetuo esse salutaria. At modo ad id, ex quo digressi sumus, redeamus. Cognitaque natura virium ex ratiocinatricis potentia actionibus læsis debilitate, nunc symptomata quoque, quæ motricem facultatem prælanguidam ostendunt, attingamus. Partes itaque corporis motu atque sensu destitutæ facultatem animalem resolutam indicant. Quo Hippoc. lib. 2. Aphorism. 42. dixit: *Solvere morbum, quem apoplexiam vocant, fortem impossibile, debilem vero non facile.* Quemadmodum optimum est corpora facile moveri, ita non recte moveri malum. Hippoc. in lib. 3. Prognosticor. pag. 39. lin. 33. aphorism. 46. ait: *Qui dolore vexatur, facile convertatur, sique resurgendo levis oportet; si corpus omne grave est, & item manus ac pedes, majori cum periculo est.* Sunt itidem aliquarum tantum partium resolutiones (quas paralyses Græci vocant) prælanguentem naturam præmonstrantes, eæque præsertim, quæ læso cerebro excitantur. Cujusmodi in febribus continuis est aponia, scilicet vocis resolutio, de qua auctor *Prorrheticorum* lib. 1. text. 96. habet: *Quæ cum exsolutione fiunt & Catoble, & aponia perniciosæ sunt.* Fiunt vero hæ non raro etiam ob convulsiones linguæ, vocis nimirum instrumentis multo humore imbutis, aut ab igneo calore admodum exsiccatis, quo pejus malum est. At quæ læso cerebro exsoluta facultate fiunt, letales existunt, uti in Sleno observatum est, de quo Hippocrates lib. 1. Epid. Ægr. 2. pag. 969. ait: *Septimo die obmutuit, & in Philini uxore, ibid. Ægr. 4. pag. 976. die septimodecimo.* Sed hæ perniciosæ resolutiones apparent semper cum aliquo ex exitiis signis, quando nonnullæ, ut nuper dictum est, aliquando fiunt, partium resolutarum læsis tantum instrumentis, ac aliquando criticæ, qualis in muliere trimestri fetu gravida ibid. Ægr. 18. p. 990. apparuit, ipsa enim die tertia obmutuit, quæ quinto sudore fuit iudicata. Quæ vero læso cerebro fiunt, semper cum aliis pravis signis nobis innotescunt, qualis fuit, quæ in Pythione illuxit, de quo Hippoc. lib. 3. Epid. Ægr. 3. pag. 1098. ait: *Altero die sub meridiem extremæ partes frigebant, præter ceteras manus & caput, obmutuit brevispirans, rediit calor.* Hanc aponiam Galen. in comment. docuit caloris refrigerationem, & maximam virium imbecillitatem prænotare. Atque sic ex sublato motu, ac diminuto, partium corporis facultatem animalem debilem, viribusque morbo infirmiores cognoscemus. Ex vitiatis quoque motricis potentia actionibus, quarum symptomata sunt convulsiones, singultus, tremores, rigores, & horrores, idem perquirendum est, hæc enim symptomata itidem naturam, & præsertim animalem, morbo infirmiores denotant. De convulsionibus Hippoc. in lib. 4. Aphorism. 66. ita habet: *In acutis febribus convulsiones, & circa viscera dolores fortes, malum, & ubi lib. 5. Aphor. 3. sanguis multus fluxerit, convulsio aut singultus superveniens, malum.* Et postea lib. 7. Aphor. 3. *A vomitu singultus & oculorum rubor, malum; & lib. 7. Aphorism. 10. ab ileo vomitus, singultus, desipientia, vel convulsio, malum.* Tremores eodem modo in acutis morbis, quod hanc facultatem debilem præmonstrent, male apparent; omnium vero maxime, si a vehementi phrenitide appareant, letales existunt, teste auctore *Prorrheticorum* in 1. lib. text. 9. qui ait, *phrenitica in vehementer tremenda finiuntur.* Et postea text. 14. *Mente ob melancholiam aberrantibus tremores supervenientes, maligni.* Galen. in comm. text. 2. ait: *Quum igitur zalem ob affectionem tremor fiat, vehementer exsiccatos ostendit nervos, atque ob id hominem letaliter habere; & paullo post: Qui ergo ex atra bile, mente aberrantem superveniente tremore, certo moriturum affirmat, non fallitur.* Et de rigore itidem prælanguidam hanc facultatem indicante, in 1. lib. *Prorrheticorum* text. 64. *Ignorantia cum rigore, malum, & a rigore text. 65. refrigeratio non recalcens, malum; & post text. 69. oculorum perversio in febre laboriosa rigor superveniens, mortem fatetur.* Et Hippocrates in lib. 4. Aphorism. 46. *Si rigor inciderit febre non intermittente ægro jam imbecilli, exitialis.* Et in 7. lib. Aphor. 7. *Ex multa potatione rigor & desipientia, malum.* Rigor etiam in febre acuta, quam aut nulla evacuatio sequatur, aut non bona, facultatem maxime debilem ostendit, veluti mulieri, quæ in foro mendacium decumbebat, evenisse Hippoc. lib.

Motricis  
facultatis  
debilitas  
unde no-  
scitur?



lib. 3. Epid. Ægr. 12. pag. 1080. vidit, quam ait ante exitium rigorem habuisse, cum sudore frigido, qui est pessimus, ut posterius ostendemus: idem notant horrores, de quibus Hippoc. in lib. 3. Epidem. com. 3. text. 3. pag. 1089. litt. G. scripsit: *Horrebant & sub mortem delirabant, ut Critoni lib. 1. Epid. Ægrot. 9. pag. 985. accidit.* Vigiliæ etiam debilem facultatem ea ratione significabunt. Assiduæ enim vigiliæ vires maxime resolvunt, cerebrumque siccant. Quo Hippoc. Progn. pag. 39. lin. 52. ait, *hominem neque noctu, neque interdum dormire pessimum esse*; hinc etiam addidit, l. 2. Aphor. 3. *vigilias quæ modum excesserint, malas.* Interdum vero vigilant ægroti non siccato cerebro, atque extincta facultate reddita debili, sed antequam fiant crises salutares, ut Gal. in l. 3. c. 5. de Crisib. meminit, quod & ad sect. 4. Aphor. 71. ita habet: *Vigilant enim magna ex parte & graviter se habent, ac febricitant vehementius ægri, quanto propius ad judicationem accedunt.* Sed, ut alias quoque dictum est, hæc vigiliæ, signis coctionis prægressis, excitantur, illæ facultatem debilem significantes principio morbi, quo tempore omnia cruda existunt. Assiduæ vero & diu durantes pessimæ existunt, quippe naturam partim exsolutam, & partim exsolvi præmonstrantes. Quales in uxore lib. 1. Epid. Ægrot. 11. pag. 987. Dromedai, atque in illo, qui clarescens ibid. Ægr. 12. pag. 988. cœnavit. Hippoc. in 3. Epid. 3. text. 28. Aphor. 18. vidit. Hic quidem a die sexta usque ad undecimam, in qua obiit, assidue vigilavit. *Pessimam itidem vigiliam in acutis morbis cum convulsione esse*, Hippoc. in lib. 7. Aphor. 18. statuit. A somno etiam hujus facultatis debilitatem cognoscere possumus. Immoderatus enim somnus malus est, & exitialis longas vigilias in acutis morbis secutus. Loquor vero de somno profundo, quem *coma* Græci vocant, & Gal. in somnum delationem sive inclinationem appellat; qua ægri qui dormiant, se continere nequeunt, atque etiam profunde sic dormiunt, ut vix expergiscantur, statimque in somnum deferuntur. Hos somnos veterinos Gal. in 6. Epidem. com. 6. in text. 8. vocat, qui perpetuo prælanguidam facultatem denotant, omniumque maxime, ut diximus, qui calidioribus, siccioribusque morbis succedunt, quoniam frigiditas, ex qua fiunt, est letalis. Quod Gal. in lib. 3. Epidem. hisce verbis expressit, dicens: *Nam insanabilia ea esse demonstratum est frigora, quum calidis & siccis morbis contingunt.* Addimus somnum esse actionem naturæ, qua humores in visceribus concoquuntur, & digeruntur. Quod inde omnis calor ab extra intus feratur, ut Gal. in 6. Epidem. com. 5. text. 37. tradidit. *Quum vero ægri dormiant, morbusque nihil exinde minuitur, maximo eos teneri morbo, quem facultas vincere nequeat, nobis est argumento.* De quo Hippoc. l. 2. Aphor. 2. dixit: *Ubi somnus delirium sedat, bonum, &c. ibid. Aphor. 1.* Quibus in morbis somnus laborem facit, mortale. Si vero non juvet, mortale; somnus itidem nimius simul cum vigilia idem denotabit, quippe facultatem morbo viribus imparem, atque debilem. De his Hippoc. in 3. Epidem. com. 3. pag. 1085. text. 16. dixit: *Comatosi rursusque insomnes erunt.* Et paullo post, *detinebantur aut comate perpetuo, non somnolento, aut vigiles erant cum laboribus.* At ad ea symptomata, quæ actiones sentientis facultatis debiles, quippe, aut sublatas, aut imminutas, aut vi-

**Actionum sentientis facultatis debilium signa.** tiatas, quibus hæc sentiens potentia debilis significatur, ostendunt, descendimus. De quibus, ut a visu incipiamus, Hippoc. in lib. 4. Aphorism. 49. habet: *Si non videat, vel non audiat, jam debili existente corpore, quicquid horum evenerit, mors proxima est.* Symptomata vero omnia, quæ visoriam potentiam prælanguidam morboque imparem viribus, denotant, Hippocrates addidit in primo libro Prognost. p. 37. l. 15. & seq. sic scribens; *Si enim lucem effugiant, aut nolentes illacryment, aut pervertantur, aut alter altero fuerit minor, aut candidum rubidum habeant, aut lividas, aut nigras penulas, aut sordes appareant circa oculos, aut sublimes, tumidive oculi, vel cavi admodum fuerint, & obscuri, quippe sine splendore, vel totius color evariet vultus; hæc omnia mala esse atque exitiosa censendum est.* Et postea: *Considerari autem convenit hunc in modum suspiciones etiam oculorum per somnum; si quid enim candidæ partis subapparet commissis*



missis palpebris, vel alvi fluor aut medicamentum in causa est, aut nec ita dormire consuevit, vitiosum indicium, letaleque admodum est. Idem surditas ni fuerit critica, in morbis acutis ostender, de qua in Coacis præsagiis text. 196. legitur: In febre acuta aures obsurdescere furiosum esse, & in 1. Prorrheticorum text. 32. Surditas in acutis & turbulentis, malum. Idem ex aliis sensibus, aut sublati, aut imminuti, aut denique vitiat in morbis acutis, crudoque existente morbo, erit conjiciendum. Quotiescumque etiam ægroti morbos non sentiunt, aut delirium, aut emortuam sentiendi facultatem prænotant. Hipp. in 2. Aphorism. 6. ait: Quicumque dolentes parte aliqua corporis omnino dolorem non sentiunt, iis mens ægrotat. Addimus, ni id extincta sentiente facultate fiat. Idem partes extremas corporis frigidas sentiri, quum internæ urantur, nobis præsagient; quod Hippoc. in lib. 4. Aphorism. 48. ita expressit: In febribus non intermittentibus, si partes exteriores frigidae, interiores urantur, & sitim habeant, letale. Pessimum est, extrema refrigerata non amplius recalescere; quod de Sileno moribundo Hippoc. meminit, dicens: Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant. Ex iis itaque omnibus actionibus, a suo naturali statu valde mutatis, quippe vel ablati, vel diminuti, vel maxime vitiat, facultatem animale debilem, morboque viribus imparem conjicimus: maximeque, si vel hæ omnes, vel plures eo modo læsæ sua munera non recte obire comprehendantur. Ad quam rem accuratius dignoscendam, omnia earum actionum cum symptomata, tum instrumentorum ipsis famulantium morbi erunt attendendi: veluti in videndi actione ablata nuper ex Hippocrate complura exempla adduximus: qui quum nobis ex illa sublata actione prælanguidissimam facultatem visoriam significare voluerit, non solum ægros acuto morbo laborantes non videre, aut diminute quidem, at simul etiam visus instrumenta varia quum symptomata, tum morbos pati docuit in 1. Prognost. pag. 37. lin. 15. text. 13. Nam non solum ægroti, si lucem effugiant, aut nolentes illacrimant in acutis morbis, malum est; at longe pejus erit, oculorum altero alterum simul convelli, aut intumescere, aut inflammatum albumen rubrum videri, aut cavos admodum, vel sine splendore oculos esse, & alia hujusmodi multa in oculis observari: quæ & cerebrum, & ei quæ serviunt, instrumenta maxime læsa ostendunt, atque ex iis facultatem quoque unam periisse. Quæ omnia postea nos accuratius tractabimus, quum speciatim de prædictione a cujuslibet facultatis actionibus, & a partibus corporis agemus. At ex aliis aliarum cognoscendarum facultatum actionibus institutum nostrum prosequamur.

## C A P. V.

*De actionibus facultatis vitalis ex ipsius symptomatis cognoscendis.*

**E**X multis symptomatis, quæ potentiam seu facultatem vitalem debilem, quippe aut sublatam, aut imminutam, aut denique vitiatam ostendunt, duo præcipua sunt, respiratio nimirum, atque pulsus a suo naturali statu mutatus, ad quæ nonnulla alia accedunt, uti cordis palpitatio, syncope, & refrigeratio. A respiratione vero exordientes, dicamus, ipsa nimirum respiratione intercepta animal mori, uti in anginosi, pleuritici, percipneumonici, orthopneici, atque suppurati observatur. Quæ itaque in morbis acutis respiratio magna est, atque rara, præagit delirium; cujusmodi in Sileno visa est, de quo Hippoc. lib. 1. Epid. Ægr. 2. pag. 969. text. ult. a primo hic ad finem usque spiritum magnum habuit, & rarum, & de Melibœæ etiam adolescente lib. 3. Epid. Æg. 16. pag. 1117. Sequentibus diebus spiritus rarus, & magnus per intervallum. Quæ vero rara & parva observatur, exitialis est: de qua Galenus in 3. Epidem. com. 3. in text. 74. ita habet, parvum esse quemdam pariter & rarium spiritum, qui quum refrigeratur, & emoritur jam vitalis facultas fit. De frigido vero, qui fere extincta facultate editur, ait Hippocr. Progn. pag. 38. lin. 10. Si

*Respiranda  
actiones  
læsa.*



Arteria-  
rum pul-  
sationum  
actiones  
lesæ.

10. Si frigidum e naribus, & ore expiretur, exitiale jam est admodum. Est etiam parvus & frequens spiritus non minus malus, quum & ipse nativum calorem, ut Galenus docet, extinctum significet, qualem in Pythione Hippocr. lib. 3. Epid. Aegr. 3. pag. 1098. brevispirum appellavit. Pravum itidem est; magnum spiritum seu respirationem in parvam, & raram in frequentem mutari, quæ in Dealcis uxore fuit observata, de qua Hippocrates in Epid. 3. Aegr. 15. p. 1114. text. 85. Decimoquarto, spiritus rarus, magnus per intervallum, rursusque brevispirus. Omnium maxime exitialis est etiam respiratio, quæ e solis naribus editur, & non ex ore; in qua quum thorax debilius, quam ad respirationem conveniat, moveatur, neque commode dilatetur, etiam pinnae narium contrahi, & moveri videntur; quod Gal. in lib. de Loc. Affect. hisce verbis docuit: Quippe, si videatur laborans inter spirandum totum movere thoracem, ut in parte quidem anteriore ad jugulum, in utroque latere ad summum humerum, in posteriori parte ad scapulas usque motus ipsius ascendat, tres ex hujusmodi spiratione affectiones significant. Una est flammea in pulmone atque corde caliditas, altera in aliquo spiritualium instrumentorum angustia, tertia est facultatis musculos thoracis moventis imbecillitas. Inæquales itidem respiraciones, & interruptæ, quæ convulsionum modo fiunt, perpetuo pessimæ existunt. Respirandi hæ itaque actiones læsæ vitalis facultatis impotentia nobis sunt indicio. Eodem quoque modo arteriarum pulsationes, vel prorsus sublatae, vel maxime imminutæ, vel vitiatæ, seu, ut unico verbo dicam, maxime a suo naturali statu mutatae, idem præmonstrabunt. Itaque quum vehementes pulsationes omnium maxime robustam facultatem significant, ut Gal. in lib. 2. de Præfag. ex Pulsibus est auctor, ita languidae imbecillam, quam rem Gal. ita expressit, dicens: Vehemens pulsus a facultatis semper robore fit, ac quo fit vehementior, tanto robur majus est facultatis. Languidus ex facultatis imbecillitate, ac quo fit languidior, eo facultatem quoque imbecilliorē esse demonstrat. Ceterum omnes pulsus, (ait Galen. in Synopsi de Pulsibus cap. 7.) qui a naturali symmetria multum recedant, non boni sunt. At certe languidissimus, & tardissimus, & rarissimus, omnium est deterrimus; post hos autem minimus, & mollissimus, & durissimus, postea frequentissimus, at non celerrimus, neque maximus; sed hi sunt modice periculosi, solus autem in extremis optimus est omnium vehementissimus. Infirmam vero denotant facultatem parvi, angusti, humiles, tardi, languidi, intermittentes, minus deficientes, vermiculantes, formicantes, atque omnes, qui ad extremum pervenerunt, exceptis vehementissimis. Quare hi omnes pulsus, seu arteriarum pulsationes, debiles ac admodum a naturalis statu mutatae, conspectæ facultatem vitalem morbo viribus imparem ostendunt, & quæ nullo modo fiunt, eam extinctam prædicant; atque his non minus, tardissime quæ obeuntur ac rarissime, nec numquam in pulsando sæpius, & multum intermittunt. De quibus Gal. in 2. cap. 4. de Præfag. ex Pulsibus ita scribit: Nam si hætenus procedat, ut unius pulsus, vel alterius videatur tempus quiescere, instar veterni est, aut apoplexiæ cuiuspiam, aut resolutionis actionum voluntariarum; qualia enim hæc in aliud principium sunt, quod sedem habet in cerebro, tale quiddam pulsum est quies adversus principium, quod in corde situm est, & ut recte de illo est dictum, apoplexiā non posse fieri, ut propulsetur, si ingens sit: si levis sit, non sine magno negotio: ita etiam dicitur hic recte, quies pulsum si sit diuturna, ut tollatur non fieri posse. Si brevis sit, non citra negotium. Porro diuturna est, quæ excedit duorum pulsum tempus, brevis, quæ intra duorum pulsum tempus manet. Quies vero temporum unius pulsus inter omnes intermissiones moderatissima est, multique ex ea senes pariter & pueri evaserunt, juvenum autem ne ex hac quidem ullus. De raris vero ac tardis pulsibus in lib. Synopsi de Puls. cap. 33. sic ait: Quæ igitur est in ipso cordis corpore refrigeratio magna, eatenus etiam pulsus languidos efficit & tardos & parvos, quatenus & ipsa dominatur. Quæ vero ab aliqua alia parte proficiscitur, raritatem plusquam alia prædicta genera a naturali statu amovet. Ubi ergo corpus ipsum

cordis



cordis refrigerationem suscipiat, mors inevitabilior est, ac raritas quidem pulsuum est usque adeo perniciofa. A respiratione itaque ac pulsibus arteriarum sic nos vitalis potentie debilitatem discere quimus, tum vero ab animi deliquiis, quæ synopes Medici appellant, tum a cordis palpitationibus, de quibus Hippocr. in secunda sect. Aph. 41. ita meminit: Qui frequenter ac fortiter absque causa manifesta exsolvantur, derepente moriuntur; & Galen. in Commento: Sicuti & ille, cui dum exsolveretur, cor fortiter palpitabat, atque hic derepente mortuus est, non aliter quam illi, qui acutissimis cordis affectibus, quos synopes vocant, arripiuntur. Sed de symptomatibus vitalem naturam prælanguidam, morboque infirmiorum denotantibus hæc sufficient. Nunc illa, quæ naturalis potentie impotentiam seu debilitatem declarant, itidem spectemus.

## C A P. VI.

De debilibus actionibus facultatis naturalis ex ipsius symptomatis cognoscendis.

**D**ictum est alias, unam præcipuam esse actionem, qua corporis partes omnes conservantur, scilicet nutritionem, ob hanc enim corpora diu vivunt, & sine ipsa contabescunt. Hujus ope humidi substantifici, quod in partibus corporis consumtum, seu exhaustum est, seu resolutum, continue restauratur, atque regeneratur. Huic autem quatuor actiones famulari superius diximus, unam quippe cibum, seu alimentum, seu nutrimentum attrahendo, alteram retinendo, tertiam coquendo, ac quartam excrementum expellendo, seu excernendo; hisque non minus actionibus robustis existentibus, animal probe nutriti atque vivere. Nunc oppositum illis prælanguidis existentibus fieri statuimus; scilicet in corporis partibus innutritionem fieri, atrophiam Græcis dictam, qua corpora siccantur & contabescunt. Stomachus autem instrumentorum naturali huic potentie servientium præcipuus, ante eas quatuor actiones, alia etiam utitur, sine qua aliarum usus haud recte consisteret. Hæcque cibi atque potus appetentia dicitur, quæ a penuriæ seu carentiæ pabuli sensu prodit, atque innotescit. Duplexque hæc appetentia, sive appetitus, unus cibi, quem famem, alter humidi seu potus, quem sitim appellant. His si careant corpora, morbis inculcata, diu non vivunt, in morbis longis nihil cibi inappetentia est deterius. Quo dixit Hippocrates lib. 7. Aph. 6. in morbo diuturno cibi fastidium, malum; & Galenus in Commento: Fastidium cibi per se ipsum prævum est signum in morbis diuturnis. Nam in iis, qui a talibus morbis sunt evasuri, contrarius affectus solet accidere, vehemens scilicet ciborum appetentia. Quod speciatim de Dysentericis Hippocr. lib. 6. Aph. 3. clarius hisce verbis expressit: In difficultatibus intestinorum cibi fastidium, malum, & si cum febre pejus. In morbis vero acutis nihil est deterius, quam ægrotos quum ciborum omnium, tum potus appetitu carere, etenim duorum alterum necessario sequetur, aut eos mente motos esse, aut naturalem facultatem stomachi extinguere, ut Galen. in lib. 2. Aphorif. 6. affirmavit. De quibus plura apud Hippoc. exempla habentur, quibus in morbis acutis ciborum, potusque sublatum desiderium, seu appetitus, letalis dignoscitur, quod in Hermocrate Euryanactis virgine, Pario, muliereque apud frigidam aquam decumbente, & in aliis, qui obierunt, fuit observatum. De Hermocrate Hippoc. in 3. Epid. Ægrot. 2. pag. 1062. com. 3. text. 3. ait: Toto tempore cibos aversabatur, & paullo post gustare quicquam non valebat; & de virgine Euryanactis in libro tertio Epid. Ægrot. 6. pag. 1073. text. 3. Quosvis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque appetivit quicquam, non sitiit: & de muliere apud frigidam aquam lib. 3. Epid. Ægrot. 2. pag. 1096. Cibum fastidiebat. Idem de siti dicendum erit, nimirum sublatam in ardentibus febribus aut delirium, aut facultatis naturalis extinctionem, denotare; de hac Galen. in primo Epid. ita scribit: Huc accessit ad cumulum aliud signum exitiosum, quod quum antea estuassent, amplius non sitirent, atque, quando, qui antea siti flagrarent, postea essent a siti liberi, horum duorum sit necesse est alte-

Nutritio  
quomodo  
perficitur,  
& hujus  
necessitas.

Naturalis  
facultatis  
debilitatis  
cognitio  
ex nutri-  
tione vi-  
tiata.



*alterutrum, aut morbi solutio, aut virtutis extinctio, ita ut praesentia mala amplius non sentiant. Uti in Hermocrate atque in aliis moribundis visum est, de illo Hippoc. lib. 3. Epid. Aegrot. 2. pag. 1062. Com. 2. text. 75. dixit: lingua inaruit, non sitiebat. Atque hæc de naturalis facultatis infirmis, seu debilibus actionibus, ex appetitus ratione cognoscendis, nobis sufficiant. Nunc de reliquis quatuor agamus. Itaque partes corporis, si improbe humores, quibus nutriuntur, attrahant, in innutritionem (quem affectum Græci atrophiam vocant) necessario incurrent. Idem, & quæ attractum humorem, quod coquatur, non retinent, denotant, facultatemque debilem esse præmonstrant. Uti in lienteria seu levitate intestinorum (quod symptoma quum perpetuo malum, tum in acutis morbis, quia sublatam retentricem significat, summe exitiosum est,) observamus. Eodem modo concoctricem, seu alteratricem sublatam, diminutam atque vitiatam (quos affectus Græci apepsiam, bradypepsiam ac dyspepsiam vocant,) ejusdem naturalis facultatis debilitatem denotare non minus, quam expultrix iridem læsa faciat, est dicendum. Quare ex quatuor iis læsis actionibus hujus facultatis imbecillitas nobis innotescet.*

*de  
jectionibus  
malis.*

Quas actiones, quippe attractricem, retentricem, concoctricem, atque expultricem, læsas excrementa e corpore exeuntia maxime ostendent, nimirum, quæ ex ventre, stomacho, pectore, vesica, & ex cutis meatibus rejiciuntur, non minusque a sanguinis eruptionibus. Quibus addimus abscessus tumoresve in corpore erumpentes, qui ad excretriciis vim dignoscendam maxime faciunt. Itaque has quatuor actiones naturalis scilicet facultatis sublatas, imminutas, atque vitiatas, primo ex malis alvi dejectionibus cognoscamus, postea, ex malis itidem urinis, sputis, vomitibus, sudoribus, & a sanguinis eruptionibus, ac vel etiam ab abscessibus erumpentibus. De malis vero dejectionibus actiones naturalis potentiae debiles denotantibus, Hippoc. in lib. 3. Epid. pag. 1085. lit. F. com. 33. text. 40. ita habet: *Alvus his plerisque turbata erat, atque dejectiones crudas excernebant, & multas & tenues.* Et in libro 5. Aphor. 12. *Quibuscumque tabe laborantibus capilli a capite defluunt, iis alvi profluvio superveniente, moriuntur.* Et in libro septimo Aphorism. 16. *a puris sputo phthisis, & fluxus.* Quod Gal. in Com. Aph. 65. ita est interpretatus: *Fluxum autem vel de capillorum defluvio, vel de humida dejectione, protulit: ambo consueverunt evenire, quum tabidi ad extremum mali perducuntur: alterum ex siccitate, altera ex potentiae debilitate.* Eandem facultatis debilitatem, cruentam alvi dejectionem præmonstrare Galen. in primo lib. Proorrh. com. 2. docuit. Idem & urinæ profluvium, diabetem Græcis dictum, significat; præmonstrare enim magnam retentricis & alteratricis facultatis debilitatem, ait Galen. in 1. lib. cap. 22. de Crisibus. *Copiosæ item dejectiones in principio morborum, biliosæ, virides, lividæ, nigrae, versicolores, merae; pravae sunt.* Quum, Galen. auctore in primo lib. cap. 7. de Crisibus: *Decernentia in melius non statim appareant, sed ubi natura humores concoxit.* Hæc retentricem debilem, aut excretricem immaturius, multitudine aut prava qualitate humorum gravatam excernentem, ostendunt. Paucae quoque in die decretorio apparentes, quæ continuo sistantur, languorem & imbecillitatem expultricis, denotant. De his Hippocrat. in primo Epidem. Sect. 2. pag. 948. lit. A. comm. 22. text. 41. ita habet: *Ventres etsi forte humecti essent, statim maligno modo sistebantur.* Aquosas vero candidas, aut admodum croceas, aut spumantes, Hippoc. in lib. 2. Prognost. pag. 40. lin. 12. text. 12. & 29. damnavit; non minusque paucas glutinosas, pingues, candidas, subcroceas, læves, quod colliquationis sint indicia. His esse exitiales nigras, lividas, opimas, & foetidas. De nigris in libro 4. Aphorism. 21. Hippoc. dixit: *Dejectiones nigrae, qualis est sanguis niger, sponte venientes, sive cum febre, sive sine febre, pessimæ.* Et paullo post Aph. 23. *Quibuscumque ex morbis acutis, aut diuturnis, vel ex vulneribus, sive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, sive uti sanguis niger desuper exierit, postridie moriuntur.* Atque hæc pauca obiter de malis dejectionibus naturalem facultatem debilem, ejusdemque actiones maxime læsas præ-



præmonstrantibus, diximus. Idem nunc ex urinis malis perscrutemur, quatenus *Ex urinis malis. 9.* actiones naturalis potentia debiles ostendunt: De his in 3. Epidem. p. 1085. litt. F. p. 40. lin. 47. scribit: *Urinas nigras in mulieribus & viris, & in pueris aquosas, perniciosas esse. Et in lib. 4. Aphorism. 72. Quibus urine albae & perspicuae, male, præsertim si in delirantibus appareant.* Has Galen. in Comment. dixit, conspici in iis ægrotis, qui exitio proximi sunt. *Tenuis aquosæ in biliosis acutisque morbis pessimæ existunt, quod omnium maxime cruditatem humorum significant, ut Galen. quum in loco citato, tum in primo de Crisibus docuit.* Eodem modo crassæ, turbidæ non residentes, quod iidem naturam prælanguidam ostendant. De his Gal. in 4. Aphorism. 70. c. 4. *Quæ non resident, si vires adfuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant.* Et in quarto lib. de Sanitate tuenda: *Si vero vel omnino nulla separatio, vel id quod subsidit, malum sit, imbecillitas naturæ significatur.* Idem notant, quæ subsidentiam crassam, farinæ crassiori similem habent. Gal. in 4. Aph. Comm. 31. enim dixit, *tales urinas exitiales esse, quod in acutis morbis exitium, & in mitioribus saltem longitudinem prænuntiant, naturæ crudum humorem longo tempore coquente.* Plurimi vero morte præripiuntur, antequam ægritudo diutius protrahatur, & quicumque ex ipsis sunt liberati, iis omnibus in longum producta est ægritudo. Nigræ etiam omnes pravæ sunt, exitialissimæ cum nigro sedimento, cuiusmodi minxerunt Phyliscus & Silenus lib. Epid. Ægrot. 1. & 2. moribundi. Pingues itidem ac oleosæ, quod liqueantem calorem significant, damnantur: Addimus copiosas crudas, quæ concoctricis potentia debilitatem, tum ipsam etiam excretricem læsam indicant. De quibus Hipp. in 3. Epid. p. 1086. inter litt. G. & D. com. 2. text. 61. ita meminit: *Urinæ multæ erant, neque erant illæ ex potu ingesto, sed illum excedebant, neque enim inerat crassitudo, vel concoctio, vel purgatio proba.* Idem ex malis sputis comprehenditur, scilicet naturalis facultas actionum imbecillitas in morbis sane partium spirituosarum. Etenim in pleuriticis, ægrotos nihil exspuere, morbum crudissimum denotare, Gal. in primo de Crisib. in 1. Aph. comm. 12. posteritati tradidit: & sputum suppressi quum in his, tum in suppuratis exitium præmonstrare in l. de constit. Art. Medicæ testatum reliquit. Amplius ex Hippocratis lib. 2. Progn. p. 41. lin. 40. c. 18. in suppuratis excretionem biliosam exitialem esse scimus, siue se junctim bilis & pus, siue simul excernantur. Nigra quoque sputa, flava, viridia, livida & versicolora, pessima existunt. Ex sanguinis quoque eruptione potentia hujus infirmitas cognoscitur, ubi sane parcius, quam sit opus, erumpat, debilis expultricis non raro est nota. Hinc omnes stillæ sanguinis e naribus in febribus acutis ac inflammationibus maxime damnantur, quippe quod nobis expultricis facultatis prælanguescantis sint indicio. Quod Hippoc. in primo Epid. Sect. 2. pag. 944. litt. F. com. 2. text. 17. ita annuit: *Nec sanguis de naribus nisi paucis & admodum paucus erupit, & postea ibid. p. 951. litt. E. text. 63. Nam Phyliscus quidem Epamenon & Silenus, quibus parum quarto die & quinto ex naribus stillavit, mortem obierunt, & Gal. in 4. com. 67. de Vi& rat. in acutis: Novimus enim, quod sanguinis e naribus stillationes, malum semper quippiam esse ait, propterea quod natura quidem incipiat, quod superfluum est, excernere, sed ob propriam imbecillitatem nequeat.* Et in primo Prorb. ait: *Sanguinis stillatione naturam collectam in cerebro abundantiam conatam esse, ut expelleret, sed nequivisse.* In morbis siquidem, quorum proprium videtur, ut per sanguinis vacationem solvantur, ubi non eruperit, si tamen per alias vias ægrota corpora non fuerint vacuata, prælanguidæ naturæ expellentis est indicium. Ex quo dixit Hippoc. in primo Epid. ibid. litt. G. comm. 2. text. 65. *Sanguis autem plurimis erupit, præcipue adolescentibus & adultis, quorum perit maxima pars, quibus sanguis non erupit.*

*Ex sputis malis*

*Ex sanguinis eruptione prava*

*Ex sudoribus prævis*

Idem significat in febribus continuis ægrotos sine sudore, vel alia bona vacatione judicari, ut Hermocrati evenit, de quo scriptum est lib. 3. Epid. Ægrot. p. 1062. *quarto decimo die a febre erat liber, non sudavit: & paullo post: Iterum vigesimo die est judicatus a febre liber, non sudavit.* Aut si sudores erumpant,



Pant, sed tamen pauci, vel morbum non solventes. De quibus Hippoc. in quarto Aphor. 56. ait: *Febricitanti sudor superveniens, febre non deficiente, malum: vel clarius de prælanguidam expultricem significantibus in primo Prorrh. sic habet: Sudores quoque, qui cœperunt quidem, sed protinus cessaverunt, pravi sunt. Et Hippoc. Com. 1. de iis, qui non solum febrem, neque ægrotos allevant in eodem lib. Prorrh. l. 1. text. 7. Qui in hypochondrio, febre refrigerata, ardores relinquuntur, cum alias, tum cum sudoribus, mali sunt, & in alio libro ib. text. 67. inquietatio cum sudore est mala in acutis morbis, & flammans quoque cum sudore facies his mala. Aut mali sunt, qui non ex toto corpore, sed ex aliqua parte tantum erumpunt. Quos Hippoc. in primo Epid. p. 940. lin. 9. com. 1. text. 24. ita meminit; Sudabant semper quidem, sed non ex toto corpore, Et auctor Prorrh. l. 1. text. 126. exiguum sudorem cum extremis refrigeratis malignum atque prævum esse voluit: & Hippoc. in primo Progn. p. 38. lin. 21. frigidos, & qui circa caput tantummodo eveniunt, vultum & cervicem; hosque cum acuta febre exitiales esse statuit. Mali itidem sunt, multi non juvantes, de quibus Hippoc. supra in primo Epid. Sect. 2. p. 945. litt. E com. 2. text. 26. Sudores multi his tantum aberant, ut recrearent, ut etiam contra læderent. Quare tales omnes sudores naturalem potentiam debilem, morboque viribus imparem esse ab excretriciis cognita imbecillitate, præmonstrabunt. Nunc ex vomitibus quoque malis idem cognoscamus. Quorum pauci, multique non juvantes, mali existunt, de quibus in primo Epid. ibid. p. 948. inter litt. G. & H. com. 2. text. 64. Hippocrates ait: Phreniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur. Significant enim naturam cœpisse expellere malos humores, & non potuisse, in principio quoque morborum copiosi mali sunt, symptomaticique vocati, omnium pessimi porracei, lividi, nigri, versicolores, graviter olentes, ex Hip. in Progn. p. 41. lin. 6. text. 29. ita scribente: Si vero vomitio fuerit porracea, livida, aut nigra, quicumque ex his fuerit calor, malum esse censendum est, & si idem homo omnes vomuerit colores, exitiale admodum est. Ex abscessibus itidem mali sunt, non juvantes, etsi magni sint & plures, quia naturam omnem humorum copiam non posse deponere nobis sunt indicio. Parvi itidem non subsistentes, neque venientes ad suppurationem, pravi existunt, præsertim si statim exorti dissolvantur, atque intus recurrant. De his Hippoc. in 1. Epid. sect. 2. p. 946. litt. G. comm. 2. text. 35. dixit: His succedebant abscessus aut majores, quam ut ferri possent, aut minores, quam ut prodesse quicquam. Sed statim redierunt, & deteriores evaserunt: & in lib. 6. Epid. Sect. 2. text. 7. p. 1168. com. 2. text. 10. Abscessus veluti bubones, signum quidem sunt germina habentium tum aliorum tum præcipue viscerum, maligni. His facultatem imbecillem esse, aut a morbi vi exsolutam, aut nobili viscere ipsius primo instrumento, in quo sedem habet, valde læso, dignoscimus. De his malis abscessibus satis accurate Hippocr. in 1. l. Epid. Sect. 2. pag. 946. litt. H. comm. 2. text. 38. ita meminit: Papulae parvae, quæ non essent excernendis morbis, statimque evanescebant, aut secundum aures tumores nigricantes, qui nihil denuntiarent. Quibus in articulos præsertim in coxendicem decumbebant, paucis decretorie cessabant, statimque suppurati ad priorem statum redierunt. Atque hæc obiter de actionibus omnium facultatum, quippe, animalis, vitalis atque naturalis a probo statu in malum mutatis, naturam morbo, contra quem pugnat, viribus imparem nobis præmonstrantibus, dicta sint. Transeundum vero nunc est ad morborum virium dignotionem, ut ipsis etiam cognitis, naturamque ac morbi viribus invicem comparatis, & collatis de morborum exitu, certum prognosticum assequi possimus.*

## C A P. VII.

*De cognoscendis morborum viribus, atque in primis ex quibus ipsorum quum robur, tum imbecillitas cognoscatur.*

**C**Ognitis naturæ viribus, morborum quoque nunc sunt cognoscendæ, quæ uti naturæ vim ex actionibus, tum fortibus seu robustis, tum debilibus cognos-



sci diximus, sic nobis etiam ex symptomatis, quibus morbi ad varias partes corporis oppugnandas utuntur, innotescunt. Horum quædam una cum morbo, quem sequuntur, apparent, quædam postea. Hæc morem seu modum morbi produnt, illa ideam seu speciem, atque magnitudinem. Ideam vero denotant propria morborum symptomata, quæ *Pathognomonica* Græci appellant, quæque simul cum morbo apparent, ipsumque perpetuo concomitantur, ut in pleuræ inflammatione, pleuritide vocata, dolor in altero laterum vel in utroque punctorius, febris continua, tussis, respiratio difficilis, pulsus inæqualis, durus, ferrinus nuncupatus, ideam seu speciem istius inflammationis denotant, & phrenitidem, febris continua, & delirium perpetuum explicant, & sic de aliis omnibus. Quilibet enim morbus propria signa seu symptomata habet, quibus ejus species seu idea detegitur, ac ab aliis distinguitur. Hæc itaque recte perspecta ac cognita non parum nobis erit adjumenti, ad cognoscendum morborum quum robur, tum imbecillitatem. Etenim omnes Medici non ignorant, pleuritidem esse morbum, naturam corporis magnis viribus oppugnantem. Quod & partem cordi, visceri præcipuo, vicinam inflammaverit, cujus febris assidua, dolor lateris, tussis, respiratio difficilis propria ac certa sunt symptomata. Hæc vero vel pauciora, vel prava, ac levia observata, mitem morbum minus natura corporis, cum qua pugnat, fortem declarant. Contrarium indicant plura, magna seu vehementia, quippe magnum, naturaque robustiorem. Uti sunt dolores pungentes, vehementes, assidui, utrumque vel unum latus vexantes, morbum sane magnum ac difficilem detegunt, quod partem tum respirationi servientem, tum cordi, nobiliori visceri proximam maxime lædant. Viscerum vero nobilium affectus esse magnos & graves Hippocrat. in secundo Progn. p. 43. lin. 32. text. 70. ita scribit: *Dolores, qui cum febre fiunt circa lumbos & inferas sedes, & præcordia attigerint, inferas relinquentes sedes, exitiales admodum sunt.* Et in l. 4. Aphorism. Aphor. 66. *In acutis febribus convulsiones, si circa viscera dolores fortes gignant, malum.* Respiratio itidem in his quoque difficilis, tussis molestissima, sicca seu inanis, aut cum sputis perniciosis, seu malignis, ægerrime educitis, nihil ægrotos juvantibus, pulsusque duri admodumque inæquales, morbum maximum nonnisi a robustissima natura superandum, præmonstrant. Crebra enim respiratio, ut Gal. docet in 1. Epid. cum dolore gravem inflammationem supra septum transversum significat tussis magna sicca s. sine sputis morbum crudissimum, non secus ac urinae aquosæ in febribus ardentibus conspectæ. Gal. itidem in 1. de Crisib. auctore, ostendit, de qua in libr. etiam de constit. art. Medicæ dixit ex Symptom. ut nihil omnino exspuere perniciosum est, partim quod significet fluxionem in phlegmone quasi devinctam teneri, partim vero, quia ea universa interiorius contenta, corrumpetur. De quibus Hipp. in 1. Epid. Sect. 1. p. 939. inter lit. D. & E. com. 3. in text. 18. ait: *multi præterea infestabantur arida tussi, nihilque excreabant.* Cum qua etiam si pauca cruda vel prava excernantur, malum est, magno enim ac difficillimo morbo naturam conflictari, nobis significatur. De his Gal. in lib. de totius morbi Emor. c. 16. ita meminit: *Magnum etiam morbum ostendunt, si etiam sputum pleuritide & peripneumonia laborantibus, vel nigrum vel fulvum vehementer, vel spumans, vel impense foetidum est; eoque magis, quod nihil juvat, seu quod dolorem non levat, ut Hippocrat. in l. 2. Progn. p. 41. lin. 33. comm. 1. text. 12. c. 6. text. 51. nobis tradidit.* Quare ex hisce symptomatibus, pleuritidem perniciosissimam denotantibus, morbus magis veneno refertus ac propterea difficillimus, præmonstratur. Veluti ab iisdem, ut nuper dictum est, mitioribus ac levioribus, morbum natura viribus infirmiores, ac quem haud difficulter ipsa natura superabit, comprehendimus. In hac enim pleuritide neque febris magna seu vehemens apparet, neque magnus dolor, neque admodum ægri difficulter respirant, neque valida tussi vexantur, facileque & cito concoctum excrementum exspuunt, neque in pulsu multa durities & inæqualitas observatur. Atque hic est modus prædicendi salutem & mortem ex morborum idea, seu specie, qui penes propriorum signorum, quæ *Pathognomonica* appellant, magnitudinem

Morborum symptomata pathognomonica & subsequencia.

Morborum levitas & magnitudo cognoscitur ex morbi idea. Ex symptomatibus paucis vel multis, parvis vel magnis, levibus vel fortibus.



Ex nume-  
ro sympto-  
matum.

Ex sym-  
ptomati-  
bus subse-  
quentibus.

Bonis.

Malis.

dinem ac vehementiam, ut recte a Galeno in 3. de Crisibus proditum est, attenditur, atque nobis ex iis innotescit. Levia & parva, morbum debilem ac levem præmonstrant, magna & vehementia, magnum & curatu difficilem. Idem nedum symptomata vehementia & parvitate nobis innotescet, verum etiam numero. Etenim si symptomata Pathognomonica s. propria, præterquam quod magna sint, etiam numero plura exstiterint, utique morbum natura potentiorum declarabunt, & debilem pauciora. Ceterum non quæ symptomata numero plura in morbo apparent, paucioribus symptomatis ad maiorem morbi vim denotandam perpetuo erunt præferenda. Quandoquidem phrenitidem, quæ cerebri est inflammatio, duobus tantum numero symptomatis simul conspectis, febre nimirum assidua continuaque, ac perpetuo delirio conspectam, nuper dicta pleuritide, quinque symptomatis nobis præscripta & indicata, morbum non minorem esse, neque debiliorem, neminem Medicorum latet. Sed in eodem morbo, quo numerosiora illa prodierint, simul eo majus malum denotabunt. Veluti si una cum pleuritidis signis dolor capitis, vigilia delirium, aut aliud symptoma illuxerit, graviores utique morbum ostendet. Idem in phreneticis, si veternosus somnus appareat. De quibus Hippoc. in lib. 3. Epid. pag. 1085. litt. G. ait: *Nec phreneticorum valde insanivit quicquam, quod usu venit aliis, sed alia quadam cataphora segni gravati peribant.* In eodem itaque morbo plura conspecta symptomata, morbum reddunt graviores & potentiores. Demum a symptomatis in morbis postea apparentibus, quæ morem morborum, auctore Galeno, ostendunt, ipsorum quum robur tum imbecillitas cognosci poterit. Gal. in 1. de Crisibus c. 2. ait: *Ex supervenientibus symptomatis, si multa, si diuturna & valida atque maligna etiam exstiterint, morbum magnum natura potentiorum, & si pauca brevi temporis spatio, & parva & simplicia fuerint, debilem ac mittem nobis præmonstrari.* Itaque in parvis morbis non perniciosius optima signa illucunt, & prava in non salutaribus. In putridis siquidem continuis febribus ad salutem tendentibus, primo in excrementis signa coctionis apparebunt, omniumque maxime in urinis. Hæ itaque mutabuntur in bonum colorem & substantiam, habebuntque bonam hypostasim. Et sic cetera alia excrementa concocta prodibunt. De quibus posterius a nobis accuratius scribetur. A conspectis signis coctionis febres ac symptomata, aut solventur, aut saltem diminuentur, ægrique facilius morbum ferent. Somno enim, exempli gratia, destitutis, somnus redit, veternosus vigilia, dolores, sitis, inquietudinesque abeunt, & amentes ad mentem redeunt, & male antea respirantes melius respirare incipiunt. Ex oppositoque, morbis naturæ prævalentibus, signa mala postea illucunt. Nam præterquam quod excrementa cruda appareant, etiam prava observantur, uti in phreneticis urinae albæ lucidæ malignitatem denotant. Ex quo Hipp. in quarto Aph. 72. ait; *Quibus urinae albæ ac perspicuæ, male, præsertim si in delirantibus appareant.* Et in febribus ardentibus nigræ cum nigro sedimento, quod morem pessimum significant, ideo morbum natura robustiorem significant. Eodem modo ab aliis excrementis pravis conjicitur in morbis malus mos, qui malignos, ac magnos morbos denotat. At qualia sint & dicantur excrementa prava, posterius a nobis dicitur. At non solum prava excrementa in morbis postea apparentia, morbum natura potentiorum ostendunt, sed omnia itidem & prava symptomata. Cujusmodi sunt exempli causa, deliria, convulsiones, tremores, ciborum abhorrentia, non sitire in morbo calidissimo, si præsertim antea non parum sitierint, lingua squalida & nigra, malus decubitus, inquietudines & similia symptomata. De quibus postea accurate agemus. Ex iis igitur tribus explicatis, quippe morborum idea, magnitudine, atque more, morbos prævalidos & debiles cognoscemus.



## C A P. VIII.

*De morbis debilibus ex morborum Idea, magnitudine, utque more cognoscendis.*

**N**unc speciatim quoque debiles morbos, atque a natura, ut superentur, faciles, ab ipsorum idea, magnitudine ac more intelligamus, ab idea principium facientes. Ideam vero in morbis signa indicantia sunt, ut dictum est, quæ simul cum morbo apparent, symptomata, & morem significantia, quæ potest idea noscuntur. Itaque si pauca sint, levia, neque valde corporibus molesta, mitem sane & debilem morbum explicant, & quem natura haud difficulter superabit. Quos Hippoc. merito morbos simplicissimos, seu, ut Galeno placuit, placidissimos ac mitissimos vocat, quoties securitatis indicia extiterint, parvaque symptomata, pauca, leviaque fuerint. Etenim in lib. 3. Progn. pag. 43. lin. 54. text. 3. dixit: *Simplicissimæ enim febres ac signis firmatæ securissimis quarto die aut citius desinunt.* Quæ signa securissima esse post expressit pag. 44. lin. 25. dicens: *Qui enim convalesciturus est, facilius spirat, sine dolore agit, noctu dormit, & alia signa securissima habet.* In pleuriticis levem ac debilem morbum conjicimus, ubi lateris dolor sit levis, non difficulter spiret, tussis sit parva, neque multum molesta, facileque ægroti sputum, quod neque malignum sit, tussi excernunt, pulsus item neque valde duri neque inæquales sint. Sic in anginosis parvam & debilem comprehendimus esse inflammationem, ubi itidem dolor in gutture aut faucibus sit debilis, exilis, facile respirant, & deglutiunt. Quæ sane signa morbum debilem, quem natura non difficulter alteret, denotantia Hippoc. in 2. Progn. pag. 41. lin. 47. de suppuratis locutus, ita expressit: *Bona vero hæc sunt: facile morbum ferre, bene spirare, dolore vindicatum esse, sputum facile extussire, corpus aequaliter calidum videri ac molle, si non detineri, urinas, dejectiones, somnos, sudores, singula intelligere bonâ, uti præscriptum est, succedere.* Quare pauca parvaque symptomata quum in principio morborum, tum postea conspecta debilem morbum, viribusque natura imparem, significant. Addemus vero hæc parva, & levia seu placida ex ratione videri oportere, quum sæpius parva placidaque sensibus apparent, licet magna & prava (quod a morbis, causisque fortissimis prodeant) sint dicenda. Complura enim in multis morbis exitialibus symptomata parva ac levia apparent, ut ex ipsis quandoque Medici non leviter eruditi decepti ipsorum maligna natura, putent ægrotos nedum gravi morbo teneri ac conflictari, quinimmo ipsos ægrotare dubitent. Quæ tamen symptomata a fortissima, & exitiali causa foveri dignoscuntur. Quorum non pauca apud Hippocratem exempla leguntur. De exitialibus hac nimirum ratione phreneticis in primo Proorrheticor. text. 34. hæc habuit: *Tremulæ, obscuræ, blandæ & contrectabiles desipientia valde phreneticæ.* Etsi enim hæc symptomata parva ac levia sensibus adjudicentur, tamen a maximis fortissimisque causis oriuntur; quippe, ut Galeno placuit, humore bilioso in cerebri substantia imbibito, ac ipso cerebro ad hecticam affectionem deducto. Simile exemplum de Hermocrate moribundo in 3. Epidem. Ægrot. 2. pag. 1062. text. 8. legitur hisce verbis: *Quartodecimo die a febre liber: non sudavit: dormivit, omnino mente constabat, urina eadem: Et paullo post de eodem: Iterum vigesimo die est judicatus a febre liber, non sudavit, perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat.* Sic quoque magna symptomata existimanda duximus, quæ a fortissimis causis foveantur, sicuti, ut jam dictum est, parva a parvis proficiunt. Sæpius enim magna vehementiave aliqua ipsorum æstimantur seu judicantur, quæ tamen non sunt a Medicis timenda, quod a prærobustissimis naturæ viribus concitentur, præsertim natura corporis pravos humores deponere ac excernere volente. De qua Hippoc. in 6. Epid. sect. 2. text. 15. pag. 1168. com. 2. text. 23. *Quæcumque tertianam naturam habent, his nox ante accessionem molesta est, a quibus sane accessionibus natura semper aliquam vacationem moliri est*

*Morbi debiles, quomodo ex horum idea noscuntur.*

*Ex magnitudine.*



est solita. Hinc auctor *Prorrheticorum lib. 1. text. 52.* dixit, *perniciosa sine signis levantia mortem indicare*, & Hippoc. *in secundo Aph. 27.* His, quæ non ex ratione levant, non oportet fidere, neque multum formidare mala, quæ præter rationem eveniunt. Plurima enim stabilia non sunt, neque multum durare & permanere consueverunt. Quod Galenum sæpe assecutum, ipsius verba *in sexto Epidem. com. 1. in text. 16.* scripta declarant, quæ hæc existunt: *Interdum namque in vehementissima febre adjuncta vigilia, fastidio, siti, impatientia, nonnumquam & delirio omnibus ægrotantis domesticis perterritis ac flentibus, quempiam licet rigorem & sudorem morbi que solutionem scienter prædicentem Æsculapium esse videri.* Parva igitur ex ratione, leviaque symptomata, tum simul cum morbo conspecta, tum supervenientia, seu postea in morbo apparentia, morbos debiles, quos natura facile superabit, præmonstrabunt. Omnino vero salutare, si multa aut aliqua optima signa illuxerint. Nullus enim ægrotus ad sanitatem pervenit, in quo non prius aliquod ex optimis signis illuxerit. Hæc enim ex Galeno *in tertio de Crisibus*, bonum morem in morbis, uti mala malum denotare, nuper diximus, ex quo Medici morbos boni & mali moris appellant. Hos vero comprehendunt, uti dictum est, ex supervenientibus accidentibus seu symptomatis, scilicet, quæ post principium apparent, vel bonis malis, ut meminit Galen. *in tertio de Crisibus cap. 4.* dicens: *Si vere benignus aut malignus sit morbus, ex subsequentibus ipsum accidentibus noscitur.* Quæ in ea, quæ morem ostendunt, & quæ crisin futuram, & quæ etiam crisis causæ existunt, dividuntur. Ideo morem significantia, ab aliis erunt distinguenda, aliud quidem quam hæc præfagientia. Etenim vigilia, deliria, lacrymæ involuntariæ, convulsiones, atque alia similia, si cum coctionis signis in morbo, crisi judicando, appareant, crisin denuntiant. De his *in primo Epidem. sect. 2. pag. 948. litt. H. com. 2. text. 55.* Hippocrates: *In ardentibus ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hyppochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit.* Et paullo post *p. 956. litt. F. text. 88.* etiam clarius: *Quibus in febribus acutis, atque adeo ardentibus spontaneæ effluunt lacrymæ, his ( siquidem reliqua non sint exitialia ) e naribus sanguinis eruptio est spectanda. Qui incommode habent, his non sanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Hactenus debiles parvi atque benigni morbi, qui sint ex ipsorum idea, magnitudine, atque more, didicimus. Nunc eosdem cognoscere ab ipsorum causis discamus.

Symptomatum morbum subsequentium distinctio.

Symptomata crisin denotantia.

## C A P. IX.

*De morbis debilibus ab ipsorum causis dignoscendis.*

Morborum debilium cognitio ab ipsorum causis.

Ab Aere.

Ab Annorum variis constitutionibus.

EX causis quoque debilium morborum cognitionem indagaturi, ab externis principium faciamus. Itaque varii in primis aeris status, variæ quum annorum constitutiones tum tempora, atque etiam morborum grassantium ideæ, seu naturæ sunt prænoscentiæ. Aer quidem nihil aut parum, quod ad ejus qualitatem & substantiam attinet, mutatus, nequaquam magnos sævosque morbos excitat. E contrario mutatus solet maximos in corporibus morbos concitare. Quippe illo maxime a naturali & consueto temperamento recedente, morbos gravissimos fieri observamus. Minus vero morbosus est, minusque graves morbos, ad frigidum quam ad calidum mutatus sive alteratus, hominibus invehit. Nam, ut scribit Hipp. *in tertio l. Aph. 17.* *Quotidianæ constitutiones Aquiloniæ corpora densant, & robusta, & benemobilia, coloratiora, & melius audientia faciunt. Et calidæ Austrinæ corpora dissolvunt, humectant, auditum obtundunt, & vertigines faciunt. Oculis atque corporibus difficilem motum præstant.* Ex passivis etiam aeris qualitatibus vocatis, siccitatem aeris præ humiditate, salubriores morbos facere, colligimus ex Hippoc. *lib. 3. Aphor. 15. cap. 17.* ita dicente: *Ex anni constitutionibus ( quod in totum dixerim, ) siccitates imbribus sunt salubriores, & minus*



nus mortifera. Atque ex anni quoque temporibus ver morbos saluberrimos, minime exitiosos parere, Hippocr. *ibidem Aphor. 9.* tradidit. Quandoque observantur salutare grassationes, quales Hippocr. meminit in 1. *Epidem. sect. 1. p. 938. inter D. & E. com. 2. text. 9.* ita dicens; *Ante ver ex priore celo, quod huic subcontrarium fuerat, Aquiloniumque paucos arduas febres corripuerunt, eosque admodum stabiles, paucisque sanguis erupit, nec ex his peribant. Tubercula vero multis secundum alterutram aurem, plurimis secundum utramque exstiterunt, febre carebant, erant recti. Nonnullis parum accendebantur, sed extincta omnibus sunt citra incommodum, neminique suppurarunt, cuiquam, uti solent, quæ aliis ex occasione extuberant. Erat eorum hæc natura laxa, erant magna, diffusa, citra phlegmonem, atque citra dolorem obscure omnibus evanescebant.* Venetiis, ac in aliis locis multis Italiæ, anno 1580. complures febres (quem morbum Arietis vulgus appellabat) grassatæ sunt. Quibus tamen paucissimi interierunt, & in Liguria, quo tempore Genuæ apud Andream Auream Principem amplissimum medicinam faciebam, febres synochæ, arduas, tertianæ cum paucorum morte epidemicæ fuere grassatæ. Æstate quoque propriam servante naturam maxima ex parte, tertianæ, quæ sunt salutare, vagantur. Febres enim quocumque modo intermiserint, omnino vacare periculo tradidit Hippoc. in *Aphor. lib. 4. Aphor. 43.* Ex proba etiam victus ratione, pauci, minimeque exitiales fiunt morbi. Qui enim optimam servant vivendi rationem, quæ præcipue qualitate proba ciborum, idoneaque quantitate absolvitur, raro ægrotant, & morbis minime exitialibus capiuntur. Idem contingit illis, qui somno, vigilia, exercitio consueti utuntur, quique hilarem vitam sine molestiis ducunt, solitasque naturæ excretiones nimirum quod ad alvi fæces, urinas, sputa, menses, hæmorrhoidas, attinet, habent, non minus corpora humida, succique plena, si Veneri temperate operam dent.

Ab anni temporibus.

Grassationes salutare.

Victus ratio quid ad morbos.

Ætates quid ad morbos. Morbi debiles ex internis causis cognoscendi.

A tempore.

Ex temperamento.

Ab humoribus exsuperantibus.

Pueri etiam, quod ad ætates spectat, minus quam alii aliarum ætatum homines, morbis gravioribus laborant, quod ipsorum corpora præ multo calore innato & præ cutis raritate plurimum evacuentur, & resolvantur. Ex internis vero causis eodem modo debiles morbos prescrutabimur, incipientes a naturarum, & habituum corporum dispositionibus, de quibus Hippoc. ita meminit in 2. *lib. Aph. 34.* *In morbis minus periclitatur, quorum naturæ, aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus secundum nihil istorum congruit.* Proinde calida corpora periclitantur minus a morbis calidis, quamvis tamen facilius corripiantur, contra frigida. Quo æstate febres minus sunt timendæ, quam hieme. Eodem modo senum, quam juvenum erunt periculosiores. In quo sensu Hippoc. dixit, in morbis minus periclitari, quorum naturæ aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus secundum nihil istorum congruit. Ex variarum itidem, tum partium temperamento, tum dispositione ad morbos, morborum quoque debiliū ratio nobis innotescit. Partes etenim corporis, nihil a sua natura in temperamento mutatæ, non facile magnis morbis tentari solent. Hæ namque partes recte valentes, plura gigni excrementa, & prava fieri non permittunt, eaque genita consumunt, aut excernunt, aut ad partem aliquam ignobilem transmittunt, quo ne a magnis morbis corripiantur, defendunt. Eadem partes nihil aut parum, ad morbos, quibus tentantur, habentes aptitudinis, fortes sunt, ægreque morbis gravioribus tentantur. Etenim quibus, exempli gratia ad phthisin, aptitudo non est, quamquam sæpe ii capitis distillationibus vexentur, tardissime tamen ac magna difficultate phthisici evadunt, facillime vero ac citissime, habentes aptitudinem seu dispositionem, uti Hippocrat. in multis, qui tabe interiere, observavit. De his in primo *Epidem. comm. 1. sectione 1. text. 18. p. 939. litt. F.* dixit: *Maxime moriebantur, quibus ad phthisin natura vergebat.* Quod in 3. *Epid. comm. 2. text. 3. p. 1073. Ægrot. 6. de Euryanactis virgine, quæ tabida obiit, ita expressit: Erat autem nativum quoddam tabidum.* Qua ratione etiam in 1. 6. *Aph. 33.* dixit: *Qui acidum eructant, non valde morbo laterali corripiantur.* Ab humoribus etiam exsuperantibus debiles ac



A san-  
guine.

A Pitui-  
da.

A bile  
varia.

Ab hu-  
moribus  
simplici-  
bus.

Ab hu-  
moribus  
quantita-  
te.

Ex hu-  
moribus  
commo-  
tione.

Ab hu-  
moribus  
ignobiles  
partes oc-  
cupanti-  
bus.

A mor-  
borum  
mutatio-  
ne.

salutares morbi conjici possunt. Quorum omnium sanguis (quod qualitate sit ceteris aliis humoribus benignior, atque naturæ amicior) morbos minus periculosos parit. Ex quo Hippoc. in 6. Aphor. 53. dixit; *Desipientie, quæ cum risu fiunt, securiores.* Et in pleuriticis sanguinis excreationem morbum monstrare securiorem observamus. Est tamen sanguis quovis modo excreatus, malus, non ex sua natura, sed quod plerumque in pulmonibus aut thorace malum irreparabile denotet. Quod Hippocr. expressit in Aphor. 1. 4. Aphor. 25. quum dixerit: *Sanguis qualiscumque sit per superius, malum, & a sanguinis (l. 7. Aph. 15. & 16.) sputo puris sputum, & a puris sputo phthisis.* Nos itaque loquimur hic de sanguine, tamquam causa materiali, ex qua morbi fiunt, ad differentiam aliorum humorum, & propterea dicimus, ab ipso, tamquam ab humore, qualitate benigniori, non fieri morbos magnos ac periculosos. Et si ipsius plenitudine, & copia exitialissimi non raro fiant, uti sunt angina suffocantes, pleuritides & alii. Pituita vero sanguine minus bona existit, utraque tamen bile naturæ est humor accommodatior, quod hæc facile in sanguinem vertatur, majorem quippe coctionem adepta, proinde immoderatus nisi fuerit copia aucta, utraque bile morbos benigniores facit. Flava bilis, majores, ac omnium periculosissimos, crocea, porracea, æruginosa atque nigra. Hic enim humor omnium est naturæ inimicissimus, difficillimus, & tardissimus, ut a natura coquatur, & superetur. Simples etiam humores quam misti benigniores morbos concitant, & graviores plures simul misti, quam simplices. Quo Hippoc. in 2. Progn. text. 4. p. 41. lin. 8. dixit, *si vero idem homo omnes vomit colores, exitiale admodum est.* Atque Gal. in lib. de humoribus, & in 1. Epid. comm. 2. Ubi æque redundant biliosi & pituitosi, fieri morbos acutissimos & gravissimos, docuit. Humoribus quoque quantitas moderata & pauca non pariet magnos morbos, quod natura facilius paucum, quam multum alteret, & superet. Ex humoribus item commotione per corpus idem dignosci solet, quandoquidem humoribus ab intro foras motis, salutaris morbus animadvertitur. Quod Hippocr. in 3. Progn. text. 30. p. 45. lin. 20. ita expressit: *Securissimum vero est, si œdema, aut robur quam maxime foras vertantur.* Idem, si ad ignobiles partes e visceribus transmittantur. Quod itidem de abscessibus in 2. l. Progn. text. 67. p. 43. lin. 18. ita docet: *Abscessus autem, qui ad crura fiunt in pulmonis vebementibus, ac periculosos, omnes utiles sunt.* Ab humoribus quoque ignobiles partes vexari idem comprehenditur, nam morbo licet aliqua ipsarum partium pereat, non ob id animal perpetuo moritur, siquidem multi, quibus crura vel manus fuere mutilata, superstites vixerunt. Idem & de lingua, naso, oculis, auribus, genitalibus atque aliis partibus est dicendum. Ex quo febres intermittentes, quod fiant humoribus putrescentibus in parvis capillaribus venis a magnis remotissimis, debiles sunt, ac plerumque salutares, atque quo morbi plus intermittunt, eo benigniores existunt, cujusmodi est quartana febris, quam ob id Hippoc. in 6. Epid. sect. 6. text. 9. p. 1190. conf. l. 1. Epid. sect. 3. p. 96. sub litt. G. securissimam omnium fecit. Addimus quoque iis morbos ab aliis morbis concitados sæpius in magis salutares mutari, veluti sunt exempli gratia quæ ex continuis febribus intermittentes evadunt, & a pestilentibus malignisque, quæ benigniores fiunt. Morbum quoque simplicem ex multiplici; Convulsioni, Paralyfi, tremori febrem continuam aut intermittentem supervenire; ab Apoplexia, Paralyfin seu Paraplegiam; ab angina letali, colli pectorisque tumorem apparentem, atque ita de aliis multis. Ab iis itaque omnibus morbi debiles, natura viribus infirmiores nobis innotescunt. Nunc ad eos, qui natura viribus sunt potentiores, descendimus.



## C A P. X

*De morbis natura potentioribus ex idea, magnitudine, atque more cognoscendis.*

**E**X propriis cujusque morbi symptomatis, magnis vehementibusque, morbos gravissimos ac summe periculosos comprehendimus. Cujusmodi in pleuriticis diximus esse magnum lateris dolorem, febrem acutam, tussim molestantem, siccam scilicet sine sputis, aut magna cum difficultate ægrotos exspuere, quod etiam prævum sit respirationem admodum difficilem habere. His omnibus nobis magna inflammatio & pernicialis indicatur, veluti ex febre continua, acuta, & delirio perpetuo, ac vehementi, phrenitis gravissima. Ceterum, jam diximus, non tantum illa symptomata magna sive vehementia intelligi, quæ talia sensibus apparent, sed quæ a fortissimis morbis, atque causis promanant. Qua ratione in continuis febribus, calor exterius mitis & obscurus, quum tamen ægroti interius urantur, magnum est symptoma, febris quippe malignæ ac pernicialis certum indicium. Has febres exterius mites seu obscuras intus turbantes Græci *typhodes* appellant; quippe quæ naturam multitudine humorum gravatam, ac fere suffocatam, incendium foras transmittere, nequeuntem, significant. Hasque vulgus Medicorum appellat, foris mites, intus conturbantes; suntque eæ omnes admodum perniciosæ. Delirium itidem vehemens, aut obscurum sine ratione, in his febribus, magnæ malignitatis est indicium. De illo Auctor Coacorum in l. Præ sag. text. 85. ait: *Quæ feroces desipientiæ in brevi desinunt, ferinam convulsionem prænunciant*, & de hoc quippe de obscuro delirio, Auctor Prorrheticorum l. 1. text. 34. *Blandæ, tremulæ, obscuræ desipientiæ valde phreniticæ*. Virium enim languorem significant. Quare accidentia simul cum morbo conspecta, aut quod vehementia sint, aut parva sine tamen ratione morbum maximis viribus adversus naturam fulcitum præmonstrant. De quibus in 1. Epid. sect. 2. p. 954. sub litt. D. Hippoc. scribit: *at quum febres ardentes inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet*. Siquidem statim ab initio febris acuta eos corripiebat, a qua parum superrigebant, insomnes erant, sitibundi, fastidiosi. Dolor vehemens in pleuriticis, morbi fortissimi est indicium. Parvus vero, quum prius vehemens fuerit, absque ratione allevatus, vel etiam omnino sublatus, aut delirium, aut exstingui facultatem sentientem, aut materiam morbificam alio conversam. Morbum eodem modo natura potentiorum comprehendimus, si præter symptomata propria idem denotantia, alia quoque gravia simul illuxerint. Veluti in phrenitide, si præter acutam continuamque febrem atque delirium perpetuum, quæ hujus morbi signa propria, *Parthognomonica* Græcis dicta, existunt, dolor capitis acutissimus, perpetuæ vigiliæ, aut convulsio, aut tremor, aut partium extremarum frigiditas, aut aliud ex iis unum appareat, morbum magnis viribus præditum, naturæ prævalentem comprehendimus. Ex supervenientibus demum malis symptomatis, quæ morem significare dictum est, morbos perniciales eadem ratione comprehendimus. Quæ prava signa Hippocr. in 1. Epid. comm. 2. sect. 2. text. 75. pag. 954. litt. E. ita est complexus: *Paululum in fronte & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus. Multum delirabant, timores, mæstitiæ, extremitates subfrigidæ, ut summi pedes magisque manus. Accessiones diebus paribus, plurimi 4. die maxime laborabant, sudores diutissime subfrigidi. Extremitates non ad calorem redibant, sed lividæ erant, & subfrigidæ. Nec sitiebant. Ad hæc erant urinae his nigrae, tenues, paucæ, & alvi sistebantur. Neque erupit e naribus sanguis, ne his quidem, quibus hæc accidunt, sed parum stillarunt. Neque recidiva ulli horum advenit; Ceterum ad sextum diem cum sudore moriebantur*. Hactenus multa symptomata prava in multis, qui morbis exitiosis laborabant, ab Hippocrate observata, vidimus, quæ si morbis supervenerint, aut postea in morbis appareant, prævum malignumque morbum, naturæ prævalentem denotabunt. Sed, ut lector hic singula legere possit, ad hoc, ut ipsa morbis

*Morbi natura potentiores ex horum idea cognoscendi.*

*Ex magnitudine.*

*Ex more.*



Morbum  
letalem  
indicantia  
signa.

morbis supervenientia, seu postea apparentia recognoscat, & sciat morbum denotare absque dubio letalem, utile fore duximus, omnia hic a nobis adnumerari oportere. Hæc itaque sunt: Vigiliæ assiduæ, profundus somnus, veternosus, delirium, oblivio, dolor acutus, ægrotos dolores non sentire, surditas, aurium tinnitus; vertigo, oculis caliginem obversari, lacrymæ involuntariæ, oculos lucem effugere, convelli, aut alterum altero majorem videri, aut si candidum rubeum appareat, aut lividas aut nigras venulas habeat, aut sordem circa oculos, aut ipsos sublimes tumidos, ut, vel cavos admodum videri, aut squalentes & obscuros, vel totius vultus colore evariet, tremores, convulsiones, resolutiones, palpitationes præsertim cordis, anxietates, inquietudines, singultus, viscerum dolores fortes, extrema frigida difficulter recalescentia, livida, lingua squalida, exusta, nigra, livida, crassa, cœnosa, sine siti, aut ægrotos siti ardere inextinguibili, cibos abhorreere, eos stomacho non continere, sed vomitu rejicere. Pulsus arteriarum prælanguidi, duri, inordinati, inæquales, intermittentes, deficientes. Respiratio magna & rara, parva, densa, intermittens, inordinata, sublimis, frigida, foetida, & quæ pinnis narium quoque & pectore editur. Malæ excretiones, non allevantes, in die decretorio. Sudores multi non allevantes, pauci, assidui, non ex toto corpore sed ex capite, fronte, claviculis, frigidi. Stillationes sanguinis e naribus nigræ, crassæ in die decretorio, largæ itidem sanguinis vacuationes non juvantes: Vomitus biliosi, flavi, virides, nigri, foetidi, virulenti, æruginosi nihil juvantes: Hypochondrium cum dolore tensum, atque cum ipso ictericus color in corpore, ante diem septimum. Si conspiciantur exanthemata, parva, pauca, numero & magnitudine non augescentia, livida, nigra, intus recurrentia, atque sine ratione evanescentia, copiosa, magna non sublevantia. Tumores quoque post aures, Græci *parotidas* appellant, in inguine, aliisque partibus, parvi, non augescentes, vel magni non venientes ad suppurationem, omniumque maxime cito, nulla prægressa vacuatione, intus recurrentes atque evanescentes. Urinæ item aquosæ, turbidæ non clarescentes, crassæ, nigræ cum suspensis nigris, albæ lucidæ in phreniticis, cum suspensio elato, lividæ, ictericæ, non juvantes, pingues oleosæ, cum sedimento fatinæ crassiori simili. Dejectiones immodicæ, liquidæ, foetentes, quas *colliquativas* Medici appellant, pingues, cruentæ, nigræ, lividæ, biliosæ, sinceræ, multæ non minuentes febrim, sputa sincera, biliosa in tabidis & suppurationis, cruenta ex pulmonibus, livida, nigra æruginosa, admodum viscida & magna difficultateeducta, dolorem non sedantia, atque penitus suppressa in viscerum internis inflammationibus, ad respiratoria instrumenta pertinentium. Hæc itaque, atque hujuscemodi generis alia, post morbum conspecta, (ni propter crisin futuram fiant, quod nobis signa perfectæ coctionis & alia signa salutaria indicabunt) morbum natura potentiorum, summeque perniciosum, nobis præmonstrabunt.

## C A P. XI.

*De morbis natura potentioribus ab ipsorum causis cognoscendis.*

Morbi  
magni ac  
perniciosi  
cognoscen-  
di ex cau-  
sis exter-  
nis.  
Ex aere.

Nunc eosdem morbos natura potentiores ab ipsorum causis indagemus, atque ab externis exordiamur. Quarum primo occurret considerata, quæ ex vario aeris ambientis statu, a variis quæ annorum constitutionibus, tum temporibus morbos magnos nobis indicare potest. Itaque aer suo consueto temperamento ad calidum maxime mutatus, quique diu talis prævaluerit, maximos morbos animalibus invehit. Etenim immodica ipsius caliditas, plurimum nativi caloris in corporibus resolvens, corpora quæ in magnos morbos, (magno quidem a suo statu naturali facto recessu) delabi, tum valde languida, & debilia reddi, est causa: a qua sane immoderata caliditate quandoque pestilentiam gravem concitatam fuisse, Galen. in primo de differ. feb. hisce verbis tradidit, dixit enim: *Contingit*

*autem.*



autem quandoque præcedere ambientis aeris caliditatem immodicam, quemadmodum in ea pestilentia, quæ Athenienses invasit, ut Thucydides innuit: Sed in turguriis suffocantibus æstatis tempore habitantium corpora corruptione laborabant, & in 3. Epidemicorum com. 3. text. 71. lib. 1. Æstatem Etesiis ventis carentem (qui sunt septentrionales frigidi) admodum morbosam esse statuit. Ex quo Hippoc. in Epidemiis pag. 1082. lin. 6. com. 3. text. 71. lib. 3. pestilentem constitutionem describens, ait: Æstas serena erat & calida, magni erant æstus. Ex calore itaque aeris immodico corpora patiuntur insignes corruptiones, & resolutiones, cerebrumque ipsum insignes noxas a calore patitur. Caput enim incalefactum a toto corpore humorum redundantiam trahit, præsertimque biliosos, qui tali tempore quum multi tum tenuissimi ac acutissimi abundant. Facillimeque ex universo corpore ad caput rapiuntur, quibus cerebrum in morbos symptomataque perniciose incurrit. Qualia Hippoc. in 3. Epidem. cap. 4. a pag. 1083. ad 1091. meminit. Ubi ergo caliditati aeris etiam humiditas conjungitur, nihil corporibus morbosius, pessimumque aeris temperamentum esse atque pestiferum. Gal. in lib. 1. cap. 15. de temperamentis ita expressit: Omnium aeris ambientis temperamentorum pessimum id esse, quod humidum est & calidum. Quod & paullo post ita confirmavit, dicens: Verum hic minus, utpote uno tantum e quatuor temporibus mutato malum fuit, quod si duo triaue sint mutata, aut etiam totus annus calidus humidusque fuerit, necesse est, magna pestilentia succedat. Cujusmodi in tertio Epidem. idest, grassantium publice morborum, narrat. Quid mirum? Quum humiditas in aere corpora redundare quamplurimis humiditatibus faciat, quæ facile, insigniterque a calore computrescunt. Siccitas vero humiditate minus est mala, quæ etsi acutissimos pariat, tamen humiditate ortis sunt salubriores, & minus mortiferi, teste Hippocrate in lib. 3. Aph. 15. Ex præimmoderata etiam aeris frigiditate, sic nonnullæ partes corporis læduntur, ut exstincto exinde calore emoriantur. Quæ mala in variis annorum observationibus, quas medici constitutiones appellant, sæpius apparent. Hæque constitutiones aut a multis anni temporibus, aut ab omnibus ad unum idemque conspirantibus temperamentum procedunt. Hippocr. in lib. Epidem. quatuor annorum constitutiones descripsit, quarum prima fuit austrina (lib. 1. Aph. sect. 1.) humida, secunda & tertia borealis ib. sect. 2. a pag. 942. ad 958. atque quarta (lib. 3. Epid. sect. 3. a pag. 1081. ad 1091. descripta) calida, & humida, quæ perniciosos ac pestilentes morbos mortalibus intulerunt. Quippe austrina prima phthises, parotides, carbunculos, ardentes febres, pestilentes: & duæ boreales, ophthalmias, dysenterias, tenesmos, lienterias, diarrhæas biliosas, febres ardentes, semitertianas, erraticas, malignas, phrenitides, & alias; & quarta austrina calida, & humida sine ventis, pluviosa, sacros ignes cito undique depascentes, oris ulcera, aphthas Grecis dicta, atque pudendorum, febres ardentes, phrenitides, lippitudines, tabes multas, internas inflammationes, tubercula in pudendis carbunculos, abscessus ad suppurationem, quæ erat potius corruptio, non venientes, ex qua caro, ossa, nervique integri decidebant multis, item ex maligna fluxione totum brachium, ut narrat Hippoc., vel totus cubitus, vel femur, vel tibiæ, vel pedes omni carne nudabantur. Ex inconstantibus etiam anni temporibus inconstantes morbos, ac difficiles judicatu fieri, Hippoc. in sect. 3. Aph. 8. docuit. Ex propriis item temporum anni temperamentis idem comprehendere nobis in sect. 3. Aph. 9. indicavit, ita dicens: In autumno morbi acutissimi atque exitiales magna ex parte: ver vero saluberrimum, & minime exitiale. Et Aph. 10. Autumnus tabidis malus. Ab iis quoque anni temporibus, non servantibus proprium temperamentum, morbi magni ac perniciose fieri observantur. Anno MDLXXXVI. Bassani, & prope ipsum in Villa Novarum nuncupata, pleuritides pestilentes, contagiosæ, epidemicæ grassatæ sunt, quæ quarta vel ad plus septima interimebant. Hoc itidem anno, quo hæc scripta revideo, Venetiis, & in aliis multis Italiæ locis, complures ab epidemicis febribus, semitertianis, ardentibus, pestilentibus cum morbillis malignis moriuntur. Hocque genus morbi non in pauperum corpora ex proxima annona exsiccata, sed divitum, quæ multis cibis

Ex annorum constitutionibus variis.



*A mala  
victus ra-  
tione.*

cibus se impleverunt, sævit. A mala quoque victus ratione diu servata morbi magni, ac perniciosi, excitantur. In gravissimos morbos ii incurrunt, qui crapulis atque ebrietatibus indulgent, quando ex multo quum cibo tum potu calore corporum fere suffocato insignes putredines fiant. Quo Gal. in lib. de caus. morb. affirmavit, *Immodicum cibum & potum corpora refrigerare, frigidisque, & fortissimos morbos facere.* Ex potatione *Silenus l. 1. Epid. Ægrot. 2. p. 969. Charionem l. 3. Epid. Ægrot. 5. p. 1072. Nicodemum ibid. Ægrot. 10. p. 1108. adolescentem Melibæum ibid. Ægrot. 16. pag. 1117. in pestilentes incidisse febres, Hippocr. in Epid. meminit.* Cibus vero pravi succi, ac potus perniciosos morbos facere Medicorum neminem latet. Gal. in lib. de succorum bonit. & vitio, *Pestem sæpius annonam secutam fuisse scriptum reliquit.* Copia itaque ciborum immodica vel etiam boni succi, & longe plus pravi, concitari magnos ac perniciosos morbos, omnes perspectum habent. Ceterum corpora nedum ipsorum ciborum copia in perniciosos morbos delabuntur, sed etiam inopia. Gal. in l. 8. meth. c. 7. scribit: *Complures in syncopas fastidiosissimas atque heceticas febres ex jejuniis incidisse, & in l. 5. de loc. affectis Grammaticum quemdam præ inedia sæpius convulsus vidisse, dixit.* Ex immoderato vini potu homines in summe perniciosos morbos delabi, Hippoc. in sect. 5. Aph. 5. ita expressit: *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur, aut ubi ad horam pervenerit, qua solvuntur crapulae, vocem recuperet.* Usus item aquarum palustrium jecur atque lienem durum ac scirrhum reddere, exindeque hydropes, febresque malignas, veluti corruptarum seu foetidarum morbos pestilentes facere experientia docet, & ratio nobis suadet; hæ enim humores nostri corporis ad suscipiendam excellentem putredinem faciunt opportunos, illæ sua crassitie obstruendo, viscera debilitant, quæ variis propterea excrementis qualitate pravis abundant, a quibus prædicti affectus concitantur. Alexandriæ in Ægypto habitatores quotannis, autumno aquis ad cibum corruptis utentes, in pestilentes febres exitialissimas incidunt, quibus epidemice complures interimuntur; de qua re nos in libris nostris de Medic. Ægypt.

*Ex somno.*

*Ex vigi-  
liis immo-  
dicis.*

*Ab animi  
passioni-  
bus vehe-  
mentibus.*

editis accuratius scripsimus. Ex somno item diuturno, atque immoderato, homines redduntur vertiginosi, veterinosi, obliuosi, epileptici, paralitici ac vel etiam apoplectici. Qui omnes sunt affectus perniciales. Non raro etiam phthisici, auctis scilicet ex capite ad pulmones destillationibus. Non minus & ab immodicis vigiliis, phrenitides fiunt, amentia, convulsiones atque alii gravissimi affectus. De quibus nos satis in opere de prævidendis morbis scripsimus. Ab immoderatis etiam exercitationibus corpora pletorica non raro in insanabiles affectus incurrunt. Non paucis ex iis rupto vase aliquo ex pulmonibus aut thorace sanguis profunditur, quo ad phthisin via fit. Alii in febres, atque in viscerum internorum inflammationes incidunt, ex nimio motu accensis & putrefactis humoribus, atque motis ad viscera. Non minus passiones vehementes animi possunt ad concitandos magnos morbos. Ex ira multos in acutissimas febres devenisse, Galen. in lib. de sanit. tuenda, meminit. Ab ipsa tamen subito neminem mori, in l. 2. symptom. caus. testatum reliquit. Quod ab ingenti gaudio, atque timore quibusdam contigisse, plures observarunt. Timor metusque magnus sæpe quosdam interemit. Ex hoc complures febres acutæ & letales invadunt, quibus omnes fere moriuntur. Ab usu Veneris quum immoderato, tum ab abstinencia, hominibus gravissimos sæpe morbos contingere in l. 6. de loc. affectis docuit. Perpetuum tremorem quosdam incurrisse ex immodica venere in lib. 3. Epid. com. 1. in text. 2. posteritati tradidit. Idem interceptis naturalibus consuetisque vacationibus fit. Ex sæcibus retentis & exsiccatis sæpe in ileon incidunt. A suppressis quum menstruis tum hæmorrhoidibus morbi gravissimi solent concitari, iisdemque immoderatis fluentibus. Quod Hippoc. in sect. 5. Aphor. 57. meminit, dicens; *si menstrua plura fiant, accidunt morbi, & si non fiant, ex utero morbi contingunt.* Et Gal. in Comment. Quocumque autem horum fuerit, necesse est processu temporis & ipsam uterum pati aut similem inflammationi dispositionem, aut erysipelati, aut duro tumori, aut cancro, quibus denuo totum compatitur corpus.

De



De hæmorrhoidibus Hippocr. in lib. 6. Aphor. 12. *A diuturnis sanato hæmorrhoidibus, si una non servatur, periculum est, aquam intercutem, vel tabem advenire, & Gal. in 4. de præ sag. ex pulsibus, ex iis immodice tum fluentibus, tum retentis, aquam intercutem fieri docuit. Et in lib. de venæ sectione c. 9. advers. Erasim, ab hæmorrhoidibus suppressis nonnullos melancholicos amentes factos, observasse scripsit, alios pleuriticos & alios hydropicos. Urina suppressa brevi hominem perdit, quem longo tempore consumit, diu immoderatusque fluens, uti in Diabete. At de cognoscendis morbis natura potentioribus a causis externis hæc nobis sufficiant. Nunc eosdem ab internis causis perscrutemur. Ab ætatibusque exordiamur, quæ & ipsæ ad morbos natura potentiores cognoscendos non parum faciunt. Pueri frequenter ab austrina constitutione pluviosa in variolas atque morbillos malignos incidunt. Quo malo MDLXXXIII. Venetiis Epidemice grassante complures interierunt. In Juvenibus, ait Hippocrat. in sect. 3. Aph. 29. sanguinis ex-  
*Ab internis causis.*  
*Ab ætate.*  
 punctiones, tabes, febres acutas fieri: tabes vero ab anno decimo octavo usque ad trigessimum quintum solent concitari. Post juventutem hoc fieri quoque dixit Sect. 3. Aphor. 30. quippe asthmata, morbos laterales, pulmonias, phrenitides, lethargos, alvi, profluvia, choleras, dysenterias. Senectus maximos quoque morbos affert. Quos meminit Hippocrates in 3. Aph. 31. in hunc modum: Senibus spirandi difficultates, urinae stillicidia, vertigines, apoplexiæ, hydropes, tusses: & alia, quæ omnia in hac ætate omnino sunt letalia. Nam ut dicit Hippocr. in lib. 2. Aph. 39. Senes juvenibus magna ex parte ægrotant minus, qui vero morbi ipsis accidunt longi, maxima ex parte comitantur ad mortem. Et postea Aph. 40. Raucedines & gravedines in valde senibus concoctionem non admittunt. Et Galen. in Comm. ait: Neque enim hi soli morbi senes comitantur ad mortem, sed nephritis, id est passio renum, podagra, morbus articularis coxendicis cum dolore, & quæ laxiori intestino ac spleni frigida insunt dispositiones, & præterea crebri anhelitus, (quos Græci asthmata vocant) tusses, dorsi curvationes, recurvationes & obli-  
*Ex habitu corporum non naturali.*  
 quationes, demum quæcumque alia morborum genera ex frigidis humoribus ortum habent, quæ in quibusdam juvenibus, nedum in senibus, difficulter coquantur. Et in 6. libro Aphorism. 57. Apoplectici autem fiunt maxime a quadragesimo anno usque ad sexagesimum. Ex habitu quoque corporum non naturali graves morbi comprehenduntur. Obesos ac pinguiore, quod hæc corpora minus habeant caloris innati, magnis tentari morbis, quibus etiam ob calorem præ-  
*Ex habitu corporum non naturali.*  
 languidum seu debilem plerique moriuntur. De his Hippocrat. in l. 2. Aphor. 44. ita habet: Qui natura admodum crassi sunt, citius intereunt quam qui graciles. Corpora itidem calidioris & humidioris temperamenti, febribus, synochis malignis, atque internis viscerum inflammationibus sunt obnoxia, veluti calida & sicca in ardentes febres acutissimasque inflammationes incurrere solent. In hisce corporibus morbi omnes frigidi, admodum graves existunt: veluti in corporibus frigidis, calidi, hocque fit ex magno ab ipsorum temperamento recessu: & hoc est, quod Hippoc. in 2. Aph. 34. dixit: In morbis minus periclitari, quorum nature aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus secundum nihil istorum congruit. Ceterum etsi hoc verum sit, ex eo quod magni recessus, qui perpetuo sunt difficiles, ut a natura ad solitum statum restituantur, in iis corporibus facti denotentur; tamen verum quoque non minus erit, eos, qui ad graves aliquos morbos inclinationem habuerint, si ipsis capiantur, pessime se habere, difficulterque iis morbis resistere. De Hippoc. in Epidemiorum com. 1. Sect. 1. text. 18. p. 939. litt. F. ait: Et maxime moriebantur, quibus natura vergebat ad phthisin. Calidioris etiam temperamenti homines destillationibus calidis acribus a capite in pulmones sunt obnoxii. Quod Hippocr. in 1. Epid. com. 2. text. 19. quoque dixit: Qui calidiore erant temperamento, illos in primis laborasse ex destillationibus capitis. Atque hinc etiam fit, quod cui calido sicco-  
*Ex humorum copia.*  
 que capite sunt, facile in phrenitim incidat. Humoribus etiam copia seu multitudo graves morbos parit, qui in corporibus debilibus exitiales esse solent, omniumque maxime, si ea multitudo fuerit humorum crudorum & crassorum. Ex his*



his itaque morbi acuti concitati, ni fuerint vires robustissimæ, erunt plane letales. Natura enim robusta longo tempore eos concoquet & superabit. Ex quo de frigidis sudoribus in continuis febribus apparentibus, (quod significant, teste Galeno, crudorum humorum multitudinem, quæ non nisi longo tempore potest a robusta natura vinci). Hippocrat. in sect. 4. Aph. 37. scribens, ita habet; *Sudores frigidi cum acuta febre mortem, cum mitiori longitudinem morbi significant.*

*A morbi  
vehementia.*

A vehementia enim morbi vires, etiam validæ, collabuntur. Idem prælagit calidorum non minus humorum copia. Neque etiam sanguinis copia est salutaris (quamquam ceteris humoribus sit benignior) quando ex ea maxime inflammationes fiunt veluti sunt angina, pleuritides, atque aliæ, ut Galen. in libro de venæ sect. cap. 1. advers. Erasist. meminit. Idemque & ex bilis multitudine erit æstimandum. Perniciosi item sunt morbi, qui fiunt, ubi in corporibus æque exsuperant crassi, viscidi, crudi, & tenues calidi, ut docuit in primo lib. Epid. Humorum etiam inopia seu defectu morbi magni ac difficiles fiunt, uti sunt, tabes, singultus, convulsiones, & alii hujusmodi, de quibus Hippocr. in quinto libro Aphorif. 3. Ubi sanguis plurimus fluxerit, singultus aut convulsio superveniens, malum. Et Aphor. 4. A superflua purgatione eodem modo singultum atque convulsionem supervenientem, malum significare tradidit. Ex particularibus quoque humoribus morbi magni, & graves comprehenduntur. Ex quo dixit Hippocr. in sect. 6. Aphor. 53. Desipientias, quæ cum risu fiunt, esse securiores: & quæ cum studio, periculosiores. Quod illæ ex sanguine, hæ a bile exusta oriantur, a quo humore phrenitides ac pleuritides concitatur, letales creduntur. Hæ sputa æruginosa, & nigra habent, illæ virulentos seu æruginosos vomitus. Quæ omnia esse letalia signa Hippocr. & Galenus in multis locis docuerunt. Sanguis item a pulmonibus, eroso aut fracto vase aliquo, si extussatur, letalis morbi erit prælagium, atque hoc est quod dixit Hippocrat. in 4. lib. Aph. 25. Sanguis quidem supra, qualiscumque fuerit, malum. Galenus itidem in 4. de loc. affect. cap. 8. scribit: Omnes, qui sanguinis sputa per tussim purulenta reddiderunt, tabidos seu phthisicos obiisse. Plurimam quoque bilem sine febre ex pulmonibus tussi rejectam, exitialis affectus nobis esse indicio, scriptum reliquit. Tres ibi narrat fuisse, qui quum plurimum flavæ bilis exspuere tussi cœperint, quin tabidi morerentur, nullo modo effugere potuerunt. Omnium humorum atrabilis (quod maxime naturæ humanæ sit inimica, difficillimaque, & tardissima, ut concoquatur, & superetur) morbos exitiales parit. Hujus succi copia, si ad benignum vel reduci debeat, vel consumi, vel excerni, prævalida facultate est opus. Quæ debili existente, casus est pernicialis; quod nobis Hippocr. in sect. 4. Aph. 23. expressit, dicens: Quibuscumque, ex morbis acutis aut diuturnis, vel ex vulneribus, sive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, sive uti sanguis niger, exierit, postmodum moriuntur. Pituitosos quoque crudos humores difficillimos concitare morbos quotidie praxin facientes observant. Cujusmodi sunt tenebrosæ vertigines, epilepsiæ, paralyse, apoplexiæ, convulsiones, & alia hujusmodi.

*Ex humorum defectu.*

*Ex humoribus particularibus.*

*Ex atrabilis.*

*Ex pituitosis crudis.*

*Ex maligna humorum putredine.*

Malignam etiam humorum putredinem perniciosos morbos facere, Galen. in libro quarto Aphorif. 47. scriptum reliquit: etenim humores excellenter putrefacti qualitatem pravam acquirunt, quæ nostris corporibus esset venenum. Quod Gal. in peste infectis, & in quibusdam etiam mulieribus ex corrupto semine morbis, ac symptomatis perniciosis vexatis, se vidisse & cognovisse in libro 6. de loc. affect. scribit: De his Hippocrat. in 1. Epidemior. lib. com. 2. sect. 2. text. 54. pag. 948. dixit: Phreniticis convulsiones, & virulenta vomunt, & ex his quidem subito moriuntur nonnulli. Et in lib. tert. pag. 1100. Aegrot. 4. Phreniticus primo die vomuit virulenta, & multa & tenuia. Et Galen. in Comment. Nam si phreniticus primo die vomuit virulenta, quod febribus adurentibus fere est consequens. Ita ut veneno epoto letali quidam postmodum vel tertio die moriuntur, qualitate ejus, non copia mortem afferente. His addimus, humores habentes aptitudinem ad vehementer putrescendum, ex Galeno in 3. Epidemior. exitiales morbos, pestiferaque concitare. Qualibus corpora in quarta constitutione pestilenti, quam in libro



libro tertio *Epidem.* Hippocr. descripsit, scatuiffe Galen. meminit. Humores iidem aut suapte natura, aut ob insignem putredinem tenuissimi, atque ad motum præcipientes redditi, sæpius nobile aliquod viscus occupantes morbos letales faciunt. Quo Hipp. continuo, ne scilicet præcipientes ad aliquod viscus ferantur, purgandos in Aphorismis præcepit. In libro quoque *de natura humana* pag. 229. *A parte lin. 15. & seq.* dixit, parte aliqua principe nostri corporis laborante totum corpus ægrotare morbosque fieri gravissimos. Et Galen. *in lib. de constitut. art. Medice, cap. 18.* scribit: *Pravos humores in morbis acutis, si in principem partem ferantur, extremum periculum ægrotis facere.* Ex quo optimum est in morbis humores a visceribus ad exteriora converti, pessimum ab exterioribus & ignobilibus ad viscera. Qua ratione Hippocrat. *in sect. 6. Aphorism. 25.* dixit: *Erysipelas ab exterioribus verti ad interiora, non est bonum.* Hincque constat morbos cerebri, stomachi, jecur, cor, pulmones, diaphragma, atque alias internas partes præcipuas conflictantes esse gravissimos atque difficillimos. A mutatione etiam morborum, idem comprehendimus; quippe in peiores quæ fit, in ipsis magnitudinem & periculum argumentatur, uti quum febres intermittentes in continuas mutantur, atque hæc in malignas ac pestilentes. Simples etiam fieri compositas, phlegmonemque adjungi, malum est. Ardentibus item febribus hæc succedere marasmodos, phreniticis veterum, convulsiones; paralyti, & epylepsie apoplexiam: tonsillarum inflammationi anginam, pleuritidi peripneumoniam, empyema, phthisin; hepatis, & lienis tumoribus hydropem, & alia hujusmodi in pejus facta mutatio: atque hæc sunt, quæ morbos magnos naturæ potentiores nobis præmonstrabunt, atque hic nostræ methodi, qua quum naturam viribus morbo potentiolem, & debiliolem, tum morbum natura ipsa potentiolem, & debiliolem cognoscimus, finis esto.

## C A P. XII.

*De futuri morborum status seu vigoris cognitione ad prædicendi rationem;*

**D**iximus necessariam esse futuri status præcognitionem ad naturæ & morbi victoriam nobis innotescendam. De qua Gal. *in lib. 3. de Crisibus, cap. 5.* ita habet: *Et quidem sine horum trium exacta dignotione, nihil de salute investigari contingit, non magis quam hoc, numquid aliquis portando oneri sufficiat, sciri potest, hominis robore, oneris magnitudine & viæ longitudine antea non perspecta.* Nam ægri vires portanti onus, morbus vero oneri, tempus autem, quod usque ad statum extenditur, longitudini viæ responderet. Quo pacto igitur de ægrotante sciri potest, numquid sufficiat, si nulla status præcognitio habeatur? Ex omnibus itaque ratio cogit, nil tam studiose esse discendum, quam futuri status præcognitionem. Quandoquidem natura morboque æque viribus constanter, ubi cito statum seu vigorem morbi futurum conjecerimus, naturæ victoriam, & salutem ægrotis prædicemus. Contra, morbo longius, ad statum ut veniat, retardaturo, morbi victoriam, atque exitum plerumque futurum nobis præmonstrabitur. Itaque de hoc morbi tempore, quod necessario ad prognostici notitiam concurrat, nunc agemus, nonnullis de morborum temporibus in memoriam primum revocatis, & num ægrotantes sanaturi omnia, aut quædam tantum morbi tempora transeant, neque minus morituri, quo morbi tempore intereant. Morborum autem tempora nihil aliud esse Medici dicunt, quam mutationes, quæ in toto morbi tempore, quippe a principio ad finem usque observantur. Hæcque ætates etiam morborum appellant, quæ, perinde ac ætates animalium vitam, ita etiam totius morbi tempus in tempora seu in partes dividunt. Quæ quatuor existunt, prout tot mutationes in toto morbi tempore a principio scilicet ad finem usque spectantur, quippe principium, augmentum, status atque declinatio. Quæ omnia quatuor tempora quilibet salutaris morbus habet, ut Gal. *in 3. de Crisibus, & in l. de totius morbi temporibus* docuit. *Morbi exitiales sepe*

*A parte aliqua principe corporis laborante.*

*Status futuri cognitionis necessitas.*

*Morborum temporum differentia.*



Morborum  
tempora  
unde per-  
quirenda.

Morborum  
temporum  
divisio.

sæpe prius ægros perdunt, sive interimunt, quam nedum omnia at duo tantum prima tempora absolvant, quando eorum, qui moriuntur, quidam in principio, quidam in augmento, quidam in ipso statu seu vigore decedant. Quandoque enim morbi usque adeo sunt vehementes ac perniciosi, ut statim in principio vel tardius in augmento homines interimant, de quibus Hippoc. in 1. Epid. com. 3. text. 10. p. 963. lin. 5. ait: statim enim continua est, quibus incipiens florescit & viget. Et in Aphor. 7. Ubi quidem peracutus est morbus, statim extremos habet labores. Hac eadem ratione natura aliquando usque adeo est debilis, ut nedum totum morbum concoquere queat, sed quinimmo vix incepta concoctione morbo succumbat. Habent itaque salutare morbi quatuor tempora, & letales unum aut duo aut tria, quando ægroti, ut postea accuratius ostendemus, aut in principio, aut in augmento, aut in statu moriantur. Hæc vero tempora ex Galeno in lib. de totius morbi temporibus c. 3. a nullo alio deprehenduntur, ac cognoscuntur, quam a cruditatis & coctionis signis in excrementis conspectis ac observatis. Non defuere tamen Medici aliqui doctissimi, qui præter hæc tempora a coctione seu transmutatione materiæ cognita, alia ab essentia morbi, aliaque a symptomatibus deprompta faciant. Etenim inflammationis cutis partem occupantis principium faciunt, quod humor ad partem inflammatam confluit, & decumbit, eoque partim fluxu, partim fluente, augmentum seu ascensum, totoque humore affluxo quoad coquatur, statum seu vigorem, atque demum ipso concocto, quum etiam resolvitur, declinationem. Ex quo symptomatum, & materiæ transmutandæ tempora a temporibus morbi maxime differre atque distingui affirmant. Veluti in pectoris, pulmonumque inflammationibus tempora morbi, & symptomatum simul procedere, minimeque cum iis temporibus, quæ a coctione, & cruditate excrementorum attenduntur, observamus. Vigere enim sæpius illa dicunt, nulla in humoribus coctione apparente. Quod tempus principium ex materiæ transmutatione esse statuunt. Quod morbus tunc erit in vigore seu statu, & natura seu materia ipsa, ut concoquatur, in principio, hoc confirmant ex Gal. in 1. de vict. rat. in acutis, scribente; Hippoc. dicentem: (lib. de Vict. rat. in acut. p. 386. lin. 3. & seq.) Si dolor fuerit assiduus, qui fomentis minime cedat, & sputum etiam non procedat, sed lentescat citra coctionem, & ptisana offeratur, interficitur ægrotus, statum intelligere voluisse inflammationis, in quo non debeamus ægrotos nutrire, vigentisque inflammationis signa esse dolorem assiduum, qui fomentis minime cedit, atque ubi ægri quicquam non expuunt, quum tamen hoc tempore ad materiæ coctionem comparatum principium sit. Amplius ubi morbus & symptomata vigenti, coctionis principium esse dicunt, atque ipsis declinare incipientibus augmentum esse. Quod vel ipsis fuit persuasum, primum ex Galeno, qui in l. 3. de vict. rat. in acut. com. 62. dixit; Morbi vigorem interdum cum ipsa coctione existere: ex quo plerumque morbi vigorem absque coctione observari colligunt: Et postea com. 59. quum scripserit: Nam sæpius affectio ipsa, qua laborant, mitior quidem existit, sed symptomata augentur. Et in secundo libro Aphor. Dispositio siquidem, ex qua hæc generantur, quam & morbum nominamus, non omnino dum morbus consistit, est fortior. Quod etiam confirmant ii dicentes in vigore coctionis morbum aliquantulum declinasse, quum humores concocti ac superati minus naturæ molesti, quam antea sint. Non semper igitur a coctione sola tempora morborum perquirenda discimus, at a symptomatibus & a morbi etiam, ut aliis visum est, essentia. Quam rem Gal. meminisse visus est in lib. de Crisib. cap. 29. quum de cognoscendis morborum temporibus ex accessionibus symptomatisque locutus, dixerit: Ipsorum augmentum judicari non modo ex accessionibus solitum tempus anticipantibus longioribus & gravioribus, verum etiam a propriis morborum symptomatibus, quæ ideam morborum notant, atque a supervenientibus non minus, multis assiduis, validis ac malignis. Hæc vero ita habet: Ex supervenientibus vero symptomatibus; si multa, si diuturna & valida, atque maligna exstiterint. Quæ symptomata multa, diuturna, valida, atque maligna sæpius in morbis exitiis observantur citra ullam humorum coctionem, A quibus tempora morbi differre a tem-



temporibus naturæ concoquentis (quam Medici tempora materiæ vocant) cuique liquido constabit. Itaque dividimus tempora morborum, quibus utemur ad prognosin, in ea, quæ ad morborum symptomata, & in ea, quæ ad naturam concoquentem, seu ad coctionem & cruditatem, (quæ ob id tempora naturæ concoquentis appellavimus) referentur. Morbi salubres omnia quum morbi tum naturæ tempora fere pertranseunt. Quod in exitiosis non fit. Horum namque nullus est, qui statum percurrat, & ad declinationem perveniat. Horum alii (ut dictum est) in principio, alii in augmento, ac alii in vigore seu statu moriuntur. Differunt vero augmenti statusque tempora in sanandis, & moribundis observata. Illorum enim augmentum, ut docet Gal. in primo l. de Crisibus cap. 8. Incipiente humorum coctione fit, & status seu vigor perfecta apparente, letalium vero morborum augmentum & status signis cruditatis ac letalibus innotescit. Quod Galen. in libro de totius morbi temporibus cap. 6. ita expressit, dicens: Siquidem initium similiter in morbi generatione constituitur, ascensus non in coquendo, sicut in iis, qui superstites futuri sunt, sed in cruditate, letalibusque signis consistit. Itaque sæpe contingit multa ob id tempora diversa in ægrotis eodem tempore observemus, quorum alia principium, alia summum vigorem, atque alia declinationem demonstrant. Uti pleuritici, qui nihil exspuentes, seu quicquam quum exspuere nondum cœperint, moriuntur, quod ad morbum & symptomata ipsum consequentia pertinet, in augmento aut vigore existunt, atque ad naturam nihil concoquentem, sive ad materiam, quæ omnino est cruda, in principio. Verum Medici distinguere debebunt, quod non illa tempora a solius simplicis morbi vel multorum simul complicatorum ratione fiant. Quod Galen. in eod. lib. cap. 3. ita meminit: Nam uno eodemque tempore duobus tribusve morbis homo infestari potest, quorum alius jam declinat, alius principii tempus adhuc vel augmenti primordia occupat. Itaque morbi principium ex symptomatum ratione, tempus est, in quo ægroti parum ab iis conflictantur, & ex natura concoquente, in quo nulla in humoribus apparet coactio, & dum accessiones, symptomataque anticipant, augentur, & diutius ægrotos affligunt, augmentum significatur. Idemque, quod ad naturæ tempora spectat, augmentum dicetur, quum humores concoqui manifeste cœperint. Sicuti illis perfecte concoctis morbum in vigore esse dicimus, atque etiam in quo accessiones symptomataque consistunt. Quibus quidem aliquo modo declinantibus, atque humoribus, & concoctis, & aliqua ex parte resolutis, morbum declinare scimus. Sed quæ de vigore seu statu morbi diximus, forte dubia videbuntur, quum Hippocrat. & Galenus, qui de hoc ipso tempore locuti sibi ipsis omnino constare non videantur. Etenim modo dicunt, vigorem seu statum esse partem totius morbi vehementissimam. Et in 1. Aphorism. sect. 3. Galen. dixit: Vigorem nihil aliud esse, quam morbi, quantum ad casus attinet, maximum. Et in 2. libro de Crisibus cap. 8. ut nuperrime diximus: Circa statum omnia esse fortiora. Et in lib. de tot morb. temporib. cap. 3. docet: Statum sive vigorem inflammationis esse, & dici, quando pars inflammata maximis doloribus cruciatur, febrisque vehementius solito affligit. Ex opposito alii negant vigorem esse molestum ac turbantem, at potius tunc temporis ægrotos melius quiescere, neque febrem, neque symptomata, neque accessiones auctas videri, sed hæc omnia æqualia esse & consistere; quo ægroti minus, quam cum augmento turbantur & conflictantur. Neque immerito, quum Hippocr. in sect. 2. Aphor. 47. dixerit: Dum pus fit, dolores ac febres accidunt magis, quam jam confecto. Nemo tamen negat in vigore ipsum pus factum esse; veluti in febribus humores plane concoctos in statu apparere, observamus. Quod forte etiam Galenus in 2. Aphorism. com. 29. intellexit, quum hæc scripserit: Dispositio siquidem, ex qua morbi generantur, quam & morbum nominamus, non omnino dum morbus consistit, est fortior: verum in his, qui salvari debent, multo melior quam in morbi principio. Et in 3. lib. cap. 5. Sicuti ipsas dispositiones, in quibus hæc sunt, ubi morbi consistunt, necesse est, esse meliores in his, qui debent sanitati restitui. Nemo etiam non fatetur, crisin bonam fieri in statu, veluti Gal. in

Morbi  
princi-  
pium  
quodnam  
Augmen-  
tum.

Status  
Declina-  
tio.



*Morborum  
cujuslibet  
temporis  
divisio.*

*lib. 3. de Crisibus* affirmavit. Antequam vero ipsa fiat, necesse est vehementes turbationes, & agitationes fieri, non minusque gravia symptomata, critica vocata, crisin illam prænuntiantia; uti sunt vigilæ, dolor, deliria, inquietudines, & alia. Tunc enim natura, dum concoquit humores atque eos ad excretionem parat, concitat in corpore magnam turbationem. Quod Galen. quum in 3. de *Crisibus* c. 5. tum in 2. *Aphorism. com.* 19. docet. Quare morbi status non sic in ægrotis fortior molestiorque videtur. Quid igitur his auditis erit resolvendum? An non ipsum statum esse fortio-rem, vel potius debiliorem ac quierio-rem? Utrumque, si accuratius status tempus observabimus, verum erit. Etenim morborum tempus quodlibet habet suam latitudinem, ex qua quodlibet ipsorum tria tempora percurrit, ut puta principium, medium, & finem; status itaque principium est molestissimum, quia in eo tota pugna atque turbatio fit, quum natura maxime concoquat vel expellat; atque hoc est, quod dixerat Hippoc. in *sect. 2. Aphor.* 47. *Quum tus fit, dolores & febres augentur magis quam illo confecto.* Quod fit in principio status, atque in fine est confectum. Quo fit, ut ægroti summos labores ac turbationes patiantur in primo status tempore, quoniam natura valide totam materiam humorum agit, atque alterat. Qua sane concocta seu alterata, quod circa finem factum est, melius ægroti se habent. Quo tempore morbus omnino coctus seu superatus a natura est. Unde ipsam minus turbari & offendi, non est mirum. Dicimus itaque in ægrotis, qui incolumes futuri sunt, totum status seu vigoris tempus cum perfecta humorum coctione non esse, sed ipsius tantummodo partem ultimam, seu finem, quam ex symptomatum ratione declinationem aliquo modo nominari liceret. In morituris vero status seu vigor nulla omnino coctione observatur, ob idque pessimum est in morbis vigorem absque ulla coctione observari, quod sane significat morbum esse fortissimum, qui usque ad ultimum cum natura venerit, summas ipsius vires oppugnando, atque naturam ita debilem, ut quicquam contra morbum toto illo tempore facere non potuerit, nihilque humorum concoxerit, & superarit. Quæ si hæcenus facere non potuit, multo minus post faciet, ipso morbo viribus supra ipsam plurimum aucto, ipsaque debiliori reddita. Sed tempus est, ut ad prædictionem ex status observatione descendamus.

### C A P. XIII.

*De salutis ac exitii prognostico ex morborum futuri status cognitione.*

*Morborum  
status co-  
gnitio ad  
horum  
prognosti-  
cum plu-  
rimum  
facit.*

*Morborum  
tempora  
inter se  
conveni-  
entia.*

**E**Um morborum statum, seu vigorem qui humorem coctione perfecta indicatur, ad morborum prognosticum, plurimum facere, non ignoramus, circaque ejus rationem propterea accuratius versari nunc sit propositum. De altero non tam ex naturæ, sed morbi potius ratione, ut nuper ostendimus, qui symptomatum auctorum consistentia atque vigore cognoscitur, non minus agendum duximus, licet multis ipsum statum seu vigorem appellari non libeat, at potius augmentum, quod nisi ægroti a vehementiori morbo, quem debilis ipsorum natura ferre non potest, tunc temporis interimerentur, morbus procul dubio ac symptomata multo plus augerentur. Salutis vero ac exitii præsagium nobis primo ab illius status celeritate, tarditateque innotescit, atque etiam quod vel solus vel simul cum naturæ seu coctionis statu in ægrotis observatur. Cito autem morborum status seu vigores apparentes, neque valde vehementes, optimi in omnibus ægrotis censentur. Siquidem natura melius morbi insultibus resistit, si brevi tempore sit dimicatura. Non latet etiam nos omnia morborum tempora, ut Gal. docuit, inter se proportionem temporis convenire; etenim breve principium breve tum augmentum, tum status, tum declinatio sequitur, quodlibetque ipsorum æqualis temporis, proportionem movetur, a brevi propterea observato principio brevi tempore augmentum atque statum, uti dictum est, expectare debemus. Contra tarde ad statum morbum venturum sperabimus, prio-  
ribus



ribus duobus temporibus, principio scilicet ac augmento, tarde ad ipsum statum properantibus. Hip. in sect. 1. Aphor. 7. *Ubi morbus peracutus est, statim extremos habet labores.* Facilius igitur natura morbi vehementiam cito advenientem, & cito desinentem, feret. Attamen sæpe usque adeo morbi sunt graves aut a maligna humorum qualitate, aut ab ipsorum multitudine, aut a principe parte corporis læsa, aut ab iis omnibus simul, ut statim in principio ægrotos interimant; uti quum ex venenoso humore, corde insigniter læso, syncope oborta statim moriuntur, & cerebro læso phrenitici: veluti phrenitico, de quo Hippo. in 3. Epid. com. 3. Ægr. 4. pag. 1100. meminit, contigit, qui quarta die obiit. Idem in anginosis, pulmonis non raro observatur, quod ii copia humorum paucis diebus suffocati pereant. Quare quovismodo principibus membris, aut partibus ipsis immediate servientibus, graviter læsis, ut gula, pulmonibus, intestinis, renibus, vesica; aut ab aliqua inflammatione, aut humore crasso & lento obstructis, continuo homines pereunt, etsi etiam brevi tempore sic morbus ad statum festinet. In morbis vero partem vel non principem, vel ipsam leviter offendentibus, vires non nisi longo tempore resolvuntur, in hisque quanto citius ad statum ægroti veniunt, eo citius liberantur. Qui si longo tempore ac tardissime ad vigorem seu statum veniant, ni ægroti prærobustissima natura valeant, moriuntur. Ex status igitur tardius futuri præcognitione, salutis spes dubia redditur: in prælanguidioribusque corporibus bonum non est, pessimumque, si morbus valde vehemens fuerit. Quod Hippoc. forte intellexit, quum dixit: In 4. Aphor. 37. & in Progn. p. 38. lin. 21. *Sudores frigidi in morbis acutis ac vehementibus, mortem: atque in mitioribus, longitudinem prænuntiant:* quando, ut Gal. meminit in Commento, natura corporum ægrotantium a vehementi morbo longiori tempore conflictata, priusquam ipsum, qui non nisi longiori tempore superatur, concoquat, exstinguitur. Celeritati quoque ac tarditati status morborum, si conjunxerimus statum naturæ, iudicium magis certum assequemur. Namque hoc semper erit verissimum ac fidelissimum, si æque tum morbus, tum natura, quod ad sua tempora spectat, simul moveantur, cito quidem, si ex aliis temporibus antegressis statum, seu vigorem morbi & naturæ, seu coctionis seu materiæ, quo modo alii hunc statum vocant, simul futurum conjiciemus, morbum sanatum iri, atque omnino salutarem prædicemus. Eodem itidem modo, ubi etiam una tarde morbi atque naturæ vigor sperabitur, salutem futuram pollicemur. Siquidem æque totum offensæ, quod corpori ægroti morbus intulit, natura eo tempore corrigere atque emendare poterit. Et merito sane, etenim quum duo sint, quæ invicem pugnant, morbus quippe ac natura, si æque ambo robusta fuerint, æque simul a principio ad finem usque se habebunt, morbus quidem oppugnando, & natura defendendo totumque illud quod a morbo in corpore concitatur, natura æquali robore prædita eo tempore corrigit. Nihil itaque in ægrotis melius creditur, quam tempora omnia tum morbi, tum naturæ a principio ad finem una æque procedere. Ubi vero morbus celeriori motu quam natura ipsa moveatur, malum significat; non obscurum enim est imbecillitatis naturæ indicium, atque quo magis naturæ tempora a morbi temporibus distant, eo pejus ad prædictionem esse creditur, & quo minus, eo minus malum. Quando enim morbus summum exercet vigorem, & natura adhuc etiam est in principio, utpote quod nondum morbum alterare, & concoquere cœperit, quid spei ad salutem erit? Ni natura sit prærobusta & morbus mitis, certum exitum præmonstrabitur. Sed his de statu morbi præmissis, nunc ad naturæ statum redeamus, qui si cito sit futurus, facultate valida existente, brevi salutem certo ostendet. Nam morbos habere celerem statum, nihil quidem aliud, quam brevitatem, & securitatem, teste Hippocrate, significat. Itaque in iis humorum coctio cito incipit, & cito absolvitur, & quo citius incipit, eo citius perficitur. Optimumque est in omnibus morbis Medicos signa coctionis observare, hæc enim numquam, ut Galeno placuit, male apparent, at perpetuo salutem significant: atque eo citius futuram, quo citius signa illa coctionis

*Morbi graves unde sæpe oriuntur.*

*Salus vel exitum in morbis quomodo ex statu tum naturæ tum morbi prænosci- tur?*

*Naturæ status co- gnitio quid ad præsa- gium in morbis?*



nis nobis illuxerint. De his Hippocrat. in 1. Epidemiorum sect. 2. p. 948. ait: *Cottiones celeritatem portendunt iudicii, securitatemque salubrem.* Et Gal. in libro tertio de Crisibus cap. 8. *Neminem vidisse intereuntem, qui precedentibus cottionis signis crisin habuisset*, meminit. Quo citius itaque hæc apparuerint, eo securiorem morbum præmonstrabunt. Contra, quo tardius illa illuxerint, eo statum tardiolem, ac morbum difficiliorem, ostendunt; in morbo siquidem graviore, ipso crudo existente, tardissime ex longo antegresso principio ad statum veniente, periculum est, ne, priusquam morbus concoquatur, natura exstinguatur. Quare colligamus ex iis statum morbi ad prædictionem æstimari brevi tempore fore minus malum, quam qui longiori tempore futurus est, ni morbus sit admodum vehemens ac symptomatis naturam prosterbens. Majus malum quoque est, si sine statu naturæ appareat; & quanto magis tempora naturæ a temporibus morbi distabunt, eo periculosiorem morbum præmonstrabunt. Bonum itaque erit, ipsum morbi statum cito futurum prænosci, & eo melius, una cum ipso statu naturæ. Optimumque in morbis ad prognosin esse iudicabitur, si perpetuo ambo hi status, quippe morbi & naturæ simul procedent, ac una moveri observabuntur. Atque hæc de ægrotantium prædicenda salute ac morte, a naturæ morbique viribus, atque a futuri status præcognitione, a nobis dicta sint. Quibus addamus ea, quibus alii Medici Empirico quasi modo morbos salutes atque exitiales dignoscunt.

## C A P. XIV.

*Ex quibus morbos salutes ac exitiales nonnulli cognoscant.*

*Morbi salutes atque exitiales qui cognoscuntur Empirico quasi modo.*

**E**T si præter nostrum institutum videatur, non velle omnia, quæ alii Medici ad cognoscendos morbos parvos salutes, ac magnos exitiales Empirico quasi quodam modo cognoverunt, prosequi; quum nobis satis ad illud assequendum ea sufficere possint, quæ nos dogmatice ex Hippocrate, & Galeno hætenus sumus prosecuti: verumtamen ne aliquid omittamus, quod possit hanc nostram prædicendi Methodum illustrare ac ampliare, ea quoque omnia, quibus scio quosdam morborum vires adversus naturam dimetiri & cognoscere, atque morbos exinde salutes & perniciosos animadvertere, accuratius quoque cognoscenda & illustranda duximus.

*Morbus fortis & perniciosus unde conjicitur.*

*Morbi debiles unde æstimauntur.*

Dicunt itaque hujusce prædicendi modi auctores, illum morbum fortem, ac perniciosum conjici posse a virtute sive natura profligata, a maximo dolore, calore immodico, inquietudine, morbi difficili tolerantia, mentis alienatione, siti immodica, vigiliis assiduis, magnis inflammationibus membrorum nobilium vitæ necessariorum, ex medicamentis non juvantibus, copia humorum, turgentia atque ex aliis signis causisque pravis. Et a contrariis debiles facileque naturæ cedentes æstimauntur. In his quidem virtutem seu facultatem ajunt prævalidam cognosci, ipsosque vel omnino doloribus vacare, vel saltem levissimis, vel non assiduis conflictari, neque si febricitent, vehementem calorem sentire, quietosque esse, ac facile morbum perferre, mente recte constare, immodica siti non ardere, neque plane eos vigilare, neque somno veterioso teneri: atque si aliqua vexentur inflammatione, ea non sit magna, neque membrum nobile occupet, sed aut a visceribus remotas, aut ignobiles, neque principibus immediate servientes. Qui morbi neque ingenti humorum multitudine neque turgentia, ut illi dicunt, foveantur. Atque demum, si ex medicamentorum usu quicquam fuisse juvatos observemus. Hæcque signa salutaria statuunt, a quibus salutes morbos ipsi prænoscent. An vero ex horum tantummodo accurata observatione in ægrotantibus salutem ac exitium præscire recte quis queat? In morbis acutis istud posse consequi non dubitamus: siquidem omnem morbum acutum, seu febris sit, seu inflammatio, vel aliud tale genus morbi, cum virtute, ut ii dicunt, prostrata seu exsoluta exitialem esse, quis ignorat?



rat? Etenim, ut nuper dictum est, virtus prælanguida, naturam cum morbo pugnantem, non modo in pugna defecturam, sed jam defecisse ac occubuisse, significat.

At per virtutem omnes facultates intelligunt, quippe vitalem, quam Medici præcipue observant, animale, atque naturalem. De quibus alias abunde a nobis dictum est. Itaque ea, si omnes profligatæ observentur a morbo, natura devicta præmonstratur. Reliqua vero signa, quæ observant, scilicet calorem, doloremque immodicum, inquietudinem, difficilem tolerantiam, ægrotos non dormire, morbum principem partem tenere, a multitudineque humorum aut turgentia esse concitatum, vehementem quinetiam esse inflammationem, aut febrem, nihilque adhibita medicamenta juverint, omnino esse exitiosa signa, putant. Quæ si una cum malis vacuationibus spontaneis observentur, morbum plane letalem esse affirmant, omniumque certissime, uti nuper dictum est, viribus prælanguentibus, quando ab iis morbis non nisi robustissimi evadere soleant. At ne hæc nos signa ad judicandum fallant, singula a nobis quoque sunt illustranda, ac distincte magis cognoscenda. Namque per virtutem prostratam, seu defectam, vitalem facultatem præsertim cum iis maxime debilem prælanguescentemque intelligimus. Perniciosi enim ac maligni morbi continuo solent vires prosternere. Sed præter vitalem, animalis non minus atque naturalis sedulo erunt attendendæ. Quæ quanto debiliores evaserint, tanto morbum perniciosiorem significant. Dolor, calor, inquietudo, & reliqua symptomata, si postea in morbo appareant, malum morem denotabunt, & quo plura vehementioraque fuerint, eo majorem atque maligniorem quoque morbum præmonstrant. Sed nunc de his singulis nos accuratius. Dolores vehementes, assidui morbi fortissimi sunt symptomata, omniumque maxime viscera nobilia obsidentes, seu vexantes. Ex quo merito Hippocr. in sect. 4. Aph. 66. dixit; *Viscerum fortes dolores, malum significare*. Dolor etiam est ex iis, quæ maxime vires resolvunt. Quare magni dolores in omnibus morbis, tum ut signum, tum ut causam malum prænuntiant, iis exceptis, qui critice aliquando in aliqua partium ignobilium, & remotarum a visceribus excitantur.

Dolentes namque pedes, vigentibus morbis, quo tempore non raro dolores ægrotos invadunt, vel etiam ab ignaris mulierculis laudari solent, morbum in pedes nimirum decumbere putantibus. Qui etiam dolores non sentiunt (ut Hipp. in sect. 2. Aphor. 6. docet) pessimo morbo vexantur, ii enim, aut delirant, vel in ipsis facultas exstinguitur. De calore itidem vehementi magni morbi explicantur, sed quandoque a prævalida natura fit, ideo accurate distinguendum erit, an ex morbo, an ex natura, ut dictum est, forti fiat, & an in toto vel in parte aliqua corporis sit, rursusque an internam vel externam occupet partem, atque an in extremis quidem partibus, aut in visceribus sentiatur. De his Hipp. p. 39. lin. 30. in Progn. text. 4. ita habet: *Si vero caput, manus, ac pedes frigida sint, ubi & venter & latera calida sunt, malum est*. Et in sect. 4. Aphor. 48. *In febribus non intermittentibus, si partes exteriores frigide, interiores urantur, & sitim habeant, letale*. Internarum partium insignem caliditatem a magna inflammatione viscus aliquod, vel aliquam ex internis partibus occupante, concitari Gal. docet. Quæ vero vel etiam est vehementissima caliditas, occupans externas partes, atque a visceribus remotas, magni sane vehementisque morbi est indicium, non tamen exitialis. Quinimmo in febribus continuis, si in parte exteriori ac longinqua a visceribus, veluti sunt crura, brachia, & pedes, vehemens caliditas concitetur, optimum erit signum. In toto vero corpore vehemens, assidua, diuque durans caliditas corpus colliquat. Sæpe vero Medici decipiuntur a putridarum febrium miti ac leni calore in cute observato. Etenim quum natura opprimatur ac fere humorum multitudine suffocatur, quo calor nativus alioquin ardens sese exinde intus contineat, nec foras moveatur, partes corporis exteriores parum calent. Has febres aliqui fumantes magis, quam suffocantes appellant, quod in ipsis non flamma, seu ardor calorve, foras per cutis

Morbi  
exipioſi  
digno-  
ſcendi a  
virtute  
debili.

Morbi for-  
tes vel de-  
biles co-  
gnoſcendi.  
A dolori-  
bus.

A calore.



cutis meatus moveatur, sed fumida potius neque ita urens exhalatio, seu fumus, uti in igne lignorum viridium vel temere congestorum copia obruto & suffocato pro flamma fumum excitari observamus, aut ubi ita natura deficit, ut nisi ex putrefactis succis calor accensus non multus sit; neque ad cutim copiose perveniat. De quo scribit Galen. in 2. Epid. com. 1. text. 10. Hermocratis casum commentans: *Quem vide in 3. Epid. sect. 1. Aegr. 2. Neque enim septimo decimo accidit nativi caloris ratione, sed sola putredine succensis febriliter humoribus, aut venenosae putredinis causa, aut ob insignem visceris inflammationem intus cum sanguine nativo calore recurrente, sive retracto, aut a morbi vehementia, vel malignitate, in externis partibus corporis & remotis resoluta externae partes parum calent. Quod in moribundis observatur. Inquieti vero & anxii sunt aegroti, qui loco stare nequeunt, quique decubitus, ut ait Galen. in 1. de humorib. text. 17. ferre possunt, sed formas mutant, jactantur assidue, inaequaliter moventur, agitantur atque aestuant. Quod illis contingit, vel stomachi vitio, quum praesertim os ventris, ut docet Gal. in 2. Prorrh. 24. a pravis mordetur humoribus, vel quibus in ore ventriculi propria quaedam molesti humoris qualitas continetur, qui humor neque multus sit, neque in ventriculi spatio innatet, sed in ejus tunicis sit immersus, atque etiam a longa inedia, ventre ichoribus (Galeno auctore in 7. Aphor. 56.) repleto: vel a cibo intempestivo gravante, vel a corpore virtutem gravante, aut a febre stabili & aestuosa & maligna, vel ab acrioribus virulentisque humoribus aestu turgentibus, ferventibusque circa praecordia, vel ab insigni alicujus visceris inflammatione, vel erysipellate, aut denique ab infirmitate virium. Quare quandoque aegroti inquieti evadunt, quo tempore humor aliquis calidus vel acris ad excretionem movetur, quod in iis observamus, quos crisis aliqua judicare debet. De quibus Galen. in 2. Prorrh. 44. haec habet: *Nam si judicatorius rigor ex inquietatione fiat, morbum solvit supervenientibus sudoribus, vel vomitibus commodis, vel alvo subducta. Itaque haec inquietudines, quae stomacho ex aliquo humore laeso fiunt, morbum minime perniciosum denotant: pessimaeque sunt, ab aestuosa febre stabili & pestilenti, ab insigni visceris inflammatione, & ab humoribus virulentis aestu turgentibus ac circa praecordia fervescantibus obortae, atque omnium maxime, quae propter languorem virium excitantur, haec summe perniciosos morbos praemonstrant. De his Auctor Coacarum in 1. libro text. 2. ait: Quae cum refrigeratione anxietates incidunt, pessimae. Addamus diu etiam perseverantes, nulla postea illucescente evacuatione. Idem forte de morbi difficili tolerantia videtur dicendum; nam morbum non facile tolerari, inquietudinem significat. Unde in loco ex Coacis paullo ante citato δυσποπία legitur, quod vocabulum ab Auctore nostro tamquam Anxietates expositum, stricte tamen difficilem tolerantiam significat, quam vel a vehementi diuque perseverante febre vel maligna, vel a virulentis succis, vel insigni inflammatione interna vel denique virium infirmitate fieri jam diximus. Aegris igitur morbum non facile ferentibus, hoc unum speciatim nobis indicari videtur, quippe naturam morbo imparem viribus esse. Quod Hippocrat. in Progn. text. 56. pag. 41. lin. 47. ad finem usque de suppuratis ad exitium tendentibus expressit, quum dixerit hos non facile morbum ferre, & facile eos, qui sani futuri sunt. Somno etiam aegrotos bono carere per multos dies, nobis fortissimi morbi & perniciosi erit indicium, omniumque maxime perpetuae vigiliae, quod haec vires resolvant, crudelitatem in humoribus augeant, in desipientiam, & phrenitidem non raro aegrotos deducant, atque non minus in exitiales tremores ac convulsiones. Somnus perpetuo magni momenti erit ad salutem praenoscendam, si bonus naturalisque sit. Nam paucissimi aut nulli sunt, qui morbo vexentur pernicioso, & probe, idest naturaliter seu secundum consuetudinem, dormiant. At dormientibus etiam non omnino fidere debebimus, quum ex iis non pauci sint, qui etsi sint moribundi, recte dormire videantur. Sed hic, quod una cum virium languore prodeat, a bono distinguetur, atque etiam, quod nedum non juvat, sed quinimmo etiam laedit. Quod fit tanta affectione cerebrum occupante,**



te, quam neque somnus digerere, & consumere queat. Hinc Hippoc. in 2. l. Aph. 1. dixit: *Quibus in morbis somnus laborem facit, mortale. Si vero juvat, non mortale.* Alii vero gravioribus somnis & longioribus utuntur, qui non inter somnos, sed soporiferos potius affectus sunt adnumerandi. At de his in sequentibus libris accurate scribemus. Magnas inflammationes appellamus, quum ex ipsarum vehementia, tum si fiant in membris principibus, eæ omnes multum sunt merito timendæ; veluti parvæ, atque in ignobili membro, parum aut nihil. Quid læsæ partis varietas ad prognosticum faciat, alias dictum est. Cui hoc unum addimus, partem affectam vel principem, vel non principem tanti momenti esse Galenum docuisse, ut in acutis morbis humores malignos in principem partem recurrentes, exitum, & in non principem ac ignobilem, salutem ægrotis inferant. Gravissimos itidem morbos esse ab humorum multitudine concitados, omnes medici statuunt, præcipueque si multitudo humorum sit eorum, qui naturæ maxime adversantur, quos ipsa propterea difficillime ac tardissime concoquit, corrigit, aut a partibus affectis expellit, quales sunt bilis æruginosa, usta, atra vocata, summe putridi ac virulenti humores. Non tamen ob id, qui ab humoribus quantitate paucioribus excitantur, omnes periculo vacant. Sæpe enim valde exitiales observamus morbos a paucis, sed tamen virulento humore. Cujusmodi fuit phrenitis, qua ille, de quo Hippoc. scripsit in tertio libro Epidem. sect. 3. Ægr. 4. pag. 1100. quatuor diebus interiit. Hoc Galenus in libro sexto de locis affectis, exemplo quum ictus scorpionis seu veneni, perquam quantitate æxigui, tum seminis corrupti, quibus sævissimi morbi & symptomata concitari solent, verum esse demonstravit. Ex turgentibus etiam humoribus non minus graves, & periculosi morbi concitantur. Quando hi, præterquam quod turgentes periculum invehunt, ne in partem corporis principem irruentes, morbum gravissimum faciant, id etiam habent, ut ipsorum mala qualitate morbis vim perniciosam addant. Medicamenta etiam, quicquam utilitatis seu juvamenti non afferentia, morbum usque adeo perniciosum, quem natura neque arte adjuta superare queat, præmonstrant. De quibus Hippocor. in 2. Epidem. com. 3. text. 65. pag. 1086. lin. 13. *Et oblata ægre admittebant, nam purgationes multos offendebant.* Facta quidem tempore debito in acuto morbo sanguinis vacatione, aut per venæ sectionem, aut per malleolorum sacificationem, aut alio modo, aut medicamentis vel lenientibus, vel purgantibus vomitoriis, aut dejectoriis, purgatione, si ægroti nihil juventur, judicium redditur difficile. Pravorum siquidem humorum crudorum, naturæ minime cedentium, multitudinem significant, unaque naturam morbo longe debiliorem redditam esse, quæ, priusquam morbum concoquere queat, succumbit. Hujusmodi vacationis Hippoc. meminit in 1. 4. Aphor. 56. dicens: *Febricitanti sudor superveniens, febre non deficiente, malum.* Et in 1. Prorrheticorum text. 7. *Qui in hypochondrio febre refrigerata ardores relinquuntur, tum alias tum in sudoribus, mali sunt.* Et in lib. 1. text. 39. & in Coac. præfag. text. 53. *Inquietatio cum sudore, est mala, &c.* Prorrheticorum libro primo text. 67. *Flammans quoque cum sudore facies in his mala.* De sputis lib. Progn. pag. 41. lin. 33. *Omnes autem excretiones male sunt, quæ non sedant dolorem.* Quæ itaque juvare deberent, cujusmodi sunt medicamenta omnia, & non juvant, aut exitii aut saltem difficilis judicii sunt indicia. Quod Gal. in 1. 3. Prorrh. text. 35. expressit, hunc in modum scribens: *Sanguinis eruptio non judicans, vel mortalis, vel judicatu difficilis, ita sudor vel copia, tum urinarum, tum dejectionum, tum vomituum, vel quæ per hæmorrhoidas, vel uterum excernuntur, & parotides & ceteri abscessus.* Et paullo post: *Quæ namque ex judicatoriis nihil juvant, sunt judicatu difficilia: Quæ non etiam in contrarium repunt, sunt letalia.* Alibi dixit letalia esse, quæ cum signis letalibus, & judicatu difficilia, quæ non cum signis letalibus, apparent. Itaque hoc eodem modo remedia ægrotis nihil juvamenti afferentia, difficilis erunt judicii, & quæ nedum juvabunt, sed quin immo etiam ægrotos lædent, seu ab ipsis ægrotis in deterius mutantur, atque abeunt, exitium præmonstrabunt, quod Hippoc. in sect. 2. Aph. 2. de somno expref-

A parte affecta.

Ab humorum multitudine.

Quantitate.

Turgentia.

Ex medicamentorum utilitate.



expressit, quum dixerit : *Quibus in morbis somnus laborem facit, mortale : si vero juvet, non mortale.* Quo ex medicis præfidiis, quæ juvant ægrotos, salutarem sane morbum significant. Idem ex omnibus naturæ excretionibus juvantibus, ( quas crises Medici vocant ) judicari solet, quæ non juvant, salutare itidem ; & quæ non juvant, difficile judicium reddunt ; atque quæ lædunt in acutis morbis exitium prænuntiant : omniumque certissimum, ubi aliqua signa prava illuxerint, cujusmodi sunt, in ardentissimis febribus tremores, convulsiones, refrigerationes extremorum cum ardentissima siti, deliria, atque alia multa, quæ alias accurate recensuimus, atque posterius de singulis accuratius agemus. Atque hæc de ægrotantium morte ac salute a naturæ morbique viribus, atque a futuri status cognitione præfagienda dicta sunt, & quod hactenus de iis universaliter scriptum est, nunc in sequentibus libris speciatim ; de singulis symptomatis, quibus natura, tum rebus, tum debilis, adversus morbum dignoscitur, agendum erit, atque his nostra prædicendi methodus absolvetur.

## FINIS LIBRI PRIMI.



PROSPERI ALPINI  
MAROSTICENSIS

DE

PRÆSAGIENDA VITA  
ET MORTE ÆGROTANTIUM

LIBER SECUNDUS.

C A P. I.

*De quibus in toto opere sit agendum.*



Uum in primo libro de Ægrotantium salute, ac exitio Prognosticum a naturæ morbiq; cognitione pendere dixerimus, atque etiam ex quibus vires utriusque tum prævalidæ, tum debiles innotescerent, plane fuerit demonstratum, superest modo, ut de earumdem virium fortitudine, atque debilitate speciatim agamus. Ex his siquidem totum prædicendi artificium nobis innotescit, in ipsorumque accurata observatione consistit. De hoc vero agentes, ab iis, quæ naturam morbo vel imparem viribus, vel firmiorem denotant, exordiemur. Itaque de his (quæ facultatum

*Prædicendi artificium in quibus consistit.*

actiones firmas, vitiatas, diminutas, ac omnino extinctas significare alias dictum est) sermonem primo faciemus, & postea de illis agemus, quæ tum morbos, fortes, exitiosos, tum debiles, salutare denotant, a quibus ad particularium morborum, illorum inquam, quæ hominibus exitium inferre possunt varios eventus judicandos, descendemus. In his vero singulis tradendis, ut ordine non careamus (quando nos ad dignoscendum prognosticum, singularum facultatum actionibus, uti instrumentis seu mediis, utamur) in primis circa eas actiones, vel sanas, vel vitiatas, vel diminutas, vel plane sublatas, quæ ab animali facultate, secundo a vitali, atque demum a naturali proficiunt, versabimur. Sed rem aggrediamur, ab internis sensibus principium facientes, quorum cognitio, quantum ad ipsorum morborum exitus prædicendos Medicis conducatur, ab iis, quæ posterius scribemus, liquido cuique nostrum constabit.

C A P. II.

*Quid mente constare in morbis significat.*

AD indagandum morborum prognosticum exordiemur, ut nuper proposuimus, ab actionibus animalis facultatis, quæ imaginatione, ratione, ac memoria perficitur, atque ab iis primo, quæ mentis seu virtutis ratiocinatricis, robur & debilitatem significant. Hæ si fortes, firmæ, ac perfectæ, vires istius facultatis prævalidas; si vitiatæ, diminutæ, ac omnino sublatae, prælanguidas denotant. Itaque multum interest, in omnibus morbis actiones, quæ vim hanc animale fortis seu firmam significant, atque prælanguidam, sedulo cognoscere. Hæ namque in cerebri malis, exitium, illæ salutem futuram prænuntiant. Quæ nos haud fallent, si cum ipsis facultatum aliarum actiones æque responderint; fit enim aliquando, quum recte tum vitales, tum naturales vires valuerint, ut mens in

*Animalis facultatis actiones quænam, harumque robur & debilitas quid ad præsagium in morbis.*

ægro.



*Mentis  
constantia  
in quibus  
morbis sa-  
lutem  
non præ-  
dicat.*

*Mente  
constare in  
quibus  
morbis  
optimum.*

*Mente  
constare  
quinam  
dicuntur.*

ægrotis turbetur, quæ non raro salutaris crisis fit indicium. Ea quamquam Hipp. in Sect. 2. Aphorism. 33. dixerit; *In quovis morbo mente constare; & bene se habere ad illa, quæ offeruntur, bonum*: Nihilominus in multis morbis mentis constantia licet ex bonis signis sit, nullo modo salutem prædicat, quandoquidem multi ex pleuriticis, peripneumoniacis, anginosis, hepatis, lienisque, ac aliarum partium inflammationibus atque ex febricitantibus sine ulla mentis vacillatione moriantur. In septi vero transversi, renum, uteri, cerebri, spinalis medullæ, nervorum, partiumque nervosarum juxta cerebrum positarum, aut quibus cerebrum maxime consentit, inflammationibus ægrotos sanos mente esse, non obscurum recuperandæ salutis indicium existimatur. Nullus etenim, aliqua supradictarum partium ex præcipuis, vel multis simul inflammatis, prudens ac sapiens moritur. Ex quo in talibus morbis ægrotos mente constare optimum est, præsertimque si id cum aliis signis bonis appareat: scitu vero dignum censet ad hoc, ut distinguantur mente recte valentes ab iis, qui modo aliquo vacillant, ut eos qui mente constant intelligamus, sæpe enim fit, ut medici hac in re plurimum decipiantur, atque errent, putantes quosdam viros prudentes & sapientes esse, qui vere delirant, & aliquos vacillantes, qui recte sapiunt. Mente vero hi constare dicuntur, in quibus omnes voluntariæ actiones plane firmæ, seu illæsæ spectantur, ac in ipsis obeundis partium solitum decorum ad unguem servatur, nec non ubi interni sensus recte atque secundum consuetudinem valent, suæque munera obeunt. Vel mente denique constare eos dicimus, ut Galeno quoque placuit, qui loquuntur, aguntque singula rationi consentanea. Sed de his nunc satis, in sequenti enim capite istud nos accuratius scribemus.

## C A P. III.

*Quid sit mente non constare, qualibusque signis, quum præsens mentis inconstantia, tum futura prænoscat; & de deliriorum differentiis atque causis.*

*Mente  
non con-  
stantes  
quinam  
dicuntur.*

Quemadmodum ægrotos in omnibus morbis mente constare, seu quod ad rectoris facultatis actiones pertinet, recte ac secundum consuetudinem se habere, bonum esse affirmavimus: sic illos quovis modo delirare, seu vacillare, seu non recte secundum consuetudinem sapere, malum fore ad salutis prognosticum signum, dicimus. Quo signo in acutis morbis sæpe exitium prædicimus. Ceterum ad illustrandam prædicendi rationem, primo quid per mentis inconstantiam, & secundo qualibus signis præsens inconstantia nobis innotescat, & futura prænoscat, explicandum; atque tertio de amentiarum seu deliriorum differentiis atque causis, non minus accurate agendum, duximus. Quod itaque ad primum attinet, mente non constantes seu deliros Galen. appellat, qui loquuntur, aguntque nihil rationi consentaneum, qui tamen, non recte omnes deliros, seu mente aberrantes expressisse visus est: quando nedum eos, qui nihil agunt vel loquuntur rationi consentaneum, at omnes, qui quippiam tantum agunt, aut loquuntur præter consuetudinem, etsi in multis sapientes videantur, amentes, seu mente aberrantes, seu delirantes vocari oportere patet. Dux etiam primus Hippocrates, ex altera tantum rectoris facultatis actione læsa, delirium sæpe cognoscit, ut in libro secundo Aphorism. Text. 6. ex dolore quem non sentiunt ægri, dixit enim: *Quicumque dolentes parte aliqua corporis, omnino dolorem non sentiunt, iis mens ægrotat.* Et in Prognost. i. text. 55. pag. 37. lin. 48. ex solo decubitu: *In ventrem autem cubare, qui in sanitate non est solitus ita dormire, quo tempore sanus fuit, malum est, delirium enim, aut dolor circa ventris sedes significatur.* Galenusque etiam in i. Prorrh. 6. a sola sputatione delirium dignosci tradidit. Et in primo Prognost. pag. 38. lin. 1. ex manuum indecora gesticulatione, quum ægri festucas colligunt, frustra venantur muscas: ac non minus ex sermone, & responsione ægri; Auctor enim i. Prorrh. 44. Et in Coac. 51. ait: *Ferocem res-*  
pon-



ponſionem in homine modoſto, atque in feroci modoſtiam, delirium ſignificare, & garrulitatem in raticurno, ac ſilentium in garrulo. Hæc & quam plura alia exſtant exempla, quibus homines ex una tantum læſa actione deliri reputantur. Quare dicamus nos illos mente aberrantes fore proſecto dicendos, in quibus alia ex voluntariis actionibus præter rationem vel exſuperans, vel deficiens obſervatur, & in ipſa ſolidum decorum non ſervatur, veluti ſi manus indecore moveatur, feſtucas fruſtra colligendo, aut muſcas venando, vel aliquod præter conſuetudinem, atque ſine cauſa; ut etiam qui præter conſuetudinem, parum, vel multum, vel indecore obſcæna turpiaque loquuntur, verbaque incompoſita, & non conſtantia; & qui tardius, quam neceſſitas expoſtulat, respirant; aut pudenda coram aſtantiſ ſubſtantibus denudant; vel eos deliros dicimus, in quibus ſenſuum defectus in animo obſervatur, in animo inquam non adverteſte ſenſibilium ſpecies, quæ iis obijciuntur, vel fruſtra eas, quæ non ipſis ſenſibus obijciuntur, ſentiant. Ex quibus ii proſecto delirant, qui ſolitis ſenſibus, ſine cauſa defecerunt, vel iis præter conſuetudinem utuntur, aut quum ægri aliqua ex voluntariis actionibus careant, vel abutuntur. Quæ notæ, ac delirantium conditiones in Coacis præſagiis 2. coac. præſag. ſec. 1. text. 10. Coac. 47. perbelle hiſce verbis exprimi videntur: *Facere quid præter conſuetudinem, velut inſtituere, velleque ea, quæ prius non conſueverat, aut contrarium iis, quæ fuerunt conſueſta, malum, & proximum dementiæ.* Quævis igitur mutatio, in moribus, in geſtu corporis, in voce, ſermone, in ſenſuum iudicio, hominem delirum, atque alium a ſeipſo factum denotant. Sed nunc ad particularia magis inconstantis mentis ſigna accedamus, (quod eſt caput ſecundum a nobis propoſitum) illa in memoriam revocantes, quæ variis locis tum Hippoc. 1. Prorrh. 44. text. 6. cum Galen. memoriæ prodiderunt. Quæ hæc erunt: *Ferocem reſponſionem in homine compoſito & modoſto, atque in feroci & incompoſito modoſtiam, delirium ſignificare.* Ex libro 1. Prorrh. 49. & Coacis 217. ut nuperrime meminimus, & aſpectum audacem, atque ferocem eſſe phreniticum. Idem quoque ſignificari ab ægrotis dolorem non ſentientibus, atque lingua exuſtis nihil ſitientibus, vel exiguum potum expoſcentibus. Nec non pulſu hypochondriorum cum frequenti oculorum obtuitu. Quod & oculos ſublimes, atque inſtabiles denotare Galen. in 1. Progn. Hippoc. Progn. pag. 38. Linea 37. & Coacis 227. & 228. tradidit. Eodem quoque modo ex decubitu in ventrem præter conſuetudinem Hippoc. in eodem lib. 1. Progn. text. 23. 24. Progn. pag. 37. linea 48. delirium notari dixit. Et Galen. in Comment. idem teſtari ſupini cubantis crura admodum reducta, diſtractaque & inſolitum dentium ſtridorem, quod ibidem linea 52. Hippoc. docet, necnon in ſummo morbi vigore ægrotos velle reſidere, atque nuper commemoratas manuum geſtulationes, quippe ad os manus ferri, aut fruſtra ægrotos muſcas venari, feſtucasque colligere, aut de veſte pilos evellere, aut de pariete ſtipulas carpere, uti in Dealcis uxore, quæ in Leio decumbebat, Hippocrat. Epid. l. 111. Sect. 3. Ægrot. 15. pagina 1114. Confer. & libro Prognost. pagina 38. linea 1. libro 1. Prorrh. text. 34. & Coac. 76. obſervavit. Delirantis etiam non obſcurum ſignum erit, modoſtos ægrotos, omniumque maxime mulieres, aſſidentibus devorato pudore pudenda ſine cauſa nudare. Quod & reſpirationem magnam ex intervallis editam ſignificare tum Hippoc. in Prognostic. pag. 38. lin. 8. tum Gal. in 2. de reſpirat. cap. 5. tum in 3. Epidem. ſect. 3. Ægr. 15. & 16. pag. 1114. & ſeq. text. 3. 19. docuerunt. Idem notat palpitatio hypochondriorum, non minusque ægrotos non agnoſcere familiares, ex Coacis præſagiis text. 282. 298. 300. 308. & c. delirium teſtatur. Atque in 1. Coac. præſag. ſec. 1. linguas Coac. 233. & 1. Prorrh. 19. & 20. vocesque Coac. 99. & 1. Prorrh. 19. obtremiſcentes, frequentem Coac. 244. & 1. Prorrh. 6. ſpuitionem, urinaſque Coac. 596. & 1. Prorrh. 29. mingi in non recordantibus, miſctas Coac. 198. & 1. Prorrh. 32. prærubras eſſe cum ſublimi. Vocem item Coac. 99. & 1. Prorrh. 19. clangolaſam, linguas Coac. 234. & c. Prorrh. 3. denſas, vomitus Coac. 169. & 1. Prorrh. 10. æruginoſos cum ſurditate, tinnitus Coac. 131. & 1. Prorrh. 18. aurium in acutis febribus, dolores

Signa  
quibus  
delirantes  
cognoſ-  
cuntur.

Mentis  
inconstan-  
tis parti-  
cularia  
ſigna.

Coacis



Coacis 309. & 1. *Prorrh.* 36. circa umbilicum palpitantes, atque 1. *Prorrh.* 22. laterum raros, & 1. *Prorrh.* 37. coxæ occultatos, cum urinis suspensionem elatam habentibus, ipsasque Coacis 582. & 1. *Prorrh.* 4. urinas aquosas, albas, cum suspenso elato, rotundo, & capitis dolore in turbulentis, vigilibusque mentis aberrationem indicare, quemquam in Hippoc. & Galen. scriptis versatum, non latet. Auctor *Prorrh.* 1. *Prorrh.* 17. addit: *Ex vomitu fastidioso, vox clangosa, oculique concretum pluviosculosum habentes, insaniam ostendunt, ut Hermozygi uxori, quæ vehementi insaniam acute correpta, muta obiit.* Et in sequenti textu: *Si in ardente febre aurium sonitus cum caligine fuerit, proveneritque in naribus gravitas, mente ex melancholia aberrant.* Galen. etiam in 5. de loc. affec. scribit: phreniticis delirium non subito, sed paulatim fieri, neque affatim quiescere, ipsumque præcedere solent interim vigiliæ, interim somni turbulenti, cum manifestis imaginibus, a quibus clamant nonnulli, & exsiliunt; aliquando oblivio irrationalis accedit, ita ut aliqui, quum vas ad mingendum tenuerit, mingere non recordentur, aliqui cum tumultu insolito ac temeritate, ut nuper dictum est, respondeant, quum antea fuerint mansueti, ac mites; parvo item potu utuntur, respirationemque habent magnam atque raram, atque dolet iis nonnumquam occiput, pulsus parvi sunt & duri. Quum vero propius ad phrenitim accedunt, oculi apparent vehementer squalidi, lacryma in altero oculorum acris, lippitudo, venæque oculorum sanguinis plenæ cernuntur. Item sanguinis stillicidium e naribus fit, quò tempore nihil prudenter respondent, floccos evellunt, festucas carpunt, febris aridior, æqualior, sine magnis mutationibus uniformis, lingua salebrosa, & aliquando surdastri, aliquando mæsti, & vix quicquam respondent, dolorificumque non sentientes. Atque hæc signa ad dignoscendos mente non constantes seu deliros, nobis sufficiant. Ex quibus multa deliratos ægros, seu mente casuros decernent, uti vigilia, quæ sæpe delirium antecedit: ut in 2. *Prognosticorum* pagina 39. linea 52. Hippoc. meminit: Utrumque enim quippe tum illam, tum delirium excafacto aut exsiccatō cerebro, excitari Galen. in libro 4. præfagienda ex pulsibus prodidit. Somni etiamnum turbati, atque tumultuosi, conspicuique, a quibus ægri clamant, exsiliunt, futuri delirii sunt præfagia: de quibus in Coacis præfagiis text. 83. *Turbulentæ, ferocesque excitationes e somno delirium adferunt.* Aurium quoque tinnitum, & sonitum insaniam sæpe præcedere Auctor *Prorrheticorum* libro 1. 18. meminit, non minus, & surditatem, ibidem 32. si præsertim cum urinis appareat habentibus suspensionem elatam ac sublimem. Oblivionem quoque sæpe ante phrenitim manifestari, Galenus in quinto de loc. affectis, ut nuper etiam meminimus, prodidit. Dolor item capitis vehemens, & assiduus in acutis febribus delirium portendit, præsertimque in auribus qui observatur, ex Hippocrate in 3. *Prognosticorum* p. 44. linea 45. Nec non si dolor cum præcordiis revulsis appareat, de quo in Coacis præfagiis sect. 1. text. 119. *Capitis dolori in acuto morbo, præcordia revulsa, siquidem sanguis non effluet, in phrenitim procedit.* Non minus & vigilia cum aurium sonitu [vel tinnitu vel surditate, ni hæmorrhagiam indicaverint: Et in 1. *Prorrh.* 1. 38. hæc quoque una observata delirium prænuntiare, ita legitur: *Quibus alvus liquida, lassitudo, capitis dolor, sitis vigilia, obscuritas, & impotentia fuerit, ut hi mentem moveantur, spes est.* Dolorem capitis assiduam ad prænuntiandam desipientiam maxime facere, testatur Auctor libri septimi *Epidem.* text. 120. & 121. Item dolor hypochondrii non raro fit delirii nuntius. Quod in muliere *Epid.* lib. 1. *Ægr.* 13. p. 990. trimestri fetu gravida fuit observatum, idemque significat palpitatio, necnon qui circa umbilicum continuant in morbo acuto dolores, ex tertio *Epidem.* *Ægr.* 3. pag. 1067. conf. 1. *Prorrh.* 36. Idem dolores in ignobili parte exorti, qui occultantur fere continuo; ex primo *Prorrheticorum* sparsim in eodem libro text. 22. scribitur: *Rari in his laterum dolores delirium ostendunt:* & in 1. *Prorrh.* 37. *Si quippiam in urina sublime petierit, occultato coxæ dolore, delirium portendit, & quæ circa aurium sonitus talia existunt, quod Hippoc. Epidem. lib. 111. Ægr. 5. p. 1101. Larissæ calvo vidit accidisse,* cui

*Deliria futura ex quibus signis præsentuntur & portentantur.*



cui occultato femoris dextri dolore statim delirium accidit, 1. *Prorrh.* 97. Lateris quoque dolor in pleuriticis, si absque ratione evanuerit, portendit delirium. Non raro, & sputa rotunda, ex *Prorrheticis Lib. 1. 6. & Epid. Lib. 6. sect. 3. text. 27. & sect. 6. 21. pag. 1176. & 1190.* frequensque sputatio sine causa idem notant, & Hippoc. in 5. *Aph.* 40. ait: *Quibuscumque mulieribus ad mammas sanguis colligitur, furorem significat.* Et in quarto libro *Aphorism.* 72. Galenus urinas albas lucidas, idem portendere tradidit, quod & turbidæ in acutis morbis minantur, maximeque in turbulentis, & vigilibus, habentes, ut alias dictum est, suspensionem elatam, ex 1. 1. 4. *Prorrh.* & *Coac.* 582. Pulsus item in alis atque in Hypochondriis, magnaue & rara respiratio ex primo *Progn.* p. 38. lin. 8. & 34. Et in *Prorrh.* lib. 1. 11. & *Coac.* 275. hæc de his quoque habentur: *In acutis morbis dolorosa in faucibus gracilia, pusilla, strangulantia, atque quum ager hieverit, non facile os tum cogere tum claudere mentis alienationem portendunt.* Vomitus 1. *Prorrh.* 10. & *Coac.* 169. etiam æruginosi, seu virulenti cum capitis doloribus assiduis, vigiliis, surditateque, certa delirii futuri, tum singula ipsorum per se sola, tum multo magis omnia, & ipsorum etiam quædam simul in febre acuta conspecta, sunt indicia. Atque ex his futura deliria præsentiri, ac portendi, dictum quum sit, nunc deliria in suas species atque differentias distincta spectemus, non minusque ipsorum causas. Quibus quidem neglectis impossibile profecto videtur, nos delirantium Prognosin recte assequi posse. Nomine autem non constantis mentis (ut hæc aggrediamur) nos mentis aberrationem, vacillationem, alucinationem, amentiam, insaniam, desipientiam, delirium, atque phrenitidem comprehendimus, non constantesque mente ægrotos hisce nominibus intelligimus. Quæ affectio symptoma maxime est ratiocinatricis imaginatricisque potentiæ. Hæc enim potentia, ut docet Galen. in lib. de different. symptom. cap. 3. vel est deficiens, ejusque motus est imbecillus, uti in Coma, & Lethargo, vel est resoluta, ut in catalepsi, *caron* vocato; vel denique est vitiata, ubi ejus motus pravus erransque existit, uti in delirio & phrenitide. Eodem modo de ratiocinatrice, nam vel ipsa quoque est deficiens seu diminuta, seu aliqua in parte resoluta, quæ *morosis* & fatuitas dicitur; vel omnino resoluta sublataque, quæ amentia vocatur: vel denique vitiata, ubi ejus motus depravatus erransque existit, quod symptoma delirium quoque appellatur. Accedit etiam haud raro, cum his duabus læsis potentiis, memoria iisdem vitii differentiis læsa. Aliquando in mente aberrantibus sola imaginatio læditur, aliis illæsis, ut Gal. lib. de symp. diff. c. 3. in Theophilo observavit. Et aliquando ratio sola, illæsa tum imaginatione, tum memoria, quod phrenitico contigisse in libro nuper allegato Galen. memoriæ prodidit. Plerumque vero utraque tum imaginatio tum ratio vitiata simul deprehenduntur, ut in iis, qui quum delirant, imaginantur ea, vel quæ non sunt, vel ea profecto, quæ sunt, non imaginantur, observatur; loquunturque ac agunt nihil rationi ac imaginationi consentaneum. Dividuntur vero omnes mente non constantes in eam, quam proprie amentiam, insaniam, ecstasim, desipientiam, mentis aberrationem, vacillationem, alienationem vocamus, & in eam, quam Græci *paraphrenesin* & nostri delirium dicunt, atque tandem in phrenitidem. Quam Galen. cum Hippocrate ab aliis desipientiis, quod cum febre fiat, distinxit: De qua in secunda de sympt. causis c. 7. Nominantur autem ex his, quæ quidem cum febre sunt, phrenitides, quæ sine febre sunt, insanix, Græce *manix*. Quæ a deliriis perpetuitate delirationis distinguuntur, nam etsi deliria seu paraphreneses cum febre fiant, non tamen sunt perpetua, veluti de phrenitide dicitur. Galen. quidem multis locis affirmavit Hippo. vocare eos phreniticos, qui perpetuo delirant, uti paraphreneses vocat deliria, quæ tantum vel in acutissimarum febrium summo vigore apparent, ipsisque declinantibus declinare observantur; quare continuitate delirii, atque ipso etiam delirio sensim ac sensim prodeunte, phrenitici a deliriis distinguuntur, iis exceptis, qui septo transverso inflammato mente moventur, hujusmodi siquidem deliria non facile a phrenitide distinguuntur, quod & ipsa cum febre fiant perpetueque existant, ex qua difficultate antiqui putarunt septo transverso inflammato

*Mentis inconstantia quænam affectio & unde.*

*Deliriorum divisio & differentia.*

*Phrenitides quomodo a delirio differant. Paraphrenitides quid.*



homines phreniticos evadere, atque ob eam suspicionem *phrenas* illi appellant, tamquam *φρονῶν*, idest, sapienti parti conferat quippiam. Distinguit vero ab his phreniticos Gal. quia phrenitici magnam edunt respirationem, atque ex longis intervallis, quum quæ in delirio ex septo transverso observatur, inæqualis sit ita, ut modo exigua appareat, atque frequens, modo magna & angusta, quæ respiratio in phrenitide non fit, nisi pars aliqua respirationi servientium simul, vel inflammatione laboret, vel aliquo dolore vexetur; quam Galen. in 2. lib. de respir. accuratius docuit. Præterea in delirio ex septo transverso statim hypochondria tenduntur, quod in phrenitide posterius fit, eaque statim a principio revelli, proprium est illiusce delirii. Demum ex omnibus accidentibus, quæ phrenitidem sequuntur, uti sunt, oculi rubentes ac inflammati, faciesque tota calore æstuans, & reliqua alias a nobis accuratius exposita, vel nulla, vel pauca, & levia in his apparent. Accedit quod delirium istud veluti repente fit, & in phreneticis delirium paullatim incipit. Phrenitidis etiam aliæ multæ differentia observantur, una siquidem est, quæ *μηνώδης* dicitur, in qua ægri calcitrant, pedibus feriunt, mordicus impetunt, excandescunt, eos, qui ingrediuntur, hostes habentes; quod ubi feroces esse incipiunt, ingentiaque mala perpetrant, vehemens dicitur, hancque Græci *Ἐπιώδην* appellant, & nostri ferinam ac melancholicam. De qua Auctor Prorrheticorum Text. 26. & 123. *Quæ paucis tempore feroces fiunt desipientie, ferinum est.* Altera obscura, mitis, in qua ægri obscure blandeque delirant, uti vix tales dignoscantur: Hi in Coacis præsagiis Text. 65. *ubi mentis emotiones cum taciturnitate in eo, qui voce defectus non est, perniciose dicuntur* (Vid. & 1. Prorrh. 54.) moti mente cum silentio vocantur, de quibus in Prorrheticis Lib. 1. 34. *Tremulae, obscuræ, contrectabiles desipientie, valde phrenitice.* Græci has (ut alias dictum est) *ἀσαφῶδες* vocant, & nostri obscuras, quæ nedum ab idiotis, verum etiam a doctis Medicis non raro ignorantur. Tales enim ut Gal. in Prorrh. 33. sentit, nedum tumultuose non exclamant, non exiliunt, sed quieti quinimmo jacent, neque prorsus loquuntur, neque figuram decubitus permutant, sæpiusque, qui ita affecti sunt, familiaribus opinionem præbent, quod mox sint, si quod fiat silentium, dormituri. Clausis itaque fenestris conquiescunt custodes, tempus in his interdum longum conterunt, dormire ægrum, quod neque loquatur, neque moveatur, arbitrati, ægro ipso non dormiente, & manus quiete movente, non secus quam qui per levem contrectationem aliquid vel tangere, vel invenire volunt. Horumque alii clausis palpebris hæc agunt, & interrogati de aliquo, neque prorsus oculos aperiunt, alii, postquam aperuerunt, aut paullo post claudunt, aut immoti observant affectionem a Gal. hecticam appellatam. Sed videtur hæc desipientia signis profecto cum ea, quæ ex Comate & Lethargo fit, convenire. Quamobrem mutatio, distinctioque quælibet ipsarum erit dignoscenda. Etenim quæ cum Comate, vel Lethargo, (quem Græcorum aliqui ut Galen. ait, *Typhomaniā* vocarunt) fit in principio morbi, perseveratque diu: asaphodis, seu obscura, seu ut Gal. placuit, hectica dicta, nunquam in morbi principio, sed morbi progressu, post vehementem aliquam insaniam. Etsi veteriosa comatosaque etiam a frigido humore, atque etiam a multo sanguine, post morbi principium sæpe concitetur, quæ aliquando vel bonam vel malam crisin antecedit & apparet, in qua languidos pulsus, duros, angustos atque parvos observamus, quales in illa desipientia non observantur. Sed jam de ipsarum causis agamus. Deliria omnia a calidis mordentibusque succis concitari Gal. in l. 2. de sympt. caus. tradidit, præcipueque a flava bile, atque sæpe ex calidiori cerebri intemperie. Omnia vero deliriorum genera, vel insaniam, vel phrenitides, vel paraphrenitides a cerebri læsione oriuntur. Speciatimque deliria, quæ duplicia existunt, ea inquam, quæ tantum in summo febrium acutarum vigore excitantur, quæque a calidis mordentibusque vaporibus sursum in caput sublatis, ortum habent. Alia vero deliria, quæ sine febre manias, seu insanias, Medici appellant, quas cum febre phrenitides Gal. vocat, quum tamen vere non sunt, nisi phlegmonem in cerebro, aut ejus membranis, sanguis biliosus ex Gal.

Quomodo  
a Phreni-  
tide distin-  
guuntur.

Phrenitidis  
varia dif-  
ferentia.

Asapho-  
des quid.

Typo-  
mania  
quid &  
quo morbi  
tempore  
fit.

Delirio-  
rum o-  
mnium  
causa.



in 2. *sympt. causis* c. 7. efficiat. Hæc vero raro fit, uti frequentius phrenitica illa desipientia, quæ a calidis humoribus in cerebro, vel ejus involucris delatis sine phlegmone concitatur. Quales Hip. in 1. *Epid. com.* 2. *sect.* 2. *text.* 73. p. 954. observavit. Hæcque fiunt tum a sanguine, tum a bile, cerebri locum, in quo princeps animæ pars residet, prehendente, ut Gal. 2. *de sympt. causis* c. ult. meminit, vel a flava tantum bile, quæ etiam febris exurentis incendio exusta atque in nigram versa, vehementem illam desipientiam, Græcis *Maniodin*, *Thiriodin*, ac nostris (ut alias dictum est) ferocem, furiosam, ferinam, melancholicamque, appellatam efficit, quæ fit ab exusta bile cerebro, membranisque immodice resiccatis, cum qua ægri sæpe in tremorem incurrunt, atque convelluntur: In hæc sane symptomata non nisi vehementissimas ac exitiosissimas phrenitides illabi Gal. tradidit. Eæ vero desipientiæ cum febre, phreniticæ quoque vocatæ, fiunt nedum ab humoribus calidis, verum etiam ut Gal. in 3. *Ep.* docuit, a frigidis, nempe pituitosis in cerebro putrescentibus, qui putredine calorem acrimoniamque, quibus in cerebro ejusque membranis læsis delirium concitatur, acquirunt. At hæc deliria, ab iis, quæ calidi humores concitant, somno, atque etiam sopore distinguuntur, quatenus qui ex frigido humore delirant etiam simul dormiant, vel veternosum affectum simul habeant; & a calidis humoribus desipientes vigiliis quoque simul infestentur. Fit etiam non raro, ut tum calidi, tum frigidi simul, humores permixti mistam desipientiam ex delirio & lethargo, ut Gal. in 1. *Prorrhet.* meminit, pariant. Hique ambo contrarii affectus a principio ad finem usque quum continent, ægri tum vigilant, tum ad somnum inclinationem habent, interimque magis phrenetici observantur prout bilis pituitæ prævalet, & interim plus lethargici, seu Comatosi, prout pituitosus humor bilioso sit copiosior. Hæque sunt omnes phreniticarum desipientiarum causæ, a quibus quoque vera phrenitis, quæ est ab illis succis in cerebro ejusque membranis orta inflammatio, ortum habet, quæ a pallida bile mitior est, a flavaque vehementior, & omnium maxima ab eodem humore incendio febrilis caloris perassato. Ea vero desipientia obscura, asaphodis Græcis dicta, quæ cum silentio fit, pro causis prælanguentem facultatem animalem, atque hæticam quamdam, ut Gal. in *Prorrheticis* docet, temperiem habet. Quum enim vel inflammatio, vel flava bilis cerebrum occupat, initio quidem nondum per totum cerebri corpus permiscetur, sed in eo fervens spiritus alterat & agitat; unde clamant ægroti, exiliuntque; postquam vero imbibita est, atque hæticam cerebrum quamdam intemperiem acquisivit, ægroti silent, quietique manent, ut vix etiam deliri a Medicis dignoscantur: hanc superius diximus multis a veterinosa distingui, sed præcipue prælanguidis pulsibus parvis durisque. Quæ vero cum sopore prodit, vel a sanguine fit, sanguineque ac bile permixtis cerebrum invadentibus, vel a pituita bileque simul mixtis, aut ab humore crudo pituitoso, putrefacto, caloremque, & acrimoniam exinde adepto, vel demum a caloris nativi extinctione.

## C A P. IV.

*De salute a deliriis prædicenda.*

**E**X deliriis ea minus mala existunt, quæ non perpetuo ægrotos tenent, sed parvo tempore, atque cum signis bonis, vel non letalibus, prodeuntia. Quibus vires quoque debent æque respondere, quippe, ut sint validæ, quando deliria quoque prævalidas vires expostulent, quæ cum prælanguidis natura ægerrime vincit. Nullum vero ex deliriis, ut docuit Gal. 6. *Aphorif.* 53. securum reputatur: *Minus vero periculosa, quæ cum risu fiunt: sicut temeraria omnium sunt periculosissima. In medio autem ambarum desipientiarum sunt, quæ cum studio fiunt.* Nullum tamen delirium, etsi unum ex maximis malis existat, per se solum certum exitii indicium esse poterit, veluti neque mentis quoque constantiam solam in ægrotis salutem indicare alias meminimus. Simul vero cum bonis signis delirium concitatum minus

*Deliria  
quænam  
minus  
mala.*



Delirium  
mite &  
benignum  
quomodo  
a parvo  
falso cre-  
dito & e-  
xitiali di-  
gnoscitur.

Deliria  
crisin por-  
tendentia.

minus est timendum, præcipueque si, præterquam quod non est perpetuum, neque vehemens, feroxque existat, sed quinimmo magis leve, & parvum, utpote quando ægroti in paucis mente aberrant; magnum siquidem delirium Gal. in lib. de diff. sympt. c. 4. etiam vocat, ubi variae deliriorum species in ægroto simul observantur. Parva itaque levia in paucioribusque actionibus deliria observata minime omnium sunt timenda, maximeque si tantum per accessiones fiant. Verum neque satis ad mitem benignamque deliriorum naturam denotandum, ut delirium non sit perpetuum, sed etiam est opus, ut omni ferocitate careat, quando auctor Prorrh. 1. text. 26. dicat: *Quæ parvo tempore feroces sunt desipientiæ, ferinum.* De quibus Gal. dixit: *Quum videris quempiam cum ferocitate desipientem, etsi paullo post sedetur, cognosce mentem ejus non febris rationem læsam esse, sed phreniticam subali affectionem, quæ post adaucta ferina tibi videtur.* Itaque delirium intermittens, non vehemens, sed leve, scil. mite, parvumque, quod præsertim fiat per accessiones, numquam erit exitiale. Sed cavendum, ne parvum miteque falso creditum nos quandoque fallat; etenim multi exitio proximi sic delirare non raro dignoscuntur, quibus in Prorrh. 1. text. 34. n. 13. *Tremulæ, obscuræ, & contrectabiles desipientiæ, valde phrenitiæ.* Quod facile ex prælanguidis viribus, ac aliis exitiosis simul observatis signis, perpetuitateque ab iis distinguitur. In eo namque vires prævalida, non perpetuumque est, atque sine exitiosis signis observatur, quale in *Milidia* vidit Hippoc. l. 1. Epidem. p. 991. *Ægr. 14.* In hoc pulsus sunt languidi, delirium perpetuum, cum signis exitiosis: quæ sane omnia, inquam, signa, tum cum delirio orta, tum quæ post ipsum illuxerunt, maximopere sunt observanda. Hæc enim non raro salutarem crisin antecedunt. Quæ Gal. in 1. libro Glaucl. c. 15. docente, sunt sanguine, vel bilioso humore, ad caput critice recurrente. Apparent vero isthæc deliria, crisin portendentia, aliquando cum capitis dolore, gravitate, surditate, convulsione, atque aliis hujusmodi multis. De his Gal. in 1. Epidemiorum (Vide Hippocrat. Epidem. lib. 3. pag. 1066. *Ægr. 3.*) quum in Dealcis horto decumbentis historiam commentatur, scribit: *Nam quod deliraverit in nona, & dextro oculo strabo fuerit, res sunt, quæ solent in judiciis evenire.* Et in Abderæ virgine Epidemior. lib. 3. pag. 1103. *Ægr. 7.* delirium cum surditate judicium, quod tum pedum doloribus, tum sanguinis e naribus eruptione, est secutum, præcessit. Atque multo clarius id in muliere morosa visum est, de qua Hippocrat. in 3. Epidemiorum pagina 1108. *Ægrot. 11.* Tertio convulsiones conquieverunt, coma, & in somnum inclinatio, rursusque vigiliæ excitaverunt eam, continere se non potuit, multum deliravit, febris acuta, sub hanc noctem sudor multus toto corpore & calidus prærupit, libera febre dormivit, plana mente constitit. Item delirium, sexta die in virgine Larissæ libro 3. Epidemiorum pagina 1110. *Ægr. 12.* observatum, largam sanguinis eruptionem indicabat, quod etiam in Herophyto Abderæ ibid. pagina 1106. *Ægr. 9.* visum est. Cum dolore itaque, gravitate capitis, vigilia, comate, surditate, convulsione, oculorum caligatione, splendore, lacrymis involuntariis, aurium tinnitu, ignorantia, obli-vione, tremore, anxietate, inquietudine, clamore, surrectione, spirandi difficultate, urinæ suppressione, rigore vehemente, æstu multo, sitique intolerabili, repente abortis, delirium sæpe judicium futurum prædicit, vel profluvium sanguinis, de quo in 5. Coacis præfag. text. 184. scribitur: *In quibus morbis ab anxietate delirium der repente fit, profluvium sanguinis significat: vel urinæ, de qua Hippoc. in 6. Epidemiorum pag. 1191. sect. 6. text. 22. Urina multam subsidentiam habens, solvit deliria, qualis fuit Deuxippi: vel per sudorem, de quo Galen. in 3. de crisi-bus ait: Judicat autem phrenitidem sudor bonus, & præcipue si ex capite multus & calidus fluxerit, sudante simul reliquo corpore. Et paullo post: contingit autem aliquando, quod etiam per sanguinem e naribus erumpentem phrenitis judicatur.* In Coacis vero prædictionibus text. 482. per sudorem atque somnum solvi delirium docetur. Et in 7. Aphorismorum 5. Hippocrat. scribit: *A furore difficultas intestinorum, vel aqua inter cutem, bonum.* Delirium itaque, quod bona aliqua vacuatio subsequutura sit, salutem prænuntiat,



Uat, ac quoddam signum decretorium existit. Veluti pessimum erit, post quod mala sequetur evacuatio; quale est e naribus sanguinis stillicidium, sudores capitis frigidi, & aliæ hujusmodi vacuationes, de quibus posterius nos accurate agemus. Ideo distinguendum, num ex bonæ malæve sint vacuationes, quod sâne ex multis signis innotescit, quippe ab exeuntium quantitate, qualitate, loco, per quem fit, tempore morborum, diebus in quibus apparent, atque morbi allevatione. Bonæ siquidem sunt, si in ea copia, quæ multitudini humorum peccantium respondet, observantur, atque ubi, qualia desiderantur, evacuantur, perque loca convenientia, & congruo tempore, quippe in statu, atque in aliquo dierum decretoriorum, fiant, a quibusque morborum, symptomatumque vel sequitur allevatio, vel iisdem plane ægri liberantur. Sed ad tria præcipue in omni prædictione, (quæ magni perpetuo momenti existunt) animum adhibere oportet, quippe, ad arteriarum pulsationes, respirationem, ac ciborum appetentiam, quæ omnia profecto si inculpata, & firma, etiam si cum exitioso aliquo signo sint, maxime ad prædicendam salutem valent. Quod Galen. in tertio Epidemior. com. 3. p. 1106. Ægr. 9. text. 89. de Herophyti agens historia, meminit: Cum delirio namque pulsus vehementes cum inculpata tum respiratione, tum appetentia, non incerta erunt indicia, quod ipsis natura prævalida ostendatur, quæ morbum sine dubio recte feret. Ex his itaque, quæ simul cum deliriis per modum judicii apparent, quomodo salus interim præsentatur, hætenus vidimus. Nunc ab iis, quæ postea illucet, quæque ipsorum deliriorum veluti morem significant, etiam perquiramus. Bonæ igitur post deliria factæ vacuationes, de quibus nuper satis a nobis dictum est, quales sunt largæ eruptiones sanguinis e naribus, de quibus egit Galen. in 3. lib. de Crisib. cap. 8. Menstruæ item purgationes cum delirio, & post ipsum conspectæ, quales observavit Hippocrat. in virgine Larissæ lib. 3. Epid. p. 1110. Ægr. 12. & in morosa muliere ib. 1108. Ægr. 11. (Galen. docente) simul cum copioso sudore apparuerunt, ex quibus, ut Hippoc. meminit, febre libera dormivit, ac plane mente constitit. Hæmorrhoides quoque delirium secutæ, salutem prænuntiant, quas in 6. Aphor. 21. Hippocr. meminit, hisce verbis: Ex melancholia insanientibus si varices, aut hæmorrhoides, supervenerint, insanie fit solutio. Idem notant dolores vehementes, assidue in coxis, cruribus, pedibus atque manibus, qui sentiuntur, quique humoribus ad partes ignobiles, principibus relictis, decurrentibus concitantur, estque judicium, quod natura per humorum transfluxionem molitur. De quibus Hippoc. de Herophonte scribens, ait l. 1. Epid. p. 974. Ægr. 3. Octavo febricitabat, lien residebat, omnia intelligebat, doluit & inguen primum, secundum lienem, deinde in utramque tibiā demigrarunt. Qui sane dolores etiam in uxore Epicratis ibid. pag. 979. Ægr. 5. non minimam partem judicationis habuerunt. Et in eo, qui in Dealcis horto decumbebat lib. 3. Epid. p. 1066. Ægr. 3. die decimoquarto plane deliro, quintodecimo genua atque tibiæ doluerunt, ac decimosextimo postea toto corpore sudavit, ad mentemque rediit: & die vigesimo pedum dolores in virgine Abderæ ibid. p. 1103. Ægr. 7. delirium surditatemque deleverunt. Somnus in ægrotis delirantibus perpetuo magni erit momenti, maximeque si ipse delirium sequatur, ipsumque vel resolvat, vel saltem minuat, de quo in secundo Aphor. 2. Ubi somnus delirium sedat, bonum. Idque merito fit, quandoquidem cum delirio semper vigilia adsit, & ab una eademque causa uterque fiat; si itaque a delirio somnus fit, signum est, causam delirii superatam esse: ac accuratius somnus a delatione in somnum, seu coma, seu cataphora, seu lethargo est distinguendus; nam quemadmodum somnus bonum signum censetur, ita quolibet prædictorum soporiferorum affectuum, malum, excepto veterinoso affectu, qui sanguine in cerebrum judicii futuri causa irruente concitatur. Dormire itaque ægrotos a delirio semper bonum, præcipueque si quiete dormiant, ut in Herophonte, (Vide sub litt. a) uxore Epicratis, (Vide sub litt. b) in Metore, lib. 1. Ep. p. 983. Ægr. 7. in quo a somno delirium resolutum esse, Hippocr. observavit. Ex quo delirium a somno sedari semper bonum, uti contrarium ma-

Vacuatio-  
nes bonæ  
& malæ  
quomodo  
cognos-  
cuntur.

Vacuatio-  
nes deli-  
riorum  
morem  
signifi-  
cantes.



lum, nam somnus laborem faciens, ut in Aphorismis *sect. 2. Aphor. 1.* habetur, mortalis. Si insomnia quoque delirantibus conspicua apparent, bonum ad iudicandam salutem signum esse in Coac. præfagiis *text. 90.* legitur, præsertimque in phreniticis, quod tamen, (quamquam in Porrheticis *l. 1. 5.* scriptum sit, insomnia conspicua phrenitidem ostendere) verissimum est, neque error a nobis committetur, si ita distinxerimus, insomnia conspicua, non turbulenta, sed quieta, bonum in Coacis significare, quod non nisi sedata in cerebro inflammatione, calore febrili, & motu humorum a vaporibus, ipsa conspicua claraque observentur, ex quo bonum semper creditur signum. Turbulenta vero conspicua, in quibus ægroti expavescent, exsiliunt, præter id quod ex siccitate fiant, etiam inflammationem, febrilem calorem, & spirituum motum, atque agitationem denotant, ex quo in mente motus ab his phrenitis portenditur. Sed num perpetuo deliriis sedatis, vel pane resolutis, bonum sit? illis quidem omnibus, quæ vel a somno, vel a quapiam humorum transfluxione, ad crura, pedes, aliasque ignobilium partium, vel critica evacuatione sedantur, vel resolvuntur, nobis, ad futuram salutem eamque prædicendam fidendum erit. At nunc ad deliria, quæ exitium portendunt, transeamus.

## C A P. V.

*De morte a deliriis prædicenda.*

*Deliria, quibus exitium ægrotis minatur, unde dignoscuntur.*

*Silentium in phreniticis desipientis triplex.*

**D**eliria, quæ exitium ægrotis minantur, ex ipsorum differentiis, tempore, in quo apparent, virtute prælanguida, atque aliis signis exitiosis, vel una cum deliriis, vel postea apparentibus, dignoscemus. Phrenitica omnia deliria letalia plerumque existunt, etsi omnes phrenitici non moriantur. Phrenitides vero omnes desipientias esse diximus, quas Græci *μανιώδεις, θυριώδεις*, atque *ἀσαφώδεις*, & nostri feroces, tumultuosas, furiosas, ferinas, melancholicas, atque obscuras, seu blandas appellant. Hæ asaphodes seu obscuræ dictæ, vel in morbi principio, vel post feroces desipientias, observantur, & illæ, quum fiant, ut superius dictum est, vel a sanguine, vel a bile, vel a bile pituitaque permixtis, vel a pituita putri reddita, ceteris minus exitiosæ creduntur, veluti omnium sunt exitiosissimæ, quæ virium aut languore, aut hectica cerebri temperie concitantur. Ex quo auctor *Prorrh. 1. text. 34.* has valde phreniticas desipientias vocavit, etsi dixerit blandas, obscuras, contremabilesque videri. Harum proprium videtur, ut cum silentio fiant. De quibus in *2. coac. præfag. text. 65.* *In febribus insanie vehementes silente ægro, sed non etiam privato voce, letale.* Cum his vero triplex silentium observatur, unum quod a depravata mente fit, in quo æger loqui potest, & non loquitur, vel saltem parum; secundum cum veterioso affectu, vel extinctione caloris nativi; & demum cum aphonía, idest vocis, seu sermonis privatione, facultate animali oppressa, vel emoriente, aut vocalibus instrumentis convulsis, aut interceptione vocis materiæ: desipientia cum silentio, voce integra, levi motitatione manuum, pulsus languido, oculis ut dormientibus modo clausis, modo leviter apertis, a languore facultatis concitatur. De quibus nedum in *Prorrheticis*, ut nuper meminimus, sed etiam in *3. coac. præfag. text. 76.* legitur: *Tremulæ, palpantes, desipientiæ, phrenitiæ.* Et, *coac. præf. 486.* *moti mente cum silentio non quiescentes, contentis oculis, vehementer spiritum foras evocantes, perniciosæ.* Ac Gal. de his in *Prorrh.* dixit: *Atque ob id affectio humorum, ut febrium hecticarum, prava est, quas quidem, quum incipiunt constitui, vix solvi posse, exquisite vero constitutas, absolutasque, solvi non amplius posse, demonstravimus.* Præsertim ubi in ipsis affectus veterinosi calidissimum sævissimumque sequantur morbum, in veterinumque, refrigeratio post inflammationem cerebro, ægros delabi, sane est letalissimum: nam ut in *3. Prorrheticorum* docetur, insanabilia ea frigora censentur, quæ calidis morbis contingunt. In vehemente vero seu ferino delirio, tum propter humoris malignitatem, tum propter immoderatam siccitatem non solum silent, at etiam *ἀφροί*, idest muti evadunt;



evadunt; ut Hermozygi uxori, quæ vehementer furens, & muta obiit, contigisse auctor Porrheticorum l. 1. 17. tradidit. Quod etiam Hippoc. phrenitico lib. 3. Epid. p. 1100. Ægr. 4. & uxori Dealcis, quæ in Leio decumbebat, l. 3. Epid. p. 1114. Ægr. 15. contigisse, meminit, & Galen. in 2. Prorrhet. Si in febre *Desipientiarum* *vehementissimarum propria quidem symptomata, Tremores.* *aphoniae, quæ convulsivo modo fiunt, desinant in eam, quæ cum silentio fit, ecstasim, perniciosum.* Quædam vero symptomata creduntur propria vehementissimarum desipientiarum, scilicet tremores, convulsiones, sanguinis e naribus stillicidia, urinæ aquosæ lucidæ, manuum gesticulationes, & alia huiusmodi. Tremores ac convulsiones non omnes phreniticas desipientias, sed tantum vehementissimas, utpote ferinas, sequuntur, uti Gal. in 1. Prorrhet. text. 9. meminit, exitiosasque emotiones sequi solent. Phrenitici vero prius tremuli ac postea convulsi moriuntur. De tremore scribit auctor Prorrhet. l. 1. 9. *Phreniticae vehementer affectiones tremulae desinunt.* Tremorque, ut Gal. ait, solum vehementissimas phrenitides sequitur, nempe nervorum infirmitates, propter affectionis siccitatem, phreniticis diutissime insunt. Exsoluta autem virtute, tum vigiliis, tum motionibus multis, simul vero, & nervis supra modum arefactis, tremores fiunt; indicant enim vehementer ab assata bile cerebro irrigato siccatos nervos, atque ob id letaliter se habere. De quibus in 1. Prorrhet. text. 14. *Mente ob melancholiam aberrantibus tremores supervenientes maligni.* Et paullo post text. 16. *Phrenitici modico utentes potu, strepitum tentantes, tremorem incurrunt.* Atque etiam text. 19. quum dicit: *Vacillationes mentis cum voce clangosa, lingueque convulsiones cum tremore, & voces obtremiscentes, mentis indicant alienationem, duritiesque his perniciose,* & Gal. in text. 20. linguas obtremiscentes in his ob facultatis debilitatem apparere, mentemque ex phrenitide vacillantem significare, tradidit. Ex quo tremulas vocavit phrenitides in Prorrheticis, quæ extincta fere facultate oriuntur, quæque cum silentio observantur. Vi enim phrenitidis ingravescentis tria supervenire solent, silentium in ecstasi, tremor in vehementissima phrenitide, & convulsio imminente morte. At tremores letales superveniunt febribus ardentibus, vel vehementibus ab assata bile insaniis, quas ferinas & melancholicas appellari nuper docuimus; quo fit, ut tremores, qui vel ante deliria, vel cum ipsis simul apparent, quandoque (et si ipsorum nulli, exceptis decretoriis, boni existant) exitium non prædicant, at quinimmo sæpe, perinde ac convulsiones, supervenientibus febribus solvantur. Quare tremores letales tantum observantur, qui deliriis, sive desipientiis, superveniunt. Non paucique in morborum principiis tremores observantur, qui tamen non moriuntur. Ut Pythioni contigisse Hippoc. in 3. Epidem. 1. pag. 1059. Ægr. 1. scripsit: Neque omnibus etiam deliriis, at solum vehementibus, supervenientes exitium portant. Perbelleque hoc in 3. coac. præfag. text. 93. sic scribitur: *In vehementi phrenitide tremores mortiferi.* Meritoque Galenum in 1. Prorrheticorum dixisse dicimus, non omnes phreniticos in tremorem finiri, quum solas phrenitides vehementissimas tremor consequatur. Non tamen, uti convulsiones, phreniticorum proprii existunt, quum multis ipsorum non superveniant, sed tantum vehementissimis, ac ferocissimis, in quibus tum vigiliis, tum motionibus multis, vires exsolvuntur, nervique supra modum siccantur, atque arefcunt. Quo fit, ut hi raro observentur, quando raro etiam phrenitides ex feroces fiant. Omnes vero phrenitici ante exitium convelluntur. Convulsionesque omnes desipientiis supervenientes, atque arefactis nervosis partibus concitatæ, letales existunt. Vereque phreniticos omnes exitiosos desinere in convulsionem, affirmamus, uti in tremorem easdem finiri (quod in 1. Prorrheticorum text. 9. affirmatur) Galen. 1. Epidem. comm. 2. text. 52. ut falsum reprehendit. Quod in multis phreniticis Hippocrat. 3. Epid. text. 3. observavit, præsertimque in uxore Philini lib. 1. Epidem. p. 976. Ægr. 4. atque in phrenitico, l. 3. Epidem. pag. 1100. Ægr. 4. de quo ait: *Secundo die mane sine voce, febris acuta, sudavit, non intermisit, palpitationes per totum corpus, nocte convulsiones. Tertio exacerbata sunt omnia. Quarto obiit, & de muliere Cyzici ibid. pagina 1114. Ægr. 14. Decimoquarto convulsiones multe,*



extremities frigidae, nihil amplius mentis compos, urinae defecerunt, obiit. Gal-  
 quoque in l. 12. meth. med. c. 7. de iisdem dixit: Succedit maxime exitiali phre-  
 nitidi, nec sanatum quempiam ita convulsorum, aut ipse vidi, aut alium narran-  
 tem audiui. Et in l. quinto Epid. p. 1160. Hippoc. tributo legitur Cononidem  
 famulam phreniticam, quæ obiit die quadragesimo, decem dies ante exitum apho-  
 nam, & convulsam fuisse. Est & quæpiam palpitatio convulsione cognata, quam  
 aliqui convulsivum tremorem, alii convulsionem non veram, alii sublationem  
 dicunt, in qua partes quidem ad manum subsultant, seu subsiliunt, non secus  
 quam fiat in vellicatis a mordicante aut humore, aut vapore, nervis sese a mor-  
 dicatione retrahentibus, seu auferentibus. Sic palpitant in arido pisces. Hæque  
 palpitaciones, etiam subsequentes vehementes desipientias, letales existunt, non  
 secus quam tremores atque convulsiones sunt. Sed tamen distinguendum erit,  
 quoniam tum convulsiones, tum hæ palpitaciones, si a mordentibus aut suc-  
 cis, aut halitibus fiant, perpetuo non essent letales, quare in iis alia signa si-  
 mul, vel postea, conspecta consulenda erunt, ut consultius ab ipsis prælagia-  
 mus. Addimus quoque virulentas vomitiones, in quibus bilis assata, æruginosa,  
 vel nigra evomitur, ut Hippoc. meminit in primo Epid. p. 948. sub fin. com.  
 1. text. 84. quum dixit: Phreniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex  
 iis quidam subito moriuntur, ut in Philista l. 3. Epid. p. 1076. Æg. 4. phreniti-  
 co fuit observatum. Exitiali quoque desipientiæ accidunt manuum gesticulationes,  
 quas Hippocr. in 2. Progn. pag. 38. lin. 1. & seq. sic docuit: De gesticulatione  
 manuum hæc cognoscere oportet, qui in febris acuta, aut phrenitide, aut pulmonia,  
 aut capitis dolore, manus ad os fert, aut frustra venatur muscas, aut colligit fe-  
 lucas, aut de veste evellit pilos, aut de pariete stipulas carpit, id omne malum,  
 exitialeque est, quod symptoma in uxore Dealcis lib. 3. Epid. p. 1114. Æg. 15.  
 in Leio decumbente conspectum est. Stillicidium quoque e naribus exitiosis phre-  
 niticis supervenit. Nam Gal. in 3. Prorrh. text. 49. nedum, ut dicebat eorum  
 librorum auctor, stillicidium e naribus cum surditate, aut ignavia, signum est  
 malum; sed cum omnibus aliis desipientiis, plane letale judicandum, in primo  
 Prorrh. text. 8. merito putat. Aquosa item urina, alba, lucidaque item, & fæ-  
 ces albæ, sunt in iis perniciosissima signa: de his Hippoc. in l. 4. Aphorism.  
 72. Quibus urinae lucidæ sunt, & albæ, male: maxime vero in phreniticis. Quo  
 in loco Galen. dixit: Nullum siquidem vidi, in quo talis apparuisset urina, sal-  
 vatum. Et in primo Prorrhetic. text. 29. Urine excretio in non admonitis perni-  
 ciosa. Et in primo Prorrhet. text. 13. Alba dejectio, malum. Proprium quoque  
 videtur pessimarum phrenitidum, etsi lingua sit torrefacta, ægrotos vel nihil si-  
 tire, vel saltem eos uti paucissimo potu, quo in 1. Prorrheticor. text. 16. ita ex-  
 presso utitur: Phreniticis exigua uti potu, malum; sed nihil sitire, perniciosum.  
 Sed inter deliria letalia comprehenduntur etiam, quæ circa actiones vitæ neces-  
 sarias observantur, quod Auctor 3. Coacis præfagienda text. 98. sic tradidit:  
 Deliria circa necessaria, pessima; quæ ex his exacerbantur, letalia sunt. Tales ve-  
 ro sunt ex deliris, qui cibum abhorrent, potumque, quum tamen linguam ha-  
 beant incendio caloris exsuctam, ac prætorrefactam. Letalia quoque deliria exi-  
 stunt, in quibus ægroti crebras insignesque habent permutationes, in 12. Prorrhet.  
 text. 12. In phreniticis in principio clementer habere, sed crebro permutari, malum  
 est. Duplex vero est permutatio, una ex bono ad malum statum, atque altera  
 ex uno malo symptomate in aliud malum; de hoc in 3. coacis præfagienda  
 text. 101. Ubi varii casus subinde incidunt phreniticis, prævum, & convulsio-  
 nem denuntiant. Quod sane aut turgere humores denotat, aut cerebrum mul-  
 tiplici vexari affectu, uti quando aliqui diu mæsti, silentes, ac quieti jaceant,  
 & post continuo garruli, ridentes, inquietique evadant, quod Hippoc. in uxo-  
 re Dealcis, quæ in Leio decumbebat, observavit; de qua in 3. Epidem. com.  
 3. p. 1114. Æg. 15. text. 86. dixit: Ab initio cooperiebatur, & perpetuo tacita  
 semper, villos straguli captabat, vellebatque, & scalpebat, plorabat, moxque ride-  
 bat, non dormiebat: ac in fine historię: Perpetuo cooperiebatur, aut verba multi-  
 ca, aut



ta, aut perpetuo tacita. Desipientiæ etiam omnes præ debilitate contingentes sic, Galeno auctore, exitiosæ visæ sunt, ut nullum ex his sanari posse in primo *Prorrhetic.* testatum reliquerit. Phreniticæ namque desipientiæ omnes virtutem robustam expostulant, quæ, si languida sit, morbum ferre non poterit. Quod in 3. *coac. prælag. text.* 100. sic innuit: *Qui jam fractis viribus delirant, pessime habent.* In principio etiam morbi, quæ apparent, pessima deliria creduntur, veræque phrenitidis suspecta. Quæ enim ex his sine signis cœctionis apparent, (quod ad principium attinere dicitur,) Gal. in 1. *l. de Crisibus* docente, pessimarum dispositionum sunt indicia. Sed prosequamur iudicium prognostici a signis, vel una cum deliriis concitatis, vel ipsa subsequenter. Mala enim signa simul cum ipsis deliriis apparentia, mortem minari videntur; & letalia, certum proximumque exitium. Somnus, ut præcipua mala symptomata narrem, plane sublatus, & qui delirium concitat, aut auget, vel nihil allevat, signum cum delirio forte timendum ex Hippocr. Galenoque colligitur, veluti hianti ore deliri homines si dormiant, perniciosum est Hippoc. in 1. *Progn. p.* 37. *lin.* 46. Sopor item, seu ad somnum summa inclinatio, atque delatio veteriosa, post vigilias assiduas, ex cerebri refrigeratione, atque ex virium languore, letale est; de quo loquitur Hippoc. in 3. *Epid. p.* 1085. *G. H. text.* 20. quum ait: *Nullus autem phreniticorum vehementer insanivit, ut in aliis, sed alia quidam veteriosa in somnum delatione capite gravati moriebantur.* Interdum vero, ut posterius docebimus, tales affectus iudicatorie apparent, crisin aliquam significantes, qui signis propriis decretoriorum signorum cognoscuntur. Delirium etiam cum notabili oblivione, ignavia, stupiditateque apparens exitii est indicium, de quo Galen. in 2. *Prorrhetic. text.* 30. Quod enim non cognoscant familiares, neque factorum recordentur, ex cerebri refrigeratione enasci id constat; cerebri vero refrigerationem sequi calidam affectionem, ex qua ægroti delirant, semper esse perniciosum, superius meminimus. Si vero cum his rigeant ægri, vel frigescent, inevitabile fatum significatur ex Galen. in *secundo lib. Prorrheticorum.* Idem denotat stupiditas, etenim, ut docet Galen. 1. *Prognosticor. text.* 13. phrenitici etiam sunt, quicumque, comatosi quum sint, non sapiunt, sed deliria loquuntur, atque a præsentibus expergefacti stupefactis similes videntur. Summe etiam exitiosum est, si desipientes non videant, ipsis profecto haud longe aberit exitium: oculi etiam lucem effugientes, involuntarieque lacrymantes, aut perversi, aut altero major alter fuerit, aut candidum rubeum habuerit, aut pleni sint sanguine, uti in *primo Prognost. text.* 14. & 33. *p.* 37. *lin.* 15. & seq. Hippocrat. docet. Facies quoque flammans, vel qua boni videatur coloris cum mæstitia tamen, ex *Prorrhetic. lib.* 1. 49. 67. idem significat. Capitis viscerumque dolores vehementes atque assiduos exitium prænuntiare ex 4. *libro Aphorism.* 66. colligitur. Non minus quoque verendam esse totius corporis, vel manuum pedumque, gravitatem, item frigiditatem, atque lividitatem, Hippoc. in *secundo Prognost. pag.* 39. *lin.* 30. & seq. *text.* 7. 8. & 9. meminit. Necnon aphoniam, ægrosque taciturnos, vocem clangosam, linguam exustam & præaridam sine siti, stridorem dentium insolitum, convulsionem, palpitationem, singultum, horrorem, rigorem, tremorem, frigiditatem extremorum, crebrasque in his partibus permutationes exitium significare exinde constat. Idemque facit inquietudo, anxietas, spiritus difficultas, cibos omnes abhorrere, nullumque potum sustinere, vomitus virulenti, sudores frigidi, cervicis, colli, scapularum, atque assidui, in toto corpore, quas desudationes Medici appellant. Item stillicidium sanguinis, urinæ aquosæ, albæ, lucidæ, fæcesque albæ, ut nuper diximus, alvusque turbata multis crudis pituitosis, vel etiam biliosis dejectionibus nihil delirium levantibus. Item abscessus intro recurrentes, non minus quam exanthemata, aliæque cutis pustulæ, atque efflorescentiæ præter rationem evanescentes. Dolores etiam in ignobili parte oborti, statim desinentes. Cum his igitur vel multis vel paucis una apparens delirium, letale est, maximeque phreniticum. Non minusque, etiam si istorum aliqua vel multa ipsum consequantur delirium, exitium significatur, omnium.

Signa  
mala si-  
mul cum  
ipsis de-  
liriis ap-  
parentia.

Signa  
mala de-  
liria sub-  
sequentia.



niumque maxime, ut nos alias meminimus, si deliria in tremores, convulsiones, singultus, vel aphonias desierint, cum urinis, ut dictum est, albis, clavis, lucidisque, quales quinta die *Silenus l. 1. Epid. p. 969. Aeg. 2.* minxerat, omnium vero maxime pulsus prælanguidi, respiratio mala, ciborumque appetentia extincta, ita ut quoscunque abhorreant cibos, nullam sitim sentiant, etiam si lingua præarida & multo calore adusta sit, post ipsum delirium observata, exitium denotant. Hæc siquidem tria postremo posita (pulsus scilicet prælanguidi, cibos potusque abhorreere, ac mala respiratio) magni momenti sunt in quocunque morbo ad mortem prænotandam; maximeque, si quum ex prænarratis signis, simul quæpiam illuxerint, & quo plura, & principaliora erunt, eo certius citiusque exitium fiet. At ex iis omnibus, tria tantum nuperrime dicta signa, inter multa ambigua ex bonis iudicata, ad exitium prædicendum maxime valent. Quæmadmodum his opposita, pulsus quippe vehementes, bona respiratio, probaque tum cibi tum potus appetentia, inter perniciofa multa signa maxime ad sanitatem prædicendam valere, Galen. in Herophyti historia satis demonstravit. Atque hæc sunt, cum quibus, si deliria apparuerint, vel ipsa quoque sequantur deliria, exitium præcognoscemus. De quibus hic brevis quidem sermo est habitus, quum de iisdem ipsis accuratius uberiusque suis locis sit a nobis agendum.

## C A P. VI.

*Quid fatuitas & obliuio in morbis significet.*

*Fatuitas  
& obliuio  
quid, &  
unde.*

*Stultitia  
quid, &  
unde.*

*Fatuitas  
& obliuio  
unde.*

*In morbis  
quid si-  
gnificant.*

**F**atuitatem & obliuionem principis facultatis, in cerebro sedem habentis, rationis scilicet atque memoriæ, symptomata esse, ab una eademque causa proficisci, Galen. in *1. de symptom. causis cap. 7.* memoriæ prodidit. Quæ symptomata plerumque simul apparent, & aliquando sola fortuitas vel obliuio, prout una cerebri pars aut altera læditur, in quibus speciatim hæc duæ resident potentiæ, atque exercentur. Stultitiam vocat Gal. *3. de locis affect. c. 1.* ubi simul fatuitas & obliuio apparet, quæ nota est magni in cerebro temperamenti recessus, in homine præsertim ingenii perspicacioris, atque firmæ memoriæ, quando hæc cerebrum refrigeratum denotant, quum ab ipsius frigida intemperie fiant, ut in *Prorr.* hisce verbis exprimit: *Quod enim non cognoscant familiares, neque factorum recordentur, ex cerebri refrigeratione id nasci constat.* Cerebri siquidem facta refrigeratio, uti Gal. *3. loc. affect. 5.* docet, animales actiones torpidas efficit, atque tum ad memorandum, tum ad ratiocinandum ineptas. Ex quo quum rerum species ægre ad imaginationem, & rationem ferantur, mirum non est, ægrotos factorum non recordari, atque exinde, spiritibus animalibus frigore torpidis effectis, fatuos stultosque evadere. Accedit non raro ad horum generationem, ut in *l. 2. de symptom. causis c. 7.* nuperrime citato Gal. meminit, humor frigidus pituitosus. Quod etiam affirmare videtur in *libro artis medicinalis*, quum dixerit, optimam memoriam firmam cerebri substantiam, & obliuionem fluidam indicare. Fiunt quoque fatui atque obliuiosi cerebro una refrigerato & exsiccato; aliquibus enim ob laborem in studiis & ob assiduas vigilias, non minus quam nonnullis ob labores, etiam agricolis, cum læsa ratione obliuionem accessisse, Gal. in *3. de loc. affect. c. 5.* tradidit. Verum siccato cerebro ex laboribus cum obliuione delirium, non tamen fatuitas, concitatur, hæc enim ab humiditate magis quam a siccitate, hæcque homines potius ingenii perspicacioris fiunt, ut in melancholicis observamus, & auctor *Prorrb. l. 1. 5.* in phreniticis (quod in ipsis cerebrum siccus fiat) insomnia conspicua observari, tradidit. Fatuitas igitur atque obliuio, in homine quoque non ægrotante est timenda, tamquam futuri morbi gravissimi prænuntia; præsertimque si ambo hæc symptomata simul prodeant. In morbis vero acutis sapientes alioquin viros stultos videri, vel illorum, quos recte valentes plurimum amabant, non recordari, summe est perniciosum, si modo id non ex delirio, sed deperdita tum ratione, tum memoria, seu extincta facultate fit. Quod sane

rum



tum ex prælanguidis viribus, tum & signis aliis exitiosis comprehenditur. De quibus in I. *Prorrh.* 64. *Ignorantia cum rigore mala, mala quoque & oblivio.* Et Gal. in comment. *nam cum rigore & ignorantia & oblivio victum calorem nativum ab ea, quæ symptomatice est, refrigeratione indicant.* Et de oblivione Hippoc. in *Epidem. lib. 3. p. 1085. lit. E. oblivio sub accessione, languor, vocisque defectus:* quæ sane ex exitiis signis esse etiam Gal. in com. 3. *Prorrh. text. 37.* statuit. In acutis vero morbis, quæ post æstuantem calorem refrigerato cerebro fit, semper est perniciosa, victumque, ut nuper dictum est, calorem nativum significat. Non minus quam ea, quæ a principio morbi usque ad finem perseverat, cum malis signis exitium denotat, maximeque in phreniticis, de qua mentionem Apollonii faciens, Hip. in 3. *Epid. p. 1111. Ægr. 13. ait: Extremæ partes undique subfrigidæ, aliquantum delirabat, omnium obliviscebatur, quæ locutus esset.* Verum ex delirio videntur nonnumquam ægroti obliviosi, quod sane minus periculi habet, modo delirium, cum quo una oblivio apparet, non sit letale: quod quomodo dignoscatur, superius docuimus. Hi quidem quum minime sint obliviosi, tamen ex delirio videntur factorum non recordari: quod etiam in nonnullis aliarum facultatum actionibus observatur, veluti quum aliqui putant se videre muscas obversari oculis, festucas adesse multas, vel alia, quæ colligere manibus student, vel respirare quum desipientes obliviscantur, & bibere, quamquam multum sitiant: necnon etiam mingere vel alia operari huiusmodi. Sæpe etiam repente vel fatui vel obliviosi fiunt, sanguine in caput decretorie decurrente, quæ symptomata crisi tunc temporis futuram indicant: quod iudicii nobis ex aliis decretoriis signis innotescit, vel demum oblivio fit aliquando collecto in cerebro pituitoso humore, veluti in comatosis & lethargicis. Sunt alii, a gravissimo morbo sanati, quibus oblivio supervenit; quod multis, qui a peste superstitibus remanserunt, accidisse, Thucydides historicus mortalium memoriæ commendavit.

## C A P. VII.

*De prædictione ab externis sensibus.*

Quomodo ab internis sensibus animalis facultatis quum infirmitas, tum robur, dignosci queat, atque ab ipsis quomodo sit præsagiendum de ægrotantium salute ac morte, hætenus satis compertum est. Nunc vero idem ab externorum quinque sensuum ratione prosequimur. Horum enim (qui sunt visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus) cognitio, atque accurata observatio, apprimè nobis ad morborum exitus prænoscentes conducet; quandoquidem in acuto morbo hi recte valentes magni momenti ad prædicendam salutem esse soleant: neque immerito; quum ab ipsis, recte ac secundum consuetudinem editis, proba cerebri atque partium aliarum sanitas indicetur, & nobis firma vis animalis exinde innotescat. Cerebro quidem atque animali facultate læsa, sensus vel omnes, vel plures, vel aliquis saltem immunis a vitio esse non potest; necesse enim est, ut æger tunc vel non recte ac secundum consuetudinem videat, vel non audiat, vel cum vitio odoret, gustet, aut tactum læsum habeat. Non est tamen necessarium, ut, sensibus omnibus recte valentibus, semper salus sit futura, quando in multis acutis morbis a cerebro illæso, etsi alia viscera patiantur, actiones nedum externorum sensuum, at quinimmo etiam internorum recte obeantur. Sed hæ omnes in perniciosis morbis, ad exitium inclinantibus, perpetuo, morbi tempore, firmæ, ac illæse non observantur. Viscere enim aliquo præcipuo perniciose ægrotante, cerebro quoque læsio necessario communicatur, & in ipsis ante mortem sensuum aliqua vitia apparent. Plane enim singulis sensibus recte valentibus, homo quidem mori posse non videtur. His tamen actiones diminutas vel deperditas, vel cum aliquo vitio edentibus, cerebro ipso læso, aut facultate vitata (exceptis actionibus sensuum, ex futuræ alicujus crisis turbatione vitatis,

*Animalis facultatis robur & infirmitas quo modo ab externis sensibus dignoscatur.*



quæ quum signa decretoria sint, crisin salutarem prænuntiant, bonæque ob id existunt, de quibus posterius speciatim agemus ) pessimum est; veluti non ita timendum erit, quum id ratione instrumentorum sensuum, neque cerebro læso, neque facultate vitata contingat, ut quando, crasso humore oclusis opticonum nervorum meatibus ægroti non vident, & meatibus auditoriis non audiunt. Ubi vero sensus non recte ex cerebro, seu facultatis vitio secundum consuetudinem obeuntur, in morbis acutis exitum prænuntiant, & procul dubio si actiones planæ sublatae videantur, vel cum virium languore si apparuerint: tunc enim de salute plane erit desperandum. Sed de his nunc sigillatim etiam agamus, ut ab ipsis sensibus particularibus accuratius prædictionem perscrutari possimus.

## C A P. VIII.

*Quid in morbis ægrotos non videre, tenebricosam visionem, visus obscuritatem habere, splendoresque oculis apparere, atque oculos lucem ferre non posse significet.*

*Visus læsus, quid in morbis significet, & unde. Visus læditur a critica causa.*

*Ubi sanguis enaribus erupturus.*

*Ubi vomitus furvus.*

*Visus læsus quando summe perniciosus observatur.*

**Æ**grotos non recte, ac secundum consuetudinem videre, semper est malum, etsi aliquando exinde nihil certi sciri queat, quum ægroti visu aliquando propter instrumentorum vitium deficient, seu vitiose videant, visoris scilicet nervi aut obstructis, aut in oculis orta suffusione, visu vel impedito vel vitato: quin visus aliquando tollitur iisdem instrumentis a causa critica læsis, vel quando crisi ægroti perturbati vel non vident, vel tenebricosam habent visionem, aut caligo, seu obscuritas, seu obtenebratio, aut splendor insolitus oculis obversatur, quæ interim expavescunt, vel lucem ferre non possunt. De his in 1. Coac. præfag. text. 195. Quibus surditas cum capitis gravitate & hypochondrii tensione, & splendore oculi profluvium sanguinis significatur. Et Galen. in 3. de Crisibus sect. 1. text. 18. erupturi e naribus sanguinis, motum fulgoris oculis apparentem cum visus obscuritate, signum constituit; cum his vero sæpe, ut Gal. voluit, involuntarie lacrymantur, præcordia tenduntur sine dolore, difficulterque respirant. De quibus in 3. Progn. p. 46. lin. 16. & seq. text. 35. quibus per talem febrem dolet caput, & pro tenebris ob oculos effusis hebetudines subeunt oculorum, ac splendor obvertitur, & pro ventriculi dolore circa illa, aut læva parte, aut dextera aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, sanguinem de naribus in his fluere pro vomitione expectandum est; magis tamen in adolescentibus sanguinis fluorem expectare oportet. At paullo post l. 1. Prorrh. 137. oculos rubros addidit, quum ait: Cervicis dolores impensè, oculi rubri, sanguinis eruptiones ostendunt. Ex quibus signis Galen. ut in l. de præfag. ad Posthumum c. 13. testatur, erupturum sanguinem in juvene coram multis Medicis prædixit: De quo, dum Medicis hæc admiranda videntur, æger e lecto se sustulit, tamquam profiliturus, interrogatusque, cur exsilire voluisset, quum nihil adesset, ob quod id facere debuisset, rubri coloris serpentem per laquearia repentem a se visum expavisse respondit. Addidit Gal. ruborem in dextra nasi parte usque ad malam conspexisse. Oculus enim rubeus per se cum capitis dolore sanguinis e naribus eruptionem, ut in Coacis prædict. text. 166. scribitur, prænuntiat. Vertigines vero obortæ cum iis, quæ obijciuntur oculis tenebricosis, & cum agitatione labri inferioris, & multa saliva, orisque ventriculi morfu, atque capitis dolore vomitum futurum (Galeno docente) indicant. Quæ in 3. Prognost. p. 45. lin. 54. Hippoc. ita habet: In febre non exitiosa tenebricosum aliquod ob oculos obversari, vomitum biliosum indicat. De quibus Galen. in 3. de Crisib. Et tenebrosa quædam oculis obversantur, & allucinantur, & vertiginem patiuntur, & caput dolet, vaporante re aliqua ex humore bilioso, & præterea facta ex nervis compusione. Sed hæc visus symptomata cum coctionis signis, atque cum virium robore, si ad salutem crisis inclinaverit, apparent. Sine quibus vel non fit crisis, vel si fit, est perniciofa. Summe vero perniciosum observatur, post crisin aliquam ægrotum non.



non videre, vel tenebricosam habere visionem, aut caliginem seu obscuritatem, seu obtenebrationem oculis obversari, aut offundi splendores aliquos, aut illos lucem ferre non posse, præsertimque ubi mala evacuatio subsequatur, uti est sanguinis e naribus stillicidium, sudor frontis, temporum, colli, frigidus, assiduus etiam ex toto corpore, vomitus virulenti, atque aliæ hujusmodi vacuationes, non minus quam si post aures, vel in aliis corporis partibus ignobilioribus humores aut exanthemata statim intro recurrant, vel crurum dolores incepti, continuo desierint. Quod si vires etiam prælanguidæ, & præsertim vitales, quæ maxime pulsibus prælanguidis comprehenduntur, fuerint, non longe aberit exitium: de his in Coacis præsagiis text. 105. *Tumores juxta aures in morbis longis, parvi, si inde fluor sanguinis e naribus, & tenebræ oculis offusæ moveantur, letale.* Non vident ægroti ante exitium, extincta animali facultate quod ceterarum facultatum actiones fere deperditæ denotant; omnium maxime pulsus prælanguidi, mala respiratio, atque appetentia tum ciborum tum potus deperdita: quomodo si ægri non videant, cito morituri sunt, Hippoc. in 4. libro Aphorism. 49. tradidit, quod etiam in 2. coac. præsag. text. 72. sic scriptum est: *Jam labescentibus viribus, siquidem æger non videat, aut non audiat, vel a labro, oculo, nare, distorqueatur, letale.* Sed jam ad auditum descendamus.

## C A P. IX.

## De surditate in morbis acutis.

**E**X auditus actionibus mutatis surditas, atque in auribus sonus seu tinnitus ob-  
servatus ad prodendum ægrotantium prognosticum magni momenti esse so-  
lent; maximeque surditas, quæ etsi per seipsam numquam bona censeatur, quan-  
do caput læsum, ut Gal. in primo Proorr. docuit, perpetuo denotat; vel quod  
pejus est, extinctam nonnumquam sensitivam facultatem. Fit vero surditas (Gal.  
in 1. Proorr. 32. scribente) & ob humorem quemdam in auditoriis meatibus impa-  
ctum infarctumque, nihil quo magnum sit habens, & interdum ob extinctam  
facultatem, quam in acutis turbulentisque morbis contingere cernimus. Verum  
tametsi occlusis meatibus auditoriis surditatem obortam dicat Gal. nihil habere ma-  
lignitatis, nihilominus in acutis morbis semper mala, illa excepta, quæ ex critica  
perturbatione excitatur: nam hæc non secus, quam deliria, convulsiones comata,  
vigiliæ, anxietas, dolores, & alia hujusmodi symptomata, per se perpetuo mala,  
aliquando facta in corpore critica perturbatione, optimam aliquam evacuationem  
præmonstrant; soletque aliquando crisis esse indicium. De qua in Proorr. l. 1. text.  
147. *Hypocondrii tensio cum capitis gravitate, & surditate, quæ consequenter fati-  
gant, sanguinis denuntiant profusionem.* Sed certius surditas fit indicatoria, si assi-  
dua cum aliis signis judicatoriis fuerit, qualis in virgine Abderæ l. 3. Epid. p. 1103.  
Ægr. 7. fuit observata, quæ ab octavo die usque ad decimumseptimum, in quo  
multum sanguinis e naribus fluxit, protracta est, neque plane etiam soluta adhuc  
perseverans, priorem crisin imperfectam denotabat, aliamque pro morbo resol-  
vendo futuram prænuntiabat, quæ reiterata sanguinis eruptione, sudore, atque  
ad pedes noxio humore decumbente, postea die vigesimo est subsequuta. Quibus  
vacuationibus neque etiam penitus illius febris causis sublati, die vigesimoquarto  
rediit surditas cum aliis symptomatis, quæ crisis absolutissimæ die vigesimosepti-  
mo futuræ fuit prænuntia. Sed non erit inutile historiam istius ægrotæ hic sub-  
jungere, quam Hippoc. epid. 3. text. 78. (Vide locum modo citatum) ita scripsit:  
*Octavo surditas, febris acuta, in somnis fastidiosa, horrebatque, mentis erat com-  
pos, urinae similes, nono nihil est mutatum, nec proximis diebus, mansit item sur-  
ditas, quartodecimo mens perturbata fuit, febris remissior, septimodecimo multum  
fluxit ex naribus, surditas est nonnihil imminuta. Sequentibus diebus eam fastidium  
surditasque tenebant, eratque delira, vigesimo ei pedes dolebant, surditas & deli-  
rium eam deseruerunt, aliquantum e naribus erupit, sudavit, febre fuit liberata.*  
Quar-

Surditas  
quid notat  
in morbis  
acutis.

Unde.

Critica.



*Abcessus futuros post aures aliquando significat.* Quarto & vigesimo repetiit surditas, pedes assidue dolebant, mente excidit. Vigesimo septimo mulierum sudavit, febre caruit, surditas eam reliquit. Aliquando post aures abscessus futuros aures obscurdescere significat, maximeque ubi morbus ex crasso frigidoque humore soveatur, ex quo recte quidem Auctor *Prorrheticorum* l. 1. text. 159. dixit: *Surdus mansuetæ parotides fiunt, tum alias, tum si fastidiosi quippiam supervenerit, & comatosi magis.* Ibid. text. 168. In capitis dolore coma & surditas abscessum aliquem post aures eructant. Sed distinguere debemus surditatem hanc criticam bonam a symptomatica & mala, per signa concoctionis, & cruditatis. Cum hac quidem nullum apparet concoctionis signum: cum illa coctio in excrementis observatur, quod Gal. in *virginis Abdera* historia meminit, optima est omnis surditas, quæ decretorie resolvitur, optima evacuatione subsecuta, de Hippocr. in 4. *Aphorism.* 60. meminit: *Quibus per febres aures obscuruerint, iis sanguis e naribus profluens, aut perturbata alvus, solvit morbum, vel alvi biliosa dejectione evacuat, ut in eodem libr. Aph. 23. hisce quoque verbis docuerat: Quibus dejectiones sunt biliosæ, superveniente surditate cessant; & contra, quibus surditas adest, biliosorum dejectione finitur: aut etiam si humor ad ignobiles quasdam partes demandetur atque propellatur, in quibus decubuisse dolores aborti significant, quippe propterea boni sunt, decretorieque appellantur: cum his certo tolli surditatem abortam semper bonum erit; uti in virgine, loco præced. pag. citato, Abdera fuit observatum. Atque hæc de illis surditatibus, quæ salutem prædicunt, dicta sint. Mala vero, ut jam dixi, per se semper est surditas, quando, ut Galen. docet, cerebrum læsum denotat; letalis vero, quæ fit extincta facultate, de qua Hippocr. *Aphor. sect. 4. 49.* meminit, quum inquit: *In febre continua, si non videat vel non audiat, jam debili existente corpore, mors proxima est.* Hæc quidem cognoscitur primo ab aliarum facultatum languore, atque etiam quod necessario una cum surditate huiusmodi aliquod letale signum illuxerit, quam ægrotis in acutis turbulentisque morbis sæpe contingere, auctor *Porr. in 1. text. 33.* memoriæ tradidit. Est illa quoque surditas letalis, quæ a criticis malis evacuationibus apparet, & merito sane, quum tales evacuationes sint ex signis iudicatoriis non iudicantibus letalibus; namque ex evacuationibus, quæ juvare deberent, nedum non juvant, sed etiam lædunt, letales existunt, ut Gal. in *Prorr. 3. text. 35.* docuit. Quum itaque ægroti ab evacuationibus nedum non juvantur, sed etiam lædantur, ita ut exinde vel cæci, vel surdi, vel vigiles, vel deliri tunc evadant, sine dubio letaliter se habent. De his in *Porr. l. 1. text. 141.* Quæ ex naribus cum surditate & ignavitate parva est destillatio, difficile quippiam habet. Sed Galen. in commento, stillationem illam cum surditate nedum difficilem, sed exitiosam ita habere statuit, ut propterea surditas sit letalis cum evacuatione aliqua: itaque vel post evacuationem apparens surditas in acuta febre, plerumque est letalis, modo non ex humorum copia fiat, qualis fuit in Horophonte l. 1. *Epid. p. 974. Ægr. 3.* qui tamen, ut quoque Gal. annotavit, ex aliis signis in principio moriturus conjiciebatur, qui etiam præter artis spem superstes evasit. Eodem quoque modo, ut dictum est, si evacuatio subsequatur, qualem in Philista Hipp. in *Epid. 3. p. 1070. Ægr. 4.* observavit, de quo ita scribit: *Primo die biliosa, pauca vomuit, flava illa primo, sed deinde virulenta, pluraque alvo stercorea excrevit, noctem habuit molestantem. Altero die surditans, acuta febris, dextrum hypochondrium est contentum, ac intro inclinabat, urinæ tenues, pellucida, & cetera; qui quinto obiit phreniticus.* Si vero surditas, præterquam quod sequantur evacuationes, etiam una cum illa alia signa perniciose illuxerint, multo plus exitii iudicium confirmabitur. De qua in 1. *coac. præfag. text. 197.* legitur: *Valde surdi, prehendendo tremuli, linguæ resoluti, torpidi, malum.* Quæ postea *Coac. præf. 176.* clarius fere repetuntur sic: *capite dolentes, surda stri, intremiscentes manibus, dolentes a cervice, mentes nigra condensata, vomentes nigra, letaliter habent.* Quæ surditas cum letalibus signis in Philista loco præced. pag. allegato moribundo, ut nuper dictum est, illuxit. Omnium vero maxime exitialis est, quæ fit cum prælanguidis viribus, de qua 5. *coac. præf. text. 72.* sic scriptum est: *Jam labascentibus viribus, siqui-*  
dem*

*Omnium maxime exitialis quænam.*



dem æger non videat, aut non audiat, letalis. Sunt demum quædam surditates, quæ delirii seu phrenitica signa existunt, de quibus auctor *Prorrhæticorum* in 1. *Prorrhæticorum* 10. habet: *Qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent, vigilantque cum surditate, cito vehementer insaniunt.* Sed hæc surditates, quum exitiosæ phrenitidis, ut nos superius docuimus, sint præagia, propterea sunt exitiales. De his etiam *text.* 32. *Surditas, urinæque absque residentia prærubræ, & sublime potentia, mentis aberrationem portendunt.* Galen. quoque in eodem lib. in acutis turbulentisque morbis surditatem inter signa phrenitica reposuit; & auctor *Coac. præfagiorum text.* 197. ait: *in iisdem acutis febribus aures obsurdescere, esse furiosum.* Hæc itaque surditas delirii prænuntia eodem quidem modo iudicatur, quo alias deliria fore iudicanda prodidimus. Sed ad sonitum aurium in iisdem morbis observatum sermonem convertamus.

## C A P. X.

*De tinnitu aurium in morbis acutis.*

**A**urium sonitus in acutis morbis sæpe apparet, atque aliquando ægroti falso de aurium sonitu conqueruntur, utpote eo modo delirantes ipsorum læsa imaginatione scilicet, quod imaginentur sonos audire, etsi vere non audiant, hinc ipsorum aliqui tibicinas abigi contendunt. Sed de his nunc non agimus, quum satis in capite de prædictione ex delirio a nobis dictum sit. Hos vero aurium veros sonitus, pro varia editi soni forma seu figura, Medici quandoque appellant *bombos*, a sono quem apes edunt; aliquando *tinnitus*, ab illiusce soni cursu interrupto, aliquando *trismus*, idest, sibilos, qui sunt ex tenui flatu exiliter in aures delabente, sibilorumque modo prodeunt; atque demum *ichos* seu strepitus, prout cum strepitu edi videntur. Galen. in primo *Prorrhæticorum* docet, ex flatuoso spiritu propter cerebri inflammationem, ex humiditate, quæ in capite redundat, aut ex assidua acuta febre in biliosa materia, quæ per venas fertur, concitato, atque se in auditorios meatus insinuante, tales in febribus tinnitus habere ortus putavit: a quibus causis etsi fiant, non tamen semper, quando etiam ab humoribus tenuioribus in caput elatis, & etiam ad auditorios meatus motis, ita ut hic tinnitus symptoma sit cerebri male affecti tenuiori humore, vel sanguine vel bile, agitato ac commoto, exitum non habente, ex quo mirum non est, si sanguinis e naribus eruptiones non raro aurium hi sonitus, vel tinnitus, vel sibili præcedant, qui a sanguine exitum non reperiente agitato, ac auditorios meatus commoto fiunt, non autem ex flatu: quid enim sonitus hi, si ex flatu fiant, ad profluvium sanguinis e naribus erumpendum? Hoc quoque Galenus videtur innuere, quum in secundo *Prorrhæticorum* dixerit: *humorem ad caput ascendentem facere tum desipientiam, tum aurium sonitum.* Huiusmodi autem sonitus in auribus in acute febricitantibus duo præcipue notare solet, delirium quippe sæpe phreniticum, ubi præsertim ab humore in caput ascendente fiat, qui sane cum signis cruditatis, neque in die decretorio apparentes, cum viribus prælanguidioribus, letalem phrenitidem denuntiat. Atque hoc modo fortasse tales tinnitus auctor *Coacorum præfag.* intellexit, quum in 1. *Coac. præfag. text.* 193. dixerit: *Bombus in acutis & sonitus aurium letalis.* Huiusmodi vero iudicium fit de tinnitu permanente, atque non de continuo silente, seu cessante, quod genus sonituum in auribus in febribus hac ratione non fore timendum, Gal. in tertio, de *Composit. Medic. Cap.* 1. secundum loca prodidit. Assidui itaque sunt timendi, utpote qui vel delirium denotant, vel sanguinis e naribus futuram eruptionem. Delirium quidem denotant in morbi principio, atque etiam morbo prægresso plane crudis existentibus humoribus, phreniticum, si cum signis phrenitidis; qua superius prodidimus, atque gravitate aliqua in capite observata, præsertim in naribus, hoc enim humore repletum caput ii indicant, ex quo fit phrenitis, quæ plerumque, ut alias docuimus, est letalis. De his auctor *Prorrhæticorum lib.* 1. *text.* 18. Si

*Aurium veri sonitus quomodo a medicis quandoque vocantur.*

*Quid notant in morbis acutis.*

*Quinam sunt timendi.*



*Sanguinis eruptionem quando significant.* In ardente febre aurium sonitus cum caligine fuerit, proveneritque in naribus gravis, mentis, mente ex melancholia aberrant. In morbi tamen vigore, sæpe sonitus aurium sanguinis eruptionem significat, qui tunc temporis fit, sanguine in caput ascendente, qui ni excernatur a natura per nares, remanet in caput, inflammationemque ac delirium phreniticum parit. Vaporibus vero in caput ascendentibus tinnitus obortus simplex delirium tantum denotat, idipsumque *paraphrenesin* Græcis appellatum; quæ affectio non est continua, sed in accessionum declinationibus cessans. Decretorii vero aurium sonitus propriis signis cognoscuntur, quippe quod fiant in die aliquo decretorio, humoribusque, vel plane, vel magna ex parte concoctis, una cum viribus constantibus. Aliquando aurium sonitus indicant quum delirium tum sanguinem e naribus fluxurum, ut in 1. *Coac. præfag. text. 194.* Sonitus aurium cum bebetudine visus, & gravitate narium, mentem movet, & sanguinem e naribus brevi stillaturum esse significat. Sed recte quoque postea auctor eorum librorum *Coac. præf. 131.* scripsit: In ardentibus superveniens sonus aurium, cum allucinatione oculorum, & narium gravitate, ex melancholia mente aberrant, nisi sanguis effluerit. Quod sane videtur esse verum, quando sanguine in caput ascendente, nisi foras excernatur, delirium cum inflammatione concitatur.

*Decretorii quomodo cognoscuntur.*

*Ab imaginatione læsa. In morbis longis quod notant.*

Demum sunt, qui desipientes læsa imaginatione tum sonitus in auribus tum alios sonos se audire contendunt, hinc aliquos tibicinas abigi, ut Galenus observavit, jubere. Hi vero in numero delirantium reponuntur, ab ipsisque perinde, ac a deliris iudicium de futura salute fiet. In morbis vero longis, vel in iis, qui adhuc non ægrotant, sonitus aurium plerumque gravem morbum minatur, magisque si cum capitis dolore, gravitate, aut vertigine, aut vocis tarditate, vel manuum torpore appareant, vel ab ipsis hæc fuerint subsecuta. Cum quibus auctor *Coac. præfag. text. 161.* sæpe apoplexiam, epilepsiam, vel oblivionem portendere tradidit, neque immerito, quum frigidorum crassorum in capite humorum multitudinem denotent; ex qua singula prædicta mala fieri posse, nemo in arte mendi exercitatus ignorat.

## C A P. XI.

*Quid fætores in morbis, quidque cibos potusque graveolentes, inspidos, vel mali saporis ægrotis videri significet.*

*Fætores in morbis quid.*

**I**N morbis duobus modis fætores observamus, in ægrotis scilicet, quod spectat ad assidentes, quorum odoratus offenditur, atque in oblati quum cibis, tum potibus, tum pharmacis, quæ ægrotantium odoratus virium detegunt. Assidentes vero sentiunt odores ab ægrotantium corporibus, vel excrementis, vel in respiratione, vel in ore, in naribus, vel in aliis partibus. In excrementis fætores semper mali, ex Galen. in *tertio Epidemiorum*, qui fœtida semper exitiosa esse affirmavit, & Hippocrates in *Prognosticis p. 41. lin. 10.* vomitiones omnes fœtidas maxime damnat: idque, quod, ut Galen. docet, graveolentia omnia putredinis sint indicium, quam sane cum nigro atque livido humoris calore exitium prædicere Hippoc. in *secundo Progn. ibid.* tradidit, quoniam, ut meminit Gal. extinctionem caloris nativi indicat. At scitu dignum existimo, prænoscentos esse tum graveolentiæ gradus, tum humorum seu excretorum varietatem, quæ varium prædictionis iudicium reddent. Nam etsi dicat Hippoc. in excretis per vomitum omnes putres graveolentesque odores esse malos; attamen non omnes letales existunt, sed qui impense graveolent, cuiusmodi sunt alvi fluxus colliquativi, vocati, quos in pestilentibus febribus observamus. In morbi vero vigore, cum signis coctionis interim summe putres & graveolentes humores critice excernuntur. Respirationes autem graveolentes maxime exitiales observantur. Sed de his hæc obiter dicta sufficiant, verum suis locis de his accuratius, ubi præsertim de graveolentia excrementorum sermonem instituemus. Ægrotis vero omnes tum cibos tum potus, tum medicamenta oblata putrida atque graveolentia videri, malum,

*Cibos, potus, medicamenta.*



lum, quod summe putridos humores intus in corporibus redundare denotet; quandoquidem odoratus non secus quam gustus vaporibus a variis humoribus putridis ad linguam & nares, seu cerebrum exhalantibus, vitatur, intusque quod est vel odoris vel saporis, ut Philosophi dicunt, prohibet extraneum, quod offertur odoris atque saporis, quin recipiatur & dignoscatur. Ex qua re, tum naribus, tum lingua, vapore, a summe putridis humoribus exhalante infectis, omnia, quæ tum odorantur, tum gustantur, putrida videntur. Ægrotos quoque prorsus, ut etiam dictum est, destitui gustu, etsi malum sit, non tamen nisi extincta animali facultate id fiat, mortem prælagire poterit; quare hæc ex aliis signis, aut bonis aut malis, iudicii capient certitudinem.

Eodem modo etiam, quum ægroti omnia sibi oblata, amara, vel salsa, vel acrida, esse putant, hæc enim nonnisi redundantium humorum qualitates norant, nihil ad prælagium ipsorum observatione faciente. Sed jam ab actionum sensus tactus symptomatis Prognosticam persequamur.

## C A P. XII.

*Quid stupor, seu torpor, & sensus tactus deperditus significent?*

**I**N acutis morbis sæpius partes corporis torpescunt, seu stupidæ redduntur; qui affectus duplex est, scilicet vel animi vel corporis, atque hic, vel aliquarum partium, vel totius corporis; estque sensus obscurus, seu diminutus partis sentientis, qui *stupor* appellatur. Etenim quæ partibus sensum adimunt, stupefacientia propterea vocamus, veluti motum diminutum *torporem* aliqui dicunt, etsi non pauci velint, confundentes utrumque, tam stuporem, quam corporem, sensum motumque diminutum denotare, ut iis accidit, qui altero crurum compresso sedentes illud ipsum paullo post ægerrime movent, & fere sensu destitutum sentiunt. Fiunt vero, ut Gal. 2. *Prorrheticorum* 26. docuit, vel cerebro humefacto, vel refrigerato, vel ex humiditate atque frigiditate ipso læso, (quæ cerebri frigiditas duplex est, scilicet aut intemperies frigida simplex, vel cum materia frigida, aut extinctio caloris nativi;) vel quocumque modo intercepto spiritu, nec ad partem affluat, ut si nervi obstrantur, si tamen verum sit, eos pervios esse, vel si incrassentur, aut comprimantur, veluti renibus inflammatis crura stupefunt compressis ab inflammatione nervis. Itaque si in principio pars aliqua obstupescat, periculum est, ne vel paralytis, vel apoplexia oriatur, quod in 7. *Coac. prælag. text.* 476. sic legitur: *Torpores & sensus privationes, præter consuetudinem ortæ, futuras apoplexias denuntiant.* Quod sane in acutis morbis maxime erit exitiosum, ni febris magna succedat, quæ humidum tum absumat, tum frigidum cerebrum calefaciat. Unde Hip. in 5. *Aph.* 5. dixit: *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur.*

Verum ut certe prælagias ex stupore in aliqua parte conspecto, alia signa consulito, quum a solo stupore nihil certi prælagium sciri queat. Prægresso vero morbo, si a læso nervorum principio stupor fiat, semper erit timendum, nam vel extinctum calorem nativum, vel noxium humorem ad cerebrum decubuisse, erit indicium. Ex quo in lib. 1. *Secl.* 7. *text.* 14. *Coac. prælag.* merito dictum est: *Torpores a multis rigoribus maligni, quod hi fiant extinctione caloris nativi.* A calidissimo morbo partes refrigerari summe esse exitiosum Gal. in 3. *Epid.* docuit. Non minus perniciosum forte est, noxios humores ad cerebrum nobile viscus decumbere, ut Gal. in lib. *constit. art. Med. cap.* 18. scriptum reliquit. Cognoscitur vero a cerebro læso hoc malum fieri, quod præcipue capitis partes torpeant & stupidæ videantur. De quibus Gal. in 7. *Aph.* 14. scribit: *Stupor vero est, quum neque loquuntur, neque agunt quicquam, sed apertis oculis immoti manent, iis, qui metu & timore perculsi & attoniti sunt, similes.* Quem stuporem a vulnere aliquando fieri, atque malum quoque esse Hippocr. *Aphorism. secl.* 7. 14. docuit. Mentis non minus stupor fit ab iisdem jam dictis causis cerebro læso, Galeno in li-

*camenta, graveolentia videri, quid in morbis significat.*

*Stuporis & torporis differentia. Horum causa.*

*Stupor quid in morbis significet.*



Stupor  
quando  
critice fit.

in libro quinto Aphorismorum docente. Ignaviaque est mentis stupor. Si partes vero infernæ, quibus nervi ex spinali medulla procedunt, stupore afficiantur, minus est malum, a quo nequaquam exitium, nisi una illuxerint alia letalia signa, timendum erit. Tamen interdum cerebro, sanguinem ad ipsum per modum iudicii ascendente, læso, partes aliquæ superiorum stupent, sanguinis eruptionem denotantes, & inferiorum aliquæ etiam, eodem modo natura critice noxios humores ad ipsos deponente, stupidæ effectæ, humoris metastasin, idest, transmissionem criticam præmonstrant. Distinguentur vero decretoriæ ab aliis quæ exitiosæ sunt, signis coctionis, vinum robore, facili ægrorum tolerantia, atque morbi symptomatumque allevatione.

## C A P. XIII.

## De prædictione ex corporis caliditate.

Caliditas,  
quæ ad  
Prognosti-  
cum obser-  
vatur,  
qualis est.

Calor in  
ægrotis  
quinam bo-  
nus.

Hæticorum  
caliditas  
quenam.

Quoniam ad sensum tactus spectant caliditas, frigiditas, siccitas, humiditas, mollities, asperitas atque colores, quæ omnia quum non minus quam alia nobis ad prædictionem faciant, optimum erit, de hisce quoque nos agere, quod quidem nunc faciemus, a corporis ægrotantis caliditate exordientes, ab ea enim tum salus, tum exitium, aliis non neglectis signis, præsentiri potest. Caliditas vero, quam nos ad Prognosticum observamus, aut mitis tepidave, aut vehemens, & acuta existit, atque ipsa rursus vel æqualiter in toto corpore, vel in quapiam tantum parte observatur. Mitis ac placida, perpetuo bona, si præsertim cum æquali totius corporis, (ut in Prognosticis p. 39. lin. 32. Hippocr. docuit) mollitie, aut quæ bene valentis calori sit similis. Alios siquidem recte valentes carnes subfrigidas, alios temperate calidas, atque alios intense calidas habere, observantur. Ex quo quidem ægrotantes, si calorem similem recte valentium habuerint calori, bonum est. Hincque vehemens acutaque interdum caliditas, & aliquando moderata & subfrigida in ægrotis laudari solet, ea, inquam, quæ caliditati corporis antea benevalentis proxima videtur. Non secus quam urinæ, atque alia excrementa, si sanorum excrementis similia procedant, bona existunt. Bonum igitur est ægrotantium corpora, quod ad calorem spectat, vel nihil vel parum alterata, aut mutata esse. Ex calore febrili, de quo fusius posterius loquemur, optimus est temperatus suavis, æqualis in omnibus corporis partibus, cum quodam humido, qui maxime nativo calori sit similis, quique, ut Gal. in 2. de nat. hum. meminit, non modo temperate calidus, sed etiam humidus existit, ad differentiam ignei acutique, qui a nativo maxime est differens. Ille itaque temperatus calor, optimus perpetuo erit, nisi nos morbi malignitas fallat. Nam sunt ex malignis morbis plures, calorem blandum naturali apprime similem habentes, intus nimirum concluso calore, neque foras libere diffuso; quamobrem bono illi calori corporis una totius æqualem mollitiem conjungi oportebit, de quibus Hip. in Progn. ib. ait: Optimum vero est, si corpus omne æque calidum, molleque est; æqualis enim totius corporis mollities distinguit bonum calorem ab aliis, qui boni non sunt. Potest enim caliditas in aliquo ægrotante temperata æqualisque videri, quum tamen a morbo malignissimo proficiatur. Hanc vero denotabit corporis inæqualis mollities, quippe quod dura hypochondria plerumque observentur, minimeque etiam caliditas ea æqualiter in universo corpore est diffusa: uti quum extremæ partes minus calidæ sint, quam ventres, qui his sunt calidiores. Itaque caliditas temperata æqualiter in toto corpore, cum æquali quoque mollitie, semper bonum signum erit, siquidem fieri non potest, quod corpus caliditate ac mollitie observatum exitiose ægrotet, id enim viscera phlegmone, obstructionibus, intensaque putredine carere, nobis certum erit indicium. Molle etiam æqualiter corpus observatum, distinguet a bona caliditate hæticam, qua forte quod mitis placidaque sentiatur, aliqui decepti sæpe hæticos non dignoscant. Hæticorum caliditati non mollities, sed squaliditas potius solet conjungi. Hætica vero febris non iis solum cognoscitur, at etiam ipsiusmet caloris inæqualitate; quando ab assumpto cibo Hæticæ febres, ut in



2. *Progn. text. 60.* Gal. meminit, exacerbentur. Optimus igitur erit calor temperatus, æqualiter per totum corpus diffusus, cum æquali quoque molitie. At ne-  
 dum hic, sed quin etiam intensus vehemensque calor per omnes corporis partes  
 diffusus in ardentibus febribus, quum proprium ardentium malignarum sit (Gal.  
 n. 3. *Prorr. text. 61.* docente) ut eæ summæ partes non calefaciant; vel non mali-  
 gnarum, ut totum corpus usque ad summæ partes æqualiter exuriant: significant  
 enim hæc, ut Gal. scripsit in 7. *Aph.* viscera vehementi carere inflammatione. Partes  
 etiam quasdam corporis plurimum in acutis morbis incallescere sæpe optimum est  
 ad prænoscentiam salutem, maximeque cutaneas, ad quas sæpe natura tum caloris  
 æstus, tum humores noxios deponit. Extremas corporis partes valde calidas, in  
 talibus morbis sentiri optimum non minus est, veluti oppositum si observatur in his,  
 magnum malum: hinc pessima est extremorum frigiditas in morbis acutis; itaque  
 harum partium caliditas bona, ut signum existit, quod denotet interna viscera  
 neque magno phlegmone, neque inflammatione, neque intensa aliqua humorum  
 putredine offendi, neque naturam multitudine crudorum humorum gravari, atque  
 etiam significet calorem febrilem viscera reliquisse, partesque longinquas invasisse,  
 vel noxios humores ad easdem detrusos fuisse; ad pedes enim caliditas deducta mor-  
 bum declinasse in multis indicat: ex quo Hippocr. l. de rat. vict. in morb. acut. p.  
 386. lin. 52. & seq. & p. 398. lin. 28. & seq. dixit, in declinatione febris, calore ad pe-  
 des descendente, ægrotis cibum esse offerendum. Extremarum partium caliditas  
 quoque, cum rubore atque inflammatione, in acutis morbis, bonum. De qua  
 Hippoc. in 3. *Progn.* p. 45. lin. 14. *Maxime vero juvantur, si cervix ac pectus*  
*traxerit ruborem, nec facies ignis intro recurrat.* Et paullo post ibid. lin. 20. *Securissi-*  
*imum vero est, si rubor quam maxime foras vertatur.* Sed jam, his præmissis, quomo-  
 do corporis caliditas existit, cum quo totum corpus liquatur, marcescit, atque  
 contabescit, qualis est hæcticorum, quæ nisi, antequam solida corpora colliqua-  
 verit, corrigatur ac emendetur, plane ad exitum illos ducet. Hæc vero æqualis  
 uniformisque existit, acuta, non multum tactui sensuique manifesta, ex quo mul-  
 ti propterea has febres in principio non cognoscunt. Diximus vero superius Gale-  
 num hujusce caloris tale signum docuisse, quod in 2. *prog.* 60. ita habet: *Per fe-*  
*bres hæcticas partes ipsæ corporis solidiores ignitæ evadunt, ob id igitur assidue febris*  
*in seipsa manet, calorem obtinens perinde ut calx, debilem contingentibus.* Itaque  
 quoties esitant ac bibunt, simile quiddam accidit, quod in calce evenit aqua per-  
 fusa, quo fit, ut contingentes exterius ægrum multo calidiorem persentiant. Hæc  
 vero totius corporis uniformis caliditas, quæ cum assidua febre est tepida, vel  
 subfrigida apparens, suspecta erit, quod indicet totum incendium intra viscera  
 contineri. Galen. ex Hippoc. in secundo de ratione victus in acutis, & in primo  
 libro *Prognosticorum* p. 37. lin. 43. dixit: *Corpus in acutis febribus non admodum*  
*pro ratione febris calere, membraque frigida vel tepida nudare, perinde ac si in-*  
*cendio conflagrarent, malignitatis est signum.* Hujusmodi tepida caliditas, etsi num-  
 quam bona, tamen per se sola nihil certi prælagit, veluti etiam vehemens fa-  
 cit caliditas, quæ etsi per se mala semper sit, non tamen certi quicquam ad  
 exitum prædicendum habet, ac quinimmo non raro post rigorem corpus valde  
 incallescere, crisis proximæ nobis est indicium, proinde ex aliis signis certitudi-  
 nem capiet. Vehemens vero corporis totius, vel thoracis tantum, vel ven-  
 tris caliditas, perniciosa, si diu durat; resolvit enim vires, siccatur, colliquat-  
 que, a qua quidem, si corpora convellantur, exitum prædicat, quando exin-  
 de ortæ convulsiones, quod fiant siccatis nervis, omnes sint letales, ex quo  
 Hippocrat. in septimo *Aphorismorum* 13. dixit: *Ab æstibus fortibus convulsio,*  
*aut tetanus, malum.* Vehemens quoque caliditas tum in facie tum in hypo-  
 chondriis, tum in thorace, pessima existit: hæc enim visceris alicujus, illa  
 autem cerebri phlegmonem indicat, quamquam non semper flammans facies  
 phlegmonis signum existat, & quinimmo sanguinis criticæ eruptionis indi-  
 cium, cui signo signa alia deteriora respondere debebunt: si vero hæc signo ali-  
 quo apparuerit pernicioso, perniciem ostendet, de qua in lib. 1. *Prorrh.* 49.  
 le-

Calor in æ-  
 grotis qui-  
 nam opti-  
 mus.

Caliditas  
 quænam  
 mala in æ-  
 grotis.

Quænam  
 perniciosa.



legitur: *Faciei color bonus, & mæstitia multa, malum.* Etenim, ut ait Galenus, quum florida quidem facies apparuerit, ægerque valde tristis fuerit, quædam in cerebro valde calida affectio esse videtur, quæ sanguinem exurit. Cum sudore vero facies valde flammans, malignitatem Galen. indicare prodidit; & merito exitium præmonstrabit, quum ea cerebri magnum phlegmonem denotet, qui inter letales morbos recensetur, sicque sudor, qui nihil juvat, unum ex signis exitialibus est. De hac auctor *Prorrheticorum l. 1. 67. Æstuarii rigores quadamtenus perniciosi, flammans quoque cum sudore facies in his mala.* In ventre vero atque thorace æstus, seu intensa caliditas semper mala; nam ibi adesse testatur morbum sæpe magnum, ac letalem, ut quando ex visceris magno malignoque phlegmone procedit; quod si est, extremæ partes vel tepescunt, vel frigescent, de quibus in primo *Prorrh. text. 7. Qui in hypochondrio refrigerata febre ardores relinquuntur, tum alias, tum in sudoribus, mali sunt.* Et Hippoc. in 4. *Aphor. 48. In febribus non intermittentibus, si partes exteriores frigide, interiores urantur, & sitim habeant, letale.* Circa ventriculum vero cum cordis morfu æstuosos calores perniciosos esse, Hippoc. quarto libro *Aphor. 65. tradidit.* Item æstus laterum cum dolore, atque rigore, damnat auctor *Prorrheticorum l. 66. Lateris siquidem æstus (ait Galen.) cum dolore signum est phlegmonis, quæ partem eam infestat, si vero & rigor ipsis supervenerit suppuraturum exspecta phlegmonem.* Viscerum autem phlegmonum suppuratorum rari sunt, qui sanentur: nulli, viribus jam prælanguidioribus factis. Corpora etiam quum ex aliqua prægressa evacuatione, si nedum calore febrili liberentur, at magis recalescant, malum esse tradidit auctor *Prorrh. l. 1. 66. quum dixit: Si ex perfrictione sudantes recalescant, malum.* Ex his quoque æstus dolorosus, & rigor superveniens, malum. Galen. enim in comment. ait: *Si in morbo quis, postquam sudaverit, frigidior quidem protinus, quam naturæ conveniat, fiat, rursusque febricitet, non sine periculo afficitur.* Sicut auctor *Prorrhetic. paullo post ibid. 68. Si in sudoribus vigiles recalescant, malum.* Quod in 2. *coac. præfag. text. 41. hisce verbis expressum est: Exsudantes, vigiles, recalescentes, malum.* Sed de his nunc satis; addamus refrigerata corpora vix recalescere, summe in morbis acutis esse perniciosum; extincto enim nativo calore vel resoluta vel suffocato, id fit: non minus etiam letale videtur, si in extimis summisque partibus observetur, quippe eas refrigeratas vix recalescere. Hinc in primo *Epidemiorum p. 940. lin. 5. Hippocr. ait: Frigebant his multum extremitates, vix his calor revocari poterat.* Corpora quoque cito incalescere & frigesieri, malum itidem est signum. Significat enim, ut Galen. docet, morbum summe malignum, quod si non letalem, morbum saltem longum fore præfagit: in acuto vero morbo, qui cito vires resolvit, exitium portendit. Sed jam tempus est, ut ad prædictionem ex corporum frigiditate veniamus.

## C A P. XIV.

*Ex frigiditate corporum quid præfagiendum.*

*Frigiditas corporis quam optima.*

*Raro bona.*

*Quando letalis.*

**F**rigiditas corporis, quæ potius sit moderata caliditas, post aliquam bonam evacuationem, pulsu reddito meliori ac vehementiore, apparens optima est. Sublatam enim febrem esse critice denotat. Item refrigerata seu sedata febris caliditate, cum urinis coctionem denotantibus, vel sputis, vel alvi dejectionibus, (ubi morbus vel venosum genus, vel partes spirituosas, vel ventrem occupavit) pulsu ut jam dictum est meliori reddito, optimum est, tuto enim sanitatem reddisse significat. Frigiditas vero nonnumquam critica observatur, optimam crisin præcedens, de qua postea. Sed raro tamen contingit, ut quicquam boni corporis frigiditate præfagiamus. Hæc vel in toto corpore, vel in externis partibus observatur; plerumque continuis febribus est exitialis: attamen in quibusdam corporibus robustissimis non exitium, sed longitudinem præmonstrat. In prælanguidis vero perpetuo letalis; si scilicet morbus præsertim magnus vehemensve fuerit:

quæ



quæ vero sit extincta facultate, exitium proximum præfagit. Sed ab hac causa fieri signa alia exitiosa præmonstrabunt. Aqua inter cutem laborantes non pauci observantur, præsertim ascite & leucophlegmatia, qui corpus fere totum frigidum habent, & non minus in suppuratis, moribundis. Illi enim fere totum corpus algidum habent, quod iis contingit, plurimo innati caloris resoluti, vel uti illis ex frigido humore evenit. Verum in extremis partibus ea frigiditas nihil certi perpetuo prodit ad Prognosticum. In quibusdam enim ægrotis non acute ægro-<sup>In quibusdam ægrotis non verenda.</sup> tantibus huiusmodi frigiditas non est admodum verenda. In morbis enim, ait Galen. qui sunt sine febre, & hieme, & in ætate senili partes extremas corporis, veluti nares, aures, pedes, manus frigeri, nihil absurdum; quippe, ut ait Galen. 2. *Prognost. text. 4.* quæ carne vacant ex natura, longeque sunt a visceribus positæ: non tamen in acutis, mediocre est malum; per illas enim calor natus, præ debilitate nequaquam permeat ad extremas corporis partes; in morbis vero acutis, propter inflammationis magnitudinem in visceribus fatigantis, parum sanguinis in omne permeat corpus. In his itaque morbis corpus algidum esse, & nedum ipsius extrema, sed totum inquam pessimum est, nisi ab accessione id fiat: ea enim vel extinctum, vel multitudine humorum fere suffocatum calorem naturalem nobis indicat, cum qua frigiditate multa alia simul letalia aderunt signa. Frigidi quidem multi ex moribundis apparent, cum desudationibus, viriumque languore. Hi quidem vehementer tum frigidi, tum duri apparent, si ab extinctione caloris, ex quo auctor *Prorrheticorum* l. 1. 77. dixit: *Refrigeratio cum duritie, malum.* Idem accuratius ab extremis corporis partibus frigescentibus rursus nunc perscrutemur.

## C A P. XV.

*De prædictione ex frigiditate extremarum partium corporis.*

**E**Xtremæ corporis partes, quas Hippoc. in 2. *Progn. p. 39. lin. 30.* vocat *caput, manus & pedes*, & Gal. distinctius 7. *apbor. 1. nares, aures, pedes ac manus*, in acutis morbis frigescere solent, ex nativi caloris vel contractione, vel resolutione, vel oppressione, seu suffocatione, aut demum extinctione. Contrahitur intus ad viscera calor, extremasque corporis partes relinquens, mediasque quippe thoracem & ventrem calefaciens, vel ob inflammationis ac erysipelatis magnitudinem in visceribus fatigantis, ut Gal. meminit, caliditateque sanguinem per modum curcubitulæ ad affectam partem attrahentis, vel propter fortem dolorem in corde, in ventriculo, in colo, in tenuibus intestinis, in utero, in renibus, aut demum in accessione, ubi natura in internis partibus copiam humorum foras extrudendam aggreditur, ex quo aliquando salutem, & aliquando exitium præscimus, prout prævalidam naturam, & prælanguidam tunc esse contingit. Resolvitur vero a maximo calore, vel ab ingenti dolore, aut ex immodica evacuatione, vel a venefico succo aliquo cor atque os ventriculi lædente, vel ab immoderata lætitia continuo oborta. Opprimitur etiam natus calor, vel suffocatur in visceribus, ex quo ceteræ aliæ partes ab ipsis remotæ, solito calore carentes, refrigerantur, aut copia plurimi alimenti, seu ciborum ore ventriculi gravato, seu vehementer a mordentibus humoribus (Galeno in secundo text. 45. de ratione vitæ in acutis docente) commorso, vel a multitudine vitiosorum seu crudorum humorum in visceribus contentorum, calorem fere suffocantium, vel exinde insigniter oppresso; non secus atque fit, si supra ignem viridum lignorum magnam copiam conjeceris, qua is nedum non cogetur, sed suffocatur atque diminuitur: eadem etiam copia humorum in visceribus concluditur calor, quo minus ad extremas partes permeare queat, quippe venis, arteriisque exinde obstructis, per quas calor a visceribus ad illas partes diffundebatur, febresque hoc modo obortas *leipyrias*, alii *asaphodes*, idest, obscuras, & latentes, atque alii foris mites, intus conturbantes, appellant, quippe quum a multitudine putridorum humorum,

E

vel



Extrema-  
rum par-  
tium cor-  
poris fri-  
giditatis  
Prognosis.

vel a multis frigidis, crudisque, & crassis, humoribus calorem suffocantibus, vel in visceribus ab oborta phlegmone, vel ex venefica putredine fiant, omnes cum partium extremarum frigiditate, vel saltem subfrigidis, vel non calidis iisdem partibus apparent. Exstinguitur quoque, ut jam diximus, nedum per strangulationem, suffocationem nativus calor, sed non minus ab intensatum frigiditate, tum venefica qualitate nobis occulta, qua vita nostra corrumpitur, quod devoratis venenis quum frigiditate, tum ex proprietate totius substantiæ interimente observatur. Demum calore naturali in solidis partibus qui sedem, ut Gal. meminit, habet, a majori vel flammea caliditate humorum, quo ipse calor conservatur ac vivit, absumente, resoluta ac dissipato, ut in hecticis, vel a visceris alicujus ingenti dolore calorem naturalem visceris corrumpente ac resolvente, de quo merito scripsit Hippocr. 7. Aphor. 60. *in forti dolore ventris, partium extremarum frigiditas, malum.* Vel denique a quapiam immodica corporis, aut arte procurata, aut sponte facta vacuatione, ut in Syncope fit, homines refrigeratis extremis moriuntur, atque demum ex apertis arteriis resoluta calore. Sed jam his auditis, ad frigiditatis partium corporis extremarum prognosin descendamus. Quæ si frigescent, natura crisin cum bonis signis aggrediente, salutare erit. Verum in accessione periodica, & in morbis longis quicquam certi ad prognosin frigiditas partium extremarum non habet, neque in senibus; per hiememque extrema frigescent non est exitiale. *In acutis vero non mediocre est malum, sed valde perniciosum symptoma, utpote, quod magnis superveniat viscerum inflammationibus,* ut Gal. 7. Aphorismorum 1. tradidit. Excipitur tamen frigiditas extremorum a cibo intempestive assumpto, vel ab accessione aliqua ortum habens, in qua nedum extrema, ut Galenus in secundo Progn. docuit, sed cutis quoque circum costas & ventrem posita frigida redditur. Extremorum vero frigiditas aliquando in principio una cum morbo incipit, quod symptoma in vagantibus hoc anno febribus malignis multis vidimus, quæ vel ab intensissima putredine, perinde ac a veneno viscere aliquo læso, atque exinde naturali calore vel admodum resoluta, vel intus ea de causa retracta, vel a multitudine valde putridorum humorum fere suffocato, aut denique ex crudis pituitosisque humoribus succensa febre, veluti in amphimerinis observatur. Quare extremorum frigiditas perpetuo in febribus continuis est mala, quæ ni exitium, saltem morbi malignitatem denotet, plerumque vero exitium. Malignitatem tantum prælagit in principio una cum febre apparens, quæque non admodum vehemens sit. Symptoma propterea esse malignarum febrium parthognomonicum, Medici affirmant, cum qua sæpe ægroti non multum sitiunt, neque linguam habent admodum siccata, & ipsa interim æqualis temperata per totum morbi tempus, interim inæqualis, modo parva, modo aliquantulum aucta observatur. Quæ vero non in principio apparet, sed postea in die critico cum signis decretoriis, crisin prænuntiat, aut febris continuæ mutationem in intermittentem. Cum malis vero signis, perpetuo mala, pessimaque in die decretorio est frigiditas intensa, diu durans. Itaque extrema refrigerata, vix recalescere, letale est. De quibus Hippocr. in 1. l. Epid. p. 980. lin. 5. comment. 2. text. 28. *Frigeant his multum extremitates, ac vix calor his revocari poterat;* atque in 3. lib. p. 1085. E. comment. 3. text. 38. *Extrema pedum ac manuum his frigidiora erant, & multo maxime circa accessiones, quibus calor pedetentim, nec probe redibat.* Et de tabidis ad exitium inclinantibus ibid. pag. 1089. E. *Multum vero frigus erat, & vix eis calor revocari poterat.* Et in lib. 1. Prorrheticorum 65. *Ex rigore refrigerationes, quæ non recalescunt, male.* Quod in Philisco Hippocr. Epidem. 1. text. 18. pag. 966. *Ægrot. 1. observavit, de quo ait: Extremitates undequaque frigeant, nec jam ad calorem istæ amplius redibant.* Quod & Sileno lib. 1. Epidemior. pag. 966. *Ægrot. 2. & aliis evenisse ante exitium Hippocrat. in Epidemiis memoriæ prodidit.* Frigiditas vero in proxime moribundis non secus quam in marmoreo lapide observatur, atque non raro cum duritie & livore. Durities siquidem cum vehementi frigore in corporibus ex letalibus signis habetur, ut in Prorrheticor. lib. 1. 77. docetur,

Extremo-  
rum frigi-  
ditas una  
cum ma-  
lis sym-  
ptomati-  
bus exi-  
tiosa.



cetur, de qua Galen. in comment. 2. text. 5. Refrigeratio autem si ita violenta fuerit, ut tota omnino refrigerentur corpora, indurescantque, extinctionis signum existit. Non minus cum ea frigiditate extrema livida spectari, exitiosum est; etenim hoc symptoma omnium esse exitiosissimum, alias demonstrabimus, atque in foribus mortem denotare. Significat autem in his lividus color extinctionem caloris nativi ut Galen. docuit, qui in 3. Epidem. text. 8. extremarum partium frigiditatem, una cum lividitate, in febribus acutis, mortis apertum esse signum affirmavit. De quibus Hippocr. in secundo Prognost. p. 39. lin. 36. & seq. Si corpus adeo grave, & ut ungues ac digiti lividi sint, expectanda continuo mors. Et postea, Si digiti ac pedes omnino nigrescant, minus pestiferi sunt, quam si liveant. Idque non immerito, nam lividitas in his partibus semper ab extinctione caloris nativi fit, nigredo non semper, quandoque enim a nigro humore ad illas partes decumbente. Quare cum extremarum partium refrigeratione lividitas quoque si accesserit, signum erit maxime letale, paulloque post exitium futurum, præmonstrabit. Quod Hippocrat. in Philisco, l. 1. Epid. p. 966. Ægrotant. 1. Sileno, ibid. pag. 969. Ægrotant. 2. muliere anginosa apud Aristionem decumbente, lib. 3. Epidem. pag. 1075. Ægrotant. 7. Erasino, lib. 1. Epidem. p. 984. Ægr. 8. Filia Eurianactis, lib. 3. Epidem. pag. 1073. Ægr. 6. Adolescentulo, in foro mendacium, ibid. p. 1076. Ægr. 8. moribundis observavit. Sitis quoque intensa cum calore vehementi in thorace, vel in ventre, extremis quidem partibus algentibus, maxime perniciose judicatur, quod in visceribus vehementiam inflammationis, ut ait Galenus, significet, qui in 7. Aphorism. hujusmodi symptomata accidere magnis viscerum inflammationibus scribit. Quam rem Hippocr. prodidit in 2. Progn. pag. 29. lin. 30. dicens: Si caput ac pedes frigidi sunt, ventre costisque calentibus, malum. Et Galenus in commento ait, nedum malum hoc esse, sed letale. Quod Cornelius Celsus ad unguem sic expressit: Cui febre aque non quiescente exterior pars friget, interior sic calet, ut etiam stillicidium faciat, letale. Ex perniciosis quoque signis cum refrigeratione extremorum quam plura alia existunt, partim a nobis alias dicta, & partim inferius suis locis dicenda, cujusmodi sunt, capitis aut viscerum dolor vehemens & assiduus, vigilia, coma, delirium ferinum vel obscurum, amentia, oblivio, surditas, cæcitas, convulsio, tremor, aphonia, singultus, inquietudo, anxietas, respiratio difficilis atque frigida, ex ore præsertim, atque e naribus, urinæ turbidæ non clarescentes, nigræ cum nigro suspensæ, albæ, aquosæ, lucidæ, interceptæque, stillæ sanguinis e naribus, vomitus virulenti, dejectiones malæ ac copiosæ, nihil conferentes, & hujusmodi alia. Hæc singula cum extremorum frigiditate conspecta exitium nobis portendent, & quo plura simul, eo certius ac citius. De his in Sileno Hippocrat. 1. Epid. pag. 969. Ægr. 2. Sexto caput parum exsudavit, extremitates algebant, livescebant, multum sese jactavit, alvus nihil excrevit, urinæ restiterunt, febris acuta: Et de Pythione in Thaso mortuo l. 3. Epid. p. 1098. Ægr. 3. decem diebus: altero die sub meridiem extremæ partes frigebant, præter ceteras manus & caput, obmutuit, voce defectus est, diu brevi spirans, rediit calor, sicut; nocte quievit, circa caput modicum sudavit. Ex omnibus vero his signis diximus perpetuitatem refrigerationis, magnitudinem seu vehementiam, duritiam, lividitatem signa esse longe omnium maxime perniciosissima, extinctionemque caloris nativi denotare. A symptomatis etiam, quæ præcesserunt, exitii prognosticum indagatur, ut quando a rigore frigescent ex partes, minime recalescentes, de quibus dictum est, in Prorrhæ. lib. 1. 65. Ex rigore refrigerationes, quæ non recalescant, malæ. Ex malis vacationibus extrema admodum algere, est perniciosum: præsertimque si ex quoque fuerint letales, quales sunt stillæ sanguinis e naribus, sudores frigidi, in capite desudationes, urinæ aquosæ, lividæ, ictericæ, turbidæ non residentes, lividæ, nigræ cum nigro suspensæ, & plane suppressæ, dejectiones pingues, liquidæ, valde foetidæ, assiduæ, vel in immōdica copia exeuntes; sputa nigra, livida, viscida, maxima difficultate educta, atque plane intercepta. Similiter ab omnibus malis symptomatis,



*Extremorum frigiditas cum malis subsequenti-  
bus symptomati-  
bus exitiosa.*

quæ nuper, dum mala symptomata recensuimus, prodidimus, refrigeratio in extremis est pernicioſa. Quod ſane nedum ab his ſignis malis, quæ præceſſerunt, at ſimul etiam cum refrigeratione concitatis, non minus & ab his, quæ extrema refrigerata ſequuntur, cognoscitur. At extremorum refrigerationem multa ſymptomata exitium cum ipſa ſignificantia ſubſequi ſolent. Et quod ad refrigerationem: primum eſt, ſi frigiditas ea, primum moderata, mox admodum vehemens atque intenſa reddatur, quod, ut ex Gal. meminimus, ſignum prælanguidæ facultatis exiſtit: ſecundum quod illa frigiditas numquam amplius aut parum recaleſcat. De quo in Philifco moribundo Hippoc. in 1. Epidem. p. 966. *Ægr. 1. Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem amplius rediebant.* Et in Sileno p. 969. *Ægr. 2. Septimo obmutuit, extremæ partes non amplius redierunt ad calorem.* Demum pars vehementer refrigerata liveſcit, atque aliquando indureſcit; quod ſi fiat, diuque permaneat, in foribus, ut dictum quoque eſt, ſcito eſſe exitium. Idem prædicant ſubſecuta, & coma, amentia, obliuio, ſurditas, cæcitas, convuſio, tremor, aponia, ſudores frigidi, præſertim in iſdem extremis partibus refrigeratis, qui ſane ſolius ſyncopes ac mortis proprii videntur, vacuationes non bonæ, ægros non ſublevantes, vel interceptæ, respiratio difficilis, atque alia huiusmodi, quorum multa in Sileno moribundo Hippoc. poſt extremorum refrigerationem obſervavit, quæ hiſce verbis expreſſit: *Sexto caput parum exſudavit, extremitates algebant, liveſcebant, multum ſeſe ſactavit, alvus nihil excrevit, urinae reſtiterunt, febris acuta. Septimo die obmutuit, extremæ partes non amplius redierunt ad calorem, nihil minxit. Octavo frigidus toto corpore ſudor, papulae cum ſudore rubentes, rotundæ, parvæ, varis ſimiles permanebant, nec abſceſſum efficiebant, alvus parvo irritamento ſtercora tenuia, veluti inœcæ, multa, cum labore reddidit; urinas reddebat cum dolore mordaces; extremæ parum recaleſcebant; ſomni tenues, comatoſi; obmutefcebat; urinae tenues, perlucidæ, obiit undecimo.* Quare ſi extremorum refrigerationem pernicioſa huiusmodi ſymptomata, vel præcedant, vel ſimul illuceant, vel ſubſequantur, ſine dubio exitium prædicendum erit.

### C A P. XVI.

*De caloris ad frigus, & frigoris ad calorem in corporibus  
acute ægrotantibus mutatione.*

*Corporum  
ad frigidum mu-  
tatio  
quando  
mala.*

**S**æpe in acutis morbis fit, ut interim totum corpus a calido ad frigidum, & a frigido ad calidum mutetur, atque hoc aliquando ſenſim, & aliquando repente. Repente mutari ad frigidum corpora, niſi acceſſione id fiat, ſemper malum: aut enim, ut nuper dictum eſt, calorem nativum reſolutum, aut multitudine crudorum humorum ſuffocatum, vel impeditum; quo minus, vaſis obſtructis, foras expandatur, vel denique maligni humoris viſcus nobile laceſſentis, vel vehementis inflammationis ratione intus totum collectum eſſe ſignificat. Reſolutum conſpicimus, ſi prius reſolutionis aliqua cauſa præceſſerit, uti febris vehemens, aſſidua, vigiliæ item aſſiduæ, dolores ingentes, immodicæque vacuationes quum ſanguinis, tum humorum. Suffocari plenitudo indicabit, crudorum humorum multitudine, venas arteriaſque obſtruente. Foras non expandi, notæ omnes hanc humorum multitudine ſignificantes. Intus vero acri vel maligno humore os ventriculi, cor, vel aliquod aliud membrum nobile aſſigente, retrahi, dolores juxta aſſictæ partis regionem, ſaſtidia, angores, nauxæ, vomitus virulenti, bilioſi, animi defectiones, anxietates, vigiliæ, pulſus ſummæ inæquales, prælanguidique, contracti, ac huiusmodi alia præmonſtrant, uti in iis, quibus a vermibus, vel acri ſucco, os ventriculi mordetur, obſervari poteſt. Ubi retractionis caloris cauſa eſt inflammatio quæpiam interna, ex calore partium internarum, atque a propriis ſignis cognoscemus, quod Cornel. Celfus ex Hippoc. ut ſuperius diximus, expreſſit, quum dixerit: *Extremarum refrigerationem internis partibus ſic caloris incendio aſtuantibus, ut ægroſi ſitiant, eſſe letalem.* Hæc

nam.



namque refrigeratio inflammationem internam, & eam quidem maximam pro causa habet. Quocumque vero modo, ut diximus, corpus refrigeretur, numquam bonum, sed sæpius summe exitiosum erit existimandum, omniumque maxime, si diutius frigus persistat intensiusque, & tandem cum duritie, vel lividitate, uti dictum est, prodeat. Nam tunc in foribus esse exitium denotabit. Continuo etiam seu repente partes calidas refrigerari, semper malum, illa excepta extremorum refrigeratione, quæ, natura critice humores ad excretionem invadente, prodit; sæpe enim ante crisin futuram maligno humore ad viscus nobile irruente, atque defluxo, refrigerantur extrema, qui exinde a natura aliunde ad ignobiliorem partem compellatur, fere numquam ea tollitur in extremis refrigeratio aut tarde, & parum quidem partes ex refrigeratæ recalescunt. Contra refrigerata corpora æque sensim ad calidum mutari, optimum est: nam neque intus laceßere malignum, vel acrem, humorem nobile viscus, neque aliquam adesse inflammationem, & nihil intus fieri impedimento calori, quin ad quamcumque partem corporis æque defluat. Inæqualiter vero corporis partes caleßeri, numquam bonum, & sæpe pessimum symptoma creditur. Repente etiam sæpius extimas corporis partes, crebriusque modo ad calidum, modo ad frigidum, & contra modo ad frigidum, modo ad calidum permutari, in malignis morbis pessimum esse, Hippocrat. statuit, veluti etiam minus malum existimatur, in aliis symptomatis etiam consimiles fieri mutationes. De his auctor *Prorrh.* l. 1. 43. ita habet: *Summæ corporis partes si celeriter in utramque conditionem permulentur, malum.* Sitis quoque hujusmodi mala est. Et Gal. in commento ait. In morbis autem summe malignis, permutatio harum hora una ad contraria efficitur, interdum quidem ut hieme frigescent, interdum vero tamquam æstate caleßcant. Id autem contingit quum propriam caliditatem non habuerint, atque a febrili caleßcant, quæ a corporis medio incipiens, flammæque similis corpus totum depascens, extrema concalescit, quæ & quum transpiraverit, statim ea refrigerant, extincta scilicet naturali caliditate. Hujusmodi vero corporis celeres caloris frigorisque mutationes, item coloris, ac cujuslibet alterius symptomatis, sæpe multiplices affectus in corpore collectos præmonstrant, quos devincere natura quum nonnisi longo tempore queat, ideo morbi longitudinem ostendunt, quod in 4. l. *Aph.* 40. ab Hippoc. hunc in modum scriptum est: *Et ubi in toto corpore mutationes, ut scilicet corpus refrigeretur, vel rursus caleßcat, longitudinem morbi significat.* In morbo vero acutissimo ac vehementi naturæ cito a vehementia morbi extinctæ tempus subtrahitur, ita ut prius ipsa morbo extinguatur, quam morbum vincere possit. Et hinc est quod in morbo summe maligno hujusmodi mutationes Gal. in *Prorrh.* dixit esse letales, easque extinctione naturalis caliditatis fieri. Aliorum etiam symptomatum mutationes observari, ut sitire & non sentire, & contra; ex quietudine in inquietudinem, & contra; ex vigilantia in somnum, & contra; sapientes ægrotos in deliros, & e deliris sapientes fieri. Mutari etiam symptomata, ita ut modo capitis adsit dolor, modo ventris, modo crurum, modo dolor desinat, & delirium accedat, & hoc cessante, aliud symptoma appareat. Horum symptomatum permutationis causa generalis est *μετάπτασις*, idest humorum transfluxus; vicissim namque facta migratio modo in hanc corporis partem, modo in illam, quasi humoris turgentiam hanc, *μετάπτασιν* dicas, quæ per se sola nullum aliud, quam turgens humor faciat, prognosticum denotat. Verenda vero semper quælibet humoris turgentia, quod principis alicujus partis læsionem minatur, ex quo Hippocr. atque cum eo Galen. & omnes alii Medici, turgentes humores, ne irruant in partem principem, continuo vel etiam in principio morborum, quo tempore omnia cruda existunt, medicamentis purgari oportere, in *aphorismis Hippoc. Aph. Sect. 1. 22.* præceperunt. Cum signis vero coctionis illa permutatio caloris, frigoris, coloris, & aliorum etiam symptomatum, criticam humorum perturbationem ostendit, atque in hunc sensum forte in *Coac. præf. text. 125.* illud erit intelligendum, quod sic scriptum est: *Color, qui sæpe cum calore variat, utilis.* In malignis morbis hæ mutationes solent esse utiles,

*Corpora refrigerata æque sensim ad calidum mutari.*

*Caloris frigorisque celeres mutationes.*

*Symptomatum mutationes quid notant.*

*Horum causa generalis.*



utiles, si in melius fiant, quod Hippoc. in *Epidemiis lib. 5. sect. 6. text. 16.* ita dixit, *In morbis, qui παλιμβολοι, idest, dolosi sunt, mutationes juvare.* Foësius scribit ἐν τοῖσι παλιμβολοῖσιν & vertit, *inconstantibus, aut refractariis.*

## C A P. XVII.

*De prædictione ex humiditate corporis, & siccitate.*

*Humiditas quid prælagit in morbis.*

*Siccitas quid in morbis notat.*

**E**X humiditate totius corporis, atque partis, sæpius in acutis morbis eventus præscimus. In purulentis phthisicisque, sæpe ante exitium multa humiditatis copia aliquando totum corpus, & aliquando crura, ventremque repleti observamus, ex quo aquam inter cutem, quod ex magno oriatur caloris languore, in acutis, vel ex acutis morbis, letalem esse, Hippoc. docuit: *Aqua enim inter cutem, (ait Prognosticis pag. 39. lin. 16.) omnis, si ex acuto morbo existit, mala est, non enim sedat febrem, sed dolorem admodum infert, ac mortem.* Eodem modo siccitas, ariditas, duritiesque totius vel alicujus partis corporis sæpe infelicem morbi prælagit eventum. Siccitatem siquidem totius, & gracilitatem ab ardente febre longa secutam, corporis heclicum habitum, ac ab eo postea exitium prælagire, nemo est in medicina versatus, qui ignoret. Ex fronte, lingua & aliis partibus admodum ficcatis, non raro nobis exitium præmonstratur, ut Hippoc. in *Melibææ l. 3. Epidem. Ægr. 16. p. 1117. adolescente moribundo observavit, in quo ante mortem cutis frontis præarida, ac tensa visa est.* Sed de his accuratius nos posterius suis locis, præsertimque ubi de prædictione ex partium corporis observatione sermonem instituemus.

## C A P. XVIII.

*De prædictione ex doloribus, qui in acutis morbis observantur.*

*Dolor multiplex observatur in morbis. Pulsativus quis.*

*Gravis.*

*Tensivus.*

*Acutus.*

*Punctorius.*

**D**olorem, quod voluptati opponatur, tristem molestumque esse sensum, Gal. in 1. de *Elementis* docuit. Hic vero multiplex observatur, alius enim cum pulsu, alius cum ponderis incumbentis sensu, alius cum tensione, alius cum erosionem, incisione, punctione, perforatione (quæ differentiæ sub acuti doloris nomine comprehenduntur,) alius denique cum torpore affligit. Primum Medici appellant pulsativum, qui ut Gal. in 2. lib. de *loc. affect. c. 3.* scribit, sequitur inflammatorios affectus notatu dignos, idque semper in ipsis arteriis, atque in partibus ipsas continentibus, quas & ob angustiam premunt, & quum attolluntur, modo pars affecta sentire nata sit, veluti percutiunt. Nonnumquamque in abscessibus ad suppurationem venientibus dolores cum pulsu observantur. Secundum gravem vocant, quod veluti cujusdam ponderis loco incumbentis sensum invehat, atque carnosæ substantiæ renum, hepatisque, inflammationem. (Gal. in 6. *Aph. Aph. 5. docente.*) Talemque dolorem renum esse proprium Hippoc. *Epidem. l. v. sect. 1. text. 5.* nobis prodidit, & Gal. in 2. de *loc. affect. c. 4.* hos dolores in renibus, in hepate, in splene, in cute, in adenis & in pulmonibus fieri meminit, eæ siquidem partes (ut ipse docuit) vexantur eo dolore a distensione, quoniam membrana viscera illa circumvolvens gravata, & distenta dolet. Tensivum vero dolorem dicunt, (quem distendentem *Archigenes* vocat) ubi partes, quæ vel sunt nervosæ, vel musculosæ, vel membranosæ distenduntur, convellunturve. Quod ipsis, vel ex humore, vel ex flatulento spiritu, vel phlegmone accidit. Quartus, qui acutus vocatur, comprehendit illum, qui fit exesione, punctione, perforationeque: quæ nimis aut acria, aut falsa, abstergunt, abraduntque ex quo acutus oritur dolor, qualem patiuntur dysenterici atque alii, quibus exeduntur aliquæ partes. Punctorii proprii membranarum existunt, ab acuta bile vexatarum, quales in pleuriticis observamus, pleura quippe vocata membrana in his a bile inflammata. His similes videntur, quum vitreo humo-



humore, partes incidente seu perforante, intestina concitantur. Cum torpore *Cum tor-*  
demum prodientes, seu torporem inducentes, vel ab ipsorum vehementia reso- *pore.*  
luto partis calore, aut phlegmone arterias nervosque maxime comprimente, ex  
quo calor ad partes proflire nequit aut paucus, uti in renum dolore, ex  
inflammatione orto, crura sæpius stupefcunt. Sunt præterea dolores alii fixi, *Dolores*  
alii mobiles, atque vagantes, quales non raro turgentibus humoribus observamus, *varii.*  
alii perpetui, alii intermittentes, alii vehementes, atque alii parvi existunt: rur-  
sumque nonnulli in principio morbi, atque alii postea apparent, aliquando in die  
decretorio, & aliquando non: quorum etiam aliqui occupant externas partes,  
alii internas, aliquique nobiles, atque demum ignobiles aliqui. Has omnes  
dolorum differentias ad Prognosticum ægrotorum plurimum facere, Gal. in l. 6.  
*Apb. 5.* meminit. Dolores vero omnes fieri ex qualibet re parti noxam inferen- *Unde.*  
te, non opus est, ut demonstretur. Gal. qui accuratius omnes dolorum causas  
cognovit, pluribus in locis ab altera duarum eos concitari tradidit, quippe aut  
a subita partis alteratione, seu a temperamento continuo parti illato, aut ab uni-  
tatis dissolutione. Alii unam tantum causam faciunt, scilicet unitatis solutionem,  
quando neque caliditas, neque frigiditas dolorem concitat, ni solvat continuum,  
atque omnes immodicas qualitates ii ex Gal. continuum solvere affirmant. Ipse  
sæpius fatetur ac docet qualitates has solvere continuum, præsertimque in 4. de  
*simp. meden. facult. cap. 2. in 3. de fract. in text. 34. & in libro de inæqua-*  
*li intemp. cap. 6.* Ex quo mirum dicerem. Quare dolorum causa erit conti-  
nuitatis partium solutio, aut ab immodico temperamento confertim parti illa-  
to, aut ab incisione, aut exesione, aut a fractione, aut denique a tensione, fa-  
cta. Partes vero internæ dolent interim propter febris vehementiam, nervosas  
partes siccando convellendoque, aut propter inflammationem, aut erysipelas, aut  
fortem obstructionem, aut abscessum in visceribus, aut propter flatulentum spi- *Omnes*  
ritum. Quum vero ab istis causis dolores fiant, merito, nedum cum aliis mor- *mali sua*  
bis, at soli quoque mali sunt; omnes siquidem vires resolvunt, cruditates fo- *natura.*  
vent, humorumque coctiones impediunt; pessimi, in visceribus partibusque no-  
bilibus concitati; longeque omnium perniciosissimi existunt, vehementer viscera  
vexantes, perpetuo longoque tempore durantes, a quibus viscerum natus cal-  
lor destruitur, seu resolvitur, quo adempto visceri quis de aliquo bene sperare po-  
test? minus mali censentur, parvi, mobiles, brevi tempore durantes, quique ne-  
que a viscerum quopiam læso prodeunt, sed ab ignobili potius parte quapiam.  
Quandoque vero in acutis morbis dolores, etsi suapte natura semper mali, bo- *Aliquan-*  
num prædicunt, non parumque ad salutis prædictionem conferunt, veluti qui, *do boni.*  
in aliquo dierum judicatoriorum cum signis coctionis, aliquam ignobilem partem,  
uti crura, pedes ac alia hujusmodi, pervadunt. At de bonis ac malis dolori-  
bus, quatenus in acutis morbis bene ac male de ægrotis sperandum, significant,  
nunc accuratius agamus.

## C A P. XIX.

*De doloribus salutem prædicentibus.*

**D**olores aut in principio morborum, vel postea apparent; qui in principio,  
plerumque pathognomicorum signorum rationem habent, viscusque phleg-  
mone obsessum notant, uti quando dolor cum febre, timore vel tensione partem  
quampiam exerceat, inflammatoriique hi vocantur dolores. Optimum erit, si *Dolores*  
neque admodum vehementes, neque assidui dolores sint, brevique tempore, vel *quinam*  
tollantur, vel saltem remittantur, atque simul cum ipsis aliud exitiosum signum *optimi.*  
non illuxerit. Qui vero horum fidelius, seu cum ratione, tolluntur, seu finiun-  
tur, aut remittuntur, optimi sunt: cum ratione vero sublato dicimus,  
ubi ipsi ex optima, aut natura, aut ab arte facta evacuatione remiserint, aut  
plane finierint, ut quum vel ab emissio per venam sectam sanguine, vel sponte  
erumpente e naribus, vel a sudore, vel ab alvi dejectione, vel a sputis dolor



Quinam  
abscessus  
præ-  
nuntiant.

remittitur, atque etiam si febris eos subsequuta suo calore ipsos resolverit: de quibus Hipp. in 6. Aph. 40. Quibus dolor circa hypochondria fit absque inflammatione, his febris superveniens morbum solvit. Et postea 7. Aph. 52. Quicumque hepar circumdolent, his febris superveniens solvit dolorem. De iis vero, qui ex aliqua vacatione tolluntur in Prorr. l. 1. 152. sic ait: Quibus capitis dolores, cervicis labor, atque totius corporis cum tremore infirmitas, hæmorrhagica solvunt. Ceterum & tempore ita solvuntur: & in 2. Progn. p. 40. l. 26. Dolorem, qui in illis affligat, ac tuberculum si recens fuerit, nec cum inflammatione, solvit murmur incidens circa illa, sed potissimum ubi cum stercore, & urina excernatur; & in 2. Coac. prælag. text. 66. Quibus in febribus dolores lateris fiunt, iis, albo multa aquosa bile permixta deficiente, remissio est. Postea in 5. Coac. prælag. text. 172. Capitis dolorem solvit pus per naves effluens, sputa crassa, & sine odore, solvit quoque ulcerum eruptio aliquando & sonus, & alvi profluvium. Ac in Aph. Sect. 6. 10. Quibus capitis dolor gravis cum calore inest, e naribus interim humidum, ex auribus, atque ex faucibus, cum utilitate effluere, veluti Echecrati contingit. De quo in 7. l. Epid. text. 65. sic scribit: Echecrati cæco capitis dolor gravis, præcipue in posteriori parte, & cervicis, ubi connexio, & in verticem procedebat, progrediente autem tempore, & ad aurem sinistram, & dimidium capitis dolebat. Mucosa semper prodibat, leniter combusta, & calor comitabatur tenuis, & cibum capere non poterat, interdum facilius, noctu vero dolebat, postquam autem pus per aurem erupit, cessaverunt omnia, erupit vero per hiemem. Hinc Hippoc. in 2. Progn. p. 41. lin. 34. damnavit excreationes omnes, morbum non tollentes, aut non minuentes, præsertimque illas, quæ dolorem non sedant, veluti sedantes dolorem laudat. Quare dolores, qui cum ratione, scilicet ex quibusdam optimis vacationibus, abeunt, optimam salutis spem nobis pollicentur. Qui vero non tolluntur, seu diu persistunt, sæpius abscessus prænuntiant; qui autem boni existunt, posterius, quum de ipsis præsertim agemus, dicemus: hoc unum in præsentia dicam, quippe illos bonos fore a nobis putandos, qui in ignobilibus partibus fiunt, dummodo etiam alia signa id non negaverint. Eorum vero dolorum, qui morbo progressu ostenduntur, illos optimos esse dico, quos judicatorios seu decretorios Medici appellant, utpote quod partim ut signum, & partim ut causa, crisin optimam denuntiant, ut signum, veluti dolores, sanguinis eruptionem, vomitum, vel aliquam aliam vacationem indicantes. De quibus Galen. in 1. Epid. comm. 2. text. 55. In ardentibus autem, ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, & hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit. At vero quibus totius capitis gravitas, tum autem cordis dolores, & fastidia sunt, biliosa post ac pituitosa vomunt. Et Hippoc. in 3. Progn. p. 44. lin. 36. Si vero sine talibus (scilicet malis) indiciis fatigans dolor vigesimum transeat diem, & febris detineat, expectare oportet sanguinis eruptionem e naribus, aut suppurationem, si dolor alioqui circa tempora ac frontem affligat. Et in 3. Prorrhet. l. 1. 137. Cervicis dolores, impense rubri oculi, sanguinis eruptionem ostendunt. Et ibid. 142. Quibus ex rigore febres laboriosæ fuerint, muliebria his decurrunt, cervix autem in his dolens sanguinis indicat eruptionem. Ac etiam post ibid. 147. Hypochondrii tensio cum capitis gravitate, & surditate, & quæ consequenter fatigant, sanguinis prænuntiant profusionem. Et in 4. Coac. prælag. text. 142. Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis. Hique sunt dolores, qui optimam crisin denotantes maxime faciunt ad salutis Prognosticum. Longe omnium vero optimi existunt, qui (hos enim decretorios Medici, ut causa, vocant) ignobiles partes, atque a visceribus remotas, prævadunt, atque diu exercent; idque maxime (quod de aliis quoque intelligi volumus) apparentibus signis coctionis, qui in decretorio die cœperint. Ab his quidem doloribus certam salutem prælagimus, si modo, ut dictum est, coctionis signa una illuxerint, nullumque ex letalibus signis illuxerit. Naturam enim præcipua membra exonerasse, atque noxios humores procul a se protrusisse, nobis sane non obcu-



obscurum erit indicium. Quo enim longius a principe membro natura propellit noxios humores, eo citius salus speranda, maximum naturæ quod robur denotet, exinde sæpius tumores ipsi accersunt, qui, ut inferius docebinus, optimi existunt. De his Hippoc. in 1. Progn. pag. 43. lin. 18. *Abscessus autem, qui ad crura fiunt in pulmonis vehementibus ac periculosis, omnes utiles sunt.* De quibus Galen. in comm. ait, eos optimos esse, si maxime deorsum & quam longissime ab ægrotatione absistant. Et in 3. Coacorum præfag. 118. & Aphor. 44. sect. 4. *in longis febribus vel tubercula, vel in articulis labores fiunt, & si fiant, non inutiles.* Ex quo pedum, crurum, genuum, coxendicum, inguinum dolores diu durantes, optimi erunt, atque non minus etiam in brachiis, manibus, atque post aures, critice observati. Sæpe fit in febribus acutis, ut natura, parte humorum, quos ad aliquam supradictarum ignobilium partium expulit, exonerata, fortior supra residuum facta, aliquam vacationem aggrediatur, ex qua postea atque doloribus ipsis, trahentibus continue ad ignobilem partem, perfecte a febre judicat. Plerumque vero fit, ut hi, qui doloribus judicantur, in recidivam recidant, quod nequitiam materia illa ad crura, vel ad aliam quampiam ignobilem protrusa, totam causam morbificam adimat; si vero illis copiosæ copulentur vacationes, iudicium totum perficietur: oportet vero partes illas, si debeant ad febrem juvare, vehementer atque diu dolere; siquidem tales dolores plurimum humoris noxii attrahentes, magnam quidem causæ partem revellendo adimunt, ut in Herophyto observatum est, de quo in 3. Epid. p. 1106. Ægr. 9. Hippoc. *Circa diem sexagesimum e naribus quidem subsisterunt eruptiones, sed dextra coxendix admodum dolebat, febresque increverunt, haud multo post partes inferiores omnes dolebant, fiebat autem, ut vel febres majores essent, majorque surditas, vel hæc quidem remitterentur allevarenturque, verum partes inferiores ad coxendices sitæ vehementius dolerent.* Jam vero circa diem octuagesimum cuncta remissa sunt, nihil tamen destitit, etenim urinae boni coloris, & copiosiores subsidentias habentes, extiterunt, deliriaque imminuta sunt. Et uxori Epicratis Epidem. l. 1. p. 979. Ægr. 5. crura decima die laboriose doluerunt, quem dolorem altera die optima vacuatio, per sudorem secuta, febrem allevavit. Hoc unum in iis doloribus notandum, quod nuper quoque diximus, dolores raro recte judicare morbos per se ipsos, nisi ipsis aliæ humorum vacationes opem ferant, atque hinc eos, qui doloribus judicantur, recidivare, quia dolores totam noxiam nequeunt a visceribus avelle- re, sed tantum partem, ex quo reiterari pugnam a natura, si totum morbum expugnare debeat, necesse est. Hinc multæ recidivæ, uti in uxore Epicratis, loco ante allegato, Cleonactide l. 1. Epidem. p. 982. Ægr. 6. Abderæ Virgine lib. 1. Epidem. p. 982. Ægr. 7. Hippoc. 3. Epid. text. 79. accurate observavit, de qua præsertim dixit: *Vigesimo ei pedes dolebant, surditas & delirium eam deseruerunt, aliquantum e naribus erupit, sudavit, febre fuit liberata. Quarto & vigesimo repetiit, rediit surditas, pedes assidue dolebant, mente excidit. Vigesimo septimo multum sudavit, febre caruit, surditas eam reliquit. Restabat pedum dolor, ceterum fuit exacte judicata.* Hypochondrium etiam sinistrum, atque lien in acuto morbo dolere atque intumescere, non inutile esse, Gal. in 3. Epid. com. 1. text. 19. meminit. In ventre vero inferiori, acrioribus intestinis commotis, dolores concitati, sæpe iudicium per alvum futurum significant: post aures etiam oborti dolores diu perseverantes cum virium robore criticum tumorem futurum (quem parotidem vocant) denotant. Optimi vero non minus ii erunt dolores, qui supernas sedes derelinquentes, inferius descendunt, ad inferas delabuntur. Morbum enim quocumque modo longe a principibus partibus recedere, optimum est. De quo Hippoc. in 2. Epid. sect. 5. text. 10. p. 1040. lin. 16. *Si caput doleat, in pectus descendit, deinde in hypochondrium, deinde in coxam, omnia autem non possunt dolere.* Et in 3. Prorrh. p. 114. *Dolores, si ad inferas delabuntur partes, facile ab iis feruntur.* Ut in Herophonte fuit observatum, de quo Hippoc. in 1. Epid. p. 974. Ægr. 3. *Octavo febricitavit, lien residebat, omnia intelligebat, doluit ei inguen primum secundum lienem, deinde in utramque tibi-*  
dolo-



dolores. Noctem facilem habuit, urinae erant melioris coloris, & residebant in iis pauca. Die nono sudavit, judicatus est, intermisit. Die quinto rediit, simulque splen intumuit, febris acuta, surditas iterum, post recidivam die tertio, residebat lien, imminuebatur surditas, crura dolebant, recte sudavit, judicatus est die decimo septimo. Atque hæc de bonis doloribus, de quibus, ut boni sint dicendi, hæc observari debent; primo eos in aliquo decretoriorum dierum incipere cum signis coctionis, ipsosque vel sequi, vel antecedere optimam evacuationem, vel per sanguinem, vel per vomitum, vel per ventrem, vel per urinam, vel per sudorem, vel per sputum: demum si boni sint, ab ipsis vel statim vel paullo post ægrotos melius se habere, vel ex toto sanari, est necessarium. Adde quod hi omnes, non parvi, at quidem magni ac laboriosi existunt, neque paullulo momento temporis cessant, ac tolluntur, sed quinimmo diu vigere debent. Sed jam ad illos, ex quibus præscitur exitium, descendamus.

## C A P. XX.

## De doloribus exitium prædicentibus.

*Dolores  
quinam  
mali.*

*In parti-  
bus nobi-  
libus.*

*Capitis  
assidui ve-  
hementes.*

*Dolores  
partium  
nobilium  
morbo  
prægresso  
quinam  
pernicio-  
sissimi.*

**M**Ali omnes sunt dolores nobilem partem corporis exercentes, tum qui una cum morbo prodeunt, quique pathognomonica signa existunt, tum qui postea apparent; ii enim cum aliis signis pathognomonicis, seu propriis, prognosticum indicant, veluti in phrenitide capitis dolor vehemens atque assiduus, cum aliis phrenitidis signis propriis exitiosis, letalis est; sed de his aliis accuratius, quando de singularum inflammationum prognostico sermonem habebimus. Sunt vero ex his aliqui ex partis præstantia, qui plerumque exitium inferre soleant, utpote qui cor invadunt, os ventriculi, fauces strangulantes, caput, aures, pectus, ac vesicam. Semper enim in hisce membris dolores sunt perniciosi, maximeque cum febre assidua atque aliis sævis symptomatibus, ex quibus phlegmone illarum partium significatur, qui plerumque letalis existit. De quo Hippoc. in 4. Aph. 64. dixit: *In febribus circa ventriculum fortis æstus, & oris ventriculi dolor, malum.* Et Aph. 65. *in acutis febribus convulsiones & circa viscera dolores fortes, malum.* Ac de faucibus in Pror. text. 86. *Fauces dolentes absque tumore cum implacitate, strangulantesque supra modum, perniciosæ.* Et 3. progn. p. 45. lin. 4. Hipp. ait hujusmodi dolorem cum orthopnæa, sine apparente in faucibus vel collo tumore, summe exitiosum: ex tali siquidem dolore gutturis internam atque magnam inflammationem, ut alias quoque dicemus, significari, Galen. in com. docuit, quæ sine dubio letalis est. Capitis item assidui, vehementesque cum febre continua ac magna dolores admodum sunt timendi; hi siquidem vires resolvunt, vigiliasque & deliria inducunt, atque demum convulsiones letales. De quibus Hippoc. in Progn. p. 44. lin. 34. *Capitis dolor vehemens, & continuus cum febre, si quod ex indiciis extiterit exitiosus, letalis admodum est: quales Hippoc. in Philista Epid. l. 3. p. 1070. Ægr. 4. Polyphante Epid. l. 7. text. 120. p. 1238. atque Evalcida famula phreniticis observavit ibid. text. 121. De aurium vero dolore in eod. lib. Progn. p. 44. lin. 45. Aurium dolor acutus cum febre continua, ac vehementi, difficilis est, periculum enim delirii abolitionisque imminet.* Et de ventre in Coacis prædictionibus text. 130. *A dolore ventris laborioso febris ardens, letale.* Et de pectore in 1. Prorr. text. 70. *Dolor pectoris firmatus, & ægre auferibilis cum torpore, malus, super, febricitantes hi si acute ardent, moriuntur.* Et de vesica in 2. progn. p. 43. lin. 42. *Coac. præf. 471. Si vesica dura est, & dolore vexatur, difficilis omnium & exitialis est: exitiosissima vero est, quæcumque cum febre continua affligit, qui enim ex ipsa vesica fatigat dolor, interimere hominem sufficit.* Quare dolores partium nobilium, si magni sint, in principio morborum acutorum admodum sunt periculosi, & cum malis signis letales. Qui vero non in principio acutorum, viscerum ac partium nobilium dolores, sed posterius, morbo prægresso, manifestantur, si magni, assiduique sint, perniciosissimi judicari debent; nam hi magnam phlegmonem



monem præter febrem de novo nobile viscus accessisse ostendunt, quæ nonnisi a robustissima natura vinci poterit : ex quo merito hos dolores sævissima sequi solent symptomata, quippe extremorum frigiditas nonnisi fortem dolorem sequi solet, ut Hippocr. in *Aphorism.* 26. *Sect.* 7. expressit : *In dolore forti ventris, partium extremarum frigiditas, malum.* Deliria sequuntur dolores capitis, phrenitides letales, vomitus virulenti, convulsiones, abscessus & suppurationes. De iis in 1. *Prorrh.* text. 10. *Qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent, vigilantque cum surditate, cito hi vehementer insaniunt.* In his etiam vomitus virulenti sunt letalissimi, ut ait Hippocr. in 1. *Epid.* pag. sub finem. *Sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quod & in 1. *Coac. præf.* text. 169. & 176. legitur. Convulsiones quoque vel exsiccatis partibus nervosis, vel attracto multo ad dolentem partem humore, non raro visuntur, de quibus in 1. *Prorrh.* text. 115. ait : *In febribus tenuiter exsudantes, cum capitis dolore & alvo intercepta, ad convulsiones proni sunt.* Quod & in *Coac. præf.* text. 154. & 177. iisdem pæne verbis repetitur. Et text. 171. *In acutis capitis doloribus, & torporibus cum gravitate, convulsiones fieri in proclivi est.* Adde & text. 174. Et l. 1. *Prorrh.* text. 104. *Faucium gracilium dolores suffocantes convulsivum quid habent, præcipue si ex capite oriantur.* Et text. 106. *Lumborum dolor, & oris ventriculi, cum forti exscreatione, convulsivum quid habet.* Quibus ex locis Hippocratis & plurimis aliis patet affatim, dolores partium vehementes aliquando excipi a convulsionibus. Abscessus autem dolorum quoque sequelæ sunt, de quibus in lib. 1. *Prorrh.* text. 168. ait : *In capitis dolore Coma & surditas abscessum aliquem post aurem eructant.* Suppurationem vero indicant continui dolores, ut Hippocrat. meminit in 7. *Aphorismorum* 22. *A ventris dolore diuturno, suppuratio.* Et in prognosticis pagina 41. lin. 35. & seq. dolores, qui circa thoracis ac pulmonis sedes diu consistunt, quique neque sputorum purgationibus, neque ventris dejectionibus, neque venæ sectionibus, neque medicamentis ac victus ratione desinunt, suppurationem significare, dummodo nullum ex exitiosis signis adfuerit, nobis Galen. prodidit; ut in *Egispolis puero tabido* ab Hippoc. in 7. *Epidemiorum* pagina 1225. text. 60. fuit observatum. Quare hoc modo dolores viscerum, seu partium nobilium, judicandos fore putamus, quibus si aliquod letale signum simul accesserit, vel eos dolores sequatur, exitium præmonstrabitur, atque non minus, si vel alii fuerint dolores, nobiles partes affligentes, vel alia gravia diversi generis simul illuxerint symptomata; hæc enim (quum plures simul affectus graves ostendant) simul cum gravi dolore, vel multis doloribus si illuceant, perniciem prædicunt: vix unum quidem simplicem morbum magnum natura expugnat, quid cum multis? certe succumbet, nisi robustissima fuerit. De his in 2. *Prorrh.* lib. 1. text. 38. inquit : *Quibus alvus liquida, lassitudo, capitis dolor, sitis, vigilia, obscuritas & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur spes est.* Et in 2. *Prorrh.* lib. 1. text. 95. *Quibus manus tremulæ, capitis, cervicisque dolores, subsurdique fiunt, & nigra densataque mejunt, his ventura expectare nigra, perniciosum.* Et de pluribus simul nobiles partes eodem tempore occupantibus doloribus in eodem lib. 2. text. 72. *Stomachi dolor cum hypochondrio contento, dolorque capitis, malignum.* Sed jam ad dolores partium ignobilium accedamus, quos superius diximus sæpe bonos esse, modo fiant cum humorum quæpiam concoctione, diuque partes illas affligant, neque brevi tollantur, atque ab ipsis febris, ac alia gravia symptomata vel plane tollantur, vel, quod plerumque fit, mitiora reddantur, atque ab ipsis ægroti melius se habeant. Tales vero in diebus decretoriis incipere diximus, nullaque ab ipsis symptomata gravia fieri, neque augeri. Mali vero in ignobilibus partibus in principio morbi, quo tempore omnia cruda existunt, incipientes, a quibus nedum symptomata gravia membrorum nobilium tolluntur, vel mitiora evadunt, at quinimo magis nova sævissimaque tales dolores sequuntur, obortaque sæviora redduntur. Pessimi vero ii sunt, quos in longinqua ignobilique parte obortos, uti in pedibus, cruribus, genibus, coxendicibus, inguinibus, atque in aliis hujusmodi

Dolores  
partium  
ignobi-  
lium qui-  
nam boni.

Dolores  
quinam  
pessimi.



modi partibus, febris continua sequitur, graviorque non minus ac sæva sympto-  
mata, a quibus ægroti in deterius labuntur. De quibus in *Coacis præfagiis text.*  
30. *Convulsio in febre, manuum pedumque dolor, maligna sunt: malignus quoque*  
*doloris impetus e femore. Sed nec genuum dolor bonus, ac etiam surarum dolor ma-*  
*lignus est, & mentem emovet, tum alias, tum si urinae sublimamentum elevent.*  
Quales fuere prorsus in Critone, & Larissæ Calvo, qui eo morbo interiere. De  
Critone enim Hippoc. in 1. l. *Epidem. p. 985. Ægr. 9. ait, Critoni in Thaso recto*  
*ambulanti pes dolere ex pollice cœpit: decubuit eodem die horrescens, fastidiosus,*  
*parum calens, nocte desipuit, altero die tumor toto pede, & ad talum subrubens*  
*cum contentione, pustula nigra, febris acuta, valde insanis, &c. postridieque*  
*quam ægrotare cœperat, periit.* Et de Larissæ Calvo. *Epidem. lib. 3. pag. 1101.*  
*Ægr. 5. Dextrum femur doluit repente, nihil ex iis, quæ offerebantur, juvabat.*  
*Primo die febris acuta ardens paulatim, neque comitabantur dolores, febris non*  
*increvit, implacidior erat, non dormiebat, extremæ partes frigida, multa urina*  
*neque ea bona reddebatur. Tertio femur desit dolere, mentis alienatio, & turba-*  
*tio, multumque sese iactavit, quarto ad meridiem periit.* In ambobus his ægro-  
tis dolores pedis, atque coxendicis pessimi exstiterunt, tum quia primo in prin-  
cipio (quo tempore Galen. in 1. de *crisibus cap. 8. omnes dolores apparentes*  
*pessimos vocat*) apparuerunt, a quibus febris acuta, delirium, anxietas, vigi-  
lia, & alia gravia symptomata prodire, quæ multitudinem humorum præ-  
monstrabant, quæ varias lædebat partes, varia symptomata ac morbos faciebat:  
idemque in eo, *Epidem. lib. 1. pag. 988. Ægr. 12. qui calecens cœnavit, cui*  
*post sævum tum morbum, tum symptomata, decimo die crura doluerunt, a*  
*quo omnia exacerbata sunt, & paullo post obiit.* In muliere vero apud frigi-  
dam aquam *Epidem. lib. 3. pag. 1096. Ægr. 2. die 27. coxendix diu doluit, a*  
*qua febris accessit, & in deterius mulier abiit.* Sunt vero non minus mali igno-  
bilium partium dolores, tum qui cito evanescunt atque occultantur: tum qui  
primo a longinqua parte incipientes postea ad viscera ascendunt, indicio sunt hu-  
morum ad nobilia membra delabentium. De his Auctor *Prorrh. l. 1. text. 170.*  
(Ubi Auctor noster, Galenum secutus, *παρ' ἑς* omisit, quod tamen Foësius,  
juxta exemplarium fidem, adjungendum putavit; vide omnino hujus adnotat.  
in hunc Aphorism.) *dolores absque judicatione soluti, inutiles: quibus Galenus*  
*in comment. addidit, occultati, de quibus ipse sic ait: Repente vero occultari do-*  
*lorificas affectiones absque hoc, quod in alia quadam, quæ manifesta sit, abscessus*  
*fiat, transmigrationem contristantium succorum ad viscera ipsa factam, ostendit.*  
Hi quoque, qui quum inceperint, statim evanuerunt, sed aut qui, quum ma-  
gni fuerint, diminuuntur, pessimi existunt; nobisque sunt vel naturæ prælangui-  
dæ, quæ totam noxiam materiam a se propellere nequeat, vel multitudinis hu-  
morum, quam pars dolens nequeat in seipsam capere, indicia, ut de Critone  
Gal. prodidit. De iis in 1. *Prorrh. text. 36. Suræ dolores absque ratione derepente*  
*occultati, desipientiam in ipsis parere.* Et l. 1. *Prorrh. text. 37. Si quippiam in uri-*  
*na sublime petierit, occultato coxæ dolore, delirium portendit.* Atque *ibid. text. 97.*  
*Lateris dolor ex sputis biliosis, si absque ratione evanuerit, in furorem aguntur.*  
Quod neque, ut Galenus monuit, semper, neque sæpius fit, possunt tamen ne-  
dum deliria, sed alia sæviora quoque symptomata prænuntiare, ex humore quip-  
pe sursum in cerebrum ascendente. Quare pessimi existunt dolores in partibus  
ignobilibus facti, cito vel repente occultati. Quibus non minus, ut dictum est,  
timendi sunt, qui in remota a visceribus, seu longinqua parte, concitati ad su-  
pernas partes ascendunt. Quos expressit Hippocr. in 3. lib. *Progn. pag. 43. lin.*  
*22. & seq. dicens: Dolores, qui cum febre fiunt circa lumbos, & inferas sedes,*  
*si præcordia attigerint, inferas relinquentes sedes, exitiales admodum sunt. Ita-*  
*que considerata alia signa. Nam si quod & horum pravum extiterit, despe-*  
*randum de ægro est. Si vero, ascendente in præcordia morbo, alia signa pra-*  
*va non extiterint, talem fore purulentum admodum expectabis.* Ex quo semper  
humoris ad supernas partes ab ignobilibus & longinquis recursio, mala: uti in  
*Prorrh.*



*Prorrh. lib. 1. 69. ait, ex lumborum recursione, oculi perversio, mala: Et postea ibid. text. 83. Ex lumborum dolore ad os ventriculi recursiones febriles cum horrore, aquosa, tenuia, & multa evomentes, mente aberrantes, voce privati, nigra vomentes, moriuntur. Et in Prorrh. lib. 1. 100. Quibus lumborum tenues & diuturni dolores ad hypochondria euntes, & ciborum aversio cum febre, dolor his valens contentusque ad caput perveniens, cito cum quadam convulsione perimit. Et in 2. coac. præf. text. 70. Qui dolores acuti paulisper in claviculas, & in superiores partes transeunt, letales. Quamobrem dolores partes longinquas exercentes, tam qui occultantur, quam qui ad superas sedes recurrunt, pessimi existunt, ac cum signo pravo letales. Demum dolores etiam quamcumque partem occupantes, ac affligentes, qui ab ægrotis non sentiuntur, perniciosi existunt, quod vel delirium, vel sentientis facultatis extinctionem denotant. De his Hip. in 2. Aph. 6. Quicumque, dolentes parte aliqua corporis, dolorem non sentiunt, his mens ægrotat.*

## C A P. XXI.

*De prædictione ex lassitudinibus.*

**E**X lassitudinibus homines sæpius in morbos acutos incidere, neminem in Medicina versatum latet, quod *Sileno Epidem. lib. 1. p. 969. Ægr. 2. contigisse Hippocr. meminit. De spontaneis itaque lassitudinibus, quas non simpliciter lassitudines vocari Gal. voluit, sed spontaneas, interius causas habentibus, tantum agendum est. Harum autem lassitudinum triplex est differentia, una, quæ ulceris, altera, quæ tensionis, tertia ex ambabus composita, quæ inflammationis sensum præ se fert; prima ex Cacohymia, altera ex plenitudine, tertia ex utrisque una coeuntibus habet originem. Hæ vero plerumque universum corpus, quippe omne genus musculorum, & cutem ipsam, occupant, aliquando dorsum ipsum, quod multis acute ægrotantibus accidisse quisque nostrum sæpius in praxi vidit, aliquando caput, aliquando, ut docet Galen. in libro de curandi rat. per sang. missionem: jecur, aliquando lienem, quandoque ventrem, interdum costas, septum transversum, vel os ventriculi, vel aliud ex internis membris occupat. Aliquando, etiam ex lassitudines in brachiis, aliquando in coxendicibus, cruribus, vel pedibus observantur, quædam etiam ipsarum in principiis ortæ diu durant, & aliquæ in augmento vel statu, atque demum aliæ morbo declinante sentiuntur. Bonæ vero ad prædicendam salutem æstimantur, quæ in brachiis cruribusque apparent, cum signis coctionis, forte enim decumbentis ac propulsi humoris a præcipuis membris ad longinquas ignobilesque partes, perinde ac dolores etiam, indicant, quæ nedum in hisce partibus, si una cum signis coctionis, at quinimmo etiam in universo corpore, præsertimque in dorso, observentur, bonæ sunt judicandæ; sæpe enim metastasin, seu transmutationem humorum ab internis membris ad externa, quippe ad musculos & ad cutem factam, sequuntur: ignaræ etiam mulierculæ id scire putant, quum audierint ægrotos lamentari de corporis gravitate tensiva ac phlegmonosa, morbo jam aliqua ex parte declinante, (quod lassitudinis genus frequentius tunc temporis sentitur) eos solantur; dicentes optimum signum esse, atque ex iis nobis significari morbum foras exire; sæpius enim ægroti, qui prius a vehementia morbi vexati, cutaneas illas partes lassatas non sentiebant, lassitudine fracti observantur, vel ideo, ut jam dictum est, quod vere morbus internas sedes deserat, ad externas exeat. Una quidem omnium est conspiratio partium, atque confluxus, sæpeque noxii humores quocumque modo a natura concocti, e magnis vasis delabentes, sese in musculos tandem atque vel etiam in cutem recipiunt, lassitudinem efficientes. Hæc enim aliquando abscessus præcedunt, de quibus Galen. in lib. 4. Aphorism. 31. scripsit: Quoquomodo in febribus facta sit lassitudo, ad articulos, & maxime circa maxillas fiunt abscessus: hoc vero ideo usuvenit, quia a calore febrili sublatum in caput est humorum copia, quam inde postea ruentem maxillarum adenes sus-*

Lassitudinum differentia.

Lassitudines quædam bonæ.

sci-



Quenam  
mahe.

scipiant, quomodo fit, quum in alas, & inguina a superioribus partibus aliquid pervenerit. Optimæ quoque existunt, quæ aliqua vacuatione vel arte procurata, vel sponte præstita, evanescent; optimam quidem vacuationem ac criticam denotant, qua ægroti juvantur: de qua in *Coacis prædictionibus text. 182. Qui comate pressi, & lassitudine fracti, obsurduerunt, erumpente alvo rubra dejiciunt circa crisin, idque juvat.* Quæ vero vel in toto corpore vel in dorso, vel in aliqua alia parte, humoribus nihil concoctis, omnes malæ sunt judicandæ, omniumque maxime cum malis signis prodeunt, atque si una multa alia sævaque fuerint symptomata. Non minus etiam eæ erunt suspectæ, quas nulla vel arte vel a natura facta vacuatio levat, de quibus forte Auctor *Prorrheticorum in Prorrh. lib. 1. 38. Quibus alvus liquida, lassitudo, capitis dolor, sitis, vigiliæ, obscuritas, & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur, spes est.* Et in *1. coac. præfag. sect. 1. text. 25. Delassati, caliginosi, pervigiles, in somnum inclinati, desudantes, recalescentes, malum:* Et *2. Coac. præf. text. 36. lassitudine fracti cum horrore, quum exsudaverint judicii modo, & recaluerint celeriter, malum, quum alias, tum si eo tempore sanguis e naribus stillaverit.* Ubi vero multa simul adsint symptomata, cum his pessimum est; multitudo enim humorum naturam undique gravatam, ac oneratam significant. De quibus in *3. coac. præf. text. 45. Lassati, singultuosi, stupore occupati, malum.* Et postea *text. 221. Ab oculorum perversione cum lassitudine, & febre, rigor letalis: coma quoque in iis accidere, malum.* Cum multis itaque symptomatibus lassitudines malæ, letalesque, si morbo plane crudo sentiantur, & cum aliquo signo pernicioso. Sed de his satis, atque de prædictione a vigilia, somno, comate, ac aliis soporosis affectibus, nunc agamus.

## C A P. XXII.

*De vigilia, quidque ipsa morbis præfagiat.*

**T**Ametsi vigilia, & somnus ad primum ac communem sensum, ut Gal. meminit, pertineant, de cuius symptomatibus superius partim egimus, atque nunc agere putamus; nobis vero placuit, absoluto de sensibus particularibus prorsus sermone, de vigilia & somno, soporiferisque affectibus, quatenus ad Prognostici cognitionem faciant, hic agere, priusquam a motricis facultatis symptomatis Prognosticum indagaremus. Vigiliam autem ac somnum hic primo naturalem statum non excedentes consideramus, quando hi nihilo tum alterati, tum mutati, quippiam etiam nobis ad morborum prædictionem afferant. Uterque enim bonus est, optimumque ad præfagiendum erit, si ægroti vigilent, tum dormiant, ut antea, quum recte valerent, consueverant. Impossibile siquidem videtur, hominem ex morbo aliquo mori, vigilia somnoque inculpatis utentem, seu his non aliquo modo mutatis, de his Hippoc. in *Prognosticis pag. 39. lin. 47. De somnis autem quemadmodum & ex natura in consuetudine nobis est, interdum quidem vigilare, noctu vero dormire convenit. Si vero hoc fuerit transmutatum, pejus est.* Et in *Aphorismis sect. 2. Aph. 2. Ubi somnus delirium sedat, bonum.* Sed jam ad vigiliam, de qua sejunctum nunc agendum duximus. Ipsa quidem est, ut Gal. docet, animæ extensio a principio ad omnes partes corporis, quam contingit aliquando multam, aliquando paucam esse, quod diutius ac multum quandoque a suo principio extendatur, ac quandoque brevius atque parcius. Quare vigilia exinde fit multa ac pauca: hanc sub sermone de somno, posterius absolvendo, comprehendimus. De illa vero nunc agimus, quæ est multa innaturalisque animæ extensio, ac effusio a suo principio ad singulas partes corporis, quam cerebro exsiccato fieri, a calidis mordentibusque succis, vel halitibus, Galen. multis in locis tradidit, ut in *3. de loc. affect. in 4. de rat. vict. in acut. text. 4. Propriumque esse vigiliæ, ait in 1. Prog. cap. 8. Et in 4. de præfag. ex pulsibus cap. 5. in 1. progn. 5. ac in 3. de loc. affectis, atque alibi, ut a siccitate fiat, veluti somni ab humiditate, uti proprium est caloris, desipientiam deli-*



deliriumve movere, ita siccitatem vigiliam facere, ex quo eos, qui cerebrum nedum calefactum at simul siccatum habent, cum vigilia etiam delirare, Gal. in 4. de præfag. ex pulsibus cap. 8. nobis prodidit, atque senes ex siccitate vigiles fieri in 3. lib. Aph. 31. Sed ex his nunc vigiliarum prognosticum intelligamus, ac in primis illarum quidem, quæ salutem præfagiant. Sunt enim aliquæ, etsi omnes malæ sint, optimum significantes, utpote quæ antecedunt bonas crises, quas præcedunt in ægrotis nedum vigiliæ ipsæ, at inquietudines, anxietates, deliria, convulsiones, dolores, ac alia, ut docuit Gal. in lib. 3. de Crisib. Tales vero vigiliæ apparent in augmento vel in vigore morbi, quo tempore præsertim ægrotos magna ex parte vigilare, graviter se habere, & vehementius febricitare, quo propius ad judicationem accedunt, Gal. in 4. Aph. 70. docuit. At quoniam Galen. quoque in 3. lib. de Crisib. statuit in morbis acutis vigiliam cum signis coctionis crisin significare. De his in Prorrhet. lib. 1. text. 232. 135. 136. Qui compositi perturbantur, pervigilant, naribus stillant, sexto die levantur: et, capitis affecti gravitate: & sincipite dolentes, pervigilesque sanguinem profundunt; et, qui pervigilaverint, repente cum inquietatione quadam sanguinem profundunt, tum alias, tum si quippiam antea fluxerit, atque etiam lib. 1. Prorrheticorum 149. quum dicit: Qui in horrore simul judicatorie sudant, postmodum ubi inhorruerint, præter rationem vigilant, hos sanguinis eruptionem incursuros, puto. Et in Coacis prædictionibus text. 110. Quæ statim turbulentum ægrum vigilemque reddunt, & alvi excrementa nigra & compacta, sanguinis eruptionem ex naribus quibusdam adferunt. Hæ igitur ex vigiliis salutis spem ægrotis promittunt, non alia ratione, quam faciunt dolores, convulsiones, deliria, anxietates, crisin prædicentes. Hisque exceptis omnes, quocumque modo fiant, ac prodeant, malæ, siquidem vigilia siccat universum corpus, atque, ut Gal. in 7. meth. med. cap. 6. docuit, iis est infestissima, qui ex siccitate laborant, quos ipsa, si diu duret, ad convulsionem consumtionemque deducit. Ex quo mirum non est, si in ardentibus febribus assidue vigiliæ convulsiones letales accersant, quod immodice alia corpora inflamment, ut in quibusdam febres concitare soleant, maximeque, ut Gal. in 1. de sanit. tuenda animadvertit, in infantibus. Refrigerant etiam interna viscera, ipsorum calorem resolvendo, quod expressit Hippoc. in Epidemiis lib. 6. sect. 4. text. 12. dicens: Evidenter vigilans calidior exterius, interiorum autem frigidior. Ibi quoque corpora etiam digerere, ac resolvere vigilias, docuit, ex quo vires illis diu perseverantibus valde dejici, ac exsolvi, Gal. in lib. 12. meth. med. cap. 8. prodidit. Addamus quoque, vigilias cruditates humorum, ex Gal. in 1. de vict. rat. in acutis, fovere, atque augere. Quamobrem hisce de causis vigiliæ in acutis morbis omnes malæ judicari debent, omniumque perniciosissimæ perpetuæ, quæ quum omnia prædicta mala ægrotis inferant, quis exitium ab ipsis non prænoctet? Hæ sane familiariter convulsionem accersunt, atque delirium, quæ bifariam ab his fiunt, uno modo exsiccato, ac inflammato cerebro, atque altero humore calido oppleto; quatenus vigilia quævis, ut nuper docuimus, cerebri aut vacuitatem seu exsiccationem, aut humorum calidorum repletionem, seu phlegmonem adesse denotat: ex hac quidem causa, quum vigilia deliria & convulsiones concitantur, non omnino letales, quando interdum vacuato, ac resoluta, aut ad aliam partem propulso calido humore, resolvantur, de quo in 3. Coacis præf. text. 109. Pueris acuta febris, alvi suppressio cum vigilia, ad hæc exaltatio, & caloris mutatio, multus robur, convulsionem significat. Timendæ tamen cum his maxime sunt, etsi perpetuo non sint letales, ex quo probe Hippoc. de his in 7. Aphor. 18. dixit: In vigilia convulsio, & desipientia, malum. Ex illa vero, cum vigilia, aut post ipsam, convulsiones, aut deliria plane letalia existunt. Non secus atque convulsiones ardentibus febribus supervenientes, de quibus posterius dicemus, irreparabile exitium prædicant. Qualia in phrenitico tribus diebus mortuo Hippocrat. observasse, in tertio Epidem. pag. 1100. Ægr. 4. meminit. Hæ vero cum aliis signis, quippe cum vomitibus æruginosis, capitisque dolore, delirium ferinum, ac letale præfagiunt. De quibus auctor Prorrhetic. in 1. Prorrheticorum 10. dixit.

*Vigilia  
que salu-  
tem præsa-  
giunt.*

*Vigilia fe-  
re omnes  
malæ, &  
quæ.*

*Qui*



Qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent, vigilantque cum surditate, ci-  
*Quenam to bi vebementer insaniunt, ut phrenitico nuperrime dicto accidit. Assiduæ itaque*  
*letales.* vigilæ ac perpetuæ plane in acuto morbo letales existunt, quales in phrenitico l.  
 3. Epidem. p. 1100. in uxore Dromeada, Epidem. l. 1. Ægr. 11. p. 987. quæ a  
 prima die ad quartum usque insomnis. Insomnes multos ardentibus febribus æ-  
 grotos obiisse, Hippocrat. in primo Epidem. commento 2. p. 954. prodidit. Ex  
 quo merito in 2. Progn. p. 39. lin. 52. dixit: Pessimum vero est, si neque inter-  
 diu, neque noctu dormiat: Dolor enim ac labor, vel desipientia, ab eo indicio  
 significatur. Cum vigilia vero si aliquod ex exitiosis signis etiam illuxerit, pla-  
 ne exitiosum erit. Considerandæ vero sedulo sunt vacationes, simul cum vigi-  
 lia non desinente observatæ, quæ omnes malæ sunt, quod vel symptomaticam  
 naturæ excretionem, inutilemque, vel pravam præmonstrent, certum exitium  
 denotabunt. Malæ sunt, si sudor capitis frigidus, atque copiosus, assiduus. De  
 quo in 2. Coac. præfag. text. 41. Exsudantes, vigiles, recalescentes, malum. Ex-  
 cretionesque aliæ nihilo sublevantes cum signis cruditatis, pessimæ, stillæ na-  
 rium, vomitus virulenti, existunt. Sequuntur vigilias aliquando vacationes,  
 quæ quum nihil juvant, pessimæ judicantur, sæpiusque ægros offendunt, mor-  
 bum adaugent, quod in omnibus tum vacationibus, tum symptomatis, ægros  
 juvare debentibus, perniciosum esse, Gal. in Proverbicis, atque alibi docuit, ex  
 eo, quod in morbis acutis excretiones, & alia quæ juvare solent, ni juvant,  
 mala dicuntur; atque si, præterquam quod non juvant, etiam lædant, omnino  
 letalia dici debent. Sæpe vero, quemadmodum assiduas vigilias in illis morbis  
 diximus sequi convulsiones perniciosas, phrenitides ferinas, ac tremores, ita ali-  
 quando comata letalia subsequuntur: si etenim, ut superius meminimus, a vigilia  
 somnus longus, qui tamen ægros meliusculos faciat, sequatur, optimum; qui  
 vero nihil nedum juverit, sed quinimmo ægrum oblæserit, lætalis erit; de illo-  
 que in 2. Aph. 2. Hippoc. dixit: Somnus delirium sedans, bonum. Et de hoc  
 Aphor. 1. text. 2. In quo morbo somnus laborem facit, mortale. Si vero somnus ju-  
 vat, non mortale: Comata vero, assiduas vigilias secuta, plerumque exitiosa exi-  
 stunt; quia resoluta, ac refrigerata nativo calore fiunt. Quod summe exitiosum  
 esse Gal. in 4. l. Aphor. 67. scriptum reliquit: insanabilia enim esse frigora, quæ  
 calidis siccisque succedunt affectibus, ibi docuit. Accidunt vero vigiliis aliquando  
 comata, aut resoluta bile & sicca evaporatione, quæ vigiliarum causa fuerat,  
 remanente pituitoso humore, qui cerebrum humectat ac diluit. Hæc cum signis  
 coctionis, viribus valde consistentibus, haud perniciose apparent. De his (quum  
 de vigiliis abunde scripserimus) nunc accuratiorem sermonem instituemus.

## C A P. XXIII.

*Quid somni in morbis præfagiant.*

*Somni ve-  
ternos qui-  
nam di-  
cuntur.*

*Somnus  
naturalis  
quid.*

Somnos veterinosos appellamus omnes, a quibus ægri aut non expergiscuntur, aut  
 non minima difficultate, habentes ad somnum maximam propensionem, quod  
 quidem observamus in Comate seu Cataphora, Caro, Catoche seu Catalepsi,  
 atque in veterno seu Lethargo. Ut vero ex his somnis, ac vel etiam ex natu-  
 ralibus, scite Prognosticum indagemus, quædam ad horum soporiferorum, ut ita  
 vocemus, affectuum notitiam in primis sunt a nobis cognoscenda; & primo di-  
 viso somno in naturalem atque non naturalem: de naturali loquimur, qui nihil  
 aliud est, Galeno auctore in primo Progn. com. 12. quam animæ delatio secundum  
 naturam a finibus ad principium, vel est quies vacatioque ab animalis actioni-  
 bus. In hoc enim calor nativus labore fessus, ac per vigilias exsiccatus, copio-  
 so humido indigens, in viscera & ventrem convertitur, ibique existente humi-  
 do recreatus foras erumpit, atque vigilias inducit. Hinc Hippoc. in 6. Epid.  
 comm. 4. text. 12. ait: Evidenter vigilans calidior exterius, interius autem frigi-  
 dia, dormiens e contrario: quod in ejusdem libri comm. quinto text. 28. scripserit:

*san-*



*sanguinem in somno ad interiora magis refugere: ex quo Galen. in com. text. 30. scribit: vigilantia exteriora magis calent, interiora magis frigent, & contra; ex eo quod, ut paullo post, Hippocratis sententiam confirmans, scripsit, in somnis sanguinem & cum eo naturale calidum interius abdi, & in vigiliis ad extrema profundi. Fit vero calore nativo intus retracto, ut exterioribus refrigeratis omnes sensuum actiones atque opera sileant: ex frigiditate hac obstructis meatibus nervorum, per quos calor & facultas exterius profunditur, animalia cessant, ut ait Gal. ab omnibus animæ actionibus; atque hic est somnus naturalis, qui fit, ut dictum est, calore per vigilias exsiccatō in viscera ac ventrem recurrente, ut recreetur: hinc ab assumtis cibis somnus solet familiaris fieri, atque etiam, quæ particularis somni quoque erit causa, quo tunc temporis plures vapores humidi & crassi, petentes caput, cerebri meatus obstruunt, a quibus obstructis calor intus clausus, quousque vapores ii non fuerint extenuati ab ipso & excussi foras, ad vigiliam conciliandam profundi nequit. Quare colligamus somnum fieri, aut ubi calor per vigilias exsiccat, humido indigens, ad viscera, ut recreetur, convertitur, aut a vaporibus ciborum cerebri meatus obstruentibus: sed hic somnus ad innaturalium somnorum naturam accedere aliquibus pervidetur; atque ille plane est naturalis, & eo magis, ubi vapores ii copiosiores sunt, quales in ebriis observantur, qui cerebro vini epoti vaporibus oppleto profunde diuque dormiunt. Quod Hippoc. in 5. Aphorif. 5. ita meminit, si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi eum febris arripiat, aut ad eam perveniens horam, qua crapulae solvantur, vocem proferat. Namque hi, nisi a calore vinum ejusque vapores digerantur, & discutiantur, suffocantur; hinc merito ait, hos superveniente febre juvari, quod calor febrilis, longe naturali efficacior, digerat vapores vini: atque hic unus est ex somnis non naturalibus, quos Medici ex causarum diversitate variis nominibus appellant, licet hos omnes veternosos vocet. Hic vero affectus foras progredi non potest, sed intus detinetur, aut ob multam humiditatem cerebrum occupantem, aut ob solum frigus, aut ob utrumque, aut ob virium languorem. Somnus is veternosus proprie dicitur, qui in Lethargo concitatur, veluti qui Caros, in affectu Caro Græcis, & Arabibus Subeth dicto, & qui in Catoche seu Catalepsi, aut, ut vulgo Medicis placet, congelatione, atque non minus qui Coma Cataphora dicitur. Hi omnes sunt somni præternaturam, quorum quoque non minus cognitio est illustranda, quum hæc ad præsagiendum ex somnis magni momenti sit. Primo hoc supponemus, quippe omnes, qui innaturaliter dormiunt, comatosos, & veternosos vocari. Vocat enim comatosos Gal. in tertio Epidem. com. 1. text. 7. qui habent in somnum delationem ac propensionem. Vocat vero in somnum propensionem, quum ægri vigilare nequeunt, non apertos habentes oculos, sed conniventes. In secundo vero Aphorif. 3. Hippoc. Coma vocat somnum longum, qui habet difficilem expergefactionem, qua quidem difficili expergefactione a somno longo naturali distinguitur, uti Gal. prius in hoc eodem l. 2. Aph. 1. ita docuerat: Sed falsos esse quamplures, quod veternosos incipientes affectus longum sibi persuaserint somnum esse. Verum ii a nobis edocti, veternum (κῶμα Græcis appellatum) prius dici non posse, quam in expergefaciendo difficultatem habeant conjunctam, nobis somnum recte longum appellari concedunt, qui tempore quidem naturalem superet moderationem, sed nondum ad expergefaciendum difficultatem habeat. Quare lethargicos ac veternosos somnos appellamus, qui habent difficultatem ad expergefaciendum, quippe ubi ægri in somnum ita inclinant, ut oculos apertos non habeant, sed conniventes, palpebras claudere cupientes, simul dormire sperantes. Distinguuntur vero somni veternosi species ex eo, quod quidam somni nullum aliud quam ad somnum propensionem præ se ferunt, cujusmodi vere coma cataphora & marcorem dicimus; alii vero nedum habent in somnum delationem, sed marcorem & inexpugnabilem pæne dormiendi necessitatem, qualis in lethargo observatur: & alii una congelationem seu deprehensionem omnium corporis partium ostendunt, cujusmodi sunt in congelatis, qui affectus Græcis, Catoche & Catalepsi dicitur; alii denique cum*

Somnus  
veterno-  
sus qui  
nam pro-  
prie di-  
ctus.

Coma  
quid.

Somni  
veternosi  
species  
quomodo  
distingui-  
untur.



Somni  
veternosi  
differen-  
tiarum  
causæ.

Somni un-  
de cognos-  
cuntur  
boni &  
utiles.

somno, vel difficili, aut fere inexpugnabili dormiendi necessitate, motu omni ac sensu destituuntur, mensque non minus vitatur, quales Caros Græcis, & *Su-beth* Arabibus affectus, ostendit. Differunt etiam hi veternosi somni, quia ipso-  
rum alii simplices ac tales exquisite sunt, & alii vigiliis misti. Proinde coma distinguitur in coma simpliciter, & in vigil appellatum, quod Græcis *Coma aypuniov*, hoc est absque somno dicitur, veluti alterum *Coma hypnoticum*, hoc est, somni-  
culosum. Veluti *Typhomaniam* affectionem appellamus ex lethargo ac phrenitide mistam, in qua dormiunt, vigilant, delirantque. De qua Hippocr. in *Epidem.* l. 3. *sect. 2. p. 1085. Nec phreniticorum ullus valde insanivit, sed alia quadam Cataphora segni graviter interibant.* Sed jam causas veternosi somni differentiarum his præ-  
missis prodamus. Comatis seu Cataphoræ Gal. in 3. *Epidem. com. 1. text. 7.* quatuor esse causas statuit, quippe primam ubi multum humecta pars sit, quæ est sensus  
sons: in qua vel etiam Aristot. fieri somnum recte demonstravit, ut nonnullis ebriis usuenit. Secundam ait esse solum frigus, ut fit ex narcoticorum usu. Sed  
frigus aut principio obsedit, aut postea ab immodico calore flammeo naturali fere consumpto, quod mortiferum esse, postea intelligemus. Tertiam esse tum frigus,  
tum humiditatem simul, quinimmo his duabus concurrentibus causis fit somnus comatosus. Quartam esse virium infirmitatem, quod genus comatis fit in moribun-  
dis, ut ibidem Galen. habet, propter infirmitatem virium, apertas palpebras ser-  
vare non valentibus, ac ita affecti hoc habent, ut postquam oculi conniverint, aut nihil prorsus aut parum dormiant, sed vigilant, nec attollere tamen palpe-  
bras queant. In l. 2. *Aphorism. 3. ac in 3. de locis affect. c. 3. & in 4. de præf. ex pulsib. c. 8.* & in multis aliis locis docet Gal. siccitatis propria signa esse vigilias, & humidi-  
tatis profundum somnum, & frigiditatis fatuitatem itidem cum somno profundo, ut ex usu narcoticorum apparet, quum humiditatis tum refrigerationis cerebri le-  
thargicum somnum, veluti frigiditatis & siccitatis Catalepsin, idest, deprehensionem seu congelationem, ex quo affectu non sunt comatosi, sed sublati oculis intuentur inconniventer. Atque tot sunt ex Galeno causæ soporiferorum affectuum exquisi-  
torum. Ubi vero misti sunt affectus ita, ut comatosi vigilant, ac vel etiam de-  
lirent, mistas quoque habere causas necesse est. Diximus Coma observari somni-  
culosum, & vigil; illius audistis causas; hoc vero fit, Galen. auctore in *primo Aphorism.* & in eodem libro quarto de præfag. ex pulsibus, c. 8. ubi cerebrum quum  
humiditas tum caliditas occupaverit; eodem quoque modo ubi humores calidi & pituitosi fuerint in cerebro, ex quibus mistis humoribus fit mista illa affectio ex  
phrenitide ac lethargo, quam Græci *Typhomaniam* appellant, in qua quidem ægroti perpetuo dormiunt & vigilant, de quibus Hippocrates in 3. *Epidem. com-mentar. 3. p. 1085. Nec phreniticorum ullus valde insanivit, sed alia quadam cata-  
phora segni graviter interibant, & comatosi diu, rursusque insomnes erant.* Galenus in *commentariis* ait, fieri coma vigil, ubi etiam humores frigidi in cerebro pu-  
rescunt, ab humiditate enim comatosi, & ab acrimonia ex putredine concitata vigilantes atque deliri evadunt. Atque tot hi affectus habent causas, quibus præ-  
missis reliquum est, ut ad somnorum prognosticum descendamus, a naturali fa-  
cto principio. Nam quemadmodum innaturalis omnis malus, ita naturalis omni-  
bus bonus; hic enim humores concoquit, ut Galenus docuit in 4. *lib. Aphorismor.* Hippocr. in 6. *Epid. comment. 4. text. 12.* a calido interiora petente: per somnum enim aucto interius calore, ut ait Gal. in 3. *de caus. pul. c. 9.* In venis arteriisque  
ac in toto animali meliores fiunt concoctiones, ob quam causam in principio in-  
ternarum inflammationum sunt fugiendi, quod materiam ad profundum & ad vi-  
scera trahant, eodem Gal. docente in eod. 4. *Aph. 67.* in quibus affectibus Galenus dicit, somnos esse plane perpetuo fugiendos propter allatam causam, nisi coctio-  
nis ratione plus afferant utilitatis: utiles sunt in morbi declinatione, quo tempore  
si lædant, sunt perniciosi, ex Gal. in 2. *Aphorism. 2.* Cognoscuntur vero boni ac  
utiles ex eo, quod vel inflammationem, vel febrem, vel dolorem, vel delirium  
sedant, quod faciunt, ubi materiam noxiam concoquunt, & digerunt: de quibus  
Hippoc. in 2. *Aphor. 1.* ait: *In quo modo somnus laborem facit, mortale, si vero somnus juvat,*



juvat, non mortale, sed utilis est & bonus; in phlegmonum, dolorum & febrium declinatione, si juvat, est salutaris: ac ut uno verbo dicam, perpetuo ille somnus dicetur bonus, qui juvabit, ex eo, quod significat calorem humores concoquere ac digerere, quo sensu dixit Hippocr. in eodem libro *Aphorismor.* 2. *Ubi somnus delirium sedat, bonum*, & Gal. in *comm.* somnum commendat, ubi inflammationem, vel febrem, vel dolorem, vel delirium sedat. Cognoscitur vero bonus vel ex eo, quod, uti in 5. *Coac. præf. text.* 151. habetur, sit profundus neque turbulentus, hi enim habent firmum iudicium. Optimus est somnus, qui plures vigilias sequitur, ubi ægroti suavius dormiunt, etiamsi diu perseveraverit. Gal. siquidem in 1. *Prorrhetic.* narrat quosdam, qui quum tribus quatuorve diebus vigilassent, per diem noctemque dormiisse magno juvamento: omnium maxime pueris auxilio esse solent, atque in ipsis laudantur. Atque hæc de somni naturalis iudicio; nunc de iis, qui præter naturam sunt, dicamus. De quibus in *Coac. præf. text.* 178. legitur: *Sopor ubique malus*. Nam etsi in ebriis, ut aliqui dicunt, somnus neque plane commendetur, neque damnetur, tamen plures ipsorum quum diem sopore profundo duxissent, itidemque & noctem, numquam amplius revixerunt. Proinde divine quidem Hippocr. de his ita habet in *Aphorism. sect. 5. Aphor. 5. Si ebrius quispiam derepente obmutescat, convulsus moritur, nisi febre corripiatur, aut qua hora crapula solvitur, vocem recuperet*. Sed utrum ex comatosi somni quicquam boni possit significari? Certe quidem, quando non raro crises, quæ sanguinis e naribus aut parotidum eruptione fiunt, præcedant, sanguine quippe in caput sublato: sed huiusmodi iudicium coctionis signa in excrementis, & alia critica signa confirmabunt. De quibus in *Prorrheticor. l. 1. text.* 168. legitur: *In capitis dolore coma & surditas abscessum aliquem post aures eructant: & postea ibidem text.* 169. *Hypochondrii contentio cum comate fastidioso & capitis dolore parotidas effluere faciunt*. Sed ad malos somnos, qui omnes tales censentur, ubi modum naturæ excesserint, & Hippocrat. in *secundo Aphorism.* 3. ita scribente: *Somnus atque vigilia utraque, si nature modum excesserint, malum*. Sed maxime dormiendi spectanda erit consuetudo, quum sit altera natura. Mali præterea omnes haberi debebunt, qui nihil juvant, & omnium maxime qui lædunt. Hippocr. de his in 2. *Aphorism.* 1. ait: *in quo morbo somnus laborem facit, mortale*: & Galen. in *comm.* ait: *quemadmodum somnus in accessionum declinatione est utilis, si juvet ægrotum, ita si ipsum lædat, esse letalem*. Docet vero ibi Galen. somnos lædentes esse in febribus, a quibus vel febres, vel symptomata non diminuuntur, sed augentur, vel exacerbantur, aut nova fiunt: uti quum dolores concitantur, vel deliria, vel ubi ante somnum ægroti deliria loquuntur, expergefacti etiam perseverat in delirio, aut si ex somno coma evadit, quippe ubi post somnum difficulter, vel non, excitantur. Huiusmodi omnia fieri propter humorum malignitatem, qui cum calore naturali non concoquuntur, ad viscera recurrunt, eaque aggravant, ut Galenus ibidem nobis prodidit. Comata vero in principiis morborum, utpote quod soleant fieri a multa humiditate, cerebrum diluente, nonnisi gravis ac periculosi morbi erunt indicia, quum tantam humorum multitudinem significant, atque ea cerebrum lædi cœpisse, quæ clarius judicabuntur ab iis, quæ postea illucent. Nam si letale signum illuxerit, perniciosum est, sicuti in uxore Olympiadæ, ut ex 7. *Epid. text.* 49. p. 1221. constat, fuit observatum. Hæc enim quinta die facta comatosa excitantes non sensit, voxque, quæ ei defecerat, non solvebatur, nec quicquam allevabatur, spiritusque aderat sublimis, qui per nares trahebatur, a quibus, coma fuisse perniciosum, præostendebatur. Coma itidem, quod non in principio, sed in vigore post calidissimum sævissimumque morbum apparet, est exitiale non minus quam ex virium languore concitatum, quale in Hermocrate fuit observatum, de quo Gal. in 3. *Epidem.* (*Vide historiam in Hippocr. lib. 3. Epid. Ægr. pag. 1062.*) ita habet: *Reliquum ergo est, per refrigerationem insignem cerebri, aut facultatis imbecillitatem Hermocrati Coma induxisse die undecimo. Utrum autem sit horum, extreme est perniciosum. Nam insanabilia ea esse demonstratum est frigora, quum calidis morbis ac siccis succedant. Sed quod virium imbecillitas facit, exitium præ-*

Somni unde cognoscuntur boni & utiles.

Somni comatosi aliquando boni.

Somni quoniam in febribus lædunt.

Comata exitiosa.



*ximum notat.* Diximus autem cognosci hoc genus comatis ex Gal. in 3. *Epid. Com.* 1. text. 7. ex eo, quod ita affecti, postquam oculi conniverint, aut nihil prorsus aut parum dormiunt, sed vigilant, nec attollere tamen palpebras possunt. Demum exitiosum non minus esse coma illud constat, in quo, ut Galen. in 3. *Progn. text.* 11. Comatosi sublati oculis intuentur inconniventer. Cujusmodi in congelatis seu deprehensis observatur, de quo ibi Galen. ait: *Considerari autem convenit hunc in modum suspensiones etiam oculorum per somnum; Si quid enim candidæ partibus subapparet commissis palpebris, nec alvi fluor aut medicamentum in causa est, nec ita dormire consuevit, vitiosum indicium, letaleque admodum est. Quod facultatis moventis palpebras extinctionem significet.* Quod in uxore Theodori ut ex 7. *Epidem. text.* 27. pag. 1216. apparet, fuit observatum. De qua Hippocrat. ait: *Similiter oculi demissi ad infernam palpebram magis inclinantes rigide ac stupide intuentes, albæ oculorum partes pallidæ & mortales.* Hoc modo spectant congelati, qui affectus Græcis *Catochi & Catalepsis* dicitur, seu *Batocho* vexati, ut Gal. in *Prorrhet.* de quibus Auctor ille in 3. lib. *Prorr. text.* 96. scribit: *cum virium exsolutione quum catochas tum aphonias esse perniciosas.* Ceterum ex comate licebit iudicium facere non tantum ex ipsius causarum varietate, sed etiam ab iis quæ præcesserunt, & una cum comate illucet, atque ab iis non minus, quæ postea apparent. Veluti a prægressis signis, ubi a longa vigilia, exempli gratia, ex calidissima siccimaque causa oborta, coma postea fiat; hoc enim esse letale signum, alias a nobis dictum est, quando nuper fuerit demonstratum, letalia esse frigora, quæ succedant calidis siccisque morbis. Hinc Medici omnes colligunt veterum a phrenitide esse exitiosissimum morbum. Quare & coma vigilias securum, nisi criticum sit, perniciem ostendit. Eodem modo ex signis, quæ simul cum ipso comate, bonis & malis, bonum malumque fiet iudicium. Nam quum simul alia gravia symptomata illuxerint, graves affectus, simul & iudicium erit difficile, ut quando comatosi sunt, simul etiam vigilant, qui affectus solet denotare haud parvam malignitatem; ubi etiam comatosi vigiles quoque & deliria loquuntur, quod iudicium notasse Hipp. in 3. *Epid. sect.* 3. pag. 1085. & sparsim in historiis *Ægrorum* illo in libro expositis dicemus. Quum vero cum comate etiam gravia symptomata illuxerint, grave redditur iudicium. Nam auctor *Prorrhet. in l. 1. Prorr. text.* 89. ait: *Coma cum oculorum perversione malum, l. 1. text.* 89. & in l. 1. *comment.* 5. text. 32. & 33. *Coacorum præfagior. text.* 180. *Qui comate oppressi, ab initio exsudarunt leviter, urinis coctis ardentes citra iudicium refrigerantes, brevibus intervallis ardore redeunte, torpidi, oppressi comate, convulsione subinde capti, perniciose habent.* Neque mirum, quum concursum noter multorum letalium signorum: & sequenti ait text. 181. *somni similes iis, qui comate laborant, & perfrigerationes letales.* Sed hoc erit in febris ardente intelligendum, in qua ægri intus uruntur, exterius algent, in quibus coma semper perniciosum erit. Ab iis vero, quæ postea sequuntur, probe quoque sciri potest, quid ipsum coma mali portendat. Aliquando enim criticum esse ostenditur, quum ipsum bona aliqua evacuatio sequatur, aut aliqua excretio. Proprium vero comatum esse videtur, ut critice parotides futuras soleant portendere, de quibus in l. 5. text. 181. *Coacorum præfag. text.* 183. *Comate pressi, fastidiosi ab Hypochondrio dolentes, pauca vomentes, in aures abscessus habent. Prius autem tumores circa faciem cum comate.* Aliquando vero purgationem per alvum; de qua etiam in eodem libro text. 182. legitur: *Qui Comate pressi, labore & lassitudine fracti, obsurduerunt, erumpente alvo, rubra dejiciunt circa crism, idque juvat.* Auctor *Prorrhetic. lib. 1. Prorrhetic. text.* 1. & *Coac. præfag. text.* 179. dicit, *stillas sanguinis in comatosis esse letales;* idemque significant ceteræ aliæ omnes malæ evacuationes, & omnia mala symptomata: si enim talia post coma illuxerint, iudicium erit periculosum, veluti si in comatosis succedant convulsiones, deliria, aphonix, anxietates, dolores viscerum fortes, atque alia, quæ nedum non bona, sed quinimmo apprime perniciose existunt. Atque his claudatur sermo de Prognostico a somnis iudicando susceptus.

*Comata  
quid criti-  
ce solent  
pervande-  
re.*



# PROSPERI ALPINI MAROSTICENSIS

DE

## PRÆSAGIENDA VITA ET MORTE ÆGROTANTIUM

LIBER TERTIUS.

C A P. I.

*Quantum ad prædictionem cognitio motricis facultatis Medicis conducat.*



Robe cognita firmitate, imbecillitatem facultatis ratiocinatricis, atque ab ea quoque modo, quo prædicendum sit in ægrotis, perspecto, restat, ut tantumdem quoque in motrice laboremus. Cujus quidem facultatis cognitio ceteris ad prognosin non minus est utilis. Hanc vero recte valere, & robore non carere, denotant partes corporis, ubi recte ac secundum naturam moventur, & impotentiam seu imbecillitatem actiones diminutæ, aut vitiatæ, aut prorsus sublatae declarant. Est vero motricis actio læsa, qua imbecillitas facultatis dignoscitur, triplex: quippe aut imminuta, aut sublata, aut denique vitio quopiam affecta. Diminuta hæc facultatis actio in senibus maxime observatur, qui sane caloris innati defectu ægre partes corporis movent sæpiusque in his partes ob eam causam tremunt. In resolutis & congelatis prorsus tollitur; vitaturque in convulsis & epilepticis. Partibus itaque corporis secundum naturam admodum se habentibus, facultatem recte valere, roboreque non carere, scimus, quod in morbis perpetuo bonum sit, licet ex hoc solum non debeamus judicium de morborum eventu facere: sed tempus expostulat, his præmissis, ut sigillatim præsagium ex singulis hujusce motricis facultatis symptomatis persequamur a decubitu ægrotantium exordientes, quum ex ipso motricis facultatis robur atque infirmitas maxime nobis innotescat.

*Motricis  
facultatis  
cognitio  
quantum  
ad prædi-  
ctionem.*

C A P. II.

*De prædictione ex decubitu, & primo de optimo, qui salutem præfagit futuram.*

Decubitus in ægrotis motricis facultatis potentiam ac infirmitatem, seu debilitatem omnium maxime ostendere, neminem Medicorum lateret: & merito sane ex ipso decubitu possumus, quanta ea sit facultas, conjicere. Motus enim, qui in decubitu fit, a duobus quidem pendet; a facultate quidem membra movente, atque ab ipso quidem corpore, ejusque membris per se motis. Hoc in cadaveribus spectatur, & moribundis, qui ex gravitate deorsum moventur, illud in recte valentibus, & in ægrotis ad sanitatem inclinantibus. Recte sane Diocles dicebat animalium corpora ἐκτὸς φέροντο; καὶ τὸ φερόμενον, idest ex ferente, & ex eo quod fertur, constare. Nam anima quidem seu virtus ipsa est, quæ fert; corpus vero id, quod fertur; hoc naturaliter deorsum movetur a gravitate, illa sursum deorsum, ante, retro, in latus movet ad arbitrium, aut

*Decubitus  
quid in  
ægrois  
notat.*



*Decubitus  
quinam  
boni.*

quasi suspensa in aere membra continet, dum musculos contrahit, tendit, sistit, ne proprio & elementari motu deorsum delabantur. Ubi itaque corpora vix moventur, convertuntur, eriguntur, sed præ gravitate facilius deorsum delabuntur, nobis significant facultatem animalem majori ex parte esse extinctam ac resolutam. Hac enim integra existente, nihiloque diminuta, corpora facile quomodolibet ab ægrotis moventur, convertuntur, eriguntur, brachia, manus, caput in aere sustentur, atque hoc est vivere, seu vita, quæ eatenus est, quatenus anima ipsa corpori firmiter copulata manet, qua disjuncta a corpore mors succedit, seu interitus. Ubi itaque plurimum ipsa anima in corpore valet, optimos decubitus spectamus, eaque prælangente, pessimos. Sed age de bonis modo agamus, & quomodo in acutis morbis ab ipsis liceat prælagii rationem habere. In 7. *coac. præf. text. 497.* scriptum est, optimum esse decubitum, veluti quis sanus solitus fuit decumbere. Neque mirum, quum ii, qui gravi morbo laborant, non possint eo modo decumbere, ut antea per sanitatem solebant. Fracti viribus supino decubitu oblectantur, distentis cruribus, ac brachiis jacent, inquieti ac anxii in uno decubitu consistere nequeunt, nullamque formam decubitus servant. Delirantes seipsos foras e lectulo projiciunt, pedes ac etiam pudenta nudant, aliquando profiliunt. Moribundi præ facultatis impotentia ad pedes deorsum delabuntur. Quare decubitus, qualis fuit per sanitatis tempus, seu qui sanorum sit similis, merito optimus erit, & significat ægrotos non vexari maligno, aut periculoso morbo. Quem Hippoc. quoque in primo *Progn. p. 37. lin. 33. & seq.* laudavit, quum ita dixerit: *At ita cubare ut sani solent, saluberrimum est. Progn. p. 39. lin. 33.* Optimum vero est, ubi corpus, quod laborat, facile convertatur, assurgendoque alacre sit, decumbat, stet, membra sustineat. Hæc enim actio prompta ac expedita nervorum robur, spirituum copiam, & facultatis animalis integritatem denuntiat. Atque hoc est, quod Auctor prælag. *Coac. text. 493.* ita habet: *Converti autem facile ægrum oportet, alacremque esse, dum se attollit, exsurgitque.* Hippocrat. vero in primo *Progn. p. 37. lin. 33. & seq.* de optimo locutus, ita habet: *Cubantem offendi ægrum a Medico oportet in latus dextrum aut sinistrum, ac manus, cervicem & crura paullulum reducta habentem & omne corpus molliter positum: ita enim plerique bene valentium cubant. At ita cubare, ut sani solent, saluberrimum est.* Ex quibus colligitur tria ad optimum decubitum expeti, primum ut ægroti in alterutrum latus cubent, quod sane, ut Galen. docet in commento, talis decubitus indicat robur facultatis per musculos firmantis corpus, veluti debilitatem ostendit, ubi in latus æger cubare nequit. Secundum, ut manus, cervicem, & crura paullum reducta habeat; hoc enim consuetum plerisque benevalentium est. Tertium, ut corpus molliter positum jaceat. Gal. vero in primo libro de *Humoribus text. 24.* ait, *ut totum corpus non siccum, sed humidum sit.* Non ut putant aliqui, quod corpus omne æque calidum molleque esse debeat, sed ut recte Galenus docuit in primo *Prognosticorum* loco citato, quod secundum declarer, quippe corpus ægri debere manus, cervicem, cruraque paullum reducta, minimeque immoderatus aut reducta aut extenta habere, & quod intensa sicca omnia videantur, propterea laudavit corpus molliter positum, idest, ut non siccum, sed humidum.

Quod Galenus in *Comment.* ita expressit: *Igitur immodici habitus, extentis admodum nervis, officiunt, quomodo libro de motu muscul. jam definitum est.* Qui vero inter habitus immodicos incidit, nequaquam intentus est; quocirca talem vocavit mollem, quia corpora molliora intendi non solent. Quam rem clarius quoque declaravit in l. 1. de *Humoribus comment. 24.* Quocirca oportet, ut ipse consulit, brachia, & crura parum reducta esse, ut totum corpus jaceat extra figuras extremas: extremas autem figuras intelligo, in quibus longa extensio aut flexus, sive artuum, sive spinæ sint, quæ nervis supra modum extentis fiunt. Atque hi sunt optimi decubitus, qui cum aliis bonis signis salutem prænuntiant. Nunc ad significantes contrarium declinemus.



## C A P. III.

*De malo decubitu in acutis morbis, exitium denotante.*

**M**alum omnem esse decubitum, qui recte valentium non est similis, ex præmissis cognoscitur. Quemadmodum etiam dictum est, optimum esse, si quis ægrotus alacriter assurgat, aut in lectulo convertatur, quod vigere facultatem animalem, motricem appellatam, indicat; ita si cum labore, & gravitate moveatur, prælanguidam ostendit. Ex quo in *Coacis præsagiis text. 493.* legitur: *At gravitas totius corporis & manuum ac pedum mala est; præsertimque non oppressis musculis plenitudine, nec subita aliqua vacuatione aut occasione manifesta prægressa. Cum gravitate vero hac, (quæ motricem læsam denotat) si digiti (addidit auctor Coac. præsagiorum textu eodem) lividi sint, & ungues, mors est in propinquo, quod gravitas corporis animalem defecisse facultatem, & lividitas digitorum, & unguum, caloris conspicuam, qui a corde manat, extinctionem significet.* Damnatur quoque decubitus propterea supinus ab Hippocrate, qui extremas figuras ostendit, quod in *primo Prognosticorum p. 37. lin. 39.* ita expressit: *Supinum vero cubare manibus & cruribus extentis, minus bonum est: sed in Coacis text. 497. rectius scriptum est, bonum non est.* Et Gal. in *com.* dixit, talem habitum jacentibus omnino bonum non esse, idque vel etiam ita esse, ex Hippocrate demonstrat, quum ipse dixerit ibidem, si vero proclivior fuerit, & subinde ad pedes delabatur, majori cum periculo est; tamquam enim prædictus habitus cum periculo sit. Hunc vero decubitum, Galeno visum est, neque ad sanitatem, neque ad mortem prædicendam, vim insignem habere.

Ceterum non desunt, qui putent supinum decubitum esse bonum, & primo, quod ingenti labore fatigati eo decubitu maxime recteantur; quoniam omnes musculi (Thoracis exceptis) quiescunt, atque etiam, quod, supino corpore, in partem imam ac gravissimam, ceu navis carinam, homines procumbant; non minus etiam, quod resolutæ vires animales non alio decubitu magis tueri possint, ac etiam ad excludendos calculos e renibus, e vesica, hic jacentis habitus conducatur. At si hac ratione bonus decubitus vocetur, quis dubitabit etiam malum esse? Quum musculi Thoracis, ascendentes inter inspirandum, supino homine magis laborent, quam ipso erecto, aut alio modo decumbente. Hic etiam decubitus, si diu servetur, multos morbos vel etiam gravissimos parit, ut epilepsiam, incubum, paralytin, atque apoplexiam. In supino enim decubitu humores, vaporesque ad postremum cerebri ventriculum omnium dignissimum destillationesque facilius ad thoracem, atque ad renes deducuntur. At hoc modo nos non consideramus, quatenus nimirum causa vel boni vel mali ad corpus esse possit, sed ut signum sit ad prognosin faciens. Qua ratione perpetuo dicimus significare facultatis debilitatem; omnes enim, qui supine jacent, nisi sane ita consueverint jacere, debiles sunt. Hic vero decubitus, quippe supinus, aliquando est arbitrarius, & fit præ mollitiæ quadam & languore animi, vel præ mærore: ita aliquando decumbunt ægroti, aut præ accessionis vehementia, aut denique ex insigni vacuatione. In his quicquam certi supinus decubitus ad præsagium non habet. Ubi vero ab iis non fit, sed supine jacent, manibus cruribusque extensis, malum est; malumque itidem est, teste Hippocr. in *text. 21. primo Prognosticorum p. 37. lin. 39. & 47.* si crura cubantis supini admodum reducta distractave fiant: delirium enim significare Galenus docuit. Si vero, ait Hippocrat. *ibid. lin. 41. proclivior est, ac deorsum delabatur subinde ad pedes, majori cum periculo est.* Nos vero dicamus, hunc esse exitialem decubitum. Pessimum vero erit, ubi etiam corpus supine decumbit, quasi projectum cadaver, ita ut omnia membra prostrata sint, caputque in pulvinar erectum reflectatur, aut sublato mento, quicquid est anterioris colli, emineat, aut mentum claviculis contiguum sit. Proximæ enim mortis est argumentum. Soluta enim

Decubitus  
quinam  
malus.Decubitus  
supinus  
quinam  
malus.Quenam  
mala pro-  
ducit, se  
diu ser-  
vatur.Decubitus  
quinam  
pessimus.



animæ potestate grave corpus in dorsum jacet, projectis cruribus & manibus ad pedes devolvitur, vel exstante mento & gutture caput in posteriorem partem recidit, vel quasi annuens claviculis incumbit. Quo sane decubitu in foribus exitium esse significatur. De quo Galenus in primo lib. de Humoribus text. 24. ita habet: *Scito igitur nunc dejectionem appellari, quum quis modo hominis viventis decumbere non potest, sed tamquam mortuum inanimumque corpus deorsum fertur. Quum enim quis jacens ad pedes sublabitur, ut Hippoc. sensit, signum est virium ad extremam imbecillitatem perductarum; non posse aut stare, vel sedere, vel exsurgere, est certe minus grave; sed dejectum esse modo inanimi corporis, quum robur universum est ex omni parte exsolutum, & perditum ἐπὶ πᾶσι vel Erriphthe, scilicet dejectum, idem in sexto Epid. sect. 1. text. 19. esse pessimum docuit ubi voce ἐπὶ πᾶσι utitur ad oculorum projectionem denotandam. Quem decubitu ad pedes, Galen. demonstrat in libro tertio de motu musculorum, exemplo cadaverum, esse exitiosissimum; quod si corpus hominis mortuum sic inclinaveris, non enim ne minimo quidem tempore manebit, sed supinum aut pronum statim fiet, quocumque gravitate verger.*

Decubitus  
ad pedes  
pessimus.

Oris hia-  
tus inter  
dormien-  
dum pes-  
simus.

Decubitus  
mali.

His addamus eos non minus perniciose se habere, qui hiant ore dormiunt, teste Hippocrate in primo Prognost. p. 37. lin. 46. qui dixit: *Si vero hianti dormiat ore, exitiosum est.* Quod prælagium diverso modo expressit Auctor Coacorum prælag. text. 497. quum dixerit: *letale autem est, & hiant ore dormire semper & crura supini jacentis valde incurvata esse ac complicata.* Oris hiatus fit vel propter facultatis maxillam inferiorem moventis imbecillitatem, vel propter ingens cordis incendium, aut ex utraque hac causa, vel propter particularem resolutionem musculorum, qui maxillam inferiorem cum superiori committunt. Gal. in 7. l. text. 29. vero ait: *multo majorem noxam significare oris habitum citra somnum: & in secundo, de motu Muscul. c. quarto, scribit: supinum jacere & hiare, stertoris, aut exsolutionis, aut ebrietatis, aut ignavia signa esse.* Ceterum non minus perniciosum est, alios in delirio, alios extra manifestum delirium, quod ex oratione intelligitur, provolvere se ad margines lecti, ac primum pedes excludere, deinde quasi desurgere, corpus erigere, ac nisi cohibeantur, vel excidere vel surgere. Ex quo obscuro delirio, ex hoc signo edito, Hollerius in Coacis prælagiis testatur, se, qui convaluerit, vidisse neminem. Addimus nos ex Hippocrate in eodem primo Progn. p. 37. lin. 51. erectum ægrotum velle sedere, in acutis, malum esse; pessimum autem in peripneumoniacis & pleuriticis. Hoc vero Hippocrates hisce verbis expressit: *Si vero velit residere æger in ipso morbi vigore, in omni morbo acuto, malum; pessimum vero in pulmonia est.* Qui pulmonia infestantur, (ait Galenus in comment.) ii dicunt sentire magnam in thorace angustiam, dum supini cubant, residentes vero fieri spirantiores; decumbit enim ad spinam, per supinum jacendi habitum, pars in pectore thoracis, a qua pulmo arctatur, nec idoneum accipit aerem in spirando: per alios vero morbos, quoties vigent (id enim maxime considerandum est, tamquam non sit temere additum,) exitiosissimum esse, velle ægrum residere in ipso consistendi vigore. Amant enim tantisper, maxime perpeffi, immoti cubare, & si quis eos excitat, conflantur. Itaque arbitrare propter vehementem spirandi difficultatem, aut inquietationem, aut delirium, residere ægrum aggredi per consistendi vigorem ægrotationis. Huic similis videtur decubitus, quem Hippoc. in eodem libro p. 37. lin. 43. ita tradidit: *Si vero nudos habeant pedes nec admodum calidos, ac manus, collum & crura dispergat inequaliter, malum est; significat enim inquietationem.* In iis vero, qui animo molles sunt & delicato, quicquam certi non habent, quum hi vel etiam ex levissima febre ita decumbant: at in aliis scito fieri vel vitio oris ventriculi, vel propter virium imbecillitatem. Hoc idem in Coacis prælagiis text. 497. ita legitur: *At pedes nudos habere & manus, si quis non vehementer calidus sit, & crura disjecta, malum est; anxietatem enim significat.* Sed de hac anxietate in sequenti capite nos accuratius. Demum in ventrem quoque ægros cubare, nequaquam solitos ita dormire, malum esse, scripsit Hippoc.

Progn.



*Progn. p. 37. lin. 48. & Coac. præfag. tex. 497.* deliriumque aut dolorem circa ventris sedes significare: atque hæc de prædictione ex decubitu malo dicta sint. Nunc de anxietate & inquietudine, quæ decubitus est species, accurate agemus.

## C A P I V.

*Quid inquietatio & anxietas, seu jactatio in acutis morbis significet?*

**Q**UUM inquietatio sit jactatio quædam, quæ ad motricem facultatem videtur pertinere, quatenus est motus depravatus seu vitiatus, idcirco de hoc quoque symptomate ad prælagium nos accurate agemus, etsi de hoc etiam in capite præcedenti quædam attigimus, non inutilia tamen ad prædicendi nostram methodum hæc quoque erunt. Ceterum in primis quid per inquietationem Medici intelligant, quidque ipsa existat, atque a quibus fiat causis, nos cognoscemus. Quatuor vero nomina synonyma, quum in *Progn.* tum in *Prorr.* in aliisque omnibus libris Hippo. ad prælagii rationem facientibus, leguntur; quippe anxietas, inquietatio, implaciditas atque jactatio. Idemque hæc singula significant; tametsi anxietudinem ad respirationem læsam, quippe ad frequentem ac inordinatam, attinere quidam voluerint, tamen ad decubitus figuram vitiatam vere pertinere, ex Galeno facile deprehendimus, quum ipse in libro de *Humoribus* text. 17. ita scripserit: *Anxietatem autem vocavit, quamquam plerique tedium sui nominant, adjunt enim eos ægros anxios esse, qui decubitus ferre non possunt, sed formas mutant, quia præsens eis semper molesta est.* Et in secundo libro *Aphorismorum*, eodem modo & ægros illos anxios esse, qui accubitus non ferentes, jacendi figuram evariant, quia semper præsens aggravat eos. Nihil aliud vero his nominibus intelligimus, quam decubitus vitiatus, quippe quum morbi malignitate, aut vehementia in varias figuras decubitus æger transformatur, nec ullo consistit loco, sed varie se jactat, movet, rapit, modo sese attollens, modo se deturbans, modo in latus alterum, modo in ventrem, modo in dorsum sese provolvens, nec ullum locum, nec ullam figuram decubitus nanciscens. Anxii vero seu inquieti fiunt ægroti, vel stomacho male affecto; aut a copia ciborum oppresso, cum nausea; aut magno alicujus interni visceris phlegmone, vel virium imbecillitate, quæ non sustinet morbum; aut occulta malignitate, cor, uti in pestilente febre, obsidente; aut materia in venis, quæ sunt circa præcordia turgentes, huc & illuc agitata; aut denique critica vehementique perturbatione, seu humore ad excretionem turgente. Stomachi vero vitio redduntur anxii, aut ipso ab intempestivo cibo gravato, Hippoc. atque Galen. in lib. 2. de *Victus ratione in acut.* variis locis docentibus; veluti quando ægri post longam inediam, morborum non transacto vigore, copiosius nutriuntur, aut ubi in ore ventriculi, ut Galen. in 2. *Aphorism.* & in 1. lib. de *Humoribus*, propria quædam molesti humoris qualitas continetur, qui humor neque multus sit, neque in ventriculi spatio innatet, sed in ipsis sit tunicis immersus; aut demum, quod forte idem est, quando, ut ex Galen. in 2. *Prorrh.* text. 42. habetur, os ventris a pravis mordetur humoribus. Cognoscitur vero, quod anxii ex stomacho affecto, ut Galen. ibidem affirmavit, sint nauseabundi. Morbi etiam vi anxii redduntur homines, ardentibus æstuosisque febribus vexati, præcipueque in vigore, quo tempore ex maximo caloris æstu anxii fiunt, atque etiam (quod non levis malignitatis est signum) tales efficiuntur a maligna humoris biliosi corruptione, in magnis venis turgente, atque æstuante. Quæ anxietas præsertim apparet, ubi viscerum aliquod magna phlegmone, aut erysipellate vexatur: hi non admodum in extimis ac extremis partibus calent, quum interius tamen urantur. Ex virium quoque infirmitate, ut in 2. illo *Prorrh. comm.* 17. Gal. docet, quum virtus a corpore gravatur; veluti ubi immodicæ vacuationes præcesserint, aut quod virtus morbi malignitate extinguatur. Demum humoribus ad excretionem titillantibus seu commotis anxii & inquieti fiunt. Ex quo merito

*Inquietationis synonyma.*

*Anxietas quid.*

*Anxii unde fiunt ægri.*

*Ex stomachi vitiis.*

*Inquietatio ex morbi vi.*

*Ex virium infirmitate. Ex critica perturbatione.*

Hippoc.



Ex sup-  
puratio-  
ne.

Inquieta-  
tiones  
prognosis.

Inquieta-  
tiones  
quenam  
haud ma-  
lignae.

Bona quae  
crisis.

Quenam  
malignae.

Quenam  
pessimae.

Hippoc. in 2. lib. Aphor. 13. dixit: *Quibuscumque judicatio fit, iis nox gravis ante accessionem.* Ubi enim natura vult humores excernere, fit in toto corpore commotio, ac perturbatio, a qua anxietas & inquietatio. Addamus suppuratos quoque saepius inquietari, aut oppressis viribus & natura fatisciente, aut sublato usu respirationis, aut ex aestuante thorace, aut acrimonia puris, sensilibus partibus commorsis, aut destillatione acri ex capite ad os ventris descendente. Atque ab his causis hujusmodi symptoma proficiscitur. Quibus auditis ad praesagium descendimus. Dicimus itaque omnem inquietationem, cum Auctore *Prorrhetic. text. 39. 76. l. 1. & aliis locis*, perpetuo malam esse, (critica excepta quae crisis optimam antecedit). Verum ex inquietudinibus quaedam hujusmodi sunt, quae quicquam certi ad praesagium non habeant. Cujusmodi sunt, quae vitio stomachi fiunt, haec quidem etsi malae sint, tamen numquam per se solae quicquam certi significant de more ac vita aegrotantium praesagienda, has vero quippe stomacho affecto excitatas, ab aliis distinguere nausea vel vomitu, Galen in 2. *Prorrheticorum comment. 42.* tradidit, propterea quod ea causa inquieti nauseabundi sint, & vomant. Ex quo Auctor *Coacorum praesagiorum*, (*Textum hunc nusquam in Coacis reperire licuit*) merito dixit: anxietatem cum fastidio & nausea ventriculum laesum significare. In febribus vero intermittentibus, & in aliis morbis multis, cum nausea & fastidio inquietationes haud sunt malignae, quum saepe oborto vomitu inquietatio tollatur. Quod Hippoc. in *Theotimi uxore* vidit, de qua ipse in lib. 7. *Epidemiorum pag. 1234. text. 102.* *Uxor Theotimi in semitertiana anxietates & vomitus & horror simul, quum febris inciperet, & sitis. Procedente vero, quum febris inciperet, & calor ingens; quum melioratum potasset, & vomuisset, horror & anxietas sedata sunt.* Quare anxietas & inquietatio cum nausea & fastidio non est admodum timenda, omniumque minime, quae ex vomitu, natura arteque procurato, sedatur. Veluti, quae a vomitu augetur, malignitatis non experts esse solet. Eodem modo etiam in febrium ardentium vigore, calore aestuante, inquieti aegroti timeri non debent, & quando illud ejusmodi febrium symptoma proprium sit. Bonae etiam non raro apparent, ante crisis futuram optimamque; nam ut alias est demonstratum, antequam crisis principium appareat, aegri anxii, inquieti, turbulenti fiunt, & merito quidem, quum universum corpus commoveatur, ac turbetur, natura humoris morbifici excretionem tentante. At haec inquietationes criticae criticis etiam signis ab illis distinguuntur, maximeque cognoscuntur, ubi rigor anxii supervenerit, ab ipsoque copiosorem sudorem aegroti sudant, aut plurimum vomant, aut alvus multa deiciat, aut sanguis critice fluat copiosius. De quibus in 1. *Coac. praes. comm. 1. text. 19.* legitur: *inhorrescentes, anxii, lassitudine pressi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt: & in lib. Coac. praes. text. III.* *Qui a pervigiliis anxietate repente capiuntur, sanguinem profundunt e naribus.* Anxii quoque non raro aegri fiunt, natura ad cutim putridos malignosque humores movente, ut in exanthematum apparitione, quibus erumpentibus cessat in ipsis anxietas. Et haec sunt inquietationes in morbis non timendae. Contra vero, veluti dictum est, non malas esse cum ardentibus febribus inquietationes, omniumque maxime in vigore, quo tempore omnes, febris calore nimis aestuante, anxii redduntur: malignae ex his dicuntur, in febre, quae exterius non admodum fit calida, quum tamen intus uri aegrotos observemus. Hoc enim malignarum febrium proprium videtur, quum haec exterius placidae ac mites appareant, interius maxime turbantes: quod fit, uti dictum est, aut propter visceris alicujus insignem inflammationem, aut erysipelas, aut ob summe putridos humores in venis circa praecordia aestuantes, aut propter virium infirmitatem, aut etiam insignem crudorum humorum copiam, qua obrui natura videtur. Hi enim anxii sese jactant in febre, quae exterius est parum calida, quod non levis malignitatis nobis est indicium. Omnium vero pessimae existunt inquietationes, ut in primo *Coacorum praesagiorum comm. 1. text. 2.* legitur, *Quae cum refrigeratione anxietudines incidunt, partium praesertim extremarum, scilicet, pedum, manuum ac aurium.* De quibus Hippoc. in 1. l. *Progn.*



pag. 37. lin. 43. ait: Si vero nudos habeat pedes, nec admodum calidos, ac manus, collum, & crura dispergat inæqualiter, malum est. Significat enim inquietudinem. Quæ vero extremis partibus corporis refrigeratis non recalescentibus sunt, maxime exitiales habentur, quæ in foribus exitium esse commoneant. Quales in Sileno, l. 1. Epidemiorum Ægr. 2. pag. 696. & in muliere decumbente in foro mendacium Epidem. lib. 3. Ægr. 12. pag. 1080. Hippoc. vidit. Non minus etiam exitiales habentur, quæ cum sudore malo, die decretorio, apparent. Mali sudores sunt ex Hippocrate, ut posterius docebimus, frigidi omnes in febre continua superiorum corporis partium, quippe capitis, colli, clavicularum. De quibus in 1. Prorrh. text. 27. scriptum est: Quæ cum refrigeratione, non sine febre, superioribus sudanti partibus, fiunt implacitates, inquietationesque, phrenitice existunt, & perniciose, ut Aristagoræ: & Hippoc. in primo Epidem. comm. 3. Ægr. 2. p. 696. de Sileno moribundo: Sexto caput parum exsudavit, extremitates algebant, livescebant, multum sese jactavit: & de muliere in mendacium foro decumbente l. 3. Epid. Ægr. 12. p. 1080. ait: Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum, frigus partium extremarum, nec redibat illis calor. Quare inquietudines in refrigeratis cum malis sudoribus sunt exitiales. Quod idem est, ac si dixerimus; cum malis signis malas & cum perniciosas esse perniciosas & letales. Sudores vero capitis frigidos, extremorumque refrigerationes, esse ex signis perniciosis, docuit Hippocr. Quoad primum vide Coac. præf. 572. & 573. lib. progn. p. 38. lin. 21. & lib. de Crisib. p. 54. lin. 8. Quoad alterum vero vide lib. Progn. pag. 39. lin. 30. Inquietationes quoque in diebus criticis apparentes certius habent judicium, pessimæque existunt, quæ criticis diebus, nulla optima subsequuta evacuatione, aut sanguinis, per nares, aut per alvum, aut per vomitum, aut per urinam, aut omnium maxime sudoris, de quibus in Prorrh. lib. 1. text. 61. scriptum est: Quæ in judicatoriis diebus cum projectione & inquietatione, & absque sudore perfrictiones fiunt, male existunt. De his vero, quæ cum malis dejectionibus, Hippoc. pag. 393. lin. 9. in 3. de Vict. in acut. text. 14. ita habet: Dejectiones autem hujusmodi habent quidem & alias magnas offensas, neque hypochondriorum extinguunt ardorem, sed excitant inquietationem, & jactationem membrorum faciunt: & Gal. in comm. ait, hæc esse flammantis in hypochondriis ipsis affectionis symptomata: & de his quæ cum vomitibus apparent, Auctor Prorrh. l. 1. text. 62. dixit: Vomitiones sincere atque implacide, male. Quæ non ab immodicis evacuationibus, jam exinde natura prælangente ac viribus fere collapsis, prorsus perniciales existunt. Hæque in moribundis multis apparent. De his Hipp. in lib. 6. Epid. pag. 1212. text. 12. in historia Chartadis ait: Anxietates autem circa cor & sudor exiguus per totum fere corpus, & febricula frigescebat videbatur, & primum quidem mente constabat, procedente autem die & anxietas major & inquietudo, & spiritus paullo densior, & confidentius & benignius, quam pro tempore, alloquebatur, & excipiebat, & quedam animi deliquia videbantur supervenire, offerentibus autem quibusdam succos, & ex farina aquam, non solvebantur, sed spiritus ad vesperam valde erat multus, & jactatio multa, & in dextra ac sinistra convertens sese nullo tempore quiescere poterat. In morbis quoque acutis, si cessante dolore aliquo, partem aliquam ignobilium tenente, anxii omnes fiant, malum significatur. Quod de Larissa calvo Hipp. in 3. lib. Epid. com. 3. Ægr. 5. p. 1101. ita habet. Tertio fe-mur desit dolere, mentis alienatio & turbatio, multumque sese jactavit. Quarto ad meridiem perit. E vulnere quoque ac percussione homines anxios reddi, malum esse Hippocrates, ut ex 5. Epid. p. 1155. text. 59. constat, in illo observavit, cui caput lapide percussum fuit, & in illo ibidem p. 1156. text. 61. cui hepar jaculo fuit percussum. In phreniticis quoque exitialibus inquietationes non raro spectari, Auctor Prorrh. in lib. text. 12. ita habet: In phreniticis in principio simpliciter & clementer habere, sed cerebro permutari, malum. Ex his ergo colligamus omnes inquietationes, seu anxietates, malas esse, iis exceptis, quæ optimas crises antecedere solent; & quæ ex stomacho affecto fiunt, cum signis non

Cum extremis partibus corporis refrigeratis. Cum malis sudoribus.

Inquietationes quando pessimæ in diebus criticis.

Cum vomitibus male.

Cum vi-rum languore.

Acessatione doloris in parte ignobili. Ex vulnere.

In Phreniticis.



non perniciosus, aut ante, aut simul conspectis, aut subsecutis. Quales fuere observatae in *Sileno lib. 1. Epidem. pag. 969. Aegr. 2. muliere in foro mendacium decumbente Epidem. lib. 3. pag. 1080. Aegr. 12. Larissa calvo ibid. pag. 1101. Aegr. 5. atque in Chartade Epid. lib. 7. text. 1212.*

## C A P. V.

*De praedictione ex tremoribus.*

*Tremor  
quid.*

*Tremoris  
unde cau-  
sa.*

*Virium  
infirmi-  
tas.*

*Tremoris  
causarum  
differen-  
tia.*

**D**E Prognostico a tremoribus acturi, primo quid hæc sit affectio, & a quibus causis prodeat, cognoscendum est. Galen. in 3. *Epidem. com. 1. text. 2.* tremorem speciem affectionis facit motionis, non secundum naturam, sed secundum arbitrium diminutæ, quod symptoma est ejusdem facultatis, moventis partes corporis læsas, in quo partes contrario motu moventur, quando facultas conatur partem movere, quæ, præ imbecillitate aut pondere gravata, motionem facit ex motu contrario mistam. Cujusmodi affectio differt a motu convulsivo, quem plures in acutis febribus pro tremore accipiunt; ex quo Hippoc. in multis ægrotis tremorem pro motu convulsivo accepisse, quibusdam fuit suavis; qualis fuit, qui in *virgine illa pulchra Nerei*, ut 5. *Epid. p. 1154. text. 50.* colligitur, apparuit: quomodo forte ex Medicis antiquis Sabinus atque Metrodorus dixere, tremorem esse parvam convulsionem; quasi affectionem mistam ex tremore & convulsione intelligere voluerint, quem tremorem motum convulsivum, atque convulsionem ex materia non proportionata, vulgus Medicorum etiam appellat. Alii etiam putant Hippoc. aliquando tremorem pro rigore accepisse; veluti quum in 4. *Epid. 1125. text. 13.* dicat *de adolescente peregrino* sexta die judicato: *Septima rediit & dimisit cum tremore:* idest, ut ii volunt, cum rigore; quod tamen verum esse non videtur, quando vere ibi Hipp. tremorem, minimeque rigorem, intellexisse, nobis vel ex eo persuadetur, quod in eo crisis, sexta die facta, perfecta non fuerit, sed partim excretionem & partim transmissionem materiæ morbificæ pituitosæ, quæ musculos nervosque gravans tremorem faciebat. Sed de his satis, atque ad tremoris generationem nunc declinemus, de qua Galen. in *lib. de tremore, rigore, palp. & convuls.* agens, scribit tremorem fieri a virium infirmitate, seu ab motricis facultatis imbecillitate, quæ aliquando per se propria ratione est imbecilla, ut in senibus, qui jam viribus defecerunt, & aliquando propter alias causas, quatenus contingit, ex ipsis ut motiva hæc facultas dissolvatur. Proinde Gal. dixit hujus facultatis imbecillitatem fieri aut alimenti inopia, ut in cholera, valido alvi profluvio, largo sanguinis fluxu, atque in magno jejuniio, a quibus alimentum absimitur, & exinde facultas evadit imbecilla; aut vitali robore soluto, ut fit in stomachicis, cardiacis, animo defectis, frigore violento; aut denique plenitudine pondere gravante musculos, nervosque. Idem vero in 3. *Epid. comm. 1. tex. 2.* nobis prodidisse visus est, quum tremoris causam fecerit musculorum virtutis imbecillitatem, eamque aut propria ratione fieri, aut ob copiam humorum gravantem, aut ob famem, lassitudinem, vigilias, curas, immoderatam venerem dixerit, quæ omnia calorem nativum, seu vires resolvunt. Verum consultius erit, ipsum Galen. clarius adhuc tremoris causas, & generationem, in hoc loco tradentem audire, qui ita habet: *Fit igitur tremor non solum ex laborantibus tum musculis tum nervis; verum quoque & valentibus, ubi supra vires quis grave aliquid aggreditur, vel manibus portans cernitur. Itaque adolescentes quidam validissimi, dum prægrave quippiam gestant, cruribus obtremiscere, & præsertim ubi scalas ascendere tentaverunt, quod illis & ex gravissimo pondere, senibus vero atque aliter imbecillis ex minore accidit, nempe & hoc imbecillis grave: & paullo post ita causas omnes tremoris complectitur, dicens: Jure igitur optimo, (in comm. de trem. convuls. & rig.), tremorem ex virium infirmitate perpetuo fieri demonstravimus. At quoniam interdum quidem virtus ipsa per se imbecilla est, interdum ob animi affectum, atque etiam, quod nullo modo sua pro-*



propria ratione affecta, ex gravi pondere hoc patitur: tres itaque causarum differentie tremoris existunt, instrumentorum scilicet arbitrio deputatorum intemperies, passionis animi, & grave onus. Intemperies vero quum calida, tum frigida, tum humida, tum sicca poterit musculos ita reddere imbecillos, ut exinde partes obtremiscant; caliditas quidem resolvens, seu dissipans partis nativum robur; aut frigiditas violenta, extinguens calorem nativum; aut humiditas, musculos imbibendo gravans; aut siccitas demum, humidum absumens, quo calor servatur, & alitur; hinc plures letalium phrenitidum in tremores, nervorum principio, nervisque ipsis immoderatus siccatis, desinere observatur. Animi vero passio, veluti timor, tristitia, immoderatum gaudium, & alii affectus animi, qui vires dissolvunt: aut denique grave onus, quo muscoli gravati nequeunt secundum voluntatem recte moveri. Sed his præmissis ad prognosin descendamus. Itaque dicimus quosdam tremores in principiis morborum apparere, & quosdam postea; nunc de iis, qui observantur in principiis. Hi enim, ut docuit Gal. in 3. Epid. comm. 1. text. 2. numquam in morbi principio citra validum morbum, vel famem, vel lassitudines, vel vigilias, vel immoderatam venerem, aut ob humorum copiam gravantem. Quare quum ex tremoris causæ non præcesserint, humorum multitudinem tantum significant, nihilque certi ad Prognosticum per se soli; tametsi morbos graves significant, ex eo, quod omnis humorum multitudo difficilem reddat morbum. De hujusmodi tremore Hippocr. ait in Epid. lib. 3. Ægr. 1. pag. 1059. *Pythion, qui prope telluris sacrum habitabat, cepit primo die tremor a manibus, febris acuta, deliriura*: qualis etiam tremor fuit observatus in *Cherione* tertia die, ut Hippocr. ibid. Ægr. 5. pag. 1072. Ceterum etsi in morborum principiis tremores copiam humorum, musculos aut nervos gravantem, nisi aut propter vigiliam, aut nimium jejunium, aut lassitudines, aut vigilias, aut immoderatam venerem, aut animi curam evenerint, significant; tamen ægroti periculo non vacabunt, si gravi ac maligno morbo, vel etiam longo, vexentur, quando nedum hi, sed vel etiam omnis morbus sit timendus in homine, quacumque de causa debilitato. Dixi illos, ob copiam humorum, per se solos quicquam certi de salute ac morte ægrotantium minime præmonstrare, verum si una alia symptomata gravia illuxerint, reddetur judicium difficile: cujusmodi in uxore *Emmyrrhis* ab Hippocr. fuere observata, de quibus in 4. lib. Epid. pag. 1138. text. 39. *uxor Emmyrrhis modo non morboſa videbatur sine febre, fatua esse, deinde in tremorem venit totius corporis & liquationem, & fastidium & sitim, & frigida erat*. Quod præſagium quoque illuxit in ſene illo, de quo Hippocr. in eod. lib. Epid. pag. 1139. text. 41. scripsit, post recidivam tremulum fuisse in initiis, in labiis & voce, quo tempore cutis corporis est observata circumtensior, frigida extrema fuerunt, quique merito obiit; tametsi hujusmodi tremorem is forte a vermibus, ut aliis quoque visum est, passus fuerit. Atque hoc præſagiunt tremores in morborum principiis. Quandoque vero sine alio morbo apparent, seu morbis statim incipientibus, ubi neque ebrietas, neque aliqua externarum nuper dictarum causarum præcesserint, apoplexiæ signum esse solent. Quod præſagium indicavit Hippocr. in eod. 4. Epidem. pag. 1136. text. 36. hisce profecto verbis, dicens: *Incipientibus veluti subtremituli, & digiti & labia quum loquerentur, itidemque aliæ partes: & proterve lingua citiori ac volutiore præditi. Rubor in facie præcipue his erat. Hi vinum bibebant, aut vomitu commodo uſi intumeſcebant*. Idque tremores in morborum principiis præſagiunt. Ex iis vero, qui postea apparent, quidam criticam humorum transmutationem, natura a visceribus ad musculos propellente humorum moleſtorum partem, qui optimi sunt, modo una cum coctionis signis apparuerint. Cujusmodi fuit tremor in adolescente peregrino, sexta die judicato, ut 4. lib. Epidem. pag. 1125. text. 13. apud Hippocr. habetur, quem febris septima die cum tremore dimisit, quippe noxiis humoribus a principibus partibus ad musculos critice transmissis. Sæpe vero fit, ut, instante crisi per vomitum, tremor labium inferius teneat, quem tremorem Gal. inter signa futurorum in morbis vomitum in lib. 3. de Crisibus cap. ult. recensuit. Atque hi sunt

*Tremores  
in morbo-  
rum prin-  
cipiis  
quid præ-  
ſagiunt.*

*Tremores  
quid in  
morbis ſi-  
gnificent.*



Quinam  
valde ti-  
mendi.

sunt tremores in morbis post principium observati, minime timendi. Sunt vero alii omnes in febribus ardentibus, & in cerebri inflammatione exsiccatis nervis, aut quovis modo læso principio nervorum, quippe cerebro, obortis, letales; a siccatis quidem nervis in phreniticis tremores sunt mortales; proprii enim videntur tremores exitiosarum phrenitidum. Ex quo merito Auctor *Prorrhetic. lib. 1. text. 9.* dixit: *Phreniticæ affectiones vehementer tremulæ desinunt*, aut letales sequuntur phrenitides. Gal. enim *in com.* ait: *Tremorem sequi vehementissimas phrenitides; nervorum enim infirmitates propter affectionis siccitatem phreniticis diutissime insunt, exsolutaque virtute tum vigiliis, tum motionibus multis, simulque nervis supra modum arefactis, tremores fiunt.* Quare in phrenitide tremores perpetuo letales existunt; multoque magis, si una cum convulsibus partibus apparent, quæ omnia sequi solent vehementes phrenitides. In principio vero phrenitidis letales non sunt: tremores enim linguæ, & voces obtremiscentes deliriorum tantummodo futurorum esse signa, Auctor *Prorrh. lib. 1. text. 19.* docuit. In obscuris & blandis phreniticis, exsoluta virtute animali, solent etiam tremores observari, qui quidem omnes sunt exitiosi. De quibus *in 1. Prorrh. text. 34.* scribitur: *Tremulæ, obscuræ, blandæque & contrectabiles desipientiæ valde phreniticæ, ut Didymarcho in Coe. evenit.* Hæ enim exsoluta virtute fiunt, ut nos superius, ubi de phreniticis egimus, ostendimus. Ex gravi quoque cerebri læsione, eadem ratione reddita infirma vi morrice, fiunt tremores letalissimi, quales fuerunt in virgine illa pulchra Nerei, ab Hippoc. observati *in 5. Epid. pag. 1154. text. 50.*

## C A P. VI.

*De palpitationibus, quidque in morbis præfagiant.*

Palpitatio  
quid.

**P**alpitationem proprie dictam Gal. ac alii Græci Medici intelligunt, quemdam motum depravatum, ut Galen. docuit *in 2. lib. de symp. causis, c. 2.* non autem arteriarum pulsus, quomodo quosdam Antiquorum palpitationem intellexisse, Galen. *in 3. Prorrh. text. 52.* nobis memoriæ prodidit, ipsamque esse particulæ alicujus præter naturam dilatationem, ac distensionem, ibidem tradidit: veluti *in lib. de trem. convuls. & palp. cap. 5.* scripsit, palpitationem esse distentionem quamdam atque subsidentiam, quæ aut in toto corpore fit, qualis in phrenitico ab Hippoc. *lib. 3. Epid. Aegr. 4. pag. 1100.* fuit observata, aut in una parte, aut in multis simul: in una parte veluti ventris, hypochondrii, cordis & aliarum partium generantur seu concitantur palpitationes, ut nobis Galen. est Auctor *in nuper citato lib.*, & in omnibus corporis partibus, quæ dilatari possunt, maximeque in cute, sive loco, qui inter cutem, & carnem subjacet; atque in musculis facilius hic affectus etiam concitatur, quod meatus satis magnos habeant, in quos commode flatus crassos, palpitationum causas, recipiunt. Hos affectus vero concitari ex vapore crasso, cui non sit transitus, Galen. in loco nuper citato ita docet: *Palpitationum causam esse pronuntio spiritum crassum, & vaporosum, cui non sit transitus, hunc autem colligi oportere dico in cavitate quadam non admodum exigua, si pars distentionem sensibilem habitura sit: Quod in primo Prorrheticorum text. 29. confirmavit, dicens palpitationem a flatuoso spiritu proficisci.* Quos sane flatus a crassioribus crudisque humoribus fieri, non minusque hos flatus atque humores propter frigiditatem congeri, ibidem prodidit. Ex biliosorum vero ac summe putridorum humorum morfu, nec non a vaporibus venenosis, os ventriculi, & omnium maxime cor infestantibus, cor & ventriculum non raro palpitare, *in lib. de trem. palp. convuls. nuper citato, Galen. docuit, quem affectum Cardialgiæ & Cardiacam passionem quidam faciunt, cumque palpitatione confundunt, quum tamen vera non sit.* Sed his præmissis ad Prognosticum descendamus, & primo hoc sciamus, quippe an in morbis acutis quædam observetur palpitatio, ex qua salus ægrotis indicetur. Certe res maxime videtur dubia; quando leves quarundam partium palpitationes per se quicquam certi



certi non prædicent: ceterum solent aliquando critice concitati eo modo, quo vertigines, dolores, anxietates & huiusmodi alia critica, antequam fiat in corpore perturbatio, concitari solent. Proinde quandoque palpitaciones critice appare-  
*Palpita-  
tiones cri-  
tice appa-  
rentes.*  
 re solent, quæ facile ex futuræ crisis signis ab aliis interstinguuntur. De quibus  
*in 1. Prorrh. text. 36. legitur: Circum umbilicum dolores palpitantes, quod mentis per-  
mutationem ostendat, quippiam habent: circa iudicationem vero his spiritus univer-  
sus cum vehementi contensione penetrat. Et postea in Prorrh. lib. 1. text. 144. Ventris  
quoque palpitaciones cum hypochondrii tensione sublonga & tumente sanguinis indicant  
eruptionem, inhorrescunt autem hi.* Ex quibus colligamus, dari quasdam palpitatio-  
*Palpita-  
tiones a-  
mnes in  
morbis  
male.*  
 nes criticas salutare. His itaque exceptis, omnes palpitaciones in morbis sunt ma-  
 læ, ac non solum in morbis acutis, sed vel etiam absque alio morbo huiusmodi  
 affectus sunt timendi; presertimque, quæ in corde ac ventriculo observantur, &  
 omnium maxime in cordis passione, ex venenosis quum humoribus tum vaporibus  
 oborta, quæ in syncopen desinunt, de quibus forte Hipp. in 2. Aph. 41. *Qui  
frequenter ac fortiter absque causa manifesta exsolvuntur, derepente moriuntur.* Et  
 Gal. ait: *Sicut & ille, cui, dum exsolveretur, cor fortiter palpitabat.* Atque ut uno  
 verbo dicam, omnes palpitaciones fortes, cor invadentes sæpius, cum alia sine cau-  
 sa manifesta exsolutione, ad mortem breviter homines deducunt, ut Auctor est  
 Gal. in lib. 5. de loc. affect. c. 2. neque hi, qui hoc symptomate vexantur, multos  
 annos vivere possunt. Sed age, dicemus in morbis quidem acutis omnes palpitatio-  
 nes (criticis exceptis) esse malas, omniumque maxime perpetuas, totumque  
 corpus aut nobile viscus infestantes, aut plures partes simul; idque, quod nobis  
 refrigerationem caloris naturalis indicent, quando propter refrigerationem, ut Gal.  
 affirmavit; in 1. Prorrh. text. 29. omnem vero refrigerationem calidis siccisque mor-  
 bis maxime esse timendam, alias a nobis est demonstratum. Ex qua causa comat-  
 osum lethargicosque affectus phreniticis supervenientes letales esse, superiori libro  
 a nobis fuit demonstratum. Cujusmodi Hipp. ut ex Epidemiis constat, in multis  
 moribundis observavit. De Sileno Epidem. lib. 1. pag. 969. Ægr. 2. autem, qui obiit,  
 scripsit: *A primo hic ad finem usque spiritum magnum habuit, & rarum, hypochon-  
drii perpetuam palpitationem.* Quæ vero in toto corpore fiunt, sunt pessimæ, quod  
*Quenam  
pessime.*  
 scribitur: *Palpitaciones per totum an voce destituti moriantur:* & Gal. in comment.  
 ait: *Quum igitur corpus totum palpitaverit, fieri potest, ut qui ita affectus sit, pro-  
pter frigiditatem voce destitutus pereat, non amplius moventibus gutturis musculis,  
aut iis, qui in eos prouunt, nervis, suo fungi munere queuntibus.* De qua palpitatio-  
 ne forte Hippoc. 1. Epid. comm. 3. pag. 976. Ægr. 4. quum de Philini uxore loque-  
 retur, dicit: *Circa diem decimum quartum, palpitaciones, totum corpus dolebat,  
(quasi dixerit per totum corpus palpitantes dolores) multum loquebatur, aliquan-  
tisper mente constitit, breviturus desipuit, circa diem decimum septimum obmute-  
scebat, vigesimo obiit:* & de phrenitico adhuc clarius lib. 3. Epid. pag. 1100. Ægr.  
 4. *Postridie mane vocem amisit, febris acuta, sudavit, non intermisit, palpitaciones  
per totum corpus, nocte convulsiones. Tertio cuncta exarcebata sunt, defunctus est.*  
 Quare pessimæ & letales omnes in morbis acutis sunt palpitaciones, quæ diu, &  
 maxime totum corpus vexant; ex iis vero, quæ partes quasdam tantum occu-  
 pant, exitiosæ non minus sunt, quæ in cordis regione eo modo observantur:  
 quum in eo calidissimo morbo refrigerationem factam esse signant, quæ perpe-  
 tuo, in acutis morbis, quasi caloris extinctionem testatur, qualis forte fuit,  
 quam in Adolescente Melibææ Hippocrat. vidit, de quo lib. 3. Epidemiorum pa-  
 gina 1117. Ægr. 16. ait: *Cordis palpitatio ad finem usque perpetua, minxit oleosum.*  
 Ex quibus colligamus, palpitaciones omnes (criticis exceptis) in acutis morbis  
 malas esse, perniciosasque esse maxime, quæ diu totum corpus vexant, aut no-  
 bile viscus. Has vero perpetuo malas esse confirmabunt signa alia mala, & cru-  
 ditatis, & exitii. Quibus malis signis judicari poterant letales, quæ in Sileno, in  
 uxore Philini, in phrenitico, atque in Melibææ adolescente ab Hipp. fuere observatæ,  
 quum omnes una cum aliis signis perniciosis, ac morbo plane crudo, illuxerint.



*De convulsionibus, quidque in morbis præfagiant.*

**S**ed age de convulsionum etiam præfagio agamus, eæ namque quum solæ, tum una cum aliis morbis, etsi perpetuo malum, raro salutem, sæpius exitium Medicis indicant. Quales esse videntur, quæ in febribus, resiccatis nervis, concitantur. Quæ vero repentinæ ac in principio morbi fiunt, quicquam certi ad prognosticum non habent; non paucæ etiam in febribus apparent, & ex seipsis, præter multitudinem humorum, nihil certi ad salutem (criticis exceptis) præmonstrantes. Sed de omnibus nunc accuratius, postquam quid convulsiones sint, ipsarum differentias atque causas noverimus, agendum erit. Convulsio, *spasmus* Græcis dicta est, ut Galen. auctor est in *lib. de symptom. caus. cap. 2.* ubi nervi & muscoli præter voluntatem tenduntur, in eumque veniunt affectum, quem in motibus secundum arbitrium factis assumerunt. In libro etiam *definit. medic.* scribit, convulsionem esse affectum, qui nervis ac musculis accidit, quum modo corpus totum, modo pars, voluntatis injussu, trahitur, ex quo merito *tentio & distentio*, hoc genus a multis appellatum est; sed quidam convulsionem seu *spasmus* a distensione distinguunt, ex Hippoc. in 4. *Aphorism. 57.* ita scribente: *Si cui convulsione, aut distensione nervorum, detentio febris successerit, morbum solvit.* Sed hoc Gal. in *comm.* probe explicavit, quippe quum ex tribus convulsionum differentiis, Græce *tetanos* dicta proprie magis distentio, & non convulsio, vel ex eo dicatur, quod in ipsa non appareant partes convulsæ; quoniam æqualiter ante & retro tenduntur, atque ideo præcipuum illi nomen est datum distentio. Duplex vero est convulsio, una permanens perpetua ac sine motu conspicuo, cujus triplex est differentia, una quidam *distentio* Latinis, *Tetanos* Græcis, Celso *rigor* appellata, quippe ubi cervix una cum reliquo corpore immobilis manet, & in neutram partem inflectitur, sed juxta utramque recta intenditur, cui proprie magis nomen est datum ab Hippocrat. *distentio*, quasi a convulsione differat, quod in ipsa, ut ex Gal. dictum est, partes convulsæ non appareant. Altera *Emprosthotonos* dicitur, quæ fit, quum caput, cervix, reliquumque corpus in pectus contrahitur, quæ ob id dicitur etiam *tentio ad interiora*. Tertia *Opisthotonos*, ideo dicta a Græcis, & a nostris *tentio ad posteriora*, quando caput in scapulas flectitur. Has vero Gal. in *lib. medicarum definitionum* his verbis complexus est: *Nam & ii, quos in itinere usque ad mortem frigus oppressit, talibus rigoribus corripiuntur, quales Græci Emprosthotonos, Opisthotonos, ac Tetanos appellant, quoniam modo in anteriorem, modo in posteriorem, modo in nullam flectitur partem, sed rectum atque immobile corpus intenditur.* Altera vero cum crebro motu & interrupto. Has vero medici appellant *motus convulsivos*, ac vel etiam convulsiones ex materia non proportionata, quum a morbo, & vellicatione nervosarum partium, aut violenta contentione ac labore, qualis est *Epilepsia* Græcis dicta, atque illa, quæ per consensum ab ore ventriculi demorso, aut cerebro primo læso venit. Hanc postremam convulsionis speciem minime exquisite, & per se convulsionem dicimus, sed potius motum convulsivum, cujus quædam universalis, ubi cerebrum primario affectu læsum est, & quædam particularis prout particularis nervus aut musculus vellicatur: non secus quam etiam permanens, & sine motu, ubi totum corpus læso cerebro occupat, universalis dicitur, atque illa particularis, quæ est partis cujuspiam convulsæ. Qua ratione quidam *spasmus cynicus* appellant, oris torturam, aut melius, ubi oris partes convelluntur. De partibus vero, quæ convelli & distendi possunt, ac de loco in convulsis affecto, Galen. in 3. *de loc. affect. cap. 6.* ait omnes corporis partes convelli posse, quæ aptæ sunt moveri: etenim partes in corpore, quæ moventur, ope nervorum ac musculorum moventur. Quibus convulsis motio vitatur, veluti dentium invita concussio, *Trylmos* Græcis dicta, musculorum mandibularum est convulsio, ut Gal. in 2. *de loc. affect. cap. 2.* docuit. Ex convulsis vero partibus

Convulsio  
quid.

Convulsio-  
num diffe-  
rentiæ.

Perma-  
nens quid.

Motus con-  
vulsi-  
vi  
quid.

Convulsio  
quasnam  
partes af-  
ficit.



tibus, an spinalis medulla, an cerebrum, an nervi, & quales læsi sint, in l. 3. de loc. affectis ita docuit: *Convulsio enim universo corpore, omnes quidem autumant affici talem quampiam partem, quæ, ut in arbore caudex ramorum, sic ipsa sit omnium nervorum communis velut caudex, non paucorum in una parte, quemadmodum ramus, veluti, quando vel crus, vel altera manus forte fortuna convellitur, totius membri convulsio, nervorum, qui ad ipsum perveniunt, originem affectam fuisse, declarat, rami cujuscumque in arbore exemplo.* Quando autem universum corpus afficitur, communem originem omnium infra faciem nervorum, quæ arboris caudici proportionem respondet, affectum esse putandum est, qui sunt primi spinalis medullæ; verum etiam cerebrum ipsum putamus: etenim labra quoque sæpenu-mero convulsa videmus, item oculos, frontis cutem, totas mandibulas, similiter & linguæ radicem. At, quia omnes jam dictas partes a musculis ex cerebro nervos suscipientibus moveri, ex anatome didicimus, cerebrum, ipsis sic laborantibus, credimus esse affectum: ubi vero, ipsis illæsis, ceteras partes convelli viderimus, dorsalis medullæ initium affectum esse fatemur. Sed cognitis læsis partibus ex convulsis partibus, nunc causas, a quibus partes convelluntur, proponamus; atque primo convulsiones perpetuæ, & permanentes sine manifesto motu, de quibus Hipp. in l. 6. Aphor. 39. ita scripsit: *Convulsio fit vel ex repletione vel inanitione.* Idem Gal. in 2. & 3. de loc. affect. in 4. & 6. Aphor. in lib. de trem. palp. convuls. ac ferme innumeris aliis locis idem confirmavit, sed præsertim in 2. lib. de sympt. causis ita dicens: *At convulsio in eadem dispositionem nervos musculosque ducit, in quam, quum pro naturæ lege se habebant, ab animali virtute ducebantur. Sive igitur ad principium tensis, sive flatus influxu impletis musculis voluntarii motus erant, hæc eadem in convulsione accident, tum spiritu flatuoso in musculis gigni potente, tum multis, qui tensionem creent, (e quorum numero phlegmone est) affectibus.* Quorum caput (sicut Hippoc. dixit) duplex est; impletio, vacuatioque: in phlegmonarum generis vitiis impletio, in ardentissimis, siccissimisque febribus vacuatio. Porro quod, impletis, vacuatisque plus justo nervosis corporibus, omnia tendantur, docent, quæ in instrumentis musicis intentæ sunt chordæ, quippe, quæ sive in humidam, humectamve, sive in siccam & squalentem domum repositæ, dirumpantur, ideoque eas artifices, priusquam reponant, relaxant. Quam convulsionum generationem Gal. in 3. de loc. affect. cap. 6. hisce verbis illustravit, dicens; *Etenim si videris nervosa corpora, vel chordas ob ambientis aeris immodicam intemperiem, adeo vehementer, ut rumpantur, intentas, haud difficulter intelliges idem in animantium quoque nervis posse contingere.* Sed quomodo affecto aere tenduntur chordæ, ut rumpantur? Si venimis aridus vel admodum humidus fiat: nempe humor madefacit ipsas, ut in tumorem præter naturam attollantur, qui mox eas tendit; ac velut sol, tergora arefaciens, contrahit, ita siccitas chordas & trahit, & tendit: sic lora quoque, quum ad ignem siccantur, contrahi tendique videntur. Gal. his duabus convulsionum causis, tertiam addidit in lib. 3. Aphor. 25. quippe nervosarum partium infirmitatem, qua ratione facile puerulos convulsionibus tentari, tum propter crudum, quo exsuperant, alimentum, tum quod nervosas partes nondum validas habent, nobis prodidit. Replentur vero nervosæ partes humore sæpius crudo, a quo convelluntur, ut ex Gal. in 2. de symp. caus. cap. 2. habetur, velut in pueris fit, qui quum exsuperent crudo alimento, & habeant nervosas partes non usque adeo validas, facile distentionibus tentantur, ut Hippoc. in l. 3. Aphor. 25. docuit, hincque in 2. Epidem. comm. 5. p. 1040. inter C. & D. (Videtur enim juxta mentem Foessii, non pueris sed puerperis legendum esse: quum nusquam in Epidemicis hæc ita dicta de pueris reperire licuerit,) scripsit: *Si pueris spasmus fiat, ignem fac; qua ratione ipsarum convulsiones, vel etiam in febribus factæ, non sunt perpetuo periculose: ad quam causam reducuntur convulsiones tum ex humido aere, qua ratione, ut Gal. nobis est auctor, in 1. Epid. com. 2. pag. 944. sub finem, in humida & frigida aeris constitutione Hippoc. scribit, multos & maxime pueros convulsionibus laborasse; tum ex immodico vino factæ. Aliquan-*

Convul-  
sionis  
causa.

Convul-  
siones Re-  
pletionem.



*Siccatione  
& inani-  
tione.*

*A frigore.*

*A calore.*

*Ab eva-  
cuationi-  
bus.*

do etiam sanguine, ac biliosis excrementis nervosæ partes imbutæ tenduntur ac convelluntur, aliquando flatu, atque non raro phlegmone aliquo aut primogenio, aut consensu proximarum partium. Quales sunt hypochondriorum tentiones propter aut septi transversæ, aut pleuræ membranæ; aut hepatis, ingentes inflammationes. Ad quod genus pertinere videntur convulsiones ex vulnere factæ cum phlegmone. Siccantur vero partes, seu ut Hippocrat. verbis utar, inaniuntur, evacuanturve tum propter caloris incendium, tum propter immoderatum frigus. De his Hippocr. in 5. Aphorism. 17. ait: *Frigidum autem convulsiones, distensiones. Et paullo post Aphor. 20. ulceribus frigidum mordax, cutim obdurat, dolorem insuppurabilem facit, denigrat, rigores febriles facit, item convulsiones, & distensiones: & Gal. in comment. ait: immodicum scilicet frigus has facit convulsiones, & distensiones, & nervorum refrigerationem: sicuti enim non oportet ipsorum substantiam ab immodico calore dissolvi, sic neque ultra modum convenientem refrigerari, & in unam cogi ac cohiberi.* Frigus enim in excessu invadens nervos ac musculos, tendines, ligamenta, primo in cute parit inæqualitatem, repulso introrsum humido ac calore, deinde siccatur exprimendo, quod tenue est, cogit, densat, indurat, cogendo sinus interiores & poros, prohibet distensionem, & effluvium, atque alimenti receptionem, sic rigida manent partes, duræ & distentæ; de quibus in Coac. præfagiis text. 23. *Rigor convulsionem in posteriora inferens, interficit; & Gal. in lib. definitionum medicarum ait: Nam & ii, quos in itinere usque ad mortem frigus oppressit, talibus rigoribus corripuntur, quales Græci emprosthotonos, opisthotonos, ac tetanos appellant.* Idem & multo efficacius immodicus calor, seu caloris incendium agit; omnem enim musculorum nervosarumque aliarum partium humidam substantiam resolvendo, eæ caloris incendio maxime resiccantur, arescunt, ac propterea distenduntur, ac convelluntur. Quomodo ardentes febres, veluti ignis, nervos siccantes, eos distendunt, ac convellunt, atque ut Galenus in 4. Aphorism. 66. docet, *perniciosas efferunt convulsiones.* Eodem item modo phrenitides exitiosæ, substantiam nervorum immodico calore solventes, in convulsiones desinere solent. Atque magni æstus, eadem prorsus ratione, idem Gal. in 7. Aphorism. 13. docente, siccando faciunt, non minus & assiduæ vigiliæ, atque omnes insignes seu immodicæ quum vacuationes tum purgationes, ut ex Gal. in libr. quinto Aphorismorum 3. & 4. sexto, atque in septimo Aphor. 9. colligitur. Ipse vero has omnes siccaturæ, ut ita loquar, convulsionum causas in 3. de loc. affect. c. 5. hisce verbis est complexus, dicens: *Quippe quum convulsio fit vel a labore, vel vigiliis, vel fame, vel sollicitudine, vel arida æstuantique febris, qualem in phreniticis videre est, causam ejus ariditatem vacuationemque recte putaveris.* Quare tot causas habent convulsiones, perpetuæ ac permanentes, quippe aut nervosarum partium repletionem, aut siccationem, evacuationem seu inanitionem. Quæ vero cum manifesto motu fiunt, quales sunt epilepticæ, ac quas motus convulsivos vocant, alias causas habent. Aut enim ab humore crasso ac viscido ventriculos cerebri obstruente, quo modo universalem convulsionem, quam Græci *Epilepsiam*, alii morbum comitalem vocant, oriri Galen. in lib. 3. de locis affectis c. 7. ita scripsit: *Atque morbus quoque comitalis convulsio est omnium corporis partium non perpetua, ut in Emprosthotono atque Tetano videre est, sed quæ ex temporum accidit intervallis, atque hæc convulsio cerebro primario, & per se læso fit, veluti per consensum ipso quoque læso corpora sæpius pati convulsiones observamus quum universales tum particulares.* Galen. enim ore ventriculi læso nedum convulsiones fieri, cerebro nervorum in principio læsione communicata, sed vel etiam gravissimos alios affectus demonstravit in lib. 5. de locis affect. c. 6. Grammaticum enim, narrat, juvenem, qui quoties vel nimis vehementer doceret, aut cogitaret, aut in ediam sustineret, aut irasceretur, comitali morbo corripiebatur, quippe ex bilioso acrique succo os ventriculi mordente. In lib. vero 5. Aphorismorum 1. Galen. narrat, quemdam Adolescentem ab humore æruginoso, os ventriculi mordente, sæpius universali convulsione fuisse tentatum, eamque ipsum non reliquisse, quoad per vom-



vomitum æruginem excerneret, & in *lib. de venæ sectione* adversus Erasist. Dioscorum Grammaticum, quum diu jejunos mansisset, convulsionibus ob eam causam fuisse tentatum. Ex contentione quoque ac labore, qui fit quum ventriculus aliquod infestum expellere conetur, convulsio fit, non secusque fit vera epilepsia, dum expultrix in cerebro conatur a ventriculis expellere succum crassum ac viscidum, ipsos obstruentem, ac viam spiritibus animalibus prohibentem. Qua ratione recte quidem dixit Hippocr. *l. 4. Aphor. 16.* ab Elleboro albo, ex ejus infestissima qualitate os ventriculi mordente, fieri convulsionem quam nos Pata-vii, ubi Medicinæ opem daremus, vidimus in quodam juvene, cui album ven-ratum, seu elleborus, a fatuo quodam pharmacopœo, nigri loco exhibitus est, in aliis multis, quorum ore ventriculi aut a biliosis aut ab æruginosis humori-bus, aut ab aliquo venenorum erodentium læso. Quare per consensum etiam ex ore ventriculi læso læditur cerebrum, & homines convelluntur; ac nedum ubi hujusmodi membrum læditur, sed maxime etiam uterus læsus convulsionem con-citat, cerebro ab ipso communicata læsione, ex quo merito plures ex hysteris mulieribus convulsionibus non raro tentari solent. Galen. scribit in *6. lib. de loc. affect. cap. 5.* Viduam quamdam mulierem ex semine retento, utero læso, con-vulsione fuisse tentatam, excretoque semine crasso, foetido, fuisse liberatam. Hinc Auctor *Prorrheticorum lib. 1. text. 119.* ait, *convulsiones in hysteris mu-lieribus esse faciles*, quales Dorcadi contigisse meminit. At & ab hoc membro, quippe ab utero, atque ab aliis partibus venefica & maxime infesta aura ad ce-rebrum adscendente aliam epilepsiæ speciem Galen. in duobus pueris (ut ex *3. libr. de loc. affect. cap. 7.* colligitur) observavit, atque ab his causis concitari convulsiones non permanentes, sed cum motu quæ fiunt, nobis esto persuasum, omnium vero quum convulsionum tum motuum convulsivorum causas omnes Gal. in *lib. 12. Methodi med. cap. ult.* has esse perstrinxit, quippe has fieri a siccitate, a repletionem, a magna phlegmone, a mordente humore, atque ab in-genti frigore. Sed satis accurate cognitis causis convulsionum, modo signa, a quibus possunt futuræ præcognosci, de quibus in *lib. 5. Coac. præf. text. 85.* hæc leguntur; *Leviter feroces insanie ferinæ sunt, & convulsionem significant: Et paul-lo post text. 85. Qui capite dolent firmiter, delirantes, alvo suppressa, feroci as-pectu, rubore in facie efflorescente, in posteriorem partem convelluntur.* Has sequi cerebri exitiosas inflammationes rationi quadrat, quum illa signa phreniticorum letalium sint, propriumque, ut a Galeno in primo *Prorrheticor.* habetur, ipsos, antequam moriantur, convelli, convulsosque mori. Auctor vero *Prorrhetic. in 1. lib. 28.* ait: *In phreniticis frequentes permutationes convulsionem indicant.* In eo-dem vero *5. lib. Coac. præfag. text. 171.* scribitur: *In acutis doloribus capitis, iisdemque torpidis cum gravitate, convulsiones fieri solent: Et paullo post text. 177. Capite dolentes leviter & exsudantes, intercepta alvo, in convulsionem inci-dunt.* Atque hæc de notis convulsionum futurarum; quarum dolores tantum ca-pitis vehementes, & vehementia seu ferina deliria certe possunt prædicere con-vulsiones, reliquæ vero notæ incertius ac infidelius, sed Hippocrates in *3. Pro-gnosticorum p. 46. lin. 24.* de puerorum futuris prævidendis convulsionibus ita scripsit: *Pueris autem convulsiones accidunt, si febris acuta fuerit, nec alvus deficiat, ac si vigilant, paveant, lugeant, calorem mutant, & viridem, aut lividum, aut ru-bidum trahant. Hæc igitur nuperrime editis pueris promptissime accidunt ad septimum usque annum. Adultiores vero pueri, virique non item in febribus prehenduntur con-vulsionibus, nisi aliquod indicium existit validissimum ac deterrimum, qualia per phrenitidum accidunt.* Sed de his satis; nunc ad prognosticum ex convulsionibus sumendum declinemus, & primum de iis, quæ citra febre affligunt, pauca attingamus. Convulsionum itaque eæ, quæ fiunt repletis humore, crudo nervo-sis partibus, minus periculi afferunt ægrotis, quam quæ siccatis arefactisque ner-vis musculisque concitantur: cognoscuntur vero a repletionem factæ, eo quod re-pente fiant. Ceterum ex tribus convulsionum differentiis, *tetanus* vocata, affe-ctus est acutissimus; sæpiusque cito interficiens, quippe tribus aut quatuor die-bus,

Ex con-tensione &amp; labore.

Ex parti-um con-sensu.

Convul-sionis fu-tura si-gna.

Convul-siones quid præ-sagiant. Convul-siones, quæ citra fe-brem af-fligunt.



Convul-  
siones, in  
quibus de  
salute spe-  
randum.

bus, quum convulsis musculis tum mandibularum, tum gulæ, non possint de-  
glutire, neque nutriri cibis, neque medicamentis devorandis juvari, sed ubi mor-  
bus in dies protrahitur, de salute bene sperandum est. Quod Hippoc. in 6. lib.  
Aphorism. 5. ita expressit: *Quicumque a distensione corripuntur, in quatuor die-  
bus pereunt, si vero has effugerint, sani fiunt.* Convulsiones omnes solent quam  
maxime a febribus, si supervenerint, juvari, quod absumat calor febrilis humo-  
res nervosas partes replentes, de quibus Galen. in 2. Aphor. 26. ita scripsit:  
*Quum ergo secunda valetudine quempiam derepente convelli accadat, talem a ple-  
nitudine proficisci convulsionem necesse est, ita enim infarciuntur, viscidis & fri-  
gidis humoribus, quibus etiam aluntur, ut spasmus patiantur, cui superveniens  
febris, frigidos illos calefacere, & lentos, attenuare humores, & discutere solet.*  
Hocque est, quod Hippoc. in 4. Aphor. 57. dixit: *Qui a convulsione aut disten-  
sione nervorum tenentur, febre superveniente, liberantur.* Ex quo merito ipse quo-  
que in 2. lib. Aphor. 26. dixerat: *Febrem convulsioni supervenire melius est, quam  
febri convulsionem.* Hinc recte ab ipso in 2. Epid. sect. 5. p. 1040. lin. 11. san-  
ctum est, quod si pueris spasmus fiat, ignem exerceamus seu inuramus, quod  
crudos crassosque humores calefaciat, extenuet, & discutiat. Ubi tamen de puer-  
peris, non de pueris hoc affirmatur: nec etiam licuit textum similem alibi re-  
perire, ubi de pueris sermo est. Quo itaque convulsis succedens febris vehemen-  
tior erit, & vehementiore rigore eo efficacius eos sanabit, qualis solet quarta-  
na, quæ quum frigus intensum habere solet, tum calorem efficacissimum, meri-  
to ipsa liberat a magno morbo, si Hippoc. atque experientia credimus, &  
merito sane; quum ipsa calorem habeat ceteris aliis febribus efficacior, quod  
ipse in terrena crassiori ac densiori materia funderetur, atque hoc est quod nobis  
Hipp. innuit in lib. 5. Aph. 70. hisce verbis: *A quartana capti non admodum a  
convulsionibus capiuntur, si vero prius capiuntur & quartana supervenerit, libe-  
rantur.* Hocque nedum ob calorem, qui efficacissime repletionem nervosarum  
partium discutit, sed quinetiam ob frigus quum intensum, tum diu quatiens cor-  
pora, quid a nervosis partibus humoris eo motu digeritur, quare convulsis super-  
veniens febris, bonum, quatenus repletionem discutiendo tollat. Quod de con-  
vulsis ab ebrietate Hippoc. ita confirmavit, in Sect. 5. Aphor. 5. dicens: *Si ebrius  
quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur.* Atquæ hæc  
sunt convulsiones, in quibus de salute sperandum erit, ac multo plus, si in pue-  
ris fiant, qui quo facilius adultis, quum ob crudum alimentum, quo abundant,  
tum quia partes nervosas infirmas, (ut Gal. in 3. lib. Aph. 5. est auctor) ha-  
bent, convelluntur, eo minoris periculi malum decernunt, at multo facilius hos  
superveniens febris juvabit. Ex quo neque convulsiones in febribus hoc capien-  
tes ita sunt detestandæ, in adultis vero solent esse perniciosæ, quatenus fiunt ple-  
rumque resiccatis atque arefactis a febrili calore nervosis partibus; quo nihil per-  
niciosius, ut Gal. visum est, qui de ipsis in lib. 12. Meth. med. cap. 8. ita  
scripsit: *Scire namque licet ejusdem affectum, si modo curabitur, humectationem  
poscere. Ceterum curatu perdifficilem esse, vel potius, qui curari omnino non possit,  
si febris occasione est contractus, succedit maxime exitiali phrenitidi.* Nec sanatum  
quempiam ita convulsorum aut ipse vidi, aut alium narrantem audiri. In pueris  
vero febricitantibus non sunt ita malæ detestandæ, ut paullo post clarius ex Hippoc.  
lib. 1. Epid. Sect. 2. pag. 944. litt. H. demonstrabimus. Ceterum in aliis omnibus  
ætatibus a siccitate factæ convulsiones sunt perniciosæ. Hinc timendæ esse videan-  
tur convulsiones, quæ in febribus fiunt, ex quo merito Hippoc. dixit, melius  
esse, si convulsionibus febres succedant, quam convulsiones febribus quæ a pur-  
gatione, vacuatione insigni, quod omnes hæc siccent, pessimæ sunt; de quibus  
Auctor Prorrh. l. 1. text. 145. ita scribit: *Quibus ex naribus copiosa violenta, &  
multa fluunt, ad convulsiones trahi interdum deducuntur: & in Aphor. l. 5. Aphor.  
3. Hipp. Ubi sanguinis multus fluxerit, singultus aut convulsio, malum: & paullo  
post, quippe in Aphor. 56. ait lib. 5. Ex fluxu muliebri si convulsio & animi defectus  
advenerit, malum, quod repetit in lib. 7. Aph. 9. quum dixerit: A sanguinis  
proflu-*

Convul-  
siones  
quænam  
timendæ.



profluvio convulsio, malum: quam rem clarius egit in l. 6. Aphorif. Gal. quum dixerit, convulsionem ab evacuatione esse acutissimam & perniciosissimam, eadem ratione in l. 7. Aphorif. 13. Hippoc. scripsit, ab æstibus fortibus convulsionem, aut distentionem, malum: & paullo post Aph. 18. in vigilia convulsio, malum; quod quum fortes æstus, vel febres ardentes vel inustiones, tum vigiliæ immoderatæ substantiam humidam dissolvant, evacuentque, eodem itidem modo immoderatæ purgationes siccando convulsiones perniciosas pariunt, quod Hipp. in 5. lib. Aph. 4. affirmavit, quum scripserit: Ex immodica purgatione convulsio aut singultus, malum: Et in sect. 7. Aph. 25. Ex medicamento potione convulsio, letale: Et lib. 5. Aphorism. 1. Convulsio ab elleboro, letale. Atque hæc de Prognostico convulsionum perpetuarum. Nunc pauca de iis, quæ aut contentione, aut morfu fiunt, dum natura conatur ventriculis cerebri excutere humorum viscidum & crassum, attingamus, quum hæc cumulati sunt postea a nobis tractanda; Epilepticos vocamus illos. Gal. in lib. 5. Aph. scribit, Epilepsiam neque acutissimum, neque periculosissimum esse affectum: & merito quidem, quum quod chronicus morbus sit, tum quod plures ab ipso evadunt: uti pueri, quos Hippoc. in Sect. 2. Aphorif. 45. sanari ita scripsit: Quicumque Juvenes morbo comitiali laborent, mutatione maxime ætatis & temporum & locorum & vitium quoque liberantur. Expressit vero, quibus sanari possunt & non possunt in quinto lib. Aphor. 7. dicens: Quicumque morbi comitiales fiunt ante pubertatem, mutationem accipiunt; Quibus vero accidunt viginti quinque annos natis, hi plerumque moriuntur. Gal. scribit in lib. de puero epileptico, se plures pueros sanavisse, atque in lib. de purg. med. facult. plures vel etiam ex iis, qui non sanantur, in vere purgatos, atque sanguinis missione præcavisse: ceteræ vero aliæ convulsiones, quæ aut consensum ab aliquo acri humore aut veneno, aut vapore venenoso, & maligno concitantur, curantur. Cujusmodi fuit, quam patiebatur Grammaticus ob amaram bilem, & Adolescens, ab ærugine os ventriculi mordente, qui excreta per vomitum ærugine, liberatus fuit. Itemque & alia a malignis vaporibus; sed hæc sufficient nobis ad judicandos eventus convulsionum sine febre concitatarum: nunc de iis, quæ in febribus acutis fiunt, agamus.

Convulsio-  
ne a con-  
tentione  
aut mor-  
fu.

## C A P. VIII.

Quid convulsiones in febribus acutis significant.

Convulsiones omnes, quæ in principiis morborum acutorum fiunt, multitudinem humorum significant, qua partes nervosæ repletæ contenduntur seu convelluntur. Hæ quicquam certi in morbis non indicant, gravissimum tamen morbum restantur, neque prorsus periculo vacantem, quando omnes morbi a multitudine crudorum humorum graves sint, nec periculo careant. Quales fuere, quæ Hippoc. ut ex libro Epid. constat, in multis, qui sanitati fuere restituti, fuere conspectæ. Quippe in muliere lib. 3. Epid. Ægr. 13. p. 990. trimestri fetu gravida, in litore decumbente; in Pythione lib. 3. Epid. Ægr. 1. p. 1059. qui prope telluris ædem habitabat, in eo ibid. Ægr. 3. pag. 1066. qui in horto Dealcis ægrotabat; in Charione ibid. Ægr. 5. p. 1072. apud Demetum, atque in morosa muliere ibid. Ægr. 11. pag. 1108. quam prima die quasi repente convulsio invasit. Hæ enim omnes (iis exceptis quæ in eo, qui in horto Dealcis ægrotabat, conspectæ sunt, quæ Crisin futuram indicabant) multitudinem humorum signabant, nec quicquam certi ad salutis exitiique præsagium. Ceterum in Pythione ac Charione, quod una cum urinis aliquam coctionem præ se ferentibus apparuerint, non ita erant timendæ. Criticæ fuere in illo, quæ in horto Dealcis conspectæ sunt; quod Gal. in secundum Epidemiorum text. 39. hisce verbis expressit dicens; Nam & quod deliraverit in nona, & dextro oculo strabo fuerit, res sunt quæ solent in judiciis evenire. Quæ etiam in febribus ex ore ventriculi per consensum cerebro læso fiunt, non sunt timendæ, quum vomitione facta tolluntur. Qualis ab Hippoc. in filio Hermophyli fuit obser-

Convul-  
siones  
quid in  
morbis si-  
gnificant.

Quenam  
minus ti-  
menda.



observata, de quo in 1. 5. Epid. text. 27. ita scripsit: Hermophyli filius egrotavit undecim dies, febris autem tenebat ipsum, & non descendebant cibi, & primum quidem deliravit, nocte vero cessavit, sequenti autem die sine voce jaciebat, stertens, distortos habens oculos, febricitans: Penna vero immissa vomuit bilem atram & clistere immisso sterco multum subiit. Eodem quoque modo in utero sanati sunt faciliores; quare in 1. 1. Prorrheticorum text. 119. ita legitur: Convulsiones in histericis mulieribus facile sunt, ut etiam Dorcadi contingit: In febribus etiam, quæ pueros invadunt, quod non magni recessus, a sano ipsorum statu propter multum crudum alimentum quo abundant, & nervosi generis infirmitatem, nobis indicio sint, non admodum sunt periculosa. Quod Gal. in 1. Epid. comm. 2. text. 24. expressit, dicens; Pueri autem propter nervosi generis infirmitatem convulsionibus sunt opportunissimi. Quod facilius etiam parvis de occasionibus hoc genus iis mali accidit, minusque est periculosum, ex quo mirum non est, si vel etiam, quum in febribus pueri convelluntur, non sit usque adeo, uti in aliis ætatibus timendum. Quod Hippoc. in pueris observasse in 1. 1. Epid. sect. 2. pag. 944. litt. H. hisce verbis prodidit: Multos convulsiones & maxime pueros ab initio tentabant, & febricitabant febribusque convulsiones succedebant. Erant hæc plerisque diuturniora & innoxia, prætereos quibus etiam alia cuncta pernicialia essent, quod in 4. Coac. præf. text. 357. ita fuit confirmatum; Convulsio in febre, letalis, minime vero pueris: quibus etiam convulsionibus succedit febris, aut si est, fiat vehementior, bonum est, quoad convulsionem, modo ex nervosarum partium repletione profecta sit. Hinc in Coac. præfag. text. 358. legitur, convulsionibus remedio esse acutam febrem supervenientem, quæ prius non fuit, aut si quidem prius existit, jam invalescentem magis. Nec non juvare urinam multum vitream, & genituræ similem, atque etiam alvi fluxum. Convulsiones quoque in febrium principiis factæ, si febres augeantur, ægroti rigere minus solent: cujusmodi fuit, quæ in uxore Eraclitis visa est, de qua in 7. Epid. text. 120. pag. 1239. ita scripsit: Philistidi Eraclidis uxori incepit febris acuta, robur faciei sine ulla causa manifesta, paullo post eadem die riguit, non recalescebat, convulsio facta est in digitis manuum, & pedum, paullo vero post hæc invaluit, 2. superriguit, paullo plus incaluit, & rubor minor, & convulsiones supervenerunt moderatiores. Demum addamus quasdam convulsiones in febribus, aliquando febres ipsas diminuire & sanare, quæ criticæ dici debent, quæ fiunt per materiæ transmissionem a venis ad nervos musculosque, quæ si febrem in primis diebus solvant, criticæ, & bonæ erunt, quod in 5. lib. Coac. præfag. text. 156. & 157. ita scriptum est: Convulsio in febre mota febrem solvit eadem die, aut altera, vel certo tertia; quod si tempus transgrediatur, quo ab initio tenebat, nec acquiescat, malum. Hoc vero fit, ut etiam dictum est, transmissa materia morbifica a venis ad partes nervosas, quæ transmissio materiæ potest quidem febrem minuere, vel etiam prorsus tollere, humoribus a venis excretis, non amplius in ipsis putrescentibus. Sed hæc de iis convulsionibus, quæ etsi non bonæ (quum perpetuo per se omnes malæ sint) tamen aliquando salutem indicare, contingit; quibus perspectis ad malas perniciosasque convulsiones descendamus. De quibus in febribus observatis Hipp. in 2. lib. Prognost. p. 39. lin. 45. scribit: Si autem testes, & pudenda revelluntur, dolor vehemens, vel mors. Perpetuo in adultis in febribus acutis convulsiones sunt malæ, omniumque maxime in ardentibus, ut Gal. in 4. Lib. Aph. 66. testatum reliquit, quod hæc ardentes febres veluti ignis nervos siccent ac perniciosas convulsiones faciant. Dictum est omnes convulsiones a siccatis partibus nervosis profectas, esse sanatu nedum difficiles, sed impossibiles, itaque in febribus acutis ex omnes erunt perniciosæ, quippe quæ ab igneo calore febris humido consumto, siccatis nervis fiunt. De his Gal. in 4. lib. Aphorism. 35. ait: Si vero ex febribus adurentibus totum corpus exsiccat, & nervis deinde ex siccitate convulsio accidat, maximum est malum, & pæne insanabile, quoniam longum quidem tempus exigitur ad siccitatem nervorum removendam, vehementia autem morbi tempus non concedit naturæ, sed cito vires dissolvens exitium affert. Ex quo Hippoc. merito in sect. 4. Aphor. 66. dixit:

Convul-  
siones  
criticæ.

Convul-  
siones  
quænam  
pernici-  
osæ.  
A siccita-  
te.



xit: in acutis febribus convulsiones, & circa viscera dolores fortes, malum. Quæ si cum virium debilitate fiant, in foribus exitium prædicant. Quod Hippoc. per-  
*belle in Aphor. 49. sect. 4. expressit, ita scribens: In febre non intermittente, si labrum vel palpebra, vel supercilium, vel oculus, vel nasus pervertatur, vel non audiat, jam debili existente corpore, quicquid horum evenierit, mors proxima est.* Cum vi-  
rium de-  
bilitate.

Quod observavit Hippoc. in uxore Dromedai lib. 1. Epid. Ægr. 11. pag. 987. quæ post convulsiones a capite inceptas subito obiit. Quæ etiam in mente captis fiunt, maxime suspectæ erunt, sed omnium perniciosissimæ, quæ in phreniticis fiunt, proximum enim exitium significant. Nec istorum convulsorum quempiam sanatum vidit Galen. neque alium narrantem audivisse, in lib. 12. meth. med. cap. ult. mortalium memoriæ commendavit. Hippoc. in illa epidemica constitutione, quam in 1. Epid. sect. 2. pag. 948. inter litt. G. & H. descripsit, plures phreniticorum meminit, qui convulsi subito moriebantur. De quibus ait: Phreniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur. Quod accuratius observavit in phrenitico, de quo apud ipsum lib. 3. Epid. Ægr. 4. pag. 1100. Postridie mane vocem amisit, febris acuta, sudavit, non intermisit, palpi-  
*tationes per totum corpus, nocte convulsiones, tertio die cuncta exacerbata sunt: defunctus est.* In mente  
captis.

Proprium esse exitium phrenitidum, ut in convulsiones desinant, alias a nobis ex Hippoc. atque Gal. demonstratum est. Veræ enim phrenitides id habent, quod paullo ante mortem convulsiones faciant, quippe ab inflamma-  
*tione cerebri siccatis nervis; in ipsis vero, ubi hæ apparent, in foribus exitium denotant, quod Hippoc. in Cononis Serua phrenitica, ut apud ipsum in 5. Epid. text. 84. pag. 1160. legitur, observavit, quæ quidem quum diebus quadraginta mortua esset, per aliquot dies ante, voce destituta, & convulsa est.* In veris  
Phreniti-  
bus.

Tremores in convulsiones desinentes, seu ex tremoribus convulsiones, letalissimas esse, Gal. in 3. Protrb. 9. affirmavit. A doloribus quoque & assiduis vigiliis, perniciosæ sunt, nec non in febribus acutis, quæ observantur convulsiones, ut Hippoc. in  
*sect. 7. Aphor. 18. nos docuit. Ab immoderatis vacuationibus & purgationibus eo-  
dem modo malas esse convulsiones in aphorismis nobis significavit, veluti quum ait in sect. 5. Aphor. 4. Ex superflua purgatione convulsio aut singultus superveniens malum. Et postea Aphor. 56. Ex fluxu muliebri si convulsio & animi defectus ad-  
venerit, malum. Ita ut omnes quum evacuationes tum purgationes immodera-  
tæ, a quibus ægroti convelluntur, siccant universum corpus, atque convulsiones siccatis nervis efficere alias dictum est. Hinc Gal. in 7. Aphor. 70. comm. dixit:* A tremo-  
ribus.

Ab evacuatione convulsionem acutissimam & perniciosissimam esse. Ab ilei inflamma-  
*tione convulsiones esse perniciosas Hippoc. quoque in lib. 7. Aphorif. 10. tradi-  
dit: in vulneratis etiam convulsiones plerumque letales esse consueverunt, etsi non  
necessario in omnibus ex vulnere convulsis mors succedat, ut Gal. in 5. Aphor. 2.* A dolori-  
bus.

sect. 5. etsi Hipp. id Aphor. 2. dixerit e vulnere convulsionem letalem. Plerum-  
*que vero letales sunt, quod vel etiam ipse Hippoc. (ut apud ipsum in Epidem.* Ab immo-  
deratis  
vacuatio-  
nibus.

libris legitur), in multis observavit, quippe in Scamandro a sectione, in eo, qui ex jaculo sauciatus convulsus est, in illa Nerei virgine pulcra ex percussione, in Gubernatore navis ex fracto digito, atque in alio ex luxato digito, qui om-  
*nes convulsi obierunt. De Scamandro vero in 5. lib. Epid. p. 1145. text. 15. ita ha-  
bet: Scamandrus in Larissa & in coxa marcorem habuit, & os diu luxatum. Hic  
sectus est sectione magna, etiam ad os ipsum, & deinde ustus est, & tunc die duo-  
decima post sectionem spasmus cœpit, & obtinuit multum; contrahabatur autem crus  
hoc usque ad costas, transiliebat autem & in alteram partem convulsio, contrahe-  
batur autem crus & extendebatur: & alia membra movebat, & maxillæ adduce-  
bantur. Hic mortuus est convulsus octava post invasionem convulsionis. Et de illo,  
qui a jaculo percussus est, postea text. 47. pag. 1153. Qui jaculo acuto percussus  
est posterius, paullo infra cervicem vulnus accepit; aspectu quidem non dignum  
mentione, non enim in alto fiebat, non autem multo tempore post extracto telo,  
posteriora tractus, ut opisthotonici, & maxillæ ligatæ sunt, atque si quid humidum  
in os acciperet, & id conaretur bibere, rursus relidebatur ad nares, & reliquæ* Ab ilei  
inflam-  
matione.

statim



statim pejora fiebant; & die 2. mortuus est. Sed audiamus casum virginis illius Nerei pulcræ, a percussione convulsæ de qua ita text. 50. pag. 1154. ita habet: Virgo illa pulchra Nerei, quæ quidem erat viginti annorum, a muliercula amica ludente, lata manu percussa est secundum synciput, & tunc quidem vertigine tenebricosa correpta est, & respiratione caruit, & quum domum venisset, illico febris tenuit, & doluit caput, & rubra circa faciem erat. Quum autem septima jam esset dies per aurem dextram pus exiit fœtidum, subrubrum plus cyathis & videbatur melius habere, & sublevata est. Rursus intendebatur febris, & deferebatur in somnum, & loqui non poterat & dextra faciei pars trahabatur, & respirationem habebat difficilem, & convulsionem, & tremebat lingua, oculus stupidus: nona mortua est. Et postea text. 74. pag. 1159. adjunxit casum satis spectandum, quum ait: Magnæ navis gubernatori ancora digitum indicem, & os infernum confregit dextræ manus, inflammatio successit, & sphacelus, & febris, subpurgatus est moderate, calores mites & dolores. Digiti quoddam decidit, post septem dies exibat sanies moderata: post hæc dixit, se non posse omnia lingua enuntiare. Prædictum est fore opisthotonicum, conferebant in hoc buccæ confertæ deinde in cervicem. Tertia die totus convellebatur in posteriora cum sudore. Sexta die a prædictione mortuus. Eodem modo de Harpali filio text. 75. pag. 1159. ex magni digiti convulsione 3. die mortuo, ita scripsit: Filius Harpali, qui ex Telephane liberta luxationem infra magni digiti accepit: inflammatus est & cum dolore: & ubi repositus est, profectus est in agrum, rediens lumbus doluit, lavit: maxillæ ad noctem conferebantur, & opisthotonus aderat. Spumosa saliva vix per dentes extra exibat. Tertia die mortuus est. Eodem modo & Tychon, in obsidione circa Datum percussus in pectus a catapultâ, 3. die convulsus subito obiit in eod. lib. 5. text. 94. p. 1161. nobis prodidit. Ex horum itaque historia apparet plerumque convulsiones ex vulneribus esse letales. A medicamentis quoque quum prævalide purgantibus tum venenosis, convulsiones permanentes sunt letales, unde Hip. dixit in 5. l. Aph. 1. Ab elleboro convulsionem esse letalem. Et in lib. 7. Aphorism. 25. Convulsionem ex medicamentorum potione eodem modo esse letalem, inquam, sane letalem convulsionem, puellam quamdam a medicamento fetum corruptorio incidisse Hippoc. in 5. Epid. text. 53. pag. 1155. vidit, de qua ita scribit: Ei, quæ vigesimum ætatis annum agebat, & pharmacum corruptorium biberat, accidit labor, vomitus biliosorum, multorum pallidorum & porraceorum. Quum bibisset, convulsio tenebat, linguam mandebat, quum ad quartam veniret & ipsa lingua erat magna, nigra, oculorum autem alba pars rubra: insomnis quarta die, ad noctem mortua est. Hippoc. scribit in eodem lib. 5. Epid. text. 85. pag. 1160. juvenem ex devorato serpente quoque convulsus periisse. Cujus historiam ita expressit: Adolescens quidam, quum multum meracum bibisset, supinus dormivit in umbraculo quodam. Huic serpens Arges in os ingressus est, atque quum sensit, non valens loqui, stridit dentibus & serpentem devoravit: & dolore magno tenebatur, & manus offerebat, ut qui strangularetur: & jactabat seipsum, & convulsus mortuus est. In libro vero 7. text. 20. pag. 1215. Anginosam mulierem die 7. convulsam interiisse. Atque hæc sunt letales convulsiones in acutis morbis observatæ, quæ, ut jam diximus, in acutis ardentibusque febribus sunt perniciosissimæ, omniumque maxime, quæ phreniticis succedunt, multum quoque a vulneribus convulsiones esse timendas prædictorum ex Hippoc. narratæ historiæ satis vos docent. Sed dicetis illas, quæ, quum fiant in principiis acutorum morborum, ex repletis nervosis partibus ipsas concitari necesse est, atque alias, quæ quovis modo ab eadem causa in iisdem acutis morbis concitantur, qua ratione vel salubres vel letales esse, cognoscemus? Ex signis aliis tum, quæ præcesserunt, tum una quæ illuxerunt, aut postea sequenter. Omniumque maxime convulsionis & cruditis signa erunt attendenda, apparentibus enim convulsionibus, morbo plane crudo existente, semper nobis malum minitantur, eodem modo perniciosæ numquam solæ, sed aliis cum signis perniciem indicantibus apparere soleant. Qua ratione convulsiones, quas in uxore Philini primo; & postea in uxore

A Medi-  
camentis.

Convul-  
siones sa-  
lubres  
unda a le-  
talibus  
dignos-  
cuntur.



uxore Dromedai, in Philista, in phrenitico, muliere Cyzichi, atque in muliere apud frigidam aquam decumbente *lib. 1. Epid. Ægr. 2. pag. 1096.* Hippoc. vidit, letales omnes fuerunt. In muliere enim Philini, ut ex *1. Epid. Ægr. 4. pag. 975.* habetur, multæ convulsiones dolorificæ, cum magno delirio die 8. apparuerunt, quæ & diebus nono & undecimo eadem manentes, cum urinis crassiss, albis, turbidis, multo tempore non resistentibus, mortales absque dubio fuerunt iudicandæ. Non minus, & quæ in uxore Dromedai. De qua Hippoc. in *Epid. lib. 1. Ægr. 11. pag. 1070.* Sexto die mane superriguit, cito percaluit, toto corpore sudavit, extrema frigida, deliravit, spiritus magnus, & rarus, paullo post convulsiones, a capite coeperunt; Urinis oleosis apparentibus paucis, & cum stillis sanguinis, quæ præcesserunt. Mortua est. Quæ omnia simul certum exitum indicabant. Idem iudicium ex hypochondrii tensione in Philista *lib. 3. Epid. Ægr. 4. pag. 1070.* 5. obiit, ante diem, quum ex septi transversa magna inflammatione facta esset convulsa, simul cum pessimis signis. In phrenitico etiam *lib. 3. Epid. Ægr. 4. pag. 1100.* (præterquam ut nuper a nobis ex Galeno est demonstratum, quod omnes convulsiones in phreniticis exitiales) etiam id convulsiones ipsius habuerunt, ut letalia signa simul cum convulsionibus tunc illuxerint, quando virulenta vomuerit, febris esset horrida, sudor copiosus prima die, assiduus toto corpore, multum delirium, secunda die aphonia, febris acuta, sudavit, non intermisit, quo tempore exitialissimæ factæ sunt convulsiones, quæ in febribus exitium certe prædicabant. Eodem itidem modo, & quæ in muliere Cyzichi *ibid. Ægrot. 14. pag. 1114.* die decimo quarto, cum extremorum frigiditate, delirio, crudoque plane existente morbo: atque hæc sunt, quæ de prædictione a convulsionibus fuerant dicenda, sub quorum genere quum & singultus comprehendantur, de ipsis agendum non videretur, tamen quum singulares stomachi sint singultus convulsiones, de illis quoque sigillatim agendum merito duximus, atque eo magis, quod Hippocrates de ipsis distincte quidem a convulsionibus scripserit.

## C A P. IX.

*Quid singultus in morbis prædicant?*

**A** Singultu quoque eventus morborum venemur, tametsi idem sit ipsius iudicium, atque convulsionis, siquidem & ipse quædam convulsio stomachi est; ut Gal. docuit in *5. Aphorism. 3. in lib. vero 4. de vict. rat. in morb. acutis,* singultus appellat motus convulsorios: de qua clare satis in *Comment. sexti Aphor.* ita habet: *Singultus vero concedatur convulsionem stomachi nominari, quando aliud fuerit sermonis propositum, ut singultus substantiam cognoscamus, melius fortassis fuerit non convulsionem ipsum nominare, sed quemdam motum ejusdem quidem generis, cujus vomitus, intentum autem & illo vehementiorem. Nam stomachus appetens eorum aliquid, quæ in ipso continentur, expellere, ad duos movetur casus, vehementiorem quidem in singultibus, mediocriorem illo in vomitibus, siquidem in vomitibus appetit ea tantum, quæ in ventriculi spatio latiori continentur, expellere, in singultibus autem ea, quæ sunt in ipso ventriculi ore penitiora. Ex quibus apparet singultum esse motum expultricis stomachi, aliquod noxium expellentis. Veramque stomachi convulsionem singultum dicimus, sed eum, quæ cum motu fit, qualis in epilepticis læso cerebro observatur: aut melius dicamus, singultus, ut Gal. in *sect. 4. de vict. rat. in acut. text. 69.* nobis tradidit, esse quosdam motus convulsivos. Concitantur vero ex Hippocr. in *6. Aphorism. 39.* vel ex repletionione, vel inanitione, scilicet partium nervosarum, particulatimque oris ventriculi. Replent vero cibi multi, potus, humores, phlegmones, flatus. Siccant calor igneus, immoderatæ omnes vacuationes, purgationes, vigiliæ, jejunia, atque alia hujusmodi. Ceterum singultum fieri ab iis causis, uti veræ convulsiones*

Singultus quid.

Singultus causa.

con-



concitantur, prædocuit Hippoc. de vera stomachi convulsione locutus, quæ ab altera harum causarum fit. Quod vero sæpius fiant singultus propter mordicationem oris ventriculi, qui motus sunt similes convulsionibus, quos convulsivos motus, multi merito appellant, minimeque convulsiones, proinde mirum non est, si ab aliis causis fiant, ab illis quippe omnibus, qui vel copia gravantes stomachum, vel molesta quapiam qualitate ipsum mordentes. Nam quum ventriculus copia humorum, vel ciborum pravorum, opprimitur, aut acrimonia mordetur, aut distenditur flatu, aut calore aut frigore aliave qualitate irritatur, aut resiccatur, vel revellitur eo motu convulsioni haud absimili, noxam nititur expellere. Quæ Gal. videtur in lib. 8. de comp. med. cap. 8. attigisse, quum ait: *Similiter & singultus stomacho interdum ob frigiditatem, aut repletionem accedit, interdum ob mordacitatem humorum acrium, & medicamentaria qualitate præditorum, & paullo post: Singultum autem sine his fieri video, acris humoribus aut serosis & medicamentis stomachum mordentibus, quos ubi vomitu rejecerint, statim singultu liberantur.* Quia & multi devorato pharmaco ex tribus piperis generibus constante, si statim vinum superbibant, omnino singultiunt, ex quorum numero etiam ego sum. Amplius autem & cibo in mordacem qualitatem corrupto aliqui singultiunt, & quod a vomitu statim liberantur, omnibus notum est. Quidam etiam ex rigore oris ventris singultiunt. Verum pueros maxime singultire contingit, tum ob corruptionem alimenti in ventre, tum ob partis frigiditatem, atque ab iis causis singultus fiunt. Verum in febribus singultiunt homines quandoque propter perniciosam aut stomachi, aut cerebri, aut intestini tenuis aut hepatis, inflammationem, aut presso ore ventris, a cava hepatis parte in tumorem elata, aut propter hepatis fervoris communicationem, aut acri humore e parte inflammata in os ventriculi defluente, & ipsum mordente itemque acris exhalatio irritans stomachum, sed hæc satis sint de causis, quibus singultiunt. Hinc illis cognitis ad prognosticum declinemus, dicamusque ex singultibus eos tantum non esse timendos, qui citra febrem ac alium morbum, ex vino aut cibus fiunt, aut etiam ab humoribus acrioribus, vel frigidis, vel calidis, vel corruptis, at in febribus quemadmodum & convulsiones perpetuo timendi sunt, omniumque maxime febre supervenientes. Quædam febres dicuntur etiam singultuosæ, ex eo quod in ipsis homines fere perpetuo singultiant, augenturque aucta febre & remittantur eadem remissa, quas febres Græci *lygodes* appellant. Quarum quidem Hippocr. meminit in sect. 4. lib. de rat. vict. in acut. pag. 401. lin. 39. Et Gal. in comment. dixit, febrem singultuosam appellari, in qua singultus permanet, ac per totum morbum simul cum febre exacerbatur, ut plurimum vero eæ non parum suspectæ haberi debent, quod fiant inflammato aut stomacho, aut tenui intestino aut hepate. Cornel. Celsus scribit, frequentem singultum jecur inflammatum significare; non tamen simpliciter hepate inflammato singultiunt ægri, sed quando hepar ad maximam attollitur inflammationem, ex Gal. in 5. lib. Aphor. 3. licet Hippoc. dixerit simpliciter: *Hepati inflammationem patienti singultus advenit.* Quare in hepatis inflammatione singultus exitialis esse solet. Non minusque fit cerebro ac ventriculo inflammato, omniumque maxime, si a vomitu fiat, de quo Hippoc. in 7. lib. Aphor. 3. scribit: *A vomitu singultus, & oculorum rubor, malum.* Gal. de ipso ita sentit: *Qualis passio est convulsio musculis, talis est singultus stomacho, qui humoribus infestatur, convenit nonnumquam totum ventriculum, nonnumquam os ejus & gulam.* Quos per vomitiones abiciens statim a singultu liberatur, qui si neque per istas cessaverit, duorum alterum ostendit, vel cerebrum nervorum principium, vel ventriculum pati non mediocrem inflammationem, quare a vomitu plerumque perniciem ostendit concitatus singultus, omniumque maxime in ilei affectu, ex quo Hippoc. in sect. 7. Aphor. 10. dixit: *Ab ileo vomitus, singultus, convulsio, malum.* Et Galen. in Comment. dixit: *non semper in iis vomitum adesse, sed quando exitiales sunt, & si vehementius distorqueantur, stercus eis ascendit, atque singultiunt.* Quare in acutis febribus a vomitu & præsertim malo singultus ascen-

*Singultus  
quid præ-  
sagit.*

dens,



dens, mortalis erit judicandus; qualis fuit observatus ab Hippoc. in 3. Epidem. Ægrot. 12. pag. 1080. in muliere ægrotante in mendacium foro, de qua ait: Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida, singultus multus, sitis laboriosa: quæ postridie obiit. In quacumque vero febre acuta singultus frequentior & molestior, futuri exitii nobis erit indicium, omniumque maxime, si a vomitu malo; dico vomitum malum ex humoribus aut fœtidis, nigris virulentis, aut sinceris, qui evacuantur. Ex quo merito in sect. 4. Coac. præf. text. 565. in vomitionibus sinceris damnatur singultus. Ab immoderata etiam quum evacuatione tum purgatione singultus solet esse exitialis, quod resiccatis nervosis partibus stomachus convellatur. De quibus Hippocr. in sect. 5. Aphor. 3. Ubi sanguis multus fluxerit, singultus aut convulsio, malum: Et in sequenti Aphor. Ex superflua purgatione convulsio aut singultus superveniens, malum. Omniumque exitialissimi sunt singultus, qui immodice purgatis corporibus, ac vel etiam suapte natura debilibus. De quibus Hippoc. forte in lib. 7. Aphor. 41. dixit: Si senioribus supra modum purgatis singultus supervenerit, non bonum. Similiter solent singultus in ictericis ex tumore aut inflammatione hepatis concitari. De quibus in Coacis præfagiis text. 490. hæc habentur: Qui fœdatis morbo regio non adeo acriter sentiunt, siquidem singultiunt, alvi iis exturbantur, fortasse supprimuntur atque ii valde flavescent. Non singultiunt hi, quovis modo affecto hepate, sed ita pleno aut inflammato, ut vel præ copia exundantis bilis totus ventriculus aut stomachus gravetur, aut mordeatur, vel præ magnitudine inflammationis ac fervore opprimatur, quod tum demum evenire solet, quum affectus maximus est. Verum, ut letalium seu exitialium singultuum judicium confirmetur, signa alia perniciofa, quum quæ præcesserunt, tum quæ una illuxerunt, tum quæ postea, quando singultus exitiales numquam soli erunt, sed alia ejusdem perniciosæ naturæ aut ante aut simul conspecta habebunt signa. Quæ auctor Prorrheticorum in 1. lib. text. 23. expressit, dicens: Aphonia cum singultu pessima. Et in Coacis præfagiis text. 45. Lassati, singultientes, stupore detenti, mali. Pessima signa erunt, sudores frigidi, extrema frigida non recalescentia in febre ardentissima, non sitire, cibum abhorrere, sudare copiosius, & febrem non intermittere: stilla sanguinis e naribus, & alia hujusmodi multa, quæ quisque videre poterit, in historia illius mulieris, quæ in mendacium foro decumbebat, de qua, ut dictum est, Hippoc. in lib. 3. Epidem. Ægrot. 12. pag. 1080.

## C A P. X.

De rigoribus, atque quid in morbis significant.

DE rigoribus quoque in præsentia quatenus ad prognosticum judicandum maxime faciunt, acturi, in primis ipsorum cognitionem, juxta nostrum ordinem præmitteremus, neque inutiliter, quum non possit, eis non probe cognitis, de morbis judicium certum ex rigoribus haberi. Rigor itaque est naturalis caloris subita ac violenta, sive, ut ait Gal. in lib. de trem. palp. convuls. & rigore, Dolorifica perfrictio cum quadam inequali totius corporis concussione, agitationeque ab expultrice facultate partium sensibilibus conante foras expellere humores noxios, oborta. Distinguitur a tremore, quod tremor sit unius tantum membri vibratio, rigor totius corporis. Ab horrore, quia hic sit totius cutis & rigor totius corporis. Ceterum dicemus hoc paullo post accuratius. Rigor quandoque fit citra ullam febrem, plerumque cum febre una: absque febre rigorem concitari docuit Galen. in lib. nuper citato cap. 7. & in sect. 2. de caus. symptomatum cap. 5. atque in lib. de inequali intemperie cap. 8. qui contra antiquos fieri absque febre rigores demonstravit. Viditque ipse Alexandria juvenem citra febrem ex dactylorum immaturorum esu, quippe ex humore crasso venas obstruente, riguisse. Antiquis vero cognitum haud fuit, citra febrem corpora rigere. Non tamen Hippoc. quum in primo lib. Epid. Com. 3. Ægr. 5. p. 979. de uxore Epicratis hoc aperte scripserit, dicens: Epicratis uxor, quæ ægrotabat apud Archegetem instante jam

Singultus  
exitialis  
simi.

Singultus  
exitiosus  
unde nos-  
cuntur.

Rigor  
quid.

A tremore  
& horore  
quomodo  
distingui-  
tur.



*jam partu, rigore correpta est, non incaluit, ut ferebant, postridie eadem erant.*  
 Datur itaque rigor citra febrem, qui a Galen. in *sect. 6. Comm. 3. text. 9.* rigor non potens calefieri & a Græcis *anechtermeton* nuncupatur, veluti ille, qui potest calefieri, quippe quem febris sussequitur, validus concutiensque ac morbidus dicitur. Sed quomodo quum a frigore, tum ab horrore rigor distinguatur, Gal. in *lib. nuper citato de trem. palp. convul. & rig. cap. 6.* his verbis expressit, dicens: *In ægrotantibus sane non idem videtur cum eo, quod est horrere, aut frigerere.* Dicimus igitur subinde accessionis insultum, huic sane cum rigore, alteri cum horrore, alii cum frigiditate sola oboriri, & in omnium Medicorum commentariis idem usus verborum existit. Ita quum quis cum nulla concussione corporis & agitatione perfrigescit, non hic riget, verum si affectus rigor appellari debeat, inæqualem & præter voluntatem motum ei accidere oportet, quod si non accadat, sed cutem quidem inæqualiter commoveat, perfrictionem nominant: sin autem hanc quidem perturbet, quatiatque per quosdam insultus, corpus autem totum non commoveat, horrorem nominant, ut hic cutis solius affectus talis existat, qualis totius corporis rigor. Causæ rigorum sunt primo immoderata quum caliditas tum frigiditas. A calore immodico & frigore confestim corpus alterari horrore & rigore, ii, qui balneum nimis aut calidum aut frigidum ingrediuntur, probe sciunt, & a Galen. in *lib. secundo de caus. sympt. cap. 5.* demonstratum est. Ex quo merito ab Hippocrate *lib. 5. Aphor. 20.* scriptum est: *Ulceribus frigidum quidem mordax cutem obdurat, dolorem insuperabilem facit, & rigores febriles.* Quidam etiam ex vehementi timore horrent. Veluti alii tremunt ab ulceribus & abscessibus suppurantibus, nec non rigere corpora aliquando ab inustione & sectione, Gal. in *sect. 6. Epid. Comm. 3. text. 19.* nobis prodidit, quum dicit: *Sed ab his causis rigent, tamquam ab aliquo acrisensibilem carnem lædente.* Ex quo merito præcipuas rigorum causas, biliosos, acres humores Galenus statuit. Hi enim admodum sensibiles partes mordicantes, sunt in causa, ut calor naturalis ad ipsos quidem ejiciendos, magno impetu exurgens, motum illum inæqualem concussivumque in toto corpore efficiat, quod Galen. in *sect. 2. sympt. caus. cap. 5.* docuit. Hujusmodi rigores clare apparent in febribus biliosis, omniumque maxime in iis, quæ intermittunt. In quibus idem, quando humores biliosi tenues admodum mordaces extra venas expulsi ab omnibus sensibilibus particulis continuatim expellantur, quippe ab hac in aliam partem, atque ab illa in aliam, quousque humores, vel ad cutim ferantur, per ejusque poros, scilicet per sudorem vacuantur, aut ad stomachum pervenerint, ex quo vomitu rejiciuntur, aut ad alvum, per quem foras demittuntur. Hinc rigores biliosæ vacationes sequi solent. Quod a Gal. in *lib. 6. Epidem. Comm. 1. in text. 6.* hisce verbis scriptum est: *In sermonibus de rigore ostensum est amarum bilem, quæ cum impetu per sensibilia corpora ad excretionem fertur, consequi rigorem.* Rigor vero hujus est generatio. Acres enim ac infesti humores a venarum expultricibus pelluntur extra ad partes, a quibus non minus ii expelluntur, quum has ipsorum acrimonia infestet, & excitet expultricem, vicissim in alias, hæque in alias, quousque aut, ut nuper dictum est, ad cutim, aut ad stomachum, aut ad ventrem venerint, & dum conantur partes læsæ humorem expellere, calor naturalis ad eas, ut opem ferat, evocatur. Ex quo extremæ partes algent eo destitutæ. Finitaque humorum expulsionem, quod est ubi ad cutim, aut ad alium locum extimum, per quem excerni possint, deventum sit, rursus calor foras effertur. Quo tempore extrema denuo incalescunt, & multoque magis si calor naturalis robustus fuerit. Quo prælanguido existente tarde & parum incalescunt. In hac itaque humorum expulsionem fit illa corporis totius inæqualis concussio ac vibratio, quæ rigor est. Dunque fit hæc, extrema calore intus recuso frigescent. Hinc dum rigent corpora, una etiam frigent. Quare rigores ab acris humoribus concitantur. Quandoque vero fiunt ab humore crasso venis obstruente. Cujusmodi fuit ille, quem Gal. Alexandriæ in juvene observavit, de cujus sane rigoris generatione, in *nuper citato lib. cap. 6.* Gal. ita habet: *Nunc autem naturalis calor*

*Perfrictio  
& horror  
quid.*

*Rigor  
causæ.*

*A biliosis  
& acris  
humoribus.*

*Ab humore  
crasso.*



vis vi impedita rigor occurrit, cupit enim tamquam nec substantia nec robore oblectus tum expandi, tum in omnes partes corporis distribui. Prohibitus autem & vi in altum repulsus ad proprium principium refugit: Quum autem ibidem manere nequeat (nam substantiæ semper mobili loco consistere mos est,) sese ligans ac veluti in unum congregans, equaliter sane non intro libero motu protenditur. Sed vehementi latione utens, & veluti a carcere exsiliens nonnumquam insurgit motu adversus ea, quæ transitum ipsius occupant; illa sane impetuosæ cohibetur, totum autem corpus quum incidit, perturbat. Nam præter alia etiam vaporosus nunc reditus, dum illiditur in ea, quæ obsistunt, intro rursus resilit, seu ictu percussus ac iterum ad principium revertitur. Inde rursus erumpens incidit violentius, iterumque resilit etiam in hoc illapsu, idque frequenter per successionem fit, quamdiu noxa perseverat. Incipiunt vero rigores a dorso & lumbis, quod Hipp. in sect. 5. Aph. 69. ita habet: Rigores incipiunt mulieribus quidem ex lumbis magis, & per dorsum ad caput; sed & viris parte corporis posteriore magis quam anteriore. Velut ex cubitis ac femoribus. Sed & cutis viris rara. Hoc quidem pilus indicat. Sed hæc satis pro rigorum illustranda notitia, nunc ad ipsorum prædictionem, quam sane primum a bonis rigoribus venemur. Boni itaque rigores sunt eorum, qui in febribus observantur, periodici, febriumque propria qui sunt symptomata. Periodici, qui aut quotidie aut alternis diebus aut ternis, omnes salubres, febres intermittentes antecedunt, quas omnes periculo vacare Hippoc. in lib. 4. Aphor. 43. tradidit, eoque magis, quo major est intermissio, & quo minus est molestiarum tempus. De his enim in Aph. 63. ait: Quibus quotidie rigores fiunt, quotidie febres solvuntur. Quum enim ut Gal. docet in Commento, per omnem corporis habitum mota rigores accidant, atque ideo singulis accessionibus expurgetur, atque evacuetur, non absque ratione ad infebrecitationem pervenit talium febrium intermissio. Hoc igitur est, quod nunc dictum est ab eo, quotidie rigores fiunt, quotidie etiam febres cessant, sic videlicet si & per tertium diem vel etiam per quartum. Quod scilicet fieri videtur & in tertianis, & in quartanis circuitibus, in quibus febres solvuntur, & rursus redeunt, quarum proprium est, ut cum rigore redeant. Omnium vero optimi sunt rigores judicatorii optimi. Cujusmodi sunt, qui febribus superveniunt continuis in aliquo dierum judicatoriorum, cum signis concoctionis, a quibus aut sudores optimi copiosi, aut vomitiones, aut alvi dejectiones aut sanguinis e naribus eruptiones succedunt, atque ex ipsis febres aut prorsus tolluntur aut maxime minuuntur. De quibus Hippocrat. in quarto lib. Aphor. 58. ait: A febre ardente habito, rigore superveniente, fit solutio. Duo vero optimi rigoris videntur esse propria, primum, ut corpora a rigore maxime incalescant, idque fieri triplicem ob causam, ut Galen. in lib. de trem. palp. vigore cap. ult. docuit, primo quia calor naturalis ab ambiente repressus in altum colligitur, ut particulis conantibus noxios humores expellere, opem ferat, atque deinde, ut in sect. 3. lib. de temp. docuit, humore intus existente enutritus & auctus, totus vehementer foras expanditur. Secundo quod calor ob violentam illam ad partes corporis permanentionem, motionemque non parum accendatur, veluti lapides ferrumque ex mutuo contritu atque assiduo motu valde incalescunt. Demum calor dum ex alto redit, ferventis aliquid humoris secum ducit, quo incalescit corpus. Quo vero corporis nativus calor fuerit robustior, eo corpus a rigore calidius fiet, & quo minus fortis, eo minus est calidum. Hinc corpora probe calefieri a rigoribus, bonum est, qui naturam firmam ac viribus potentem significet, veluti e contrario, ut paullo post videbimus, quum nihil aut parum incalescunt, ex rigoribus pessime eos se habere naturamque prælanguidam testatur. Quare a rigore corpora maxime calefieri, quocumque fiat modo, optimum erit. Quod in omnibus, a quibus quum optimæ vacationes, tum purgationes fiunt, observatur. Alterum est optimorum rigorum proprium, quippe quod optima aut evacuatio aut purgatio succedat. Addamus quoque, quæ aut febrem prorsus tollat, aut saltem diminuât. Quales sane in multis ægrotis Hippoc. observavit, quippe in uxore Epicratis, quæ apud Archegetem decumbebat, in Charione,

Rigorum  
prædictio.  
Rigores  
boni qui-  
nam.

Rigoris  
optimi  
quenam  
propria.



ne, in Larissæ Virgine, in sorore apud Timeneum decumbente, Philistide. De Epicratis uxore in primo Epidem. Ægrot. 5. pag. 479. ait: Die decimo quarto superriguit, febris acuta. Quintodecimo vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, libera febre, sub noctem non febris acuta, urina crassa cum candido sedimento. Et de Charione in lib. 3. Epidem. Ægr. 5. pag. 1072. septimo superriguit, febris acuta, per totum corpus sudavit, judicatus est, & eodem modo postea in recidiva septimo decimo superriguit, febris acuta, sudavit, febre est decretorie liberatus: & de Virgine Larissæ Epid. 3. Ægr. 12. pag. 1110. Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre est judicata. In lib. vero quarto Epidemior. text. 25. pag. 1131. meminit sororem, quæ erat apud Timeneum cum rigore judicatam: & in lib. 7. Epidem. text. 130. pag. 1239. Philistidem Eraclidis uxorem eodem modo cum rigore judicatam. Aliquando in sanguinis profluvio rigor est bonus. De quo in sect. 3. Prorrhetic. lib. 1. text. 150. 151. legitur: *Quibus in principio largum sanguinis profluvium, rigor fluxionem sistet.* Neque immerito aliquando ex immodica vacuatione calore tota una cum sanguine intus recurrente. Nihilominus in morbis hujusmodi rigores longitudinem prænuntiant, nam ut Galen. ait in Comm. Ubi morbum non sedaverit sanguinis eruptio, exceperitque eam rigor, utrumque longum redditur ex eo, quod corpus difficulter calefiat: Aliquando etiam decretorie per tremores iudicium declarant, ut in Coacis præsagiis 1. lib. Com. 1. tex. 27. habetur, atque hi boni censentur rigores in morbis. Mali vero e contrario sunt, a quibus primo corpora minime incalescunt aut parum, quod naturam prælanguidam significant, de quibus in 1. Pror. text. 65. scriptum est; *A rigore refrigeratio non recalescens, malum.* Idemque in secundo libro habetur, quod, ut Gal. scribit in Com. caloris extinctionem significat, quod in muliere in foro mendacium decumbente Hippoc. lib. 3. Epid. Ægr. 12. p. 1080. observavit. Sunt etiam perniciosi, quos aut nulla sequitur vacuatio bona, aut mala, meritoque dicuntur Critici, sed mali, qui non judicant. De iis Galen. in sect. 2. Pror. scribit: *Nam qui universaliter de rigore intellexerunt, perpetuo eos meminisse oportet, quod si vel tertio vel quarto die fuerit, talium febrium peculiare est symptoma.* In morbis vero postea apparens, si iudicationem non intulerint, deterrimum existit. Deterrimi sunt, qui cum mala aliqua excretionem apparent, quod sint ex iudicatoriis non judicantibus, qui aut mortalia, ut Galen. affirmavit, aut iudicii difficilis esse solent. De quibus in sect. 1. Prorrheticor. lib. 1. text. 66. *Si ex perfrictione sudantes non recalescant, malum; ex his quoque laterum æstus, cum dolore & rigore superveniens, malum.* Sudores vero malos esse quum frigidos omnes, tum maxime partium superiorum, tum copiosos minime febrem tollentes. De his Hippoc. in primo Epid. Ægr. 11. pag. 987. de uxore Dromedai scribens, ait: *Tertio die circa meridiem superriguit. Febris acuta. Urinæ eadem: hypochondrii dolor: fastidiosa ac nauseabunda, nox molesta, non dormivit. Sudavit per totum subfrigida.* Et lib. 3. Epid. Ægr. 12. pag. 1080. Mulier quæ in foro mendacium decumbebat, itidem sæpius ante mortem riguit, & cum sudore frigido. Copiosus quoque etsi non frigidus, crudo existente morbo, neque febrem neque symptomata tollens, letalis est, præcipueque si aut die sexto aut octavo conspiciatur. Cujusmodi observatus fuit ab Hippoc. in eo, qui incalescens cœnavit. De quo in primo Epidemiorum Ægr. 12. pag. 988. *Octavo riguit, febris acuta, sudavit multum, febre carere visus est, non multum dormivit, a somno frixit. Qui die undecimo obiit: Et in Coac. præsag. text. 10. legitur: Qui subinde exsudant & rigent, letale est.* Quare rigores omnes mali sunt, quos aut nulla vacuatio, aut mala subsequitur. Qui ad febrem vero spectant, deterrimi sunt, febrem non tollentes, aut non minuentes. Quod apud Hippocr. legitur in sect. 4. Aphor. 56. hisce verbis: *Febricitanti rigor superveniens, febre non deficiente, malum.* Omnium vero maxime ex aliqua copiosa vacuatione si id fiat, ut Gal. in quarto lib. Aphor. 46. meminit, ita dicens: *Nam si aliqua evacuatio rigorem subsequatur, quæ nullam febrem facit intermissionem, propter utrumque dissolvi hominem verisimile est, & quia vis imbecilla ferre non potest rigoris agitationem.*



tionem, & quia ab evacuatione dissolvitur. Quod si vires prælanguidæ fuerint ex morbo, huiusmodi rigorem letalem esse, Hippoc. in eo lib. 4. Aphorism. 46. ita scripsit: Si rigor incidat febre non deficiente, ægro jam debili, letale est. Omnes enim rigores quicumque fuerint prælanguentibus viribus, sunt perniciales, quoniam extinctionem nativi caloris nobis indicant. Cuiusmodi intellexit auctor Prorrh. in 1. Prorrh. text. 65. quum dixit: Refrigeratio cum rigore non recalescens, malum. Et in sect. 2. lib. 1. Epid. pag. 954. inter D. & E. post oculorum perversionem in febre laboriosa rigor superveniens mortem fatetur. Forte & de his Hippoc. quum in lib. 7. Aph. 7. ait: Ex multa potatione rigor & desipientia, malum. Rigores enim, auctore Galeno, ubi calor multitudine extinguatur. Cognoscuntur etiam rigores deterrimi, qui sunt ex aliis malis signis vel ante ipsos, aut una cum ipsis apparentibus, aut quæ postea apparent. Cum malis enim in febribus continuis perpetuo timendi sunt. De quibus Hippoc. lib. 1. Epidem. sect. 2. pag. 954. inter D. & E. scribit: At, quum febres ardentes inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet: siquidem statim ab initio febris acuta eos corripiebat, a qua superrigebant, insomnes erant, graviter angebantur, sitibundi, fastidiosi. In phreniticis, in quibus albæ urinæ aut fæces apparent, rigores sunt perniciosi, ut in sect. 1. Pror. lib. 1. text. 13. scriptum est. Scribitur etiam lib. 1. Pror. text. 64. cum rigore non agnoscere familiares, seu ignorantiam, malum esse: itemque & oblivionem. Gal. in Com. ex insigni refrigeratione & victum esse calorem judicandum: & postea scribit lib. 1. Prorrh. 67. Æstuoſi rigores quadam tenus perniciosi, flammans quoque cum sudore facies in his, mala. Et postea ib. 89. etiam de huiusmodi rigoribus scribit: In oculorum perversione cum febre & lassitudine rigor perniciosus. Comatosi in his male habent. Et in primo Coacorum præſagiorum text. 7. Rigores, quibus multa in somnum inclinatio inventa est, utcumque letales, quod si cum iis facies flammæ in modum exardescit cum sudore, malignum est. Et postea text. 14. malignos esse rigores scribit, torporem inferentes. Quod extinctionem caloris denotent. Et postea text. 22. E rigore cum capitis dolore exsolutiones, letales sunt. Quod significant cerebrum insigni phlegmone teneri. Quare ex aliis symptomatibus malis augetur malorum rigorum iudicium. Quemadmodum quoque intellexit auctor Coacorum præſagiorum, text. 20. quum ait: Quibus rigor in noctem incidit, tumque affligantur magis & sine somno agunt, multum exæſtuant. Aut quod in lib. 1. Pror. 101. sic clarius legitur: Supervenientes rigores & nocte magis quodammodo exacerbantes cum vigiliis & venarum agitationibus in somnis, atque urina præter arbitrium excernentes, in comatosas aliquando finiunt convulsiones. Sed dicamus non letales esse huiusmodi rigores cum eis malis signis conspectis. Quare in acuta febre rigores cum signis malis, iudicium exitii augent. Sunt etiam pravi ex Coacis præſagiis text. 9. 10. rigores continui, aut frequentes: qui aut interni visceris suppurationem indicant, aut frustra tentatam Crisin, aut denique nativum calorem extinguunt. Cuiusmodi fuere in muliere in foro mendacium decumbente, cujus historia illustre satis nobis erit exemplum ad illustranda ea, quæ de exitialibus rigoribus hætenus diximus. Quum hæc sæpe in eo morbo riguerit, atque semper cum signis perniciosis. Quam quidem Hippocr. in libro tertio Epid. pag. 1080. Ægr. 12. hisce verbis est complexus: Mulierem, quæ decumbebat in mendacium foro, primum enixam cum dolore masculum, corripuit febris. Initio statim sitibunda cor illi dolebat, fastidiosa, lingua arida, venter turbatus tenuibus paucisque, non dormivit. Altero die aliquantulum riguit, febris acuta, modicus secundum caput & frigidus sudor. Tertio cum dolore dejecit alvus cruda, multa, tenuia. Quarto subriguit, omnia irrita sunt in somnis. Quintum diem laboriose tranſegit. Sexto eadem erant, alvus reddidit humida, copiosa. Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vespere per totum corpus sudavit frigidum: frigus partium extremarum, nec redibat illis calor. Iterumque nocte superriguit, extremitates calorem non recipiebant, non dormivit, nonnihil deliravit, statimque ad mentem rediit. Octavo circa meridiem rediit calor, sitibunda, comatosa, fastidiosa: Vomuit biliosa, pauca, subflava. Nocte graviter se habuit, nihil quievit, multum affatim minxit inscia. Nono omnia fuerunt remissa. Sub vespere

Cum viribus prælanguentibus letales.

Rigores deterrimi unde cognoscuntur.

Rigores exitiales.

coma-



comatosa, aliquantulum superriguit, vomuit amara, biliosa. Decimo rigor, febris exacerbata est, nihil dormivit: Mane multam, in qua nihil subsideret, reddidit urinam, extremæ partes receperunt calorem. Undecimo virulenta biliosa vomuit, non multo post riguit, rursusque extremæ partes frigescebant. Sub vesperam rigor, sudor frigidus, multum vomuit, nox gravis fuit. Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida: singultus multus, sitis laboriosa. Tertiodecimo nigra virulenta vomuit, rigor: Circa meridiem muta. Quartodecimo die sanguis de naribus. Defuncta est. Huic perpetuo venter erat lubricus, horrebat. Sed tempus est, ut quædam etiam de prædictione ab horroribus subjiciamus.

## C A P. XI.

## De horroribus, &amp; ipsorum prædictione.

Horror  
quid.

**H**orrorem affectum esse pravorum humorum per cutim discurrentium, Galen. in 1. lib. de humoribus text. 17. docuit: Hic vero affectus motus inæqualis, siue concussio totius cutis est, veluti rigor totius corporis. Ab horroreque ex hoc distinguitur, atque etiam quia horror est motus parvus; vehemensque, ac magnus rigor. Ex quo merito horrorem parvum rigorem plures fecere: Gal. in lib. Unde. 2. de diff. feb. dixit medium esse inter rigorem & frigesfactionem. Fiunt horrores ab omnibus causis rigorum, quippe observamus in balneis horrores quum a calido tum a frigido, ab humoribusque commordentibus ad cutim motis, ex Gal. in 7. Aphor. Omnes enim mali succi plenos, quum vehementer calefiunt, horrore vexari Gal. in 6. Epid. com. 3. text. 67. tradidit. Calefiunt enim quum in febribus ex febrili quidem calore, tum in phlegmone. Hinc ex interna phlegmone vel etiam hos concitari in lib. 2. Prorrh. lib. 1. 75. scribit, præsertim ii, qui celeriter transmutantur, uti ægri etiam implacidi sint: sed nedum a febribus. sed quovis modo humores commotos horrores concitare, Gal. in sect. 2. de caus. sympt. cap. 5. ita scripsit: Ac mihi quidem sic videtur. Eundemque hominem sic, uti quiescentem quidem solam inæqualitatem sentire, ita motum horrore & exercitatum rigore concutiente urgeri. Et paullo post: Jam aliquos, qui cruditate laborarunt, scimus, quum quieviissent, nullo affectos dolore: Quum balneum fuissent ingressi, aut in sole stetissent, excrementa, quæ prius quieverunt, calefaciendo, attenuando, ac in spiritum vertendo, ad motum excitant, quemadmodum ex animi affectibus ira. Ubi vero excrementa, ut pituitosa aut biliosa acria sint, cujusmodi ex præ-excellentia putredine fieri solent, ad cutim mota atque discurrentia horrores ægrotis sunt in causa. Sed his præmissis ad Prognosticum. Horrores primo statuamus numquam bonos, continuis febribus succedentes, iis exceptis, a quibus continuæ febres intermittere cœperunt; boni enim hi sunt, veluti si etiam in ardentibus febribus, qua hora fiebat exacerbatio, frigus, horror aut rigor appareant, indicio enim sunt, naturam prævalidam esse, pravosque humores expellere a venis foras. Optimi quoque sunt judicatorii boni, qui concocto quadamtenus morbo apparent, ubi bona quæpiam vacuatio aut purgatio successerit. Quod in Larissæ virgine Hippocrates vidit, de qua in lib. tertio Epid. pag. 1110. Ægr. 12. ita scripsit: Sexto die ex naribus multum fluxit, inhorruit & mox sudavit in toto corpore multum, & calidum, sine febre est judicata. Apparentibus itaque coctionis signis, simulque & aliis judicatoriis signis; si horreant ægri, bonum; Criticas enim vacationes atque purgationes præcedere solent; De quibus in sect. 1. coac. præf. com. text. 19. Inhorrescentes, anxii, lassitudine pressi, lumbis dolentes, in profuvium alvi incidunt. Non particulatim, ut nos putamus, sanguinis eruptionem denotant, sed generatim criticam perturbationem, veluti & auctor Prorrheticorum lib. 1. 149. ait: Qui ab horrore simul critice sudarunt, postridie vero ubi inhorruerunt, præter rationem vigilant, eos sanguinis eruptionem incursuros, puto. Quod quicquam certi non habere Gal. in com. affirmavit. Quare boni tantum horrores sunt, a quibus continuæ febres intermittere incipiunt, atque judicatorii boni. Mali vero sunt primo, qui purulentos ac tabidos explicant, judicatorii mali, atque ubi

Horrorum  
prognosti-  
cum.

Horrores  
boni.

Optimi.

Mali.

in



in principio pestiferorum morborum sunt. Qui quum propter maximam humorum pravitatem, atque ob naturæ infirmitatem sunt, tentantem movere humores, at nequeunt. Quod clarius explicare videntur, ubi ab horroribus parum incaluerint. De quibus Hippoc. in 3. lib. Epid. com. 3. pag. 1089. G. scribit: *Horrebant, & sub mortem delirabant*. Quod in Critone, qui tertio die ex tumore pestilenti interiit, observatum est, de quo Hippoc. in 1. Epid. 3. pag. 984. Ægr. 9. text. 26. ait: *Decubuit eodem die horrescens, fastidiosus, purum calens*: Eodem quoque modo scripsit in lib. 7. Epid. pag. 1222. text. 52. Aristocratem, qui die tertio ex carbunculo pestilenti est defunctus, principio horruisse. Ex iudicatoriis malis, qui ex Gal. aut difficilis sunt iudicii aut letales. Cujusmodi est ut in sect. 7. Aphor. 4. Hippoc. ait: *a sudore horror, non bonum*; Et auctor Prorrh. lib. 1. 83. *Ex lumborum dolore ad os ventriculi recursiones febriles cum horrore, aquosa tenuia & multa removens, mente aberrantes, voce privata, nigra vomentes, moriuntur*. Et in sect. 1. coac. præf. com. 1. text. 8. *Qui frequentibus e dorso levibusque horroribus desudant, difficili morbo laborant*. Ex quibus colligitur horrores, qui vomitus malos & exitiosos sequuntur, esse iudicatorios malis, qui ut dictum est a Gal. in 7. Aph. 4. aut sunt difficilis iudicii, scilicet ubi non adsunt signa; letalia; aut letales, ubi unum aliquod letale illuxerit signum, ut in ea adducta oratione apparet, in qua delirium, vocis defectio, & nigra excrementa vomitu excreta. In Coacis vero præfagiis, loco modo allegato difficiles esse illos horrores, qui sæpius fiunt, idest, crebros seu frequentes, quique etiam celeriter permutantur. Quod in Prorrh. lib. 1. 75. ita expressum est: *Ex dorso frequentes horrores, celeriter in aliam transeuntes conditionem, implacidique, urinae interceptionem cum dolore indicant*. Quod recte magis in Coaco suppressionem & laboriosum morbum significant, atque iis tenuis sudor obortus, pessimus. Sed de letalibus hisce horroribus Hippoc. in 3. lib. Epid. comm. 3. pag. 1089. B. ita scribit: *Omnes hæc cum multa turbatione erant conjunctæ. Ventres enim plerisque turbati, horrores, sudores non decretorii, cum urinis multis supra potum, nullam concoctionem & crassitudinem habentibus*. Quales Hippoc. lib. 3. Epid. pag. 1096. Ægr. 2. vidit in muliere apud frigidam aquam in Thaso decumbente; atque tales sunt horrores decretorii mali, qui cum signis letalibus perpetuo exitium portendunt. Demum sunt horrores quoque mali, qui nedum febre non tolluntur, sed cum pessimis apparent vacationibus, de quibus in Coac. præf. com. 1. text. 36. scribitur: *Lassitudine fracti cum horrore, quum exsudaverint iudicii modo & recaluerint celeriter, malum, tum alias tum si eo tempore sanguis e naribus stillaverit, tabisque indicia*: Quos in maxima & gravissima illa tabe, quæ plurimos peremit, crebros apparuisse Hippocr. in 3. Epid. comm. 3. pag. 1089. C. D. scripsit, de quibus ait: *Horrebant & sub mortem delirabant*. Sed non satis sunt crebri horrores ad suppurationem & tabem exinde denotandam, sed alia quoque signa desiderantur, nimirum anhelitus difficultas, febris assidua, quæ noctu augetur, cum sudoribus & tussendi cupiditate, dolore, atque aliis signis, quibus Hipp. in 2. lib. Prognost. pag. 42. lin. 25. & seq. purulentos cognosci docuit. Sed tamen in febre continua aut cum phlegmone interno, vel materia in pulmonibus putrescente, perpetuo indicabunt suppurationem seu purulentiam hortores multi, frequentes, inordinati cum dolore & respiratione difficili. Quod in Coacis præfagiis text. 17. scriptum videtur, quum legatur: *Frequens horror & difficultas spiritus in doloribus, tabis indicia sunt*, quatenus indicant pus, & ab eo tabem futuram. In sputis enim sanguinis matris, aut ubi humores in pulmonibus, aut inflammatio in suppurationem vertitur, horrores inordinati, & tusses sunt. Qui membranis pulmonum aut thoracis a putri humore acri reddito commotis fiunt.

Letales.

Quando suppurationem &amp; tabem denotant.



## De prædictione a torporibus ac paraplegiis.

Torpor  
quid.  
Unde.

In morbis  
quid por-  
tendit.

Mentis  
torpor  
quando  
omnium  
maxime  
malus.

Torpor  
alicujus  
partis  
corporis  
numquam  
bonus.

Paraple-  
xia quid.

**P**ER torporem affectum quemdam alias intelligendum diximus facultatis ani-  
malis cum sensus motusque difficultate, & aliquando quemdam obtusum  
sensem & motum partis alicujus. Hujus causa est, ut docuit Galen. in 1. de  
caus. sympt. cap. 5. obstructio, seu incrassatio, seu obscuratio nervorum, qui-  
bus causis spiritus impeditur, perinde enim nervi a frigidis crassisque humoribus  
solent obscurari, ut luto aqua & nubibus aer obscuratur; aut qualitas frigida  
aut exterior aut interior. In febribus vero has quoque habet causas, a quibus  
torpescere partes solent, quippe phlegmonem, scirrhum, luxatas intro vertebrae,  
quibus nervi compressi obstruuntur, seu angustiores ad meatus redduntur. Il-  
lius vero, quippe animalis facultatis affectus cum motus & sensus difficultate,  
causæ existunt cerebri refrigeratio tum positiva, ut ajunt, tum per extinctio-  
nem caloris nativi. Sed torporum causis perspectis, quid in morbis portendant,  
videamus, quando in sanis apoplexiam prænuntient: de quibus in Coacis præ-  
sagiis text. 476. ita scriptum est: *Torpores & sensus privationes præter consuetu-  
dinem ortæ futuras apoplexias denuntiant.* Et paullo post text. 478. ait: *Apople-  
cticis perfrictiones & torpores, prævum indicare.* Ceterum in febribus continuis  
perpetuo torporem malum, omniumque maxime mentis, quem ignaviam ap-  
pellant. Hi enim in acuta quidem febre plane sunt perniciosi, quum ex cerebri  
refrigeratione, aut caloris nativi extinctione proveniant, utrumque enim perni-  
ciale est. A rigoribus torpores malignos dici voluit auctor Coac. præf. lib. 1.  
text. 14. quum dixerit: *Rigores multi torporem inducentes, maligni.* Item in  
Coac. præf. 91. torpores animi seu ignaviam in phreniticis esse exitialem prodi-  
dit; neque immerito, quum aut refrigerato cerebro in phrenitide, quod perni-  
ciosissimum esse signum alias ostendimus, aut extinctione caloris nativi fiat.  
Eodem modo in lib. 1. text. 208. & 334. damnat torporem cum furditate, a  
qua prodeant stillæ sanguinis e naribus. Quod nos nedum difficile quippiam,  
sed prorsus exitiosum affirmamus. Nec minus in aliqua phlegmone interna, i-  
gnavia mentis perniciosa esse videtur, quæ tantum a flammeo calore, discusso  
nativo calore, fiat. De qua forte etiam in lib. 3. Coac. præf. 315. ait: *Dolor in  
pectus firmatus cum torpore, malus in febre.* Ex inflammatione etiam interna,  
neque resoluta, neque suppurata, neque per exspuitionem solum, perniciosum  
est, torpentes ægros videre. De qua forte in lib. 7. Coac. præf. 374. ita scriptum  
est: *Ex angina citra judicium hypochondrii dolor, cum impotentia & torpore, in-  
sidiose occidit, etiamsi valde modeste habere videantur.* Quare mentis ignavia seu  
anima torpor in acutis morbis perpetuo letalis erit. Alicujus vero partis corpo-  
ris sensum, & motum obtusum reddi, qui affectus torpor est partis cujuspiam  
corporis, numquam bonum, nisi critice aliquando appareat, morboque conco-  
cto. Non enim impossibile est, critice humorem a venis ad nervos transmissum,  
torporem his partibus inducere, quæ hisce nervis utuntur, veluti & tremorem  
aliquando videri criticum superius fuit demonstratum. Sed hoc raro contingit,  
& ex signis criticis facile cognoscitur. Eodem modo paralyin, seu paraplexiam,  
seu particularem apoplexiam judicabimus, quas in morbis quanque utiliter con-  
citari, humore a venis protruso, aut ad spinalem medullam, aut ad partium  
particularium nervos, quibus obstructis paralyis fit; sed ubi cerebri vitio fit in  
acutis morbis, id plane est perniciosum, propterea in vulneribus nuper illatis,  
ubi partes aliquæ resolvuntur, haud procul abesse exitium prædicant. Minus  
periculosum post apoplexiam aliquas partes motu privari, quas proprie Hip. pa-  
raplexias vocare solet. Fit vero aliquando, ut materia paraplexias faciens, prout  
ab una ruit ad aliam partem, eas resolvat paraplectico modo, & has mutet in  
convulsiones. Quas mutationes auctor Prorrh. lib. 1. Prorrh. 118. vidisse  
his



his verbis, meminit: *Quæ ex lumbis ad collum, caputque redundant, resolvuntque paraplectico modo, convulsiva & mentis vacillationem patientia, an & talia convulsione solvantur? Ex his varie ægrotant per ea profecti.* Hocque ex vario humorum motu fieri affirmandum est. Quod & Galen. faretur se vidisse hisce verbis: *Nempe & semel ego ita affectum quemdam, permutationemque varie sese mutuo excipientium symptomatum habentem vidi. Fiebant autem & illi hæc prægressis lumborum, collicque, & capitis doloribus, manus tota ab his ægre tum sentiebatur, tum movebatur, sicuti & in dictione dictum est paraplectico modo quum non esset exacta paraplegia, mox superveniens convulsio sensiliorem eam, atque ad motiones expeditiorem fecit, placata autem convulsione sensim rursus deterior reddebatur. Deinde rursus tum lumborum, tum colli, tum capitis dolore correptus, universam subitamque habebat paraplegiæ in manu ad auctiorem, atque rursus postea non parum convellebatur.* Quæ etsi verissima sint, tamen quicquam certi non docent, neque enim convulsio paralyti superveniens affectum solvit, neque contra. Quocumque modo ægroti ex acutis febribus paraplectici evadunt, perpetuo malum. Omnium vero maxime apoplexia, & in ægrotis & in sanis timenda erit, de qua Hipp. in 6. Aphorismor. 51. ait: *Quicumque sani dolore capitis repente capiuntur, & statim multi sunt, & stertunt, in septem diebus pereunt, nisi febris eos apprehenderit.* Sed de his affectibus, quum posterius seorsum acturi fusius simus, sermonem hunc claudemus, & quoniam linguæ resolutio seu defectio solet esse magni momenti ad venandum prognosticum in acutis morbis, propterea de hoc symptomate sigillatim quoque agendum duximus.

## C A P. XIII.

*De prædictione ex aponia, idest, vocis interceptione, nec non ex aliis vocis differentiis.*

**Q**Uum ex omnibus partibus corporis resolutis ac torpescantibus, linguæ re- Linguæ  
resolutio.  
solutio, quam teste Gal. in 1. Pror. text. 23. Græci aphoniam appellant, non parvi sit momenti ad assequendam in morbis prædictionem, ideo de ipsa in præsentia agendum quoque duximus. Ceterum, quia aponia vocis privationem seu interceptionem denotat, veluti vox tremula, clangosa, acuta, querula seu plorabunda ejus vitium, idcirco, clatioris hujus symptomatis notitiæ causa, de voce pauca præmittemus: Hæc enim aut prorsus tollitur, aut minuitur, aut vitatur. Vitiatam vocem dicimus raucam, clangosam, acutam, stridulam, interruptam, quam plorabundam vocant, querulam, lugubrem, tremulam, quæ omnes sunt vitiatæ vocis differentiæ, veluti obscura, balba seu balbutiens, tarda, imminutæ sunt symptomata. Prorsus vero ubi ægri loqui non possunt, silentium, sed proprie magis linguæ privationem, interceptionemque dicimus. Silentii vero nomine nedum sublatam vocem, atque ægros voce defectos, seu mutos, intelligimus, sed eos quoque, qui cum nullo vocis vitio teneantur, loqui tamen non volunt. Proinde silentium ac taciturnitas, quod quum affectum melancholicum declararet, merito in *prorrheticis lib. 1. 54.* insanix signum in multiloquis habetur, mutos vero ac voce defectos dicimus, qui loqui non possunt. Rauca vox & balbutiens, acuta, tarda, tremula, nulli est non cognita. Non usque adeo nobis notum est, quæ clangosa, stridula, interrupta, seu effrata, plorabunda, querula, lugubrisque dicatur. Clangosa enim stridula, querula plorabunda, ejusdem generis cum acuta esse videntur, quando teste Galen. in *lib. 2. Pror. text. 12.* cum siccatione vocificorum organorum, meatu angustiore affecto, in acutum maxime vox efferatur: nam acuta in morbis fit, maxime organis siccatis, aut siccatione asperæ arteriæ comunicata, quæ quum magis acuta fit, clangosa dicitur, & adhuc magis, querula, plorabunda, stridula. Arteria enim humiditate irrigata rauca vox editur, siccitate exarescens, primum qui-



Voces vi-  
tiate quid  
in malis  
presaga-  
ntur.

Aphonia  
causa.

quidem clara, deinde acuta redditur, quia in angustum coguntur vocalia instru-  
menta, hinc si magis adhuc intendatur siccitas *κλαγγώδης* clangosa, ac stridula  
exauditur, qualis est gruum, aut qualis a gravi tono inchoata in acutam desi-  
nit. Alii intercisam, inæqualem & obscuram appellant, eique similem faciunt,  
quam temulenti edunt. Postremo aucta adhuc siccitate evadit lugubris, aut fle-  
bilis, aut querula, ac plorabunda, aut suspiriosa, cujusmodi flentibus pueris edi-  
tur, quæ voces fiunt, ut nobis auctor est Gal. in lib. 6. *Aphor.* 49. eo modo quo  
luctuosa, intercisa, atque offensantes fiunt respiraciones, quas Hipp. *Aph. sect.* 6. 54.  
luctuosa suspiria vocat; quippe aut potentia ipsa fatigata, aut duritie in-  
strumentorum, quæ causa est præcipua, aut ambabus causis concurrentibus, aut  
propter aliquam musculorum voci servientium similem convulsioni dispositionem.  
Effractas quoque ejusmodi esse voces dicunt, ubi videntur voces in faucibus con-  
fractæ eliso quodammodo spiritu. Quomodo & in foliis, qui musica organa  
spiritu implent, si imbecillior is est, qui folles movet, sonus interrumpitur.  
Ceterum jam satis circa hæc vocis differentias. Nunc priusquam ad aphoniam  
descendamus, brevi oratione prognosticum perstringamus. Omnes enim eæ voces  
vitiatæ in continuis acutisque febribus malæ sunt, omniumque maxime in phre-  
niticis & in febribus ardentibus. In quibus summum vitæ discrimen minantur,  
quum maximam siccationem vocalium instrumentorum sequantur, & aliquando  
prælanguidam potentiam, aut dispositionem convulsioni similem quæ quum a sic-  
citate fiat, pernicialis erit. Proinde auctor *Prorrh. lib.* 1. 47. ait: *Vox acuta,*  
*clangosa mala est.* Galenusque in *Com.* tanto peiorem esse clangosam & plora-  
bundam, quanto majorem indicant siccitatis affectionem. Antea de acuta l. 1.  
45. dixerat: *Quibus vox acuta est, his hypochondria introtracta sunt.* Gal. ait,  
*plerisque, qui in morbis vocem mittunt acutam, ad infernam sedem trahi hypo-*  
*chondria, septi transversæ aut propter inflammationem, aut quum propter igneam*  
*caliditatem arescit, aut quum a pleura membrana inflammata, aut siccatione in-*  
*durata trahitur.* Ex quibus colligito in morbis cum voce acuta, ubi intro hy-  
pochondria tracta sunt, esse perniciosum, quod si cum letali aliquo alio signo  
fuerit, periculi judicium quoque una augeri necesse est. Utpote legitur in lib. 1.  
*Pror.* 17. *Ex vomitu gravi, fastidiosoque, vox clangosa, oculique concretum pul-*  
*visculosum habentes, insaniam ostendunt, ut Hermozygæ uxori, quæ vehementer*  
*furens muta obiit.* Neque mirum, ut posterius declarabitur, ab acuta clangosa-  
que voce, postea morbo in pejus abeunte, mutos fieri, quippe aut a siccitate  
induratis, convulsivæ vocalibus musculis. Meritoque hinc Auctor *Coac. præf.*  
*text.* 257. scripsit: *Acuta vox & lugubris, & oculorum obscuratio, convulsiones*  
*accersunt.* Quod indicent hæ voces maximam siccationem, a qua convelluntur  
partes nervosæ. Clangosam vero vocem, cum linguæ convulsione, vehementi  
insania, cum tremore, & duritie, prorsus esse pernicialem in lib. 3. *Coac. præ-*  
*sagiorum text.* 99. & lib. 1. *Pror.* 19. memoriæ proditum est. De tremula vero  
voce in lib. 2. *Coac. præfag. sect.* 2. *text.* 31. *Coac. præf.* 258. scribit: *Cum*  
*voce tremula alvi præter rationem solutio in iis longiore tempore corpus male ha-*  
*bentibus, letale.* Sed jam satis de prædictione ex voce vitiata ac imminu-  
ta. Nunc de iis scribamus, qui prorsus voce deficiunt; Græci apho-  
niam, & nostri vocis privationem, seu interceptionem appellant. Gal. in primo  
*Pror. text.* 23. & in 24. scribit: vocis privationes fieri, & propter voci asser-  
vientium instrumentorum læsionem, & propter principium nervorum affectum.  
Principium nervorum cerebrum est, atque principium spinalis medullæ.  
Quo affecto mutescere ægros cognoscimus, vel ex eo, quod cum voce aliæ  
simul functiones lædantur, quippe sensus, motusque; idque fit cerebro oppresso,  
ut in apoplexia & in comitiali morbo; aut quia venæ crasso sanguine interci-  
piuntur, ac organa valde resiccata sunt, aut ipso cerebro resoluta. Voci partes  
servientes, quarum læsione vox læditur, atque intercipitur, est larynx, ejus mus-  
culi, atque thoracis, nec non pulmones nervi recurrentes. Quibus convulsorio  
modo læsis, vox intercipitur aut læditur, manentibus aliis functionibus integris.  
Addunt alii vitalis spiritus resolutionem, ut in iis, qui nimio gaudio afficiun-  
tur,



tur, qui resolutio calore loqui non possunt, aut suffocatione, ut in hysteris affectibus, aut contractione, ut in metu, ex quo multi tremuli & aphoni evadunt, aut demum ipsius refrigeratione, aut extinctione, eodem itidem modo & animalibus spiritibus ita affectis. Quibus quidem ita præmissis reliquum est, ut quid particulatim aphonia in morbis portendat, explicemus. An vero aphonia quicquam boni aliquando significet? non per se, quum omnis aphonia mala sit, sed aliquando quidem salutem prænuntiat. Critica quæ est, a qua optima vacuatio fit, qualem meminit Hipp. in lib. 7. Epid. text. 26. in Theoclis cognata, in qua sudor non multo post judicatorius erupit. Auctor vero Coac. præf. in 1. Coac. præf. text. 27. scribit, quandoque tremores solvere aphonias ex rigore concitatas. Quæ etiam brevi tolluntur, non ita malæ censerī debent, neque eæ, quas sequantur urinæ copiosæ. De quibus, in quarto lib. Coac. præf. sect. 2. text. 35. Coac. præf. 359. scriptum est: In convulsionibus aphonia diutius durans, malum: quæ durat brevius, vel lingue resolutionem vel brachii, & partium dexterarum significat. Solvitur autem derepente prodeuntibus urinis multis affatim. In his etiam, qui suffocantur, aphonia, a qua postea recte loquantur, non letalis esse solet. De qua Hippoc. in quinto Aphor. 5. ait: Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi cum febris corripiat, aut ad eam horam veniens, qua solent solvi crapulæ, loquatur. Quæ etiam in principiis sunt morborum, tametsi numquam bonæ, tamen aliquando solam multitudinem humorum testantur. Cujusmodi in muliere, quæ trimestri fetu gravida in littore habitabat, conspecta est Lib. 1. Epid. p. 990. Ægr. 13. Nonnumquam solent aphoni reddi ægroti ventriculo ab aliquo humore læso, quo aut sponte, aut arte vomitu rejecto, liberantur, de qua Hipp. in lib. 5. Epid. p. 1152. Text. 40. scribit: Hermophili filius ægrotavit undecim dies, febris autem tenebat ipsum, & non descendebant cibi, & primum quidem deliravit, nocte vero cessavit, sequenti die sine voce, jacebat stertens, distortos habens oculos, febricitans. Penna vero immissa vomuit bilem atram, & clystere immisso, stercus multum subiit. Quomodo etiam plures a vermibus aphonias observari sine periculo. Non perpetuo etiam ex vulneribus aphonix sunt perniciales, exque præsertim, quæ parum durant, & a quibus vox probe restituitur ægrotis, qualem vidit Hipp. (ut in l. 5. Epid. p. 1155. text. 55. legitur,) in puella, quæ a rupe ceciderat, voce statim privata. Indicat tamen læsum cerebrum cum vomitu & sanguinis fluxu. Non tamen ita affectis perpetuo aphoniæ malæ existunt, ut auctor Coacorum præsagiorum docet Coac. præf. 77. in lib. primo sect. 2. text. 27. 28. & 29. Pessimæ vero sunt, quæ sunt ex judicatoriis non judicantibus, pernicialissimæ, quæ cum letalibus signis apparent, juxta illam universalem Epid. Lib. 2. pag. 999. lin. 1. propositionem, quod judicatoriorum non judicantium quedam letalia, & quedam difficilis judicii. Quare aphoniæ judicatoriæ non judicantes pessimæ sunt de quibus in septimo Coac. præf. text. 51. Coac. præf. 247. Quibus vox in febre intercepta sine judicatione, cum tremore moriuntur. Ibid. 255. Subinde videntur mutitates letales sunt, iis vero moderatus capitis dolor est: & in sequenti textu: Mutitates in febre acuta cum exsolutione non sudanti quidem letales, minus autem exsudanti, diuturnitatem significant: & in lib. Pror. 83. Ex lumborum dolore ad cor recursiones febriles cum horrore, aquosa tenuia, multa removens, mente aberrantes, voce privatæ, nigra vomentes, moriuntur: hæc est aphonia ex non judicatoriis letalibus, quod vomitiones nigræ & deliria exitium portendentia, simul illuxerint, & postea lib. 1. Pror. 90. In febribus ad hypochondrium dolores sine voce, sudore si (Addunt alii non, ut sit, si sudore non solvantur) solvantur, maligni, his ad coxas dolores cum ardente febre, & si alvus eruperit, perniciosum: & postea text. 91. Quibus voces cum febre deficiunt, post judicationem, hi tremantes & comatosi pereunt: & Gal. in Com. clarius ait: Quibus apparente solum febre aphonia fit, & post judicationem, hi tremantes & comatosi pereunt. Febribus scilicet, non sine signis, sed cum mala judicatione, visis: & in lib. 3. Pror. ex Galeno: Textum Hippocratis reperies lib. 1. Pror. 94.) Si

Aphonia  
quid in  
morbis  
portendit.

Aphonia  
quenam  
non ita  
malæ.

Quæ enam  
pessimæ.



ex capitis dolore aponia fiat, febriente ægro cum sudore absque arbitrio superflua excernantur, & si repetitio quedam symptomatum pari modo fiat, in longius excidunt ejusmodi morbi tempus. Cum signis perniciosius prorsus letales. Qualia sunt sudores capitis in febre vehementi, sudores frigidi, extrema livida, quumintus urunt, vehementia deliria comata, catochi, convulsiones, tremores, difficilis spiritus, frigidus, sublimis & alia hujusmodi multa. De quibus Hipp. in *Philisci historia lib. 1. Epid. pag. 966. Ægr. 1. ait: Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illa amplius redibant; minxit nigra, aliquantum dormivit. Sub diem obmutuit, frigida sudavit. Extremæ partes lavescebant. Cum vehementi delirio, aut in delirium vehemens desinentes, aut a vehementi delirio, aponia sunt letales. De quibus in 2. lib. *Prorrheticorum* (Verba Hippocratis lege lib. 1. *Prorrh. 94.*) ex Gal. legitur: Si in febre aponia, quæ convulsivo modo fiunt, desinunt in eam, quæ cum silentio fit, ecstasim, perniciosum. Auctor vero *Concorum præfag. text. 254. in 2. Coac. præf. sec. 2. text. 37. insanas vehementes, cum vocis interceptione, letales esse scribit. Cujusmodi fueret, quæ in phrenitico Hippoc. Epid. lib. 3. pag. 1100. Ægr. 4. observavit, atque in Hippia sorore phrenitica ante mortem, ut in *Epidemiis lib. 7. pag. 1225. num. 62. legitur. Quem affectum, scilicet aphoniam cum vehementi delirio conjunctam, & ab exsoluta facultate animali provenire mortuis aut languentibus instrumentis, quæ vocem edunt, affirmamus veluti in phrenitide, tremore, palpitatione spectatur. De quibus auctor *Prorrheticorum in primo lib. text. 24. ait: Quæ cum exsolutione fiunt aponia, pessimæ. Sed hic videtur de vitalis facultatis resolutione loqui. Sunt non minus letales, quæ una cum spiritu sublimi phænomeno quoque, idest, apparente, de quo Galen. in primo *Prorrheticorum. (Huc pertinet lib. 1. *Prorrh. text. 25.*) dixit. Videntur autem omnes, qui talem inspirant inspirationem, scapulas movere totas, ita, ut per vestimenta motio conspicue appareat, tamquam valide ipsi superioribus thoracis partibus operentur. De quo etiam Auctor *Coac. præfag. text. 252. in lib. 2. sec. 2. text. 25. scripsit: In vocis interceptione spiritus veluti iis, qui suffocantur, commotis sursum scapulis redditus, malus. Qui ita respirant, sublimes thoracis partes ad omoplotas usque movere videntur. Nam quum inspirando diaphragma satis esse non potest, thoracis muscoli superiores, qui e collo in thoracem protenduntur, una adjuvant. Etiam cum brevi spiritu vocis interceptio est letalis, cujusmodi fuit, quæ altera die in Pythione visa est *Epidem. lib. 3. p. 1098. Ægr. 3. Ex convulsionibus etiam, quæ resiccatis nervis fiunt, aponia letales sunt. In quo sensu Auctor *Prorrhetic. lib. primo text. 23. habet: aphonias cum singultu esse pessimas. Quæ etiam ex humorum multitudine fiunt convulsiones, si aponia fiant anginosi, letalissimum est. Cujusmodi fuisse anginosam, de qua Hippocrat. in *quint. Epidem. text. 104. pag. 1162. scriptum reliquit: Quarta die convulsa, sine voce, stertor, dentium contritio, maxillarum robur, mortua est quinta die. Ceterum aponia, quæ una convulsis partibus ex copia humorum fiunt, perpetuo letales non sunt, veluti & tremores, convulsiones, & alia hujusmodi symptomata, a copia humorum in morborum principiis facta: Cujusmodi fuere observata ab Hippocrat. lib. 1. *Epidem. pag. 990. Ægr. 13. in muliere trimestri fetu gravida, in litore decumbente, quæ tamen cum signis aliis exitiosis præter artis, ut Gal. visum est, expectationem evasit. Sed perpetuo in exitiosis morbis virium robur attendere oportet, bonam respirationem & recte ægrotum se habere ad omnia, quæ ei offeruntur. Nam his apparentibus, ut Galen. testatur in Herophyti historiæ commento, vel etiam in moribundis, prorsus non est desperandum, indicant enim robustissimam naturam.**********

Aponia  
minus  
perniciosa,  
quomodo a  
lethalibus  
diagnoscuntur.

Qui vero fiunt resoluta facultate animali, ac vitali vel maxime languente, exitium in foribus prænuntiant, cujusmodi fuere, quæ in Philini uxore lib. 1. *Epidemiorum pag. 976. Ægr. 4. in phrenitico lib. 3. Epidemiorum pag. 1100. Ægr. 4. in muliere apud frigidam aquam decumbente lib. 3. Epidem. p. 1096. Ægr. 2. in phrenitica muliere ibid. pag. 1114. Ægr. 5. ante mortem observata sunt.*



sunt. Cum catocæ quoque sunt perniciosæ, ut docet Auctor *Prorrheticor. lib. 1. 96.* Cum comate non minus frequentes: quæ in unico morbo fiunt, ut in 2. *lib. Coac. præfag. sec. 2. text. 33.* (*An Coac. præf. 259. Confer. & lib. 1. Prorrhetic. 91.*) scriptum est. Ex capitis quoque dolore perniciosæ, nam phlegmonem in cerebro factum testantur, de quibus in *lib. 1. Prorrhetic. 55.* scriptum est: *Quibus ex dolore aphoniæ, moriuntur: & in 2. Coac. præfag. 249.* ait: *Qui ex dolore muti fiunt ægri, moriuntur.* Iis etiam aphoniæ, quibus caput percussum est (quod cerebri insignem læsionem denotant) exitium prænuntiant. Cognoscuntur vero cerebri insigni offensa aphoniæ, ex aliis functionibus sublatis. Quod Hippoc. *lib. 1. Epid. p. 969. Ægr. 2.* ita expressit: *Cui caput lapide percussum est a macedone cecidit, tertia sine voce erat, anxietas, febris tenuis, nihil audiebat, neque sapiebat, non sine tremore.* Chirurghi ad cognoscendum cerebrum vulneratum, vocis interceptionem, sanguinem ex ore aut ex auribus, vomitum, observant. Ut vero ex his colligam, aphonia letalis, perpetuo cum malis exitiosisque signis, observabitur, aut ipsam aphoniam præcedent, aut subsequenter, veluti in Sileno *ibid. pag. 976. Ægr. 4. uxore Philini lib. 3. Epid. pag. 1100. Ægr. 4. phrenitico ibid. pag. 1096. Ægr. 2. muliere apud frigidam aquam anginosa ibid. pag. 1075. Ægr. 7. pagin. 1098. Ægr. 3.* atque Pythione ab Hippocrate fuit observatum. Sed Pythionis historiam prodamus, qui sæpe in morbo aphonus evasit. De quo ita in 3. *Epid. sect. 3. Ægr. p. 1059. text. 55.* scripsit: *lingua inaruit, sitibundus erat, biliosus, non dormivit: Urinæ subnigræ, suspensio sublimis, non subsidebat. Altero die sub meridiem extremæ partes frigebant, præcipue circa manus & caput, obmutuit, voce defectus est, diu brevispirus, rediit calor, sitiit. Nocte quievit, circa caput modicum sudavit. Die tertio interdum quievit. Vesperis sub solis occasum aliquantum frixit, turbatio. Nox laboriosa fuit: nihil dormivit, ab alvo pauca compacta stercora descenderunt. Quarto mane quievit, ad meridiem omnia irritata sunt, frigus, mutus, sine voce, in deterius, & sic porro. Octavo frixit, voxque eum defecit, spiritus exilis & imminutus, & decimo mane sine voce, multum frigus, febris acuta, multus sudor. Obiit. Sed age, finem huic libro imponamus.*

## FINIS LIBRI TERTII.



# PROSPERI ALPINI MAROSTICENSIS

DE

## PRÆSAGIENDA VITA ET MORTE ÆGROTANTIUM

LIBER QUARTUS.

CAP. I.

*Quantum vitalis facultatis cognitio ad venandum in ægrotis  
Prognosticum conducat?*

*Vitalis  
facultatis  
cognitio-  
nis utili-  
tas.*



*Robur un-  
de nosci-  
tur.*

*Actionis  
vitalis in-  
strumenta.*

Eminem Medicorum latere arbitror, cognitionem facultatis vi-  
talis maxime facere ad illustrandam in morbis prædictionem.  
Addimus nihil hac ipsa cognitione esse opportunius, ad deno-  
tandum naturæ totius robur, atque infirmitatem. Hanc facul-  
tatem sedem habere in Corde, Medici omnes fatentur, veluti  
in Cerebro animale & in Hepate naturalem fundari diximus:  
non minusque etiam hujusce facultatis (quam vires vulgus Me-  
dicorum appellat) robur seu firmitatem, ad futuram salutis spem in ægrotis præ-  
dicendam, magni profecto esse momenti. Ex quo merito Gal. in lib. de Pulsi-  
bus cap. 34. dicebat: *Si facultas vitalis potest morbi ferre vigorem, necesse est,  
servari hominem, atque ipsa nequeunte, mori.* Cognoscitur vero facultatis hujus  
firmitas, seu robur, a robustis, nulloque modo læsis, actionibus, veluti ab infir-  
mis languor, seu infirmitas, nobis quoque innotescit. Vitales vero actiones &  
operationes sunt arteriarum pulsationes, quas vulgus pulsus simpliciter vocat,  
atque respirationes. Ex ipsisque facile vitæ status, qualis sit futurus, intelligi-  
tur, præsertimque a pulsibus. Vita enim nihil aliud est, quam actio quædam  
ipsius animalis in partibus, quæ vivunt; actio vero omnis prodit a propria ejus  
facultate, idcirco vitæ actio a propria venit facultate, quæ vitalis appellatur.  
Facultas autem omnis veluti actione indiget, ut innotescat, ita & actio instru-  
mento: actionis vero vitalis primum instrumentum est spiritus vitalis, qui quum a  
corde ad omnes corporis particulas confluat, ut cum illis communicetur, aliis  
quoque opus habuit instrumentis, scilicet arteriis, per quas ipse ad qualvis cor-  
poris partes ducitur. At quoniam vitalis hic spiritus ad calidam maxime effe-  
vescentemque naturam habuit, ideo, ut conservaretur, aliqua ipse opus habebat  
refrigeratione, alioquin seipsum ocyus consumsisset, vitæque privasset animal.  
Siquidem corpus aliquod actu calidum sine aliqua eventilatione, & refrigeratio-  
ne diu manere incorruptum non potest. Itaque & vitalis spiritus a natura, ut  
diu conservaretur pluries ventilandus, ac refrigerandus erat. Hinc natura (quæ  
numquam in necessariis defecit) alia instrumenta animali concessit, quippe aspe-  
ram arteriam, & pulmones, qui quum dilatarentur, intus aerem frigidiorum ex-  
ciperent, cordique per arterias communicarent, quo cordis caliditas, atque igneus  
spiritus refrigeretur, compescatur; & quum comprimerentur, ipsum quoque ca-  
lorem eventarent: expellunt enim compressione vapores, seu fumos fuliginosos a  
corde, purioremque reddunt vitalem spiritum. Erant igitur necessaria omnia hæc  
instrumenta facultati vitali. Quæ quidem a quolibet vel etiam illorum vitiato læ-  
ditur,



ditur, & infirma redditur. Quod sane a pulsum accurata observatione nobis maxime innotescit, non minusque & a respirationibus. Nulla vero operatio spectatur, quæ robur & infirmitatem huius facultatis vitalis præclare magis manifestet, quam pulsus & ipsa respiratio. De quibus in hoc libro, ut una cum ex aliis superius illustratis, prognosticum in ægrotis venari possimus, accurate a nobis est agendum.

## C A P. II.

*Quid sit pulsus, atque quot generibus pulsus omnes comprehendantur.*

UT ex pulsibus prognosticum in ægrotis venari possimus, hæc primo nos novisse oportet; scilicet quid pulsus dicatur, atque pulsum differentias, & causas. Pulsus vero nihil quidem aliud est, quam sensibilis cordis & arteriarum motus, quo hæc attolluntur & submittuntur. Dividitur pulsus primum in motum dilationis, quem *Diastron* nuncupant, atque in motum contractionis, quem etiam *Syston* Græci dicunt. Ab hisque duobus motibus cordis, arteriarumque, natus calor generatur, ac conservatur. Diastron enim motu aer frigidus ad cor attrahitur, qui vitale robur, unde spiritus quoque vitalis generatur, excitat, ac recreat. Syston vero motu humidum excrementum, quod ex humorum deustione generatur, expellitur. Quamobrem ex dilatatione cordis & arteriarum perpetuo quantum calor cor habeat facile deprehenditur, atque non minus, quibus excrementis fuliginosis exuberet, ex motu contractionis nobis innotescit. Comprehenduntur vero omnes pulsus ex Galeni doctrina, in primo de Pulsum differentis, decem generibus. Quorum primum ex motus quantitate accipitur, tresque habet differentias, utpote quoniam ipsorum alius est magnus, parvus, atque demum alius mediocris, quippe neque magnus omnino, neque parvus sed medio modo se habens. Dividitur vero quilibet ipsorum rursus in latum, longum, profundum, angustum, brevem, humilem. Magnus dicitur longitudine, latitudine, ac profunditate, vel omnibus iis una junctis. Veluti parvus dicitur, angustia, brevitate, humilitate, vel omnibus iis una copulatis. Mediocris vero dicitur, qui neque parvus, neque magnus, quod ad latitudinem, longitudinem, profunditatem, angustiam, brevitem, atque humilitatem attinet, existit, sed qui medio se habet modo. Secundum genus in motionis tempore, vel ut Gal. ait in motus qualitate consistit, cuius tres sunt differentie, quod alii ipsorum sint celeres, alii tardi, & alii medio se habeant modo. Celeres quidem sunt pulsus, quando arteria modico tempore movetur, atque e contrario, quum longiori movetur tempore, tardi evadunt, mediocres vero, quum medio modo se habet arteria ad temporis motum. Tertium ex ictus qualitate, vel melius a virtutis potentia accipitur, cuius etiam tres observantur differentie, utpote te vehementia, languiditas, seu infirmitas, seu humilitas, & quæ ad has medio modo se habet; scilicet pulsus vehemens, languidus, seu remissus, seu humilis, atque mediocris: vehemens autem est, qui tangentis manum valide perculit, & pulsat, & ex opposito languidus, humilisve, sive remissus, qui perdebiliter tactum ferit: mediocris, qui mediam servat ad utrumque proportionem. Quartum vero genus ex tunicæ arteriæ qualitate spectatur, quippe aut prima aut secunda; prima quando ex temperamento arteriarum alii calidi, scilicet a calida arteria, alii frigidi ex frigida, alii humidi ab humida, alii sicci ex sicca, sentiantur. Ex qualitate secunda, alii duri ob arteriam induratum, alii molles ex arteria molli, alique mediæ inter utrumque ex arteriæ duritie, & mollitie temperata: duri pulsus dicuntur, qui tactui valide resistunt, & e contrario plurimum cedentes, molles. Ii a vehementibus distinguuntur, quod duri valide tactu pressi humillimi reddantur, & vehementes perpetuo digitis pressa arteria valide percutiant, & pulsant. Quintum pulsum generis a tempore quietis accipitur; tresque itidem habet differentias; quippe una crebri- tatis seu frequentie, altera raritatis, & tertia mediæ conditionis: pulsus creber dicitur, qui breve habet tempus quietis, contra rarus, qui longum. Sextum genus spectatur penes arteriarum, quæ digitis tanguntur, plenitudinem atque vacuitatem. Ex qua

*Pulsus quid.*

*Pulsum differentie habentur. Ex motus quantitate.*

*In motionis tempore.*

*Ex ictus qualitate.*

*Ex tunicæ arteriæ qualitate.*

*A tempore quietis. Ex plenitudine, & vacuitate arteriarum.*



qua pulsus alii pleni, alii vacui appellantur, ex eo quod ii plenam & isti vacuum arteriam denotent. Septimum genus a rythmi ratione accipitur, qui quidem spectatur comparato ictus tempore cum tempore quietis quæ proportio, ut Galen. *in sect. 1. de differ. puls.* docuit, temporis est ictus ad tempus quietis. Alii rythmum in pulsibus ordinem dixerunt, alii convenientiam duorum esse temporum inter sese, ictus & intervalli. Hujus generis duæ spectantur differentiae, quippe quæ *Eurythmus* dicitur, & *Arythmus*. Idem ac si dixerimus consonum & dissonum, seu ordinem servantem, atque ordine turbatum. *Eurythmus* pulsus appellatur, qui secundum vel ætatem, vel tempus anni, vel regionem, temporis proportionem servat; veluti, qui temporis proportioni non responderet. *Arythmus* dicitur, cujus tres spectantur differentiae, prout tribus sane modis in ipso rythmum vitari contingit. Primus scilicet, qui mediocrem *Eurythmi* digressionem habet, *pararythmus*que ob id appellatur, & qui multum a rythmo recessit, *heterorythmus* vocatur, veluti *Echirythmus* vocat Gal. qui plane omnem rythmum seu consonantiam corrumpit. Octavum genus pulsuum spectatur penes ipsorum æqualitatem & inæqualitatem, hujusque duplex est differentia, scilicet æqualitas & inæqualitas. *Æqualis* pulsus dicitur, ubi multorum vel unius tantum pulsus differentiae ad se invicem pares ac æquales existunt, & contra inæqualis. Pulsuum vero inæqualitas duplex observatur, quippe, una in uno tantum pulsu, atque altera, quæ in multis pulsuum generibus spectatur. Rursus inæqualitas in uno pulsu, aut in una parte arteriæ, aut in multis fit. His propositis, de iis modo agamus pulsibus, qui in uno pulsu & in una tantum arteriæ parte sentiuntur: qui duobus modis considerantur, uno modo penes arteriæ motæ situm spectantur, uti quando arteria sursum, deorsum, antrosum, retrorsum, sinistrorsum, ac dextrorsum deducta. Atque altero in motu, quum aliter inceperit, & aliter finierit moveri, juxta unum digitum citatior, & desinens tardior, aut e contra incipiens tardior, & desinens citatior. Hocque fit tribus modis, quippe aut quum motus continuus apparet, vel quum intercidit, vel quum recurrit, atque veluti bis ferit: si itaque manens continuus, & non interpolatus, a celeritate ad tarditatem transierit, aut a tarditate ad celeritatem, fit pulsus a nostris *impar citatus* dictus. Quemadmodum si quiete intercisus, systole ac diastole citatior seu velocior appareat, capras salientes imitatur, quæ cito ad aliquam arborem saliant, inibique morantes, mox cito deorsum præcipitantur, ex qua merito similitudine pulsus *caprizans* a priscis Medicis fuit appellatus. Est & alius hujusce generis pulsus *dicrotus*, atque bis feriens dictus, quod digitos arteriam comprimentes aliquando bis feriat, & pulset: qui aliquando a robusta facultate fit, arteria tamen vitiata, utpote immodice indurata. Nunc de ea pulsuum inæqualitate agamus, quæ etsi in unico pulsu fiat, tamen in multis arteriæ partibus etiam spectatur. Hæc vero bisariam fit, uno modo, quum motus manet continuus, & arteria juxta aliquos digitos moveatur celerius, & juxta aliquos tardius. Secundo quum motus intercidit ita, ut aliqui digiti motum sentiant, & aliqui non. Juxta autem diastolis quantitatem in pluribus quidem arteriæ partibus inæqualitas est manifesta. Ex quo genere plane sunt myuri, sive decurtati, in una diastole, atque illi quoque, qui innuentes, sive circumnuentes, appellantur, veluti ejusdem generis quoque sunt pulsus hi, quippe undosus, vermiculans, formicans, hæcticus, convulsivus, vibratus, sive turbulentus & ferratus. Sunt vero myuri sive decurtati hi, qui magnitudine in una diastole diminuuntur, & decurtantur, ut, si primum manu magnum latitudine quis tetigerit, paullo post angustiores illum evasisse, viderit, ac perinde myurum illum vocavit, quod caudæ modo imminuatur. Circumnuentes vero significant diastolis breviter cum extremorum utrorumque veluti mutatione. Undosus pulsus, a quibusdam fluctuosus appellatus, fit, quando non simul universa arteria dilatatur, attolliturve, sed per se ejus prima, deinde secunda, mox tertia, ab hac quarta, motu continuo manente, in modum undarum sese elevantium, sic quidem, ut altera unda semper priorem excipiat. Undosus vero, si totus in parvitatem definat, ac minuatur, vermis gressui fit similis, ex quo vermicularis & vermi-

*a rythmi ratione.*

*Ex pulsuum æqualitate.*

*Pulsuum inæqualitas duplex.*  
*Prima.*

*Pulsuum inæqualitas altera spectatur.*



vermiculans vocatur. Formicans quoque dictus fit, quum moribus multis amissis in unum prorsus exiguum desierit, estque omnium pulsuum languidissimus, & creberrimus. Hecticus etiam habita ad febrem hecticam similitudine est appellatus, quoniam veluti hectica febris nullam magnam habet mutationem, ita & hic pulsus hecticus dicitur, quod perpetuo sibi similis constet, sed duret. Convulsivus, qui convulsionis modo retractus videtur, aut ubi arteria retracta fit. Vibratus motui jaculorum maxime comparatur, atque digiti ab arteriis quasi jaculorum modo feriuntur. Serratus quoque dicitur, quando alia pars arteriæ magis & alia minus præ duritie dilatatur, qualis in pleuriticis observatur. Sed his pulsibus cognitis, tempus est, ut ad illos inæquales declinemus, quorum inæqualitas non in uno genere pulsuum fit, sed in multis, quæ æqualitas a nostris collectiva, & a Græcis *ὀνιματινὰ* dicitur. Hoc vero genere comprehenduntur pulsus, deficientes, intercidentes, decurtati, Græcis *μυρι* dicti. Hi tamen differunt a myuris quos nuper explicavimus, quod hi in uno tantum pulsuum genere fiant, atque isti in multis. Deficientes autem pulsus fiunt, ubi non solum in uno aut etiam in multis magis unus minor apparet, sed aliquando totus motus ab arteria aufertur. Hos Gal. proprie magis in lib. de differ. puls. intermittentes appellat. Tollitur vero motus arteriæ quandoque totus ita, ut per duas & plures pulsationes arteria maneat immobilis. His contrarii seu oppositi sunt intercidentes, quippe quum expectata quiete in medio tamquam superflua quæpiam intercidat percussio. Myurus autem, sive mutilus, sive decurtatus pulsus vocetur, ille quidem est, ubi primo secundus pulsus paullo minor fit, & tertius secundo, & tertio quartus, & ita usque ad plures pulsus magnitudine ac vehementia fit minutio. Horum alii ad arteriæ immobilitatem perveniunt, ipsique myuri deficientes appellantur. Alii post arteriæ immobilitatem denuo pulsare incipiunt, qui ob eam causam deficientes recurrentes nuncupantur; & alii non ad absolutam immobilitatem veniunt, sed ubi valde imbecilli & obscuri, languidissimique evasere, postea rursus paullulum augeri incipiunt, hique myuri recurrentes vocantur. Denum ad postremum pulsuum genus accedamus, cujus quidem generis sunt, ordinati & inordinati. Ordinatus dicitur, qui ordinem pulsando aliquem servat, etiam si fuerit inæqualis. Neque obstat, esse inæqualem pulsum, & ordinem posse servare: contra inordinatus est cujusvis ordinis expers, tametsi etiam ex æqualium sit numero. Et hæc sunt, quæ breviter hic de pulsibus perstringenda duximus, ex Galen. lib. 1. de differen. puls. deprompta. Qui de ipsis plura desiderant, legant libros Galeni, quos de differ. puls. scripsit, accuratius: sed his pulsuum differentiis præmissis, atque sedulo perspectis, ipsorum modo causas consideremus, ut nihil ad pulsuum notitiam desideretur.

Ex pulsibus inæqualibus in multis.

Ex pulsibus ordinatis & inordinatis.

## C A P. III.

De causis pulsuum, & quales robustam facultatem, & quales imbecillam indicent?

PRÆcipuæ causæ pulsuum tres numero, ex Gal. in 1. de caus. pulsuum, existunt, quippe pulsandi necessitas una, secunda facultas ipsa vitalis, & tertia instrumentum facultati serviens. Necessitas pulsandi, sive usus animalis caloris insiti tuendi gratia est factus, ut scilicet ab eo refrigeretur, & si quid halituum fuliginosorum ex humorum ustione contractum sit, excernat; ad gignendum enim vitalem spiritum, ut calor cordis perfrigeretur, animalis caliditas, quæ ignea est, desiderat, quod diastole sive dilatatione facile fit, perinde ac systole sive contractione fuliginosum excrementum expellitur. Ex caloris autem spirituosissimi seu vitalis varia quantitate, varia quoque in pulsibus fit dilatatio, veluti quum maxime igneus est spiritus frequenter, maximeque ac celeriter dilatantur, pulsusque fiunt celeres, veluti calore a frigiditate commodato atque imminuto oppositus pulsus efficitur, quippe rarus tardus, parvus. Simili etiam modo facultas pulsationem

Pulsuum cause præcipue.



*Pulsuum  
singulari-  
um causa.*

tionem efficiens, si multa sit, & robusta, magnum pulsum ac vehementem efficit, & exilis, imbecillave languidum & parvum. Instrumentum quoque vitiatum pulsus evariat, etenim dura arteria durum, mollis mollem, plena plenum, & vacua vacuum pulsum reddit. Possunt vero hæ causæ pulsum quum a multis causis extrinsecis, tum intrinsecis impediri, atque exinde & pulsus mutari. Extrinsecas intelligimus causas, quas vulgus Medicorum res non naturales & Gal. in lib. artis medicinalis conservatrices appellat, a quibus omnibus causæ pulsum, & pulsus ipsi possunt mutari: & intrinsecus vero sunt ætates corporum, temperamenta, humores qualitate, aut quantitate, aut putredine, viscera gravantes, lædentesquæ, & omnes morbi ac symptomata, quæ pulsus permutant. Sed age singularem pulsum causas nunc spectemus: quas qui accuratius scire desiderant, legant libros Galeni de pulsum cap. 2. Nos circa has pauca quidem scribemus, eaque solum, quorum cognitio ad prognosin ex pulsibus indagandam nobis visa est opportuna. Sed rem ipsam aggrediamur, a pulsu magno incipientes. Magnus itaque pulsus fit ex vitalis facultatis magno robore seu firmitate, ex multo calore in corde exsuperante, sive ex usu multo, accedente quoque arteria facile dilatabili, seu quæ facile dilatari, & comprimi possit. Veluti parvum contrariis a causis fieri, Gal. in 1. lib. de præfag. ex pulsib. prodidit, quippe ubi aut facultas infirmior aut imbecillior evaserit, aut propter arterias induratas, vel denique propter paucum usum, idest, paucum calorem in corde exsuperantem. Mediocris cum medio ad hæc omnia se habet modo, atque ita de aliis omnibus, qui mediocres appellantur, utpote quorum natura, & causæ mediæ sunt inter extremas. Pulsus longus fit ob corporis seu arteriæ gracilitatem, & virtutis firmitatem, atque ob caliditatem etiam colliquantem, ut Gal. in 2. lib. de præfag. ex pulsibus docuit. Ab oppositis vero causis, scilicet a crassitie arteriarum, facultatis imbecillitate, ac a refrigeratione pulsus brevis efficitur. Angustus prodit nobis ex angustia circumpositarum regionum arteriæ, facultatis imbecillitate, atque ab instrumenti duritie, atque cutis rugositate & crassitie; veluti latus ab oppositis fit, sed potissimum propter exsuperantem humiditatem, & secundum naturam, vel ab externis causis. Altus ob auctam facultatem, & ob arteriarum mollitiem. Humilis a diminuta & infirma facultate, & ab instrumenti duritie. Celeres, & propter facultatis robur, & propter usum multum, idest, plurimum calorem. Tardi e contrario propter facultatis infirmitatem, diminutum calorem, præsertimque ob frigiditatem. Dicebat enim Gal. in eodem nuper citato lib. cap. 2. Celeriores pulsum calidum ostendere temperamentum, veluti tardiores frigidus. Frequentes vero fiunt ob multum usum, idest, multam caliditatem, & rari ob paucum usum. Vehemens pulsus a facultatis robore semper fit, cujus & languidi causas Gal. in eodem 2. lib. de præfag. ex pulsibus cap. 7. hisce præsertim verbis expressit, dicens: Vehemens pulsus a facultatis semper robore fit, ac quo sit vehementior, tanto robur majus esse facultatis; languidus ex facultatis imbecillitate, ac quo sit languidior, hoc facultatem quoque imbecilliores esse demonstrat. Durus vero, uti Gal. nobis auctor est in libello de pulsibus, fit ob arteriæ corpus ab immoderato frigore congelatum, vel ab excedente siccitate, vel ab alicujus visceris scirrho, vel a magna phlegmone, vel denique a convulsiva aliqua passione, in nervosa aliqua parte facta. Mollis ab humectato instrumento; quippe arteria: quæ humectatio sæpius fit arteria ab extrinseca aliqua causa humectata, veluti ab usu dulcium balneorum, ab otio & somno multo, & ab humida victus ratione: veluti & ab intrinsecis causis, omnes quum morbi, tum symptomata, ab humiditate concitata, arterias humectare possunt, qualia sunt comata, lethargi, hydropes aquosæ, ac alii humidi affectus. Pulsus plenus proficiscitur, aut ab humorum copia, aut a vini potatione, aut denique a maxima ciborum repletione. Veluti fame, inedia, evacuationeque pulsus inanis seu vacuus fit. Rythmum habentes in motu, & in quiete æqualem probamque corporis adesse temperiem testantur, veluti qui diastolen systole habent celeriores, calorem ostendunt corpori prævalere. Sed ad inæqualium generationem declinemus. Fiunt omnes inæquales pulsus, ut Gal. docuit

in 2. de



in 2. de præfag. ex pulsibus cap. 4. ab obstructionibus, aut ex compressione instrumentorum, aut humorum abundantia ad facultatem quidem collata, aut demum ex cordis inæquali intemperie. De causis vero intermittentium, quos etiam alii deficientes vocant, Gal. ibid. hisce verbis scripsit: humorum copia creat impedimenta, quominus motum debito tempore auspicetur, vel per crassitudinem, vel per copiam humorum, quæ obruat, aut oscilla cordi vicinarum arteriarum, quæ attrahit materiam, rursusque emittit, aut ex oscillis quadamtenus universam vasorum capedinem, sæpe etiam foris illis, quasi vinculum sit, copia ejusmodi effunditur, nonnumquam instar oneris gravat, interdum etiam spatia, in quibus distenduntur, occupat. Intercidentibus quoque pulsus ab iisdem causis proficiscuntur, minori tamen cum noxa fiunt, quam intermittentes. Recurrentes ex facultate quadam imbecilla, sed renuente ac resistente tamen, oriuntur. Myurosum causas Gal. in nuper citato libello de puls. ad tyrones cap. 5. ita complexus est: Constat autem omnes tales pulsus fieri ob imbecillitatem facultatis, quæ interdum quidem ipsa sola ex propria ratione infirma fit, interdum vero & ob aliquam multitudinem, vel compressionem, vel obstructionem arteriarum cordi vicinarum, ita, ut mixta efficiatur affectio. Et intercurrentium causas in 2. de præf. ex pulsibus prodidit, dicens, nam intercurrentes ex crebritate fit in æquali, quod functionem cor obit minus plenam, ac postularet usus. Jam id ipsum fit, ubi a copia humorum oneratum cor sit, aut instrumenta obstructa, aut in arctum coacta. Caprizans pulsus ex inæqualibus interdum cordis intemperiebus efficitur: & Dicrotus, sive bis feriens ex instrumenti duritie, atque a virtute valida nascitur, & nonnumquam etiam ob inæqualem cordis temperiem. Undosus pulsus & ipsi fiunt arteria quidem humectata, & facultate aliquando forti, seu robusta. Ex qua solent non raro ejusmodi pulsus undosus sudorem fluxurum prænuntiare. Aliquando etiam a prælanguida facultate fiunt, qui facile in vermiculantes transeunt, utpote quando facultas magis ac magis est diminuta; ob id Gal. in libello de pulsib. cap. 22. ait, vermiculantes fieri pulsus prælanguente facultate, quæ si in pejus labatur, pulloque modo restauretur, & vivificetur, facillime in formicantes mutari, qui omnium sunt exitiosissimi, quod ad extremum facultatem venisse denotent. Convulsi excitantur principio nervorum inflammationem aliquam sustinente, & turbulenti, quum usus pulsandi magnam sublationem requirit, & vitale robur sua functione uti non potest. Vibrosi ex facultate, robore, atque caloris copia ortum ducunt. Et serrati a nervosarum partium aliqua oborta inflammatione, hinc pleuriticorum proprium esse pulsum, non paucis visum est, quoniam pleura dicta membrana costas subcingens inflammatur. Atque hæc de pulsum causis sufficiant. Quibus præmissis facile agnoscemus, quales pulsus facultatem robustam, & quales præimbecillam significant. Firmam & robustam facultatem, quæ in corde quidem sedem habet, judicant hi pulsus, quippe magnus, latus, celer, vehementis, dicrotus, vibrosus, undosus, atque major, altior, longior, vehementior. Ex extremis vero solum vehementissimus robore valere facultatem demonstrat. Horum pulsum primo vehemens, vehementior, vehementissimusque, & secundo loco magnus, tertio altus, quarto vibrosus, quinto undosus, atque omnium postremo bis feriens, robur in facultate denotant. Vehemens enim pulsus, Gal. in 1. l. de præf. ex puls. c. 7. docente, a facultatis robore semper fit, ac quo sit vehementior, tanto robur majus esse facultatis; & paullo post ait: at robustissima quum vehementissimum, tum etiam majorem, excitat pulsum, simulque, si nihil variet usus, rariorem. In libello de pulsibus scribit Gal. vibrosum pulsum, quoniam robur facultatis significat, calorisque copiam, idcirco optimam aliquando Crisim prænuntiare. Horum vero pulsum majores, & auctiores majorem quoque virium firmitatem denotant, & ad extremum deducti, excepto vehementissimo, qui omnium maxime robur perpetuo testatur, infirmam facultatem significant. Pulsus prælanguidam facultatem denotantes hi profecto existunt, scilicet, parvi, angusti, humiles, languidive, hi intercurrentes, myuri omnes, vermiculantes, formicantes, atque ad extremum qui pervenerunt, vehementissimo excepto.

Pulsus  
quinam  
faculta-  
tem vita-  
lem robu-  
stam si-  
gnificant.

Quinam  
prælangui-  
dam.



cepto. Istorum quoque vim imbecillam declarantes, alii diminutam, alii humorum multitudine, aut vitio, gravatam ac oneratam esse decernunt, & alii quum per se infirmitatem, tum ab humoribus, ut dictum est, auctam, denotant, uti Galen. demonstravit in libello de pulsib. nuper citato cap. 34. Ex se ipsa imbecillam facultatem ostendunt pulsus, nullam habentes inæqualitatem, veluti ab inæqualibus gravatam coarctatamque aut ab humoribus, aut ab aliquo morbo, facile dignoscitur. Horum vero omnium inæqualium vermiculantes, formicantes, intermittentes, & myuri deficientes; & ex æqualibus, languidi, parvi, submissi, maxime sunt exitiosi, virtutemque maxime languere decernunt, omniumque maxime languidissimi, minimi, tardissimi, humillimi. Quare si omnes prælanguidam facultatem ostendunt, alii ipsorum magnam, alii majorem, atque alii maximam, cujusmodi sunt formicantes, & languidissimi.

## C A P. IV.

## De pulsibus salutem &amp; exitium indicantibus.

Pulsus  
optimi  
quinam.

**P**ulsus optimi, qui salutem in ægrotis pollicentur, hi profecto existunt, quippe parum aut nihilo a statu bene valentium mutati, atque æquales, ordinati, magni, vehementes, & languidi, parvi, inæquales, ac inordinati, si minus languidi, majores, æqualiores, atque ordinatiores evadant, quod ipsi virtutem languentem augeri atque instaurari significant; veluti exitiales habentur, magni, vehementes, æquales, ordinati, qui minuuntur, & languidi evadunt, inæquales atque inordinati. De quibus Gal. in lib. 3. de crisib. cap. 9. ita scripsit: *Sed manifestissime ex pulsibus cognoscunt, neque enim parvo interstitio differunt, qui mortis ratione citius, quam sperabatur, ad quamdam falsam declinationem perveniunt, ab iis, qui vere declinant.* In utrisque enim febrilis calor dissolvitur. Fir vero hoc ex causis maxime contrariis, siquidem naturæ robori maxime contraria est imbecillitas. Vehementior igitur fit continue magis pulsus & æqualior atque ordinatior in bona declinatione, expellit enim natura fortis omnem subito febrilem calorem. Debiliior vero atque inordinatior & inæqualis est pulsus in mortalibus declinationibus. Languidi itaque inæquales, inordinati, qui continuo subito fortiores, æqualiores, atque ordinatiores evadunt, si modo in melius ipsorum mutatio constans sit, salutem non obscure promittunt. Sed illorum sermonem prosequamur, qui non ex accidenti salutem prædicere videntur, sed per se, cuiusmodi sunt primo adnumerandi magnus atque vehemens pulsus, qui facultatis roboris indicio sunt, omniumque maxime, si probam in ipsorum differentiis servaverint æqualitatem. Ad hoc quoque genus attinere videntur hi omnes, quippe altus, longus, latus, celer, major, longior, altior, latior, celerior, vehementior, non tamen ad extremitatem in sua specie aucti, vehementissimo excepto, qui omnium certissime salutem prælagit futuram. Salutares quoque judicantur, vibrosus, undosus, & dictotus; de Undoso Galen. in lib. de puls. ad tyr. cap. 35. ita scribit: *Hic enim pulsus undosus, inquam, sudorem ut plurimum nuntiat, ac tanto magis, quanto mollior quidem fuerit, non tamen tenoris vacuus, si vero ipsi intercurrat altus, firmissimum habebis sudoris signum, semper enim hic aliquam excretionem significat: cum undoso quidem vel absolute magno, non tamen duro, criticum sudorem, cum vibroso autem, vel absolute duro, menstruum potius, vel eruptionis sanguinis e naribus, vel per hæmorrhoidas, vel alvo exturbata.* Ceterum quum dictum a nobis sit, pulsus omnes, sanorum pulsibus similes, bonum prænuntiare, distinguendum erit, in quo morbo fiant, siquidem in quibusdam usque adeo malignissimis febribus perquam sanis similes apparent, atque quando exitio quoque proximi existunt. Sed de iis posterius accurate. Nunc de illis, qui exitium prælagiunt, sermonem habeamus. Sed id memoriæ prius mandandum, ut numquam ex solis pulsibus malis iudicium feramus; sed aliis signis una conspe-

Pulsus  
exitium  
prælagien-  
tes.



spectis, ac simul collatis. Nam pulsus parvi, humiles, tardi, atque alii facultatem impotentem significantes, si una alia mala signa illuxerint, exitiosi iudicabuntur. Cauti quoque esse debemus, ne ii ex aliqua extrinsecarum causarum tales prodierint, ne iudicium fallax reddatur. Hinc rogatos velim Medicos medicinam facitantes, ne pulsus ægrotorum tangerent, nisi prius causas procatarecticas seu prægressas intellexerint, atque cognoverint, quales ex iis pulsus fieri debeant, atque ut si corpus ægrotum, omni prorsus alteratione animi vacuum. Hinc prudentes Medici perdocti, antequam pulsus in ægrotis tangerent, non parum temporis conterunt, ut prius jucundas historias, vel aliqua jucunda, referant, ad sedandum alteratum in ægrotis animum. Quique postea pulsus tangerent, neque subito ex eo pulsu iudicant, sed ad minimum, ubi quindecim aut plures pulsationes observarint, quum plerisque ægrotorum principio pulsus a Medico contractus, vel a timore, vel aliqua alia alteratione appareat alteratus, proinde nonnisi plurimis observatis pulsibus de salute aut de morte erit iudicandum. Sed ad propositum redeamus. Pulsus itaque nuper scripti, si una cum signis malis observantur, exitium certum portendent. Ad extremitatem quoque omnes deducti, excepto vehementissimo, qui perpetuo salutarior, letales sunt. Minimi vero languidissimi, tardissimi quoque omnium exitiosissimi habentur. De quibus Gal. in libello de pulsib. cap. 22. ita scribens, ea, quæ a nobis sunt dicta confirmavit: *Sed omnes pulsus, quia naturali symmetria multum recedunt, non boni sunt, ac certo languidissimus & tardissimus & rarissimus omnium est deterrimus, pulsus autem minimus, & mollissimus, & durissimus postea frequentissimus, ac non celerrimus, neque maximus, sed hi sunt modice periculosi, solus autem in extremis optimus est omnium vehementissimus.* Sunt vero alii ex inæqualibus valde exitiosi, scilicet formicantes, vermiculantes, intermittentes, intercurrentes, rari & myuri. Formicantes enim omnium sunt exitiosissimi, quoniam, ut Galenus nobis in eadem citato lib. cap. 4. est auctor, ad extremum naturam venisse denotant. Atque si ipsi postea augeantur, in foribus exitium significant. Pulsuum vero intermittentium alii prorsus letales, atque alii ad exitiosos proxime accedunt, horum etiam alii in uno tantum pulsu intermittunt, ac alii in multis, & alii intervallo unius pulsationis, atque demum alii multarum. Qui in uno tantum pulsu intermittunt, maxime timeri debent, præsertimque si subsequens ipsorum motus anteriori sit minor, quemadmodum qui motum subsequentem habent majorem anteriori, minori cum periculo observantur, eoque etiam minus periculi portendunt, si quies intervallum unius pulsationis non superaverit. Namque Galen. in 2. de præf. ex pul. multos cum iis pulsibus evasisse mortalium memoriam prodidit. Ex hisque pulsibus maxime senes atque pueri evadunt, nam in juvenibus plane sunt exitiosi, ut Galen. ibidem tradidit, dicens: *Quies vero tempore unius pulsus inter omnes intermissiones moderatissima est, multique ex ea senes pariter & pueri evaserunt. Juvenum autem ne ex hac quidem ullus. Qui vero duorum aut plurium pulsuum tempus arteriam quiescentem habuerunt, certum semper exitium indicarunt.* Ex pulsu vero unius pulsationis intervallum intermittente plures evaserunt, puerique & senes facilius. Cayri in Ægypto Dominicum a rege pharmacopolam quinquagenarium vidi, qui ex mala victus ratione quum copiam vitiosorum humorum coacervasset, sine febre in tantam corporis debilitatem incidit, ut vix moveri, ac vel etiam loqui posset. In ipso pulsus intermittens per plures dies fuit observatus, qui eo usque perseveravit, quoad probe medicamentis purgatus atque vacuatus sanguine vires recuperavit, quo tempore cessavit intermissio. Quare senes atque pueri ex hoc pulsu non ita pessime se habent, ut juvenes, in quibus plane exitiosos esse hos pulsus intermittentes voluit Gal. Tamen, etsi plerumque hoc verum experiatur, Bassani juvenem annos natam supra viginti, pleuriticam ab hinc multos annos apud Hermetem Furcaruram Jurisconsultum clarissimum vidi, in qua usque ad diem quintam pulsus ita intermittebat, ut prima die singulis septem aut decem pulsibus intermitteret spatio unius pulsationis, & secunda singulis sex aut quatuor, & tertia singulis tribus, & quarta (qua die morituram quisque merito iudicasset) quum delira prorsus esset, nihil exspue-



exspueret, difficilissima respiratio, inquietissima, & quum pulsus singulis pulsatis duabus pulsationibus ita intermiserit, ut immobilis multo intervallo arteria maneret, pulsusque subsequentes languidi exilesque essent. Nihilominus præter omnium spem simul cum urina multa materia crassa pituitosa excreta, nulla alia observata vacuatione, aut iudicio a natura facto. Sed huiusmodi casus raro fiunt, suntque in arte medendi veluti monstra. Sunt vero plerisque juvenum ejusmodi pulsus intermittentes exitiales, quod in juvenibus maximum recessum a statu salubri declarent, idque propterea, quod juvenes ob validum virium robur non nisi a fortissima causa in talem affectum incidunt, indicio enim nobis sunt, naturam magna humorum multitudine aggravari, quos curatione sanari maxime est difficile, quum fortissima causa morbifica ægerrime tolli possit, veluti levis causa facili negotio tollitur, a qua senes ob invalidum facultatis robur facilius juvenibus in morbum labuntur, qui etiam ob id facilius (quod facilius levis quam fortis causa adimatur) sanantur. Ex intermittentibus etiam, qui subsequentes motus sive pulsus anteriori habent debiliores, apprime sunt perniciales, tametsi arteria in ipsis minus, quam sit unius pulsus intervallum, conquiescat. Ex ipsis facultatem magis ac magis debilitari nobis indicatur. Hisque pulsibus myuri maxime comparantur, quod ipsi semper magis ac magis diminuantur; ex quo & ipsi creduntur perniciales, ipsorumque maxime myuri deficientes, sive intermittentes, quippe qui eo usque decrescunt, quoad immobilis arteria remaneat, veluti qui ad imperfectam venerunt immobilitatem, quippe myuri deficientes appellati, & qui ab arteria reddita immobili denuo pulsare incipiunt, minus sunt timendi, modo signa alia meliora una illuceant. Quidam etiam observantur, qui ex natura hos pulsus vel etiam recte valentes habeant, ex quo caute Medici ad judicandum agere debent, ne decipiantur: exitiosissimi quoque sunt, languidissimi, minimi, tardissimi, atque rarissimi, de quibus Gal. in lib. 2. de præf. ex pulsibus ita scripsit: *Est autem eorum pulsum ingens frigiditas causa generandorum, quæ occupet vel corpus cordis, vel spiritum, vel sanguinem, quem continet ejus sinus, vel partem aliquam vicinam. Atque si corpus ipsum cordis teneat ingens frigiditas, ita languidissimos reddit pulsus, & tardissimos, & minimos, ut maxime hæc viget. Quæ vero proficiscetur ex parte alia, raritatem longius, quam cetera, quæ diximus, genera a natura avertit.* Itaque quidam in illis sunt, quum pulsus habeant non longe minores justo, ac tardiores languidioreque, tamen e vestigio pereunt. Mors autem tum minus potest declinari, quum teneat frigiditas corpus ipsum cordis. Repentina porro & in altera differentia fit. At moriuntur priores illi inter dormiendum potius, ut jam non amplius expergiscantur, alteri hi quum illo modo, tum etiam inter loquendum nonnulli eorum, ut imperitis commode videantur habere, subito, ut qui animo deficiunt, expirant. Quorum quibusdam simul prorupit sudor, aliquibus non prorupit. Quamobrem ex iis apparet, raros pulsus, multoque magis rariores, simulque minores, languidioreque, exitiales utique esse. Sed age dicamus, cur pulsus sæpius in moribundis sanis similes appareant. Ex quibus Medici plane decipiantur, necesse est.

## C A P. V.

*Cur pulsus in quibusdam febribus exitiosi appareant aliquando recte valentium similes?*

Sæpius fit, ut in ægrotis, malignis morbis laborantibus, pulsus ita sanorum similes observentur, ut non raro vel etiam doctissimi Medici decipiantur; non minusque urinæ, quum boni coloris, tum substantiæ, tum etiam in quibus laudabilia contenta resideant, in exitiosis morbis apparent: quæ artis medicæ ignaris mira, seu monstra in natura, videntur, quum tamen hæc docti Medici, quibus rerum causæ non sunt ignotæ, non admirentur. Nunc de pulsibus agemus, & quomodo, etsi bene valentium similes ac optimi appareant, futurum exitium significant, dicemus. De urinis vero, quum hic de his loquendi non



non sit locus, postea suis locis agemus. Sed modo rem ipsam de pulsibus dicamus. Hujusmodi pulsum observatio non in omnibus morbis fieri solet, sed in malignissimis tantum, & præsertim in febribus pestilentibus, neque in omnibus: Gal. *Pulsus in exitiosis morbis unde aliquid recte valentium similes febrium pestiferarum distinctio.* in lib. 3. de præf. ex pulsib. c. 3. ait, hujusmodi pulsus in pestiferis febribus observari, quas heclicas pestilentes Medici vocant, quod æquales, exterius obscuræ, sine ulla alteratione, calore quidem exili appareant, ex quo ægrotantes se febre vexari neque putent. Distinguuntur etiam pestiferæ febres in ephemeræ, putridas, atque heclicas. Ephemeræ vocant, quæ ephemerarum modo invadunt, atque cordis spiritibus corruptis generantur; putridæ quoque putrefactis humoribus cordis fiunt, ab ephemeris maxime distinguuntur ex eo, quod putridæ putredinis signis non careant, nam in ipsis, urinæ crudæ, tenues, turbidæ, subiugales, cum contentis aliquando crassis malis apparent: in ipsis quoque aliquando exanthemata apparent, aliquando tumores. In ephemeris vero, quæ spatio unius diei interimunt, aut saltem tribus ad plus, nullum putredinis in humoribus signum apparet. Gal. itaque vult in heclicis quum pulsus tum urinas bonas videri propterea quod aut arteriæ sint corde frigidiores, aut quod temperamentorum in corde sit pugnantia, de illa ita scribit: *Quocirca contingit aliquando, ut arteria, quæ frigida est, sed a corde calefit, nec parvum pulsum, qui frigidus est, edat, nec magnum, qui calidus, sed inter utrumque medium, qui moderatus est, & naturalis. Et celeritate etiam moderata pulsus erit horum affectuum, itemque & vehementia moderata.* Pugnantia vero temperamenta in corde hos facere posse non est mirum, siquidem, ut ait Galen. aliquando cordis corpus æquo sit frigidius, & humores, seu substantia contenta in ventriculis calidior, quod forte sit in pestiferis febribus, ubi ingens putredo cordis corpus affecit, ex quo calore fere extincto redditur corpus cordis frigidius, quum humores tamen contenti inflammati sint, aut aliquando contra, quippe ubi humores æquo sint frigidiores, & cordis corpus calidius, quovis horum modorum contingit fieri pulsus moderatos & fere naturales, de quibus Gal. ita scripsit: *Qui sane affectus vel optimos Medicos fallunt, quod nunc quoque in maxima pestilentia accidit. Quidam inde ab initio ad finem usque, alii per totum morbum, probum pulsum habebant, qui perparum deflexisset de natura, qui quidem præter ceteros perierunt.* Animadvertimusque eos primis statim diebus & pestilentia laborare, & pessime affectos esse ex acredine caloris, atque ipsa caloris specie, denique quod pulsus, parum præter naturam immutati, iis in eo statu perpetuo maneant; nam in speciem præcipue heclicarum, quas vocant, febrium incidunt hujusmodi pulsus. Si qui essent inter ægrotos, qui se negarent febricitare, his febris, occupato ipso cordis corpore, plane erat confirmata, & ut ita dicam, in habitu. Demum tertiam causam pulsum moderatorum in pestiferis quibusdam & exitiosis morbis, ita expressit: *Quod vero in sermone præterivimus, ubi aer, quem spirando attrahimus, infectus putredine sit, ac putredo corpus cordis attigerit, illi pulsus fiunt.* Nec jam quicquam habet admirationis, si eos pulsus, quos memoravimus, tali affecti peste habeant, ob pestilentem respirationem; nec si omnino morituri sint: atque propter hæc causas in febribus, vel etiam letiferi pulsus recte valentium similes observari solent.

## C A P. VI.

*De prædictione ex respiratione, quidque primo ipsa sit, atque quot ipsius differentie observentur?*

**V**ariarum in ægrotis respirationum observationem ad prædictionem nedum utilem esse, sed quinimmo multum necessariam, neminem latere, certe scio; sed ex ipsa firmiorem quoque quam ex pulsibus haberi in morbis prædictionem, non paucis visum est, ac vel etiam esse certiore, quod pulsus facile a qualibet etiam causa extrinseca mutantur, hinc Medici, si alterationes extrinsecus pulsibus illatas incaute perspectas habuerint, sæpe decipiantur. Hinc Hippoc. nulla, vel



*Respiratio  
quid.*

*Respira-  
tionis dif-  
ferentia.*

*In tempo-  
re motus.*

*Ex equa-  
litate &  
inequali-  
tate.*

vel saltem pauca, de pulsibus scripsisse, non paucis est persuasum. De respira-  
tione vero, quod ab ipsa certiore ad prognosin notitiam Medici assequi possint,  
fatis accurate multa nobis tradidisse, & varias non minus in multis ægrotis (ut  
apud ipsum in Epidemiis legitur) spirationum differentias ad prognosis judicium  
adnotasse. Quare de hac quoque ad prædicendi rationem accurate nobis in præ-  
sentia est agendum. Sed antequam de prædictione a respirationibus agamus, pri-  
mo quid ipsa sit respiratio, quæque ipsius sint differentia, atque causæ, cognosca-  
mus. Quid vero sit non æque omnes sentiunt. Asclepiades respirationem esse ani-  
mæ generationem affirmavit. Praxagoræ vero animæ dici corroborationem pla-  
cuit. Sed Philistion, & Diocles caloris innati esse ventilationem, & refrigera-  
tionem voluerunt. Ex Hippocr. rectius caloris nutritionem atque refrigerationem.  
Porro hi, cujus tantum gratia respiratio fiat, enarrant. Nos vero dicemus res-  
pirationem nihil quidem aliud esse, quam pulmonum pectorisque sensibilem mo-  
tum, quo pulmones dilatantur, ac comprimuntur. Ex quo duplex apparet, pri-  
mo inspiratio quippe & expiratio. Atque his duabus respirationibus duplex quies,  
sive ut Galeno placuit, duæ cessationes æque respondent, una scilicet, quæ est  
ante dilatationem, at post ipsam altera, quæ ante quoque compressionem est.  
Dilatatione enim frigidus aer inspiratur, quo sane innati caloris (si Galeno de  
libro causis respirat. credimus) symmetria conservatur, animalisque spiritus sub-  
stantia nutritur. Galenus scripsit in primo libro de respirat. differ. cap. 3. respiratio-  
nem calori, qui circa cor est, esse utilem, ac pulsus calori, qui per totum ani-  
mal est dispersus: hic quidem a pulsibus refrigeratur, veluti cordis calor a res-  
piratione. Expiratione vero fumosum halituosumve excrementum a corde expel-  
litur. Ceterum, ut recte fiat respiratio, cerebrum recte valere est necesse, utpote,  
quod septum transversum, thoracem, ac omnes musculos respirationi servientes  
facultate moveat, itemque cor, pulmonesque. Quibus quidem membris seu par-  
tibus læsis, respirationem vitari, est necesse. Ex quibus medicinæ scriptores tri-  
plicem respirationis causam faciunt, unam quidem animalem facultatem, moven-  
tem musculos, septum transversum, pectus, pulmones, & quæ in cerebro sedem  
habet; alteramque instrumenta respirationi servientia, prænarata; atque tertiam  
usum, qui est innati caloris refrigeratio, spiritus naturalis nutritio, atque ge-  
nitarum fuliginum expurgatio. Sed his præmissis ad respirationis notitiam perti-  
nentibus, respirationis quoque differentias in medium afferamus. Primo itaque  
per respirationem tum inspirationem, qua frigidum aerem attrahimus, tum ex-  
pirationem, qua fuligines excernimus, intelligimus. Cujus quidem respirationis  
duæ in primis apparent differentia, quippe quædam motum respicientes, & quæ-  
dam quietem: ad motum attinentes penes magnitudinem, parvitatem, veloci-  
tatem, tarditatem, spectantur, quatuorque numero existunt, quippe magna,  
parva, velox & tarda: ad quietem vero quæ referuntur, sunt frequentia respiran-  
di, atque raritas. Ex quibus colligamus respirationis differentias esse, magnitu-  
dinem, parvitatem, celeritatem, tarditatem, frequentiam, & raritatem, quas  
Gal. in I. differ. respir. complexus est. Sunt vero hæ omnes aut in tempore mo-  
tus, uti est velox & tarda respiratio, aut in quantitate distentionis, veluti ma-  
gna, & parva, aut in quantitate contractionis, veluti est etiam magna, & parva,  
aut denique in quiete respirationis, quæ est frequentia atque raritas; atque hæ sim-  
plices sunt respirationis differentia: quibus varie complicatis octo compositæ diffe-  
rentia depromuntur, quippe magna velox, magna tarda: parva velox, parva  
tarda: frequens magna, frequens parva: rara magna, & rara parva. Magnam  
illam dicimus respirationem, in qua magnam copiam aeris attrahimus, atque ma-  
gnam fuliginum copiam expiramus, sive expellimus; atque e contrario parvam,  
in qua exiguum aeris inspiratur, & parum fuliginum genitarum expiratur, seu  
expellitur. Celer vero est, in qua parvo quidem tempore pulmones moventur,  
& tarda, quæ longo tempore fit. Frequens etiam seu densa appellatur, cui bre-  
ve est tempus quietis, contra cui longum est, rara. Addamus alias respirationis  
differentias, quarum una penes æqualitatem atque inæqualitatem accipitur, &  
altera



altera penes ordinem, prout respirationum aliæ servant ordinem, & aliæ non; atque tertia penes caliditatem & frigiditatem, quod quædam calida sit, & quædam frigida. Æquales respirationes illas dicimus, in quibus multarum quidem respirationum vel unius tantum pares differentiæ, mutuoque æquales existunt. Inæqualesque, ubi inæquales respirationes observamus. Ordinatæ quoque hæ sunt, quæ aliquem ordinem servant, atque contra, inordinatæ. Et calidæ item dicuntur respirationes, ut posterius accurate intelligemus, in quibus halituosus calidusque spiritus expellitur; & frigidæ, ubi frigidus. Sunt demum aliæ quoque rythmæ, & arythmæ, idest, quæ rythmum servant, & quæ non. Ex proportionatam habent respirationem tempori, annis, locis, regioni, ætati atque temperiei, & ex opposito arythmæ. Ex quibus omnes vidimus respirationis differentias, quas Hippoc. quum in lib. 2. pag. 1025. tum in 6. Epid. sect. 2. text. 8. pag. 1169. ubi quædam addita sunt, com. 3. text. 11. ita perstrinxit, dicens: *Densi spiritus, parvi, magni, vari, exit extra magnus, intro parvus, hic quidem tardans, ille festinans, duplex intro revocatio velut super inspirantibus, calidus, frigidus.*

*In respirationibus ordinatio, & inordinatio. In Rythmatione.*

## C A P. VII.

*De causis respirationis.*

**N**unc causas respirationis attingamus, quæ duplicis sunt differentiæ; quippe quædam communes, & quædam particularium respirationum, quæ particulares existunt; de communibus primo agamus, quæ ex Galeno in libro *de causis respirat.* sunt facultas voluntaria motiva, quæ organa movere respiratoria, instrumenta voluntati ac respirationi servientia, atque demum usus seu utilitas, in cuius gratiam respiratio fit. Ab his quidem causis omnis fit respiratio, ac optima ipsis nihilo a naturali statu mutatis, & vitiata vel omnibus, vel aliquibus ex ipsis a naturali statu mutatis. Ex voluntariæ quidem motivæ facultatis observatione, naturæ quum robur tum imbecillitas nobis innotescit, non minusque ab instrumentorum respirationis, & utilitatis, seu usus notitia. Sed quomodo fiat respiratio, quibusque instrumentis ad ipsam agendam facultas utatur, ac ad respirationis utilitatem, Gal. in lib. *de differ. respiration.* cap. 4. ita docuit: *facultas quædam animalis movet thoracem, quum hoc simul pulmo movetur, ad hujus vero motus ubi distenditur, sequitur inspiratio, ubi contrahitur, expiratio.* Demonstratum etiam ibidem est, maximam & principalissimam respirationis utilitatem esse insitæ caliditatis conservationem, jam vero & animalis spiritus nutritionem. His itaque sic habentibus, siquidem facultas, & utilitas, & unumquodque organum recte ac prospere habuerint, juxta naturæ legem animal respirat. Si vero quid ex eis viciatum fuerit, juxta illud etiam respirationem impediri necesse est: & hæc de causis respirationis in communi. Quibus præmissis ad singularem respirationum causas attingendas declinemus, sine quibus ex respiratione quicquam certi ad prædictionem habere non possumus. Exordiamur vero a simplicissimis respirationum differentiis, & primo a magna parvaque respiratione. Magna vero respiratio, ut Gal. in eodem libro docuit, ab urgente fit utilitate, & parva ab utilitate exsoluta, aut ab aliquo dolore partis, moventis thoracem. Ceterum cavendum est, ne decipiamur, nimirum ut magnam illam esse respirationem credamus, in qua plurimum pectus dilatatur, sed in qua plurimus spiritus attrahitur; nam quibus vel tumor, vel angustia sine flammeo calore, spiritalibus membris insidet, in his thoracis quidem dilatatio maxima est, id vero, quod inspiratur, parum est. Aliquando etiam maxime usu urgente, sed facultate extincta fere fit maxime thoracis dilatatio, in qua aliquando moventur scapulæ, nares, quam spirationem sublimem, & phænomenam, idest apparentem, Medici appellant. Quare prudenter se gerere debent Medici, per magnam quidem respirationem ut non magnam thoracis dilatationem intelligant, sed in qua plurimus spiritus attrahitur, & contra parvam, in qua parum spiritus suspiratur, tametsi thorax maxime dilate-

*Respirationis cause communes.*

*Singularem respirationum cause. Respiratio magna unde.*



Velox unde.  
Tarda unde.  
Frequens unde.

Rara unde.

Respirationum  
compositarum  
causa.

latetur ac distendatur. Velox vero respiratio fit & ipsa ab urgente utilitate, seu a magno calore, ac facultate ei servire potente, idest, robusta, atque nullo organorum reluctante. Tarda a contrariis fit causis, utpote a diminuta utilitate, ac virtutis imbecillitate. Frequentem vero respirationem, aut dolorem, aut inflammationem supra septum transversum, Gal. quum in Epid. com. 3. text. 18. tum in tertio lib. comm. 3. text. 74. tum alibi testatum reliquit, quod ab Hippoc. accepit, qui in primo lib. progn. pag. 38. lin. 7. de frequenti respiratione ita habet: *Spiritus autem, qui creber est, signat dolorem aut inflammationem in regionibus, quæ supra præcordia sunt: quæ fit a dolore frequens seu densa, ex dolore in parte affecta nobis innotescit: ab inflammatione simplici, phlogosi Græcis dicta, perinde si dixerimus a flammeo calore, cognoscitur ex eo, quod spiritus, præterquam quod densus est, etiã calidus appareat. Addamus nos densum seu frequentem reddi spiritum propter vel aliquam phlegmonem, aut humorem, aut tumorem, naturam gravantem, & angustiam inducentem, quæ quidem respiratio solet una cum stertore observari. Quæ vero longo intervallo fit, rara dicta, aut cordis refrigerationem, aut delirium significat; atque hæ sunt primarium simplicium respirationum differentiarum causæ, quibus tamen quicquam certi ad prognosticum Medicis non ostendi, Gal. in primo de differ. respirat. cap. 22. nobis prodidit, quo loco docet, iudicium fieri tantum oportere a compositis, ut possimus certum de salute ac morte ægrotantium ferre iudicium. De compositarum vero respirationum causis ibi ita scripsit: Itaque ad solas illas compositas respirandi difficultates animum intendere nos oportet, in quibus simplices quidem communes sunt plurium affectionum, & ob id nihil certi indicant, conjugatæ vero aliis quibusdam ad certum ac minime fallax discrimen veniant. Magnitudo enim respirationis ipsa per se respirandi difficultas quedam est simplex, verum nullius certæ cognitionis est signum, siquidem & urgente utilitate, & læsa mente fieri solet. At vero si cum densitate consistat, ingentem vitalitatem, si cum raritate, delirium indicat. Similiter autem & parvitas, ipsa quidem per se ipsam, aut dolore afflictam aliquam particulam, aut utilitatem exsolutam ostendit. Itaque neque ipsa aliquid certi indicat. Quando vero componitur, cum densitate quidem dolorem, cum raritate vero, facultatis exsolutionem portendit. Quia etiam si ipsam densitatem per se solam aut raritatem in manus sumas, ipsarum neutram per se inveneris quicquam certi significantem, nisi hoc discrimen accedat, ut videlicet cum altera quapiam respirandi difficultatis specie copuletur. Densa enim simulque magna utilitatis augmentum indicat. Densa vero simulque parva organi alicujus, quod cum respirationibus commoveretur, dolorem: ipsa etiam rara, quæ ad deliria & perfrigerationes consequitur, si quidem cum magnitudine fuerit copulata, prius ex predictis, si vero cum parvitate, posterius indicat, & ob id sane omnium compositarum respirandi difficultatum huiusmodi conjugationes utilissimæ sunt, utpote & manifeste & constanter unamquamque affectionem indicantes. Densas quidem cum parvitate, dolorem, cum magnitudine vero, utilitatis augmentum. Raritas autem cum magnitudine, delirium; cum parvitate, facultatis exsolutionem notat. Hactenus Gal. de simplicium compositarumque respirationum causis. Nunc ad æquales, ordinatas, & inæquales, & inordinatas descendamus, ipsarumque causas spectemus. Æquales enim, & ordinatæ respirationes fiunt a facultate vitali recte valente, nulloque instrumentorum servientium respirationi vitiato, aut quovis modo læso. Veluti inæquales inordinatæque contrariis a causis efficiuntur. Non secus quam & pulsus inæquales inordinatosque fieri diximus. Quarum quidem respirationum eadem est generatio, ut Gal. in eod. lib. de differ. respir. c. 17. hisce verbis tradidit: *Visum est autem aliquando, raro tamen, non alteram tantum, sed ambas totius respirationis partes in uno & eodem homine ita habere, & maxime hoc fieri, quum humorum copia in asperis arteriis coærvata hominem suffocet ex pleuritide perniciofa, aut peripneumonia non expurgata, aut suppuratione istic consistente, ita ut in hac parte respiratio cum pulsibus conveniat. Monstratum est, & in illis propter obturationes organorum, compressionesque, & omnino coarctationes inæqualitatem fieri. Hoc idem etiam clarius scripsit**



cap. 19. ita dicens: *Quare omnium inæqualitatum, tum quæ secundum unam actionem, tum quæ circa plures ex ordine consistunt, aut asperarum arteriarum coarctatio, aut thoracis musculorum aberrans motus, aut facultatis ipsam efficientis debilitas, causa fiet.* Ab iisdem ipsis causis & inordinatæ respirationes, sed ab aliis etiam quippe convulsis musculis, moventibus thoracem; cuiusmodi esse videntur luctuosæ suppurationes appellatæ, Gal. in 6. Aph. 54. docente. Rythmum etiam respirationes quæ servant probam, continuitatem naturalis caloris significant, veluti rythmum non servantes fiunt a coloris corrupta seu vitiata symmetria: Calidæ omnes respirationes a calore maxime aucto oriuntur, veluti a spiritu frigido expirato illum admodum defecisse, exilemque effectum esse declarant quippe frigidæ respirationes. De his Hipp. in Prog. p. 38. l. 10. tex. 24. *Qui vero frigidus de naso, & ore expiratur, admodum exitialis iam est, quod emortuam facultatem, seu calorem extinctum, denotat.* Sed caute est agendum, ne per respirationem frigidam intelligamus parvam & raram, cum & ipsa infiti caloris refrigerationem significet, sed expirationem frigidam: atque ita de calida, ubi ex ore & nare calidum expiratur, & non, quæ magna & frequens est, tamen calida & ipsa, quod magnum calorem denoret, dici possit, non tamen actu calida est, de qua Hipp. & Gal. intelligunt. Sed iam satis circa respirationum causas versati sumus, nunc de prædictione ab ipsis petenda scribamus.

## C A P. VIII.

*Quid bene, & male, spirare in morbis significet?*

**B**Ene ac recte secundum naturam ægrotis spirare ad salutem prædicendam perpetuo magni momenti esse, neminem latere, arbitror. Hippoc. in 1. Progn. p. 38. lin. 11. text. 25. ita de hoc scripsit: *Spirationis autem facilitatem existimari oportet perquam magnam vim habere ad salutem in omnibus morbis acutis, qui in quadraginta diebus judicantur.* Neque immerito quidem, cum, Gal. ita in com. docente, bona respiratio thoracem, cor, pulmones, septum transversum, pleuram membranam, & denique omnes partes servientes respirationi recte valere demonstrat: neque enim fieri potest, aliquo ipsorum membrorum respirationi servientium leso, ut ægroti naturaliter respirent. Ex quo merito quoque Galen. bonam respirationem in lib. 1. de Crisib. inter bona signa recensuit. Ceterum, ut a respiratione bona quicquam certi judicemus, duo alia quoque signa attendere debemus quippe pulsus prævalidus, atque ægrotos recte se habere ad omnia, quæ illis offeruntur. Hæc enim tria signa, simul observata, quippe ægrotos recte ac secundum naturam respirare, bene se habere ad ea, quæ illis offeruntur, atque demum ubi pulsus satis robusti apparent, magni momenti esse ad salutem prædicendam, Gal. in 3. lib. Epid. memoriæ prodidit. Hisque hæc signa, vel etiam in moribundis, salutis spem indicasse, non raro vidimus. Quare recte spirare in omnibus acutis morbis, bonum est, atque contra,

*Bene spirare in morbis quid significet.*

*Male spirare in morbis quid significet.*

*Respirationes quanam male.*



scribit: *In febris spiritus offendens, malum; convulsionem enim significat.* Per quem spiritum offendentem, Gal. auctore in ejus Aph. com. intelligit spiritum, qui medio sui interruptus substituitur; luctuosæ itidem respirationes pessimæ haberi debent, quod Hipp. in 6. lib. Aph. 54. nos docuit. Omnium pessimæ, quæque in moribundis observantur, sunt frigida, quippe quum ex naribus ac ore frigidum expiratur: demum sublimes, obscuræ, urgentes, quem spiritum in lib. 2. coac. præf. text. 260. ita expressit, dicens: *Pessimus autem morti propinquus, extendens, urgens, & obscurus*: quibus verbis intelligit, primo spiritum sublimem & phænomenon, seu apparentem appellatum, in quo pectus maxime distenditur, atque aliquando scapulae, & pinnae narium nasi moventur, quod vero inspiratur, ita parum est, ut vix sensu percipiatur, densissimum tamen est propter urgentissimam caliditatem: atque hæ sunt malæ respirationes, de quarum quidem Prognostico sigillatim a nobis erit agendum, ut accuratius ab ipsis singulis prædictionem assequi quisque studiosus possit.

## C A P. IX.

*Quid respiratio magna velox, magna tarda, parva velox, parva tarda, & magna frequens, magna rara, in morbis significet?*

**Respiratio magna velox** **quid in morbis significat.** **Magna & velox** **parva & tarda** **parva & velox** **parva & tarda** **Magna & frequens**

**M**agna & velox respiratio, quamquam in corporibus, ut Gal. scribit in lib. 1. de difficult. respirat. cap. 20. plurimum fuliginosorum excrementorum adesse declarat, facultatem tamen integram esse, viribusque potentem, nullumque organum ex respiratoriis vitiatum denotat, siquidem magna simulque velox sit, si utilitas urget, & organa sint prompta, & facultas integram sanitatem servet, similiter autem, & magnam simulque tardam in delirantibus fieri, nuper ostendimus, sic & parvam ac velocem, quibus est congregatum fumosum excrementum, & dolet simul aliqua particula, quæ circa respirationem movetur, aut quæpiam inflammatio: ut Hippocrat. 1. Prognost. pag. 38. lin. 7. text. 24. & Gal. in 3. Epidem. comm. 3. tex. 74. de Pythione Lib. 3. Epidem. pag. 1098. Ægr. 3. qui super Herculis sanum, docent, parvam simulque tardam fieri, quibus nullum fumosum excrementum est coacervatum, cum dolore, ut dictum est, alicujus organi ex respiratoriis, aut inflammatione: hæ duæ differentiæ respirationis cum malis signis plus duabus prioribus sunt timendæ, quod facultatem prælanguidam, aut exsolutam, aut denique partem quampiam thoracem moventem dolere, denotent. Magna & velox respiratio plurimum fuliginum, & incendii, sed cum facultate integra, & forti significat. Quæ vero simul & tarda melior est, quum ipsa ad recte valentem plus accedat, integramque & fortem facultatem, sine calore multo & absque fumosis excrementis. Hæ omnes cum aliis signis erunt a Medicis spectandæ, & ex ipsis simulque cum aliis, quæ illuxerint, iudicium deliberari. Sed ad magnas simul frequentes respirationes, & ad magnas simul & raras declinemus, quum ab ipsis prælagendi ratio magis illuceat. Magna respiratio, & simul frequens ea est, in qua plurimus spiritus trahitur, & calidus, & fervens ex ore & naribus efflatur. Quæque fit aut, uti docet Hipp. in 1. Prognost. tex. 24. (Vide loc. modo allegat.) quod aliqua pars ex respiratoriis seu thoracis inflammationem aut dolorem patitur. Cujusmodi sunt cor, septum transversum, pulmones, aut pleura membrana, aut muscoli etiam thoracis: nam hæ partes dolentes, ac inflammatae, quod non, ut opus est, dilatentur, spiritum frequentem seu densum fieri necesse est. Signant vero ex magnitudine cum facultatis robore hæc fieri. In quo non levis salutis sit spes. Quæ vero cum magnitudine etiam raro fit, nobis in acutis morbis delirium subesse declarat. De quibus quidem Hippocrat. in primo Prognosticorum pag. 38. lin. 8. text. 24. ita scripsit: *Qui vero spiratur magnus multoque interposito tempore, delirium indicat.* Sed quomodo magnum spiritum intelligemus? an ubi magna thoracis fit dilatatio? nequaquam magna thoracis dilatatione magnam fieri respirationem observamus, nam, ut umquam dictum est, quibus vel tumor, vel angustia sine flam-

meo



meo calore spiritalibus membris infidet, in his thoracis quædam dilatatio maxima est, id vero quod inspiratur parum est. Ex quo magnam dicimus respirationem magni inspirati aeris, atque inspiratarum fuliginum multarum, ratione. Quod vel ipse Hipp. expressisse visus est, quum dixerit, qui vero spiratur magnus, quæ de spiritu, qui effertur, magnitudinem intelligendam denotant, minimeque de thoracis dilatatione. Addamus in differentiis respirationum sublimem ac phænomenam vocatam respirationem, in qua maxime thorax dilatatur, parvam atque exilem esse, ex Gal. constare. Quare dicatis spiritum magnum & rarum delirii nobis esse signum? Gal. in l. 2. de difficult. respir. uberiori sermone demonstravit hoc verum esse, quippe hujuscemodi respirationem delirium significare. *Magna & rara.* Verum non exinde necessarium, ut omnes, qui delirant, eo modo respirent, fore dicamus; quando hæc fieri simul possint, quippe delirantes ut simul angustiam thoracis, vel dolorem sentiant, vel virium languorem. Quæ omnia in ipsis quidem deliris parvum atque rarum spiritum efficiunt. Omnes vero, in quibus magnus & rarus fit spiritus, delirare non erit dubitandum. Cujusmodi in Philisco, Sileno, uxore Dromeadaï, atque in aliis ab Hipp. fuit observatum. At quid ad prognosticum hac respiratione? magni semper ad id erit momenti, idque præsagiet, quod delirium perpetuo malum est, non tamen semper exitiale, sed solummodo ubi una alia signa prava & letalia illuxerint, quæ cum respiratione in Philisco, Sileno, uxore Dromeadaï, adolescente Mœlibæ phrenitico, illuxerunt. De Philisco, Hipp. Epid. lib. 1. Ægr. 1. p. 966. text. 18. ita habet: *Spiritus huic erat perpetuo quasi revocatus, rarus & magnus. Lien in tumorem rotundum elatus erat: sudores perpetuo frigidi, accessiones diebus paribus.* In hoc sudores frigidi, ut suis locis demonstrabimus, fuerunt ex signis exitialibus. Et de Sileno ibid. Ægr. 2. p. 969. *A primo die ad finem usque spiritum magnum habuit & rarum, & hypochondrii perpetuam palpitationem, quæ in processu fuere letalia, quippe primo inter initia urinæ nigræ cum nigro sedimento, delirium, dejectiones pingues, sudor capitis sexto die, extrema frigida lividaque, atque alia, quæ cum illa respiratione magna ac rara, miserum Silenum nedum delirum esse, sed certe moribundum, proculdubio denotabant: & de uxore Dromeadaï. Ibidem Ægr. 11. pag. 987. Sexto mane riguit, cito percaluit toto corpore, sudavit, extrema membra frigida, deliravit, spiritus magnus & rarus. Paulo post convulsiones a capite cœperunt, subito obiit.* De adolescente vero Mœlibæ Epid. lib. 3. Ægr. 16. pag. 1117. *Spiritus rarus & magnus per intervallum. Hypochondrii contentio submollis ex utrisque oblonga, perpetua cordis palpitatione, reddidit urinam oleosam.* Sed age de aliis respirationum differentiis agamus, præsertimque de parvis.

## C A P. X.

*Quid respiratio parva frequens, parva rara, significet?*

**P**arvum spiritum Gal. Epid. com. 3. text. 74. appellat exilem, atque imminutum, atque etiam obscurum, vix enim respirare ægrotos videmus. Hujusmodi respiratio perpetuo mala est, ut quod propter caloris nativi, seu naturæ exsolutionem fiat: quæ si etiam frequens sit, ut Gal. docet eodem in loco dolorem signat, vel inflammationem supra septum transversum. Sed auctor Coacorum prælag. Text. 260. ait: spiritum frequentem inflammationem & dolorem in locis principibus significare. Hujusmodi respiratio in acuto morbo maxime est timenda, & plus ea etiam, si post magnam quidem respirationem fiat. Nobis sane denotat, aut naturam resolutam esse, ut dictum est, aut principem aliquam partem maxime lædi aut dolore aut inflammatione, aut utrisque simul vexari: judicium vero ex sola hac respiratione certum non erit, nisi fuerit aliis signis confirmatum. Plures enim fuere ita in acuto morbo respirantes, qui incolumes evasere. Sed ubi alia signa illuxerint prava, proculdubio ex ipsa exitium erit timendum, omniumque maxime, si e frequenti parva evaserit, qualis postremo in tabidis

*Respiratio parva & frequens in morbis quid significat.*



Respira-  
tio parva  
& rara.

solet observari: frequens itaque & parva cum parvis signis, letalis est. Qualis ab Hippoc. *Epidem. lib. 4. pag. 131. text. 28.* in sorore Temenei fuit observatus: in qua die decima sexta spiritus gracilis factus est & densus, & mortua est. Sed age de parva & rara agamus. Quæ omnium fortasse est pessima, quod naturam vicibus exsolutam morbo succumbere nobis declaret. Ex quo hunc spiritum Medici frigidum merito appellant, quia summum frigus & naturæ extinctionem ostendit, quod Gal. in 3. *Epid. com. 3. text. 74.* ita meminit: Parvum esse quemdam pariter & rarum spiritum, qui quam refrigeratur, emoritur jam vitalis facultas, & hoc symptoma esse quoddam admodum letale, hisce verbis expressit: Hippoc. *Prognost. pag. 38. lin. 10.* Si frigidum e naribus exspiretur, exitiale jam est admodum. Cujusmodi fuit observatum in Pyrbione, lib. 3. *Epid. Aegr. 2. pag. 1098.* moribundo, atque in aliis, ab Hippocrate. Sed his perspectis respirationum judiciis, breviter eas omnes perstringamus respirationes, quæ in moribundis solent observari.

## C A P. XI.

De respirationibus exitialibus, quæ in moribundis fiunt.

Respira-  
tiones exitiales.

Respira-  
tio frigida.

Obscura.

Stertorosa.

**D**E respiratione rara & magna, magna & frequenti, parva, frequenti & rara, quomodo aliquando exitium portendant, satis dictum est: nunc reliquum, ut exitiales adnumeremus, cujusmodi est, frigida, sublimis seu Phænomena appellata, stertorosa, quæ cum strepitu fit, & aliquando luctuosa & interrupta. De frigida omnium exitialissima, quæ nonnisi in proxime moribundis attenditur, Hippoc. in lib. 6. *Epidemiorum, comment. 4. text. 27. pag. 1181.* ita habet: Signa mortifera per cutem, nares, calidus vapor, si prius frigidum spiritum reddunt: quæ melius Gal. hisce verbis expressit: Maxime signa mortifera, per cutem calidus vapor exiens post frigidum spiritum, prius expiratione egressum. Sed calido vapore expirato per nares & per cutem, non in omnibus mors erit predicenda. De quo quidem Gal. ibidem ita scripsit: Illis enim solis id evenire comperies, quorum mortem calidissima febris antecessit, quæ corpus ipsum totum torruit, atque ideo postremo ipsum refrigeravit. Vitali ergo tenore, moriente jam corde, evanescente, in aliis quidem sudores syncopen inferentes proveniunt, multis scilicet humoribus pleno corpore; illis autem, qui ex præservida febre antea exaruerunt, pro sudoribus calidus vapor tangenti tibi diffilari videbitur; hinc in *Coacis præsagiis text. 160.* merito scribitur: letalis autem est & febrilis & fuliginosus, verum minus quam frigidus: ex quo Medici tria mortifera solent hæc vocare, quippe febrem urentem: frigidam expirationem cum raritate: atque tertio vaporem in cute calidum, aliquando sudorem seu madorem, qui in febribus mortem prænuntiat. Obscuram quoque respirationem, ut quando vix respirare ægroti dignoscuntur, perinde atque frigidam esse exitialem, de qua quidem, ubi de parva & rara egimus, satis dictum est. Ceterum per obscuram respirationem intelligimus eam, quæ fit, ubi vix aliquis spiritus ex ore & naribus expiratur. Nam fieri potest, ut obscurissima fit, & tamen manifestissima omnibus appareat, ubi scapulæ, thorax; nariumque pinnae adspirationem moveantur, quam respirationem sublimem & phænomenam, idest, apparentem, Medici merito appellant, tametsi paucissimus spiritus exspiretur, & hac ratione fit obscurissima. De qua in 2. *Coac. præf. text. 260.* scriptum est: Pessima autem & morti propinqua, extendens, urgens, & obscura. Sed jam de stertoroso, & qui cum strepitu fit: intelligimus autem per stertorosum spiritum, quando inter respirandum sentitur in gutture quædam veluti ebullitio, aut strepitus, nimirum stertor, hoc est, cujusmodi fit in stertentibus. Hic strepitus, seu sonus, seu ebullitio latinis, Hippocrat. vero *ῥέπνος* atque *ῥέπης* & alias *ῥέπνος* dicitur. In acutis morbis perpetuo ante exitium per diem, & parum plus, hic fervor gutturis in multis auditur. Indicat enim plane facultatem extinctam, ut neque valeat a faucibus excrementa expellere; in aliis vero, pectoris morbis laborantibus, uti in pleuriticis, peripneumonicis, fit stertor ille propter



propter angustiam, aut sputi retentionem, quum & spiratio est parva, & non raro orthopnoica, idest, maxime difficilis. Proprium est fere omnium morientium, ut ante exitium eum fervorem, seu stertorem patiantur; sed omnium maxime, pleuriticorum, & peripneumonicorum, suppurationumque. Quibus omnibus fervor, seu stertor ille, antequam moriantur, fit: est itaque unum ex letalibus signis. Sed accurate tamen distinguendum, quo tempore incipiat, aut in morbi principio, aut postea ingravescente morbo; nam si exitiosum est, numquam apparet priusquam alia illuxerint signa exitialia. Cujusmodi visum fuit in *Antiphonis filio pleuritico*, *Epidem. lib. 7. text. 28. p. 1217* atque in *Menone pleuritico*. De *Menone* enim pleuritico Hippocr. in *lib. 7. Epidem. text. 47. pag. 1220.* habet: *Die decimasexta, spiritus jam stertorosus, sudor circa frontem & cervicem, raro ad pectus, extrema & frons moderate perseverabant frigida, saltatio vero venarum circa tempora detinebat, Somni comatosi & nocte & die postremis temporibus.* Quare stertorosus spiritus in morbis acutis plerumque est pernicialis, omniumque certissimum, ubi signa letalia simul, aut antea, illuxerint, cuiusmodi ab Hippoc. in *Menone pleuritico* fuit observatum; in quo præter alia signa, sudor circa frontem & cervicem apparuit, quem Hippoc. in *Prognost. pag. 38. lin. 21.* letalem in acutis morbis esse affirmavit, & extremorum perseverans frigiditas, quo nihil perniciosius. In principio vero pleuritidis & peripneumoniæ, & febris (ut vocant) catharralis, quæ catharrum sequitur, vel una cum ipso fit, aliquando ob excrementorum multitudinem, seu (ut dicunt) ob catharri defluentis ad fauces atque ad pectus copiam, non letaliter stertunt; non secus quam asthmatici & orthopnoici multi, qui postea humore aut excreto, aut resoluti, liberantur. Ceterum in his stertorem non letalem a letali distinguemus, quod hic nedum incipiat, sed in dies magis morbo quippe augescendo augeatur, & magis sentiat. Hic enim prorsus letalis est, neque aliquo letalium signorum carebit. Ille vero, quum in principio stertere incipiunt, & paullo post augescendo morbo, aut humore multo per ruffim excreto, aut ab igneo calore febris consumto, stertor amplius non accenditur, & fit ex multitudine humorum, neque admodum timendus stertor ille est, præsertim ubi ex ratione desierit. Verum ille, qui in principio, licet ex multitudine catarrhi, factus non cessat, sed in dies magis augetur, pernicialis utique est, quod naturam multitudine humorum gravatam, & oppressam ita esse, ut nequeat excernere excrementa, & quasi exinde suffocari, nobis certo significet. Cuiusmodi in *uxore Polemarchi* Hippoc., ut ex *lib. 5. Epidem. text. 62. pag. 1156.* colligitur, vidit, de qua ait: *Circa quintam genu dolor, tumor sinistri, & circa cor videbatur aliquid esse collectum, & respirabat, ut qui ex submersione respirant, & ex pectore substrepebat. Quæ obiit die septima.* *Antiphonis* itidem filium suppuratum Hippoc. in *7. Epidem. text. 28. pag. 1217.* scripsit, cum stertore obiisse. Cui addamus, quod Hippoc. in *1. Prorrh. 25.* scripsit: *Spiritusque in aphonia veluti his, qui strangulantur, promptus, perniciosus.* Atque hæc de stertorosa respiratione, quam *regmenon* & *cerchmon* quoque aliqui appellant. Nunc de sublimi, atque phænomena, seu apparente appellata, quæ nonnisi in moribundis quoque apparet. Vocant hunc spiritum alii sublimem, alii phænomenon, scilicet apparentem, alii promptum, alique perperam magnam respirationem dicunt, quod thoracem maxime dilatari, & moveri observemus. De qua Galen. in *1. Prorrh.* ita habet: *Strangulantur jure optimo, quoniam aeris copia non fit; estque ipsi consuetudo, ut talem spiritum Phænomenon, idest, apparentem, dicat.* Videntur autem omnes talem inspirationem habentes scapulas movere totas, ita, ut per vestimenta motio conspicue appareat, tamquam valide ipsi superioribus thoracis partibus operentur; *μετεωρον* itaque, apparentem, at sublimem spiritum vocavit, quoniam, qui ita respirant, altiores sublimioresque thoracis partes movere videantur, addidit hujus respirationis causas, ita dicens: *Potest sane respiratio hujusmodi fieri & propter respirationi delegatorum instrumentorum angustiam, & ob affectum nervorum principium. Quod si læsum fuerit, magnam efficere respirationem, recte Hippocratem existimare, ostendimus; rectius dixisset, non magnam*

*Sublimis  
atque phæ-  
nomena.*

*res-*



respirationem, sed magnam thoracis dilatationem, ex quo decepti quidam hanc falso magnam respirationem appellant, etsi in hac parum expiretur. Addamus nedum hanc Galenum, & Hippocratem dicere sublimem respirationem, sed vel etiam, quando, & pinnae, seu alae narium musculique circa scapulas manifeste moventur, quæ respiratio fit in acutis morbis propter virium absolutam infirmitatem, aut prostrationem. De qua respiratione Gal. in lib. 3. Epidem. text. 24. ait dicens: *Equidem illas eum respirare puto significare summis naribus, qui respirando narium pinnae movent, siquidem multos nos egros sic vidimus spirare, ut eas in expirando contraherent, inspirando vero dilatarent.* Quod quidem incidit iis, qui ab angina suffocantur, vel a peripneumonia vel suppuratione, præterea iis, qui infirma sunt facultate, idque fiebat, quod ex arteriæ inflammatione præclusum esset viæ spatium, nec jam spiritus attractio posset in pulmonem fieri, & propterea compelluntur, ut, qui ita suspirant, continue omni thorace peragant respirationem, contenduntque etiam qui suffocantur exurgere, & toto thorace extremum aerem magna vi attrahere; ex quo forte etiam Hippoc. spiritum sublimem vocavit, quod sublime ægri velint se erigere, atque hæc sublimis respiratio anginosi, pneumonici, suppurati; atque has habet causas. In aliis vero morbis acutis, in quibus ægri non suffocantur propter angustiam instrumentorum, respirationi destinatorum summis naribus respirare aliam causam habet, quam Gal. in 1. de diffic. respir. cap. 23. sic habet: *Quod si quis ipsius respiratorie facultatis egrotantis, atque in communi, omnis facultatis animalis, propria signa habere velit, & maxime perfrigeratum is alarum nasi motum habebit, & omnium musculorum circa scapulas actionem & coacervatam thoracis collapsionem.* Quando enim hæc debilius, quam convenit, movetur, circa inspirationem quidem spiritus ductum juvant alae nasi, externum aerem etiam ipsum simul attrahentes eodem modo, quo per os aliquid attrahere volentes, labia contrahimus; rursus vero circa expirationes coacervata fit thoracis collapsio, non paulatim demissio. Quare ex iis statuamus respirationem sublimem, quomodocumque fit, perpetuo letalem esse, aut quod summam instrumentorum respiratoriorum angustiam, ex qua natura suffocetur, aut virium seu naturæ absolutissimam infirmitatem ac extinctionem denotet. Ex quo nonnisi in moribundis apparent. Verum exitialia alia signa, antea aut simul aut postea apparentia maxime confirmantur, quum ea respiratio numquam sine aliquo signorum exitialium appareat. Hanc intelligens etiam auctor 2. Coac. præf. sect. 2. text. 260. dixit: *Pessima autem & morti propinqua, extendens, urgens, obscura.* Diximus tamen, etsi solum hoc signum mortem certam significet, perpetuo ipsum alia exitialia concomitari. Uti in uxore Olympiadis Hippoc. vidit, de qua in lib. 7. Epid. text. 49. pag. 1221. ita habet: *Oculi tristes, spiritus sublimis per nares trahabatur, color prævus, sudor circa pedes & crura, quum jam circa mortem esset.* Non minus & in Aristocrate moribundo hæc visa sunt, de quo Hippoc. 7. Epid. text. 52. pag. 1222. paullo post sic scripsit: *Ad noctem spiritus sublimis est factus, sudor exiguus circa frontem, infernæ partes frigide, anxius.* Addamus respirationem luctuosam, sed parvam & raram, quæ ex exitialibus quoque est respirationibus, ut ex Hippoc. in 6. Aph. 54. ita legitur: *In acutis passionibus, quæ cum febre sunt, luctuosa suspiria, malum: eodem modo & interrupta, exitialis est, quæ forte eadem est cum luctuosa.* Quod & Gal. nuper propositi aphorismi commentario affirmare videtur, quum dicat: *Infantes sæpe videntur, quo plorant, tempore inspirantes, inspiratione interrupta, stante interim thorace, deinde rursus id quod deest, adjiciente: accidit hoc nonnumquam, ut ait Gal. potentia fatigata, nonnumquam ex duritie instrumentorum, nonnumquam vero ambabus causis simul convenientibus, sed & aliquando propter aliquam musculorum pectoris similem convulsioni dispositionem.* Quæ vero in febre acuta fit, luctuosa & interrupta respiratio, alias causas habet, ut Galen. placuit, quippe aut duritiem instrumentorum, vel virium imbecillitatem, vel convulsioni similem dispositionem; quicquid vero horum in causa sit, prævum est, si in morbo acuto contingat; maxime perniciosum, si cum virium languore ægri ita spirant. Sed huiusmodi



jusmodi respiratio etiam una exilis est, & duritiem quoque aut dispositionem convulsioni similem habet in acutis ardentibusque febribus, & perpetuum prava dicitur. Non minus quam convulsiones, siccatis partibus nervosis ab ea causa, exitiosas merito esse antea monstraverimus. De qua spiratione Hippocr. in lib. 4. Aphorism. 68. dixit: *In febribus spiritus offendens, malum. Convulsionem enim significat: quæ a siccitatibus in calidissimis morbis concitata, curabiles non sunt.* Ex quo etiam letales esse in morbis acutis superius nobis fuit demonstratum. Ut vero ex ipsis recte de futuro morborum exitu prædicere queamus, alia signa quæ antea, tum simul posteaque conspecta, erunt consulenda, quorum nulla si prava erunt, ad perniciem judicium pendebit. Atque hæc sunt, quæ ex vitalis facultatis actionibus, ad morborum prognosin deprompta conducunt. Nunc idem ex naturalis facultatis actionibus eodem modo perscrutabimur.

## C A P. XII.

*Quæ a naturalis facultatis cognitione ad intelligendam præsagii rationem sit utilitas?*

**A**D naturalis facultatis robur, impotentiamque cognoscendam nunc etiam declinemus, quum ipsa ceteris aliis ad prædicendi rationem non minus sit utilis. Aliæ quidem facultates, animalis quippe ac vitalis, a naturali videntur procedere; quum ipsa materiam cordi cerebroque subministret, a qua vitales in corde, animales in cerebro, vocati spiritus generantur. Præterea excrementorum in ægrotis corporibus, plurimum ad præsagii rationem facientium, causa ad naturalem facultatem maxime attinet: itaque de hac ipsa quidem facultate, nostro quippe ordine servato, accuratius in præsentia est agendum. Quod ut probe fiat, videndum primo est illius facultatis robur ac impotentia, ex quibus nobis innotescat. Scimus vero ipsius vim a variis facultatum operibus, quæ propriis actionibus obeuntur, cognosci. Tres sunt actiones præcipuæ facultatis naturalis, ut Galeno visum est in libro *naturalium facult.* quippe *generativa, augmentativa, & denique nutritiva.* De hac magni interest, ut ad prædictionem assequendam agamus; de aliis vero duabus nequaquam, quum ad institutum nostrum parum, aut nihil faciant. Ad nutritionem itaque corporum, partiumque ipsarum agendam omnium quatuor naturalium actionum, quippe *attractricis, retentricis, concoctricis* seu *alteratricis*, atque demum *expultricis*, opera requiritur, seu istarum omnium operatione nutritio omnis in corpore perficitur. Proinde ex ipsarum operatione apparet, seu cognoscitur, quanta in ipsis sit vis, aut impotentia, aut extinctio, vel denique vitium. Ex quo naturalem facultatem, aut viribus potentem, aut vitiatam, aut aliquo pacto deficientem, aut denique prorsus collapsam & extinctam, cognoscimus. Quæ cognitio, quantum ad prædictionem salutis & exitii in morbis, Medicis conducatur, ex iis, quæ superioribus libris dicta sunt, liquido cuique nostrum constabit. Sed age, rem ipsam aggrediamur, ab appetentia ciborum & potus in ægrotis principium facientes.

*Naturalis facultatis robur & impotentia unde innotescit.*

## C A P. XIII.

*De appetentiae symptomatis ad prædicendi rationem.*

**N**atura, ut docuit Galen. in primo lib. de symptom. caus. cap. 7. animalibus alimenti penuriæ sensum est impertita, ut ipso ad cibum potumque proritata in tempore expleantur: vocaturque ejusmodi implendi desiderium, *appetentia*, quæ a penuriæ sensu ortum habet, quum scilicet venæ ab ipso ventriculo veluti emulgentes sugentesque aliud trahunt, non ferens autem eum fuctum ventriculus, sed veluti offensæ medelam cibum comparat; quippe venæ hoc pacto ad



Appeten-  
tia du-  
plex.  
Appeten-  
tia inna-  
turalis  
Sympto-  
mata.

Appeten-  
tia cibi  
& potus,  
quomodo  
vitiatur.

Et ad objectos cibos convertuntur, atque ex his nutrimentum trahunt. Fitque post cibi consumptionem, ut venæ simul ad cibos se convertant, & ventriculus ex iis, quantum prius in venis collectum est, in seipsum trahat. Duplex vero dicitur appetentia, quippe cibi una, quæ *fames* appellatur, altera potus, *sitis* & ipsa vocata. Cibi vero appetentia alimenti, sitis humoris fit inopia. Dividitur quoque appetentia utraque in eam, quæ est naturalis, ac in non naturalem. Illa perpetuo ex alimenti penuriæ sensu excitatur, innaturalis vero est, quæ præter naturæ fit desiderium. Cujus quidem symptomata, auctore Galeno in libro de differentiis symptomatum. cap. 4. vel in actionibus non obitis, vel male obitis consistunt; in non obitis aut quum prorsus non appetunt, aut parum & pauca quidem. In male obitis sunt immoderata appetentia & ubi quicquam vitiosum appetunt. Ex quibus fit, ut quidam nedum nullos cibos appetant, sed quinimmo, ut quosvis cibos ita abhorreant, & odio habeant, ut mori malint, quam cibum aliquem assumere, quod Galen. in lib. 3. Epidem. Com. 3. in text. 58. multis contigisse, tradidit. Aliquando non ex toto appetitu privantur, quod detegit aliquis cibus, quem ipsi non abhorrent. Nihil vero appetentia adesse, vel ex eo scimus, quum ægri prorsus omni careant appetitu, quicquamque nequeunt imaginari, quo appetitus excitetur: de quibus Hippoc. in eodem lib. Epidemior. lib. 3. sect. 2. Ægr. 6. pag. 1074. de virgine Euryanactis filia moribunda scripsit: Quosvis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque appetivit quicquam. Non sitiit, & nihil effatu dignum bibebat. In similem vero inappetentiam veniunt ægroti, aut, ut Galen. docuit in 3. Epidem. com. 1. text. 11. quando os ventriculi ab aliqua humorum aliena qualitate afficitur, aut propter insignem plethoram, seu plenitudinem, ex qua nulla in ventriculo fit consumptio, neque sensus suctus ullius in ipso sentitur, aut denique, quod in acutis morbis plerumque evenit, propter ipsius facultatis extinctionem, cujus erat in secunda valetudine munus, indigentiam alimenti sentire. Ceterum nos interstinguere debemus veram extinctionem facultatis, quæ sæpe in delirantibus quibusdam observatur, qui quosvis cibos etsi abhorreere videantur, tamen id ex delirio, non ex facultate diminuta fit. Quæmadmodum ii, qui etsi intensissimum calorem sentiant, quo maxime sitiunt, tamen potum non postulant. Quam rem Galen. in eodem tertio Epidem. Com. 1. text. 11. ita expressit, dicens: Nam, quoniam sitiunt, nec potum appetunt quidem in morbis, vel propter delirium non sentiunt, quæ patiuntur, aut propter extinctionem naturalis in ventriculo facultatis, si id citra delirium habeant, facultatem relinquetur eorum naturalem extinguere. Vitiatur vero appetentia cibi & potus quum in quantitate tum in qualitate. In quantitate vitium appetentia inesse cognoscitur, quum ægroti plus quam ipsis conveniat appetunt, quippe qui copiosius, quam ferat ventriculi facultas, cupiunt, atque devorant, idque aut ex humore frigido, aut ex frigiditate ventriculi fieri, Galen. in lib. 6. Epidem. nobis tradidit, qua ratione frigus appetentiam augere dixit. Ex quo frigidiorum ventriculorum proprium esse Galen. in lib. artis medicin. docuit ut plus appetant, quam concoquere possint; idem & de potu, quum immoderatus potui indulgent præ multo febrili incendio, aut ex humore falso, aut bilioso, os ventriculi occupante. In qualitate etiam ciborum & potuum vitiatam habere appetentiam dicuntur, qui alienam quum in cibo, tum in potu, qualitatem desiderant, & appetunt, ut quædam uterum gerentes mulieres propterea sunt, quæ carbones, aliæ terram, aliæ calcem, & aliæ lunæ flores avidissime appetant & esitent: quidam vinum ardentius, quod in multis pleuritici observari solet: ex quo vini desiderio plures, vel etiam mulierculæ, ægroti pleuritici esse suspicantur, alii libentius aquam, quidam omnia calida, alii actu frigida, exposcunt. De harum vero vitiatarum appetentiarum causis Galen. in primo lib. de sympt. caus. perbelle ita scripsit: Vitiose appetentia, quæ in quantitate modum excedunt, vocanturque a quibusdam canine, tum existunt, vel quum acidus quispiam vitiosus succus ventriculum mordet, vel totum corpus immodico digestu inops alimenti redditur vitiosum; namque succus, qui frigi-



frigidus est, similem suætui morsum infert, appetentiam vero proritat naturalis effectus similitudine, alimenti at non potus desiderium excitat propter frigus, at vitioso succo, qui salsus & biliosus sit, ventrem mordente, potio magis quam cibus appetit. Hinc merito Hipp. quoque in 6. Epidem. Com. 4. text. 18. pag. 1180. dixit: Aqua edax, quasi caninæ appetentiæ frigiditatem pro una causarum indicat: Et in lib. 2. Aphor. Aph. 21. dixit, Famem thorexis solvit, hoc, Galeno docente, vini potio, quasi illius appetentiæ medelam esse expresserit. Sitis quoque augetur, aut ex calore immoderato, ejusmodi fit in ardentibus febribus, aut ex siccitate, quæ præcipua sitis est causa, ex quo ubi corpora plurimum exsiccantur, plurimum sitiunt, qualem Galen. in primo de symptom. caus. quibusdam epota aqua marina contigisse vidit. Sed age ad optimæ appetentiæ in morbis jam prognosticum veniamus.

## C A P. XIV.

*Quid cibi & potus optima appetentia in morbis significet.*

**P**rius consideremus, quid optima appetentia in morbis ostendat, & mox de non obita & vitata agemus. Maxime utile nobis erit supponi, ægrotos rectius agere, quum actiones omnes utriusque facultatis recte, perinde ac in optima valetudine esse solent, obeant. Scimus enim, urinas, dejectionesque optimas esse, si fuerint similes iis, quæ antea per sanitatem excernebantur. Eodem quoque modo bona erit in ægrotis illa quum cibi tum potus appetentia, quæ ad bene valentium appetentiam accidit, eique maxime est similis. Ægrotos vero bene se habere ad ea, quæ ipsis offeruntur, perpetuo bonum, recte enim facultatem naturalem exinde valere, non minusque & ventriculum. Itaque ægrotos integram habere appetentiam, bonum est, omniumque maxime in morbis diuturnis, ut docuit Gal. in lib. 7. Aphorism. a quibus qui sunt evasuri, vehementem appetentiam solent habere. Ceterum distincte cognoscenda erit optima appetentia, quum sæpius in ipsa judicanda plures decipiantur, vitiatam ac exitialem bonam putantes. Bona autem est, quæ naturalis est, quæque fit a causa naturali, quippe a penuriæ sensu: quandoque ægroti videntur bene appetere, ipsorumque creditur appetentia optima, propterea quod cibum avide appetant, & assumant, quæ tamen in multis moribundis sæpius observatur, aut propter vitiosum humorem, quod minus malum est, ad os ventriculi defluxum, quippe frigidum & acidum, aut, quod summe est perniciosum, ubi natura a morbo maxime est resoluta a nimia substantiæ corporis digestionem. Hinc plures, priusquam moriantur, cibum avide postulant, ac assumunt. Potus vero appetitus, etsi bonus censetur, qui benevalenti est similis, & moderatus seu temperatus, nihilominus in quibusdam optima erit censenda sitis, nimirum in æstuosis ardentibusque morbis, in quibus non sitire, ut posterius dicemus, perpetuo malum, & quandoque mortale, ubi scilicet linguam ægroti habuerint præaridam, squalidam, & nigram, in his melius est, ut multum sitiant, sicut etiam optimum est, ut febris exterius appareat, in primis quum urinæ colorationes spectentur. Veluti in iisdem morbis excrementa discolorationes spectari, & ægros non sitire, summe est exitiosum, quod aut ex delirio fit, aut quia naturalis facultas exstinguitur. Non sitire vero in iis perpetuo malum, sed hujus signi perniciem alia exitialia signa tunc conspecta declarabunt. Intensissimam tamen sitim numquam utilem fore ægrotis, addimus, quæ viscera interna ardentissimo incendio uri declarat; aut maximam siccitatem; aut ex utraque simul, de qua Gal. in primo de caus. sympt. ait: *Inexplebili vero novimus cruciari siti, ex qua etiam tum eum, qui viperam comederat, (erat autem fortasse dipsas) tum messorum, qui vetus vinum usque ad ebrietatem, non minus eum, qui pertinaciter sustinere sitim sibi imperaverat. Ad hæc alii in navigio, quum deficeret eis aqua dulcis, quorum qui ausi sunt marinam bibere, quum immodice supra ceteros sitirent, & alvi fluxum haberent, nec id sine morsu vehementi & celerius quam alii perierunt.* Sed age agamus de abolita quum cibi tum potus appetentia,

*Appetentia cibi & potus quænam bona.*



## C A P. XV.

*Quid in morbis ciborum appetentia prorsus sublata significet?*

*Appeten-  
tia cibo-  
rum sub-  
lata perpe-  
tuo mala  
in morbis.*

**C**iborum sublatam appetentiam perpetuo malam, omniumque pessimam esse, quæ prorsus periit, ratum est. Hæc in iis, qui recte valent, gravissimum morbum minatur, quod aut ab insigni plethora, aut cacochymia fiat, quippe natura multitudine excrementorum aggravata. In iis qui ægrotant, letalis primo in morbis longis, quod significet naturam a morbo consumptam iri, priusquam morbum superare queat: de qua inappetentia Galen. in libro 6. Aphorismorum Aph. 6. ait: *Fastidium cibi per seipsum prævum est signum in morbis diuturnis, nam in iis, qui a talibus morbis sunt evasuri, contrarius affectus solet accidere, vehemens scilicet ciborum appetentia.* Idem fere Hippocrates scripsit in sexto Aphorismorum, Aph. 3. dicens: *In difficultatibus intestinorum cibi fastidium, malum, & cum febre pejus;* in longis difficultatibus intestinorum quum hic casus, ait Galen. evenerit, mortificationem quamdam ipsi jam advenisse ventriculo compatiendi ratione significat, ex qua omnino interiit appetentia, opus ad vitam necessarium. In morbis quoque acutis cibi fastidium, perpetuo malum, omniumque maxime quum prorsus appetentia fuerit exstincta. De qua Hippocr. de Euryanactis filia in tertio Epidemiorum sect. 2. Ægr. 6. pag. 1074. ait: *Quosvis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque appetivit quicquam.* Hujusmodi fieri inappetentiam, docuit Galen. in 3. Epidemior. Com. 3. text. 11. aut ore ventriculi, ab aliqua humorum qualitate affecto, aut ab ipsius facultatis extinctione, cujus erant in secunda valetudine munera indigentiam sentire, & quæ sunt se curatura appetere. De hac Hippocr. in 1. Epidem. comment. primo, text. 30. pag. 940. lin. ult. de tabidis in Epidemica constitutione, mortuis ait: *cibos quosvis perpetuo fastidiebant, non sitiebant.*

*Inappeten-  
tiæ exitia-  
lia signa.*

Hanc inappetentiam notant alia signa letalia, & quod perpetua sit, quando & si quidam quosvis cibos fastidiant, tamen non semper: addamus inappetentiam summe exitialem, ubi ægroti maxime oderint quosvis cibos. Narrat Galen. in 3. Epid. Com. 3. in text. 58. se quosdam vidisse in quadam pestilenti constitutione, qui mori maluerint, quam cibum aliquem assumere. Quidam tamen, ut Galen. ait, fortiores quippe, qui vim sibi ipsis afferentes cibum oblatum assumerunt, superstites fuerunt. Sed præterquam quod ciborum fastidium & odium in acutis morbis perpetuo fit per se solum satis efficax signum ad exitium prædicendum, tamen simul alia signa perniciofa, aut una, ante, aut postea conspecta aderunt. De quibus in Coacis præfagiis text. 67. legitur: *Quibus vero fastidia cibi accedunt, & sudores cum bono faciei colore, & liquida alvo, aut dolore cordis, hi peripneumonicorum aut pulmonariorum more intereunt, posteaquam longius ægrotaverint.* Et in 3. Epid. sect. 1. Ægr. 2. pag. 1063. Com. 3. text. 5. de Hermocrate moribundo ait: *Vigesimo perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat aliquantisper, comatosus periit vigesimo septimo.* Idem fere visum est & in Euryanactis filia virgine, (Vide locum supra allegat.) quæ quicquam gustare non sustinebat, de qua ait: *Quosvis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque appetivit quicquam: neque sitiit, etsi acri & calida destillatione vexaretur;* quibus Galen. auctore in lib. 1. de symptom. causis, siticulosos fieri ægrotos, observatur. Idem in Pario Lib. 3. Epid. Ægr. 1. Sect. 3. pag. 1093. observasse scripsit, atque non minus in muliere, que apud frigidam aquam decumbebat Lib. 3. Epid. Sect. 3. Ægr. 2. pag. 1096. De qua: *Tertio a partu die, febre correpta est acuta, horrida, multo tamen ante partum febriculosa decubuerat, cibumque fastidierat. Quarto cibum fastidiebat: Et paullo post: Ceterum ad cibos averso animo se habuit. Et demum ait: Hæc perpetuo cibum fastidierat, animo liquebat, quæ & ipsa obiit. Ex quibus ægrotantium exemplis confirmamus, quæ diximus, quippe ægrotos quosvis cibos*



cibos in acutis fastidire & abhorrere, exitiale esse signum, cuius quidem perniciosam naturam confirmare solent prava alia signa, quæ aut ante, aut una cum illa inappetentia, aut quæ postea illuxerant; cuiusmodi sunt, alvus fluida, sudores mali, vomitus virulenti, æruginosi, nigri, urinæ nigra, turbida non clara, rescentes, clara, albæ, perspicuæ, deliria, vigiliæ, lethargicæ passiones atque alia huiusmodi omnia, quæ numquam bona sed plerumque letalia existunt, atque ita ex inappetentia ciborum in morbis prognosticum judicabimus. Nunc quid potius quoque sublatum & extinctum desiderium ægrotis protendat, consideremus, præmissis in primis sermone de intensa siti.

## C A P. XVI.

*Quid sitis intensa in acutis morbis significet?*

**Q**UUM dixerimus superius, ægrotos in acutis ardentibusque febribus sitire, ratione fieri, qui morbis quippe calidioribus atque siccis conflictentur.

Quando multo pejus, uti paullo post dicemus, sit, hos ægrotos siti care-re, non secusque esse, quam urinis discolorationibus, ardente febre homines vexari. Quare bonum est, (quod omnia præstat ex ratione fieri) ut calidis morbis affecti sitiant. Immoderatus vero eisdem sitire numquam bonum, quod interna viscera incendio intensissimo flagrare denotat, sed plerumque malum est & periculosum, quod morbi vim prævalidam expugnatuque difficillimam nobis denotet, cui facile natura languidior facta succumbat. Ex quo tuto proferre istud possumus, quippe immoderatam sitim, quod maximum morbum significat perpetuo esse timendam in acutis morbis, sed pessimam & exitialem illam, quæ aut sequitur signa pessima, aut una cum ipsa appareant, vel denique postea. Certum enim exitium proculdubio portendet. Ex sola vero siti nedum in acutis, sed vel etiam in aliis, licebit iudicium prælagii desumere, quum ipsa non nisi morbi maximi sit nota. De qua Hippocr. in 1. lib. Epid. Com. 2. pag. 954. lin. 8. text. 75. ita scripsit: *At quum febres inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet: Siquidem statim ab initio febris acuta invadebat, a qua parum superrigebant, insomnes erant, graviter angebantur, sitibundi, fastidiosi.* Qualis fuit observata in Philisco, lib. 1. Epid. Ægr. 1. pag. 966. de quo Hippoc. ait: *Tertio mane ad meridiem usque febre visus est liber, sub crepusculum autem acuta febris invasit una cum sudore, sitibundus, lingua inaruit, nigras urinas reddidit, quæ sitis cum nigris urinis atque aliis morbum exitialem, quippe, quem natura minime posset vincere, denotabat.* Similem quoque sitim Hippocr. in Pythione, qui supra Herculis fanum decumbebat, observavit, de quo 3. Epidem. com. 3. text. 18. Ægr. 3. pag. 1098. ait: *Magnus coepit rigor, febris acuta, lingua inaruit, sitibundus erat, & biliosus, non dormivit, urinæ nigra, suspensio sublimis non subsidebat, quam sitim usque ad diem quintam habuit, additis aliis signis perniciosis, quippe frigore partium extremarum, aponia, seu mutitate.* Quare sitim intensam, una cum aliis pravis signis, pessimam esse dicimus. Cuiusmodi forte fuit, quam uxor Ermoptolemi passa fuit, de qua Hipp. in lib. 7. Epid. com. 3. pag. 1212. Text. 13. habet: *Tremores autem in manibus fiebant, & caput conturbabat, & oculorum intuitus pravi, & sitis fortis, & quum potasset, rursus petebat, & rapiebat, ac largiter bibebat, avellere autem non poterant, lingua sicca & manus ambas in os ferens manducabat, quum esset tremula.* Non dissimilis fuit, quæ in Aristocrate, eodem lib. pag. 1222. text. 52. qui ex pestifero carbone quatuor diebus obiit siticulosis. Quare colligamus sitim in acutis morbis immoderatam numquam bonam, sæpe malam, & cum signis aliis malis pessimam & exitialem.

*Sitis immoderata quid in morbis acutis notat.*



*Quid sitis sublata, seu non sitire in morbis, significet.*

*Sitis sublata absq; ratione in morbis acutis mala.*

*Sitis unde tollitur in morbis acutis.*

**Q**uid sitis in morbis significet, dictum est. Nunc contrario modo se habentes ægrotos, quippe non sitientes; vel absque siti esse, quid in morbis prænuntiet, cognoscendum est. Perpetuo in morbis ægrotos moderate sitire, bonum erit, atque ex ratione sitire & multum & parum, prout natura morbi, aut calidioris aut minus calidi postulat. Numquam tamen, ut dictum est, in morbis intensa siti assiduaque ægros vexari, bonum erit, veluti pessimum est ac summe exitiale, eosdem, si calido & sicco morbo conflictentur, prorsus potus desiderii esse expertes, sitique omnino carere, & præsertim, qui antea sitiebant, si absque ratione sitis illa tollatur. De qua Auctor Prorrheticorum Lib. 1. 57. hoc expressit, dicens: *Sitis, quæ non ex ratione in acutis morbis solvitur, mala est.* Galen. in comm. hujus rei rationem docens ita scripsit: *Quum igitur neque per vomitum, neque per sudorem, neque per defectionem, neque etiam per abscessum judicatorium solvi sitim contingat, non quod affectio sedata fuerit, sed quod sensus elanguerit, id si fiat, signum bonum non est, quod & si, & lingua sic manente, urinisque crudis existentibus, sitis tollatur, certius adhuc malitiam affectionis dignoveris, atque adhuc si Medicus nihil tum refrigerantium, tum humectantium exterius adhibuerit; quandoquidem talia in acutis morbis magis sitim non tollere, sed mitigare nata sint: prorsus autem in acutis morbis malum, si suis perfecte tollatur.* Ex quibus Galeni verbis liquido satis cuique constabit, in morbis acutis pessimum esse, si sitis non ex ratione, quod est, ubi nulla optima præcesserit vacuatio aut purgatio, crudoque morbo existente, tollitur: omnium vero maxime exitiosum erit non sitire, si exitialia symptomata una apparuerint. De qua quidem extincta siti, Galen. in primo lib. Epid. Com. 2. text. 75. hæc addidit: *Huc accessit ad cumulum aliud signum exitiosum, quod quum antea æstuaissent, amplius non sitirent, atqui quando, qui antea siti flagrarent, postea essent a siti liberi, horum duorum sit necesse est alterutrum, aut morbi solutio, aut virtutis extinctio, ita ut præsentia mala amplius non sentiant. At non contingit a morbis his vindicari, siquidem exitialia erant symptomata.* Non sitiunt vero ægroti in morbis acutis, aut propter humorem frigidum & humidum, ad ventriculum ex capite distillantem, ex quo merito Hipp. Aphor. Sect. IV. 5. dicebat, qui tussunt, non esse admodum siticulosos, quod in his pituita ex capite ad ventriculum distillans sitim tollat; quæ carentia sitis in nonnullis pleuriticis & peripneumoniacis observatur: in quibus ab hoc signo quicquam certi ad prognosticum habere nequimus. Sed hos ab ea causa non sitientes ab aliis distinguet lingua non sicca & arida, sed humecta; & mollis ex pituita humectante ipsam. Secundo non sitiunt in morbis calidissimis, vel etiam æstuantibus ægroti, aut propterea quod delirantes, quæ patiantur, ut Galen. in 2. Epid. com. 3. text. 44. docet, non intelligant, aut quod facultas stomachi appetitrix extinguatur, aut propter utramque causam. De phreniticis auctor Prorrh. in lib. 1. Text. 16. ait: *Phrenitici modico utentes potu, strepitum tentantes, tremorem incurrunt.* Et Galen. de his in comm. Prorsus item βραχυρότατοι sunt phrenitici, id est, bibendi desiderium his exiguum est, quamquam affectionem habeant calidam & siccam, ita ut & linguam præ multa siccitate asperam habeant. Sed docuit nos Hippocr. mentem his ægrotare in eo Aphorismo, Sect. 2. Aphorism. 6. qui ita habet: *Quicumque parte aliqua corporis dolent atque ut plurimum dolorem non sentiunt, his mens ægrotat.* Ex quo merito de phreniticis in 3. Epid. sect. 3. p. 1085. dixit: *Sane hi nihil sitiebant.* Cujusmodi fuisse ait Mælibæe adolescentem phreniticum, in eodem lib. pag. 1117. Ægrot. 16. prodidit. In his vero non sitire, grave est, & si cum signis pravis, exitiale; tamen ab hoc tantum signo quicquam certi non haberi potest, nisi alia, ut dixi, adjunxerimus symptomata pra-



prava. Nam plures sunt, qui, etsi delirent, potum non petant, tamen sanantur. Hique sunt quorum neque delirium ita magnum est, neque alia exiti-  
 lia affuerint symptomata, atque multo facilius, si lingua neque arida sit. In  
 quibus vero nedum præarida, sed maxime nigra & squalida, summe exitiosum  
 erit non sitire, maximum enim morbum adesse denotat, quo ægri laborant,  
 naturamque ferme superatam. Quibus vero absque delirio in morbo calidissimo,  
 linguaque præarida & adusta existente, adest hæc carentia sitis, proculdubio  
 exitium portenditur, quum exinde facultatem exstingui, ac esse exstinctam, no-  
 bis demonstratur; omniumque maxime, quum prius sitierint, absque ratione siti  
 carere incipiunt, exstingui enim facultatem certo significatur. Neque abs re hoc  
 dicimus, quando naturam exstingui a morbo fieri non possit, ut plura alia exiti-  
 alia non etiam spectentur. Uti Erasino contigit, de quo Hippocr. in 1. lib.  
*Epidem. comment. 3. pag. 984. Ægrot. 8. hæc habet: Habebat hic febrem cum*  
*perpetuo sudore, hypochondria sublimia contenta cum dolore, urinae nigrae, suspen-*  
*siones continebant rotundas, non subsidebant: lingua præarida, non valde erat si-*  
*tibundus: & de Hermocr. in 3. Epidem. comment. 5. pag. 1062. Ægrot. 2. Lin-*  
*gua initio adusta fuit, statim obscuruit, somnum non habuit, sitibundus non ad-*  
*modum: Et paullo post: Vigesimo perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente con-*  
*stabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat aliquantif-*  
*per comatosus. Idemque & in Euryanactis filia virgine Eodem lib. pag. 1073.*  
*Ægrot. 6. observavit. Ex quibus colligamus, perpetuo non sitire ægrotos in*  
*acutis morbis, malum esse, modo sine ratione sitis in ipsis tollatur. Ex ratio-*  
*ne vero sitis sublata, minime mala, sed optima est, qualis fuit visa in eo, qui*  
*in Dealeis horto decumbebat, sanato, qui quum pluries in eo morbo fuerit si-*  
*tibundus & delirans, postea ex ratione sublato morbo amplius non sitiit, de*  
*quo Hippocrat. in 3. Epidemior. comm. 1. pag. 1067. Ægr. 3. ita habet: Vige-*  
*simo dormiuit, plane mente constabat, sudavit, liber erat a febre, non sitiebat.*  
 Hic plures crises habuit, quæ antequam fierent, sitiebat, lingua inarescebat, *Sitis*  
 delirabat, & postea allevabatur, sitisque diminuebatur, & hoc est sitim ex ra- *quando*  
 tione minui, & tolli. Cum signis vero aliis pravis, pessimum & mortiferum est *ex ratio-*  
 non sitire. Quæ nobis sufficiant de prædictione ex non sitire in morbis acutis, *ne tolli*  
*dicatur,*

## FINIS LIBRI QUARTI.



# PROSPERI ALPINI MAROSTICENSIS

*Philosophi & Medici in Gymnasio Patavino Medicamentorum  
simplicium Professoris ordinarii,*

D E

## PRÆSAGIENDA VITA ET MORTE ÆGROTANTIUM

L I B E R Q U I N T U S.

C A P. I.

*De partibus corporis, quarum observatio facit ad prædicendi rationem.*



*Partium  
corporis  
observatio  
quid ad  
præsa-  
gium in-  
morbis  
facit.*

**D**E partibus corporis, quarum observatio facit ad prædicendi rationem, quum ex appetentia docuerimus, quomodo de morborum exitu sit præsagiendum, nunc ex nutritione idem faciendum: quam maxime enim istud nobis indicabit quum totius corporis, tum singularum partium accurata inspectio ac observatio. Habitu enim, temperamentum, atque colorem eæ partes ex nutritiva facultate, aut recte, aut male disposita habent. Ex quo, ut dictum est, quum totius, tum partium singularum varii habitus, temperamenta, colores, figuræ, atque alia, quæ ad prædictionem a Medicis observantur, ad naturalem quidem facultatem pertinebunt, quatenus ex ipsa aut sana, aut male affecta prodeant, aut quatenus hujus facultatis, sed potissimum nutritivæ, robur ac debilitatem nobis ipsa denotare possunt. Quare ab inspectione externarum corporis partium salutis, exitiique futuri judicium nunc quoque indagabimus. At priusquam hoc agamus, cognoscendæ sunt partes eæ, quarum inspectio ad prædictionem maxime facit. Primum universi corporis inspectio, an scilicet ipsum naturalem quum habitum tum colorem, tum calorem habeat; an gracilius, aut crassius, aut felle suffusum: post corpus, faciem spectabimus, mox sigillatim oculos, maxillas, nasum, os, labia, dentes, fauces, linguam, pectus; dorsum, hypochondria, jecur, lienem, testes, adenes, extrema atque partes, in quibus tumores ac abscessus fiunt. Caput enim universum in ardentibus febribus, in phthisicis suppuratis, gracillimum spectatur; in iis vero, quibus calor naturalis in hepate maxime resolvitur, corpora intumescere observamus, ut in cachecticis atque hydropicis. Facies vero, oculi, tempora, maxillæ, nasus, os, lingua, dentes, aures, in acutis morbis plurimum lucis addunt, ad vitam aut exitum prævidendum, veluti fauces, cervix, collum, pectus, in anginosi, pleuritici, peripneumonicique utilissime spectari solent. Hypochondria itidem, ac denique extrema, maxime possunt futuri præsagii rationem illustrare. Sed age, hæc jam aggrediamur.

C A P.



*Quid corpus bene valenti simile, & dissimile in morbis prænuntiet?*

**C**ORPUS ægrotum simile naturali seu recte valenti habitu, colore, caloreque, optimum est, atque eo laudabilius, quo similis: quod in morbis necesse sit corpora pati, aut quidem extenuari, gracilescere, contabescereque a morbo consumente & corrumpente partes corporis carnosas, aut, ut scripsit Galen. calore nativo debilitato, qui non extendi ad extremas corporis partes queat, sed in visceribus solis exiguis observetur. Ex quo tantum sanguinis aut spiritus non affluat, quantum antea affluebat. Hinc cessare seu minui nutritionem. Quamobrem in omnibus morbis, sed præsertim in acutis, bonum est, corpora habitu, colore, caloreque recte valentibus spectari similia. Verum ex hoc tantum signo prognostici judicium non erit attendendum, sed si una alia omnia conspecta quum symptomata, tum signa, idem confirmarint. Optimum tamen est, non parumque ad spem sanitatis concipiendam faciens, ut dictum est, corpora habitu, colore, atque calore recte valentibus esse prorsus similia. Quemadmodum dissimilia spectari, etsi non magnum malum sit, quod omnes, qui ægrotant, necessario habitu, colore, caloreque mutentur, tamen numquam bonum. Pessimumque in principio acutorum morborum est, corpus extenuatum ac maxime contabescens videri, vultusque præsertim seu facies, quod facilius ipsa aliis partibus mutetur. Ceterum, ut ordinatim in prædictione hac ex habitu corporis, colore, atque calore cognoscenda procedamus, primo videndum erit quid squalidus, siccus, excarnis, ac tabidus in morbis præstet. Mox ex mutato ipsius quum colore, tum calore, idem perscrutabimur.

*Corporis ægroti habitus qui nam optimus.*

*Quinam pessimus.*

C A P. III.

*Quid in morbis corporis emaciatio, seu extenuatio, & quid ejusdem partes tumescere, significet?*

**I**N morbis quandoque corpora extenuari, gracilescere, atque in tumorem attolli observamus, quæ habitus cognitio ad prædictionem magni momenti, atque usus est. Proinde primo quid corporum habitus gracilis, squalidus, tabescensque significet in morbis, dicemus, & mox de opposito quippe tumescere: corpora vero gracilescere & contabescere, ob inutritionem, quam Græci *atrophiā* vocant, cuique liquido constat, ex quo hunc affectum Græci *atrophiā*, etiam nostri inutritionem, merito appellarunt; in qua, teste Gal. in lib. quarto, cap. 13. de sanit. tuenda corpora ex alimento fructum non sentiunt. Quod sit alteratricis virtutis imbecillitate, attrahente vi infirma, aut excretrice immoderatus mota. De hac Hippoc. in secundo Aphorismorum. Aph. 8. ait: Si quis a morbo cibum assumens non corroboretur, pluri alimento corpus uti significat: quod si non assumenti cibum hoc accidat, scire oportet, quod indigeat evacuatione. Et postea Aph. 31. Section. 2. quum dixit: Ejus qui ex ægritudine bene cibatur nihil proficere corpus malum: atque hæc est *atrophia*, seu innutritio, quæ potius in corporibus spectatur, quæ aut non febricitant, aut febre levi, sed diutina teneantur. Quamobrem in morbis longis & diutinis, etsi proprium sit corpora emaciata, atque excarnia videri, tamen si morbo declinante, nihil, etsi cibum assumant, reficiantur, malum est, quod plerumque humorum plenitudinem, atque exinde recidivam, prædicat. Sed in hæcticis, phthisicis, peripneumonicis, corpora numquam carne repleti & restitui, pessimum est: a sputo sanguinis, ubi orta febre leni, sed assidua, corpora contabescunt, numquamque habitum carnosum recipiunt, exitiale est. Hocque est, quod in suspectis ad phthisin omnes Medici suspectum quam maxime habent, quippe febre continua laborare, ipsorumque gracilitatem ac extenuationem non emendari atque mutari. Qui etiam febribus ardentibus diu vexati maxime emaciantur, ad marasmodos

*Corporis emaciatio quid in morbis significat.*



febres accedentes, insanabiles redduntur. Quare tabescentiam in corporibus, seu gracilitatem, seu extenuationem in pleuriticis, peripneumonicis non recte purgatis per sputa tussi ejecta numquam emendari, letale est, phthificosque evalisse nobis sunt indicio. Sed age, agamus de extenuatione in acutis morbis, & per initia in corporibus observata. Quæ sane ad prædictionem magni momenti esse solet. De qua Hipp. in 2. lib. Aphorismorum, 28. ita habet: *Febricitantium non omnino leviter permanere corpus, & nihil minui, vel etiam plusquam ratio postulat contabescere, malum. Hoc siquidem virium imbecillitatem, illud morbi diuturnitatem significat.* Hippocrates, & Galenus in commento voluit, eam, quæ est cum ratione extenuationem, signum esse imbecillitatis.

Cum ratione vero est, ut febres magnæ & intensæ citius corpora extenuent, sicut & morbi diuturni idem faciunt, omniumque facillime puerorum, atque decrepitorum. Hæc enim, test. Gal. propter potentiam imbecillitatem, illa propter temperamentum calidum & humidum, quo multum defluunt, & cito extenuentur. Addamus & regiones ac anni tempora calida & sicca. Quare cum ratione hæc extenuantur: non minusque etiam, si præcesserit multum sanguinis profluvium, aut sudores multi, urinæ copiosæ, vomitus aut alvi profluvium, aut longa inedia, vigiliæ, animi curæ, addit Gal. corporis raritatem humorumque tenuitatem, causam esse, cur cito & multum corpora dissidentur & extenuentur. Hæc itaque omnia corpora consumunt, atque extenuant, quorum extenuatio quicquam certi non ostendit ad futuram prædictionem. Sed in initiis morborum, nulla illarum externarum causarum præcedente in corporibus frigidis, siccis, in hieme, frigidaque cæli constitutione, in ætate vigente, atque in corporibus crassiorum humorum, densioris cutis, pessimum est subito extenuari corpora. Quam rem Gal. in commento hujus Aphorismi ita ex Hippocr. Lib. 2. Aphor. 28. expressit, hujus rei causam reddens: habet enim: *Febricitantium non omnino leviter permanere corpus, & nihil imminui, vel plusquam ratio postulat, contabescere, malum.* Nam permanere ex cutis spissitudine accidit, & crassitudine humorum, & propterea longitudo morbi significatur. Ceterum ex omnibus corporis partibus prima est facies, quæ extenuetur in morbis acutis, quoniam calor acris instar flammæ sursum ascendens, absomit parvas carunculas, cartilaginibus & ossibus incumbentes, atque in facie evidentius ea macies apparet, quod ipsa minus carnis habeat. Quam Hippoc. in 4. progn. pag. 36. lin. 30. ita expressit: *Fuerit autem hujusmodi nasus acutus, cavi oculi, tempora adstricta, aures frigida, contractæque & fibræ eorum versæ, & item cutis circa frontem dura, intenta, arida. Color totius viridis aut niger.* Hæc in hecticis & phthificis maxime extenuatis apparet. Hanc vero faciem intra biduum aut triduum ita extenuatam, quam vulgus medicorum *Hippocraticam* vocare solet, pessimam esse, si nulla extrinseca causa præcesserit, quippe nulla insignis vacuatio aut sanguinis, aut per sudores, aut per alvum, aut denique per urinas; nulla etiam vigilia, nulla inedia, nullaque animi cura, non in pueris & senibus decrepitis, qui facile vel etiam levi causa resolvantur, sed in corporibus adultis, spissi habitus, omniumque maxime in frigidis & siccis, in hieme, constitutione frigida & humida, & simili cælo. In his itaque faciem ita extenuatam spectari, summe est perniciosum. Gal. enim ait in commento, fieri hujusmodi affectiones ob aliquam causam consumentem, & corrumpentem partes animalium carnosas, aut ob debilitatem nativi caloris, qui non insuper extendi in extremas corporis partes queat, sed in visceribus solis exiguis observetur, ex quo tantum sanguinis, aut spiritus, ad extremas corporis partes non affluat, quantum antea affluabat. Quare ex morbo, humidum nativum statim, aut calore præintenso resolvente, aut præ malignitate corrumpente; nativoque calore a morbi vi statim languescere, aut reddito imbecillo, fit hæc in facie extenuatio: si itaque non ex ratione, quippe ubi nulla inedia, nulla vigilia, nullaque animi cura præcesserit, hujusmodi facies ita conspecta, exitialis erit; quod Hippocrates Progn. p. 37. lin. 1. & seq. expressit hisce verbis: *Si igitur per initia morbi talis fuerit vultus, necdum scrutari aliis signis possibile sit, interrogare oportet, num vigilaverit homo, an al-*

*Facies  
cur ex  
omnibus  
corporis  
partibus  
prima ex-  
tenuatur  
in morbis  
acutis.  
Facies ex-  
tenuata  
quam  
pessima  
in acutis  
morbis.*



an alvus resoluta admodum fuerit, an fame affectus, & si quid horum comprobet, minori cum periculo est: judicantur vero talia per diem & noctem, si ob has causas talis fuerit vultus, si vero nullum horum dixerit, neque prædicto tempore destiterit, exitiosum est. Quo pacto vero quis possit cognoscere absque eo, quod interroget ægrotum, num homo vigilarit, num fame affectus sit, aut aliquam immodicam vacuationem purgationemque passus sit, hisce profecto verbis in Comm. docet Gal. dicens: Quapropter licebit statim aspicienti hominem definire vehementem exstitisse insomniam: etenim videbis oculos ejus admodum squalidos. Qui vero propter evidentes & immodicas vacuationes, perinde ac propter insomniam, tales redduntur; porro videbis palpebras resurgere difficulter, & item talem habere formulam in connivendo, atque etiam & instabiles haberi, quales per somnum obtupidum, (ita enim coma interpretor,) existunt: quin etiam ubi nunc primum tibi appareat æger, tum vero nullo pacto, quum inspexeris, talia signa, atque ea, quæ ex pulsu percipiuntur, aliquam indicabunt dijudicationem: per immodicas enim excretiones servabit aliquod adhuc (quamquam exiguum sit) indicium formulæ significans eas, per insomniam vero chordulæ extentæ speciem referet. At si propter inopiam dumtaxat in talem vultus venerit affectionem, ex dictis indiciis neutra adsunt, neque insomniæ, neque excretiones, & ob eam rem potius ex accidentibus, quam ex propriis signis, in illis prælagire conveniet, propter inopiam alimenti deductum esse eum in talem affectionem, & adhuc magis, quoties febris proprietatem caloris discutientis, exquisita ratione consideranti tibi, nequaquam importet. Ex quibus quisque perdoctus poterit cognoscere, quibus vultus fuerit aut propter vigiliam, aut inedia, aut propter evidentem & immodicam evacuationem, extenuatus. Quare in acutis morbis per initia, absque aliqua causarum extrinsecarum, faciem extenuatam spectari, exitiale est. In Chronicis vero aliquibus, veluti in hecticis, idest, consumtis, phthificisque, nedum facies ossea fere redditur, sed universum corpus excarne, squalidum & sicum redditur. Sed age etiam, quod corpora tumida in morbis fieri significet, consideremus. Inflari enim ac tumescere corpus, numquam bonum: in morbis enim acutis tumescit facies, aut propter sanguinem in vasis, qui venas distendit, sanguinisque plenitudinem, ac vapores, unde etiam totius corporis gravitas existit, ut in synochis febribus; vel propter inflammationem cum humoris affluxu, ut in parotidibus; denique propter cruditatem vaporosam, refrigerato hepate, ac vitiata sanguificatione, ut in pituitosis febribus, & leucophlegmatia, seu anasarca hydropes. Ex primis duabus causis tumesceri non usque adeo malum est, neque ex hac quicquam certi ad prædictionem habetur; veluti postrema causa, quippe a crasso vapore, hepate quum refrigerato, tum vitiata sanguificatione, cutim distendente, non raro exitium prænoscutur. Qua ratione ait auctor Coacorum prælagiorum in 4. Coacor. præf. text. 139. lethargicos esse subtumidos, ipsisque genas inflari. Non minus etiam, hac eadem causa refrigerato hepate in morbo calidissimo, ejus visceris calorem innatum dissolvente, in acutis morbis hypochondria, venter, pedes, coxendix, faciesque vitiantur non sine magno ipsorum vitæ discrimine. Cujusmodi sunt, qui in hydropem incidunt. De qua Hippocrat. in 2. Prognosticor, p. 39. lin. 16. Aqua inter cutem omnis, si ex acuto morbo existit, malum est: non enim sedat febrem, sed dolorem admodum infert ac mortem; fereque incipit ex parte inani, ac lumbis, jecoreque. Quid de Empyis seu suppuratis, phthificis, in quibus moribundis multis pedes, crura, faciesque tumida, & cada-verosa spectatur? quod non aliunde evenit, quam ex calore hepatis prælangente, vitiata sanguificatione. Plures ex iis cognovi propius ad mortem accessisse, quum corporis universi molem inflatam ac tumidam habuerint. Ex quibus colligo in morbis acutis corpora inflari, numquam bonum; in Empyis, sive suppuratis, atque in phthificis, maxime exitiale. Sed tamen, neque in acutis, neque multo minus in diuturnis morbis, tumidas partes spectari, perpetuo malum: in his quidem multis, longo quippe morbo debilitato calore, pedes intumescunt, qui calore

*Facies unde cognoscitur multa a vigilia, absque eo, quod interrogetur æger. Ut ab immodicis evacuationibus.*

*vel ab inedia.*

*Corpora tumida in morbis quid significant: & unde.*



*Facies unde tumet aliquando in acutis morbis.*

postea invalescente rursus discussis vaporibus, vel humoribus siccatis, pristino habitui restituuntur. In illis vero sæpius natura humores decretorie ad crura pedesque demittere solet. Aliquando etiam in iisdem acutis morbis facies tumet, vapore, ut dictum est, febrili calore concitato, neque discusso, quo cito postea discusso inflatione liberantur. Proinde caute ex his prædicendum erit in morbis, & nonnisi ceteris aliis signis vultus probe conspectis, & consideratis. Atque hæc erant a nobis cognoscenda ad prædictionem ex corporibus, ipsorumque partibus extenuatis, contabescentibus, atque in tumorem elatis. Nunc ex colore mutato idem perscrutemur, quæ forte cognitio non erit minoris usus ac momenti, ad præfagiendi rationem assequendam.

#### C A P. IV.

##### *De prædictione ex coloribus corporis ægroti.*

*[Corpora quando colore mutari dicuntur.]*

*Corporis coloris mutatio critica.*

*Unde cognoscitur.*

*Corporis color quando ex ratione mutatur. Corporis coloris mutatio quænam bona.*

*Corporis color ruber unde & quid notat. Facies rubra quid in acutis morbis notat. Quænam mala.*

**Q**UUM ex habitu corporis, quomodo sit prædicendum, dixerimus, nunc idem ex variis coloribus indagemus. De quibus acturi, primo a coloris mutatione incipiemus, quidque hæc coloris mutatio in morbis præfagit, docebimus, mox stabiles ac permanentes colores considerabimus. Corpora colore mutari dicimus, quum vel crebrius, aut rarius ex proprio nativo colore in alium mutantur, ut quum color floridus in pallidum, aut album, aut flavum, aut æruginosum, aut viridem, aut plumbeum, aut denique nigrum mutatur. Hæc vero coloris mutatio, quandoque ex ratione fit, quandoque citra rationem, quæ est pessima, numquamque bona, nisi criticum signum fuerit. Tunc enim corpora morbo oppugnata quum in suo robore persistunt, morbi que pugna non succumbunt, nativum ac proprium colorem habent, sanguineique propterea rubram faciem, biliosi pallentem: quum vero morbo fere oppugnantur, ex florido colore pallidum, aut flavum, aut alium colorem recipiunt. De quibus, quid potissimum singuli significant, postea dicemus. Cognoscitur critica hæc coloris mutatio ex signis aliis criticis, ac signis coctionis, quando, si Galeno credendum sit, nulla crisis bona appareat, cruditatis signis conspectis, quod necesse sit, crises coctiones præcessisse. Gal. in lib. de præfag. ad Posthumum, in juvene quodam Romano ex facie prærubra, præsertim erupturum critice sanguinem e naribus præscivit. Ex ratione vero color corporis quandoque mutatur, variatis quidem morbi accessionum temporibus, ut quum in principio rigentibus, aut horrentibus, aut refrigerantibus, pallidum, aliquando album ac fuscum colorem contrahunt, ex quo augescente accessione ad pristinum redeunt, & mox vigente coloratiores redduntur, ac denique ad solitum redeunt colorem. Mutari itaque colorem ex ratione caloris, bonum: mutari itidem sæpius ratione bonæ crisis futuræ, bonum: quæ etiam aliis signis produntur, sed præsertim, ut dictum est, coctionis, ac aliis bonis signis simul, aut antea conspectis. Melior quoque erit coloris mutatio, si ex colore malo in bonum fiat, uti quum partes nigrescentes aut livescentes, vel flavæ, vel virides in pallidum, aut floridum nativum quippe restituantur. Contra vero omnes mutationes nulla ratione aut coloris aut crisis factæ, erunt damnandæ omniumque maxime cum malis signis, speciatimque cruditatem explicantibus, conspectæ, & quæ ex bono colore in deteriore sunt. Sed age explicemus, quid colores modo in corporibus significant, a rubro exordientes. Hic color ab uno humore fit, quippe a multo sanguine, cutim afficiente seu tingente, ex quo merito Gal. in 4. libro de sanit. tuen. tradidit, rubrum colorem sanguinis abundantiam significare. Ex quo rubram faciem, vel inflammationem testari ad cutem illatam, aut crisin sanguinis e naribus fluxuri, cujusmodi diximus Galenum in juvene illo Romano coram aliis Medicis prædixisse. Sed hoc non fiet, nisi prius coctionis signa quædam & bona illuxerint. Ceterum, crudo morbo existente, si facies rubeat, timenda erit inflammatio capitis, atque præsertim phrenitis, quum demonstretur sanguinem sursum in caput agi, ipsumque inflammare; de qua re Auctor



Auctor Prorrhetic. lib. 1. 49. & in 1. de hum. ( Lib. de Humoribus p. 47. lin. 1. ubi ait: Calor humorum, nisi hi ad interiora resorpti sint, velut efflorescit in cute.) com. 1. scripsit, Faciem rubram cum mæstitia, malum: propterea quod calidæ affectionis sit signum, Galeno docente, qui ita de hac scribit: Quum itaque florida quidem apparuerit facies, æger autem valde tristis fuerit, quedam in cerebro valde calida affectio esse videtur, quæ sanguinem exurit, eaque causa bilem atram, ut demonstratum est, gignit. Plerumque absque signis coctionis, & cum malis signis phrenitidem præmonstrat; neque immerito, quum sanguinem ferri in caput, ipsumque inflammare rubra facies significet: quod signum erit satis manifestum, ubi per alvum, aut per menses, aut per hæmorrhoides sanguis profluxerit, manente tamen eodem rubro colore in facie. Quod perbelle in Coacis præsagiis text. 465. ita scriptum est: Dysenterica rubra, limosa, larga excrementa alvi, in flammis valde rubicundis coloribus, soluta, insanie timorem inducunt. Aliquando significat convulsionem, ut in pueris, de quibus in lib. 3. Coac. præf. text. 109. hæc leguntur: Pueris acuta febris, alvi suppressio cum vigilia ad hæc exaltitatio & coloris mutatio, multus rubor, convulsionem significat. Solet vero rubor faciei, ut dictum est, si signa coctionis fuerint conspecta, denotare crisin futuram per sanguinem e naribus: aliquando post aures judicatoriorum abscessuum est signum, ut Gal. in eodem 2. libro prorrhetic. text. 14. ( Hippocratis textus huc spectans legitur 1. Prorrheticorum 165. & Coacis præsagiis 183.) scripsit: de quo signo in Coacis præsagiis, text. 200. Rubores, qui ad aures ex priori dolore fiunt, in febribus signum quidem sacri ignis, qui existit in facie. Sed & convulsiones ex iis incidunt cum privatione vocis & virium exsolutione. Sed hæc esset admodum improbanda, nimirum si ei prædicta symptomata copularentur. Rubor etiam in faucibus, cervice ac pectore, in anginosis solet esse admodum salutaris, si cum tumore multus appareat, de quo Hippoc. in lib. 7. Aph. 49. habet: ei qui ab angina corripitur, si tumor & rubor in pectore supervenerit, bonum; extra enim vertitur ægritudo. Et in lib. 5. Progn. pag. 45. lin. 12. Si quibus vero fauces rubent, & cervice simul, hæc angine diuturniores sunt, & maxime ex eis servantur, si & cervice, & pectus traxit ruborem, nec sacer ignis intro recurrat. In anginosa tamen, quæ ab Hippoc. in lib. 3. Epid. pag. 1075. Ægr. 7. describitur, etsi lingua & collum & pectus una cum rubore intumuerit, nihilominus, quoniam tota inflammatio extra non fuit versa, mortua est. Addamus in acutis morbis, si rubores in brachiis ac cruribus fiant erysipelatodes, bonum erit; quippe quod naturam fortem esse, ac longius, ad ignobiles scilicet partes, noxios humores propellat. In febribus ardentibus, synochis malignis, non raro maculis rubris dorsum ac aliæ partes corporis infectæ spectantur, quæ quo copiosiores eo peiores, ni morbum minuant. Ceterum de his posterius nos accurate, ubi ad prædictionem abscessus, tumores & exanthemata considerabimus. Colorem vero flavum fieri a bile flava, cutim afficiente, non est dubitandum. Ceterum solet esse aliquando bonus, ubi critice ad cutim flava bilis pellitur, cujusmodi fit in ictericis, de quibus in sequenti capite agemus; aliquando malus & perpetuo, ubi non critice, unaque aliis malis signis apparentibus. De quo Hippocrat. in 1. Progn. pag. 36. lin. ultim. text. 10. de facie exitiosa loquutus, scripsit: & color totius vultus viridis aut niger; & Gal. minus malum esse, vultum chlorum seu viridem videri, quam nigrum. In venenatis solent virides colores spectari, quum a summa humorum fiant corruptione. Ex quo Gal. in lib. 5. de loc. affect. cap. 7. quempiam meminit vipera demorsum, cujus corpus peracri colore infectum se vidisse testatur. Album vero & pallidum fieri, aut calore intus recurrente, aut quod corpora sanguine frigido & pituitoso abundant, sed in acutis morbis corpora expalescere solent, nedum calore intus recurrente, sanguinisque inopia, aut ipso calore extincto, qui color propter hanc causam mortuis solet esse familiaris. Auctor Coac. præfag. text. 212. ait, vultum pallidum esse exitialem. Sed hoc erit cum aliis signis confirmandum. Pallor vero extincto calore qui fit, & paucio sanguine, vel ex eo cognoscitur, quod postea in lividum, & tan-

Quando  
Phreniti-  
dem præ-  
monstrat.

Convul-  
sionem.  
Crisin fu-  
turam per  
sanguinem e na-  
ribus vel  
per pavo-  
tidas.  
Rubores  
variarum  
partium  
quid no-  
tant.

Corporis  
color fla-  
vus unde  
& quid  
notat.

Viridis.

Albus.

Pallidus.



dem nigrum mutetur, quod in emortuis corporibus facile spectari poterit, quæ primo putrescunt; mox livefcunt & nigrescunt; qualis ab Hippocrat. in quinto Epid. text. 61. pag. 1156. in eo, cui hepar jaculo percussum est, fuit observatus, de quo ait, *statim color, qualis mortuorum, diffusus est*, qui statim obiit. De livido colore, & nigro, quid dicemus? pessimos esse colores in morbis acutis, atque exitiales, qui nonnisi a summa humorum putredine nascuntur, aut calore nativo extincto. Sciunt Medici omnes praxin facientes, in acutis morbis in dorso, lumbis, pudendis, naribus atque aliis partibus, maculas quum lividas tum nigras sævam ac veluti pestilentem putredinem humorum testari; inque peste affectis has esse ita familiares, ut ex ipsis tantum merito pestilens natura comprehendatur, quod inspectis maculis lividis, aut nigris, in iis partibus corporis, sed potissimum in pudendis, (quod signum ex Hippocr. in 1. Coac. prælag. text. 29. (Antext. 66. aut 489.) Thucydide, & Galeno pestis proprium esse, quo inspecto in emortuis corporibus, pestem grassari sit dicendum, Franciscus Stabilis in particulari quodam discursu de hac re habito, doctissime demonstravit) pestiferam denotet corruptionem, summeque venenosam. Hæceadem signa in venenatis solent spectari quod & Gal. in lib. 6. de loc. affect. nobis tradidit, quum scripserit: *corpora, a venenis emortua, maculis lividis, nigricantibusque, infecta spectari*. Quare dicamus lividum colorem & nigrum esse fere perpetuo malum; etsi quandoque critice appareant hæ maculæ, quibus plures quoque servati fuerint, tamen hoc raro contingit, & illis non fidendum prorsus, ni coctionis signa apparuerint, viresque maxime constiterint, in aliis vero morbis, quippe non pestilentibus, colores lividi calorem nativum suffocari denotant, atque etiam nigricantes. De quibus auctor Coacorum prælag. text. 212. comment. 10. ait: *Quod si vel labrum, vel palpebra, vel nasus liveat, in propinquo est mors*. Quidam in morituris multis genas lividas observant. Extrema frigida, & livida, in acutis morbis propter eandem causam esse exitialia, posterius, ubi de prædictione extremarum partium agemus, accurate demonstrabimus, quod hæ partes nonnisi extincto calore liveant. Non minoris sed majoris periculi erit color niger conspectus, qui fiat a majori quoque nativi caloris extinctione, de quo Gal. in 1. Progn. comm. 9. ait: *At vero coloris mutatio pessima est, quoties ad nigrum existat, utpote sanguine refrigerato, quemadmodum ubi foras effusus sanguis congelatur*. Demum dicimus, nigrum lividumque colorem non solum a corruptela humorum, aut a caloris nativi extinctione, (quod omnium est pessimum, quibus ita conspectis mors sit inevitabilis:) sed conspecti hi colores a venenosa putredine, aliquando ubi natura critice propellit, spem salutis nobis videntur polliceri; aut humore melancholico atro ad cutem transmissio, quæ transmissio si critica fuerit, bonum prænuntiabit: quo tempore necesse est, coctionis in humoribus signa illuxisse, & quæpiam item bona signa; quod si ita non fiat, magnum quoque malum minatur in acutis morbis. Sed quo pacto quis dignoscere queat, nigrum colorem ex humoris decubitu factum, ab eo, qui emoriente calore fit, Gal. in 2. Progn. ita docuit: *Nam interdum pars nigrescit, quia materia eo decumbit, interdum; quoniam moritur, seu quoniam modo aliquis internoscat, eam rem perspicue iudicabit; si enim facile ferre malum appareat, idest, facile se habeat ager, & item aliquod aliud salutare adfuerit signum, materie decubitus est; sin contrarium, mortificatio*. Atque hæc sunt de coloribus, deque ipsorum iudicio. Nunc unum restat, quod frequentissime accidit, intelligendum, quippe quid ægrotos felle suffundi in acutis prælagiat.

## C A P. V.

*Quid morbus Regius in morbis prænuntiet?*

**Q**UOD ex icterica in morbis plurimum veritatis capiatur ad futuram prædictionem, ideo sigillatim de hac agendum duximus. Hunc vero affectum morbum regium aliqui appellant, quod in Aulis regum molliter curetur ludis, *lasci-*

*Morbi regii varie denominatio.*



lasciviaque, per quæ mens exhilaretur; alii *arcuatum* a colore, teste Celso, arcus cælestis æmulo; *icterumque* a volucris galbula concolore; alii & *auriginem* a colore bilis auro concolore. Symptoma est cutis colore vitiatum, quod fit, bile utraque ad cutem effusa, hinc ex colore duplex ictericia spectatur, quippe flava & nigra, a flava quidem ac nigra bile, qua cutis suffunditur; cutis vero corporis eo humore, aut una cum sanguine non excreto neque purgato accedente, aut sola natura e visceribus ad cutem protruso. Quod Gal. in 4. lib. Aphorism. Aph. 62. ita docuit: *Morbis Regius fit aliquando criticus, idest, judicatorie, natura in totum corpus, & precipue ad cutem, flavam bilem deponente. Fit autem & hujusmodi casus, hepate mele se habente. Atque ejus affectiones male, ex quibus morbus Regius solet advenire, tres sunt, tumor durus, inflammatio, & obstructio. Aph. 64. Quomodo vero hic affectus generetur, paullo post ita expressit, dicens; Expurgatio enim in ipso sanguine, & bile translata ex ipsius venis ad meatum bilem recipientes a Græcis cholodochos appellatos, sive obstructio fuerit in locis, ad quæ transfertur, sive inflammatio aliqua, vel durus tumor, necessarium omnino, non expurgari sanguinem, sed una cum ipso bilem per totum corpus differri, hinc morbum Regium generari.* Ex qua quidem perspecta generatione apparet, ictericiam in morbis neque omnem bonam neque malam esse, atque ex ipso affectu quandoque salutem, quandoque mortem præcisci posse: exitium, ubi apparet, crudo plane morbo existente, cumque signis aliis malis, salutemque, eodem affectu conspecto, signis coctionis antegressis, atque cum bonis signis. Sed quum isthæc cognitio ad judicium prognostici magni sit momenti, merito accuratius, quando & salutem, & quando exitium prænuntiat, dicendum. Primo bonam esse ictericiam in febribus dicimus, quæ fit, natura biliosum humorem ad cutem critice propellente, quod hic motus sit criticus, & ex recte juvantibus, judicantibusque. Hunc motum antecedunt signa coctionis, a ceterisque ictericis, non a natura critice excernente bilem crassiorem, sed aut vesiculæ fellis attractricis facultatis imbecillitate, aut ejusdem meatuum attrahentium, sive pellentium, obstructione, aut demum hepate læso vel ab obstructione, vel ab inflammatione, vel denique a scirrhus, factis, distinguitur. Primo, quod in critica ictericia, urinæ neque sunt ictericorum modo coloratæ, neque croceo calore tingentes, & fæces minimæ candidæ apparent, ictericorum signorum alterutro parthognomonico. Secundo, hypochondria, sed potissimum dextrum, prorsus tumore & calore vacant. Tertio, coctionis signa præcessisse. Quarto, ubi auriginosus ille color in aliquo dierum deteriorum illuxerit, atque demum æger recte pertulerit morbum, idest febrem, aut ex toto solverit, aut saltem aliquatenus. Quare criticus motus hic est, qui die critica & antegressis coctionis signis, incidit, sine hypochondrii duritie, cum excrementis & urinis secundum naturam se habentibus, a translatione bilis crassioris in cutem, quæ ad discutiendum contumacior est, siquidem tenuior ab it in sudorem, & per insensibilem transpirationem expurgatur: atque hoc est, quod Hipp. in lib. 4. Aph. 64. scripsit: *Quibus in febribus morbus regius septimo, vel nono vel undecimo, vel decimo quarto supervenerit, bonum, nisi dextrum Hypochondrium induruerit, alioqui non bonum.* Hipp. itidem superius Aph. 62. dixit: *Quibus in febribus morbus regius ante diem septimum accidit, malum.* Quare regulam præscripsit ut bonus sit ictericus color post diem septimam, & ante nequaquam. Galenus in comment. binos eos jungens aphorismos talem judicii regulam fecit, dicens: *Ante septimum quidem diem morbum accidere regium, malum omnino, post septimum vero, optimum nisi dextrum illum obduruerit, idest, nisi aliquis malus affectus ex his, quos antea diximus, visceri seu hepatis acciderit.* Quare ex Hippocrate morbus regius bonus erit non ante septimum, sed post septimum, neque id perpetuo, nisi illum dextrum tumore prorsus caruerit. Significat enim hujusmodi color ictericus, naturam critice ad cutem crassiorem bilem deponere, minimeque id fieri propter aliquem hepatis, vel vesicæ fellis, vel denique meatuum affectum. Diocles non voluit ictericam a septimo ex toto prodesse. Averrhoes in lib. 4. collig. cap. 82. scripsit, se in locis calidioribus.

Unde produ-  
citur.

Prognosti-  
con ex I-  
ctero du-  
bium.

Quando  
bonum.

Icteri cri-  
tici nota.

Quo mor-  
bi tempo-  
re bonus  
malusve  
Icterus,  
& cur.

Autorum  
ab Hippo-  
crate dis-  
sensus.



dioribus vel etiam die quinto criticam bonam ictericiam vidisse. Idem & Celsus: ac vel etiam Plinius, historicus naturalis, ausus est ab Hippocrate dissentire, quum in lib. 26. hist. natur. ita scripserit: *Hipp. Icterus ante septimum diem in febre mortiferum signum esse docuit. Nos scimus vixisse aliquos etiam ab hac dis- paratione.* Sed Plin. est falsus; quum Hippocr. non mortiferum esse, sed malum, ante septimum in febre morbum regium conspici, dixerit. Sed ratio quidem videtur Hippocrati non favere, quum idem sit, dicere ictericiam post septimum diem videri in febribus, bonum; & ante hunc diem, malum; perinde ac si dixerimus, bilem crassiolem in febribus bonum esse post septimum ad cutem critice demandari, & ante hunc diem, malum. At aliquis dicet bilem hanc posse ante diem septimum & concoqui a natura, & propelli ad cutem, ex quo ante hunc diem ictericia non erit mala. Resolvemus conciliantes hos medicinae proceres, quod fieri quandoque potest aut ratione loci calidioris, aut temporis, corporis humorem biliosum ante septimum concoqui, & decretorie expelli ad cutem, veluti idem humor per id tempus concoctus solet non raro per ventrem decretorie expelli, aut evomi, aut per sudorem. Hippocrat. tamen regulam constituit, quod ictericia post septimum, seu septimo, & non ante, optima sit, quod plerumque eo modo recte fiat, atque etiam quod biliosus hic humor crassior, qui ad cutem deponitur, raro ante septimum probe coquatur, & cum crudo humore existente non possit critice & utiliter expelli, idcirco prudenter statuit, bonae ictericiæ terminum esse a septima die. Neque ignoravit Hippocrat. quosdam auriginosos ante hunc diem conspectos sanitati fuisse restitutos. At non scripsit quosdam sexto die auriginosos, sed tamen alia purgatione adjutos, evasisse. De quibus in primo Epidemior. com. 2. pag. 951. text. 65. ita habet: *Erant qui sexto die morbo regio afficerentur, sed his purgatio profuit per vesicam, vel turbata alvus, vel larga sanguinis eruptio, ut Heraclides, qui apud Aristoclidem decumbebat, cui per nares sanguis erupit, alvusque fuit turbata, & per vesicam est purgatus; vigesimo autem die judicatus, longe aliter ac Phanagoreon servus, qui, quum ipsi horum eveniret nihil, periit: quod in quarto de ration. vict. in acutis pag. 402. lin. 49. text. 8. confirmavit quum dixerit: Cum rigore, in biliosa febre, ante septimum, morbus regius febrem solvit.* Forte & ii, quos Averrhoes, Celsus, Plinius & alii ante septimum sanatos viderant, alias evacuationes habuerant, illisque adjutos evasisse credendum est; Gal. vero regulam non in die constituit, sed in concoctione humorum, siquidem ait, regulam bonarum excretionum cognoscendarum, ut dictum est, esse concoctionem; quæ si citius appareat, etiam ante septimam diem si conspiciatur in regio morbo, bonum erit: sed quia crassior bilis, cujusmodi est, quæ icterum facit, raro aut numquam in nostro hoc cælo (quod forte in calidioribus locis nihil prohibet aliquando fieri posse) minus quam septem dierum spatio excoquitur; quare criticus morbus regius salutem ostendit, si diebus septimo, aut nono, aut undecimo, aut decimoquarto apparuerit, dextro hypocondrio minime indurato. Hippocr. etiam (ut nuper meminimus) in lib. 7. de vict. ratione in acut. loco modo allegato text. 8. hæc habet: *In biliosa febre, morbus regius cum rigore ante septimum diem enatus, morbum solvit, si vero absque rigore præter temporis occasionem supervenerit, perniciosum: quod idem a nobis prædictum, & declaratum, ostenditur, quando in febribus biliosis, ut alias a nobis demonstratum est, rigores judicatorii appareant, testantur bonam aliquam vacuationem futuram, aut expulsionem, aut depositionem humoris ad cutem, aut ad aliam partem ignobilem, de quo Hippocrat. merito, in Aphor. 58. scripsit: si febre ardente laboranti rigor superveniat, febris solvitur.* Bona quandoque est etiam sexta vel alia die, ubi una aliqua alia vel plures excretiones biliosæ apparuerint. Cujusmodi Hippocrat. in 1. lib. Epidem. comm. 2. p. 951. text. 65. ut dictum est, observavit. Addamus, nos debere judicium ex ictericia bonum cum aliis bonis signis confirmari. Sed age dicamus, quando ictericia mala & exitialis sit. Plerumque, ait Hippoc. Lib. 4. Aphorism. 62. & lib. de Crisibus pag. 53. & lib. de vict. rat. in acut. pag. 402. lin. 49. ante septimum visa est mala, non

Icterus

Concilia-  
tio.Galeni  
sententia.Icterus  
quinam  
malus.



non tamen dixit esse mortiferam, ut quibusdam visum est. Sed cum non bonis signis, nullaue alia copiosa vacuatione, exitialis erit, si ante septimum appareat. Cujusmodi fuit in *Bali filio* teste Hippocr. in lib. 7. Epidem. text. 19. & in *Marito Lechus*, qui prope *Sitodochi* ædes habitabat Lib. IV. Epidem. text. 25. pag. 1130. non parum damnanda. Quod Gal. in lib. 3. Epidem. com. 1. text. 5. ita expressit: *Nullum abscessum nedum auriginosum ante concoctionem proficere, is enim impeditam significat bilem, quo minus ex viscere expurgetur, & evacuetur per ventrem, vel propter oppilationem ejus, vel inflammationem; morbo autem concocto decretorie interim natura ad cutem excrementum reponit, quum quorundam aliorum humorum, tum flavæ bilis.* Quare crudo morbo existente, mala est, & hinc sexto die, quod tunc non concoctus sit morbus, malam esse dicimus, tumque signis cruditatis, verendam, & cum malis signis inspectam, prorsus exitialem. Cujusmodi fuit, quam *Hermocrates* habuit, qui obiit eo morbo. De quo Hippocr. in 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062. *Quinto die reddidit tenues urinas, suspensionem habebant, nec subsidebant, sub noctem deliravit. Die sexto auriginosus evasit, omnia exacerbata sunt, mente nono constabat.* Addidit Hippocr. malas nedum esse ante septimum diem, sed post ipsum etiam, ubi dextrum alium obduruerit, ictericias, statuit lib. 4. Aph. 64. qui ita habet: *Quibus in febribus morbus regius septimo, vel non, vel undecimo, vel decimoquarto, supervenerit, bonum: nisi dextrum alium obduruerit, alioqui non bonum.* Quum hypochondria tensa, & dura sint, adhuc etiam, si una dolent, sine dubio morbum regium fieri non a natura excernente humorem ad cutem, sed propter affectum illud viscus, aut inflammato scilicet jecore, aut obstructo, aut in tumorem scirrhusum elato. Qui affectus perpetuo malum denotat, atque una cum malis signis, exitium. Nam ictericia ex hac causa sine febre quoque periculosa admodum est, ex Hippoc. in 6. Aph. 52. ita scribente: *Morbo regio laborantibus, si fiat hepar durum malum.* Multoque magis augebitur mali judicium, in febribus apparente ictero, quando febris calore digerat, & discutiat plurimum illius humoris cutem defœdantis, qui quum perseveret, causam sane, a natura minime vincibilem, adesse denotat. Cujusmodi Hippocr. observavit in *Marito Lechus*, de quo in lib. 4. Epidem. text. 25. pag. 1130. ita scripsit: *Maritus Lechus, qui prope Sitodochi ædes ictericus, ad quem septimo die veni, octavo moriebatur, neque dejectionem dimittens, hypochondria magna & dura & spiritus densus.* Verum in omnibus auriginosis attendendum erit, num præcesserint signa coctionis, an quæpiam signa mala illuxerint, hoc enim & crudo morbo existente, si aurigo fiat, exitiale est; veluti cum antegressis coctionis signis, atque cum bonis signis, nullo timore in iis conspecto, perpetuo, quovis etiam die ictericia apparuerit, saltem prænuntiat: sed hisce notis, quod ante septimum appareat raro, merito Hippoc. affirmavit, ante septimum regium morbum malum esse. Superesset, absoluto sermone de prædictione ex colore corporis mutato, agendum de ejusdem corporis calore quoque mutato, de quo quum accuratius in lib. 2. text. 63. scripserimus, nihil sane aliud dicemus. Ex quo ad singulas partes corporis spectandas descendamus, quum satis, quum a toto corpore, tum a tota facie, præsagium perscrutati fuerimus.

Quo tempore apparet.

## C A P. VI.

De prædictione ex faciei mutatione in morbis.

UT e singulis quoque partibus præsagium venemur, a facie exordimur, de qua etsi nuper plura scripserimus, nunc pauca quoque, quasi ex dictis quædam præcipua ad prædictionem colligentes, addemus. De qua primo Hippocrates in libro primo Prognosticorum pag. 36. lin. 26. &c. textu octavo scribit: *Considerari convenit hunc in modum per morbos acutos principio vultum ægroti, sit ne similis bene valentium, potissimum sui: Ita enim optimus erit: si vero quam maxime contrarius simili sit, exitiosissimus est.* Gal. in commen. ait: *Conferendas esse partes*

Facies sane similis bona.



*Diffimilis partes affectas cum bene valentibus, quæ si similes appareant, bonum, veluti contrarium ex dissimilibus prædicitur.* At breviter dicamus: Ex facie salutem sperari, quæ in acutis prorsus similis bene valentium appareat. Significat enim morbum neque vehementem, neque malignum admodum esse. Ex mutata vero facie, quod ad habitum ipsum spectat extenuata in morborum non principiis, sed ubi in dies magis progressus sit, quicquam certi non habetur, neque etiam ut Hippoc. in eodem libro *Prog. pag. 37. lin. 1. &c.* meminit, si talis non ex morbo, aut ex alia externa quapiam causa mutata apparuerit, scilicet ex immoderata animi passione, vigilia, aut alvi dejectione, aut fame, sive inedia, aut animi passione, qua antea fuerit usus; a quibus sane causis læpius facies extenuatur. Proinde quicquam certi ad prædictionem isthæc faciei ab istis causis facta extenuatio non habebit. Ex colore vero, facies coloratior quandoque bona erit, utpote quum nobis criticam sanguinis excretionem e naribus futuram prænuntiat, quod quidem firmitus denotare sperabimus, si notæ fluxuri e naribus sanguinis aderunt. De quibus in quarto libro *Coac. præfag. text. 142.* scriptum est: *Quibus febricitantibus rubores in facie; & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis.*

*Coloratior quando bona.*

*Nonnumquam hæmorrhagiam narium notat & quando.*

*Aliquando parotides.*

Sed aliæ omnes erunt attendendæ simul, cuiusmodi esse solent, splendores & fulgores, caliginesque, oculis obversari, cum facie rubra, capitis non raro dolor tensivus, & gravans, hypochondria tensa sine dolore, difficilis respiratio. Quod præfagium olim Gal. in juvene Romano coram Romanis multis Medicis habuit, de quo in libr. de præfag. text. 13. ad Posthumum hæc habet: *Dum Medicis hæc admiranda videntur, æger lecto se sustulit tamquam profiliturus, interrogatusque, cur exsilire voluisset, quum nihil adesset ob quod id facere debuisset, rubri coloris serpentem, per laquearia repentem, a se visum expavisse respondit, ne si aliquo modo aberrasset, supra se ferretur: atque idcirco e lectulo aufugere velle: reliquis nihil ad futurum sanguinis fluxum conferre visum est: mihi vero quum alia singula perpendenti tum ruborem, qui prius in dextra nasi parte ad malam usque obscurus fuerat, auctum valde intuenti, sanguinis paullo post e dextra nare fluxuri, manifestum id attulit indicium.* Ceterum, ut jam dictum est, cetera alia signa fluxuri sanguinis cum rubra facie erunt attendenda, omniumque maxime signa coctionis. Nam in crudo morbo raro recte sanguis erumpit, & plerumque stillatim, quæ vacuatio in ardentibus febribus, omniumque maxime in phreniticis, est suspecta. Addamus rubram faciem abscessum aliquando post aures, scilicet parotides, significare, de quibus Hippoc. intellexisse in 6. Epid. sect. 2. text. 11. p. 1169. Gal. voluit quum dixerit: *ita vero se habent ex his plurimi & valde rubentes, & natura albidioris modi, neque de naribus sanguis erumpit, aut paucus erumpit, & Gal. in com. ait: Istis valde rubentem faciem habentibus, quum salubris ægritudo perdurat, per abscessus judicationem fore sperandum est, nisi de naribus sanguinis profluvium redundantem sanguinem evacuatione prævertat, qui in aliquem articulum impetum facturus erat.* De hac itidem Auctor *Prorrh. lib. 1. text. 165.* hæc habet: *Quibus comatosa, fastidiosa, hypochondria dolentia, & vomentia exigua, in iis parotides excitantur; antea autem faciei signa: & Gal. in comment. ait: Ante parotidum generationem faciei signa considerare oportet; sunt hæc rubor, tumor præter naturam, oculorum humiditas, caliginosa visio, & quæcumque talia.* Colligamus itaque faciem rubram non raro bonam ex accedenti esse, criticumque signum dici, ubi nimirum e naribus sanguis est fluxurus. Plerumque vero apparet hæc facies in accessionum vigore, præsertimque in syncho, & ardenti febre, aut ubi pulmonum adest inflammatio; in qua maxillæ (teste Hipp. in 2. lib. Prognost. p. 42. lin. 31.) ruborem contrahunt. At ab hac sola facie nihil certi ad prædictionem habetur, nisi ejus indicium aliis, vel bonis, vel malis, signis fuerit confirmatum. Atque hæc de bona facie: nunc de mala, quod ex eadem mutata præfagiri potest.

Primo ait Hipp. in primo Prognosticorum pag. 36. & 37. eam, quæ nulla externa causa concurrente, principio morbi, dissimilis a recte valenti evasit, mali esse



esse indicii, atque maxime contrariam esse perniciosam, in acutisque morbis exitium protendere. Cujusmodi est, in qua (ait Hipp. Progn. pag. 36. lin. 30.) *nasus est acutus, cavi oculi, adstricta tempora, aures frigida contractæque, & fibræ earum versæ, & item cutis circa frontem dura, intenta, arida, & color totius vultus viridis, aut niger, aut lividus, aut plumbeus*. Hanc enim faciem cadaverosam merito Medici appellant, quæ si in principio morborum acutorum, quippe intra triduum, appareat, pernicialis erit.

Tumidam quoque eandem visam in morbis quibusdam longis, hepate refrigerato, vitiatæque sanguificatione, observamus, non minusque in phthisicis, & suppuratis, quando in ipsis sere moribundis conspici soleat. De rubra vero facie, quæ mala est, Auctor *Prorrhet. lib. 1. 49. Facies bona cum mæstitia multa malum*: & Gal. ait in *commento*, significare calidam affectionem, exurentem sanguinem, ex quo facies illa florida quibusdam credatur propria melancholici affectus. Sed in rubra facie attendenda erunt alia signa, quæ si mala fuerint, pernicialis erit. Nam cum malis signis rubra facies aliquando phrenitidem ostendit, & exitiosam, quæ in convulsiones definit. Nam si una cum rubore faciei adsit intuitus ferox, delirium, aut aliquod phreniticum signum, letale est. De qua in *Coacis præsagiis text. 162. Qui capite dolent firmiter, delirantes, alvo suppressa, feroci aspectu, rubore in facie efflorescente, in posteriorem partem convelluntur*. Sed alias *text. 7. demonstratum est, has convulsiones esse letales*. Quum vero præter calorem etiam colorem flammeum habet, pejor adhuc erit, cum malis signis. De his enim Auctor *Coac. Præ sag. text. 7. scribit: Rigores, quibus multa in somnum inclinatio juncta est, utcumque letales sunt, quod si in iis facies in flammæ modo exardescit cum sudore malignum est*. Sed melius hoc expressum est in *2. lib. Prorrhet. lib. 1. text. 67. hisce verbis: Æstus si rigores quadamtenus perniciosi, inflammans quoque cum sudore facies in his mala*: & Gal. in *com. text. 60. ait: Neque ignoramus flammantem, sine rigore, & cum sudore, faciem malum esse signum, quoniam & unum ex judicatoriis sudor sit, quum igitur non judicaverit, malignitatem morbi ostendit*. Quare cum signo aliquo judicatorio, veluti cum sudore aut vomitu, aut alvi fluxu, aut sanguinis vacuatione, facies flammea, signum erit malignitatis, & plerumque letale: sed age addamus faciem rubram apparere in pulmonariis; sed ruborem in iis maxillæ contrahunt, ex quo in febribus signo merito suspicamur, aut peripneumonicos fieri, aut suppurari. Hippocr. enim in *secundo Progn. pag. 41. lin. 31. ait: purulentos habere maxillas rubras; idemque & in pulmonia spectari, docuit Gal. in 1. lib. progn. com. 3. Indicat enim fuliginem sanguinis in pulmone ferventis, quæ eo descendit propter rectum situm, recipiturque in laxitate, & raritate & tenuissima maxillarum cute, ceu per vitrum oculis representante ruborem*. Qui quidem color in iis, si una cum malis signis, & præsertim judicatoriis malis, idest, non judicantibus, appareat, mortem prælagit. De quo auctor *Coac. præ sag. text. 67. scripsit: Quibus vero fastidia cibi accedunt, & sudores cum bono faciei colore, & liquida alvo ac dolore cordis, hi peripneumonicorum aut pulmonariorum more intereunt, postquam longius ægrotaverint; veluti uxori Policratis evenit de qua in lib. 7. Epidem. text. 9. pag. 1211. scriptum est: Tussis & excretio statim ab initio similis purulentis, intus circa arteriam, & fauces sibilus erat. Facies boni coloris, in genis rubor non abunde coloratus, sed moderate floridus*. Hæc fuit prior peripneumonica, post suppurata, atque demum obiit tabida. Maxillarum itaque rubor assiduus in longis lentisque febribus, aut pulmonis inflammationis, aut supurationis, ac demum ad tabem proficiscentium erit signum, modo tussis vel etiam levissima & inanis adfuerit: adde, modo hæc febris habeat inæqualis caloris exacerbationes, numquam tamen immunes.

Maxilla-  
rum rubor  
in longis  
morbis  
quid no-  
tat.



*De prædictione ex oculis.*

**E**X oculis quoque iudicium prognostici venemur, idque accuratius, quod in prædicendis eventibus morborum inter partes corporis primatum obtineant. Juxta illud divini Hippocr. præceptum *Lib. VI. Epidem. Sect. 4. text. 26. pag. 1181. oculi ut valent, ita & corpus, & color in deterius aut melius labitur*. Si quidem oculi recte valentes, & robusti, corpus quoque recte valere indicabunt. Nam, teste Galeno in *commento*, si bene colorati oculi sint, totum corpus salubriter se habere significant. Ceterum, ut nos totum, quicquid ad morborum, salutis & mortis, prognosticum facit, ordine scribamus, primo oculos salutem pollicentes, & postea exitium, accurate considerabimus.

*Oculi qui-  
nam boni,  
& spem  
salutis  
pollicen-  
tur.*

Primo itaque dicemus, oculos bonos videri, & spem salutis non exiguam polliceri, qui recte valentium magnitudine, figura, situ, colore, motu, visione, & splendore sunt similes; siquidem optimi & robusti perpetuo boni sunt indicii, hique sunt, qui florido colore (teste Galeno in *nuper citato comm.*) spectantur, pleniori mole, & splendidum humorem habent. Hos robustos ac optimos vocat Gal. propterea, quod istud fiat ex plurimo animali spiritu luminoso, qui e cerebro in oculos proficiscitur, ac e contrario infirma ex morbis corpora non sic pati, nobis indicant, neque exinde multum periculi permonstrari. Quare boni sunt similes recte valentibus, & floridi coloris, pleni, splendidi, eminus, & ante, & in aere sine molestia luminosum videntes, palpebras recte aperientes, & claudentes, nullo rubore, livore, aut nigrore infecti, sine lacrymis, atque sine excrementis, quæ *lemas* appellant, ipsorum angulis adhærentibus. Hi enim perpetuo boni existunt, quum caput speciatim, tum reliquum corpus recte se habere indicantes: sed ut securius ex ipsis iudicetur, alia signa conspecta simul erunt consulenda, quæ si bona sint, proculdubio salutem prædicemus. Soli autem oculi non valent iudicium præmonstrare, neque quicquam certi, cui tantum ad prognosticum sit fidendum, habent. Quum in aliquibus febribus continuis aliquando boni oculi appareant, quum tamen febris ad exitium inclinet, hoc tamen raro accidit, quippe oculos recte se habere, ægro ad exitium tendente. Proinde ex bonis oculis plerumque non levis futuræ salutis spes habetur. At non modo hi boni crediti, sed etiam aliquando mali, possunt ex accidenti tamen salutis nobis argumento esse futuræ: utique lucem refugientes, eamque ferre nequeunt, lacrymantes, intense rubri, splendidi, caliginosi, obtusi, hebetes, distorti, tumidi, cavi, clausi, si ita ex crisi futura fiant. Ab his excipio, qui ita non ex morbo redduntur, sed extrinsecus fiunt, a quibus quicquam certi habere nequimus, quos ex eo cognoscimus ita esse mutatos, quia tales statim in principio mutati appareant, qui per id temporis minime possunt critice mutari, ex quo Hippocrat. *pag. 37. lin. 10.* ait, triduo aut quatrduo ex morbi vi oculos malos fieri ac conspici. Externæ quoque causæ facile ab ægrotis intelliguntur. De his Galen. in *1. Prognost. comm. 2. text. 80.* ita habet: *Igitur ex multa vini portione, nonnumquam, & vomitione vehementi, inter initia morbi, lucem refugiant, itidem lacrymant, & pervertuntur oculi, aut sublimes fiunt, aut tument, aut venulas habent rubras*. Ubi vero crisis est fututa, natura quippe ac morbo invicem colluctantibus, in oculis mala isthæc concitantur symptomata; lacrymantur enim exempli gratia ipsorum alii aliquando, sanguine critice e naribus fluxuro; de quo Hippocrat. in *lib. 1. Epidemior. Sect. 2. pag. 956.* ita habet: *Quibus in febribus acutis atque adeo ardentibus spontaneæ effluunt lacrymæ, his (siquidem reliqua non sint exitialia) e naribus sanguinis eruptio expectanda, si etiam alia perniciose non babeant: nam his, qui incommode habent, non sanguinis eruptionem: verum portendunt mortem*. Sed distinguamus lacrymas in voluntarias atque in non voluntarias, quas & spontaneas vocant; hæc cum signis criticis



criticis criticam sanguinis eruptionem indicant, & illæ quippe voluntariæ numquam quicquam certi ad Prognosticum præmonstrant, quod Hippocr. nobis expressit in 4. libro Aphorismor. 52. ita scribens: *Quicumque in febribus, vel in aliis morbis, sponte lacrymantur, nihil absurdum: quod vero non sponte, absurdus, aut absurdum*, uti Galeno in commento visum fuit. Sed ne Hippocr. sententia obscuretur, quod in hoc Aphorismo dixerit, sponte lacrymantes nihil absurdum, quod vero non sponte absurdus: & superius in loco citato, spontaneas effluentes lacrymas, ubi non crisin, mortem significare: & in 6. Epidem. Sect. 1. text. 16. pag. 116. *lacrymæ in acutis male habentibus spontaneæ, quidem bonæ, involuntarie defluentes, malæ*; difficultati occurremus, dicentes spontaneas bifariam lacrymas intelligi: uno modo, ubi nullo intercedente ægrotantium desiderio defluunt, & hoc est, quod Hippocr. sponte & spontaneas appellat, quæ invitis ægrotis effluunt sponte, idest, absque ægroti voluntate; altero modo sponte effluere dicimus, ubi ægrotis ita volentibus effluunt. Gal. vero in 1. Epid. com. 1. text. 131. Hippocr. lib. comm. non dixit spontaneas, sed involuntarias, quo clarius & verius sententia & veritas explicatur. Sed sponte aliquando ad ægrotum, & aliquando ad morbum refertur. Sed uno verbo, distinguamus lacrymas in voluntarias, & involuntarias, quas quandoque spontaneas dixit Hippocr. Lib. 1. Epid. Sect. 2. pag. 956. comm. 2. in text. 80. quod sponte, ut dictum est, nullo ægroti intercedente desiderio, effluant; & alias non spontaneas, quæ ex ægrotis utpote fiant. Sed de his satis. Ad propositum reverti dicamus, voluntarias lacrymas quicquam momenti non habere ad futurum Prognosticum, atque ita in morbis acutis ægrotos lacrymare, ait in 4. Aphorif. text. 52. Hippoc. nihil absurdum, nullumque malum significare, & merito quidem, cum non ex morbo, sed ita volentibus ægrotis, effluant.

Lacrymarum distinctio, & quid in acutis morbis notant.

Lacrymæ voluntarie.

Involuntariæ vero, quæ invitis ægrotis exeunt, perpetuo malæ, nisi crisin portendant ac antecedant. Atque hoc est, quod Hippoc. in 1. Epid. Sect. 2. pag. 956. text. 85. de his ita scripsit, Gal. sic in commentario scribente: *Quibuscumque in acutis febribus, magis autem ardentibus involuntariæ lacrymæ cadunt, his de naribus sanguinis profluvium expectandum est, nisi alia perniciose habeant: in male autem habentibus non sanguinis profluvium, sed mortem significant*. Sed ut lacrymæ criticæ judicentur, necesse erit, ad hoc, ut optima sit crisis, coctionis signa fuisse antegressa: atque hæc sunt criticæ nullo modo in morbis damnandæ.

Lacrymæ involuntarie.

Lacrymæ criticae.

Idem sæpius demonstrant fulgoris motus oculis apparentes, obtusiones, ac rubores in oculis, quæ oculorum signa, itemque lacrymas, Gal. in lib. 3. de Crisibus cap. 11. inter notas sanguinis fluxuri recensuit, ita dicens: *Propria vero signa oculis profluvii sanguinis, quidam fulgoris motus oculis apparentes, quoniam humor est flavus; obtusiones autem, quoniam multus, & totus simul elatus ad superiora spiritus meatus obferat, ita ut & oculi lacrymentur, ob fluxus multitudinem, quod etiam accidit in inflammationibus oculorum*. Eodem modo rubidi aliquando videntur, cum malis nonnumquam & naribus. Hebetudines itidem oculorum solent aliquando eruptionem sanguinis e naribus denotare, si modo etiam caput doluerit, quod Hippoc. in 1. Progn. p. 38. l. 46. tex. 32. ita habet: *Accidit his in prima circuitione e naribus fluor, atque admodum juvat, sed requirendum est, num doleat caput, an hebetudines subeant oculorum, si quid horum fuerit, eo tendet*. Non minus etiam ex perturbatione ad splendorem oculorum, una cum surditate, capitis gravitate, atque hypochondrii tensione, profluvium sanguinis significari, in Coacis præsagiis text. 195. habetur. Oculos vero rubentes illud idem significare, docuit primo Auctor Prorrhæ. lib. 1. text. 137. dicens: *Cervicis dolores, impense rubri oculi, sanguinis eruptionem ostendunt*. De quibus etiam in Coacor. prælag. text. 166. ita scriptum est: *Quibus caput dolet; stupore detentis, dolorosis, prærubro oculo, sanguinem proflundunt e naribus*. Sed hoc perpetuo verum erit antegressis signis coctionis, quoniam in principio, crudo quidem existente morbo, oculi rubri numquam bonum prænuntiant: sed de hoc paullo post accuratius. Aliquando etiam pervertuntur, & distorquentur ex futura crisi oculi, veluti contrigit ei, qui in

Sanguinis fluxuri signa ex oculis.

Dealeis



Oculi ante  
crisin non  
raro solent  
mutari.

Oculi quo-  
modo exiti-  
um præ-  
sagiant in  
morbis.

*Dealcis horto decumbebat, de quo Hippocr. lib. 6. Epid. Ægr. 3. pag. 1066. Nono superriguit, febris acuta, sudavit, infrixit, deliravit, dexter oculus distortus erat, lingua arida, stibundus erat, insomnis, & Gal. in com. Nam quod deliraverit in nona, & dextro oculo strabo fuerit, res sunt, quæ solent in judiciis evenire. Clausi etiam oculi, subinde conniventes, aliquando sanguinis eruptionem significare in lib. 3. Coacorum præfag. text. 77. in hunc modum legitur: Qui in febre continua muti jacent, clausis oculis, subinde conniventibus, siquidem e naribus sanguis effluerit, & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad seipsos redeant, servantur: quod si nihil horum evenierit, in difficilem spiritum redacti, brevi moriuntur. Siquidem hæc plurimum humorem in caput sublatum demonstrant, atque ubi sequitur insignis purgatio, critice servantur: natura quippe excretionem copiosa ab ea humorum multitudine sublevatur. Quare oculi non raro vel etiam motus eorum mutati, vitiumque patientes, crisin solent antecedere, non esseque propterea hæc oculorum symptomata mala, sed critica bona denotare, quorum judicium confirmabitur, si nullum una malum signum illuxerit, atque antea fuerint conspecta coctionis signa: quæ omnia ni una fuerint visa, nedum mala, sed plerumque perniciem significantia signa ostendunt. Tria vero criticis bonis signis observantur, primum signa coctionis antegressa, alterum mala alia signa non illuxisse, ac tertium, ægros ab aliquibus subsecutis vacationibus fuisse non parum juvatos; & hoc est, quod Hippoc. in 1. Epid. Sect. 2. pag. 956. text. 85. de lacrymarum præfatio locutus, dixit: lacrymas involuntarias in acutis morbis sanguinis eruptionem significare, nisi alia perniciose habeant. In male autem habentibus, non crisin, sed mortem. Sed age tempus est, ut ex oculis quoque exitium præsagiamus, quum de oculorum signis salutaribus satis scripserimus. Malum itaque & exitiosum est*

*in acutis morbis, malos oculos spectari, cujusmodi sunt lucem refugientes, lacrymantes, rubri seu inflammati, quorum in albo venulæ intensæ rubeant, liveant, aut nigricent, feroces seu fixi, seu torvide spectantes, hebetes, delassati, debiles, seu non robusti, cavi, tumidi, prominentes, consumti, emarcescentes, squalidi, pulvisculosi, clausi, semiclausi sive suspicientes, palpebris non conniventibus, sublimes, instabiles, concreti, stupidi, minus nimis splendentes, obscurati, seu obtenebrati, splendore carentes, & in quibus pituitosum excrementum spectatur. Hos enim oculos perpetuo malos, numquam per se bonos esse, ex infra allegandis locis patebit, ni aliquando, quatenus accidit, critice natura & morbo coluctantibus, hos ita fieri, crisin prænuntient, inter criticaque signa recensentur, quæ quomodo distincte cognoscantur, nuper a nobis monstratum est.*

*Hæc omnia oculorum signa itaque suspectum acutorum morborum judicium reddunt. Quorum quædam plane sunt exitialia, utpote venulas in albo oculi lividas & nigras videri, ægrotos non videre & non audire, oculos omni splendore esse destitutos, & omnia nuper dicta cum exitiali aliquo signo, omniumque maxime in die judicatoria conspecta, cum signis judicatoriis non judicantibus. Sed præstabit, ut de singulis oculorum hisce signis agamus, & primo prodamus signa oculorum præcipua ad exitium prædicendum, quæ in primo libro Prognosticorum p. 37. lin. 15. text. 35. Hippocrat. ita est complexus, dicens: Si enim lucem efugiant, aut nolentes illacrymentur, aut pervertantur, aut alter altero fiat minor, aut candidum rubidum habeant, aut lividas, aut nigras venulas, aut pituita appareat circa obtutum, aut sublimes tumide oculi, vel cavi admodum fuerint, aut obtutus squalidus, & sine splendore, vel totius vultus color evariet. Hæc omnia mala esse & exitiosa, censendum est. Addamus si non ab aliqua causa externa hæc fuerint, utpote, neque a vigilia, neque inedia, neque immodico alvi profluvio, neque ebrietate, neque ab aliqua alia simili causa. Sed ut dictum est, singula propriis capitibus contenta accuratius consideremus, a visione ac visu ipso incipientes. Quandoque in acutis morbis fit, ut lucem refugiant, minimeque aerem lucidum oculi intueri possint, quod signum olim in peste Patavina multis fuit familiare, paucique peste infectorum, in quibus hoc signum fuerit observatum, fuerunt, qui superstites evaserint. Quod signum Hippocratis inter exitiosa censuisse nuper vidimus.*



dimus. Neque immerito: quum ex Galeno oculi lucem refugiant propter debilitatem visoriae facultatis, quæ nonnumquam affectione laboratorificiorum, veluti per lippitudines; & interdum ipsa facultas visoria affecta est, quod exitiale quoque est: hæc vero ab illa causa ex eo distinguitur, quod oculorum orificia minime affecta conspiciantur. Ægrotos vero in acutis morbis non videre, exitiosum est: omniumque maxime, si debili jam existente corpore id eveniat, ut Hipp. in l. 4. Aph. 49. hisce verbis expressit: *In febre non intermittente, si vel non audiat, vel non videat, jam debili existente corpore, mors proxima est.* Gal. in oculo totius lucis impedimentum, quod *Amaurosis* dicitur, signum imbecillæ facultatis esse, in tertio *Prorrh.* scriptum reliquit. Obscuraciones quoque oculorum malas esse, ex eod. Hippocr. in lib. 6. *Epidem. sect. 1. text. 16. pag. 1165.* constat; in acutis enim morbis ait Gal. in commentar. obscurari oculorum aciem, infirmitatem & interitum visoriae potentiae significare, nisi critice id fiat, quod indicabunt coctionis signa, ceteraque alia signa, crisis significantia. Ubi vero mala alia signa illuxerint, ac speciatim cum judicatorio aliquo non judicante, cujusmodi sunt omnes vacuationes nihil conferentes, aut has vacuationes obscuratio hæc oculorum fuerit secuta, exitiale est: de qua forte Auctor *Coac. præfagiorum text. 105.* ita habet, *Tumores juxta aures in morbis longis prævi, si inde fluor sanguinis e naribus, & tenebræ ad oculos effuse moveantur, letale.* Ipsos vero oculos hebetes videri, extrinsecus quippe spectantibus oculos acie hebetes apparere, interioresque mortuorum oculis similes, letalissimum esse, Gal. in 2. *Prorrheticor. com. 2. text. 16.* tradidit: & hoc forte est, quod Hippocr. in 2. *Epid. sect. 6. p. 1053. E. F.* dicit: *Quorum oculi non sunt robusti, mors in proximo.* Veluti uxori Theodori contigit, teste Hippocr. in lib. 7. *Epidem. pag. 1216. text. 27.* Eodem quoque modo carentes splendore, perniciales esse in primo *Prognosticor. pag. 37. lin. 21.* docuit. Excæcatos videri in morbo mortali, proximum exitium demonstrari, *Antiphonis filii suppurati* exemplum docet, de quo in lib. 7. *Epidemior. pag. 1217. text. 28.* scriptum est: *Oculus sinister excæcatus est cum tumore sine dolore, non multo autem post etiam dexter, & pupillæ valde albæ & siccæ fiebant, & mortuus est post cecitatem.* Moribundis adstantes morituros cito ægrotos, ex oculis splendorem amittentibus animadvertunt, cum quo & visus prorsus perit; & hoc est quod Hippocr. in 1. *Prognosticorum (Vide sub lit. e.)* dixit: *aut obtusus, squalidus, & sine splendore.* His opponuntur oculi feroces, horridi, audaces, Hippocrates in 6. *Epidem. sect. 1. text. 19. pag. 1165. text. 15.* Hosque proprios esse delirantium ac phreniticorum, plerumque convulsionem accersentes, aut mortem, cum aliis malis signis, Hipp. in loco citato expressit, dicens: *Oculi audacia, delirii signum est: & dejectio, & fractio, malum.* Et in 2. *Prorrh. text. 88.* Hos in phreniticis conspectos oculos convulsionem denotare scriptum est, atque exinde mortem; quum phreniticis convulsiones succedere, esse perniciosum, alias demonstraverimus, atque exitiales phrenitides in hæc finiri convulsiones. Propterea hos ægrotos Auctor *Prorrh. Lib. 1. Prorrh. text. 72.* magis natura quam medicamentis, si Gal. credendum est, esse tractandos, statuit, quum dicat: *Nigra vomentes, cibos fastidientes, deliros, quibus oculus ferox, claususque, purgare non oportet, perniciosum enim.* Quo exemplo plures Medicorum egregie perdocti sibi proposuerunt, ut in moribundis prorsus a similibus medicamentis abstinerent, ne ars Medica ab ipsis infamaretur. Sed ex magnitudine quoque oculorum, quo in morbis quandoque alter altero aut minor aut major appareat, exitium præno-

*Si non videant.*

*Si oculi obscurentur.*

*Si hebetes conspiciantur.*

*Si splendore careant.*

*Oculi delirantium proprii.*

*Oculorum inæqualis magnitudo mala.*



*Oculi prominentes seu tumidi.* 1213. *sub finem historiae*, moribunda notavit. Sed prominentes seu tumidos quoque oculos, in acutis morbis, Hippocr. *Progn. pag. 37. lin. 20.* inter signa oculorum letalia statuit: cuiusmodi apparere solent in validis capitis doloribus inflammatoriis, qui commoto multo spiritu, & calore, ex inflammatione repleti intumescunt. Sed de cavis quoque dicamus, qui, nisi ab externa causa, per triiduum, aut quatrividuum, si in acutis appareant, perniciem notare Hipp. est Auctor in 1. *Progn. pag. 37. lin. 20. text. 15.* Quos ita civos fieri Gal. in *com.* docuit, propter virium quidem imbecillitatem, non omnem, at vehementem, quæ nec minimum quod alimenti oculorum abunde concoquere potest, quod explicat morbum usque adeo sævum, cui naturam succumbere sit necesse: quum oculi vero emarcescant prorsus, quasi alimento destituti, caloris nativi imbecillitate, qui in solis internis partibus exiguus manet, nec ad extimas usque diffundi possit, ut possit aliquid ad alimentum oculorum concoquere, quo ipsi nutriantur; addo & spiritus eadem ratione, qui paucissimi quum sint in corde ac in aliis internis membris manentes, ad ipsos quidem oculos ideo non defluere, & merito inde oculos contabescere, siccari, civosque conspici est necessarium: ex eo enim, quod hepar percussum sit, statim oculos civos evasisse Hippocr. *Lib. 7. Epidemiorum text. 33. pag. 1217.* vidit: & observatum est in multis ante exitium, quandoque dextrum, & quandoque sinistrum oculum emarcescere.

*Signa letalia ex oculorum motu.*

Ex motu quoque oculorum elucet in acutis morbis signa letalia: oculos enim sublimes ex signis perniciosis Hippocr. esse statuit in *eodem primo progn. pag. 37. lin. 20. text. 15.* qui sunt, teste Galeno, in *comm.* instabiles, & subinde commoti delirium aut tremorem portendentes; alterutrumque est exitiosum: sed perpetuo, ut Medici firmum iudicium exinde colligant, debent alia quoque signa, quæ illuxerunt, attentius cognoscere, quando oculis instabilibus exitiose conspectis, necesse sit, aliquid aliud letale signum una illuxisse. Clarius vero Gal. in 2. *Prorrh. comment. 11.* explicat oculos instabiles, dicens, esse non secus, quam, qui equum instabilem habent, numquam conquiescentes, contraque concretos & stabiles numquam moveri, & esse immobiles. Ex quo merito de his in *Coac. præfag. text. 227.* legitur, oculos assidue niectare, esse perniciosum; non minus quam fixos, quos concretos, firmos, stabiles, immobiles vocant. Hos perpetuo esse malos, Auctor *Prorrh. l. 1. text. 46.* docet hisce verbis: *Hebetatus oculus, vitiatusque, & concretus, immobilisque, & tenebrosus si fuerit, malum.* Sed rectius dixisset, *exitiosum*, quod perpetuo fere letales sint in morbis acutis, ni ex critica aliqua causa tales evaserint. Gal. in *comm.* scribit, concretos oculos fieri propter moventium oculorum musculorum immobilitatem, immobilitatemque eam propter omnium ipsius musculorum vel resolutionem in neutram partem, vel aliquam, quæ in neutram partem vergit, tensionem proficisci, vel propter extantam moventis musculi potentiae imbecillitatem, quod sane admodum est exitiosum, si propter virium languorem hoc fiat, ac etiam convulsis musculis læso principio nervorum in morbo acutissimo, in quo convelli partes perniciosum esse alias demonstratum est: Gal. in 6. *Epidem. comment. 2. text. 2.* scribit concretos oculos, quos Hippocr. *lib. 6. Epidem. Sect. 1. text. 16. pag. 1165.* maxime damnavit, hoc est immobiles, perfectissimam ejus potentiae extinctionem significare, a qua musculi, quum naturaliter affecti erant, movebantur. Hippocr. in 5. *Epidem. text. 50. pag. 1154.* de *Virgine illa pulchra Nerei*, quæ a muliercula lata manu percussa obiit, scripsit, ante mortem oculum stupidum habuisse. Ex situ quoque oculorum, perversiones admodum sunt letales, ni critice appareant, cuiusmodi fuit oculus nono die in eo, *lib. 3. Epid. p. 1066. Ægr. 3. qui in Dealcis horto jacebat*, strabo & distortus. Hippocr. (1. *Prognost. pag. 37. lin. 17. & 29. text. 15.*) enim inter perniciofa oculorum signa perversionem recensuit. Sed tamen hoc distinctione opus habet, quod aliquando oculi (teste Galeno, in 1. *Progn.*) pervertantur, musculis ipsos moventibus convulsis, & sæpius fit in febribus propter humorum multitudinem, quam quum hæc perversio oculorum tantum denotet, quicquam certi ex oculorum perversione simili non poterit assequi. Plurimumque



rumque vero pervertuntur oculi in acutis morbis, non ex hac causa, sed affecto principio nervorum, quippe cerebro, estque summe exitiosum. In febribus itaque acutis oculorum perversiones perpetuo malæ sunt, cum aut humorum plenitudine seu multitudine, quod minus malum est, aut siccatis musculis, oculos moventibus, quod si ardentibus febribus, aut phreniticis eveniat, prorsus exitiosum est; omnium vero erit exitialissimum, has ita perversiones videri cum facultatis extinctionis signis, quæ languorem virium nobis fieri innotescant, aut aliquem sensum diminutum aut sublatum.

De quibus Hippocrat. perbelle in libro quarto Aphorismorum 49. dixit: *In febre non intermittente, si labrum, vel palpebra, vel supercilium, vel oculus, vel nasus pervertatur, vel non videat, vel non audiat, jam debili existente, quicquid horum evenerit, mors proxima est.* Quæ clarius in 1. progn. pag. 37. lin. 29. text. 15. ita habentur: *Si pervertitur, aut livida palpebra est, aut labrum, aut nasus cum aliquo signo, mortem prope esse, sciendum est.* Quare perpetuo malum, ni critice, ut dictum est, appareant oculorum perversiones, significat, non tamen necessario letale; quod videns divinus Hippocr. in 6. Epidemior. Sect. 1. text. 16. ita scribit: *Quibus palpebra circumtenditur, malum est.* Fiet vero certum iudicium ex signis antegressis, & una conspectis, & longe melius ex iis, quæ postea appareant. Sunt etiam malæ oculorum perversiones, si morbo infernas ac debiles opprimente partes fiant, quod denotent humorem ad partem nobilem quippe cerebrum ferri; quam rem forte Auctor Prorrhetic. lib. 1. text. 69. ita expressit: *Ex lumborum reversione oculi perversio, mala.* Cum malis vero signis, letales iudicabuntur. De quibus in eodem libro text. 81. Prorrhetic. ita habet: *In ardentibus febribus cum aliquantula perfrictione, dejectionibusque aquosæ bilis, multisque, oculorum perversio, signum malum, tum alias, tum si catoci fiant.* Sed rectius exitiosum dixisset; cum perfrictiones in ardentibus febribus, cum evacuationibus non juvantibus, sed lædentibus, sive ex quibus ægroti in pejus delabuntur, quæ profecto sunt signa iudicatoria non judicantia, letalia, juxta illud Hippocr. (*Sparsim in singulis fere Hippocratis libris, quum in genere, tum in specie, hoc pronuntiatum reperitur.*) & Gal. si quæ juvare debent, nedum non juvant, sed ægroti ab ipsis in pejus abeunt, letale est: suntque ex iudicatoriis non judicantibus letalibus. Quare si cum his appareant oculorum perversiones nedum malum signum, sed perniciose erit dicendum. De iisdem paullo post Prorrhetic. lib. 1. text. 89. Auctor ita quoque habet: *In oculorum perversione, cum febre & lassitudine rigor perniciosus, Comatosique in his male habent.* Quare oculorum perversiones cum malis signis, & præsertim iudicatoriis malis, letales merito iudicantur: cum letalibus vero proximum exitium adesse significant. Cujusmodi fuit oculus distortus in altera ex abortu defuncta ab Hippocr. observatus; de quo in lib. 3. Epidemior. pag. 1079. Ægr. 11. text. 57. ita habet: *Quarto deliravit, metus, mæstitia, dexter oculus erat distortus, sudor secundum caput, paucus, frigidus, extremitates frigida, quæ in acutis morbis letalia sunt signa.* Sed ex clausione quoque oculorum signa prava & exitialia perscrutemur. Quum enim oculi in acutis clausi maneant, neque aperiri queant, aut propter quamdam humorum multitudinem, convellentem musculos oculorum & palpebrarum, aut siccatis, aut resolutis virium infirmitate musculis: quæ sane clausio palpebrarum perpetuo in acuto morbo letalis, & si aliquando, uti critica, non exitiosa sit, ubi ipsam sequatur insignis aliqua vacuatio & bona; quod ni fiat, plane exitialis. Quod in 3. libro Coacor. præfag. text. 77. perbelle ita docetur: *Qui in febre continua muti jacent, clausis oculis subinde conniventibus, siquidem e naribus sanguis effluxerit & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad seipsos redeant, servantur; quod si nihil horum acciderit, in difficilem spiritum redacti brevi moriuntur.* Raro vero fit, ut, cum illis signis, clausi oculi critice appareant, & nonnisi in robustissima facultate; proinde majori ex parte letale est signum. Cum signis vero malis clausos oculos videri, perpetuo letale, ut Auctor prorrhetic. l. 1. text. 71. meminit, qui ait: *nigra vomentes, cibos fastidientes, deliros, quibus oculus ferox claususque, purgare non oportere,*

Ex oculorum clausione.



Ex oculorum sus-  
pectionibus.

Ex oculorum colo-  
re.

Ex lacry-  
mis involun-  
tariis.

Ex pitui-  
ta in  
oculis  
conspicua.

portere, idest, medicamentis opus non habere, & prognostico soli propterea esse relinquendos. In his enim claudi oculorum palpebras contingit, ut Galen. in comment. expressit, vel propter claudentium oculos musculorum tensionem, vel propter aperientium imbecillitatem: utrumque in iis est perniciosum. Sed age addamus quoque, oculorum susceptiones, pravam ac summe exitiosum signum in acutis morbis esse. De quibus Hippocrat. in 1. Prognosticorum pag. 37. lin. 24. & c. text. 14. ita habet: *Considerari convenit hunc in modum susceptiones etiam oculorum per somnum, si quid enim candidæ partis subapparet non commissis palpebris, nec alvi fluor, aut medicamentum in causa est, aut nec ita dormire consuevit, vitiosum iudicium exitialeque admodum est.* Hoc signum visum fuit in Guadagnina olim carissima mea uxore, antequam moreretur, quod fuit exitiosum, tametsi per sanitatis tempus consueverit aliquando ita dormire, sed una alia signa exitialia fuere, quippe comata, extremorum frigiditates, inquietudines, carentia sitis cum lingua scabra & nigra. Quare in morbis acutis perpetuo erit timendum, quod & Auctor Coac. præfag. text. 218. ita indicavit: *Et extremitatum palpebrarum curvitas, & oculi fixi & assidue nictare, & colores permutare, & palpebras inter dormiendum non committere, perniciosum est.* Ex colore quoque oculorum mala signa erant. Album oculi rubrum spectari, ni critice sanguinis eruptionis sit signum, quod superiori capite, quibus notis distinguatur dictum est, exitiale est. Ubi itaque minime criticum est signum, in acutis oculos rubros videri, perpetuo malum. Quod signum Hippocrat. in Prognosticis pag. 37. lin. 18. recensuit inter signa perniciofa, quoniam vel ex copia sanguinis fiat, quæ in cerebro & in membranulis stagnet, ut Gal. in comment. docet, aut inflammationem insignem cerebri & membranarum, quæ in continuis febribus perpetuo sunt perniciofa, non minusque, si una cum malis signis, in diebus iudicatoriis, aut quomodocumque appareant, omniumque maxime in phreniticis sævis. De quo signo Auctor Coacorum præfagiorum, text. 163. ita habet: *Qui morbi succussionem aut pulsationem inferunt capiti, & prærubros oculos habent, deliriumque movent manifestum, perniciosi.* A singultu quoque, & vomitu, timendum esse hoc signum in lib. 7. Aphorismorum 3. statuit; quod, teste Galeno, rubor oculorum, vel cerebrum, vel ventriculum pati non mediocrem inflammationem, explicet. Utrumque in febribus continuis exitiosum apertissime Gal. in 3. libro. Proorrheticorum scribit: *In febribus continuis oculorum ruborem accedentem aut copiam sanguinis ostendere in capite, ex qua oculi rubescunt, veluti in lippitudinibus, quæ ex eo discernitur, quod cerebro inflammato venulæ tantum, quæ in albo oculi sunt, rubræ apparent, & ventriculo una quoque singultus aut vomitus appareat.* Ex quo merito Hippocr. in primo Progn. pag. 37. lin. 18. text. 15. non dixit simpliciter ruborem oculorum, sed venulas in candido oculi rubras apparentes, perniciem demonstrare. Omnium vero maxime erit perniciosum signum, ut scribit Hippocr. in loco citato ibidem lin. 19. venulas has aut lividas aut nigras spectari: nam, Galen. ita interpretante, lividæ apparent, & nigrescunt venulæ oculorum refrigeratæ; refrigerantur extincto calore nativo. Addamus, ut finem præsentis capiti imponamus, ex iis etiam, quæ in oculis apparent, excrementis, posse exitium iudicari. In acutis lacrymas involuntarias inter exitiosa signa recenset Hipp. Prognost. pag. 37. lin. 16. & Epidem. lib. 1. sect. 2. pag. 956. quarum quidem causam Gal. refert, aut ad aliquam lippitudinem, aut fluxionem ex capite in oculos: sed in acutis febribus hoc fieri propter facultatis retentoriæ debilitatem, quod summe est perniciosum. Ubi itaque involuntarie profluunt lacrymæ in acutis morbis, neque signa crisis futuræ per sanguinem, præsertim excretionem, e naribus, mortem certo expectandam, Hipp. in 1. Epid. sect. 2. pag. 956. tradidit. Pituitam quoque in oculis conspectam notat inter signa perniciofa lib. Progn. p. 37. lin. 19. Gal. vero in com. text. 2. 80. tametsi aliquando hic humor, seu excrementum, in oculis spectetur ex aliqua fluxione, ut aliquando in lippitudinibus fit, tamen in acutis morbis propter imbecillitatem regentis oculum facultatis naturalis, quæ impos oculorum concoquere ali-

men-



mentum nequit. Aliquando in oculis apparet quoddam simile excrementum sic-  
cum arefactumque, quod Auctor *Prorrhetic. in 1. Prorrhetic. text. 17.* scripsit, si-  
gnum esse phrenitidis; Galenusque *in comm.* docet, conspici quandoque in ta-  
bescentibus, quod ex calore nimio colliquetur id omne carnosum, quod quum  
in facie, tum in temporibus, factis una, & cavis admodum oculis; in phreni-  
ticis vero hujusmodi resiccatum, & pulvisculosum absque cavitate videri. Ex  
qua re merito Hippoc. *in 6. Epidem. sect. 1. text. 16. pag. 1165.* mala oculo-  
rum signa recensens, ait: *Malum est autem, & increfcescens veluti spuma*, quod,  
Gal. *in com. 1. text. 23.* interprete, fit in morbis acutis, quum summe aridi  
sunt, & vires imbecillæ, præexiguæ lacrymulis ab oculis excidentibus; deinde  
ubi in arescentibus imbecillitate retentricis lacrymulæ in oculos excidentes, ab  
intenso calore cerebri inflammati resiccatae, in pulvisculosa excrementa, quæ *Le-  
mas* Græci appellant, hisce de causis signa exitialia, mutantur. Sed tempus est,  
ut relictis oculis ad alias partes spectandas declinemus.

## C A P. VIII.

*De prædictione ex genis, auribus, naso, labiis, atque dentibus:*

Q Uum genarum, aurium, nasi, labiorum, atque dentium observatio quando-  
que non parum in ægrotis præsagium illustret, merito paucis quoque de  
ipsis agendum duxi. At quoniam hæ partes, non, nisi a suo statu naturali mutatae,  
nobis ad prædictionem usveniunt, idcirco has mutatas considerabimus. Quam-  
quam non negandum sit, has nullo modo a suo statu mutatas, bonum quippiam  
significare; tamen numquam certi quicquam ad præsagium habebunt: multi enim  
moriuntur, hisce partibus parum mutatis a naturali suo statu. Mutatae vero mul-  
tum faciunt ad illustrandum præsagium in ægrotis. Mutantur vero aut colore,  
aut figura, aut denique magnitudine; colore inquam, ubi hæ partes aut rubrae, aut Quomodo  
hæ partes  
mutantur. lividae, aut nigrae apparent; rubras videri quandoque capitis inflammationem, quan-  
doque criticam fluxionem denotat, quod judicium distinguunt propria utriusque  
signa. Livescere partes has, atque nigrescere, perpetuo malum, quod caloris aut  
extinctionem, aut suffocationem, aut summam putredinem nobis denotent. Mu-  
ratae vero figura, magnitudine quippe quum maxime aut extenuantur, aut con-  
velluntur, plurimum ad prædictionem faciunt. Sed de singulis nunc accuratius  
agamus, a maxillis exordientes. Diximus maxillas, seu genas, plerumque ru-  
bras videri, aliquando liventes & nigrescentes. Rubrae significant aut inflamma-  
tionem internam vel capitis, vel pulmonum, vel pleuræ, costas cingentis mem-  
branæ; aut crisin futuram; aut pus fieri in pulmonibus: quæ capitis inflamma-  
tionem ostendunt (quarum judicium cetera alia signa pathognomonica aperient)  
solæ non sunt, ita ut non solum genæ rubrae, sed aliæ faciei partes una rubore suf-  
fundantur: addatis propria capitis inflammati signa adesse, quippe dolorem, ca-  
lorem, & reliqua, uti *in anginosa, quæ apud Metonem.* De qua *in 7. Epidem. p.*  
*1215. text. 20.* scripsit. *Quarta convulsa, sine voce, stertor, dentium contritio,*  
*maxillarum rubor, mortua est quinta die.* Peripneumonicorum vero, & pleuriti-  
corum maxillas rubras proprium esse signum, ex Galeno colligitur, qui *in libr.*  
*2. prognosticorum text. 11.* dixit: *has & propter calorem in pulmone & propter tuf-*  
*sim acrem rubescere, hæc enim ambo calefaciunt vultum, & totum caput, quia ex*  
*defluxione in pulmones decumbente vapores in ipsam ferantur.* Quare neque hæ  
quicquam certi ad prædictionem afferre possunt: non minusque & quæ in sup-  
puratis apparent; plerumque enim fit, ut in pulmonis suppurationem futuram  
decernant, cujus judicium pendebit a propriis signis: sed quoniam pauci sunt  
suppuratorum, qui servantur, plures enim phthifici pereunt, ideo maxillæ hac  
de causa minantur suppurationem, phthisin, & exitium. Sed ipsarum colorem  
exinde fieri distinguunt suppuratorum propria signa, quæ, ut Hipp. docet *in 2.*  
*Prognost. pag. 42. lin. 25. & seq. tex. 61.* sunt, *si in principio febris non demit-*  
*tat, sed*

*Maxilla-  
rum seu  
genarum  
mutatio  
quid in  
morbis  
notat.  
Ruber co-  
lor.*

*Quomodo  
in suppu-  
ratis co-  
gnoscitur.*



Quando  
crisis no-  
tat.

Lividus  
vel niger.

Aures  
quid ad  
præsa-  
gium in  
morbis  
faciunt.

Livida &  
nigra.

Aurium  
dolores  
acuti  
quid.

rat, sed interdum tenuior, noctu vehementior sit, si copia sudoris eliciatur, ac tussi-  
endi adsit cupiditas, nec quicquam tamen dignum commendatione exspuant; si oculi  
cavi reddantur, maxillæ vero ruborem contrahant, unguis manuum curvantur, di-  
giti vero potissimum summi incalescunt, atque in pedibus tumores consistunt, neque  
cibum appetunt, & pustulæ circa corpus erumpunt. Cujusmodi fuisse uxorem Poly-  
cratis primum peripneumonicam, Epid. lib. 7. pag. 1211. text. 9. & Metonem pleuriti-  
cum, scripsit Hippoc. in lib. 7. Epidem. pag. 1234. text. 101. de quo ita habet: Ap-  
prehendebant autem quandoque illum calores tenues, exiguum tempus, sudores exigui  
fiebant ad noctem, spiritus in febre densus, maxillarum rubor, circa latus gravi-  
tas, & sub axillam & ad humeros, tusses tenebant. Eos vero suppuratorum, qui  
servantur, ait Hippoc. in 2. Prognosticorum pag. 42. lin. 45. & seq. a febre subito  
liberari, puris optimi, non bile permisti, multam copiam neque difficulter exspue-  
re, cibumque appetere & rectius spirare; & reliqua: postremo diximus maxillas  
rubras reddi, non raro sanguine e naribus critice erupturo, qui color non tan-  
tum maxillas, sed totam fere faciem, nasumque præsertim, occupabit; cuiusmo-  
di colorem Gal. vidit in juvene Romano, febricitante paullulum, antequam san-  
guis e naribus erumperet, ut ex libro de Pres. ad Posthum. constat. Ubi vero  
futura sit crisis vel per sanguinem, vel per sudorem, alia quoque critica signa  
apparebunt, quorum præcipua signa sunt in excrementis concoctio apparens,  
morbi tempus, quod statum & vigorem vocant febris, aucta graviaque sympto-  
mata vel de novo oborta, vel plurimum aucta. Cujusmodi fuerunt observata in  
Teoclis cognata, de qua Hippoc. in eodem lib. 7. Epidem. text. 26. pag. 1216.  
ita habet: Teoclis cognata, quæ superius habitabat, sub Plejades febris acuta:  
sexta videbatur cessasse: lavit veluti sedata febre. Septima mane maxilla valde ru-  
bicunda, utra non memini. Vesperis febris venit multa: Lypotymia & abhonia erat:  
non longe vero postea sudor, & quies cessante morbo septima die. Maxillæ itidem  
apparent aliquando lividæ & nonnumquam nigrescentes, quæ si cum malis signis  
illuxerint morbo, mortem prænuntiant; nam hæ caloris extinctionem denotant.  
Sed de his coloribus superius satis accurate egimus. Nunc de auribus agamus,  
quæ & ipsæ aut colore livido in morbis exitiosis apparent, aut contractæ, aut  
frigida, aut cum pure, aut dolore acuto, aut tinnitu, quæ itidem multum ad  
prædictionem faciunt. Lividæ & nigra spectantur in acutis morbis, calore nati-  
vo extincto aut suffocato: frigida & contractæ in acutis sunt letales, Hippoc. in  
primo progn. pag. 36. lin. 32. text. 7. scribente. Dolores quoque in auribus acutos non  
carere periculo docuit Hippocrates, in tertio Prognosticorum pag. 44. lin. 45. di-  
cens: Aurium dolor acutus cum febre continua ac vehementi difficilis est, pericu-  
lum enim delirii abolitionisque imminet. Sed tamen hujusmodi dolores non per-  
petuo observatum sit difficillimos morbos præmonstrasse, ut pauci sint, qui ab  
ipsis evadunt, perpetuo tamen cum febre continua & acuta perniciosi esse solent,  
ob inflammationem ratione visceris nobilioris malignam: plures vidi ita affectos  
periisse, & speciatim Guadagninam meam dilectissimam uxorem; in ipsa enim,  
ardenti febre maligna vexata principio hujusmodi dolor acutissimus apparuit: sed  
ad rem nostram. Dolor itaque, ait Hipp. aurium acutus in acuto morbo perpe-  
tuo difficilem morbum ostendet. Sed tamen non raro fit, ut aures suppurentur,  
ab ipsisque decretorie effluat pus, atque ægroti dolore liberentur. Cujusmodi fuit  
Emyris filius, ut scribit Hippocr. in 4. libro Epidemior. pag. 1138. text. 40. qui criti-  
ce pure erumpente septima die fuit judicatus. Sonus quoque aurium in iisdem  
morbis magni momenti esse solet ad præsagium indagandum, sed quum de hoc  
symptomate alias scripserimus, pauca attingemus: hocque præsertim, scilicet in  
acutis febribus, principio tinnitum ægrotos sentire, pravum signum esse, quod  
aut cerebri inflammationem, aut futurum delirium ostendat, vel bilem, quæ per  
venas fertur, in ipsis exæstare, ex qua concitati spiritus ad caput transmittuntur.  
In statu vero, conspectis signis coctionis, critice sæpe hujusmodi symptomata  
apparere solent. De quo signo legitur in libro 4. Coac. præfag. text. 131. In ar-  
dentibus superveniens sonus aurium cum alucinatione oculorum & narium gravitate,  
hi insa-



hi infaniunt, nisi sanguis e naribus fluxerit. De palpebris, naso, labiis, Hippocr. in 1. Prognostic. pag. 37. lin. 29. & seq. text. 15. ita habet: Si pervertitur, aut livida palpebra est, aut labium, aut nasus cum aliquo alio signo, mortem prope esse sciendum est. Et merito sane dixit: cum aliquo alio signo, utpote pernicioso, cuiusmodi est, quod alibi expressit, ut non videant, aut audiant ægroti, jam scimus exitium in foribus esse. Hoc idem Hippocr. in 4. Aphorif. 49. ita expressit: in febre non intermittente, si labium, vel oculus, vel nasus, vel supercilium pervertatur, si non videat, vel non audiat, jam debili existente corpore, quicquid eorum fiat, mors proxima est. Quandoque labium tremulum criticum præcedere crisi per vomitum, Gal. in 3. Crisib. cap. 1. docuit. Veluti in Chærione Epidem. lib. 3. pag. 1072. Ægr. 5. fuit observatum, & Hippocr. in 6. Epidemior. comm. 8. text. 41. pag. 1201. ex Valesii divisione scripsit: labia in tertianis febribus critice ulcerari, quod signum criticum omnibus, vel etiam ignavis mulierculis, notum est. Neque Avicenna, neque alii Arabes ignorarunt. Sæpe vero fit, ut critice hæ partes convellantur, quippe crisi proxime futura, quod critica signa prope præmonstrabunt. Dentium vero convulsionem exitialem esse quum Hippocrat. tradidit in Prorrheticis lib. 1. text. 48. tum ego sæpius in praxi vidi: Hipp. in 1. Progn. pag. 37. lin. 52. & seq. text. 21. de his ita habet: Si quis stridat dentibus, non consuetus a pueritia ita efficere, insania significatur, ac mors, sed in utrisque futurum prædicere periculum, necesse est. Si vero mente commotus ita efficiat, admodum exitiosum jam est: & Galenus in comment. Stridere dentibus, quibus ab initio non erat consuetum, futuri delirii accidens est: si vero abeundo interdum ægrum offendas, utrumque perpeti, delirare & stridere dentibus, hunc jam esse prope mortem arbitrare. Idem fere Prorrheticorum lib. 1. text. 48. ait: Dentium stridorem, quibus non est sanitatis tempore assuetus, experiri, perniciosum, Cuiusmodi vidit in anginosa, quæ apud Metronem habitabat, quæ per diem antequam moreretur, (ut refert Hippocr. lib. VII. Epidemior. text. 20. pag. 1215.) dentium habuit contritionem, & cum exitialibus signis. Itaque dentium stridores perpetuo in acutis morbis exitiales sunt, quod fiunt læso nervorum principio, aut temporum, maxillarumque musculis ab igneo calore immoderate siccatis, exinde convulsis, quas convulsiones esse insanabiles alias a nobis fuit demonstratum; sed aliquando contractum labiorum alvi biliosam eruptionem significare, in 2. Coac. præfag. text. 240. legitur, & Gal. in tertio, de crisibus, labium tremulum inferius crisi per vomitum. Sed nunc ad linguam descendamus, quæ in morbis acutis ad præsagium assequendum utilissime a Medicis observatur.

Labium  
tremulum  
quid no-  
tat.

Dentium  
convulsio  
vel stridor  
exitialis.

## C A P. IX.

## De prædictione ex lingue observatione.

Linguae inspectio in acutis morbis ita utiliter observatur, ut non parvam in quibusdam ægrotis partem præsagii habeat. Hippocr. in 6. Epidem. comment. 5. text. 13. & 15. pag. 1185. scribit: linguam variis coloribus varios humores exsuperantes ostendere: Quod hisce verbis explicavit: lingua lotium signat. Linguae virides biliosæ: Biliosæ autem a pingui, rubræ vero a sanguine, nigræ ab atra bile, aride a fuliginosa exustione, & ab uterino membro, albæ vero a pituita. Ex quibus sane facile est, humores noxios prævalentes dignosci, quippe quod quisque color, quo lingua infecta conspicitur, humorem denotet particularem. Sed distinguendum erit, an lingua huiusmodi mutationem ex vapore aut humore obtinuerit, aut ex potu, aut cibo, aut medicamento, aut ex destillatione e capite, quum ipsa totis iis causis immutatur: idcirco necesse erit, ut dignoscatur a nulla prædictarum causarum, sed tantum a vapore aut humore e venis, & arteriis, in linguam sublatis; facilius enim ipsa iis tingitur, quod habeat substantiam flaccidam, laxam, mollem cum amplitudine venarum. De qua re Galen. in nuper

Lingua  
quantum  
ad præsa-  
gium fa-  
cit.



*Lingua  
mollis  
quid no-  
tat.*

*Lingua  
quenam  
mala.  
Canosa.*

*Flava vel  
viridis.  
Nigra.*

*Nigra &  
pallida.*

*Nigra  
cum tre-  
more.*

*Livida.*

citato ita habet: *Etenim grandioribus venis prædita lingua, & inani substantia spongiam referens, aliis duris densisque particulis paratior est, ut serosos intra se humores admittat, ab illisque colores instar lanarum suscipiat.* Sed, his præmissis, linguæ præsagium attingamus. In omnibus acutis morbis lingua, bene valenti similis, optima est, dummodo non ex aliqua externarum causarum, quippe a potu, cibo, medicamento, aut ex defluxione ex capite, fiat. Hæc in temperatis corporibus erit, quæ colore subrubra, mollis, proportionata magnitudine, quæque nullo, ad gustum, & ad loquelam, vitio tenetur. In acutis itaque morbis, ac maxime in febribus ardentibus, & synochis, linguam ita videri, est bonum; color enim ipsius subruher si apparet, significat humorem noxium ac morbificum neque plurimum esse, neque admodum putridum ac accensum, quo ita affecto, lingua necessario fiat aut flava, aut crocea, aut nigra, aut admodum rubra; quando, ut ex Hippocrate dictum est, necesse sit, humorum in corpore exsuperantium biliosorum, aut adustorum, aut pituitosorum, linguam ipsorum vaporibus infici, ac tingi. Mollis itidem non ex cibo, potu, aut medicamento, aut destillatione capitis conspecta, interius viscera multum calorem non occupare denotat, ut propterea ægroti, propter hanc causam, neque multum sitiant. Ex pituitosa vero e capite ad fauces destillatione cognoscitur ac distinguitur propriis signis, quorum est præcipuum, si ægroti plurimum dormiant, plurimumque interius sentiant calorem. Hæc enim destillatio, irrigans fauces & linguam, facit, ut nedum lingua minime exarescat, sed vel etiam sitim ipsius demulceat. Hinc Hippocr. *sect. 4. Aph. 54.* dicebat, *tussientes non valde sitire, ac propter hanc causam expedit quoque ægroti loquantur.* Atque hæc est lingua non mala in acutis morbis. Aliquando mutata a suo statu naturali solet etiam boni iudicii esse indicium, nimirum critice, ubi in periculosis anginis, humore ad fauces & ad ipsam linguam transmissio, admodum inflammata, & mole aucta apparet; itidem quandoque convulsa & tremula hoc modo apparet; sed ea est propriis signis criticis iudicanda, quæ præcessisse est necesse: atque hæc de bona lingua, nunc de mala. Hæc est, quovis modo mutata ac vitata, aut colore, aut magnitudine, aut substantia: colore quidem mala, in acutis morbis, est alba, crassa, cœnosa, quam vidi in quadam febrium Epidemicarum, olim *Genue in Liguria* grassatarum, constitutione, quæ nobis fuerat argumento, in his corporibus multitudinem pituitosorum crassorumque humorum prævaluisse, atque magnum quoque viscerum calorem adfuisse. Sed tamen hæc in iis quicquam certi de salute & interitu non denotabat. Quare hæc tametsi bona non sit, quod morbos ex multa copia pituitosorum & crassorum humorum, biliosis mistorum, & putridorum, tantam foveri explicet: tamen ex hac ipsa, nisi conjunxerimus alia prava symptomata, minime mortem prædicemus. Sequitur flava, quam viridem Hipp. vocat. Hæc multitudinem bilis, ac ab hoc ipso humore putrefacto morbum profectum significat, illumque periculosiorem. Hæc nigra est periculosior, quæ adusti sanguinis copiam, ceteris humoribus, ut a natura corrigatur, difficiliorem, præmonstret. Hæc ignearum seu ardentium febrium cum summo squalore est propria, perpetuoque non parum timenda, omniumque maxime, si una adsuerint signa alia perniciose. Solet itidem arduas pestilentes detegere. Ex quo, ut dictum est, propria acutorum morborum esse merito videtur, quod perbelle in *Coacis præsagiis text. 229.* ita habetur: *Quæ vero valde nigrescit, iudicium fieri in quatuordecim diebus indicat.* Subdidit *periculosissimam esse nigram & pallidam*; forte eam, quæ ex pallida nigrescat; & merito sane, quum in jecore incendium augeri nobis sit indicium, quippe, quum prius bilis, sanguinis loco, progenita esset, ex qua ad flavum lingua tangebatur, postea aucta inflammatione, aduri sanguinem, atrumque evadere, qui est omnium deterimus. Tertio nigram quoque cum tremore, seu tremulam, ut postea quoque docebimus, damnat Auctor *Coac. Præsag. text. 233.* ita dicens: *Tremulæ linguæ quibusdam alvum liquidam reddunt. Nigro vero in iis facto colore, mortem denuntiat.* Lividi coloris lingua omnium maxime est letalis, quod fiat in ipsa lividus color, vel ex mutatione a flavo aut rubro in nigrum, propter ingentem visceris ali-



alicujus inflammationem, & caloris extranei abundantiam, cum defectu innati vel extinctione caloris nativi. Hanc declarant reliqua signa, facultatem extinguere demonstrantia, quæ alias scripsimus. Rubram quoque sæpius in anginosis affectibus & peripneumonice pessimam esse, Medici observant. Sed hujus malitiam augent & confirmant pernicialia alia signa. Cujusmodi fuisse linguam illius *anginosæ*, quæ apud *Aristionem* agebat, quæ quinta die obiit, ut meminit Hippoc. in *lib. 3. Epid. pag. 1075. Ægr. 7. text. 18.* & filii *Balis* de quo itidem ipse in *lib. 7. text. 19. pag. 1215.* scripsit, qui obiit die nona. Mole aucta lingua in anginis aliquando ita visa est, ut vix ore passi contineri; sed plures, recte curati, sanitati suere restituti, non pauci suffocati. E contrario multis usque adeo imminuta linguæ, præ nimio calore, humido omni fere exhausto, (quod est signum intensissimi caloris, morbi que maxime timendi,) apparent; sed ad rectum judicium faciendum alia signa erunt consulenda. Sed magna & nigra letalis est: quod extinctum iri innatum calorem significet; qualem habuit *juvenis*, quæ vigesimum ætatis annum agebat, & a pharmaco corruptorio, ut refert Hipp. in *lib. 7. Epid. text. 83. p. 1229.* quarto die periit (*quamquam hoc loco de Tesimi conjuge isthæc prædicentur, haud tamen alium casum hic ab Auctore nostro innui patebit legenti subnexas Foesy Adnotat. & Epid. lib. 5. text. 53. p. 1155.*) Quod ad substantiam linguæ attinet, quædam admodum molles sunt, combibita multa humiditate: quædam admodum siccae, asperæ, inæquales, horridæ, scissæ, ulceratæ; quædam cum parvis tumoribus; quædam harum calidæ; quædam frigidæ tactui apparent; quædam cum proportionem siti respondente; quædam sine siti. Siccantur & arescunt linguæ in omnibus febribus, sed omnium maxime in ardentibus, ac non minus phreniticis: propria videtur sicca & aspera ardentium febrium, ut Gal. in *1. Prorrheticorum text. 3.* monuit, quæ fit calore febris vehementer sicca, immoderatique caloris est nota: hæ linguæ primum siccae, & aridæ fiunt, mox inæquales, duræ & horridæ; & demum immoderata siccitate scinduntur & ulcerantur, non secus quam terra, nimis siccata a sole, rimis ac fissuris sæpius scindatur immoderata siccitate: duræ & horridæ pessimæ sunt, phreniticorumque propriæ, quum propter proximam inflammationem lingua maxime sicceatur. Hinc Auctor *Prorrheticorum lib. 1. text. 3.* linguas densas, seu duras & aridas, phreniticas appellavit. De his in *Coacis præsagiis text. 229.* ita legitur: *lingua, quæ in principio quidem inhorruit, in colore vero permanet, progressu autem temporis exasperatur, livescit & rumpitur, letalis est.* Ceterum ex aridis linguis quicquam recte, nisi aliorum quoque signorum judicium adjunxerimus, de præsagio non habetur, quum ex non sint sufficiens signum ad mortem prædicendam; plures enim, qui tales linguas habuerunt, gravi morbo etsi conflictati, convaluerunt. Cujusmodi fuit, quam in *muliere trimestri fetu gravida Epidem. lib. 1. Ægr. 13. pag. 990.* in litore habitante, & in *virgine Larissæ, Epidem. lib. 3. Ægr. 12. pag. 1110.* & in aliis Hipp. vidit. Hæ si nigrae quoque sint, perniciales magis; sed ut dictum est, debemus quoque, ex iis ut exitium prænoscat, alia pernicialia signa una observare, quæ in *uxore Dromedai, Epidem. lib. 1. Ægr. 11. pag. 987.* & in illo, qui *calescens cœnavit, & potavit largius, ibid. Ægr. 12. pag. 988.* *Hermocrate Epidem. lib. 3. Ægr. 2. pag. 1062.* & in aliis multis Hippocr. una cum lingua nigra vidit. In anginis quoque ita præsuccatæ, pessimæ sunt, quod inflammationem internam maximam denotent, qua omnes suffocantur: qualem vidit Hipp. in illa *anginosa ibid. Ægr. 7. pag. 1075.* quæ apud *Aristionem* agebat, quinta die mortua. Hæ quoque fissæ atque ulceratæ apparentes argumento sunt, malignioris inflammationis, ac efficacioris. Ego in multis, malignis febribus vocatis, squalore obsitas, scissasque, ac pustulis refertas vidi linguas, qui non omnes perierunt. *Rhasis in lib. decimo cap. 31.* ad *Regem Almans* scribit nihilominus: *Quum linguæ apparuerint pustule ciceribus magnitudine æquales, fueritque febris vehemens & acuta, eger in principio sequentis diei morietur.* Quar aridæ, duræ, adustæque, & maxime nigrae, si quum aliis signis malis appareant, exitium præsagiunt, omniumque certissime, ubi linguis ita arescentibus, asperisque existentibus, ægroti non sicut, Hoc enim in ardentibus febribus esse signum perni-

Rubra.

Mole aucta.

Imminuta.

Magna &amp; nigra letalis.

Sicca &amp; arida.

Inæqualis.

Dura &amp; horrida.

Nigra.

Præsuccata.

Fissa &amp; ulcerata.



*Aduſta &  
ſicca ſine  
ſiti.*

perniciſſimum, in ſuperiori libro ſatis a nobis eſt explicatum: hoc quidem appa-  
rens ſignum, nota eſt aut delirii, aut exſtinctæ facultatis, ut Galenus in primo Epi-  
demiorum tradidit. Ubi itaque lingua aduſta & ſicca ſine ſiti apparuerit, pro-  
culdubio aut delirium, aut mortem prædicemus: mortem, ſi una alia fuerint  
perniciſſalia ſigna, qualia in eo, qui caleſcens cœnavit, & in Hermocrate moribundis  
Hipp. vidit. De illo quidem in primo Epidem. com. 3. Ægr. 12. pag. 988. text. 29.  
ita habet: *Quidam caleſcens cœnavit & potavit largius, vomuit cuncta nocte, febris  
acuta. Hypochondrii dextridolor, ſubmollis in partibus internis inflammatio: noctem  
moleſte tranſegit, urinae ab initio rubrae, craſſæ, depoſitæ non ſubſidebant, lingua  
præarida: non valde erat ſitibundus. Et de Hermocrate, lib. 3. Epidem. Ægrot. 2.  
pag. 1062. quum primum dixiſſet, habuiſſe initio linguam aduſtam, fuiſſe ſur-  
dum, vigilem, non admodum ſitibundum, cum urinis craſſis & turbidis, poſtea  
addidit: Die 20. eſt judicatus a febre liber, non ſudavit; perpetuo a cibo abhorre-  
bat, omnino mente conſtabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non ſitiebat, ob-  
dormiſcebat, aliquantiſper comatoſus. Circa diem vigefimum quintum incaluit, al-  
vus lubrica, cum fluxione tenui & multa, proximis diebus acuta febris, lingua com-  
buſta eſt, vigefimo ſeptimo deſunctus. Hujus ægroti linguam aduſtam ſine ſiti,  
unum fuiſſe ex iis, quæ exſtingui facultatem indicant, multa una viſa ſympto-  
mata certo affirmarunt, quippe non ſitire, a cibo perpetuo abhoruiſſe, & reli-  
qua. Quare lingua aduſta, abſque ſiti, in acuto morbo, uti dictum eſt, vel deli-  
rans, vel moribundum corpus præſagit. Sed caute tamen ex his duobus ſignis erit  
præſagiendum, quando, ut in principio hujus capituli docuimus, sæpe lingua exareſ-  
cat, ac aduſta videatur, ægrotique non ſitiunt, atque neque hos delirare, neque  
exſtingui facultatem obſervemus. Hoc fit ex humoris pituitofi e capite diſtillatione,  
irrigante fauces, ſitimque compelſcente. At hoc cognoviſſimus ex hac cauſa fieri, vel  
eo quod tota lingua in his non areſcat, nam ubi in ardente febre deſtillat humor pi-  
tuitoſus, linguæ non tota ſubſtantia areſcit, ſed pars juxta radicem tantum, atque  
cito humore abluta lingua emolleſcit. Addatis hos non vigiles eſſe, ſed ſomno  
uti convenienti, quod partes corporis ſuperiores plurimum humiditatis habeant.  
In quibuſdam vero apertiffime diſtillatio ad fauces dignoſcitur ex crebra, qua co-  
guntur uri, exſcreatione, humore multo deſcendente e capite. Quare ubi, non de-  
ſtillante e capite humore, lingua in ardente febre, ſicca, aſpera, atque aduſta ſine  
ſiti appareat, aut delirium, aut exſtingui facultatem, prædicendum erit. Adda-  
mus aridam linguam quandoque calidam, quandoque tactui frigidam apparere;  
hanc exitialem eſſe, quod nonniſi in magnis inflammationibus, contracto intus  
calido innato atque humido, propter penuriam & exſtinctionem nativi: calida  
tactui aſperaque apparens, non ita eſt periculofa, ſed in principio periculofior,  
qualis in Hermocrate Epidem. lib. 3. Ægr. 2. pag. 1062. in principio fuit ab Hipp.  
obſervata. Tremulæ, ſeu trementes, quoque in acutis morbis apparent, quæ, ſi  
intendiſſimam ſiccitatem ſecuti ſunt, prorsus exitiales erunt: nam ea ratione,  
quippe propter ſiccam ex igneo affectu intemperiem, animali facultate debilita-  
ta, linguas tremulas reddi, Gal. in primo Prorrheticorum docuit. In phreniticis-  
que exitioſis hoc ſymptomata apparere ſolet. Hinc Auctor Prorrheticorum in 1.  
lib. text. 20. dixit: *linguas obtremefcentes, ſignum eſſe non conſtantis mentis. Ex  
phrenitide quippe cerebro patiente, calidaque exiſtente affectione, lingua quie-  
ſcere non poteſt. Eadem ratione convelluntur linguæ, ex quo ægroti balbutiunt,  
neque recte loqui poſſunt sæpe ante mortem: & hæc duo ſymptomata, linguam  
ſcilicet tremulam & convulſam, in pernicali phrenitide Medici deprehendunt  
familiarius. De quibus Gal. in primo Prorrheticorum text. 19. ita habet: Tremor  
igitur linguæ accidit, debilitata propter ſiccam prædictæ affectionis intemperiem ani-  
mi facultate. Convulſiones vero ſiccitatem muſculorum ipſius, una cum capite  
affectorum, conſequuntur; ſicut & vox obtremiſcit propter infirmitatem, quæ  
ab humorum contracta eſt intemperie: prædicta autem hæc omnia ſymptomata,  
quæ ob ſiccitatis capitis intenſionem fiunt, mentis motionem fieri quoque indi-  
cant. Univerſis autem muſculis induratis, linguam tremulam & balbutientem  
fieri,**

*Arida  
quandoque  
calida  
quandoque  
tactui  
frigida  
apparet.*

*Tremula.*

*Convulſa.*



fieri, est perniciosius, quippe immoderatam eam, quæ in cerebro facta est, sic-  
 citatem. At ne nostrum nos fallat prælagium, distinguendæ sunt causæ linguæ  
 tremantis & convulsæ; siquidem veluti dictum est, si fiant immoderate siccatis  
 musculis, ipsorumque capitibus ac nervis, exitiale profecto erit: & si in iisdem  
 nervosis partibus, humore aliquo repletis, lingua tremat, & convellatur, non  
 exitiosum: ex qua causa tremunt, & convelluntur non raro linguæ in prin-  
 cipiis morborum, propter humorum multitudinem; ut *Pythioni* contigisse  
 scripsit Hipp. *Epid. lib. 3. Ægr. 1. pag. 1059.* & quando crisis aliqua sit futura.  
 Qui tremores & convulsiones inter iudicatoria signa merito recenseri debebunt.  
 Sed de his alias, quum de prædictione a tremoribus & convulsionibus egerimus.  
 Distinguamus itaque de iis ad prælagium linguarum symptomata a siccitate pro-  
 fecta, quæ perpetuo erunt exitialia, ab iis, quæ repletionem fiunt: hæc vel in  
 principiis morborum fiunt, aut una cum signis decretoriis aliis, illa vero non-  
 nisi calidissimum siccissimumque morbum consequuntur.

*Tremula  
& con-  
vulsa  
quando  
non exi-  
tialis.*

## C A P. X.

## De prædictione ex faucibus, &amp; dorso.

**F**AUCES in gutturi inflammationibus, quos affectus Medici *Anginas* appellant, *Fauces*  
 solent non raro magni momenti esse ad prælagium, quum in iis affectibus *quid ad*  
 optimum sit fauces tumidas & inflammatas spectari, quod morbum foras verti *præsa-  
gium fa-  
ciunt in*  
 significant. De quo Hippoc. in *lib. 3. Prognosticorum, pag. 45. lin. 20. 21. ait:*  
*Securissimum vero est, si tumor & rubor quam maxime foras vertatur.* At non sem-  
 per in acutissimis periculosissimisque anginis, satis est ad salutem prælagiendam,  
 fauces rubentes ac inflammatas spectari, quum sæpius etiam in exitialibus appa-  
 reant, ex magna sane inflammatione, nedum internas gutturi partes, sed quo-  
 que externas fauces, opprimente. Proinde optimum erit una cum faucibus, pe-  
 ctus, cervicem, aut collum rubrum ac maxime inflammatum spectari. Quam  
 rem Hippoc. in eodem *lib. pag. 45. lin. 12. & seq. text. 20. ita expressit: Qui-  
 buscumque simul fauces rubent, & cervix, sunt hæc angina diuturniores, maxime  
 vero ex ipsis servantur, si & cervix & pectus traxit ruborem, nec sacer ignis in-  
 tro recurrat. Exitialissimas vero anginas esse, ac celerrime intermittentes, ait, (Paul-  
 to ante, *lin. 4.*) quæcumque nec in cervice, nec in faucibus, conspicuum aliquid  
 efficiunt, plurimum & doloris ac spirationis difficultatem inferunt. De his dolori-  
 bus Auctor *Coac. prælag. text. 262. ait: Faucium dolores sine tumore, suffocan-  
 tes: & Hippoc. in 4. Aphor. 34. Si a febre detento, tumore non existente in fau-  
 cibus, strangulatio repente supervenerit, letale.* Sed de his satis. Nunc ad dor-  
 sum descendamus, cuius quidem inspectio & ad naturam malignarum febrium  
 cognoscendam, & non minus ad prælagium, Medicis omnibus est satis familia-  
 ris, & præsertim in febribus acutis.*

*Dorsum  
quid ad  
præsa-  
gium in  
morbis.*

Certum est dorsum in iis aliquando pustulis parvis, milio similibus, & ali-  
 quando maculis parvis, pulicum moribus persimilibus, aliquando magis latisque  
 refertum, conspici. Quod spectari, aliquando bonum, ubi natura præsertim cri-  
 rice excernit humores summe putridos, quandoque malum & exitiosum. Bonæ  
 solent esse, quum pustulæ, tum maculæ ipsæ, si una cum signis coctionis appa-  
 reant, quas omnino sequitur morbi allevatio. Ægroti enim ab ipsis erumpentibus  
 maxime juvantur. Ex colore, rubra exanthemata meliora censentur, quæ san-  
 guinis copia, neque ipsum igneo calore exustum denotent. Bonæ itaque sunt criti-  
 cæ, quæ cum signis coctionis apparent, & quæ, quum inceperint, numero atque  
 magnitudine augeantur. De quibus legitur in *Coacis prælagiis text. 114. Quibus in  
 febre continua pustulæ toto corpore excitantur, letale, nisi superveniat purulentus ab-  
 scessus.* Gal. scripsit in *lib. 5. meth. med.* In quadam pestilentia illos evasisse, quibus  
 exanthemata nigra toto corpore multa confertim apparuerint. Raro tamen quic-  
 quam certi ad salutem prædicendam ex his habetur; ubi plerumque exitialia signa  
 sunt.



sunt. Sunt vero perpetuo mala, quum malignissimam naturam morbi significant; pestiferorum enim morborum sunt indicia, quod & *Thucydides* non ignoravit, quum in ea sævissima pestilentia, quæ *Athenas* devastaverat, observaverit, corpora eo malo infecta scatuille his exanthematibus. Colore deteriores sunt lividæ & nigræ. Has enim maculas insignem humorum putredinem, & caloris extinctionem denotare, nos alias ostendimus. Quum ad copiam, parva intus recurrentia, & evanescencia exanthemata pejora existant, quod naturam cœpisse humores excernere, præ imbecillitateque non potuisse, denotet. De quibus Hippoc. in 1. *Epidem. sect. 2. pag. 946. sub finem*, dixit: *Exanthemata parva, & non pro dignitate excretionis morborum, & cito rursus evanescencia, mala*. Addamus pustulas, ac exanthemata, mala quoque esse parva, nec augescencia & pauca, quæ meminit Hipp. in *Epidem. lib. 1. Ægr. 2. pag. 969. & 970. de Sileno*, dicens: *Frigidus toto corpore sudor, papule cum sudore rubentes, rotundæ, parvæ, varis similes permanebant, nec abscessum efficiebant*. Demum perniciose sunt, quæ una cum perniciosis signis erumpunt. Qualia in *Sileno* atque in *Critone* ibid. ægrot. 9. pag. 985. moribundis apparuerunt.

## C A P. XI.

De prædictione ex hypochondriis, & primo de iis, quæ salutem significant.

Hypochondrium  
quid vocatur.

Hypochondria optima  
quænam.

EX hypochondriis præsagium venaturi, primo quid nomine hypochondrii intelligendum sit, dicamus. Siquidem Gal. in 2. *lib. Aphorism. 35.* scribit: Epigastrium, idest, abdomen dividi in hypochondrium, præcordium, atque ventrem inferiorem, ὑπὸν Græcis dictum; per hypochondrium vero eam partem intelligit, quæ a costis spuriis ad umbilicum usque pervenit; & clarius in *lib. 2. Proorrh.* scripsit, partes supra umbilicum utrimque ad latera, spuriis dictis costis subjectas, hypochondria proprie dici. Ex quibus dicamus & nos quoque hypochondria sive præcordia, ex partibus externis abdominis eas proprie dici, quæ nothi costis & iliis; (hæc vero in imo ventre inter costam & pubem (*Capari* Galen. vocat) posita sunt:) continentur, supra umbilicum, & in latus utrumque, aut partes cartilagineas supra loca inania sitas, quæ occupantur ab hepate dextra, a splene vero sinistra. Latius vero sumpta voce, interiora omnia sub hac regione comprehenduntur, quippe ventriculus, hepar, lien, septum transversum, quæ nomine hypochondrii intellexit Auctor *Proorrh.* quum in loco nuperrime citato p. 38. *lin. 30.* scripserit: *Febres ex hypochondriorum doloribus malignæ*. Et hæc, quod ad hypochondrii cognitionem spectat. Itaque per hypochondria dextram sinistramque abdominis partem, supra umbilicum, costæ spatiis subjacentem, intelligamus. Hæc primo sunt recte valentium similia, quæque optima existunt; secundo etiam, quæ non bona & dissimilia, quippe ipsorum tensiones, dolores, tumores, atque suppurationes. De iis Hipp. in 1. *Prognost. pag. 38. lin. 30.* ita habet: *Hypochondria autem optima sunt, si dolore vacant, si mollia & equalia sunt dextra ac sinistra parte*. Et merito sane, quum, ipsis ita se habentibus, nullam partem in ipsorum regione contentam, quippe neque ventriculum, neque septum transversum, quæ hypochondriis continentur, læsam esse cognoscimus; quum in febribus acutis has partes recte se habere, non leve est optimi præsagii argumentum, impossibileque est aliquam partium illarum læsam esse, & hypochondria mollia esse, & absque dolore. Quare in acutis morbis optimum erit ad salutem prædicendam, hypochondria, ut dictum est, optima observari, quippe mollia, equalia, dextra sinistramque parte esse, & dolore vacare. Ex crassis vero, & gracilibus Hipp. in 2. *lib. Aphorism. 35.* crassitudinem habentia commendavit, ita dicens: *in quovis morbo partes ad umbilicum & imum ventrem attinentes, crassitudinem habere, melius est: valde vero extenuari, ac contabescere, prævum*. Quare & hæc hypochondria crassitudinem habentia erunt bona. At optimum erit, prius in ægrotis nos perspecta habuisse hypochondria, qualiacumque sint; liqui-



liquidem sæpius in recte valentibus & inæqualia, & non æque mollia observentur. Quare nedum ea, quæ optima sunt, salutem præsagient, sed quandoque inæqualia, tensa (modo recte valentium sint similia) idem ostendent: attamen non æque bonum erit tensa, & inæqualia (etsi recte valentium similia sint) spectari, veluti mollia, æqualia, & doloris expertia. Illa vero, quippe tensa, inæqualia, in tumorem elata, atque dolentia, perpetuo mala sunt, ni talia critice apparuerint; sæpius enim fit, ut, priusquam aliqua crisis fiat, hypochondria vel tendantur, vel in tumorem eleventur, aut doleant. De criticis tensionibus hypochondriorum Auctor Prorrheticorum Lib. 1. text. 144. ita scripsit: *Ventris quoque palpitationes cum hypochondrii tensione sublonga, & tumente, sanguinis indicant eruptionem.* Et paullo post Text. 147. *Hypochondrii tensio cum capitis gravitate & surditate, & quæ splendores perturbant, sanguinis denuntiant profusionem.* In tertio vero de crisis cap. 2. Gal. ait: proprium signum fluxuri sanguinis e naribus esse præcordiorum tensionem sine dolore; & cum dolore, non fluxurum sanguinem, sed inflammationem testari.

*Hypochondriorum criticae tensiones.*

Ex quibus colligimus tensionem hypochondriorum sine dolore, & aliquando etiam, præ multa tensione ex copia sanguinis dolores, vel hebetudines oculorum subire, vel splendores oculis obversari, aut caput grave esse, aut surdos fieri ægrotos, & denique faciem rubram seu coloratiorem obtinere, ut Gal. in tertio de Crisis text. 20. & in lib. de præsag. ad Posthumum scripsit; & Auctor Prorrhetic. Lib. 1. text. 144. 146. 147. confer & Prorrhetic. lib. 2. p. 110. & 111. Criticam esse, & particulatim sanguinem e naribus fluxurum significare. Parotidem vero tensionem hypochondriorum, cum æstu anxioso atque capitis dolore, significare, notavit Auctor Coacorum Præsagiorum text. 289. Hipp. vero in lib. 1. Prognost. p. 43. lin. 14. de futuris criticis abscessibus ab hypochondriorum tensionibus judicandis, ait: *Abscessus fiunt hi in locis infernis, quibus circa ilia inflammatio fatiget; illi in supernis, in quibus ilia molliora & sine dolore persistunt.* Ex quibus liquido nobis constat, hypochondria, vel etiam tensa aliquando, optima esse, quatenus criticæ evacuationis nobis futuræ sunt indicium. Eodem modo & de ipsorum tumoribus dicendum; quamquam raro tamen tumores quicquam boni ad prædictionem habere videantur. Nihilominus de iis Hipp. in 1. Prognost. p. 38. lin. 50. 51. ait: *Si vero mollior tumor est, nec dolet, & prorsus digitis cedit, diuturniorem efficit judicationem, ac minori cum periculo est.* Quod clarius, paullo post, lin. ult. *Atqui tumores molles & indolentes tardius judicantur, & minus periculi denuntiant:* & Hipp. in 1. Prog. p. 39. lin. 1. *Tumor, qui in ventre fatigat, minus facit abscessum, quam qui in iliis.* Sanguinis vero fluorem maxime de supernis sedibus expectare oportet: & rursus in Coacis Præsagiis Text. 290. ait: *Ab hypochondriorum tumore biliosis spiritus magnus ac febris acuta parotides emovet, quod in iis biliosi humores ferantur sursum.* Dolores itidem hypochondriorum critice fiunt sanguine sursum copiosius hypochondria distendente. Signa sunt, ut dictum est, febris acuta, capitis gravitas, aut surditas, aut oculorum hebetudo, facies rubra. Addamus dolores quoque hypochondriorum non malos esse, si postea febris supervenerit. De quo dolore in lib. 6. Aphorif. 40. Hipp. ita habet: *Quibus dolor circa hypochondria fit, absque inflammatione, his febris superveniens dolorem solvit.* Et in Coacis præsagiis Text. 281. ita habet: *Ceterum præcordiorum dolores ac tumores, si fuerint recentes, & non cum inflammatione, solvit murmur in præcordio obortum, & maxime si pertransierit cum stercore, & urina ac flatu.* Itidem ex abscessibus suppuratis boni sunt, qui foras erumpunt, & quam minimum (ut placuit Coac. præsag. Auctori in eodem lib. Eod. text.) loci occupent, & si in acutissimum conum colliguntur: qui de iisdem suppurationibus postea ait: *At in iis, quæ rapiuntur intro, optima sunt, siquidem nihil tumoris, doloris & caloris alieni foras edant in superficiem. Quæ vero suppurationes bis contrariæ sunt, pessimæ.* Atque hæc de bonis hypochondriis. Nunc de malis agamus, quæque exitium in ægrotis prædicent.

*Hypochondriorum dolores non mali.*



*De malis hypochondriis, quæ mortem in acutis morbis præmonstrant.*

*Hypochondriorum  
tensiones  
male.*

*Hypochondria sublimia quænam dicantur.*

**H**ypochondria in acutis morbis tensa, dura, dolentia, inæqualiaque, mala esse, tradidit Hippocrat. in 1. libro *Prognosticorum* pag. 38. lin. 32. text. 30. non minus & ipsa extenuari, malam esse, & contabescere prævum, in lib. 3. *Aphorism.* 25. Ceterum, ut clarius rationis tensorum hypochondriorum, durorum, & ipsorum dolorum, abscessuum, suppurationum (quæ omnia malum portendunt, modo mala alia signa jungantur) notitiam assequamur, de his omnibus sigillatim, deque causis ipsorum agendum, antequam prælagium ex iis indagemus, merito duximus. Horum siquidem affectis, tum causis ignoratis, utique de prælagio rectum iudicium facere nequimus. Hanc rem itaque declarabimus ab hypochondriorum tensionibus inchoantes. Tenduntur itaque hypochondria, aliquando cum tumore ac duritie, ita, ut tactui dura appareant; aliquando citra tumorem, ita ut, etsi tensa videantur, tamen vacua existant, quas tensiones Galen. vacuas, submolles, citra tumorem vocat. Hippocrat. vero de his tensionibus aliquando ait, veluti in *Hermocrate* lib. 3. *Epid. Ægr.* 2. pag. 1062. *hypochondria molliter contendebantur*: aliquando *tensiones submolles* vocat, & nonnumquam hæc *hypochondria sublimia* appellat, uti in *Erasmo* *ibid.* lib. 1. *Ægr.* 8. pag. 984. fecit. Hæc hypochondria habent quidem tensiones, sed vacuas, atque citra ullum tumorem durum. Quod ad figuram etiam attinet, tensiones aliquando oblonguales musculorum rectorum abdominis, aliquando latæ, aliquando rotundæ ad lunæ figuram, quales hepatis tumores repræsentant. Cum duritie vero, seu tumore duro, hypochondria tenduntur, ab inflammatis, aut musculis, aut hepatis convexa seu gibba parte, aut liene, aut ventriculo ipso, a flatulento autem spiritu, vel a copioso sanguine musculis repletis. Hæc sine duritie etiam tensio sine dolore est, uti in multis, quibus per nares sanguis copiosius erupit, observatur: a flatu tensio est sine duritie, & sine gravitate: a copioso vero sanguine neque sine duritie, neque sine gravitate est: ab inflammatione demum, ut dictum est, tensio est cum tumore, modo inflammatio musculorum exteriorum occupet, aut hepatis convexam partem, aut lienem, aut denique ventriculum: atque hæc est tensionum ratio. Sed age, hanc rem declaremus propterea, quod dictum est ab inflammatis his visceribus tendi hypochondria cum duritie, ex quo perpetuo videtur, hanc tensionem ab ea causa proficisci. Hoc etsi verum sit, quippe per omnem tensionem cum tumore, seu duritie, atque dolore, indicari viscerum inflammationem; tamen hoc quoque ex Galen. doctrina verum erit, plures tensiones non duras, sed molles, idest, ut Galeno videtur, vacuas, inanes, sublimisque, citra viscerum inflammationes fieri: de quibus quidem tensionibus utile erit paullisper accuratius agere. Tensiones itaque molles, seu vacuas, seu inanes, seu citra tumorem, quæ nomina idem explicant, fieri aut viscerum interiorum inflammatione, aut siccitate principii nervorum, ad septum transversum venientem: hoc modo hypochondria sursum trahuntur, meritoque Hipp. aliquando hæc sublimia vocat: illo modo tenduntur quidem, sed quum intus visceris inflammatio nos lateat, nullus tumor vel durities existit. Galen. in 3. *Epidem. com.* 2. text. 1. scribit: *hypochondriorum mollem venientiam significare aliquod viscus esse inflammatum, quippe aut jecur, aut septum transversum, aut lienem.* Et in primo *Epidemiorum*, de Sileni tensione in hypochondriis agens, scribit: *septi transversæ inflammatione hypochondrium per continuitatem sursum trahi, contendique absque tumore.* De hac tensione in lib. 3. *Epidemiorum*, ita habet: *Ac si ita diceret dextrum hypochondrium intendebatur, sed citra tumorem, vel quia non magna fuerit jecoris inflammatio, vel infimis partibus dumtaxat, quibus ventrem complectitur, quum gibba nondum una cum infimis in tumorem essent elata.* Quod *Hermocrati* lib. 3. *Epid. Ægrot.* 2. pag.



pag. 1062. contigit. Ex quibus constat fieri in hypocondriis tensionem mollem, idest citra tumorem ex inflammatione septi transversi, jecoris atque lienis, sed jecore inflammato non toto, neque magna inflammatione affecto, sed aut parva, aut tantum infima ejus parte inflammata. Ex quo tactu primo occurrens gibba nondum inflammata, apparet tensio citra tumorem & mollis. Sed hæc tensio numquam toto jecore inflammato apparebit, vel magna affecto inflammatione. Diximus hanc ipsam tensionem fieri quoque non solum ab inflammatis visceribus, sed & a magna quidem exsiccatione. Quas causas Galen. in primo Prognost. text. 30. ita complexus est: *Quandoque enim intenduntur illa sine inflammatione proprie nominata, aut propter vehementem siccitatem non solum in illa parte, sed etiam in septo transverso, costis, membrana, præcordiis; aut propter inflammationem, cum tumore, ipsorum in illis musculorum consistentem sine inflammatione proprie vocata quæ quidem tumor dolens est.* Sed has tensionis molles causas, vel etiam clarius in lib. 3. Epidemiorum comm. 3. text. 1. Galen. ita expressit: *Hypochondrium tenditur, ubi a septo transverso vicinæ partes trahuntur.* At ipsum tenditur septum transversum interim in pleuritide ob inflammationis magnitudinem succingentis membranæ costas; interim ob originem nervorum, ad se nervos, qui ad septum transversum pertinent, attrahentem; interim vero per suam ipsius inflammationem. Atque hæc erant de tensorum hypocondriorum causis præmittenda, quibus perspectis nunc ad prædictionem descendimus. Hipp. itaque in lib. Prognost. pag. 38. lin. 38. text. 39. ait: *tumorem durum, & dolentem in utroque hypocondrio, aut in dextro, esse pessimum.* Talem quoque significare, affirmavit, ab initio mortem brevi fore. Galen. vero in comm. intelligit per tumorem, inflammationem, jecur, aut ventriculum, aut lienem obsidentem, ex qua plures quum cito intereunt, præsertim ubi magna est; sed præsagii judicium alia signa perniciose confirmabunt. Sed ubi tumor ex musculis inflammatis fit, raro mortalis æstimatur. Sed Hippocrates priorem sententiam, in qua ait, *ab initio tumorem durum cum dolore brevi mortem prænuntiare*, paullo post ita limitasse visus est, quod nonnisi magnus, & non quivis mortem præsagiat, neque semper. Quod ita habet *ibidem* lin. 54. text. 40. *Quicumque ergo tumor dolens, durus & magnus est, periculum mortis brevi fore significat.* Quasi dixerit, hujusmodi tumores, idest viscerum inflammationes, si interimere ægrotos debeant, cito id facere; nam diu quum durant, suppurationem potius, quam mortem denotant futuram, quod paullo antea Hippocrates tradiderat, hisce verbis *ibidem* lin. 44. *si febris vigesimum transcendit diem, & febris detinet, & tumor non desistit, in suppurationem verti contingit.* Quare tumores cum dolore in hypocondriis, qui non ex inflammatis musculis, sed aut jecore aut ventriculo, sunt periculosi, præsertim si magna inflammatio.

Hypocondriorum tensiones duræ perniciose.

At hujusce præsagii judicium confirmabunt signa illarum inflammationum pathognomonica, tum morem significantia, quæ postea apparent; perniciose enim exitum prædicant, qualia Hippocrates vidit in Apollonio: De quo in libro tertio Epidemiorum, Comm. 3. Ægr. 13. pag. 1111. ita habet: *Somni non aderant, inflatio mala, magna suis, comatosus erat, hypocondrii dextri elevatio cum tumore, extremæ partes undique subfrigide, aliquantulum delirabat, omnium obliviscebatur, quæ locutus est: mente movebatur.* Non minus perniciose sunt hypocondriorum tensiones submolles citra quippe tumorem; quum ostenderimus aut nobilium viscerum inflammationem, aut maximam siccitatem principii, vel nervorum ad septum transversum descendentium, aut membranæ costas succingentis, pleuræ vocatæ, significare. Ceterum hæc tensiones per se solum, tametsi perpetuo malæ sint, numquam exitum prædicunt, nisi alia prava una illuxerint signa. Quando non omnes inflammato jecore, aut ventriculo, aut septo transverso, moriantur. Quare necesse erit, ut reliqua signa consulamus; quæ si mala fuerint, ac ex letalibus, proculdubio mortem poterimus prædicare. Quales tensiones fuere observatæ in Sileno lib. 1. epid. ægr. 2. pag. 969. Hermocrate epid. lib. 3. ægr. 2. pag. 1062. Philista *ibidem* ægr. 4. pag. 1070. adolescente Melibæe *ibidem*.

Non minus & submolles citra tumorem.



*ibid.* agr. 16. pag. 1117. & adolescentulo, qui in mendacium foro decumbebat, *ibid.* agr. 8. pag. 1076. quibus quum submolliter hypochondria tensa essent, una quoque signa mala & letalia affuerunt.

Hypochondriorum dolores quinam letales.

Eodem modo hypochondriorum dolores cum tensione prædicta, & malis signis, letales esse solent, veluti *Uxori Dromedai epid. lib. 1. agr. 11. pag. 987.* contingit, in qua tertia die hypochondrium quum doluerit, habebat urinas crassas, turbidas non residentes, & sudores frigidos, quæ omnia letalia existunt. De eo vero, qui *calescens cœnavit*, ita habet Hippocr. *ibid.* agr. 12. p. 988. *Quidam calescens cœnavit & potavit largius, vomuit cuncta. De nocte febris acuta, præcordiorum dextrorum dolor, submollis in partibus externis inflammatio, noctem molestant duxit. Urinæ primorubra, crassæ, quæ depositæ non residebant, lingua præarida, non admodum sitibundus.* Quæ in ipso signa fuerunt perniciosissimæ ac letalissimæ inflammationis, qua cito extinctus est. Auctor vero *Prorrheticorum lib. 1. text. 56.* scribit: *Febres ex hypochondriorum doloribus, malignæ: sed Gal. ait: non omnes, sed eæ tantum, quæ inflammato aliquo viscere suscitantur: sed neque omnes esse malignas, sed acutas malignas esse, alia signa prava demonstrabunt.* Addamus huiusmodi quum tensiones, tum dolores, esse prava ac letales, si ab aliqua satis copiosa evacuatione adhuc perduraverint. De quibus in *Coac. præf. text. 284.* legitur: *Dolores qui in hypochondriis incidunt, tum alias pravi sunt, tum si inde alvus perfluit.* Quod in nuper citatis ægrotis videre est, namque in *Sileno lib. 1. epid. Agr. 2. pag. 969.* cum tensione hypochondriorum fuerant dejectiones tenues subnigræ, & *Erasinus lib. 1. epid. ægrot. 8. pag. 984.* cum sudore habuit tensa hypochondria; atque hæc est tota ratio prædicendi extensionibus malis hypochondriorum. Malæ quoque sunt suppurationes hypochondriorum, in quibus alvi copiosæ dejectiones, cum magnis fastidiis, syncope, vomitibus, atque omnium maxime febre nihilo diminuta, minimeque ægris exinde juvatis. Diximus eos tumores suppurari, qui diutius duraverint cum febre, ex Hipp. qui in 1.

Hypochondriorum suppurationes quinam malæ.

*Prognost. pag. 38. lin. 44. text. 35.* ita habet: *Si vero viginti dies transgrediatur tum febris detinens, tum tumor non confidens, ad suppurationem convertitur. Et paullo post ibidem lin. 44. ait: Si vero transgrediatur sexaginta dies febris & tumor non confidat, suppuratum fore significat & hunc, & eum, qui in reliquo ventre est eodem modo.* De eorum prognostico agit Auctor *Coac. Præfag. Text. 281.* ita dicens: *Inter abscessus letales sunt, e quibus introrsum erumpunt; reliquorum vero suppurationes ex iis, quæ foras erumpunt, maxime laudabiles, si quam minimum loci occupent, & si in acutissimum conum colligantur. At in his, quæ erumpunt intro, optimæ sunt, siquidem nihil tumoris, doloris & caloris alieni foras edant in superficiem. Quæ vero suppurationes his contrariæ sunt, pessimæ.* Quare ex his adde, ad cognoscendas malas suppurationes, in hypochondriis tumorem, vel dolorem, vel calorem sentire, indicium esse latentis, non sublata, inflammationis. Si itaque a suppuratione tensa adhuc maneant hypochondria, minimeque laxentur, adhuc magis, si doleant etiam & caleant, pravam est, ac letale: omniumque maxime exitium prædicendum erit, si nedum copiosa puris excreti vacuatio ægrum juverit; atque exitiosissimum, si ipsi in pejus labantur. Hæc enim vacuatio erit ex iudicatoriis, non iudicantibus, letalis, eoque magis, si virium languor, aut aliud signum pravam una illuxerit: & hoc est prælagium suppurationum hypochondriorum. Sed unum dicamus, quo cognito finem huic capiti imponemus, quippe Hipp. in primo libro *Prognosticorum pag. 38. lin. 34. text. 31. & 32.* scripsisse: *Si vero pulsus in hypochondriis insit, perturbationem significat, aut delirium.* Verum oculos talium conspiciari oportet; si enim crebro obtutus movetur, exspectanda insania est. Quod in *Coacis præfagiis text. 282.* ita confirmatur: *Pulsus in hypochondriis, cum perturbatione, delirium portendit, & magis, si oculi crebrius moveantur.* Atque hoc fit verisimile, aut propter septum transversum inflammatum, aut propter humorem effervescentem, ex quo flatus multi suscitantur, qui copiosius in caput ascendentes, ac membranas cerebri calefacientes, & mordentes, delirium faciunt. Huiusmodi vero pulsus plerumque malus, etsi aliquando bonus, ubi crisin antecedit, qui criticis signis



a malo distinguitur. Quum vero una cum ipso alia prava adfuerint signa, mortale esse id, affirmandum, de quo in 3. *Coacor. præfag. text. 283. Oris ventriculi dolor cum hypochondrii pulsatione, refrigerata febre, malum, tum alias, tum si tenuis sequatur sudor.* Atque hæc de malis hypochondriis dicta sufficiant. Superesset quoque agendum de prædictione ex hepate atque liene, sed quoniam ea, quæ in ipsis exterius ad prognosticum considerantur, fere omnia nunc dicta sunt, idcirco nihil aliud de his scribemus.

## C I T A P. XIII

*De prædictione ex ignobilibus corporis partibus.*

**P**ARTIUM corporis, quum nobilium tum ignobilium observatio in acutis morbis plurimum ad prædictionem juvat; & merito sane, ut Gal. placet, quum nobilia membra diu graves morbos ferre nequeant: ipsis enim gravi morbo vexatis facultates omnes diminui, & tolli, cuique nostrum est manifestum. In acutis morbis, humoribus putridis ad nobilia membra motis, & ipsa obsidentibus, mors sequi solet, iisdemque a nobilibus ad ignobilia compulsis, salus. Hinc Hippoc. dixit acutorum morborum non omnino certas esse prædictiones salutis & mortis, quod incerti sumus, ad quam partem corporis, vel nobilem, vel ignobilem, præsumma putredine quum tenuissimi, tum turgentes, moveri debeant. Hoc unum certum est, si transmittantur ad principem partem, magnum vitæ periculum parare, & plerumque mortem; & si ad ignobilem, a principibusque remotam, salutem. Ex quo omnium harum partium in acutis morbis observatio Medicis ad præfagium faciendum, nedum utilis, sed quinimmo necessaria erit. Per partes vero principes communiter has intelligimus, quippe cerebrum, hepar, cor, ventriculum, gulam, asperam arteriam, pulmones, sceptrum transversum, intestina tenuia, pleuram, membranam costas pectoris succingentem. Has postremas principes atque nobiles fecimus, quod aut principibus proxime serviant, aut quod sint proximæ, aut quod propter colligentiam partium cum principibus magnam habent convenientiam. Non principes, sed ignobiles sunt cutis partes extremæ, extremæque, post aures, sub alis, & inguine. In iis itaque omnibus utile est, in acutis morbis quicquam videri, quod ad ipsas morbum decubuisse nobis significet. Hujusmodi denotant, dolores, diu durantes, critici, de quibus accurate in 2. libr. egimus, & quomodo aliquando in partibus ignobilibus salutem critice demonstrent, tumores itidem, in cute oborti, diu persistentes, & in cruribus, pedibus, ac in aliis partibus, a principibus remotis, optimi sunt; modo critice apparuerint, quippe conspectis coctionis signis. De quibus Hipp. in 2. l. *Progn. p. 43. lin. 18. tex. 67. ait: Abscessus si in cruribus erumpit in pulmonia vehementi, ac periculosa, omnis utilis est: & Gal. In Pulmonia vehementi abscessum erumpere in cruribus, prorsus bonum censetur, siquidem maxime vera sententia Hippoc. est 2. lib. de morbis vulgaribus inscripta; Sect. 1. pag. 1002. de bonis abscessibus, ut optimi sint, si deorsum quam longissime a morbo abstant, sed potissimum, si cum coctione pariter erumpant. Hac eadem ratione commendantur tumores in cruribus, in inguine, testibus, sub axillis, atque post aures critice apparentes, de quibus nos posterius singulis accuratius. Commendantur etiam, ut dictum est, pustulæ, exanthemata, variolæ, morbilli, pruritus scabiesque, si modo, ut dictum est, signa coctionis in excrementis præcesserint. Veluti hæc non critice, sed symptomaticæ conspecta, in quibusvis partibus ignobilibus mala sunt, quod vi morbi, non naturæ, prodeant. Sed de iis singulis accurate agemus, ubi de prædictione ex tumoribus omnibus sermonem instituerimus. Nunc sufficiat dixisse in acutis morbis sæpius glandulas post aures inflammari, & intumescere, quas *parotides* Medici appellant, aliquando sub axillis, & non raro in inguinibus, atque etiam testes exinde intumescere. Qui tumores aut principio febris apparentes, aut ipsos si febris sequatur prævum est, morbumque malignum ostendunt; si vero cum humorum coctione*

Partes  
principes  
quænam.

Ignobiles  
quænam.



coctione erumpant, minus malum, & plerumque salutare significant: nimirum quod naturam nobilia viscera exonerasse, protrudendo noxios humores ad has ignobiles partes, sint indicio. Optimi vero sunt, qui diu durant, rectitudinem servant, augentur, sed qui tamen ad nimiam non venerint magnitudinem, neque minores sint, quam debeant. Hi enim pessimi existunt, non minus & qui paullo post intus recurrerint, atque evanuerint: sed de his, ut dictum, alias uberius loquemur. Hinc extremas corporis partes ad prædictionem consideremus.

## C A P. XIV.

*De prædictione in acutis morbis ab extremis partibus.*

*Extremorum caliditas in acutis morbis numquam mala, contra frigiditas.*

**P**artes extremas vocat, Gal. in Comment. 4. lib. 2. Prognost. Hippocr. aures, nares, manus atque pedes. Hæ partes solent in acutis morbis sæpius magnam partem prælagii habere. Quando numquam mori hominibus contingat, his partibus nihilo a naturali statu mutatis: necesse est enim in moribundis, ut hæ partes refrigerentur, & colore livescant & nigrescant; atque etiam in multis manus pedesque indecore moventur. Ex quo extremorum caliditas in acutis morbis numquam mala, veluti frigiditas perpetuo mala, pessimaque, ubi interiora calent, & maxime sistant. Quod Celsus ab Hippocrate depromptum ita expressit: Cui febre æque non quiescente, exterior pars friget, interior sic calet, ut etiam sitim faciat, letale. Hoc signum cum aliis malis esse letale, in 2. libro, in quo de extremorum caliditate & frigiditate accuratissime egimus, ostendimus. Summe exitiosum vero erit (quamvis perpetuo extremarum frigiditas in continuis febribus sit timenda) frigus extremorum, vix recalcens, aut numquam; omniumque maxime, si una partes liveant, & nigræ appareant.

*Extremorum color quinam optimus.*

De quibus Hippocr. in 1. Epidem. Comment. 1. pag. 940. text. 28. Frigebant his multum extremitates, ac vix calor his revocari poterat, & paullo post pag. 945. in medio: Multum vero frigus erat, & vix eis calor revocari poterat. Quod in Philisco moribundo fuit observatum, de quo Hipp. in 1. Epid. Ægr. 1. p. 966. Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant. Sed hæc satis de frigiditate partium extremarum; qui hanc rem perfecte habere cupiunt, videant cap. 15. lib. 2. in quo de hac re nos fusius. Eodem modo de colore dicendum; optimus enim color recte valentium similis erit; nonnumquam rubeus ac inflammatus, si critice sanguine ad extremas partes decumbente fiat. Omnium pessimus ac exitialis est lividus atque niger, de quibus quoque superius in hoc libro abunde dictum est. In acutis itaque morbis, extremas partes nigras aut lividas spectari, exitiale est; quum aut caloris extinctionem, aut summam humorum putredinem denotet, ut alias a nobis demonstratum. Hos colores in extremis vidit Hipp. in Philisco, Epidem. 1. 1. p. 966. Ægr. 1. Sileno ibidem pag. 969. Ægrot. 2. moribundis. De illo dixit: Frigida sudavit, extremitates lividæ; & de Sileno: Sex-

*Manus & pedes indecore moti & agitati mali. Pedes frigidus nudos habere, malum. Inverecundia in acutis morbis mala.*

to circa caput parum sudavit, extremitates frigida, livida, multa jactatio. Manus etiam atque pedes indecore moti, & agitati damnantur ab Hippoc. de illis in lib. Progn. p. 38. lin. 1. & seq. scripsit: Qui in febre acuta, aut delirio, aut pulmonia, aut capitis dolore, manus subinde ob os fert, aut colligit festucas, aut de veste evellit pilos, aut de pariete stipulas carpit, id omne malum, exitialeque est. Non minusque pedes, non calidos, nudos habere, de quo signo in eodem lib. pag. 37. lin. 43. dixerat: Si vero nudos habeat pedes nec admodum calidos, ac manus, collum & crura dispergat inequaliter, malum est; significat enim inquietationem. Quando etiam homines modesti, ac præsertim mulieres, pudenda coram adstantibus denudant, pessimum est, aut enim delirium, aut extinctionem facultatis denotabit. Atque hæc obiter de prædictione ab extremis partibus, de qua re in secundo libro nos accuratius egimus.



# PROSPERI ALPINI MAROSTICENSIS

*Philosophi & Medici in Gymnasio Patavino Medicamentorum  
simplicium Professoris ordinarii,*

D E

## PRÆSAGIENDA VITA ET MORTE ÆGROTANTIUM

L I B E R S E X T U S.

C A P. I.

*De quibus sit agendum in hoc libro, ac primo de prædictione, ex  
coctione atque cruditate excrementorum.*



Uum potentia naturalis a quatuor, ut etiam dictum est, functionibus robur ac infirmitas innotescat, omniumque maxime ex alteratrice seu concoctrice, atque excretrice; quia ad has referuntur coctiones omnes excrementorum, & excretiones, quas Medici *crises* appellant, atque ipsa non minus excrementa, quorum quidem omnium observatio magnam prælagii partem nobis perspectam ac cognitam reddit: itaque in hoc libro, ut jam captam prædicendi methodum ex naturali facultate prosequeremur, de coctionibus, cruditatibus, excretionibus, diebus criticis atque crisis sigillatim a singulis quum excrementis, tum ipsorum excretionibus, Prognosticum indagandum duximus. Exordiemurque a prædictione ex coctione atque cruditate excrementorum, quæ ita ad prædicendi rationem faciunt, ut sine ipsorum cognitione nemo possit quicquam certi de ægrotantium salute vel morte assequi. Quod, ut probe cognoscatur, in primis quid coctio sit, & quid cruditas, quotupliciter accipiatur a Medicis, atque quomodo fiat, intelligendum est. Gal. in lib. 1. Epidem. de coctione ita habet: *Concoctio enim quedam eorum, quæ præter naturam sunt, est ipsa maturatio morbi. At ipsa coctio in coquentis substantiam deductio quedam est ejus, quæ coquitur.* Hanc clarius Galen. in 3. de natura hum. in text. 4. & in lib. de sympt. diff. cap. 4. expressit, quid sit; nimirum dicens; *esse ciborum alterationem in propriam & convenientem qualitatem ejus, quod nutritur, quam Græci μέψιν vocant.* Hanc veram Medici ac propriam coctionem vocant, quam ad prædictionem Medici ita non considerant, veluti alteram, quæ penes excrementa biliosa, & summe putrida attenditur, quæ est alteratio non ciborum, sed noxiorum humorum, in qua paucum est, quod in alimentum mutetur, vel nihil, quam Medici in morbis acutis maxime ad prædictionem spectant. Qua dicimus morbum habere excrementa concocta & cruda. De qua Gal. in 2. de vict. rat. in acutis in hunc modum: Nempe biliosa cruda ita appellavit, quoniam & excrementorum coctionem appellat; quamquam mutata nutrire non possunt, ut bilis utraque, & qui Græcis *ἰχῶρες* dicuntur. Verumtamen, quoniam & talia evincit natura, cocta quidem vocare consuevit Hipp. excrementa hujusmodi, quæ a natura ipsa evicta sunt, cruda vero, quæ non sunt evicta. Gal. In 6. Epidem. comm. 2.

*Coctio  
quid &  
quotu-  
plex.*



Concoctio-  
nes bilio-  
forum &  
putrido-  
rum hu-  
morum  
semper  
bona.

text. 9. concoctionem biliosorum humorum vocat, mutationem in optimam qua-  
litatem, & mediocre quoddam temperamentum, & in 2. de vict. rat. in acutis text.  
14. scribit concoctum omne dici, vel quod a calore naturali mutatum nutrit,  
vel si non nutriat, quod a natura devictum sit mutatumque in suum naturalem  
statum; ut bilis, quæ in homine sano erat pallida, parumque acris, flava &  
summe acris facta & multum foetida, concocta dicitur, ubi minus acris minus  
colorata & foetida reddita est. Fiunt vero eæ concoctiones biliosorum putridorum-  
que humorum natura, atque cruditates, morbo prævalente naturæ, ut Gal. in lib.  
de constit. art. med. docuit. Sed nunc ex ipsis prælagium in morbis perscrutemur.  
Quum itaque dictum sit, coctiones in excrementis naturam prævalentem demon-  
strare, inde affirmabimus nihil magis salutem nobis significare, quam excremen-  
ta videri concocta. Proinde Gal. in lib. art. medicinalis, cap. 83. coctionem esse  
ex salubribus signis statuit: propterea etiam in primo lib. Aphorism. dixit: Signa  
coctionis perpetuo bona & numquam mala, & Hippoc. in Epidem. lib. 1. sect. 2. pag.  
948. text. 43. ait: Maturationes excrementorum omnes, undique tempestivæ aut bo-  
næ, & postea: Coctiones celeritatem portendunt judicii, securitatemque salubrem, &  
Gal. in lib. de Crisib. cap. 18. dixit coctionis signa numquam male apparere:  
tantique hoc signum est ad prædicendam salutem momenti, ut Gal. in lib. de  
constit. art. med. nuper citato, affirmaverit, hoc omnibus commune esse, num-  
quam morbum solvi posse, nisi prius in excrementis coctionis signa conspician-  
tur. In morbis, ventrem occupantibus, oportet concocta alvi excrementa videri,  
de quibus Hipp. in 2. Progn. p. 39. lin. 54. Alvi excrementum optimum est,  
quod molle atque conjunctum est, quodque ea hora exierit, qua tempore sanitatis con-  
sueverat, quantitate vero, quæ sit pro ratione cibi assumti; tali enim existente de-  
jectione, inferior venter sanus est. Galen. addidit, subrursusque debere spectari nec  
admodum grave olens. Eodem modo in acutis febribus, inflammationibus hepa-  
tis, ventriculi, diaphragmatis, lienis, urinæ concoctæ spectabuntur, si ad salu-  
tem tendat morbus, de qua etiam in Prognosticis pag. 41. lin. 13. Urina optima  
est, si candidum sedimentum fuerit, læve & æquale per omne tempus, dum morbus  
judicetur. Securitatem enim ac morbum fore brevem significat. In morbis vero pe-  
toris & pulmonum sputa concocta excerni debent, de quibus Hipp. in eodem 2.  
Progn. p. 41. lin. 13. text. 43. ita habet: Sputum vero in omnibus doloribus, qui sunt  
circa pulmonem & costas, cito prompteque exspui convenit, & flavum sputo valde  
permixtum apparere, & Gal. in 1. lib. Aphorism. dixit, sputum concoctum esse album,  
læve, æquale, non admodum vel tenue, vel crassum, quodque facile exspuitur.  
Atque hæ notæ sufficerent pro cognoscenda coctione in urinis, dejectionibus, at-  
que sputis. De his posterius & de omnibus quoque excrementis nos accuratius.  
Colligamus itaque coctiones excrementorum numquam malas, sed perpetuo bo-  
nas esse. Addimus concoctionem usque adeo ad salutem prædicendam facere, ut  
omnia, nedum bona signa, una cum ipsa coctione conspecta, salutarem mor-  
bum demonstrent, at quinimmo etiam mala cum signis coctionis non sint ti-  
menda. Vigiliæ enim, deliria, vertigines, comata, dolores, convulsiones, tre-  
mores, anxietudines, respirationes difficiles, atque alia, quæ per se mala exi-  
stunt, cum signis coctionis, salutaris futuræ crisis solent non raro esse indicia.  
Omnes itidem excretiones, post coctionem apparentes, salutaris existunt, a na-  
turaque prævalente fiunt, ut Gal. in 1. Epid. comment. 2. text. 45. docet: Quando  
igitur post morbi coctionem aliquis humor vitiosus excernitur, tunc corpus a natura  
expurgatur. Et paullo post: Et propter hoc atra bilis & alius omnis hujusmodi  
humor, ubi signa coctionis in morbi processu apparuerint, bonam significant eva-  
cationem. Ex quo merito Hipp. in quarto, de Vict. rat. in acut. p. 396. lin. 21. & seq.  
text. 10. dixit: Et si e naribus fluxerit sanguis, solvitur ægrotudo, atque si sudores  
supervenerint judicatorii legitimi, cum urinis albis, crassisque & levibus subsiden-  
tiis. Sed dicet aliquis, quo tempore morborum conspiciuntur coctionis signa?  
Non principio; quum hoc tempore morbi plane crudi existant: non etiam aug-  
mento, quod tunc imperfectæ conspiciantur coctiones: restat, ut in statu, quo  
tempore

Coctiones  
quo morbi  
tempore  
fiunt.



tempore natura humores coxit, ex Gal. in primo Aphorism. 22. scribente: *coctionis signa numquam in morbi principio conspici.* Hæc vero, ut Gal. in lib. de Constit. art. med. cap. 18. scripsit: *agnoscuntur ex propriis excrementis: eos enim morbos, qui in ventriculo, & parte cava jecoris, mesenterioque fiunt, concoctæ alvi dejectiones salubres denotant; & urinae illæ illos, qui in toto venoso genere, in renibus atque vesica, fundantur; atque excrementa tussu rejecta concocta, qui in thorace ac pulmonibus fiunt; non minus quam in vomitibus coctiones, affectus ventris superioris ac stomachi; & excrementorum, quæ per palatum, aures, atque nares descendunt, cerebri affectus.* Atque hæc sint dicta de prædictione in morbis ex coctione. Nunc ex cruditate idem persequemur. Ex qua numquam quicquam boni prælagitur, sed perpetuo malum; adeo ut, etsi aliquando, ut docebimus, naturæ judicia & morborum solutiones fiant, hoc est tamen rarum, atque infidele satis, ad certam de salute prædictionem assequendam. De quo signo Hipp. in 1. Epid. sect. 2. p. 948. *Cruda vero & incocta, atque in malos abscessus conversa, aut acrisias, (id est judicationis carentias) aut dolores, aut morbi longitudinem, aut mortem, aut morbi recidivam significant.* Tantum ad malum prælagium possunt signa cruditatis, in urinis, alvi dejectionibus, atque aliis excrementis, ut cum ipsis quicquam boni unquam elucere nequeat. Mala enim signa, cujusmodi sunt vigilæ, deliria, anxietudines, respirationes, pulsus mali, & alia multa, durante cruditate, in acutis morbis mortem significant: bonaque visa signa, cujusmodi est morbi allevatio, sudores vel etiam boni, eruptiones sanguinis, vomitus, dejectiones, urinae copiosæ, nihil boni significant, neque his esse fidendum, quod non ex ratione fiant, nobis persuadetur, juxta illud Hipp. Aph. sect. 2. text. 27. *His, quæ sine ratione fiunt, parum est credendum.* Cum cruditate itaque neque bonis signis fidere debebimus; quoniam ex ipsis nullum fidele judicium habetur. Hinc dixit Galen. in 1. 1. de Crisib. *Decretoria sive judicatoria signa non statim apparere, quod tunc omnia sint crudissima, & in 4. lib. Aphor. 22. quando aliquis incipit morbus, nullam vacationem esse, & in 1. Aphor. judicatio cum cruditate aut perniciem, aut longum morbum significat.* Idque fit, quod numquam principio morbi resolvantur, sed iisdem declinantibus, aut in vigore cum aliqua crisi, quia omnia inquam cruda sint. In acutis itaque morbis, præsertim febribus atque inflammationibus attendenda erit coctio & cruditas, quæ in urinis, & alvi dejectionibus, & si una pulmonis vel thoracis pars lædatur, etiam in sputis. Urinae crudæ variis modis cognoscuntur, quippe ipsarum substantia, contentisque mutatis; eodem modo dejectiones mutatae, item & sputa. Sed de horum coctione & cruditate cognoscenda posterius sigillatim scribetur. Nunc sufficiet hæc dixisse, quod cruda excrementa dicuntur ea, quæ & substantia & contentis mutata ab iis, quæ tempore sanitatis fiebant, observantur, atque quæ notis coctionis, quas antea recensuimus, careant: sed non in urinis tantum, sed in omnibus aliis excrementis hoc erit sedulo cognoscendum. Sed jam tempus est, ut de prædictione, ab excretionibus secundum communem viam, quippe universaliter (quando posterius de iisdem sigillatim & accuratius sit a nobis agendum) agamus.

Cruditatis  
quid in  
morbis.

Cruditatis  
quid di-  
citur.

## C A P. II.

### De prædictione ab excretionibus.

DE prædictione ab excretionibus & abscessibus in præsentia acturi, primo de bonis agemus, quæ in morbis salutem prælagiunt, & postea de malis excrementis. De bonis hoc in primis affirmamus, optimas esse, quæ post manifestam & optimam concoctionem apparent. Juxta illud Hipp. præceptum, *coctiones quippe, quod in primo Epidem. sect. 2. pag. 948. statuit, celerem morbum atque salutarem denotare.* Atque hujusmodi excretio naturæ lege fit, Auctore Galen. in lib. 4. Aphorism. & in 2. de prælag. ex Pulsib. quoniam natura prius concoquit postea separat, atque mox excernit, proinde his prægressis optimæ sunt excretiones,

Excretio-  
nes quæ-  
nam bo-  
næ.



Cum signis coctionis :  
In urinis.

tiones, non minusque abscessus. De quibus locutus Gal. in eodem 4. Aph. 22. scripsit: *Nobis a natura expurgari, exinde significari statutum est. Et in primo Aphor. 12. de iis excretionibus judicatoriis scribens, dixit: Siquidem morbo jam cocto supervenerint, futuram statim sanitatem denuntiant. Quod de Melidia Hippocrates, lib. 1. Epidem. Aegr. 14. pag. 991. ita habuit; In urinis subsedit album, leve, sudavit, judicata est absolute undecimo. Ex quibus colligamus, excretionem omnes, una cum signis coctionis conspectas, esse bonas, optimasque, si plene coctus fuerit morbus. In febribus vero acutis urinarum concoctio erit attendenda, quum ex statum venosi generis affectuum demonstrent. Hinc Hippoc. merito in lib. 4. de Vict. rat. in acut. pag. 396. lin. 21. & seq. text. 10. scripsit: Esi e naribus fluxerit sanguis, solvitur agritudo, etiam si sudores supervenerint judicatorii legitimi, cum urinis albis crassisque & levibus subsidentibus. At ne nos turbet, quod nonnumquam intereant aliqui cum urinis salutaribus, atque quod in aliquibus moribundis appareant signa coctionis, veluti in Philisco, lib. 1. Epidem. Aegr. 1. pag. 966. morti proximo, urinae melioris coloris apparuerunt. Hoc vero coctionem non demonstrare, postea, ubi de urinis agemus, demonstrabimus. Sed nunc nobis sufficiet, urinas colore ac substantia, contentisque recte valentium similes, in perniciosissimis morbis aliquando conspici; in quibus praesertim natura prorsus morbo succubuit, ac ne propterea minima, vel etiam inter ipsam & morbum, fiat pugna, & corporis agitatio. Si vero dicent, nobisque objicient hunc textum Prorrheticorum, lib. 1. text. 102. qui ita legitur: Qui principio sudant, urinis coctis, aestuantque, & absque judicatione refrigerantur, & celeriter peruruntur, torpidi item comatosique & convulsi, perniciose habent. Quasi ex hoc perniciose symptomata cum urinis coctis stare possint: aut enim legendum erit, non urinis coctis, sed laboriosis, ut Galen. in comment. placuit, aut forsitan Auctor Prorrhet. coctas urinas albas, & crassas vocavit, quoniam subsidentiam hujusmodi & in vere coctis urinis vidit. His itaque non obstantibus, perpetuo bonae erunt urinae coctae in febribus, omnesque excretionem, cum urinis coctis, erunt optimae. Gal. in lib. 4. Aph. 37. optimarum excretionum coctionem inter praecipuas notas recensuit, veluti etiam bonam aegri tolerantiam. Quod ex Hipp. 2. Aph. lib. 1. accepit, in quo scriptum est: In perturbationibus alvi & vomitibus, quae sponte fiunt, si qualiter oportet praegetur, confert, & facile ferunt.*

Quaeque conferunt aegrotis.

Excretionem symptomaticam siue malam.

Ex quo aphorismo tertiam notam bonae excretionis addimus, quae est, ut excretionem conferant aegrotis. Juxta illud medicum praeceptum, quod est, si ea, quae juvare debent, juvant, bonum: atque haec sunt bonarum, & salutarium excretionum praecipue notae; addantur aliae, quod in diebus decretoriis appareant, & loci rectitudinem servant; ita ut laeso hepate sanguis e dextra nare, ac ex sinistra, liene; demum quod nullum signum perniciosum simul illuxerit, una cum quibus esse non posset, ut dictum est, urinarum coctio vera: aliquando vero in perniciosissimis morbis, ut nuper dictum est, urinae, etsi appareant sanorum similes, concoctae non sunt. Sed de his inferius nos accurate. Atque de criticis bonisque excretionibus satis: nunc ad malas, quas symptomaticas Medici (quod symptomaticae ratione fieri dicantur) appellant. Atque haec sunt, quae, ut summi Medici voluerunt, quovis modo ante morbi coctionem apparent, utpote cum urinis caeterisque aliis excrementis crudis. De his Galen. in libro quarto Aphorism. 22. ait: Quamdiu enim a causis morbum facientibus natura gravatur, & humorum adest cruditas, tunc, ut aliquid recte evacuetur, est impossibile. Pravarum enim excretionum cruditatem esse causam, Galenus etiam in Epidem. Epist. 2. text. 38. ita habet: Omnium, quae tunc inciderent, incommodorum erat caput, incoctio humorum, quod signum primum natura ad aliquos eorum excernendos aggressa esset, nihil proficiebant, immo vero ab iis superata, aut in profundum recurrere permisit, aut propter paucitatem excretionum abscessum moliebatur; & propterea Hippoc. in primo Epidem. comm. 2. p. 948. text. 36. scripsit: Ante coctionem excretionem, vel nullam crisin, vel dolores, vel longitudinem, vel mortem, vel recidivas. Et Gal. in comm. in 1. Epidem. comm. 2. text. 37. de his quoque ita scripsit: Qui procedunt



cedunt morbi a coctionis difficultate & copia crudorum humorum, nullum ab excretionibus consequuntur emolumentum. Dixit quidem multas & violentas confestim opprimere vires; verum tales nihil juvant. Quæ quum etiam duplices sint, nihil proficiunt, quæ concoctionem non habent adjunctam; quandoquidem, etiam si multæ sint excretiones, nihil tamen conferunt, si absque coctione eveniant. Hinc est, quod in principio morbi, quod tunc omnia cruda sint (hoc enim primum morborum tempus cruditate ab aliis, quod quicquam cocti non ostendatur, in eo interstingui Gal. in lib. 1. de Crisibus testatum reliquit) aliquid bene evacuari impossibile esse, scripsit Gal. in com. Aphorif. 22. & 29. lib. 4. non minusque tunc temporis quicquam excerni a natura, atque excretos humores esse symptomata dispositionum præternaturalium in corporibus, nullamque propterea exinde bonam crisin posse sperari, ib. scripsit, atque in 1. lib. de Cris. c. 8. Hinc etiam in lib. Epid. lib. 2. p. 998. Hipp. & in eodem 1. de Cris. Gal. Judicatoria non statim, id est, in morborum principiis apparere. Ex quibus certo certius apparet excretionem malas & perniciosas esse, quæ cum signis cruditatis apparent. Hasque significare futuram nullam vel crisin, vel dolores, vel labores, vel recidivas, vel longitudinem, vel mortem, ut dictum est, Gal. affirmavit: quare malæ sunt omnes excretiones, quæ ante coctionem apparent, idque, quod dictum est, præstigiunt: sed intelligamus has ita ante coctionem conspectas, ut nulla coctionis signa apparuerint, quæ in principio morbi apparent, quo tempore nulla coctionis signa coeperunt, quoniam eæ, quæ (ut sequenti capite declarabimus) aliqua etsi obscura coctione facta apparent, minus malæ sunt, & quandoque imperfectas crises significant; pessimæ sunt, quæ nedum non juvant, sed quinimmo lædunt. De quibus Gal. in 3. Proverb. com. 35. & Hipp. lib. 2. Epid. pag. 999. ait: Quæcumque ex judicatoriis nihil juvant, sunt iudicatu difficilia: Quæ vero etiam in contrarium repunt, sunt letalia. De quibus Hipp. in 1. Epid. 2. p. 945. in medio. Sudores multibus, tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent, & postea p. 948. sub fin. Sed & virulenta vomunt, & ex his quidem subito moriuntur. Pessimæ item sunt, immodicæ & maximæ, itemque paucæ; quod de abscessibus Hipp. in eodem primo Epid. com. 2. p. 946. tex. 35. expressit dicens: His succedebant abscessus aut majores, quam ut ferri possent, aut minores, quam ut prodesse quicquam, sed statim redierunt. Atque hæc de malis excretionibus dicta sint. Nunc restat ad certiores de prædictione ab excretionibus habendam cognitionem, ut quamdam tractemus difficultatem, quæ est, an natura ante coctionem probas habere soleat excretionem.

Quæ ante  
coctionem  
mala.

Quid no-  
tant.

Pessima  
quam.

## C A P. III.

An ante concoctionem excretiones sint bonæ atque utiles.

AT summi Medici fuere, qui plures vel etiam excretiones, ante coctionem, in morbis bonas elucere, ac non raro observari affirmarunt, quorum auctor fuit Victor Trincavellius, Medicus sua tempestate admirandus qui in Tractatu de pestilenti febre, atque in 1. & lib. Epist. voluit, dari excretionem ante coctionem, quæ nedum malæ sint, sed utiles, & propterea fovendæ, ac adjuvandæ. Pro qua re distinxit excretionem in criticas, symptomáticas, atque in medias, quæ mediam inter symptomáticas atque criticas naturam obtineant, atque hoc itidem modo distingui abscessus statuit. Primam differentiam esse ait illarum excretionum, quæ natura, morbum evincente sunt, quo tempore omnia, & evicta, & concocta sunt, hasque omnino criticas appellat, & judicatorias, quod ægrotos perfecte judicent atque liberent. Cujusmodi sunt post manifestam coctionem sudores optimi, sanguinis eruptiones, alvi dejectiones, necnon in morbis thoracis etiam sputa copiosa, & concocta. Alteram differentiam facit earum excretionum, quæ naturam morbo evincente apparent. Has plane symptomáticas vocat, quod symptomáticas tantum ratione fiant. Cujusmodi sunt in acutis morbis su-

Excretio-  
num dif-  
ferentiæ  
tres.



Quomodo  
dari pro-  
bantur.

Excretio-  
nes media  
licet ante  
coctionem  
fiant, bo-  
ne.

dores frigidi circa frontem & collum, immoderate, vires dissolventes, qui plane crudo morbo observantur. Tertiam earum excretionum, quæ mediam obtinent naturam inter criticas & symptomaticas, quas potius bonas quam malas, potius utiles quam inutiles esse, affirmavit. Probavit vero dari has tres excretionum differentias puris exemplo in ulceribus, ex Gal. in lib. de dif. feb. cap. 6. & 4. Aphorism. Hic enim Gal. de symptomaticis excretionibus ita est locutus: *Malæ vacationes sunt pravæ signa dispositionum, prodeuntque sæpius eodem modo, quo in ulceribus putridis, a quibus ichores, hoc est liquores saniosi, desinunt, nihilque dispositioni conferentes, nonnumquam vero ita sicut pus, ex abscessu disrupto bene expurgans partem patientem.* Clarius in primo illo de dif. feb. dixit enim in ulceribus aliquando pus effluere, omnino probum, & laudabile, nempe album, sanum, leve & æquale, citra ullum odorem gravem, quippe natura partis ulceratæ affectum evincente, quam excretionem criticis excretionibus quisque facile potest comparare: nam quemadmodum excretio critica & proba sanitatem statim prænuntiat futuram, ita huiusmodi pus ulcus ipsum sanatum iri. Aliquando vero pus ex ulceribus omnino putridum, foetidum, & pravæ colore infestum, naturali partis ulceratæ calore, ex toto ab extraneo extincto, ut in gangrenis, quod plane symptomaticam excretionem demonstrare videtur. Demum aliquando manat pus, medio modo se habens, non ex alterius absoluta victoria, sed ex utriusque veluti pugna, & neutro alterum plane superante, in quo pure apparent utriusque indicia, nempe quæ & actionem nativi & externi caloris ostendunt. Nam huiusmodi pus, si album erit, non erit leve, & si leve, non æquale, male olens. Ex prænarratis excretionibus, eas, quæ plane symptomaticæ sunt, perniciosas esse; & prorsus criticas, plane laudabiles; medias vero laudabiles quidem, atque magis bonas, quam malas videri, proinde ab ipsis non raro Medicos salutera prælagire posse. Quod ex mediæ excretionibus bonæ sint, atque etiam fovendæ & adjuvandæ, etsi ante coctionem fiant; quod erit demonstrare, excretionibus & abscessibus ante coctionem, & in principiis morborum conspectis, contra multorum præclarorum Medicorum opinionem, bonos esse atque utiles: quæ veritas hisce argumentis nobis demonstrari est visa, quippe primo humoribus turgentibus, quos utiliter educi, vel etiam in principio morborum, quo tempore crudi sunt, ex Hippocr. constat, nimirum dicente in 1. Aphor. 22. *Concocta medicari atque movere, non cruda, neque in principiis, nisi materia turgear, plurima vero non turgent.* Itaque si tales humores in principio crudi existentes possint educi, ergo etiam ipsorum spontaneæ excretionibus erunt fovendæ adjuvandæque: idque forte fit, quod propter tenuitatem, caliditatem, atque facilitatem ad motum, non incommode arte educi, & natura excerni queant. Secundo apparet in peste, papulas, ulcera, abscessus omnes, parotides, exanthemata, variolas, vel etiam ante coctionem erumpentes, magis utiles, quam inutiles ab omnibus Medicis fateri. Hinc omnes a repellentibus, & has prohibentibus excretionibus, Medicos abstinere, omniaque facere, ut leviter ipsorum motus foveatur, & adjuvetur, cucurbitulis, frictionibus calidis, inunctionibus, balneis, atque aliis multis. De quibus Gal. in primo lib. de succorum bonis & vitio capit. 1. ita scripsit: *Atque hæc quidem facere ea, quæ per cutim efflorescentia placidissime vitiosum succum e visceribus profundoque corporis evacuarent.* Quis in peste, vel in pestiferis febribus umquam ausus fuit, parotides, tumores, in adenis abortos, carbunculos, repellere? quis exanthemata, quis variolas, quis etiam alvi biliosas & putridas dejectiones, quis sudores & eruptiones sanguinis? Denuo demonstrant naturam vel etiam crudos humores non raro neque inutiliter excernere, de qua re Galenus in libro tertio, de diebus decretoriis, cap. 8. ita habet: *Nam perturbationis violentia naturam ea, quæ molestant, etiam ante tempus propulsare compellit, quippe virtus ipsa est alienorum expultrix.* Atque clarius in lib. 3. de prælag. ex pulsibus cap. 12. *Semper porro omnis excretio naturæ lege perfecta sequitur coctionem, etenim in ventre conspicitur natura excrementum a concoctione excernere.* Cæteras omnes excretionibus, quæ antequam cibus coctus fuerit, fiunt, nunc quod vellicetur ab illis, quæ continet, nunc quia



quia depravetur ante tempus coctionis, cogitur moliri: haud aliter totius corporis facultas, posteaquam satis familiarem succum concoxerit singularium partium, tum demum excrementum excernitur, nisi quid eam, ut diximus, irritet ante tempus. Ex quibus liquido constat naturam excernere ante tempus, neque omnes excretiones & abscessus ante coctionem conspectos esse symptomaticos, sed quosdam a natura esse, neque inutiles. Quarto, excretiones humorum calidorum tenuiorumque esse faciendas, quod hi, ni turgeant admodum, facilitate, & calore futuri turgentes dici queant. Ex quo merito a Galeno scriptum est in lib. 3. Prognosticorum comm. 23. humores corporis calidiores, tenuioresque paratissimos esse ad excretionem. Hinc Averrhoi ac multis, hos, ut purgentur, coctione non egere, visum est, quod facilius ad excretionem sint: & postea ait Gal. abscessibus retrocedentibus motionem quamdam inesse necessario, quo nobis persuadetur humores ipsorum proxime ad turgentium naturam accedere. Demum probant huiusmodi excretiones esse utiles & adjuvandas, etiam si omnia cruda sint, Sileni (Vide ejus historiam lib. 1. Epidem. Ægrot. 2. pag. 969.) exemplo de quo Gal. ait: Quum igitur virium robore septimum diem, ut dixi, potuerit superare, octavo papulas cum sudore habuit rubentes, rotundas, parvas, nam ejus morbo repugnante & humorum superfluitatem malorum ad cutem propellente, illud fuit causa, cur die nono non sit mortuus, sed undecimo. Ex quo colligunt papularum eam excretionem fuisse utilem, etiam morbo plane crudo; atque ita de aliis dicendum. Quam veritatem multorum ægotantium historiarum, in Epidemiis nobis ab Hippocr. memoriæ traditæ, confirmabunt, & præsertim Herophontis lib. 1. Epidem. Ægrot. 3. pag. 974. Metonis ibidem Ægr. 7. pag. 983. Sileni ibidem, Ægr. 2. pag. 969. uxoris Epicratis ib. Ægr. 5. pag. 979. Clazomenii ibidem, Ægrot. 10. p. 985. Melidie ibidem, Ægr. 14. pag. 991. Chæronis lib. 3. Epidem. Ægr. pag. 1072. atque aliorum multorum. De Herophonte scribit Hippocrates, Quinta die cum urinis nigris tenuibus lienem intumuisse, & octava doluisse inguen primum, secundum lienis rectitudinem, deinde dolores in tibiam utramque transisse, urinasque tunc melioris fuisse coloris, parvam habuisse subsidentiam. Ex quibus adhuc paullulum crudum esse morbum conjiciebatur, proinde neque lienis tibiæque abscessus, neque sudor, nona die secutus, inter symptomaticos erat ponendus, quum ab ipsis judicatus sit, licet non integre. Quid de Metone? an non eruptione sanguinis e naribus judicatus est, cum urinis nigris & crudis? an non Hippocr. eo tempore, quo crudus erat morbus, lotionem capitis est usus, ad augendam & fovendam sanguinis illam symptomatice eruptionem? Quod commendavit Gal. etiam in 1. Epidem. text. 3. com. 25. dicens: Hujus te præsentissimum remedium docuit, capitis lotionem: dixit enim in libro de ratione victus in morbis acutis pag. 395. lin. 44. & seq. caput non lavandum esse iis, quibus de naribus erumpit sanguis, nisi minus justo fluat; nunc vero erat justo minus, siquidem perpetuabat vigilias & deliria. Eodem itidem modo Uxor Epicratis sudores habuit, vomitusque biliosos subcrebros, quibus etiam, crudo adhuc morbo existente, fuit judicata. Idem in Clazomenio, de quo Hipp. Dejectiones ab initio ad diem usque decimum quartum multæ tenues aquei coloris, urinae perpetuo tenues, ceterum boni coloris, & multum habebant suspensionum diversarum. Idem quoque in Melidia, quæ die septimo critice sudavit, & febris intermisit, & rursus dejectiones habuit tenues, biliosas, mordaces, paucas, nigras, licet urinae tenues & crudæ essent. Hoc & in Chærone est visum, quum urinis tenuibus, licet boni coloris, die secunda sudaverit per totum corpus, & fuerit judicatus. Hoc idem in longe pluribus fuit observatum, quippe ante coctionem excretiones multas conspectas fuisse judicatorias atque bonas. Quid igitur dicendum? an non Hippocrates artis medicæ dogmata verissima ac certissima scripsit? an non hæc ipsa Gal. plane confirmavit? Certe quidem; neque ad contrarium demonstrandum rationes adductæ, & veritatem hanc obscurare poterunt, si, ut Alexander Massaria, Medicus hujus ætatis eximius, nobis hac ætate in hoc gymnasio concessus, ut Hippocrat. Galenique veterem medendi artem, a multis Medicis, variis temporibus, obscuratam, ac maxime vitiatam, pristino candori restituat,



Excretio-  
nes sine  
coctione  
factæ non  
imitandæ.

stituat, ac illustret; quem Medici ingenui ac innocentes, veteris Medicinæ studiosi, summis laudibus merito perpetuo extollunt, ipsiusque de hac ipsa medendi arte clara, posteris ab ipso relicta, monumenta maxime suspiciunt, admirantur, non indigna, ut antiquorum Medicorum illorum, qui olim supra omnes clauerunt, scriptis comparentur; in disputatione de purgatione, morborum principio instituenda, respondebimus: *Tametsi excretiones sine coctione, vel sua sponte, vel ex arte factæ, videantur nonnumquam utiles esse, illas tamen non esse dignas imitatione, quum maxima ex parte noxiæ & periculosæ esse soleant.* Nam etsi quis contendat, egros interdum istiusmodi importunis vacationibus liberari, non propterea statuendum eas commodas fuisse, & quas Medicus debet imitari: licet enim mortem non afferant, alia incommoda invehunt, quæ profecto non inueherent, si cum signis bonæ concoctionis factæ fuissent. Huiusmodi autem incommoda præclare describuntur ab Hippocr. lib. 1. Epidem. com. 2. pag. 948. quippe excretiones ante coctionem vel nullam afferunt crisin, vel malam, vel dolores & labores (quorum nomine mala omnia symptomata comprehendendi possunt) aut morbi diuturnitatem, aut mortem, aut recidivas. Istud facile demonstrant ægri, quorum superius facta est mentio: in Metone lib. 1. Epidemiorum Ægrot. 7. pag. 983. Crisis intempestiva, etiam si non fuerit perniciofa, gravia tamen symptomata intulit, vigilias ac delirium, intulissetque adhuc recidivam, testimonio Hippoc. & Gal. nisi crebro sanguis post iudicium profluxisset. Herophon. lib. 1. Epidem. Ægrot. 3. pag. 974. in tot periculosa incurrit symptomata, ut Gal. scribat præter expectationem eum superstitem fuisse, præterquam quod die quarta decima recidivam non potuit evitare. Qui in Dealcis horto decumbebat lib. 3. Epidem. Ægrot. 3. pag. 1066. omnia subiit incommoda & pericula præter interitum, ex quo etiam evasit, teste Galeno, propterea quia maximas habuit vires, quæ tot & tanta mala sustinere potuerunt. Hactenus Massaria. Hæc omnia hic recitare placuit; quod hæc omnia nostram de hac difficultate sententiam maxime confirmant. Quibus addimus, ut ad objecta respondeamus, nos quidem fateri turgentium humorum excretiones, vel etiam in principio morborum utiles, fovendas atque adjuvandas esse. Proinde & exanthematum, pustularum, abscessuumque omnium ad ignobiles partes talium humorum, quales sunt calidissimi, tenuissimi, summe putridi & venenosi, ad turgentium naturam accedentium, vacationes esse potius fovendas, & adjuvandas, quam cohibendas; nihilominus bonas quidem per se non dicemus, crudo prorsus morbo existente, quum plures his conspectis interiisse, & Hippocr. in Epidemiis, & Gal. itidem in commentariis, & præsertim in libro de succorum bonitate & vitio, cap. 1. nobis affirmarint. Quis enim parotidibus, quis carbunculis, quis exanthematis, atque aliis abscessibus, tametsi bonum sit, humorem illum malignum foras effluere, fidere poterit? Quum & causas & morbos perniciosos denotent, quibus plures pereunt, & nonnisi robustissimi servari solent.

Excretio-  
nes tur-  
gentium  
humorum  
fovendæ.

De eruptione vero sanguinis non negandum, vel etiam multis has profuisse ægrotis, ut Hippocr. in 1. Epidemiorum, comm. 2. pag. 951. se vidisse hisce verbis expressit: *Febribus autem ardentibus hæc accidebant, quibus rite, & largiter sanguis per naves erupit, eadem causa maxime servabantur.* Nec ullum novi, si recte ei erupisset sanguis in hoc statu, mortuum. Nam Philiscus quidem Epamenon & Silenus, quibus parum quarto die & quinto e naribus stillavit, mortem obierunt. Hoc in Cleonactide, lib. 1. epidem. Ægrot. 6. pag. 982. Metone, ibidem, Ægrot. 7. pag. 983. in eo qui in Dealcis horto decumbebat, libr. 3. epidem. Ægrot. 3. pag. 1066. Pericle, ibidem, Ægrot. 6. pag. 1102. Abderæ virgine, ibidem Ægrot. 7. pag. 1103. & Larissæ virgine, ibidem Ægrot. 12. pag. 1110. atque in aliis Hippoc. observavit. Gal. de Metone ait: *Large de naribus eruptiones sanguinis liberant fere, sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & iudicatus & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet.* Ex quibus apparet, excretiones sanguinis majori ex parte salubres esse, vel etiam si in principio morborum apparuerint; neque mirum, quum vel etiam in principiis, non expectata coctione, multitudinem minuunt,



nuant, plurimum venosum genus refrigerent, caloremque transpirare faciant, putredinibus, ne fiant, occurrant, qua ratione Medici omnes in magnis morbis statim secta vena sanguinem copiosius mittunt. Hæc etsi vera sint, nihilominus si ex excretionibus, seu eruptionibus morbo concocto fiant, fidelius salutem prænuntiant; infidelius vero, quæ cum cruditatis signis conspiciuntur, quod etiam Gal. in primo libro de Crisibus visus est voluisse, quum ibi, si vel etiam sanguis e naribus profluit, crudo morbo, non judicare affirmarit, & Hippocrat. in quarto, de victus rat. in acutis, pag. 396. lin. 21. & seq. dixerit: si e naribus fluxerit sanguis cum urinis albis, crassisque & levibus subsidentis, solvi ægritudinem: & Gal. in primo de Crisibus cap. 8. ita habet: Sanguinis autem profluvia, & sudores, & tumores, qui juxta aures fiunt, & reliqui decubitus, si in tempore quidem fiant, opportune prodesse possunt; intempestiva autem nihil juvant. Hippocrat. scribit: in 3. Epidemiorum Ægrot. 12. pag. 1080. cap. 7. Mulierem, in mendacium foro decumbentem, habuisse de naribus sanguinis eruptionem, quæ tamen postea interiit. Quod Larisse Hyposteni evenisse etiam Hippocr. in lib. 5. Epidem. text. 14. pag. 1145. tradidit. Quod certe ego in multis vidi, sed proxima æstate in quadam juvene, quæ, quum ex abortu febre ardenti duobus mensibus laborasset, eoque tempore habuerit crebras, largas, de naribus eruptiones sanguinis, ipsisque aliquantisper videretur juvari, tamen, quod perpetuo urinas, alvi que dejectiones crudas habuerit, ideo labores, dolores, longitudinemque passa est, ac denique mortem obiit. Non tacebo me Venetiis quemdam Bononiensem vidisse ardente febre conflictatum, in quo a prima die usque ad decimum quartum, qua die perfecte est judicatus, sanguis e naribus, die nocteque, una cum copioso & assiduo profluvio ventris bilioso virulento, effluxit, qui tamen, etsi dolores, deliria, vigilias & fere mortem sustulerit, quia maximas vires habuerit, præter expectationem servatus est. Quibus tamen symptomaticis excretionibus non est fidendum. Sed quid ad excretionibus, quæ absque signis coctionis in Epicratis uxore, Clazomenio, Melidia, Cherione & in eo, qui in Dealcis horto decumbebat, & in aliis servatis, apparuerunt? Dixerim eas excretionibus non fuisse ex iis, quas Gal. cum Hippocr. symptomaticas vocat, sed potius criticas; quum non absque aliqua coctione, tametsi non perfecta, illuxerint. Intelligimus ex Galeno, Hippocrateque, symptomaticas esse, quæ, nullis coctionis signis visis, sed omnino crudo morbo existente, apparent; propterea dixisse has morborum in principio esse malas, neque in principio posse quicquam bene evacuari, ut Gal. docuit libro 4. Aphorismorum 22. hisce verbis: Quare quum morbi in initio sint semper indicia cruditatis, omnino ut tum mala non sit hujusmodi humorum vacuatio, fieri proxsus non potest. Et Hippocrates in secundo Epidemiorum sect. 1. pag. 998. dixit: Judicatoria signa non statim apparere. In principio vero morborum omnia esse cruda, vel ex eo cognoscimus, quod Gal. primo de Crisibus principium fecerit primum morborum tempus, in quo morbus omnino crudus existit, habereque terminum ad principium coctionis, quæ ubi incipit apparere, augmentum dicitur, eaque perfecta & absoluta, status, quibus duobus temporibus fieri crises omnes Medici noverunt. Quare prædictorum ægrotorum excretionibus non fuere ex Hippocratis Galenique sententia symptomaticæ, sed criticæ, quum coctionis quædam rudimenta adfuerint. Namque in Herophonte die octava urinæ fuerunt melioris coloris, & residebant in iis pauca, a quibus die nono sudore fuit judicatus; quod vero urinæ non omnino essent concoctæ, ideo recidivam illa excretio minabatur, quando bonarum cricum, ut postea dicemus, duplex sit differentia; quædam enim perfectæ sunt, quibus omnino ægri judicantur, & quædam imperfectæ; hæc aliquo signo coctionis conspecto, idest in augmento, fiunt, illæ omnino coctione perfecta, in statu. In Epicratis uxore die undecimo urinæ coloratiores cum multo sedimento fuerunt: & de Metone Hippocr. die quinto e dextra nare assatim profluxit sanguis merus, sudavit, judicatus est; a judicio, urinæ tenues, subnigræ, meliores erant, quum antea nigræ essent cum nigro sedimento, quæ solent esse omnino letales. In Clazomenio item urinæ perpetuo, ut scripsit Hippocr. tenues

Excretionibus  
nes quan-  
do fidelius  
salutem  
præsa-  
giant.



nues fuerunt, sed boni tamen coloris & multum habebant suspensionum diversarum. Atque itidem in Melidia & Cherione tenues, & boni coloris, quas ex colore aliquam coctionem habuisse, notavit Gal. Ex hisque esto nobis demonstratum, posse quidem naturam excernere humores, vel etiam crudos, sed hæ excretiones raro bonæ, numquamque per se, quæ aliquando salutem, quum exitiales plerumque sint, nonnisi magnis incommodis, pollicentur; numquamque ita bonas esse, ut illis nos fidere debeamus. Quibus una si signum aliquod illuxerit perniciosum, omnino exitiales erunt. Itaque colligamus naturam ante coctionem sanguinem sæpius critice, idest, utiliter excernere, sed neque huic excretioni perpetuo esse fidendum; atque hæc obiter a nobis de hac difficultate dicta sint. Nolui enim ita sicco, ut ajunt, pede lectores ad prædictionem ex particularium humorum singulis excretionibus, de quibus nos postea accuratius, his non præmissis ac cognitis, descendere.

## C A P. IV.

*De diebus decretoriis ad prædictionem facientibus.*

*Dies decretorii  
quinam  
dicuntur.*

Quum ad singulas humorum excretiones pro salutis ac mortis prædictione descendere minime possimus, ni prius & de diebus decretoriis, & judicatoriis vocatis, atque de crisi- bus, non minus accurate scripserimus; horum etenim cognitio videtur necessaria ad rectam omnium excretionum rationem ad prognosin assequendam: idcirco in primis de iis sermonem præmittemus. Dicimus itaque, diebus, in quibus morbi finiuntur, has inesse differentias; nam quidam sunt, in quibus observatum est, morbos aut simpliciter resolvi, aut cum aliqua excretionem, aut eum abscessu, aut ægros in iisdem quovis modo interire. De quibus Hippocr. in 3. libr. Prognost. pag. 43. in fine, & 44. initio, ait: *Febres autem judicantur iisdem numero diebus, & ex quibus supersunt homines, & ex quibus intereunt, simplicissimæ enim febres, ac signis firmatæ securissimis, quarto die, aut citius desinunt. Deterrimæ vero, ac signis affligentes difficillimis, quarto die aut citius interimunt.* Ex quibus Gal. in Com. ait: *dies decretorios nominari, in quibus morborum fiunt mutationes, aut quod in ipsis ægroti statim liberantur, aut quod in melius mutantur, aut quod moriantur, aut quod in deterius labuntur.* Hæ vero mutationes, (quas *judicationes* etiam vocant) fiunt cum quadam evidenti vacuatione, excretionemve, aut abscessu. Itaque ex iis dicimus, dies, quos decretorios, judicatorios, atque criticos Medici vocant, illos esse, in quibus naturæ pugna cum morbo, vel alterius ipsorum victoria apparet; aut in quibus morbos solutos iri, quovis modo nobis indicatur; aut in quibus ægri moriuntur. Pro decretoriis vero complures ac fere innumeri passim apud Hippoc. in libris *Epidemiorum, Prognosticorum, & Aphorismorum* leguntur ac observantur; ex quo multis visum est, quod in omni die possit solvi morbus, omnesque fere dies posse decretorios dici Hippocr. in 1. *Epidemiorum*, comm. 4. pag. 956. text. 14. hoc expressit: *Est autem primus decretorius circuituum, qui diebus paribus judicant, quartus, sextus, octavus, decimus, decimus quartus, vigesimus octavus, trigessimus, quadragesimus octavus, sexagesimus, octuagesimus, centesimus. Et circuituum, qui judicant imparibus diebus, est primus, tertius, quintus, septimus, nonus, undecimus, decimus septimus, vigesimus primus, vigesimus septimus, trigessimus primus.* Et in lib. quarto Aph. 36. eosdem expressit dicens: *Sudores febricitanti si inceperint boni, & tertio die, & quinto, & septimo, & nono, & undecimo, & decimo quarto, & decimo septimo, & vigesimo primo, & vigesimo septimo, & trigesimo quarto; qui vero non ita fiunt, laborem significant, & morbi longitudinem & recidivam.* Non desunt, qui omnes ad vigesimum usque decretorios fecerint. Diocles, ut Gal. in 1. l. de diebus decret. cap. 9. scribit, primum & secundum diem non raro decernere affirmavit, forte, quod primo die febres varie resolvantur, atque etiam quod ex Galeno in lib. 1. de Crisib. cap. 17. aliquis morbus ad statum pervenire etiam prima



prima die possit; non raroque contingit, ut una die moriantur homines, uti sunt Apoplectici, & qui repente suffocantur: sed tamen raro crises atque judicia prima & secunda die fieri possunt, quando humores longiori spatio ad maturitatem perveniunt. Tamen non negandum erit, non raro spectari excretiones prima & secunda die, sed hæ omnes pravæ existunt, ut superiori capite satis est demonstratum. De tertio vero, quarto, & quinto nulli dubitant, hosque dies esse, in quibus non raro judicia animadvertantur. Sextum quoque esse decretorium, Galen. in 3. de dieb. decret. concessit, sed plerumque in ipso difficile ac incertum fieri iudicium. In quo die Larissam virginem fuisse integre iudicatum Hippocrat. Epidem. 1. Ægr. 12. pag. 1110. text. 4. ita tradidit: *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre, est iudicata.* Septimum non solum esse decretorium, sed omnium validissimum esse, omnes fatentur. Octavum ex paribus decretoriis fecisse Hippoc. nuper vidimus. Et in lib. 4. Epid. pag. 1121. in fine text. 3. plures ægrotos ea die iudicatos meminit. De nono ab aliquo non dubitatur. Decimum quoque iudicatorium fecisse aliquando visum est Hippocr. lib. 3. Epidem. pag. 1059. Ægr. 1. in historia Pythionis; quum dixerit: *Decimo sudavit, sputa subcocta, iudicatus est;* & in 6. Epidem. sect. 3. text. 5. pag. 1174. mulierem, quam in Cranone curavit, decima die sudores, ut Galeno placuit, bonos habuisse, scriptum reliquerit. Galen. in Comment. Historiæ Pythionis non plane e numero decretoriorum dierum detrahendum decimum diem affirmavit: idem de duodecimo & tertio decimo dicunt, quum tamen raro aut numquam, & neque recte hi dies iudicent. Decimum quattum post septimum præcipuum obtinere locum Galen. docuit. Decimo quinto, & decimo octavo, qui inter decretorios vere recenseri non debent, dicunt, quod in ipsis & in singulis aliis aliquando morbi resolvuntur. Cæterum etsi aliquando in iis omnibus morbus aliquis possit iudicari, tamen non hos omnes iudicatorios merito Gal. & alii Medicinæ Auctores fecerunt, sed eos tantum, in quibus frequentes & multæ iudicationes morborumque mutationes spectantur. At ut vere iudicatorii cognoscantur, Hippocratis regulæ erunt observandæ. Quando non omnes dies, sed eos tantum, qui quaternis septenisque circuitibus dierum fiunt, esse decretorios Galen. in primo Epidemiorum, hisce verbis expressit: *Ostendimus vero in lucubratione de diebus decretoriis, omnium esse decretoriorum validissimos, qui quaterno, vel septeno circuitu fiunt.* Sed de horum cognoscendorum regula Hippocratem nunc audiamus, qui in lib. 3. Prognosticorum pag. 44. lin. 2. ita habet: *Itaque primus impetus hunc in modum finitur, secundus vero ad septimum producit, tertius ad undecimum, quartus ad decimum, quintus ad decimum septimum, sextus ad vigesimum.* Hi ergo ex morbis acutissimis per quatuor ad viginti ex additione terminantur. Et in secundo libro Aphorismorum 24. *Septenorum quartus est index, alterius septimanæ octavus principium. Est autem & undecimus contemplabilis, ipse enim quartus est secundæ septimanæ. Rursus vero & decimus septimus contemplabilis, ipse siquidem quartus est a decimo quarto, septimus vero ab undecimo.* Ex quibus supra viginti si addamus quatuor, vigesimum quartum decretorium faciemus, & ab ipso ad dentes secundum quaternarium, cuius principium est vigesimus quartus, faciemus vigesimum septimum, & hoc ordine, trigessimum primum, trigessimum quartum, trigessimum septimum, quadragesimum, quadragesimum quartum, quadragesimum septimum, quinquagesimum primum, quinquagesimum quartum, quinquagesimum septimum, sexagesimum, sexagesimum quartum, sexagesimum septimum, septuagesimum primum, septuagesimum quartum, septuagesimum septimum, octuagesimum, octuagesimum quartum, octuagesimum septimum, nonagesimum primum, nonagesimum quartum, nonagesimum septimum atque centesimum. Quare tot erunt dies decretorii vocati, in quibus sæpissime morborum fiunt mutationes & judicia, & solutiones; addunt quoque Hippocrat. & Galen. tertium, quintum & nonum, ut ex libro quarto Aphorismorum, Aphorism. 36. apparet. Non minus & sextum. Hippocrat. vero hos omnes divisit in de-



cretorios atque in indicatorios. Hos esse quartum septimi, undecimum decimi quarti, & decimum septimum vigesimi, & vigesimum quartum vigesimi septimi, & trigessimum primum trigesimi quarti, & trigessimum septimum quadragiesimi, & sic de aliis omnibus, primus quaternarius indicat, quod in altero est futurum, & tertius quod in quarto, & quintus quod in sexto, & ita de aliis. Et hoc est, quod Hippocr. in Aphorismis sect. 2. 24. septenorum quartus est index.

De quo Hippocrat. in 4. Aphorismor. 71. ita habet: Quibus septima judicatur, his nubeculam habet quarta die urina rubram, & alia ex ratione, & Galen. in comment. ait: Nam quum quarta dies sit index, quemadmodum ipse edocuit, & qualis sit futura septima praeponat, omne quod ipsa dignum effatu signum coctionis apparuerit, futuram septima die judicationem ostendit, adeo quod non solum rubra aliqua nubes in urina apparens, antea non visa, judicationem significat; sed & alba multo plus ipsa, adhuc autem magis enaeorema, (latine crassamentum quoddam suspensum, & velut conglobata nubecula, media in urina pensilis, dici potest) equale atque consistens, sibi que ipsi coherens, crisin fore praeunant. Si vero velociter admodum morbus moveatur, & mutatio coloris & consistentiae, sunt sufficientia signa futurae judicationis, tenuis itaque urina, si mediocriter crassa efficiatur, & si alba rubra fiat, in tali morbo judicationem significat. Ex quibus apparet, quod coctionis signis non tantum in urinis, sed in aliis quoque excrementis, quarto die, vel aliquo alio die, contemplabili, vel indice apparentibus, se primo futura bona judicatio nobis indicabitur; & sic mala, eodem die crudelitatis & malignitatis signis conspectis. Quam rem maxime a Galeno in Commento illustratam habemus. Cherion (Ejus vide historiam libro 3. Epidemiorum Aegrot. 5. pag. 1072.) vigesimo judicatus, decimoseptimo, qui est vigesimi index, habuit urinas melioris coloris cum subsidencia. Quare contemplabiles indicesque dies ideo sunt appellati, quod perpetuo indicent judicationes in altero quaternario futuris; & decretorii, quod ipsi judicent: sed aliquando confunditur hic ordo, ut quandoque indices fiant decretorii, & decretorii indices. Quare tot sunt dies vere decretorii & indices, quot in febribus continuis ad praedictionem considerantur, & ipsorum loco est circuitus accessionum numerus in febribus intermittibus: nam, ut Hippocrat. Aphorismorum Sect. 4. 59. habet, tertiana febris septenis circuitibus terminatur; atque quarta accessio erit index septimae, ex ipsa poterimus ferre iudicium de septimae exitu. De qua re Galen. in libro tertio Prognosticorum ita scripsit: Ut enim per febres continuas numeramus omnes deinceps dies in praesensionem futurae indicationis; ita per intermittentes annotationes, ut, quod per continuas septimus dies valet, id per intermittentes septima circuitio praestat: ob id igitur exquisita tertiana septem circuitibus, non diebus septem, judicari natura solet; quinetiam, quod quartus dies a principio numeranti adversus septimum est, id quarta circuitio adversus septimam circuitio. Quartus enim dies septimi index est, & item quarta circuitio septimae index. Itaque in intermittibus febribus accessiones, atque in continuis, dies observamus, qui, ut dixi, sunt partim judicatorii, quod in ipsis fiant in morbis mutationes & judicationes, partim indicatorii, quod indicent, in altero quaternario mutationes & iudicia. Adduntur alii, qui vocantur intercalares atque intercidentes, cujusmodi sunt, tertius, quintus, sextus, nonus, vigesimus primus, in quibus quandoque fiunt judicationes, sed tamen raro, & quae neque bonae, neque certae sunt, quia nimirum fiant a natura morbo irritata ac provocata, ex quo aliquibus etiam provocatorii suere nominati. Ceteri alii omnes dicuntur, non decretorii, uti, est primus, octavus, decimus, duodecimus, tertiodecimus, decimus quintus, & decimus sextus, decimus octavus, & decimus nonus, atque alii item plures omnes, quippe qui ultra decretorios, indices, atque intercidentes sunt; atque tot sunt dies decretorii & ipsorum praecipuae differentiae, de quibus qui plura desiderant, legant libros Galen. de Diebus Decretoriis, & quorundam recentiorum Medicorum, qui de iis satis accurate scripserunt. Nunc unum, priusquam de praedictione ab ipsis diebus agamus, superfluum nobis attingendum, certe

Dies Indices quare ita vocati.

Dies intercalares atque intercidentes quoniam.



certe scimus, quod a multis sane, quo scitu difficilius, eo avidius desideratur, quippe de causis dierum criticorum, de quibus sane quædam attingam, etsi meum non sit de hac re accuratius agere. Jam sciunt omnes, plures causas a viris eruditis afferri. Pythagoreorum plures ad vim numerorum retulisse dies decretorios dicitur, quod Deus naturaque certis numeris gaudeat: Astrologi ad varios aspectus stellarum errantium & fixarum; alii ipsorum, ut Gal. ad lunæ aspectus; alii ad solis lunæque speciatim aspectus, eo modo, quo quidam viri eruditissimi studuerunt probare maris fluxum, & refluxum, augmentum & decretionem exinde concitari. *Amatus Lusitanus*, Medicus Hebræus, ad harmonicam consonantiam: *Ludovicus Lemosius*, qui de prædictione doctissime scripsit, naturam fecit crasium, criticorumque dierum, auctorem, præsertimque expultricem, humoris copiam, accessiones, morbos ipsos, atque ambientis naturam: *Hieronymus Fracastorius*, Philosophus & Medicus præclarus, ad motum proprium humoris melancholici omnem dierum criticorum causam retulit: Nos vero non ad hujus solum humoris motum, sed bilis atque pituitæ; ita ut ex propriis motibus humorum exuberantium mutationes judiciorumque in quibusdam terminatis diebus fiant. Humores enim biliosos & acutos scimus nos alternis diebus moveri, quaternis crassos melancholicos, atque ustos, quotidie pituitosos. Hinc Hippocr. in 4. lib. Aphorism. 61. scripsit: *Febricitanti, nisi diebus imparibus febris reliquerit, solet reverti*: quasi febres, omniumque maxime ardentes, diebus imparibus, ex acutorum humorum, a quibus excitantur, natura, apta moveri de tertio in tertium, judicari optimum sit. Quod Gal. in libello Dogmatum Hippocrat. confirmat, dicens; *acutos morbos magna ex parte diebus imparibus judicari*. Qui etiam in 3. Epidem. scriptum reliquit; easdem febres solitas esse accedere diebus imparibus; proinde rarissimum esse notat, quod Hippocrat. in illo Lib. 3. Epidem. pag. 1085. dixerat, quippe plerisque ægrotos in ea constitutione habuisse accessiones diebus paribus. Quod egregie Hippocrat. in 1. Epidem. sect. 3. pag. 964. ita expressit: *Quæ diebus paribus accedunt, paribus judicantur, quorum vero sunt in imparibus accessiones, imparibus judicantur*. Ex quo Hippocr. dies criticos coincidere cum accessionum motibus affirmat. Quam rem Gal. in comm. perbelle notavit hisce verbis: *Sæpius fieri in accessionibus judicia, tum quod in iis humores vehementer moveantur, & veluti ebullientes erumpant sanguinis eruptione, vel sudoribus, vel vomitibus, vel dejectionibus, vel hæmorrhoidibus, vel menstruo in mulieribus; tum propterea, quod id temporis ad excernenda illa impellatur natura, simul quod gravata & afflicta ad excernendum irritetur, simul quod illis magis fufis & discretio noxiorum humorum promptior & judicium fiat proclivius*. Quare ab una eademque causa & accessiones & dies judicatorios fieri, est necessarium. Hinc Hippocr. ex accessionum varietate, idest, ab ipsis paribus accedentibus pares dies criticos constituit, & impares ab accessionibus imparibus. Quos ipse in 1. Epidemiorum comm. 3. pag. 965. text. 14. ita exprellit dicens: *Est autem primus decretorius circuituum, qui diebus paribus judicant, quartus, sextus, octavus, decimus, decimus quartus, vigesimus octavus, trigessimus, quadragesimus octavus, sexagesimus, octuagesimus & centesimus. Circuituum vero, qui judicant imparibus diebus, primus, tertius, quintus, septimus, nonus, undecimus, decimus septimus, vigesimus primus, vigesimus septimus, trigessimus primus*. Quoniam vero fit, quod raro exsuperent humores puri & simplices, sed mixti, biliosis fere perpetuo melancholicorum justorum portio aliqua permiscetur, & non raro pituitosorum; ideo non simplices biliosorum, aut melancholicorum, aut pituitosorum motus apparent: quare ab eadem causa fient dies judicatorii, ex qua accessiones. Sed dicet lector, a quibusnam fiunt accessiones? a motu proprio humorum; & si rursus proprii humorum motus a quo fiant, petierit, dicam nondum vere cognitum esse, neque ad nos pertinere quæstionis istius resolutionem. Humoribus itaque motui addimus quoque naturam ac excretricem facultatem; hæc excernit, quod concoctrix debito tempore concoquit, proinde servat certos dies ad excretionem faciendam, qui sunt, ut dictum est, dies vere decretorii, quos divisimus in decretorios, indices, atque intercidentes seu provocantes.

Dierum  
criticorum  
cause.



provocatorios, in quibus & in aliis quoque, quos non decretorios vocavimus, aliquando natura ante tempus excernens, irritata aut provocata humorum aut qualitate acri venenosa, aut copia humorum, mutationes morborum atque judicia facit. Atque hæc obiter a nobis de hac re dicta sufficiant.

## C A P. V.

## De prædictione a diebus decretoriis.

Salus aut  
mors quo-  
modo ex  
diebus de-  
cretoriis  
cognosci-  
tur.

Judica-  
tiones bo-  
nae vel  
male qui-  
bus die-  
bus fiunt.

EX diebus criticis seu decretoriis & salutem & mortem Medici prænoscent, quatenus in ipsis signa coctionis & alia bona apparent, ex quibus, quarta die observatis, aut crisin futuram septima, aut morbi quovismodo solutionem merito omnes sperant. In morbis spirituosarum partium sputa, in febribus urinas, atque in ventris affectibus dejectiones Medici debent observare. Quæ omnia in die aliquo decretorio, aut indice, bona conspecta, sanitatem futuram denotant; & quæ cruda, ut dictum est, longitudinem, laborem, dolorem, recidivam, aut demum mortem ipsam: una vero cum signis exitiosis crudæ urinæ in febribus, aut sputa in morbis spirituosus, & in ventris affectibus dejectiones, mortem proculdubio in proximo altero decretorio; quod uxori Dromeadae, lib. 1. Epidemiorum Ægr. 11. pag. 987. contigit, quum quarta die (quæ obiit sexta) comatosa, stillas sanguinis ex naribus habuerit, cum urinis paucis oleosis, quæ sunt perniciofa signa in quarta die, quippe signa decretoria. Signa vero coctionis & bona, etsi conspiciantur in intercidentibus diebus, quicquam certi ad prædictionem non significant, sed potius mala esse suspicandum erit; tametsi non negandum quoque sit, quosdam servatos sexta die, sed rarissime & non sine recidivis. Observant quoque optimum esse, si imparibus diebus morbi acuti, febresque præsertim ardentes, signa bona habuerint, certumque præsagium facere dicunt; incertum, non bonum, & cui non sit fidendum, si paribus diebus, in prædictis acutis morbis, vel signa coctionis vel mutationes conspiciantur, ex quo Hippocr. ut dictum est in 4. libro Aphorismorum 61. dixit: *Febricitanti, nisi in diebus imparibus febris reliquerit, solet reverti*: quod tamen falsum esse Gal. in Comment. clare demonstravit, ac etiam Hippocr. in 3. Epidem. pag. 1085. confirmavit, quum dixerit: *Accessiones plerique diebus paribus habebant*. Quod tamen rarum fieri, Gal. in Comment. docuit; quum proprium sit omnium ardentium febrium & peracutorum morborum, imparibus diebus ut resolvantur. Malasque propterea, non fideles judicationes esse, quæ eveniant diebus paribus, Gal. in 3. Epidemior. ita docuit: *Si accessiones diebus paribus fiunt, a principio statim ad sextum diem, pessimum indicium fore prænuntiant. Interim in longum producendum morbum. At si quidem admodum moveantur, quarto die pravam habentem accessionem ad diem sextum de vita decedere*. At hoc plerumque veritatem habet, quoniam non pauci fuerunt recte sexta quoque die judicati, cujusmodi fuit virgo Larissæ, de qua Hippocr. lib. 3. Epidem. Ægr. 12. pag. 1110. ita habet: *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre, est judicata*, & Gal. in 6. Epidem. mulierem, quam Hippocr. (Vide lib. 6. Epidem. Sect. 3. text. 5. pag. 1174.) in Cranone curavit, decima die habuisse bonos sudores statuit. Colligimus itaque, quod morbi accedentes diebus imparibus, iisdem judicari debebunt, & ubi paribus hi judicentur & resolvantur, quicquam boni ac certi non habere. Contra quoque diebus imparibus longos, ut Galen. in lib. 3. de dieb. Decret. tradidit, morbos judicari, qui paribus moveri deberent, bonum non erit, imparibus scilicet moveri & judicari; iudiciumque neque bonum majori ex parte fiet. Atque hæc sunt de prædictione a diebus decretoriis, a quibus potius tempus futurorum judiciorum in morbis, & resolutionum prænoscentur, quam vere quicquam certi ad salutem haberi queat. Nam signa coctionis, etsi in diebus decretoriis bona esse constar, tamen eadem erunt; & idem significabunt, in omnibus diebus conspecta; etsi negandum tamen non



non sit, salutis signa, in diebus decretoriis conspecta, longe certius & fidelius salutem prædicere, & mortem crudelitatis signa, eaque prava. Addamus regulam aliam ad prædictionem a decretoriis diebus, quam Hippoc. in *lib. 3. Prognost. pag. 46. lin. 5. & seq.* ita expressit: *Si quibus horum cæpit dolor primo die, quarto premuntur magis, septimo vindicantur. Plerique eorum incipiunt dolore vexari tertio die, quinto conflantur magis, deinde vindicantur nono aut undecimo. Quod si quinto die incipiunt dolore vexari, & alia quoque secundum rationem ipsis ex prioribus accedant, quatuordecimo morbus finietur.* Sed his præmissis potius in gratiam cricum cognoscendarum, ad ipsas modo declinemus.

## C A P. VI.

*Quid Crisis sit, quotuplexque, & quomodo fiat.*

**P**Ræmissimus accuratam criticorum dierum tractationem, ut cricum quoque cognoscendarum cognitio illustraretur; quum diversarum cricum ratio possit commode in dierum criticorum causas referri, quod propterea tunc temporis ad excretionem natura moveatur, illisque statutis diebus humores noxios excernat. Sed hæc inferius accuratius cognoscantur, si modo quædam, etiam scitu necessaria, præmiserimus, nimirum in primis quid ipsa crisis dicatur, quotque habeat differentias atque causas. Quod ad primum attinet, per crisin omnes fere intelligunt naturæ & morbi conflictum, seu medium iudicium, unde dies critici, idest, iudiciales, dicti sunt a κρίνω, quod est iudico, aut a κρίσις, idest iudicio, quod in ipsis de naturæ morbi exitu fiat iudicium. Neque hoc nomen a Medicis inventum putat Gal. at a quopiam vulgari potius, qui cum illis adesset, ipsa re cogente ita pronuntiavit, quod iudicium tunc de vita ægrotantis ageretur: neque enim Medicorum aliquis, ut ait Gal. primus invenit id nomen, sed omnino necessarium fuit, ut qui præsens esset, conturbaretur, atque ideo exclamaret, & crisin, idest, iudicium rem ipsam nominaret, aut ἀπὸ τῆς κρίσεως, idest, secerno, quod in optima veraque crisi humores noxii secernantur, & postea excernantur, ut Gal. in *lib. 2. Aphorism.* docet. Per crisin vero plures plura intelligi voluerunt. Nam teste Gal. in *primo libro de crilibus cap. 1. & 2.* aut subitam in morbo mutationem, aut ad meliorem statum inclinationem, sive solam agitationem, quæ antecessit, vel omnem morbi solutionem, aut illam tantum, quæ bona sit. Ceterum Gal. in *libro tertio de crilibus, cap. 1. & 2.* dixit. Crisin esse subitam præcipitemque in morbo mutationem, vel ad sanitatem, vel ad exitum factam. Idem in *lib. 2. Aphorism. 13.* ita expressit: *Crisis, (idest iudicatio) est subita in morbo vel ad sanitatem, vel ad mortem mutatio. Fit autem natura separante a bonis mala, & ad excernendum preparante.* Hujuscemodique permutationes, quando repente in morbo fiunt, Hippocrat. crises, iudicationes vocare solet, in quibus nonnumquam integra sanitas restituitur, aut moritur æger; nonnumquam vero magna fit ad salutem, vel ad mortem permutatio, ut Gal. in *eodem libro Aphorism.* affirmavit. De qua etiam in *lib. 3. de Crilibus*, dixit: *Sola igitur subita ad sanitatem conversio simpliciter crisis nominatur, & quidem omnino fit per manifestas quasdam excretiones, aut effatu dignos abscessus. Quicumque enim aliter quieverint, malignius retrocedunt:* antecedit autem hujusmodi excretiones & abscessus non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis. Quare ex Gal. Crisis, uti dictum est, subita præceptusque in morbo mutatio est, vel ad sanitatem, vel ad mortem. Hanc malam & istam bonam Crisin vocat Galenus in *libro tertio, de Crilibus*. Verum Gal. tametsi, ut dictum est, in *primo libro, de Crilibus capite primo*, scripserit subitam in morbo mutationem, inclinationem ad meliorem statum, solam agitationem, quæ bona tantum est, crisin appellari posse, tamen in *libro 3. de Crilibus cap. 1. & in 2. Aphorismorum* apertius Crisin distinxit a morbi solutione, quæ fit aut morbo emarcescente, aut ægroti viribus paullatim dissolutis; mutationemque subitam in morbo, vel ad sanitatem, vel



*Crisium  
differen-  
tia.*

*Crisium  
causa.*

ad mortem, Crisim esse voluit, propterea hujusmodi permutationes, quando nimirum repente in morbo fiunt, & in quibus nonnumquam integra sanitas restituitur, aut moritur æger, nonnumquam vero magna fit ad salutem, vel ad mortem permutatio, Crises, seu judicationes Hippocratem vocasse, dixit. Quas Criseos in morbis mutationes Hippocrat. breviter sane, sed divine hisce verbis in primo *Epidemiorum* sect. 3. pag. 965. est complexus: *Ad salutem aut mortem, vel inclinatio ad melius, aut ad pejus*: quod omnes in morbis, ut Galen. ait, mutationes sint vel statim ad salutem, ut optimæ crises; aut ad mortem, ut pessimæ; aut ad melius inclinare aut ad pejus; has imperfectas & malas crises vocant, illas bonas & perfectas. Sed Galen. in lib. 3. de *Crisibus* cap. 1. sex ait esse omnes numero mutationes, quæ in morbis observantur; primas duas esse ad salutem atque interitum subitas mutationes, quas bonas & malas crises vocat; duas alias, quæ paulatim, non confertim & subito fiunt, aut morbo quidem marcescente, aut viribus ægroti dissolutis; alias duas mistas ex his atque ex primis, quippe ex iis mutationibus, quæ paulatim & confertim fiunt; quando nimirum subita quidem aliqua in morbo ad melius vel ad pejus mutatio facta fuerit, & deinceps usque ad omnimodam solutionem, vel mortem reliquum totum emarcuerit: ita ut exempli gratia, si quis septima die aut excretionem, aut abscessum, aut decubitu fuerit non perfecte judicatus, postea nulla amplius facta mutatione, sensim ac sensim reliquum morbi consumatur, aut sensim viribus dissolutis ægri intereant. Addamus duas alias, non dixerim mutationes, sed potius solutiones morborum ad sanitatem, aut virium ad exitium. Atque tot sunt in morbis mutationes, quas, etsi non proprie, dici crises posse asserimus. Ceterum veræ crises quatuor tantum sunt, quippe subitæ mutationes ad sanitatem & ad mortem, aut ad melius, aut ad pejus. Ex quibus has primo colligimus esse Crisim primas differentias, quippe primam subitam mutationem ad sanitatem, quæ est perfecta optima Crisis, quod omnino ægrotum a morbo liberet; & alteram ad mortem, quæ perfecta, & pessima, quum continuo ægrotum interimat; tertiam ad melius, quæ est bona sed imperfecta, propterea, quod non prorsus hominem sanat; atque quartam ad pejus, quæ & ipsa pessima est ac imperfecta, quod & ipsa non continuo hominem perdat, sed paulo post. Longe plures differentias alii fecerunt Crisim, quippe quod ipsarum quædam bonæ, quædam malæ sint, quædam perfectæ, quædam imperfectæ, quædam fideles & certæ, quædam non, quædam manifestæ, quædam obscuræ, quædam periculosæ, & quædam citra periculum, & demum quædam per dies indicatorios significatæ, & quædam absque ulla indicatione prærumpentes. At quod eæ omnes differentię bonis ac malis comprehendantur, propterea de bonis tantum & malis agemus. Quandoquidem quæ bonæ sunt certe fideles, perfectæ aut imperfectæ manifestæ, aut obscuræ, diebusque indicibus significatæ, citraque periculum existunt. Contra malæ quippe infideles, non die decretorio significatæ, obscuræ, imperfectæ, periculosæque. Sed priusquam de iis agamus, videamus prius, a qua causa crises fiant, quam rem Gal. in libro secundo *Aphorism.* de *veris crisis*, ita expressit: *Fit autem natura separante a bonis mala & ad excernendum preparante. Non temere igitur in tali turbatione graviter se habent.* Ex quibus patet naturam ipsam esse, quæ, humores dum studet bonos a malis segregare, malosque excernere, crises faciat. At alias a nobis demonstratum est, naturam ipsam ad crises faciendas moveri, aut ab humoribus noxiis plane secretis a bonis, aut ab iisdem etiam nondum separatis a bonis qualitate, vel copia expultricem interiorum viscerum molestantibus. Ex quo & naturam & humores crisis causas esse, liquido constabit. At has crises ab aliis in morbo factis mutationibus distinguunt excretiones aut abscessus subsecuti. Propterea crises perfectas optimasque dicimus, in quibus humores noxii omnino fuerint excreti, posteaquam ipsos a bonis natura separaverit, quod concoquendo agit. Aliarum vero mutationum in morbis vere non criticarum, quas verius solutiones appellant, aliæ quidem causæ existunt, quippe vincente natura, aut humores crudi, crassi ac lentis, ad motum diffici-



difficiles, sed coctione primo extenuandi, & absumendi, quo morbus paulatim marcescit, usque ad omnimodam sanitatem; aut morbo ipso vincente, eique natura succumbente, virium prostratio, qua natura paulatim a morbo consumitur; atque hoc est, quod Gal. in tertio libro de crisi- bus, cap. 10. ita habet: *Est autem primum & maximum in morbis mortalibus signum, quod sine crisi mors sit subsequuta, virium imbecillitas*. Nam virtus ita prostrata ad pugnam contra morbum non excitatur. Atque hæc de crisi- um causis in communi, quas accuratius etiam postea de singulis crisi- um differentiis acturi explicabimus. Nunc videamus, qui- nam morbi crisi- bus terminentur, seu judicentur, & qui non.

## C A P. VII.

*De morbis, qui per Crisim terminantur, & de iis, qui absque Crisi finiuntur.*

**A**Cutos tantum magnosque sive vehementes morbos crisi- bus terminari, vel ex eo cognoscetur, quod numquam in parvis crises fieri observentur. De veris autem loquimur, quæ teste Gal. in libro tertio, de crisi- bus, c. 4. omnino fiunt per manifestas quasdam excretiones, aut effatu dignos abscessus. Demonstratum quidem est has crises naturam movere, irritatam vehementer a magnitudine seu vehementia morbi, quod idem est, ac si dixerimus, a quantitate accidentium, quibus magnitudo sive vehementia morbi, ut docuit Galenus in eodem libro de crisi- bus, dignoscitur. Necessarium enim est, ut ipse quoque in secundo libro Aphor. ait: *ob morborum magnitudinem, ac casuum vehementiam vel cito vires prosterni, adeo ut homo moriatur, vel ad noxiorum humorum excretionem excitari, si modo, quos invaserint, exsuperent, bonam sequi judicationem, sin autem exsuperentur, malam*. Ex quibus constat magnum vehementemve, quod idem esse ex Galeno in nuper citato lib. 3. de Crisibus, constat, morbum crisi tantum judicari ac terminari, a parvo enim natura non irritatur ad excretionem. Hinc Hipp. in libro secundo Aphor. 12. ait: *Quibuscumque judicatio sit, his nox gravis ante accessionem est*. Natura enim, ut in com. docet Gal. separante a bonis mala & ad excernendum præparante, non temere in tali turbatione graviter ægroti se habent. Hinc præcedunt accidentia multa & magna, quæ & valde turbant exagitantque ægrotos, tum etiam quæ timorem insipientibus, ut ait Gal. in tertio de Crisibus, cap. 2. inducant; licet doceat Medicum generosum neque turbari, neque futurum eventum ex ipsis symptomatibus ignorare. Quam rem probe expressit Gal. in tertio de Crisibus, cap. 10. hisce verbis: *Futuram autem præcognitionem ex eo, quod urgeatur, ac vehementer irritetur natura a morbo, atque ex subita præter rationem circa corpus facta perturbatione: omnino enim fit aliqua novitas, quando crisis futura est, vel circa respirationem, vel circa mentem, vel auditum, vel visum, vel ferendi facilitatem, vel circa aliquod eorum, quæ sæpe diximus, quæ uno nomine summam judicaria accidentia, & signa appellamus*. Quare etiam, quod ab Hippocrate in Aphorismis, sect. 2. Aphor. 12. dicitur, quibuscumque crisis sit, his nox molesta, quæ antecedit accessionem, est ipsum, quod nunc nos dicimus. Ad- dimus quod crises, quum fiunt in morborum accessionibus, (concurrere enim in idem tempus crises, cum morbi accessione Gal. docuit) etiam in morbis, habentibus accessiones, manifestius fiunt, qui omnes magni vehementesque sunt. Quare colligamus morbos magnos ac vehementes per crises terminari, nequaquam vero parvos & exiles, a quorum parvitate (quando parvi dicantur, in 3. de Crisib. cap. 24. ex Galeno, qui multis magnisque symptomatibus carent) natura ad excretionem irritari nequit. Hinc Gal. in secundo libro Aphorism. dixit, acutos magnosque morbos in parvo tempore magnas facere mutationes, quarum quæ repente fiunt, crises Hippocratem appellare. Magni itaque morbi sunt, qui per crises judicantur, & parvi citra crises, quod, ut dictum est, ab ipsis natura non irritetur ad humorum excretionem. Sed hoc tamen accuratius erit cognoscendum; quum, ut Gal. monuit, debiles quidem & parvæ febres quando-

Morbi  
quoniam  
per crisis  
terminan-  
tur, qui-  
nam vero  
non.



que valde malignæ sint. Sæpe enim Medici decipiuntur, quum febres exterius debiles & parvas observent, putantes verè parvas & debiles esse, quum tamen valde magnas esse reipsa comprehendatur, quum præsertim (et si calore vehementi carere exterius videantur,) multa sævaque accidentia habeant, a quibus magnæ & non parvæ sunt, veluti sunt vigilæ, deliria, difficiles respiraciones, inquietudines & alia hujusmodi, quæ magnum esse morbum testantur. Hinc Hipp. phrenitides quasdam debiles, imbecilles, & obscuras vocavit in *Prorrheticis*, lib. I. text. 34. valde phreniticas. Quare hi morbi (quos merito Medici malignos appellant) crisis solent terminari, quod & ipsi habeant accidentia multa & magna, quibus natura ad excretionem humorum noxiorum potest irritari, & excitari. Sed jam doceamus, quibus signis futuræ crises possint prænosci.

## C A P. VIII.

*De signis crises futuras significantibus.*

*Crisis unde futura prænos-  
cuntur.*

Quum cognitum a nobis sit, morbos magnos vehementesque tantum per crisis terminari seu judicari; nunc videndum est, quibusnam signis crises futuræ prænoscantur: sed de perfectis cognoscendis sermonem faciemus, quum ex certa ratione, teste Galeno, in *tertio de Crisis*, capite quarto, præsciri possint; veluti imperfectæ non certa ratione, sed conjectura potius possunt prænosci: qua notitia Medici (quod maximum in medicina est) possunt præcognoscere, & prædicere futuras crises, & quo tempore fient, & etiam, ut paullo post docebimus, quilibetnam crisis seu excretionibus, sive abscessibus, sint futuræ. Itaque verè quidem a nobis scriptum est, nonnisi morbos magnos vehementesque per crisis terminari, atque hos etiam non terminari per crisis, ni virtus satis in corporibus robusta & firma fuerit: si modo verum est, crisis fieri morbo naturaque invicem colluctantibus; quo pacto enim natura prælanguida pugnam audebit tentare cum morbo gravissimo? Ob morborum enim magnitudinem ac casuum vehementiam Gal. dixit, vires vel cito prosterni & nullam fieri crisis, vel ad noxiorum humorum excretionem excitatas, moliri evacuationem. Quare in magnis vehementibusque morbis, & in corporibus robustis certo poterimus crises prædicere, & quo majores, & una robustiores erunt, eo certius & citius poterit crisis prædici. Ceterum quum nobis non satis sit, hoc cognovisse, quippe in magnis morbis, viribus existentibus firmis, futuras crises certo prædicere nos posse, sed opus esse, ut etiam instantes crises animadvertamus, & possimus assidentibus, ac etiam ægrotis, si salutare futuræ sint, eas prælagire; ideo omnia illa signa, quibus crises instantes innotescunt, nunc describemus. Quæ ex Hipp. atque Galeno, sunt Ægrotantium corporum turbationes vehementes, morbi idea, magnitudo, natura, motus, mos, coctiones, cruditates, rigores, anni tempus, regio, præsens constitutio, ægrotantis natura, ætas antea acta, victus, & alia hujusmodi similia. Ex his enim Gal. libro primo, de *Crisibus*, cap. 8. & in secundo libro *Aphor.* instantes, & futuras crises prænosci tradidit. Cæterum horum quædam particulatim videntur facere ad crises has futuras, quædam ad bonas atque malas cognoscendas, & quædam ad tempus, quo sint expectandæ, quod interstinguendum. Hoc enim denotare videntur dies indicatorii, in quibus aliquod criticum signum illuxerit, sive in humoribus concoctio, sive cruditas, sive aliud signum. De quibus Hipp. in libro quarto, *Aph.* 71. ait: *Quibus die septimo futura est crisis, siis urina rubram die quarto nubeculam habet, ceteraque proratione.* Ex motu vero morbi aut celeri, aut tardo, itidem cognosci Hipp. in lib. I. *Aph.* 12. sic indicabit: *Exacerbationes vero & constitutiones morborum indicabunt tum morbi ipsi, tum tempora anni, tum periodorum proportionis inter se observatio, sive eæ quotidie, sive alternis, sive majori intervallo fiant: sed ex iis, quæ postea apparent, indicia sumuntur, veluti in pleuritide sputum, si statim initio appareat, breve fore denuntiat, si vero posterius conspiciatur, longum.* Ad bonas vero atque



que malas crises denotandas, coctiones, & cruditates facere videntur. Idem fere & morbi idea quippe videtur notare, utrum evacuatio ei proportionē respondeat, & an sit bona: mos morbi itidem ad bonam vel malam crisin agnoscendam facit, qui a signis supervenientibus, teste Galeno, aut bonis aut malis denotatur. Hæc omnia signa privatim ad bonas malasque crises cognoscendas faciunt, de quibus posterius nos accuratius. Reliqua vero faciunt ad judicandas crises simpliciter futuras, quippe quæ sunt turbationes ante crisin, & simul omnia signa, quæ critica dicuntur, magnitudo morbi, virium robur, naturæ morborum, & humorum morbos facientium, non minusque ægrotantium corporum victus, antea acta ætas, anni tempus, regio, status præsens, atque similia. Ex his tamen omnibus tria videntur sufficere ad prænoscentiam crisin, quippe acutos magnosque morbos, magnas turbationes, atque virium robur. His quidem visis necessario fiet crisis. Etenim virtus à vehementi acutoque morbo maxime turbata, necessario aut exstinguetur, aut ad pugnam vehementer irritata, ad excretionem noxiorum humorum inclinabit. Si enim prælanguida citra crisin succumberet morbo, ac exstingueretur, robusta vero non poterit, nisi facto conflictu superetur: sed in eo conflictu necesse est aliquam humorum erumpere excretionem, aut bonam aut malam; bonam natura morbum superante; malam a morbo natura superata. Alia vero, etsi non præcipue crisin indicent, tamen maxime adjuvant futurarum crisin cognitionem, quæ inquam sunt, morbi idea seu species ea ratione, qua signa appareant proportionatæ excretionis futuræ ad eam speciem morbi, ut signa sanguinis erupturi in febribus ardentibus, coctiones, & cruditates. Motus quoque morbi celer vel tardus; quando tardi motus morbi raro aut numquam crisi judicentur: morborum item naturæ; ætas, natura, victus ratio antea acta ægrotantis; tempus anni, præsens constitutio, & regio, quæ omnia maxime faciunt ad confirmandum futurarum crisin iudicium. Sed age singula hæc signa consideremus accuratius; & primo ex Hippocr. qui in lib. 2. Aphorism. 13. ita scripsit: *Quibus crisis fit, iis nox gravis ante accessionem, quæ vero subsequitur, magna ex parte levior existit.* De signis iis, ægrotos ante crisin turbantibus, Hippocr. in 1. Epidem. comm. 1. pag. 948. in fine, & initio 949. ait: *capitis, colli dolores & gravitates cum febribus, & sine febribus, phreniticis convulsionibus, sed & virulenta vomunt, & ex iis quidam subito moriuntur.* In ardentibus autem ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit. At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores & fastidia sunt, biliosa post aut pituitosa vomunt. De quibus clarius Galen. in lib. 2. Epid. & in lib. 3. de Crisibus cap. ita scripsit: *Sola igitur subita ad sanitatem mutatio simpliciter crisis nominatur, & quidem omnino fit per manifestas quasdam excretiones, aut effatu dignos abscessus. Quicumque enim aliter quieverint, malignius retrocedunt. Antecedit autem huiusmodi excretiones & abscessus non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis. Nam & difficiles tolerantia, & vigilia, & deliria, & graves somni, & difficiles anhelitus, & vertigines tenebricosæ, & difficiles sensus, dolores capitis, colli, & stomachi & multorum aliorum membrorum, nonnullis vero aurium sonitus, & vani ante oculos apparent splendor, & lacrymæ involuntarie effluunt, & urina retinetur, & labrum agitur, aut aliquid aliud tremulum fit, oblitio, & presentium ignorantia, & vehemens accidit rigor, & plurimum accessio consuetam anticipat horam, & multus æstus, sitisque intolerabilis sequitur, clamant & saliant sicut furentes, neque possunt in eodem situ recumbere, deinde repente multus sudor erumpit, aut vomitus aliquis non paucus insequitur, aut venter subito solvitur, aut abundans fit fluxus sanguinis, aut hæc omnia simul contingunt, unde non parvus invadit timor inspicientes.* Addamus ex Galeno in 3. de Crisib. cap. 80. pulsum inæqualem in pluribus crisibus fieri, & præcipue, quum non fiunt sine pugna & periculo; multo magis, quum biliosi humores ad ventriculum confluant, apparentibus etiam aliis vomitus signis, quæ Hippoc. descripsit. Sed Hippoc. signa ex pulsibus sumpta, vel quia non no-

Ex natura  
re viri-  
bus.

Ex morbi  
idea.

Ex signis  
crisis.



verit, vel quia non magni momenti existimaverit, idcirco non est secutus. Atque hæc sunt signa omnia critica, quibus ante crisin fit turbatio vehemens, prælagiens in acuto magnoque morbo, viribusque robustis, aut non languentibus, crisin bonam, si fiant, ut alias dicemus, in statu morbi, concocto jam morbo;

*Ex rigore.* malam in principio, natura morbo succumbente. Rigores quoque privatim in febribus ardentibus aliisque acutis morbis solent crisibus præire. De quo Hipp. in lib. 4. Aphor. 29. habet: *Quibus in febribus sexto die rigores fiunt, difficilis sunt iudicii.* Et Epid. lib. Aphor. 46. *si rigor incidit, febre non deficiente, jam imbecillo, letale.* Et postea Aph. 58. *Ei, qui ardente febre laborat, si rigor supervenerit, morbi fit solutio.* Et postea Aph. 63. *Quibus in febribus quotidie rigores fiunt, quotidie febres solvuntur.* Inter signa enim decretoria seu critica non

*Ex motu morbi celeri.*

minimum rigor locum habet, ad crisin quippe aut bonam aut malam prænuntiandam. Motus quoque morbi celer maxime facit, cum critico aliquo conspecto signo, ad prænuntiandum crisin: namque celer motus crisin futuram, & tardus acrisiam significare solet. Celerem vero motum ostendunt brevia morborum tempora; siquidem, qui morbus breve principium habuit, breve quoque augmentum, statum, atque declinationem habebit. Ex brevioribus quoque accessionibus idem ostenditur. Galen. in tertio de Crisib. c. 3. dixit, febrem, quæ quatuor tempora accessionum omnia breviter percurrit, properare ad crisin: & idem in primo libro Epidem. ita habet: *Quare fac memineris, ubi quartus perinde ac tertius gravia habeat symptomata & signa in morbo acuto, brevi expectandum esse iudicium.* Ex specie vero seu idea morbi, quod morborum singulis speciebus constitutæ quædam proprietates sint, ut ad crises veniant; cuiusmodi, teste

*Ex signis excretionum futurarum.*

Galeno in 3. lib. de Crisib. ardentium febrium proprium esse videtur, ut sanguinis eruptione ex naribus, aut ex alia corporis parte, aut post vehementem rigorem sudore multo & calido erumpente ex toto corpore, aut per vomitum biliosorum humorum excretionem iudicentur. Proinde in his signa omnia, quæ aliquam prædictarum excretionum prænuntiant, & significant, conspecta, crisin nedum futuram, sed quoque speciem crisis, ac vel etiam aut bonam aut malam ostendent. De quibus Hippocr. in Aphorism. 58. lib. 4. ait: *Ei, qui ardente febre laborat, si rigor supervenerit, morbi fit solutio.* Ubi præsertim post ipsum aut sanguinis eruptio, aut sudor, aut biliosorum humorum sequatur excretio. De iis ait Hippoc. Prorethetic. lib. 1. text. 132. *Morbi qui statim turbulenti sunt, insomnes, sanguinem de naribus stillantes, sexto die levantur, noctu laborant, postridie sudant, in somnum feruntur, delirantque, abunde sanguinem profundunt.* Et in Epidem. lib. 1. comment. 2. pag. 948. sub finem: *In ardentibus autem febribus, ceterisque febribus, quibus colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore, corripit, his e naribus sanguis erumpit.* Atque ita de iis, qui sudores, vel alvi dejectiones, aut vomitus biliosos habent. De quibus in 2. Prognostic. pag. 45. sub finem: *Qui vero totius capitis gravitates & oris ventriculi morsus, ac stomachum anxium habent, isti biliosa & pituitosa evomunt; uti Chæroni contigit, de quo Hippocrat. in 3. Epidemiorum Ægrot. 5. pag. 1072. Quinto cum dolore cuncta exacerbata fuerant, nugabatur, noctem molestant habuit, non dormivit, sexto nihil est immutatum, septimo superriguit, febris acuta, per totum corpus sudavit, iudicatus est.* Et de Virgine quadam Larissæ, lib. 3. Epidem. Ægrot. 12. pag. 1110. *Quarta sub noctem deliravit, sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre, est iudicata.* Ita ex aliis signis, in aliis etiam morbis denotantibus vacuationes, formis ipsorum proportionem respondentem seu proprias, ut in tertianis febribus vomitum, dejectionum biliosarum, aut sudorum signa, crisin ostendunt; & in quartanis sudorum multorum & pituitosarum excretionum; & in phreniticis sudorum præcipue futurorum ex capite copiosorum, eruptionis sanguinis e naribus: non minus in pleuriticis & in hepatis lienisque inflammationibus, atque tandem in omnibus præcordiorum inflam-



inflammationibus, signa, vel erupturum sanguinem, vel alvi dejectiones, vel vomitus, vel sudores denotantia, critica esse affirmamus; atque ita licebit ex morborum idea crisin Medicis prænosci. Ex coctione vero crisin, & bonam crisin, si aliquod criticum signum una illuxerit, ex prædictis nobis significari certissimum erit. Perpetuo enim, ubi in aliquo decretoriorum seu indicatoriorum dierum in magno morbo, cum aut capitis dolore, aut delirio, aut gravitate, aut aliquo signo ex criticis, crisin in altero quaternario futuram significabit. Propterea Hipp. dixit in 1. Epid. sect. 2. pag. 948. *Coctiones celeritatem judicii & securitatem ostendere.* Ex diebus quoque judicantibus crisis præagitur; Gal. enim in 3. de Crisibus scribit: *Ubi in 4. die aderit magnitudo morbi ejusque morbi celer motus, atque signum coctionis, in septimo judicium sequetur, & si hæc septimo tantum fient, judicium undecimo, aut decimo quarto erit.* Crisium vero futurarum judicium augere naturam morbi calidam, calidosque humores & summe putridos, naturam itidem ægroti calidiorem, ætatem florentem, victus rationem antea factam, biliosorum ciborum, calidam cæli regionem, anni tempus æstivum, non opus est, ut ad hoc demonstrandum diu laboremus; quum omnes sciant, proprium esse calidorum humorum, ut facillimi sint ad excretionem, atque etiam sua qualitate naturam movere maxime atque irritare ad excretionem ipsorum; temperamentumque calidum aptissimum esse ad crises; veluti, frigidi morbi, humores frigidi, naturæ frigida, cælum frigidum atque hiemale tempus, & alia ejusdem generis, quum crises retardare, tum, ut ne fiant, facere, Galen. in loco citato, atque alibi in multis locis, nobis demonstratum reliquit. Atque satis de signis criticis, quorum, ut diximus, tria tantum nobis poterunt crises prænuntiare, quippe morbi magnitudo, corporis turbationes, uti sunt dolores, inquietationes, deliria, & alia hujus generis critica, quæ superius ex Galeno omnia adnumeravimus: atque virium robur. His tribus conspectis signis, non dubium erit, quin crisis sit futura: alia vero signa, quæ, etsi non per se denotent crisin, tamen aliquo modo possunt crises prænuntiare, uti Galeno placuit, & a nobis jam est demonstratum.

*Crisium futurarum quanam augent.*

## C A P. IX.

*De Crisibus salutaribus, quæ certam salutem significant, cognoscendis.*

PRæmissis, quæ ad prænoscentas crises faciunt, nunc superest, ut bonas, salutare, atque malas, exitiales, cognoscamus, ut ex ipsis, salutem & mortem ægrotantium assidentibus præagire sciamus: atque hoc est unum præcipuum, propter quod nos crisin cognitioni tam accurate incumbere voluimus. Sed esto, principium faciamus a bonis salutaribusque cognoscendis, quæ omnes in morbis salutem proxime futuram significant. Hæ vero duplices existunt, quædam optimæ, fideliter salutem ægrotis indicantes, quædam non certam, sed plerumque cum recidivis, & periculo. De primis nunc agimus, quæ optimæ ac saluberrimæ existunt, a quibus certa salus perpetuo prædicitur. Hanc vero certo indicabunt signa perfectæ coctionis in excrementis, status morbi, in diebus indicatoriis fuisse indicatas, in aliquo judicatoriorum dierum fieri, excretiones subsecutas morbi naturæ convenire, morbum ab ipsis resolvi, ægrotos coloratiores ac robustiores, ac quam antea, quietiores videri, pulsus meliores evasisse, quippe vehementiores, æqualiores, ordinatiores. Coctionis autem perfectæ signa, quæ penes excrementa nostri corporis considerantur, præcipuum optimarum crisin certissimumque esse argumentum colligitur, ex Hipp. qui in primo Epidem. Sect. 2. pag. 948. ita habet: *Concoctiones celeritatem portendunt judicii, securitatemque salutarem.* Et Galen. in 3. lib. de Crisibus cap. 4. ita ad salutem in ægrotis præagiendam coctiones facere novit, ut affirmaverit, conspectis coctionibus, neminem morientem vidisse. Quod ipse ita scripsit: *Primum quidem & maximum inter omnia est considerare coctiones ex urinis, alvi excrementis, & sputaminibus.* Siqui-

*Crisis duplices.*

*Optimæ unde noscuntur. Ex coctione.*



dem ego millies, quum, dum crises fierent, interessẽm, neminem umquam vidi intereuntem, qui præcedentibus coctionibus crisin habuisset. Perfectæ seu exquisitæ itaque coctiones in excrementis conspectæ, sunt certissima præsagia optimarum crifum. In omnibus itaque febribus vel sine passione alicujus visceris, vel cum inflammatione hepatis, vel renum, vel vesicæ, vel splenis, ac, ut uno vero dicam, semper ubi febris affuerit, vel ex sola humorum putredine accensa, vel ex membro inflammationem patiente, urinæ concoctæ optimam securissimamque crisin, teste Galeno, pollicentur; veluti in morbis thoracis, & pulmonis primo sputa concocta, quæ præcipua harum partium affectarum sunt indicia, atque una cum ipsis urinæ quoque & alvi excrementa itidem concocta si spectentur, certissimum optimæ crisis nobis erit indicium. Non secus in affectibus ventris primo ad optimam crisin prænoscentiam, alvi excrementa concocta, & postea urinæ erunt attendendæ. Quare præcipuum certissimumque signum optimarum crifum erunt coctiones in excrementis conspectæ. De quibus Galenus etiam in eodem lib. 3. de Crifibus cap. 5. ita scripsit: *Quum enim post signa optima, atque exquisita coctione, facta fuerint, necesse est, ut optimæ sint, quoniam & sola coctio crisis celeritatem, & salubrem securitatem ostendit, neque enim vel animo concipi potest, quod post morbi exquisitam coctionem crisis multa sequatur.* Exquisita vero coctio fit tempore status. Hinc optimas crises, vel in statu vel parum ante ipsum fieri, Gal. in 3. de Crifib. cap. 6. docuit, quoniam tunc omnia concocta sunt, ut Gal. in eodem lib. cap. 4. docuit, perfectasque eas crises esse, quæ tunc temporis sunt; in augmentisque, si salus sit subsequutura, imperfectas esse, vel non securas. At distinguendus hic status, quem naturæ statum in primo libro vocavimus, in quo optimæ crises fiunt, a statu morbi, quod numquam cum naturæ statu convenit: aut enim in principio, aut denique in augmento naturæ seu materiæ, ut alii vocant, morbi status non raro celebratur; quo tempore dicimus morbum ultimas vires exercere, neque amplius magnitudine & vehementia augeri: de hoc statu morbi nos non loquimur, sed de naturæ statu, qui non penes morbi majorem vehementiam, sed penes coctionem exquisitam cognoscitur; in hoc enim optimæ, salutare, securissimæ, ac perfectæ crises apparent. Optimam quoque crisin esse diximus, quæ priusquam fiat a die indicatorio aliquo fuerit indicata, veluti exempli gratia, die quarta, si septima futura sit crisis, de qua Hipp. in 4. Aph. 71. *Quibus septima morbus judicatur, his nubeculam urina continet quarta die rubram, & alia ex ratione.* Addamus eam quoque esse potissimam, quæ in diebus criticis apparet, de quibus in eodem libro Aphorism. 36. Hipp. *si sudores febricitanti inceperint, boni & tertio die, & quinto, & septimo, & nono, & undecimo, & decimoquarto, & decimo septimo, & vigesimo primo, & vigesimo septimo, & trigesimo primo, & trigesimo quarto: ii enim sudores morbos judicant; qui secus evenerint, laborem & morbi longitudinem, aut ejusdem reditum significant.* His etiam addimus cognosci optimam crisin, primo ex qualitate humoris excreti: optima enim habet excretionem, morbi naturæ seu idæ convenientem, cujusmodi, exempli causa, in ardente febre, & in omnibus viscerum inflammationibus, sanguinis eruptio, aut copiosi sudores, aut vomitus, vel alvi dejectiones, multæ, biliosæ, quæ excretionem conveniunt morbi idæ, quæ est calida & sicca, atque a calidissimis biliosisque humoribus fovetur. Quo apparet etiam confirmari hanc bonam excretionem, ab ægrotantis natura biliosa, a biliosa victus ratione antea facta, ab ætate efflorescente, atque ab anni tempore æstivo, in calida siccaque regione, atque in tali cœli statu. Hæc enim biliosa excretio, prægressis signis coctionis, optima erit, & salutaris in omni morbo bilioso; veluti in pituitosis, pituitosæ, & in melancholicis atrii humoris excretiones, optimæ itidem erunt. Diximus alias ex Galen. per sudores judicari omnes febres ardentes, tertianas, effervescentes inflammationes; eoque magis, si una sanguis ex aliqua parte corporis copiosius erumpat, aut biliosus vomitus, vel alvi excretio biliosa appareat; itidemque cerebri inflammationes, reliquosque omnes capitis affectus. Sanguinis vero excretionem seu eruptionem ardentes febres, synochas, aliquando phrenitides,

A die  
que crisin  
antecedit.

Vel qua  
sit.

Ex qua-  
titate hu-  
moris ex-  
creti.



nitides, etsi eæ non frequenter, pleuritides quoque, etsi minus quam ardentes febres, aliquando etiam perineumonias, quod tamen raro fit, judicari alias docuimus. Hepatis, lienisque inflammationes frequentissime e naribus eruptiones liberant; sed hepatis ex dextra nare profluens sanguis, & lienis e sinistra, quod rectitudinem omnes bonæ excretiones & evacuationes servare debent. Omnes item præcordiorum inflammationes sanguinis fluxio judicat. Sudor etiam, ut dictum est, juvat omnes inflammationes calidas, & acutas, quæ sunt in præcordiis. Item hepatis partes devexæ, sanguinis fluxu, sudoribus, & copiosioribus urinis solent judicari, & convexæ alvi excrementis biliosis, atque sudoribus, nonnumquamque etiam vomitibus. Renum etiam & vesicæ affectus copiosioribus urinis judicari solent. Thoracisque ac pulmonum affectus sputaminibus. Hæc pauca addere ex Gal. in lib. 3. de Crisib. cap. 2. volui, ut lector possit ex ipsis perno- scere, quanam excretiones morborum ideis conveniant, atque ex ipsis bonam crisin, quod congruat naturæ morborum vacuatio: & malam, quum nullo pacto congruat. De quibus forte Hipp. in 1. Aphorif. 2. dixit: *In perturbationibus ventris & vomitibus spontaneis, si qualia purgari oportet, purgantur, confert, & ægri facile ferent.* Quod repetit postea, Epidem. libri Aphorism. 23. dicens: *Quæ vacuantur, non multitudine sunt æstimanda, sed, si qualia purgari oportet, purgantur, confert, & ægri facile ferent.* Quod repetit postea Epid. libri Aphor. 23. dicens: *Quæ vacuantur, non multitudine sunt æstimanda, sed, si qualia oportet evacuentur, & æger facile ferat.* Itidem & locus, per quem, ut dictum est, fit excretio, erit attendendus, ut sit conveniens, & ad quem natura inclinaverit. De quo etiam Hipp. in Aphor. 21. lib. 2. ita habet: *Quæ educenda sunt, quo maxime tendit natura, eo ducenda, per ea videlicet loca, quæ conferunt.* Galenusque in commentario, loca convenientia, per quæ excretio bona fit, intellexit, si, κατὰ δὴ, idest directo ad locum affectum fieri contingant. Ex quibus apparet, quæ omnes sint excretiones naturæ morborum congruentes, per quas optimæ salutareque crises fiunt. Quas etiam optimas esse aliis signis cognoscimus, & primo, quod ab ipsis ægroti aut sanentur, aut in melius mutantur, corporaque quietiora evadunt; atque hoc est, quod Hipp. per hunc Aphorif. 13. sect. 2. docuit, qui est: *Quibus crisis fit, iis nox gravis ante accessionem, quæ vero subsequitur, magna ex parte levior est.* Hocque fieri, Gal. in comment. ait, quia videlicet plures ad salutem crises desinunt. Certo siquidem scimus ex ægrotis plures esse, qui servantur, quam qui intereant, nisi forte pestilens sit cœli status. Optimæ quoque excretionis certiora signa notat Hipp. in 1. Aph. 11. & 23. ut ægroti facile evacuationes tolerant. De quo signo Gal. in comment. ita habet: *Nam si humor superexcedens evacuetur, tunc ipsum seipso ægrotum fieri levio- rem, & melius tolerari, est necessarium.* Addit in tertio de Crisibus cap. 2. Fieri etiam melius coloratum pro ratione evacuationis, atque ad resurgendum robu- stiores, febremque resolvi, aut saltem maxima ex parte diminui. Ceterum hæc optimarum crifium signa confirmabunt quoque pulsus; meliores quippe, vehe- mentiores, æqualiores, ac ordinatiores, de quibus Gal. scripsit: *Vehementior igitur fit continue magis pulsus, & æqualior, atque ordinatior in bona declinatione: expellit enim natura fortius omnem subito febrilem calorem, debiliior vero atque in- ordinatior & inequalis est pulsus in mortalibus declinationibus.* Atque tot sunt, quæ optimas crises significant, easque, ut dictum est, fideles atque certas, qui- bus certa quidem salus perpetuo promitti ægrotis poterit. Quales ab Hipp. 3. Epidem. comm. 1. Ægr. 3. p. 1066. in illo, qui in Dealcis horto decumbebat, & in aliis fuere conspectæ; de illo ait: *Quadragesimo alvus pituitosa, alba, subcre- bra, dejecit, multum toto corpore sudavit, absolute est judicatus.* Et de Nicodemo ibidem, pag. 1108. Ægr. 10. Vigesimoquarto multam urinam, & albam reddidit, in qua multa subsidebant, sudor ei toto corpore copiose calidus emanavit, sine fe- bre judicatus est. Et de Pericle lib. 3. Epid. pag. 1102. Ægr. 6. etiam, qui fideliter per crisin fuit judicatus tertio: *Febris emollita fuit, urine multe & con- coctæ, in quibus multum subsidebat, nocte quievit.* Quarto circa meridiem sudor prorum-

Ex loco,  
per quem  
fit excre-  
tio.

Ex levi-  
tate  
morbi.

Ex pul-  
sus.



prorumpit toto corpore multus & calidus, sine febre judicatus est, neque rediit. Et de Anaxione pleuritico, *ibid.* pag. 1104. Ægr. 8. Vigesimo septimo rediit febris, tussit, multa excrevit concocta, in urina multa subsidebant alba, desit sitire, dormivit, trigesimo quarto die sudavit, cessavit febris, in totum est judicatus. Atque de Heropytho, *ibidem*, pag. 1104. Ægr. 9. Jam vero circa diem octuagesimum cuncta remissa sunt, nihil tamen destitit, etenim urinae boni coloris, & copiosiores subsidentias habentes exierunt, deliriaque imminuta sunt. Circa diem centesimum alvus fuit turbata multis biliosis, durabantque diu multa talia, deinde dysenteria cum dolore, reliqua levia fuerunt, in summa febres eum reliquerunt, discessitque surditas. Centesimo est absolute judicatus. In his omnibus possunt omnia præcipua optimarum fideliumque Crisium signa pervideri, quæ esse diximus, coctionem manifestam ac exquisitam in excrementis, quæ juxta affectuum locos affectos considerantur, in statu morbi crises fieri, præindicareque ab indicibus vocatis diebus, in criticisque diebus conspici, excretionisque ideæ morborum respondere, hasque sequi aut febrium solutionem, aut manifestam imminutionem, cessare symptomatum molestias, quæ singula in iis ab Hippocrate conspectis crisisbus fuere observata. Coctionis manifestæ signum in Nicodemo fuit multa urina alba, in qua multa subsidebant; & in Pericle, urinae item multæ & concoctæ cum multa subsidentia; & in Anaxione, multa quæ tussi excrevit concocta cum urina optimam subsidentiam habente; & in Heropytho, urinae itidem melioris coloris, copiosiores subsidentias habentes erant. Quæ etiam coctio perfecta, in statu naturæ factas fuisse eas crises indicabat. In quibus quum crises in criticis diebus apparuerunt: tum videntur quoque antea ab indicatoriis præindictæ. Fuereque excretionis morbum illorum naturis convenientes. In eo etiam, qui in Dealcis orto, quod febris ejus fuerit ex missione biliosorum pituitosorumque crassorum humorum, ideo excrevit per alvum multa pituitosa, & sudore copioso tenues biliosi humores fuere excreti, & Pericles quoque sudore multo excrevit bilem, a qua in febrem delapsus fuerat, atque ita de aliis; quas omnes & allevatio, quum febris, tum symptomatum, fuit subsequuta: & hæc de optimis fidelibusque crisisbus, salutem certam ægrotis significantibus.

## C A P. X.

*De Crisis salutaribus, quæ tamen neque fideles, neque certæ perpetuo sunt.*

*Crisis imperfectæ & non certæ quando.*

Apparent vero Crises non raro bonæ sane, sed tamen quibus Medici perpetuo fidere minime debent, quæ hisce signis ab optimis fidelibusque distinguuntur, quippe, quod non cum exquisitæ coctionis signis; neque in statu morbi, sed in augmento; atque etiam, quæ non ab indicibus vocatis diebus fuerint indicatæ; neque in diebus decretoriis apparuerint, sed in intercidentibus, quos etiam intercalares & provocatorios appellari superius diximus, quod natura, non perfecta coctione, in iis cogatur pugnam cum morbo aggredi, ex qua raro optime morbus judicatur, sed plerumque imperfecte, & non tuto; & quemadmodum etiam (etsi appareant quædam coctionis signa,) non habent vacationes neque ideæ morborum, neque naturæ ægrotantis, neque ætati, neque victui antea factæ, neque anni tempori, neque cœli statui aut loco congruentes: demum, etiamsi omnia bona esse apparuerint, si ægroti facile vacationem non toleraverint, neque juventur, crisi huic non erit fidendum: & multo minus, quum ægroti pulsus meliores, quietiores, ordinatiores, ac vehementiores non habuerint. His quidem signis crises conspectæ non plane certæ dicuntur, etsi pleræque salutem ostendant; at cum laboribus, recidivis, & mala ægrotorum tolerantia, morbus judicant. Sed singula hæc signa diligenter consideremus, & primum de iis, quæ in augmentis morborum: quo tempore natura non plane morbum concoxit, sed cœ-



sed cœpit concoquere, paucaque apparuerunt coctionis indicia. Hæc sane inceptæ coctionis, nondum absolutæ, signa, in morbis non exitiis, bonam crisin pollicentur; sed tamen neque omnino certam ac fidelem, ex quo plerumque sanantur, at non absque recidivis, aut molestiis seu laboribus, ac longitudine. Quæ vero sanguinis profluvio fiunt, certiores & fideliores ceteris existunt; quum vel etiam in principio, nullis quidem conspectis signis coctionis, non incertam salutis spem aliquando sanguinis larga eruptio soleat polliceri. Cujusmodi fuerunt, quæ in *Pericle lib. 3. Epidem. Ægr. 6. pag. 1102.* in quo lienoso sanguis prima die e sinistra nare profluxit: & in *Virgine Abdera, ibidem, Ægr. 7. pag. 1103.* quæ in vestibulo templi habitabat, prima die menses fluxerunt, & rursus decima septima e naribus erupit, & ipsa vigesimo, etiam plurimo erumpente cum sudore sanguine, fuit judicata: eodem modo in *Metone, lib. 1. Epid. Ægr. 7. pag. 983.* quarta die cœpit crisis per sanguinem e naribus, quæ quinta die perfecte cum sudore ipsum judicavit, in quo non fuit recidiva, quoniam sanguis etiam post judicium erupit.

Quæ imperfecta crisis sanguinis eruptione clarius in *Heropytho* visa est, de quo Hippocr. in *3. Epid. Ægr. 9. pag. 1106.* ita habet: *Vigesimo multum deliravit, itemque sequentibus diebus. Quadragesimo multum ex naribus sanguinis erupit, menteque constitit magis, surdus quidem sed non perinde fuit, febres fuerunt remissæ. Proximis diebus ex naribus sanguis, & paullatim erupit. Circa diem sexagesimam e naribus quidem substerunt eruptiones, sed dextra coxendix admodum dolebat, febresque increverunt: at ille die centesimo tantum fuit perfecte judicatus.* Ex qua historia colligimus, Crises vel etiam per sanguinis excretionem, quæ ceteris aliis vacuationibus sunt fideliores & salubriores, nondum cum perfecta coctione, scilicet ante statum, apparentes, bonas quidem esse, sed infideles ac incertas, quibus non sit fidendum: verum ex his recidivas, longitudinemque morborum, laboresque Medici prænuntiare debent; plerumque tamen salutares existunt. At hæc in principio morborum, aut cum exitiali signo, si illuxerint, malæ erunt, quibus aut subito mors succedit, quippe in prælanguidis corporibus, aut post longum tempus, in robustis ac prævalidis, veluti contigit *mulieri*, quæ in mendacium foro decumbebat, *lib. 3. Epid. Ægr. 12. pag. 1080.* quæ plures crises ante mortem habuit in principio morbi, idest, nullis signis coctionis conspectis. Sed de hac accurate quum de exitiis agemus. Colligamus crises ante statum non esse omnino bonas & certas; quod Gal. hisce verbis expressit: *Esto igitur, ut in die decimaquarta spes sit fore statum, & aut ob morbi magnitudinem, vel motus velocitatem, vel propter ea aliquod aliud extrinsecum irritamentum crisis die undecimo anticipet, neque ipsam perfectam, neque omnino bonam: & postea dixit, siquidem morbus salubris sic inveniatur, ut neque ejus acumen neque magnitudo festinent, neque error aliquis circa ægrotum admittatur, status tempus crisis expectat: & hæc quidem optima crisis est; sit enim morbo jam cocto: si vero vel propter morbi magnitudinem, vel motus celeritatem, vel propter aliquod irritamentum ante statum crisis venire cogatur, tanto hæc crisis deterior erit, quantum statum anticipaverit.* Quod autem natura, etiam ante statum, ac vel etiam in principio aliquando, excernat, alias a nobis demonstratum est, interim enim nondum incepta humorum coctione, & aliquando incepta quidem, & demum ipsa perfecta: hoc tempore crises sunt optimæ: illæ sunt omnino perniciosæ: & in augmento, quo tempore, teste Galeno in *1. lib. de crisis cap. 8.* & in *primo de toto morb. temp. cap. 3.* incepta est concoctio, in morbo non mortali, bonæ, sed imperfectæ, & infideles: & hinc diximus alias Hippocr. & Gal. omnes excretiones in principio, & crudo omnino adhuc existente morbo, letales affirmare, & in augmento bonas dici, sed non certas, neque perfectas. Quas omnes Gal. in *libro tertio de Crisis cap. 7. cap. 12.* nec non & in *lib. 4. de presag. expulsib.* in hunc modum expressit, dicens: *Nam ea expellere, quæ molestant naturam, sæpe ante tempus convenit, quippe virtus ipsa est alienorum expultrix, quemadmodum in opere de naturalibus facultatibus, ante demonstratum est. Tempus autem coctionis post finem alteratorie facultatis*

Per sanguinis excretionem.

Ante statum.



*Quæ non  
in diebus  
decretoriis  
fiunt.*

*Quæ non  
recte ideæ  
morbi con-  
veniunt.*

*Nec mor-  
bum sol-  
vunt.*

*cultatis est*: tunc enim functionem obire, omnibus secundum naturam absolutis, ostendebatur, quum illa ab actione destiterit: verum ante perfectam coctionem interim, quæ obstant, amoliri cogitur: ut interdum, coctione jam absoluta, moratur adhuc, & lente, propter imbecillitatem, munus subit. Utramque autem in ventriculo clare licet contemplari. Instigatus enim coctionis tempus non exspectat, sed protinus etiam idoneum, cum eo, quod molestat, excernit, & ubi satis jam coxerit, interdum lente ac cunctanter superfluum, imbecillitatis vitio, expellit. Quare crises ante augmentum quibusdam, etsi non omnibus, signis coctionis conspectis, bonæ quidem dicuntur, non tamen fideles, & certæ, quibus nos fidere debeamus. Eodem modo et, quæ non in diebus decretoriis fiunt, incertæ existunt, morbi que, qui non in diebus iis solvuntur, reverti solent. In quibusdam vero intercidentibus, seu provocatoriis vocatis, eodem itidem modo crises non omnino bonæ neque certæ apparent, de quibus Hipp. in lib. 4. Aphor. 29. ait: *Quibus in febribus sexto die rigores fiunt, difficilis sunt iudicii.* In hac die virginem Larissæ sanguinis profluvio fuisse simul cum sudore judicatam, alias meminimus: & Gal. lib. 3. Epid. Aegr. 12. p. 1110. ait in 6. Epid. comm. 3. in tit. 19. aliquando bonas crises decima die fuisse observatas. Ex quo merito Hipp. dixit in 4. lib. Aphor. 61. *Febricitanti, nisi in diebus imparibus febris desierit, reverti solet.* Crises quoque, etsi cum quibusdam signis coctionis appareant, tamen cum vacationibus, morborum ideis seu naturis non congruentibus, numquam perfectæ, nec certæ esse poterunt. Exempli gratia, in adolescente biliosæ naturæ, morbo itidem bilioso laborante, anni tempore æstivo, per alvum, aut per vomitum, si pituitosum multum humorem excretum observaverimus, crisis, quod non congruat vacuatio ideæ morbi ac aliis, incerta ac infidelis erit, idem in febre pituitosa, si biliosum, & non minus si sanguis, hepate affecto, e nare sinistra, & liene, ex dextra copiosior profluxerit. Crises enim hæ non recte ideæ morbi conveniunt; propterea merito, quum aliquando bonæ, & aliquando malæ sint, infideles incertæque dicuntur. Addamus denique etiam hoc ipsum in his morbis significari, a quibus ægroti, etsi parum statim meliusculi visi sint, tamen paullo post recidunt, symptomata, & febres redeunt. Atque hæ sunt crises quidem bonæ, etsi non omnino bonæ, plerumque salutare sint, sed minime certæ, & fideles, nec perfectæ, neque perpetuo salutem prædicentes; quum aliquando ab ipsis ægrotos mori contingat. Sed huiusmodi iudicium confirmabitur signis, mortem significantibus, quæ si bona erunt, bonum quoque iudicium futurum dicemus, licet non perfectum, & forte non sine recidivis. Ceterum esset quoque agendum de bonis crisis per abscessus futuris, sed quoniam sat accurate agemus de iis, quum de prædictione ex abscessibus particularem sermonem instituemus, ideo lectorem lubens ad eum remittendum duxi. Nunc ad exitiales declinemus.

## C A P. XI.

### *De Crisis exitialibus cognoscendis.*

*Crisis  
perniciosa  
unde co-  
gnos-  
cuntur.*

*Ab excre-  
tionibus  
malis.*

**P**ERNICIOSÆ cognoscentur crises contrariis signis, quibus optimas internosci diximus, quæ sunt, quæ nullo coctionis signo conspecto, quippe in principio morbi, apparent, quo tempore natura quicquam boni numquam excernit; certioresque erunt, si in diebus decretoriis apparent: tertio ubi excretiones non respondeant ideæ morborum, uti superius dictum est, vel locis affectis, uti si in hepate inflammato sanguis exeat e nare sinistra, & e dextra, liene affecto, atque itidem utero affecto a naribus, & non per uterum perfluat. Addimus, si excretiones sint per se malæ, & exitiales, de quibus Hipp. in 1. Epid. sect. 2. pag. 945. lit. E. ait: *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra lederent.* Et paullo post: *ibidem, p. 954. inter E. & F. Paululum in fronte, & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus.* Et de iisdem in 3. Epid. pag. 1089. lit. E. *Sudores intempestivi, frigidi, multi perpetuo; copia urinarum non bonarum, colli-*  
quatio-



quationes malæ. Et in 1. lib. Epid. sect. 2. pag. 948. ante lit. H. de vomitibus: Sed & virulenta vomant, & ex his quidam subito moriuntur. Quare crudo plane existente morbo, in principio quippe morbi, quo tempore natura nondum coxit, crises non fiunt, nisi, ut superius docuimus, natura maxime a vehementia morbi, & celeritate irritata, ut cogatur aut statim sine pugna succumbere, aut pugnando cum morbo crisin faciat exitialem, qua, si virtus debilis sit, subito exstinguitur. Cognoscitur quoque hæc exitialis excretio, primo, si non respondeat morbi naturæ, & quum excretio per se sit prava, uti dictum est, aut una signa letalia conspiciuntur, qualia sunt ex urinis nigræ, turbidæ, cum nigris sedimentis, vomitus virulenti, & colliquationes alvi, quibus in peste, Romæ olim grassata, multos fuisse interemptos, Gal. in 3. Epid. scripsit; præterea extremarum refrigerationes non recalescentes, de quibus Hipp. Epidem. lib. 1. sect. 2. pag. 940. litter. G. Judabant semper, sed non toto corpore, multum extremitates frigebant, ut vix calorem reciperent. Frigidum per os expirare, respirare itidem per nares. Addamus quoque perniciosas has crises sæpius decipere Medicæ artis ignaros, quod ab ipsis crisis natura exstincta, ægroti melius quiescere videantur, & melius se habere, quum tamen ex pulsibus languescantibus, ac prioribus atque aliis, eruditi Medici exitium in foribus esse cognoscunt. De iis pulsibus Gal. in 3. de Crisibus ita habet: *Debiliior vero atque inordinatio, & inequalis est pulsus in mortalibus declinationibus, nam una cum aliis tunc calor febrilis expirat, atque hinc species melioris exoritur, deinde paullo post, vel quum ad levandum ventrem surrexerint, animi defectum incurrunt, & nonnulli pauco ac tenaci sudore effuso moriuntur, vel etiam sine surrectione.* Propterea nos dicimus, crises bonas ac salutare subsequi in ægrotis statum meliorem; nam vere quidem quietiores evadunt, quum symptomata morbi vel prorsus tolluntur, vel multum minuuntur: ita post exitiosas crises ægroti redduntur inquietiores, debiliores, & symptomata sæve augentur, ni statim exitium subsequatur; aut apparent quietiores & liberi magna ex parte a morbo & symptomatis, quibus gravantur, ex quibus artis Medicæ ignari putant ægrotos in melius evasisse. Ceterum his non est fidendum, & hoc est, quod Hippocr. in Aphor. sect. 2. Aphor. 27. dixit. *His, quæ non ex ratione levant, non oportet fidere, neque multum formidare mala, quæ præter rationem eveniunt.* Plurima enim talia stabilia non sunt, neque multum durare & permanere consueverunt. Sed hanc falsam allevationem cognoscemus, tum quod, ut ait Hippocr. ipsa stabilis non sit, neque diu bonus hic status duret, atque etiam quod, ut dictum est, ægri languidiores aut non robustiores, & pulsus debiliores, inæqualiores, atque peiores evaserint; unde perfectas crises continuo exitium sequitur, veluti imperfectas mutatio in pejus. De iis Hipp. in Epidem. lib. 1. Epid. Ægr. 9. pag. 985. de Critone ita habet: *Secundo tumor toto pede & ad talum subrubeus cum contentione, pustulæ nigræ, febris acuta, valde insanivit: dejectiones crebræ, biliosæ, periit postridie quam ægrotare ceperat.* Et de muliere Dromedai, ibidem, Ægr. 11. pag. 987. *Sexto die mane superriguit, cito percaluit, toto corpore sudavit, extrema membra frigida, deliravit, spiritus magnus, & rarus.* Paullo post: *Convulsionem a capite ceperunt. Subito obiit.* Et in tertio Epidem. Ægr. tertio, p. 1098. de Pythone, qui supra Herculis fanum decumbebat: *Decimo mane sine voce, multum frigus, febris acuta, multus sudor, obiit.* Nunc etiam de crisis malis & perniciosis, quæ imperfecte ad interitum judicant, quippe a quibus in pejus fit mutatio, tamen ægroti non subito intereunt, hocque evenit, ut vires prævalidæ contra morbum strenue pugnent, & ut in exitialibus perfectis unica vice pugnans natura, præ imbecillitate, morbo succumbat, ita robustam cogitur morbus iteratis vicibus, quod unica pugna non cedat, pugnando superare. Propterea virium magnum robur facit crises exitiales imperfectas, veluti minus robur perfectas: quo natura subito in pugna vincatur. Virium itaque magnum robur signum erit in exitialibus morbis crisis futurarum imperfectarum. Eadem notæ erunt imperfectarum, & perfectarum, hoc excepto, quod imperfectæ fiant plerumque cum incepta aliqua humorum coctione, ita ut

Ex pulsibus.

Ex falsa allevatione.

Vel a Morbi in pejus mutatione.

Ex virium magno robore.

potius



Ex coctione  
ne incepta  
& non  
perfecta.

potius in augmentis fiant, quam in principiis, & non absque aliquo signo coctionis; veluti si alvi excrementa fuerint liquida, & postea parum incrassentur, sed tamen inæqualiter, ita ut si hac die crassiuscula apparuerint, altera rursus liquida; & quod ad urinas, quum aliqua sit in sedimento bona mutatio, vel in colore; vel in contentis, quæ tamen non sit stabilis, sed statim redeat ad solitam cruditatem. In perniciosis itaque morbis, vires robustæ & validæ huiusmodi imperfectas crises multas futuras præindicare solent, antequam moriantur ægroti, & præsertim, ubi quædam coctionis præludia apparuerint. Nam qui fieri potest, ut natura robusta, in morbum agens, aliqua levi coctione ipsum non mutet? necesse est enim morbum aliqualem a natura pati. Hinc in morbis letalibus non raro in excrementis, præsertimque in urinis, solent videri quædam signa coctionis. Nosque sæpius in pestiferis, aliisque febribus perniciosis, urinas vel tenuissimas, rufas, melioris coloris, & crassiores factas, & crassas turbidasque ante exitum claruisse, sedimentumque aliquando habuisse, vidimus. Sed hæc præludia coctionis neque augentur, neque stabilia sunt, statim enim mutantur in pejus: & hoc est, quod nos monuit *Hipp. Aphor. 27. sect. 2.* ut dictum est; his urinarum aliorumque excrementorum præludiis coctionis, Medicos fidere non debere, hæcque cognosci ait *Hipp.* quod stabilia non sint, neque diu durent. Ad damus, quod ex praxi didicimus, quum in morbis apparent crises cum iis præludiis coctionis, vel etiam absque letali aliquo signo, & febris perseverat, præludique coctionis non augentur, signa letalia esse expectanda; quando illud nobis argumento sit, naturam propter magnas vires se diu sustentare, & servare, tamen quicquam morborum causarumque non posse superare, proinde longo tempore morbo oppugnatam, marcescere, succumbere, atque extinguî, est necesse. Quod proxime *Patavii*, una cum *Alexand. Massaria*, & *Hieronymo Aquapendente*, Medicis celeberrimis, in *Marina Teupola* Serenissimi Ducis *Grimani* nepote, juvene quidem sanguinea, & moribus vere clarissima, *Matthæo Mauroceno*, juveni clarissimo nupta, observavi. Hæc enim ex abortu in febrem continuam ardentem incidit, quæ incepit cum gravissimis symptomatis, quippe dolore capitis punctorio vehementi, perpetuis fere vigiliis, vertiginoso affectu, siti intensa, & perpetuo jactatione corporis, summaque inquietudine, quæ omnia cum urinis crudis mortem subito minabantur; tamen ipsa morbo magnis viribus reluctata, etsi natura numquam quicquam morbi superare potuit, primo sanguine, tum urinis crassis, obscuris, rubris, habentibus sedimenta crassa, e nare sinistra erumpente, una cum vomitu, & per alvum rejectis copiosis excrementis pituitosis admodum lentis, & biliosis, interim porraceis, interim æruginosis, itemque sudore copioso, fuit judicata; a qua tamen neque alvi excrementa, quæ perseverarunt usque ad exitum, neque urina probam umquam coctionem fuere affecuta; neque minus, etsi sanguinis e naribus excretionem, & vomitibus, ac vel etiam aliquando sudoribus sæpius fuerit judicata, & exinde videretur satis allevata; tamen numquam, ut dictum est, excrementa illa probam concoctionem habuerunt, etsi aliquando viderentur, aliqua scilicet die, meliorem coctionem accepisse, tamen illa concoctio per diem, nec plus, perseverabat, rursusque redibant excrementa ad priorem cruditatis gradum, quo factum est, ut dixi, clarissimam juvenem, propter maximas vires, diu cum morbo pugnando plures crises imperfectas habuisse, quas ego perpetuo malas esse ac letales prædixeram; quod nimirum coctiones in excrementis inceptæ numquam a natura augerentur, atque quod numquam immunis febre remaneret. Sed jam morbo ingravescente, viribus tandem resolutis, post multas imperfectas crises, obiit.

Hanc lubens historiam adjunxi iis, quæ de his crisis nobis fuere adnotata, ut clarius studiosi assequantur, quomodo debeamus crises magis imperfectas letalesque præcognoscere, quibusque signis nobis innotescant; quæ sunt: quod morbo vel omnino existente crudo fiant, vel cum principio quodam concoctionis; tertium, quod illa præludia concoctionis numquam augeantur, & non durent, inæqualiterque etiam appareant; quartum quod numquam febre ægroti prorsus liberentur.



liberentur: atque hoc est, quod Hippocr. in secundo Epidemior. sect. 1. pag. 999. sub lit. E. vocavit iudicatorium non judicans, quod aut, ut Gal. docet, est difficilis iudicii, quippe nullo prælucente signo letali; aut letale, ubi una cum aliquo exitiali signo appareat. Quintum addimus, has quoque crises ab excretionibus, judicari seu cognosci, quæ aut sunt immoderatae & nihil juvant, aut sunt paucæ, non respondentes noxiorum humorum quantitati excernendæ, de quibus Hippocr. in 1. 1. Epidem. sect. 2. pag. 946. lit. G. ita habet: *His succedebant abscessus, aut majores, quam ut ferre possent, aut minores, quam ut prodesse quicquam, sed statim redierunt, & deteriores evaserunt.* Et ab excretionibus sudores, aut multi aut pauciores, de quibus itidem Hippocr. ibidem pag. 945. lit. E. *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra laderent.* Et ibidem, sect. 1. pag. 940. lit. G. *sudabant semper quidem, sed non toto corpore.* Et postea, ibidem, sect. 2. pag. 934. inter E. & F. *Paululum in fronte & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus.* Itidem malæ sanguinis excretiones, de quibus Hippocr. ibid. pag. 944. ante lit. F. etiam dixit: *Hic sanguis de naribus, nisi paucis, & admodum paucus erupit.* Et postea: ibid. pag. 951. lit. E. *Nam Philiscus quidem Epamenon, & Silenus, quibus parum quarto die, & quinto, ex naribus stillavit, mortem obierunt.* Et de dejectionibus malis: & ibidem sect. 1. pag. 940. lit. G. *Alvi turbatae erant, biliosæ paucis, meris tenuibus mordacibusque, & frequenter desidebant.* Quales vidi in Guadagnina mea uxore dilectissima, cum febre ardente, quæ tunc extincta est. Alvi itidem colliquationes, de quibus etiam in 3. Epid. p. 1086. inter B. & C. *Unoque verbo, quot longis morbis, vel acutis tenebantur, ventris vitio omnes præcipue mortui sunt; & sic de aliis.* Demum vacationes omnes morbi ideæ non respondentes; quippe veluti in pituitosis meræ biliosæ, & e contrario, de quibus nuper satis accurate egimus, aut locis affectis non respondentes; ut quando uterus laborat, si sanguis e naribus erumpat, aut si hepar e sinistra, & si lien ex dextra. Demum distinguuntur ex crises imperfectæ a perfectis, quod imperfectæ fiant nullis conspectis signis coctionis, atque viribus minus robustis. Ex quo merito, quum natura nequeat quicquam morbi alterare, & concoquere, sed statim magno morbo, quod magnis viribus non constet, prima pugna succumbat. Perfectæ vero fiunt in corporibus robustissimis, quæ non semel, neque bis, sed pluries morbis oppugnata, & nonnisi spatio temporis superantur, quo tempore aliquid contra morbum etiam agentia, ipsa paululum alterant; hinc quædam solent conspici coctionis vestigia, licet levia, quæ tamen nedum non augentur, sed neque diu durant. A salutaribus vero etiam distinguuntur, eo quod ipsarum coctionum augeatur, neque, ut dictum est, diu, si quod vestigium coctionis appareat, durat. In salutaribus enim præterquam, quod manifestiora signa coctionis appareant, etiam in dies magis augentur, & stabilia videntur, atque in his quoque ægri in melius mutantur, febre aut omnino relinquuntur, aut magna ex parte liberantur. Sed unum harum exitialium imperfectarum cricum proprium esse diximus, quod non nisi in robustis corporibus fiant. Cujus veritatis exemplum nobis esse, ad id quippe cognoscendum accommodatissimum, illius mulieris historiam, quæ in mendacium foro decumbebat, quæ juvenis & robustissima, ante exitium, plures hujusmodi pugnas a maximo morbo, & crises ob virium robur, etsi quicquam morbum alterare non posset, sustinuit, de qua in lib. tertio Epidem. pag. 1080. Ægr. 12. Hipp. ita habet: *Mulierem, quæ decumbebat in mendacium foro, primo enixam cum dolore masculum corripit ignis. Initio statim sitibunda, cor illi dolebat, fastidiosa, lingua arida, venter turbatus tenuibus, paucisque, non dormivit. Altero die aliquantulum riguit, modicus secundum caput, & frigidus sudor. Tertio cum dolore deiecit alvus cruda, multa, tenuia. Quarto subriguit, omnia irritata sunt, insomnis. Quintum diem laboriose transegit. Sexto eadem erant, alvus reddidit humida, copiosa. Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum, frigus partium extremarum, nec redibat illi calor. Iterumque nocte superriguit, extremitates calorem*

Ex vacationibus morbi ideæ non respondentibus Crises imperfectæ quomodo a perfectis distinguuntur.



non recipiebant, non dormivit, nonnihil deliravit, statimque ad mentem rediit. Octavo circa meridiem rediit calor, sitibunda, comatosa, vomuit biliosa, pauca, subflava. Nocte graviter se habuit, nihil quievit, multum affatim minxit inscia. Nono omnia fuerunt remissa, sub vespere comatosa, aliquantulum superriguit, vomuit amara, biliosa. Decimo rigor, febris exacerbata est, nihil dormivit. Mane multam, in qua nihil subsideret, reddidit urinam. Extremæ partes receperunt calorem. Undecimo virulenta, biliosa vomuit, non multo post riguit, rursusque extremæ partes frigescebant. Sub vespere rigor, sudor frigidus, multum vomuit. Nox gravis fuit. Duodecimo vomuit multa, nigra, fetida, singultus multus, sitis laboriosa. Tertio decimo nigra, virulenta, multa vomuit, rigor circa meridiem. Quarto decimo die sanguis de naribus. Defuncta est. Annum ætatis agebat circiter septimum decimum. Dignus fuit hujus mulieris casus, ut ad cognoscendas crises letales imperfectas a nobis accuratius audiretur; nam omnia signa exitialium imperfectarumque cricum, quæ nuper a nobis producta sunt, in hoc casu facile recognoscuntur. Atque hæc de cognoscendis exitialibus: superest, ut ad cricum species, aut modos etiam exacte cognoscendos descendamus, quod scitu certe est dignissimum.

## C A P. XII.

*De cognoscendis crisis, quæ per abscessus, & quæ per excretionem sunt futuræ.*

**P**LURIMUM facit ad præsagium salutis vel mortis specialis cricum cognitio, nimirum, an eæ fiant per aliquem abscessum, an per aliquam excretionem. Itaque in primis eas crises indicabimus, quæ per abscessum fiunt, & deinceps illas, quæ per humorum excretionem. At quum nomen abscessus sit æquivocum multis diversis competens, hoc ipsoque nomine multa diversa intelligat Hippocr. propterea hæc omnia distincte sunt cognoscenda. Abscessus nomine Hippocrates aliquando intelligit humoris translationem de una parte corporis in aliam. Hæcque abscessus vocat per effluxionem, de quibus in 2. Epidemiorum, Sect. 1. pag. 1002. inter B. & C. ait, optimos esse, qui per effluxionem fiunt, cujusmodi est sanguis e naribus, pus ex aure, sputum, & urina. Quomodo dysenterias, lienterias, tenesmodos, sudoresque, abscessus dixit. Aliquando per abscessum intelligit suppurationem, de qua in Prognosticis pag. 39. lin. 1. dixit, tumores in ventre minus faciunt abscessus, quam in præcordiis, teste enim Galeno ibi suppurationem intellexit. Tertio intelligit humoris decubitus ad aliquam corporis partem, quo vel dolor & tumor aliquis concitetur. Quomodo nos dicimus, proprie magis abscessus nomine intelligi omnia cutis vitia, & præsertim, quicquid sub cute a causa interna humoris erumpit, quales sunt omnes tumores. De crisis itaque per abscessus, seu per cutem, seu per tumorem aliquem futuris, quæ fiunt, ubi humores abscedunt ab internis ad cutem, quam aut maculis afficiunt, aut in tumorem levant, nunc sermo a nobis instituitur.

*Abcessus quid.*

*Crisis quæ per Abscessus fiunt quomodo cognoscuntur.*

Pro qua re assequenda in primis videndum erit, quænam crises per abscessus, & quænam per humorum excretionem fiant. Hoc vero facile cognoscemus, quum recte humorum in corporibus inclinationem cognoverimus, utrum inquam humores transmittantur tantum de parte ad partem, an præterquam quod transmittuntur; etiam foras excernentur per meatus, vacuandis humoribus destinatos. Hoc modo crises per excretionem; & illo per abscessus fieri dicimus. De quomodo cricum Gal. in lib. 3. de Crisibus ita scripsit: Summatim enim nihil aliud oportet considerare in modo crisis, præter naturæ inclinationem, quam manifeste ostendit Hipp. in Prognosticis, pag. 45. & 46. partim quidem oris ventriculi morsum, atque rigorem memorans, in quibus vomitus subsequitur; partim spirandi difficultatem, & oculorum alucinationes, in quibus profluvium sanguinis e naribus expectatur; ac præter ista distinguens de urinis, & alvi excrementis, in quibus inquit Progn.



pag. 43. lin. 9. & seq. Si neque biliosa fuerint alvi excrementa, neque facile solubilia, & impermixta, neque urina multa valde, & multam habens subsidentiam. Si quid enim tale fuerit, manifestum est, quod huc repit aegritudo, & per ista expurgatur; quum vero huc non repit, & protrahitur morbus, cum signis tamen salubribus, futurum abscessum expectare oportet. In tertio vero Prognost. Galen. scribit, morbosa calidioribus humoribus cum ægri viribus vehementioribus per excretionem judicari; atque his contrarias esse affectiones, in quibus facultas debilis est; & humor frigidus, quæ nec excretionem nec abscessum desistunt; sed hæc aut corrumpere ægrum, aut perquam longo temporis spatio vix coqui observamus. At humores calidi non egent facultate valida, ut abscessus fiant, veluti frigidi, qui non nisi a robusta vi moventur ad abscessum. Ex quibus præter crisis modum ex humorum inclinatione cognoscendum, quippe ad abscessum inclinatum iri morbos, ubi neque signa vomituum, neque hæmorrhagiæ, idest, sanguinis fluxus, neque alvi defectionum, neque sudorum, neque urinarum copiosarum apparuerint; etiam hoc itidem ex virium magnitudine, & humorum morbus foventium natura, conjici poterit: ex humoribus enim calidioribus facilius excretionem, abscessus vero, ubi ad excretionem natura nullam habebit inclinationem, neque hi opus habent validioribus viribus, quum suapte natura facile parte ad partem moveantur, & decumbant, crudi vero ac crassi plerumque in corporibus robustis, si longius morbus protrahatur, absque signis exitiæ in abscessum aliquem decumbent. De his Galen. in 3. Prognost. comm. ita habet: Hos igitur assolet natura in partem quamdam ignobiliorem expellere, quoties per excretionem corpus nequeat. Sæpe enim definitum jam est, ut humores calidiores tenuioresque paratissimi sint ad excretionem, crudis vero & crassis aut per abscessum, aut per concoctionem natura medeatur. Sed age signa modo dicamus, quibus futuros abscessus in morbis præscimus. Galen. in lib. 3. de Crisi. cap. ult. scribit in morbis acutis & calidis, si crisis fiat primis periodis, excretionem sperandam esse; ac si morbus fuerit diuturnus & tardus, atque urinæ fuerint longo tempore tenues & crudæ, abscessum futurum. At hæc non satis sunt ad abscessus prænoscentes; plura enim addi est opus: & primo, quod morbus habeat signa salutaria, corporaque viribus satis consent. Quum dictum sit, debilem facultatem non posse crudos crassosque humores movere ex visceribus ad partes ignobiles, ad quas decumbentes humores abscessus faciunt. Quod morbi, longi, & tardi ab humoribus crassis & crudis foveantur, satis liquido constat, quodque hi quoque humores non facile, vel etiam a robusta natura, moveantur ad excretionem, ex Galeno dictum est, quapropter necesse est, ut aut ægrotum corrumpant; aut, si convalescitur sit, ut excretis ad aliquam partem ignobilem abscessus fiant, vel paulatim concoquantur; tametsi hoc ipsum, ut per concoctionem medeatur, teste Galeno, excretio quædam est, quæ per urinam magna ex parte lapsam fit, raro per alvum.

Signa vero futuri abscessus Galen. hisce verbis complexus est, dicens: Si vero ad abscessus convertuntur, communia quidem omnium indicia sunt, salutariter se habente ægro, quod neque morbus solvatur, neque urina multa, & multam habens subsidentiam, sed cruda & tenuis appareat. Quæ ex Hipp. accepit, in secundo libro Prognost. pag. 43. lin. 7. A seq. text. 26. ita habente: Considerandum est in hunc modum: si febris detinet, & dolor non desinit, & puris excreatio non excernitur ex ratione, neque biliosæ fuerint alvi defectiones, neque solutiones, at sincere, nec urina admodum multa crassa, ac plenius obtineat sedimentum, promittitur vero ab omnibus aliis signis salutare, his tales fore abscessus sperandum est. De urinis abscessus significantibus in secundo Prognost. p. 40. lin. 48. & seq. textu trigesimo-quarto ait: Quicumque autem mingunt urinam tenuem ac crudam multo tempore, si quidem alia ipsis signa salubria affuerint, his abscessum expectare oportet, ad loca, quæ sub septo transverso sunt. Idem fere & in libro tertio, pag. 45. lin. 38. & seq. ita legitur: Si qua febris prorogatur, salvo affecto homine, nec dolore detinente aut ob aliquam inflammationem, aut ob aliquam causam evidentem, expectari oportet abscessum cum tumore aut dolore, qui in articulos maxime inferiores decumbat.

*Abscessus  
quibus signis  
in morbis  
præviden-  
tur.*



Galenus ait, spem esse futuri abscessus, ubi febris neque propter aliquam partem affectam curatu difficilem, neque propter commissum aliquem errorem prorogatur; necesse enim est ex crassis crudisque humoribus, quos sæpe natura solet ad ignobilem partem e visceribus protrudere, febrem prorogari. De quibus in libr. 4. Aphor. 44. dixit: *Quibus adsunt febres longæ, iis tubercula, aut dolores circa articulos fiunt.* Quare ubi febris ultra diem vigesimum prorogatur, teste Hipp. in tertio Prognost. pag. 45. lin. 46. text. 25. quum dies vigesimus sit terminus acutorum morborum, in morbo quidem salutari, & urina tenuis, & cruda, longo tempore mingatur, converti ad abscessum morbum sperare possumus, eoque magis, ubi humoris alicujus crassi purgationem subsequatur; solvitur enim morbus. De quo nos Hipp. in 4. Aphor. 74. commonuit, ita dicens: *Quibus spes est in articulis fore abscessum, liberat eos ab abscessu urina multa, & crassa, & alba, qualis in febribus, cum lassitudine, quarta die, quibusdam fieri incipit.* Unum videtur necessario cognoscendum, quippe, quibus signis morbum esse salutarem cognoscamus. Quod Hipp. in lib. 3. Prognost. pag. 44. lin. 25. & seq. text. 10. ita habet: *Qui enim convalesciturus est, facilius spirat, sine decore agit, noctu dormit, & alia signa securissima habet.* Quare hæc erunt signa communia abscessus futuri; propria vero, quæ in partibus aut supernis aut infernis futuros denotent. Hipp. in 2. Prognost. pag. 43. lin. 14. & seq. text. 62. ita est complexus: *Abscessus consistunt hi in locis infernis, quibus circa illa inflammatio fatigat, illi in supernis, in quibus illa molliora, & sine dolore persistunt. Si vero aliquandiu spiret difficulter, sine aliqua alia causa desinet.* Quæ Galenus in tertio de Crisibus cap. ult. etiam docuit dicens, abscessus sperandos ad loca inferiora, quibus circum præcordia, aliquid inflammationis atque caloris affuerit; & ad loca superiora ubi repunt, præcordia mollia perpetuo esse ac sine dolore, & eger ad aliquod tempus anhelitum habebit difficilem, sine occasione manifesta, & postea cessabit.

*Loca ad quæ Abscessus futuri quomodo cognoscuntur.* Sed particulatim locorum, ad quæ futuri abscessus fiant, signa paullo post hinc verbis expressit Galen. dicens: *Propria vero (ubi morbus non fuerit valde diuturnus) si subita difficultas anhelitus laboranti superveniens, mox quiescat, eamque gravitas capitis ac dolor subsequatur, gravis somnus ac surditas, huic in glandibus post aures necesse est abscessus fieri. Si vero morbus jamdiu duraverit, neque ullum ex his signis affuerit, sed in aliquo ex locis inferioribus, vel gravitas, vel tensio, vel inflammatio, vel dolor apparuerit, huic abscessus ad partes inferiores est expectandus.* Auctor vero Prorrheticorum in lib. Prorrh. text. 168. de parotidibus ita habet: *Somnus gravis cum dolore capitis, & surditas statim adveniens sunt signa parotidum.* Sed longe plura ibi de ratione futuras parotidas prædicendi scribuntur, quæ brevitati studens omitto; atque enim, quod, ubi de prædictione a parotidibus ex proposito agemus, hæc omnia longe accuratius adducere cogemur. Atque hæc de crisis per abscessus futuris dicta sint. Nunc de cognoscendis crisis, quæ per excretionem fiunt, agendum, quippe quæ, aut per fluxum sanguinis, aut per vomitum, aut per alvi dejectionem, aut per sudorem, aut denique per urinam fiunt. Exordimur vero ab iis, quæ sanguinis eruptione fiunt.

## C A P. XIII.

*De prædicenda crisi per sanguinis eruptionem, seu fluxum.*

*Crisium species unde cognoscuntur.* **J**AM descendimus ad cognoscendas crisis species, quæ humorum excretionem observantur, quæ quidem cognoscuntur a constitutione temporis, ægri natura, morbi specie, motu atque naturæ humorumque inclinatione. Diximus superius ex temporis constitutione crises indagantes, & ægri natura, morbi specie, & motu morbi, scire posse crises, quæ per excretionem, & quæ per abscessus futuræ sunt. *Crisis quales future unde noscuntur.* Nunc dicemus, quo natura, & humores inclinabunt, eo crises fieri necesse erit, ut docuit Galen. in lib. de Crisib. cap. ult. Duplex vero quum sit ipsorum inclinatio, una ad interiora, atque altera ad exteriora; ad exteriora ubi inclinaverint humores,



mores, crises aut per sudorem, aut per hæmorrhagiam, idest, sanguinis fluxum fient, quæ nobis innotescunt ex pulsuum & hypochondriorum observatione. Ad interiora vero humoribus natura habentibus inclinationem, crises fient aut per vomitus, aut per dejectiones, aut per urinas, aut per hæmorrhoidas, aut per menses. Sed age, agamus primo de his crisis, quæ per hæmorrhagiam seu sanguinis fluxum, seu eruptionem fiunt. Hæ enim ceteris videntur anteferendæ, quod sæpius morbos acutos judicent, tum fidelius, ac certius perfectiusque. *Crises quæ nam per hæmorrhagiam.* Plures etenim fuerunt, qui sanguinis hæmorrhagia seu eruptione larga e naribus se re liberati, etiam si tuta signa non haberent, quod Hipp. in *Metone lib. 1. Epid. Ægr. 7. pag. 943.* vidit de quo Galen. *Epidem. 3. text. 24.* ait: *Largæ de naribus eruptiones liberant fere; sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & iudicatus, & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberent.* Quare ab ipsis exordiamur, venemurque signa, quibus futuræ sanguinis excretiones, seu eruptiones e naribus innotescant: statuamus itaque febrem ardentem, vel synocham, aut simplicem, aut cum alicujus visceris inflammatione, in qua, propter ipsius magnitudinem, & celerem & fortem motum ac calidam naturam, concurrentibus calidiore ægroti natura, victus & ætatis temperamento, annique constitutione calida, æstivo anni tempore, itemque, loco calido, crisis per excretionem est speranda, si per sanguinis hæmorrhagiam erit futura, proculdubio omnia aderunt symptomata, quæ sanguinis copia concitabit, a venis ipsis, e quibus ad caput fertur, omnibus in locis permeabit: hinc fit, quod si per naturalia membra ad caput feratur, ægroti in primis repente in tensionem hypochondriorum incidant, & aliquando in difficilem, propter ipsorum distensionem, respirationem: sed hæc sequitur tensa hypochondria; veluti si per membra spiritalia vocata, seu respirationi destinata, sanguis transeat repente, in inspirandi difficultatem veniunt, quibus tamen cito liberantur, utpote sanguine ad caput perveniente, in ipsoque symptomata concitante, exindeque partes infernæ liberantur; itaque caput gravatur, dolor, & prius aliquid in collo tendi sentitur, aut in sincipite aurium tinnitus aliquando sentiunt, & aliquando surditatem; oculorum visio hebetatur, obscuratur, aut splendor oculis obversantur, facies rubescit, scilicet oculi, genæ, atque nares. Atque hæc erunt hæmorrhagica signa, quibus præcognoscimus & prædicemus crises per sanguinis eruptionem e naribus. Quæ omnia Hippocr. quasi divina mens loquens, hisce verbis in *primo Epidem. sect. 2. pag. 948. sub finem,* est complexus: *In ardentibus autem ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit. Et in libro tertio Prognosticorum, pag. 44. lin. 34. & seq. ex Galeni sententia dixit: Capitis dolores vehementes, & continui, cum febre, si quod in indiciis exstiterit exitiosis, integre letales sunt. Si vero ex iis, quæ didicisti, de ægro tamquam convalescente quicquam speres, a principio quidem ad septimum diem sanguinis e naribus fluorem expectato; procedente vero tempore id quidem etiam; pus vero erumpet e naribus aut auribus in salutem ægri. Si vero ad vigesimum extendatur diem doloris accidens in capite, tunc etiam sanguinis fluorem expectabis varius, magis vero suppurationem, aut abscessum ad inferas sedes expectato. Sed per illud tempus, quo sanguinis fluorem expectabis, augebit tibi expectationem, si in temporibus ac fronte dolor vehemens perseveret. Magis autem expectari sanguinis oportet eruptionem in junioribus triginta quinque annis, in senioribus suppurationem.*

Quæ hæmorrhagiæ futuræ signa clarius postea expressit, in *3. Prognost. pag. 46. lin. 15. & seq. text. 23.* dicens: quibus vero per talem febrem dolet caput, & pro tenebris ob oculos effusis hebetudines subeunt oculorum, ac splendor obvertitur, & pro oris ventriculi morsu, circa hypochondrium, aut læva parte, aut dextra, aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione; sanguinem de naribus in his fluere, pro vomitione expectandum est. Magis vero & hic in juvenibus sanguinis fluorem expectare oportet. Agentibus vero trigessimum annum, aut etiam senioribus, minus; sed vomitionem in talibus expectari oportet. His signis alia ad-

*Hæmorrhagiæ futuræ signa.*



duntur scripta quum in Prorrheticis, tum in Coac. præf. in lib. enim 1. *Prorr. text. 135.* ita habet: *Capitis affecti gravitate & sincipite dolentes, pervigilesque, sanguinem profundunt, tum alias, tum si quippiam in cervice tendat. Ibid. text. 136.* Qui pervigilaverint repente, cum inquietatione quadam, sanguinem profundunt tum alias, tum si quippiam (ut melius in Coacis præf. Coac. 111. text. 32. legitur) fluxerit ante cervicis dolores. Lib. 1. *Prorr. text. 137.* Nec non impense rubri oculi sanguinis eruptionem ostendunt. Et postea *ibid. text. 143.* Per ea, quæ caput concutiant, & quæ sonitum faciunt, sanguinem per nares profundere sperandum est. *Ibid. text. 144.* Ventrìs quoque palpitaciones (idest ex Galen. pulsus arteriæ spinam perreptantis) cum hypochondrii tensione sublonga & tumente, sanguinis indicant eruptionem. *Ibid. text. 147.* Et hypochondrii tensio cum capitis gravitate, & surditate, & quæ splendores perturbant, sanguinis denuntiant profusionem. Et in Coac. præf. *Text. 142.* hæc etiam leguntur: *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis. Et in 3. lib. Coac. 111. sect. 1. text. 17.* Qui e pervigiliis anxietate repente capiuntur, sanguinem profundunt e naribus, tum alias tum si quid antea effluxerit. Et in lib. 4. *Ib. 131. text. 26. 27.* In febre ardente aurium sonitus superveniens cum obscuracione visus, & gravitate in nares incumbente, vehementem insaniam firmamque denuntiant, nisi largiter perfluat sanguis e naribus. Et Coac. 165. lib. 5. *Pulsationes in capite, sonitus aurium, profluvium sanguinis signant. Ib. 168.* Et qui gravitate capitis laborant, dolentque sincipite, vigiles, sanguinem e naribus fundunt, tum alias, tum si quid tendi in collo sentiant. *Ibid. 195.* Et quibus surditas, cum capitis gravitate & hypochondrii tensione, & ad splendorem oculi perturbatione, profluvium sanguinis significatur. Atque hæc sunt, quæ de signis hæmorrhagicis quum in libris Epidemiis Hipp. tum in Prognosticis, & in Prorrheticis, atque in Coac. præf. nos colligere potuimus, a quibus nobis innotescant crises per fluorem sanguinis e naribus, quæ hæc erunt. In febribus ardentibus, ceterisque aliis acutis, vehementibus, & in præcordiorum inflammationibus, omniumque maxime hepatis atque lienis, non raro etiam in phreniticis: hos enim affectus præsertim sanguinis eruptiones judicant: vigiliæ repentinæ, & inquietudines sunt signa hæmorrhagica, sed tamen plerumque communia crifium futurarum; quibus quidem conspectis signis, crisis speretur, sed an per hæmorrhagiam, an per vomitum, & an alio modo, sit futura, ex propriis signis distinguetur: quod si, his conspectis, cœperit in die critico, vel hæmorrhagia, vel vomitus, vel fluxio alvi, vel sudores, vel alia evacuatio, forte poterimus ex iis signis conspectis similem excretionem prædicere. De quo in 2. Coac. *Text. 111. præfag. 40.* legitur: *Qui e pervigiliis anxietate repente capiuntur, sanguinem fundunt e naribus, tum alias, tum si quid antea effluxerit.* Galen. his duobus signis addidit capitis dolorem, ita ut in capitis doloribus vigiliæ repentinæ atque inquietudines sanguinem fluxurum significant, eoque magis, si antea fluere cœperit. Ex propriis vero signis est dolor capitis, sine quo raro soleat succedere hæmorrhagia. Ex quo merito, Hippoc. in Prognost. *Pag. 38. lin. 45. & seq. text. 22.* ait: *Accidit in prima circuitione jam sanguinis e naribus fluor, atque admodum juvat; sed requirendum est, num doleat caput, an hebetudines habeant oculorum, si quid enim horum fuerit, eo tendet.* In Epidemiis Lib. 1. *sect. 2. pag. 948.* sub finem, expressit temporum gravitatem, & in Prognosticis, *Pag. 44. lin. 34. & seq.* capitis dolorem vehementem; in Prorrheticis Lib. 1. *text. 135. & 137.* sincipitis dolorem, aliquando cervicis dolorem, & capitis gravitatem, & in Coacis præfagiis *Text. 142. 168. 195.* vehementem capitis dolorem, & capitis etiam gravitatem nominat, & dolorem sincipitis: addamus, qui hæmorrhagiam denotat, debere esse calidum, distendentem, ac pulsantem. Hocque est unum ex præcipuis signis, quæ ante hæmorrhagiam attendi debebant.

In Metone, in quo die quarto bis de nare dextra fluxit sanguis, in die tertia capitis gravitatem fuisse, Hippocr. in Epidem. Lib. 1. *Ægr. 7. pag. 983. text. 77.* notavit, posteaque auctam: & in Pericle, Lib. 3. Epidem. *Ægrot. 6. pag. 1102.* dolorem primo, & postea caput grayatum, præcessisse sanguinis eruptionem.

Hoc



Hoc signum vero, non proprium, sed commune ad sanguinis fluxum, & ad vomitum esse, Galen. in libro 3. de censibus cap. ult. statuit. Ceterum, qui vomitus præfagiunt, dolores mordaces esse, docuit. Addamus, neque perpetuo antecedere capitis dolores; sed sine aliquo gravitatis sensu, videtur impossibile fieri posse hæmorrhagiam, quum non possit multus sanguis in capite aliquam moram facere, absque quo caput gravetur: sed tamen aliquando copiosissimus sanguis repente ascendens, & erumpens, nullam aut obscurissimam gravitatem capiti infert. Hoc in febribus non acutis sæpe observatur. Quod mihi contigit, qui post quartanam febrem, quæ nondum fuerat resoluta, repente exspui, & per nares rejeci ad minus sanguinem sex librarum ponderis, quo quartana febris (quod est rarissimum) prorsus fuit judicata. Ceterum in acutis febribus raro fit, ut erumpat sanguis, non prægresso in capite aliquo vel gravitatis vel doloris sensu. Post dolorem capitis sequitur surditas, atque aurium tinnitus, quæ solent esse signa quoque hæmorrhagica.

In me ante illam copiosam sanguinis excretionem tinnitus fastidiosus in dextra aure præcessit. Quod signum notavit Hippocr. in *Prorrh. Lib. 1. text. 142.* & auctor *Coacorum præfagiorum*, Text. 194. Surditatem etiam ante hæmorrhagiam observari, quum in *Prorrheticis*, Lib. 1. text. 147. tum in *Coac. præf. Text. 195.* habetur. Quod signum vidit in *Virgine Abdera*, Lib. 3. *Epidem. Ægr. 7. pag. 1103.* atque in *Heropyto*, *Ibidem Ægr. 9. pag. 1106.* antequam erumperet sanguis. His quoque addimus pulsus venarum in capite, de quo in 5. *Coac. præf. Text. 142.* Quibus febricitantibus rubores in facie & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis. Micatio enim venarum & agitatio ferventis, & concitati ad exitum sanguinis indicium est. Addimus cervicis, & colli tensionem, de quibus ad hæmorrhagiam, auctorem *Coacorum præfagiorum* Text. 168. meminisse superius vidimus; adduntur in 3. *Prorrh. Lib. 1. text. 144.* ventris quoque palpitantes, forte pulsus arteriæ spinam perreptantis.

Sed nondum attigimus propria solius hæmorrhagiæ signa, sed quæ ad alias excretiones sunt communia. Nam dolores capitis, vigiliæ, deliria, capitis partium tensiones, surditates, tinnitus aurium, venarumque pulsus, sunt signa sane critica non uni, sed multis crisiarum speciebus communia. Sequuntur signa magis propria, quæ sunt hypochondrii vel dextri vel sinistri tensio, sublonga, (tumentem addidit auctor *Prorrh. Lib. 1. text. 144.*) quod tamen non perpetuo fit, sed aliquando mediis musculis, teste Galeno, a thorace ad pubis ossa pertinentibus, tensis: sed neque hæc hypochondriorum tensio perpetuo est hæmorrhagica, sed & quæ fit aut in dextro, aut in sinistro; quod signum Hippocr. in *Epidem. Lib. 1. sect. 2. pag. 948.* tum in *Prognosticis*, Pag. 46. lin. 15. & seq. hæmorrhagicum fecit. Plurimum enim facit, ad hæmorrhagiam prædicendam, respirandi difficultas repente si apparuerit. Quod Gal. in lib. 3. de Cris. cap. ult. ita expressit: Est etiam præcordiorum tensio sine dolore; nam & hoc non parvum indicium est sanguinis ad superiora tendentis, sicuti etiam difficultas anhelitus, nam & hæc sanguine transeunte in thoracem fit. Quum itaque (ut etiam ait Galen. in 1. *Epidem.*) in hypochondrii, aut dextra aut læva parte aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, sanguinis his e naribus profluvium expectandum; est enim impetus humorum in caput, hypochondrii sine dolore contentio, signum. Quod quidem si ei accidat, dolor inflammationem sequitur viscerum. Quando vero calore capitis, sursum sanguinem trahente, & jecore impellente, contentio fiat, sanguinis est expectanda eruptio. Non raro etiam fit, etsi sanguis per thoracem haud transeat, ex magna ejusdem sanguinis copia, tumescentibus hypochondriis, ut etiam ægrotus spiritu difficili labore. Feminam quondam Ægyptiam Cayri novi, quæ singulis mensibus sanguine menstruo, interceptis ad uterum viis, in caput sublato, per nares erumpente vacuabatur; quo tempore ascendebant, cum magna utriusque hypochondrii tensione, absque dolore, & cum difficillima respiratione, vexabatur. Adde, quod quum tensio hypochondriorum tum respirandi difficultas hæmorrhagica repente fiunt, atque paullo

Hæmorrhagia futura signa magis propria.



paullo post cessant, de qua Hippocr. in 2. Prognost. pag. 43. lin. 17. ait: Si vero aliquandiu spiret difficulter, sine aliqua alia causa desinet.

Post hypochondriorum tensionem, aliud signum est ex visu spectandum, namque Hippocr. in Epidemiis Lib. 1. Sect. 2. pag. 984. sub finem, scripsit, in iis, quibus per nares fluxurus est sanguis, caliginem oculorum fieri, & in Prognosticis, Pag. 46. lin. 15. visum hebetem habere, quo fit, ut caligo oculorum, hebesque visus hæmorrhagiam prænuntient. Galen. vero in lib. 3. de Cris. & de præf. ad Posthumum, ait: fulgoris motus oculis observari, quod humor flavus sit, atque obtusiores visus fieri, quoniam multus sanguis, & totus simul elatus ad superiora spiritus meatus obserat. Aliquando expavescunt ægroti ex quibusdam rubris spectris, ut juveni Romano, de quo Galen. in libro ad Posthum. meminit, contingit, cui antequam sanguis eruperit, ei rubri coloris serpentem per laquearia repentem supra lectulum ferri visum fuit, proptereaque ipsum expavisse, & e lectulo aufugere voluisse. Non raro etiam oculi involuntarie lacrymant ob fluxus sanguinis copiam, teste Gal. de quo signo Hippocrat. in 1. Epid. Sect. 2. pag. 956. lit. F. ait: Quibus in febribus acutis, atque adeo ardentibus, spontaneæ effluant lacrimæ, his est ( si quidem reliqua non sint exitialia ) e naribus sanguinis eruptio expectanda. Qui incommode habent, his non sanguinis eruptionem, verum portendunt mortem. Quare cum aliis signis in acutis febribus, si reliqua salutaria sint, involuntariæ lacrymæ hæmorrhagiam prænuntiant, quod Galen. in lib. 3. Prognost. com. 33. docuit, atque in sexto etiam Epidem. confirmavit.

Hæmorrhagie futura signa propria.

Nos vero de hoc signo in proximo libro satis accurate scripsimus. Nunc ex signis explicatis quasi ad hæmorrhagiam accessimus, quæ tamen non videbitur, neque fiet etiam, ni prius facies rubore suffundatur; quod sane signum est necessarium, numquam enim absque hoc sanguinis eruptio fit. Faciei enim partes omnes & præsertim prope nares positæ, rubræ coloratioresque apparent, ex præsentia inquam sanguinis, in Prorrh. Lib. 1. tex. 137. legitur, oculos impenso rubros significare cum cervicis dolore hæmorrhagiam, & Gal. ait: In re ejusmodi magna præstant virtute impenso rubri oculi. Auctor de Coac. præf. Tex. 142. rubores in facie sanguinis fluorem significare scripsit; Gal. vero quum in 3. de Cris. cap. ult. tum omnium maxime in lib. ad Posthum. cap. 12. malarum nariumque ruborem proximam hæmorrhagiam connotare expressit. Neque immerito, quum sanguinis copia cutis, repletis ipsius venis, coloretur; hinc etiam narium gravitatem fieri adnotatum est in Coac. præf. Tex. 131. Ceterum ruborem faciei distinguemus ab eo, qui aut a cerebri inflammatione fit, de quo in Coac. præf. Text. 7. ait: Facies flammans cum sudore, malignum. Et in Prorrheticis, Lib. 1. tex. 49. Faciei color bonus, & mæstitia multa, malum. Cognoscetur hæc propriis signis inflammati cerebri. Aut ab eo rubore, qui genas colorat, ex pulmonum affectu aliquo, cujusmodi fieri in peripneumonicis & asthmaticis, superiori libro declaravimus. Hæc vero, quæ hæmorrhagica est, in statu apparet, in morbo salutari, una cum aliquo, vel multis signorum nuper dictorum. Atque tot sunt omnia signa, quibus sanguinem erupturum e naribus quisque nostrum poterit prælagire. At quoniam omnia perpetuo simul non apparent, proinde si duo vel tria ex præcipuis illuxerint, sufficient ad hæmorrhagiam prædicendam. Præcipua vero sunt, ex Hipp. & Gal. capitis dolor; quod signum inseparabile esse Galen. in 1. ad Glau.

Hæmorrhagie futura signa præcipua.

sæpius statuit; aut sincipitis, aut cervicis, aut temporum, ac etiam colli; vel gravitas; ipsa hebetudo visus, aut fulgoris motus, aut caliginem oculis obversari; tensio hypochondrii sine dolore, aut difficilis respiratio, quæ paullo post cessant. Rubor item in facie jamjam fluxuro sanguine; in febre ardente, caustove vehementi, aut aliqua magna internorum viscerum inflammatione; atque in juvenile ætate, omniumque maxime in iis, quibus solitum sit alias sanguinem erumpere. Atque hæc de crisi, quæ per eruptionem sanguinis e naribus, dicta sint. Addamus ex Galeno in primo ad Glau. in quo loco de hæmorrhagiæ signis satis accurate agit, pulsus subito in tumorem elatos, non recedentes in parvitatem, neque si debiles facti fuerint, multo plus, si in altum attollantur, & vehementiam sum-



sumserint: jam faciem ægrotantis inspicere. Nam si aliqua ex iis, quæ in ipsa sunt, <sup>Hæmorrhagie jam-jam futura signa.</sup> partibus palpitet, aut una, quæ sunt in temporibus, pulsant, aut gena, vel nasus, vel oculus rubidior factus fuerit, magis etiam crisis expectanda est: si vero & inviti lacrymentur, aut marmarigas, idest, splendores videre imaginentur, ac manus naribus, veluti scalpentes, admoveant, tunc non jam fluxurum, sed jam fluentem sanguinem inspicias; nam ubi semel aut bis scalpserint, statim erumpit: neque vero ex his perturbabis, si hominem desipientem aut salientem inspexeris; nam & hæc humorum repentium ad partes superiores indicia sunt, & veluti & anhelitus difficilis, & hypochondrium retractum, & collum simul cum capite aggravatum.

## C A P. XIV.

*De crisi, quæ fit per sanguinis fluxum, quum ab utero, tum ab hæmorrhoidibus.*

**S**ÆPIUS etiam fit in mulieribus, ut crises fiant sanguine per uterum, mensium modo erumpente, qui fluor etiam multis signis innotescet: primo enim ubi conceperimus, crisin esse futuram, videndum erit mulieribus ægrotis, an menses solito modo fluant, vel non, tempusque probe observandum, in quo fluere fuerant soliti, ætas, & temperamentum, victus ratio antea facta an sanguine responderint. Postea videndum erit, an signa aderunt hæmorrhagiæ, aut vomituum, aut sudorum, aut dejectionum, aut copiosarum urinarum. Quum nulla quidem illuxerit, suspicandum in morbo vehemente crisin per menses fieri posse: quod si, ut Gal. in lib. 3. de Cris. cap. ult. docet, adfuerint quoque mensium signa propria, quæ sunt gravitas lumborum effatu digna, dolor, atque tensio. Sed ut istud certum fiat, præstabit mulierem interrogari, & quam diligenter, quibus symptomatis fluentibus mensibus vexari soleat, atque in crisi prænoscentia eadem erunt accurate spectanda; quum quibusdam, fluxuris mensibus, lumbi doleant, aliis abdomen, aliis uterus, cruraque, quæ partes sedulo dolentes observatæ multum faciunt ad menses fluxuros prædicendos. Ceterum in primis, quum crisis futura sit, videndum erit, an alterius evacuationis futuræ signa adsint; quæ si non adsint, atque in mulieribus acuta febre vexatis lumbi doleant, sine manifesta causa, in ipsisque tensio sentiatur, menstrua fluxura erunt, teste Galen. in lib. 3. de Cris. Addidit Auctor *Prorrh. lib. 1. text. 142.* febrem lassitudinariam, & cum rigore, hisce verbis: *Quibus ex rigore febres lassitudinarie fuerint, muliebria his deventurunt.* Plures mulieres, vel etiam sine febre, ante menstruorum eruptionem sentiunt quamdam lassitudinariam affectionem, ex qua una cum dolore lumborum, & tensione, menstrua futura prædicunt. Addunt & oris ventriculi dolorem, seu cardialgiam, ut Galen. notavit in 3. *Prorrh. Copia enim sanguinis, in venis acervata, tenue quoddam serum in ventrem confluens cardialgias parit, in os ipsius ascendens, quod omnium fere partium maxime sentiendi facultate præstat, plurima autem abundantie portio ad inferum repens locum, in quem & primum deferri consueverat, lumborum dolores efficiet.* Quibus additur etiam in 5. *Coac. præf. text. 167.* Sensio æstus ardorisque circa spinam; signum quippe recurrentis sanguinis per magnam venam, quæ spinam perreptat, quæ ad lumbos, maxime fervida motione sanguinis, æstuat. Atque hæc sunt signa fluxuri sanguinis per uterum, quæ adhuc facient indicium magis certum, si menses suppressi fuerint, atque hæc eo tempore illuceant, quo soliti fuerant menses per valetudinem fluere. Quæ omnia signa in homine quidem melancholico, cui per hæmorrhoidas fluere sanguis fuerit solitus, atque fuerit suppressus, sanguinem per hæmorrhoidas fluxurum indicant: primum dolent lumbi sine causa, & diu; os ventriculi itidem dolet, de quibus *Prorrheticis lib. 1. text. 130.* legitur: *Lumbis dolentibus cardialgie accedentes sanguinis per hæmorrhoidas erupturi signa sunt: arbitror autem & hos prægressæ hæmorrhoidum eruptionis signum esse.* Præsentis autem affectionis (ait Galen.) perspicua symptomata, nempe copia in venis acervata, serum tenue quoddam; in

*Crisis per menses quando sit expectanda.*

*Sanguinis per uterum fluxuri signa.*

*Sanguinis per hæmorrhoides fluxuri signa.*



ventrem confluens, cardialgias parit, in os ipsius ascendens, & multa sanguinis portio deorsum tendens lumborum dolores facit.

Quare dolor lumborum, tensio, lassitudinis sensus, dolor ventericuli oris, atque æstus & ardoris sensus circa spinam dorsi, in hominibus melancholicis, aut mali habitus, sanguinem per hæmorrhoidas fluxurum indicant, præsertimque si alias fluxerit, & modo fuerit interceptus: in 3. Coac. præf. text. 306. Dolores in lumbis eruptiones sanguinis significant, quæ sine manifesta causa in melancholicis, & quibus consuetæ sunt hæmorrhoides, magis accidunt. Sed satis de cognoscenda crisi, quæ fit per sanguinis eruptionem, diximus. Nunc ad eam, quæ vomitibus innotescit, descendamus.

## C A P. XV.

*De cognoscenda crisi, quæ per vomitum fit:*

*Sanguinis  
per ute-  
rum flu-  
entis signa.*

**Q**UUM non raro soleat crisis vomitibus fieri, morbosque judicare, propterea necesse est, ut signa quoque, quibus nobis hæc innotescet, sedulo cognoscamus. Quæ Gal. in lib. 3. de Crisibus hæc esse statuit, quippe dolorem capitis mordicantem, seu acrem, sed acutum, oculis tenebrosum, seu caliginem observari, morsus oris ventericuli, fastidium ac nauseam, seu subversionem, ubi præsertim est futurus pituitosus, sputum tenue abundanter ex ore affluere, labiumque inferius agitare, seu tremere, pulsusque inæquales altos atque duros; alii addunt jactationem seu inquietationem, linguæ amaritudinem, rigores, spirandi difficultatem. Ceterum, ut futuri vomitus rationem habeamus, primum sciamus, ex motu humorum ad stomachum, futurum vomitum facile cognosci; quoniam natura a venis ad ipsum ventericulum humores noxios transmittens, & expultricis stomachi irritationem ad excernendum seu expellendum movet, qua vomitus fiunt. Itaque quum humor per venas æstuat, agitur, moveturque ad stomachum, anxios ægrotos, & inquietos reddit, quod tamen signum in omnibus fere crisis observari solet. Primo vero ob exhalationem humorum ab ipso ventericulo, quæ meningas seu membranas cerebri afficit, capite dolent, & dolores, ut Gal. notavit, sunt mordaces ac acuti; veluti in futura hæmorrhagia tensivi, minimeque acuti, qui non a bilioso acrique humore fiant. Ob eandem quoque fumidam exhalationem, quippe ipsius diffusionem per humores ad oculos, vomituri caligine, vertigine tenebrosa, tentantur, aut ut ait Hippocrat. in 1. Proverb. text. 46. com. 30. caliginosum seu tenebrosum oculis ipsorum observatur. Quum movetur vero humor biliosus a venis ad externas venas, ægri rigent aut horrent; dumque stomachum invasit, fastidium, oris ventericuli, (quod antiqui cor appellarunt) morsum facit, nimirum vellicans os ipsum maxime sensibile. Quumque etiam humor has partes superas petit & occupat, primo partes infra hypochondria frigidiores redduntur, tum, quod calidi humores ad superiora ferantur, tum maxime, quod cogatur calor natus ad interiora contrahi & recipi. Quumque, ut dictum est, os stomachi molestat, vellicando, mordendo, ac æstuando, fiunt fastidia, jactationes, cardiogmos cordis; atque jam vomituris os sputo tenui plenum esse videtur, ut Gal. ait, propter tunicæ communitatem, quæ una est oris toti interno continua, faucibusque, & stomacho & ventericulo. Hinc fit, ut labium inferius interdum concutiat, ventris ore ad vomitum excitato; nempe labii concussio tunicam eam, quæ ab ore in ventrem extenditur, tum morderi, tum vellicari, tum concuti ostendit. Neque mirum est, ad humorem acrem, mordicantem, æstuantem, ventericuli os exæstuar, vellicari, & excitare expultricem ad vomendum. Hinc divine sane noster Hippocrat. in lib. 4. Aphorism. 17. dixit: Non febricitanti cibi fastidium, cordis dolor, vertigo tenebrosa, & oris amaritudo, purgatione per superna, opus esse significat. Quasi innuere vellet in febricitantibus hæc vomitum prædicere, qui ni succedat, hebetem naturam medicamentis esse excitandam. Quare prædictis signis seu symptomatis conspectis in febre



in febre salutari, ex ardentium genere, utique vomitus præfagire poterimus. Quæ signa ita Hippocr. in 3. *Progn.* pag. 45. *sub finem*, & 46. *init. text.* 30. habet: Si quis per febre non exitiosam dixerit caput dolere, aut etiam tenebricosum aliquid ad oculos observari, si ventriculi dolor in eo extiterit, biliosa vomitio aderit. Sin rigor prehendit, & inferiores in illis partes frigide fuerint, adhuc citius vomitio aderit. Si vero bibat, edatque hoc tempore, perquam cito vomet. Paulo post: Hæc accidunt viris & mulieribus potissimum in tertianis, minoribus natu accidunt etiam in illis potissimum febribus, continuis, & in veris tertianis. Et in 1. *Epidem.* Sect. 2. pag. 984. & 949. *text.* 44. præcipua signa ita expressit: At vero quibus totius capitis gravitantes, tum autem cordis dolores, & fastidia sunt, biliosa post ac pituitosa vomunt. Gal. in 1. *ad Glauc.* dixit, dolorem capitis esse futuri vomitus signum inseparabile, non minus & cardialgiæ, idest, oris ventriculi morsum necessario præcedere vomitionem, & idem in 3. *de Cris.* addit, labrum inferius agitaturn, cum saliva ex ore excidente, vomitum jam affuturum significare. De qua in *Coacis præfagiis.* *Text.* 566. Vomituris salivatio quædam prius accidit. Et in 1. *Prorrhet.* *text.* 3. Si in phreniticis cum perfrigeratione sit sputatio, nigra revomuntur. At in phreniticis sputationem frequentem, in qua ex Galen. nihil excernitur delirium phreniticum significare Auctor *Prorrhet. lib.* 1. *text.* 6. scripsit, malumque esse in phreniticis signum; & eam, in qua multum effluit sputum, & ut ait Galen. os sputo tenui plenum esse videtur, jamjam vomitionem futuram significare. Quæ sputatio ante vomitum fuit observata in illo, *Lib.* 1. *Epidem. Ægr.* 12. pag. 988. qui calefscens cœnavit, & potavit largius. Vomitu fuere judicati, teste Hippocr. *uxor Epicratis*, *ibid.* *Ægrot.* 5. pag. 979. de qua Hippocr. ait: Quinto decimo vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, libera febre. Et mulier, *ibid.* *Ægr.* 13. pag. 990. quæ decumbebat in litore, etiam decimo quarto vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, febre liberata est. In quibus ante vomitus, quum febre ardente laborarent, capitis gravitates aut dolores extiterunt, & aliqua ex signis vomitionem significantibus. Atque hæc de vomituum signis.

## C A P. XVI.

De signis crisis per sudores, atque per urinas copiosiores futurarum:

**F**REQUENTISSIME morbi acuti sudoribus judicantur: sudores enim, ait Gal. omnibus febribus proprii existunt, & præcipue incendentibus ardentibusve; juvant omnes internorum viscerum inflammationes, parotides, lethargos, reliquosque omnes capitis affectus; non minus & febres ex intermittentibus quotidianas, quartanas, & semitertianas, sudores judicant; sed plerumque non solum has febres, sed cum biliosa pituitosaque excretionem, aut per vomitum, aut per alvum, aut etiam per hæmorrhagiam; quartanas, si simul atra & varia excernantur; atque quotidianas simul cum vomitibus atque excrementis alvi pituitosis. Sed de his non agimus; quum nostrum sit institutum de his affectibus agere, qui acuti sunt, quique vel ad salutem, vel ad mortem, judicari solent. Cujusmodi sunt febres continuæ, acutæ omnes, præsertimque ardentes, quarum sudores proprii videntur; internæ quoque phlegmones, inflammationes, & calidi omnes capitis affectus. In quibus sane, ubi præcesserint signa coctionis, atque critica signa illuxerint & persisterint, quibus omnino futura crisis præmonstratur, per sudorem eam expellendam scribit Gal. in *lib.* 3. *de Crisibus cap. ult.* si hæc signa ad unguem fuerint observata: quippe, si urina & alvus supprimatur, & febres fuerint ardens, necessario sequitur sudor multus a rigore. Hinc in *lib.* 6. *Epidem. com.* 1. *text.* 9. pag. 1164. Hippocr. dixit: Ante rigorem urinae suppressiones. Quare alvi præter rationem suppressa excrementa, aut pauciora, quam antea reddita, urinae item suppressæ, absque signis hæmorrhagiæ, vomitus, mensium, hæmorrhoidarum & alvi fluxus, sunt indicia satis certa sudoris, multoque magis, si æger

Sudores  
quosnam  
morbos  
judicant.

Crisis  
quomodo  
per sudores  
futuræ  
cognoscitur.



æger incremente accessione deliraverit. At hæc necessario etiam spectabuntur signa, scilicet, partes exteriores, maximeque facies, coloratiores, & calidiores, vapor quidam calidus, qualis antea non fuerat, ex cute exhalans, atque pulsus undosus, insigniter mollis. De quo Gal. in lib. synopsis. de pulsibus cap. 22. ita habet: *Hic tamen pulsus undosus, inquam, sudorem ut plurimum nuntiat, at tanto magis, quanto mollior quidem fuerit, non tamen tenoris vacuus; si vero ipsi intercurrat altus, firmissimum habebis sudoris signum cum undoso quidem, vel absolute magno, non tamen duro, criticorum sudorum.* Hæc eadem signa leguntur apud Galenum in libello de præfagio, experientia confirmato; sed addidit totius corporis cutim reddi pruriginosam, mollem, & rubram. Necessario cutis præmollis observatur in futuris sudoribus, quod & Hippocr. in 5. Aphorismorum ita habet: *Quibus cutis circumtenditur arida & dura, sine sudore moriuntur; quibus vero laxa & vara, cum sudore moriuntur.* Quidam duo præcipua sudoris signa tantummodo statuunt, urinæ quippe suppressionem, ex qua serosa humiditas, eadem quum sudoris tum urinæ materia, in universum corpus expanditur, proinde sua vi acri vellicans rigorem concitat, qui est secundum signum, ita ut sudoris signa duo sint, & urinæ suppressio & rigor: atque hinc forte dixit Hippocr. in 4. Aphorism. 58. *Si laboranti ardente febre rigor superveniat, solutio fit.* Gal. in 6. Epidem. ait: *At si alvus fluxa non sit, proximamque esse morbi judicationem prænoveris, ægrotum rigere, sudareque necesse est.* Ceterum non perpetuo a rigore, urinæque suppressione, subsequitur sudor; aliquando hæmorrhagia, aliquando vomitus, aliquando alvi fluxus fit. Quare certum erit sudoris indicium seu præfagium, ubi una alvusque supprimatur, rigorque successerit, in ardente febre aut alio affectu, quem sudor judicat, eoque certius, si æger incremente accessione deliraverit. Addeamus his partes exteriores, calidiores, & coloratiores fieri, non minus & molliores & humidiores, atque in ipsis erit vaporatio quædam calida insolita, pulsusque apparet magnus, altus, mollis, fluitans, undosus ideo vocatus, nullaque aderunt hæmorrhagiæ, vomitus, alvi perfluvii, hæmorrhoidarum, mensium, aut urinæ signa. Quo sudore fuit judicatus Cleonactides lib. 1. Epidem. Ægrot. 6. pag. 982. Melidia, ibid. Ægr. 14. pag. 991. & alii, quorum casus Hippocr. observavit. Sed ad urinarum quoque signa descendamus, per quas plures acutorum morborum fuisse judicatos, & nos vidimus, & Hippocr. in Epidemiis se vidisse scripsit. Cujusmodi fuerunt Cherion lib. 3. Epid. Ægr. 5. pag. 1072. vigesimo urinis multis biliosis perfecte judicatus. Nicodemus ibid. Ægr. 10. pag. 1108. cum urinis multis, albis, in quibus multa crassa subsidebant. Et Pythion, ibid. Ægr. 1. pag. 1059. de quo Hippocr. ait: *Quadragesimo ab judicio die suppuratio circa sedem, & stranguriosus factus est abscessus.* Est scilicet probabile, multitudine urinarum quadragesima sanatum. De his etiam in primo lib. Epid. sect. 2. pag. 955. lit. E. *At vero hoc statu quatuor præcipue signis servabantur; quibus sanguis rite e naribus fluxerit, aut qui per vesicam urinas multas, cum multo bonoque sedimento reddidissent.* Nihilominus, quod fortasse difficile esset invenire certa signa, quibus præmonstrarentur crises per urinarum excretionem, ideo Galenus per negationem docuit, quomodo possimus præcognoscere urinas critiche profluxuras; quippe, ubi absint signa hæmorrhagiæ, vomitus, alvi fluxus, hæmorrhoidum, mensium, & sudoris, spes erit, ut crisis per multitudinem urinarum fiat, multo magis, si alvus, quum copiosiora excrementa antea excreverit, non siccior evaserit, aut suppressa; neque immerito, quod, ut ait Gal. distributo & in venas exhausto humore, qui in ventre continetur, alvi necessario minuatur dejectio. Hinc Hippocr. in quarto Aphorism. 83. dixit: *Mictio noctu plurima, parvam dejectionem significat.* Sed tamen necesse est haberi quædam signa certiora. Quæ, ut nos observavimus, hæc erunt. Nulla primo aliarum excretionum signa adesse, sed præsertim nullum capitis, vel hypochondriorum, vel stomachi, aut intestinorum dolorem, morbumque non videri admodum vehementem. Non vehementer jactari ægrotos, nec inquietari, nullamque partem prædictam dolorem sentire. Plerumque hypogastrium sensum gravitatis & aliquando dolores sentire, vesicam-

Sudoris  
critici fu-  
ruri signa  
certiora.



vesicamque inflationis sensus habere. Paullatim plerumque incipit effluere urina, raro repente, ita ut facile observetur solito copiosior, & mox augeatur. Sentiant ægri itidem calorem seu ardorem urinæ, quo sæpius mingunt. Nam necesse est, ut partes, quum per quas ad vesicam serosa illa humiditas, seu humor, qui excernitur, pertransit, tum renes, vesica, collum, & meatus urinarius, plus ceteris partibus sensum aliquem molestum habeant. Et hæc de crisi- bus quum per sudorem, tum per urinam, quæ ejusdem materiæ symptomata existunt: nunc demum de signis alvi fluxus.

## C A P. XVII.

*De signis Crisium per alvi fluxionem.*

**Q**UOD per alvi fluxum crises sæpius fiant, ipsisque morbi complures acutorum judicentur, neminem Medicorum latet, ideo de futuræ per alvum crisis quoque signis accuratius nunc est agendum. Miror tamen, quod neque Gal. neque Hipp. signa propria hujus excretionis futuræ præmonstrarint. Gal. enim in lib. 3. de Crisib. cap. ult. de hac excretionem ita habet: *Si vero per excretionem alvi crisis sit subsequutura, manifestum quidem nullum est signum, nec proprium; sed ex eo, quod adsunt crisis signa, desunt autem vomituum, vel fluxus sanguinis, vel sudoris, colligere licet.* Ex quibus patet, cognosci alvi dejectionem futuram non per signa propria, sed ex crisis futuræ signis, atque ex absentia signorum aliarum excretionum. At, etsi hæc via optima sit, tamen non deerunt nobis quoque signa aliqua hoc judicium confirmantia, cujusmodi esse videntur, quæ Hipp. in lib. 4. Aphor. 20. ita habet: *Non febricitantibus si tormina acciderint, & genuum gravitas & lumborum dolor, purgare inferius oportet.* Et postea, 73. quum dixit: *Quibus præcordia suspensa murmurantia, lumborum dolore superveniente, iis alvi humectantur: nisi flatus erumpant, aut urine multitudo proveniat.* Et in Coacis præsagiis, tex. 142. *Quibus ructus, flatus, strepitus ventris, iis extuberat venter, atque conturbatur.* Ex quibus colligimus, ad fluxuram alvum hæc signa quoque esse attendenda; quippe intestinorum tormina, ipsorum morsus, genuum gravitas & lumborum dolor, præcordia suspensa; murmurantia, ructus, flatus, strepitus ventris, ipsiusque extuberantia, atque turbatio. Hæc enim cum signis criticis fluxuram alvum præmonstrabunt. Necessario videtur, si per alvum humores vel biliosi vel pituitosi sint fluxuri, ut tormina seu dolores intestinorum observentur; neque enim, docet Galen. in libro 5. de usu partium, quis unquam biliosum succum copiosorem deiecit, qui prius mordicationem in intestinis non senserit; veluti bilioso vomitu cardialgiæ, ob ejusdem humoris morsum, sentiri, nuper demonstratum est: quare ubi alvus biliosa, aut salsa aut melancholica adusta dejectura sit, necessario dolor & mordicatio in intestinis præcedet. Si vero humor fluxurus sit pituitosus, ac frigidus, flatus, ructus, præcordia tensa, ac murmurantia, alvi que perturbatio, fient. Quæ, ni peculiari vitio ipsius alvi, ac stomachi fiant, quippe coctionis defectu, aut distributionis, aut alimentorum corruptione, aut pravi humoris generatione in ventriculo, aut intestinis, in morbo acuto, ubi illuxerint critica signa, alvi profluvium denotabunt. Lumborum quoque dolor observatur, genuum aliquandoque gravitas, humoribus scilicet ad infernas partes descendentibus; non sunt tamen propria signa alvi fluxuræ; sed ubi tensio & dolor satis vehemens, circaque spinam caloris æstus sentitur, in mulieribus menses, atque in viris hæmorrhoidas præsumimus; aliquando vero etiam alvi dejectionem, quippe ubi materia convoluta ad crassa intestina, & mesocolon, quod crassis intestinis continuum existens, in unam quamdam earum, quæ in lumbis sunt pertingit vertebrarum. Qua ratione Auctor Coac. præsagiorum text. 19. dixit: *Inborrescentes, anxii, lassitudine pressi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt.* Hunc vero lumborum dolorem, alvi fluxionem denotantem, distinguemus ab ipso, qui vel hæmorrhoidas, vel menses, prænuntiat: præter signa enim fluxuræ alvi

*Alvi de-  
jectio fu-  
tura qui-  
bus signis  
cognosci-  
tur.*



alvi prænarrata, alia existunt, scilicet intestinorum morsus ac tormina; murmur, strepitus, flatus, ructus, & tensa præcordia itidem murmurantia; quæ ubi critica signa in vehementi morbo subsequuntur, alvi criticam fluxionem proculdubio præmonstrabunt. Atque hæc de singulis cricum speciebus cognoscendis, nunc breviter de multis simul complicatis futuris cricum speciebus etiam agamus.

## C A P. XVIII.

*De signis compositarum, sive multarum simul, Cricum futurarum, quibus morbi judicantur.*

*Cricus  
compositæ  
quantum.*

**P**LERUMQUE fit, ut non unica crisi, sed aut duplici aut multiplici, morbi acuti judicentur, quas compositas crices dicimus, siquidem aliquando homines hæmorrhagia ac sudore copioso judicantur, de quibus Hipp. lib. 4. pag. 396. lin. 21. de Vict. rat. in acut. ait: *Et si e naribus sanguis fluxerit, solvitur ægrotudo, nec non si sudores supervenerint judicatorii, cum urinis albis crassis, & levibus subsidentibus.* Quibus Metonem fuisse judicatum Hippoc. lib. 1. Epidem. Ægr. 7. pag. 983. tradidit, & Gal. in lib. 2. de motu muscul. quemdam tredecim diebus acuta febre delirantem, sanguine & sudore prorsus judicatum, vidisse ait: *mulieremque ibid. Ægr. 13. pag. 990. trimestri fetu gravidam, quæ in litore habitabat, vomitu & sudore: & illum, qui in Dealcis horto decumbebat, lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1066. alvi pituitosa fluxione, copiosoque sudore: Anaxionem lib. 3. Epid. Ægr. 8. pag. 1104. sputis multis, ac sudore: Nicodemum, ibid. Ægr. 10. pag. 1108. urina multa alba, in qua multa subsidebant, sudoreque copioso; atque mulierem morosam, quæ in Thaso, ibid. Ægr. 11. pag. 1108. sudore, atque mensibus erumpentibus.* Quare operam navare quam sedulo debemus, ut nedum species simplices cricum, verum quoque plures simul complicatas, cognoscamus. Quam rem studiosi facile etiam assequuntur, si notas signave, a nobis nuper ad cognoscendas simplices tradita, memoria tenuerint, siquidem ubi duæ vel plures futuræ sunt crices, plurium, aut quidem duarum prælucebant signa.

*Quomodo  
cognoscuntur.*

Ceterum, ut hæc clarius cognoscantur, exempla aliqua considerabimus, præsertim excretionum, seu cricum illarum, quæ per sudorem & aliquam aliam excretionem terminantur; plerumque enim, aut paucissimæ sunt febres, vel acutæ biliosæ, vel sanguinæ, & inflammationes internæ phlegmonesque, quæ absque sudore judicentur, etsi sæpe non solo, sed aut una cum hæmorrhagia, aut in mulieribus mensibus erumpentibus, aut hæmorrhoidibus, aut vomitu, aut sputis, aut alvi fluxione, aut denique urina. In his itaque, qui sunt hæmorrhagia atque sudore judicandi, utriusque signa præcipua aderunt; cujusmodi erunt, capitis dolores aut gravantes, aut pulsantes, aut calidi, lacrymæ involuntariæ, aut surditas, aut tinnitus aurium, aut oculi rubri, aut maxillæ & nares, hypocondria tensa absque dolore, aliquando respiratio difficilis repente excitata, & paullo post quæ prorsus tollatur, pulsus quoque alti & magni, a suppressis tum alvi excrementis, cum urinis, aut paucioribus factis, rigores vehementes, absentia signorum aliarum excretionum, quippe mensium, hæmorrhoidarum, vomitus, & alvi fluxus, delirium incrementum accessione, partes externæ, & præsertim facies, calidiores, coloratiores, molliores seu humidiores, & ab ipsis vaporem, seu fumum calidum non antea solitum exhalare, atque pulsus mollis & undosus. Et si cum sudore menses erunt erupturi in mulieribus, deerunt signa hæmorrhagiæ, vomitus, & aliarum excretionum, atque propria mensium aderunt, quæ sunt gravitas lumborum effatu digna, dolor atque tensio, totius corporis & præsertim lumborum lassitudo; (hinc Auctor in Coacis præfagiis text. 36. lassitudinarias has febres judicatorias vocavit) aderit itidem cardialgia, id est, cordis seu oris stomachi, quod cor antiqui appellarunt, dolor, atque circa spinam tensio, æstus, atque ardoris. Quæ signa in viris cum sudore etiam hæmorrhoidas



rholdas prænuntiant. Et cum sudore, si vomitus erit futurus, signis sudoris signa vomitus quoque conjungentur, qualia esse diximus, dolorem capitis acutum & mordacem, & pro splendore oculis caliginem, seu atrum quoddam, obversari, stomachi fastidium, nauseam, subversionem, anxietatem & inquietationem, cardiogmon, idest cordis seu oris ventriculi morsum, spiritum difficilem, pulsum inæqualem, durum, atque jam jam vomituris sputum tenue ex ore copiosum effluens, atque labii inferioris agitationem. Et si urina copiosa una futura sit cum sudore, aderunt signa urinarum, quæ fuerant primo, quod absint aliarum excretionum signa, alvus quum ante copiosior fuerit, nunc siccior sit, nullus dolor præter in hypogastrio sentitur, sensus gravitatis, aliquandoque ponderis, & circa vesicam inflationis observatur, non vehementes erunt jactationes & inquietudines, urina plerumque non confertim, sed paullatim incipit, atque augetur, quæ aliquando infert calorem aut ardorem, aut pruritum, & voluntatem crebram mingendi. Et si cum sudore alvus una erit solvenda, tunc simul aderunt signa alvi fluxuræ, nempe præcordia erunt tensa, murmurantia, aut morsus in intestinis, flatus, ructus ventris, rugitus seu strepitus sentientur, lumborum aderit dolor, & genuum aliquando gravitas, ventris turbatio, ac pulsus vibrosus & durus. Si vero una cum sudore sputa quoque copiosa excernenda erunt, aderunt signa propria, quæ in morbis pulmonum, & pectoris apparent: maximeque in pleuritide, & peripneumonia, sputorum excretionem observari debent, ut in *Anaxione* pleuritico fuit ab Hipp. lib. 3. Epid. Ægr. 8. pag. 1104. observatum. Signa vero, quod copiosiora sputa sint excernenda, sunt tussis, difficilis respiratio, & sputa, quæ coeperunt excerni cum tussi copiosa, quæ vero magis cocta evaserint, facilius educantur. Et hæc sunt, quæ de cognoscendis crisis fuerant a nobis dicenda. Nunc de tempore, quo sint observandæ, restat, ut agamus.

## C A P. XIX.

*De tempore Crisium, idest, quo nobis sint future.*

POSTEAQUAM scriptum a nobis fuit, quo pacto Medici debeant cognoscere, num morbi sint crisi judicandi, aut absque crisi; & si crisi, an per abscessus, an per humorum excretionem, & quæ bonæ salutareque judicentur, & quæ malæ, letales; atque denum, quum etiam ex signis quaslibet crisis species cognoscere studuerimus, restat solum, ut, quo tempore fiant seu observentur crises, quoque accuratius assequamur. Atque hic sermo esto finis hujus libri, ad prognosin sane perquam utilissimi, quem si studiosi Medicinæ familiarem habebunt, plurimum laudis in Medicina assequentur. Sed ad institutum redeamus, quod est noscere tempus particulatim, in quo crises fiunt. Quæ cognitio penes multa habebitur; & quamquam sit admodum difficilis, proptereaque requirat maximam diligentiam, studium, & laborem; tamen si accurate omnia signa prænarrata ipsorumque vires intellexerimus, neque multa difficultate hujus prædictionis rationem assequemur. Perscrutabitur itaque hæc cognitio quippe temporis, in quo crises sunt futuræ, ab his, scilicet a signis criticis seu decretoriis vocatis; atque a tempore, in quo hæc observantur, quippe in quo incipiunt, augentur; (non enim critica signa prius tolluntur, quam crisis erumpat,) a morborum idea, natura, magnitudine, motu, temporibus ipsorum, a coctione & cruditate. A criticis enim signis, quippe quæ crisis antecedunt, antequam fiat, ut Hipp. docet in 2. Aphor. 13. nox molesta apparet: *Antecedit enim*, ut Gal. *A Criticis* etiam in 2. lib. de Crisib. cap. 2. scripsit, *non mediocris perturbatio in corpore signis*. ægrotantis, nam & *difficiles tolerantie, vigilie, deliria, & graves somni fiunt, difficilis anhelitus, vertigines tenebricosæ, & difficilis sensus, dolores capitis, colli & stomachi, & multorum aliorum membrorum, nonnullis aurium sonitus, & ante oculos vani splendores apparent, & lacrymæ involuntariæ effluunt, & urina retinetur, & labrum agitur, aut aliquod aliud tremulum fit, oblivio, presentium ignoran-*

*Tempus quo crises future sunt, quomodo cognoscitur.*



ignorantia, vehemens rigor, plurimum accessio consueti anticipans, multus aestus, sitis intolerabilis, agroti clamant, & saliant sicuti furentes, neque possunt in eodem situ recumbere, deinde repente multus sudor erumpit, aut vomitus, aut venter subito solvitur, aut abundans fit fluxus sanguinis, aut urina profluit copiosius, aut hæc omnia simul contingunt. Hæc enim alias demonstravimus cum signis coctionis criminis præmonstrare. Quorum principium necesse est animadverti, ut scite diem, in quo crisis futura sit, intelligamus: non enim a die, in quo hæc videri cæperunt, crisis aberit ultra quaternarium, si enim exempli gratia 4. die incipient, cospectis urinis concoctis, morbusque vehemens sit & celer, ultra 7. crisis non producet. Ceterum ubi cæperint manifesta quædam coctionis signa, neque morbus admodum vehemens, neque celer, usque ad septimum, idest, in secundo quaternione, crisis protendetur. Quam rem satis perbelle expressit Hipp. in lib. 3. Prognost. p. 46. lin. 5. & seq. text. 33. ita scribens: *Ex iis vero, qui primo die dolore cæperint, 4. die gravantur magis quam quinto, septimo vero die liberantur. Plurimi vero ipsorum dolore incipiunt tercio die, conflantur autem quinto maxime, liberantur aut nono aut undecimo die: quicumque vero quinto dolore cæperint, & alia secundum rationem priorem ipsis affuerint, decimo quarto evadunt.* Quare crisis terminus majori ex parte erit septem dierum ab ea die, in qua cæperunt decretoria signa conspici: sed ubi apparuerit signum aliquod manifestum, ex quo morbum in augmentum descendisse cognoscamus, plerumque altero quaternario crisis fiet, quum non longius concoctio sit perficienda, atque illud tempus vigoris morbi sit proprium salutarium cricum, ut Gal. docuit, atque hoc est, quod etiam ita expressit: *Quum igitur primo die signum aliquod coctionis manifestum apparuerit, reliquis etiam omnibus periculum nullum portendentibus, tunc proculdubio sciemus, quod, in primo quaternario morbi solutionem subsequi, sit necessarium. At, si, iis signis decretoriis apparentibus, simul perfecta coctio observetur, futura primo die decretorio cricum fieri erit necessarium.* Ex signis itaque decretoriis nedum cricum futuram conjicimus, at quo non minus tempore sit futura. Ex natura quoque morborum, quum acuta, tum longa, quos morbos Græci *brachychronicos* appellant, poterimus tempus cricum prænoscere. Quo ad tempus enim seu morborum ætatem, triplex est differentia: namque morborum alii acuti, alii longi, alii medii dicuntur: *acutus*, ait Hippocr. in 2. Aphorism. 23. *quatuordecim diebus terminatur*; etsi Gal. videatur terminum morborum acutorum diem vigesimum statuere, & mediorum usque ad quadragesimum, quos vocat *acutos ex delapsu*, seu ex conversione, de quibus Hippocr. meminit, quum in primo Prognost. pag. 38. lin. 12. text. 21. ita scripserit: *Oportet autem existimare spirandi facilitatem magnam habere vim ad salutem in omnibus acutis morbis; quicumque febres habent adjunctas, in quadraginta diebus judicantur: & ultra hos dies, qui judicantur, diutinos & longos vocat.* Ceterum, ut accuratius ex natura morborum tempus cricum pervestigemus, distinguere oportet acutos morbos in acutissimos, sive maxime acutos, peracutos, atque simpliciter acutos. Horum ait Hippocr. Aphor. sect. 2. 23. *longiorem terminum esse*, ut Gal. in lib. 3. de Crisib. cap. 13. scribit, *quatuordecim dierum*; & illos, quippe acutissimos unico quaternario resolvi; cujusmodi sunt, angina, cholera, tetanos, synochus: atque peracutos septem diebus, cujusmodi sunt, pleuritis, phrenitis, peripneumonia, hepatis, diaphragmatis uterique & stomachi inflammatio, febris ardens, synochus & alii hujusmodi multi. Ceterum acutissimorum aliqui vel etiam uno tantum die, alii duobus, alii tribus, atque alii quatuor judicantur; numquam vero ultra hos dies producantur, sed ante hos plures terminantur, ut apoplexia, ephemera pestilens, letalissima phrenitis, & quæ in Ægypto sæpius epidemice grassatur, quem affectum *Demelmuia* Ægyptii appellant, estque eorum morborum acutissimorum, qui paucis horis homines interimunt. Idem quoque est peracutorum, quorum terminus est dies septima, quando eorum plures antea non raro, propter morborum vehementiam, habeant judicium, uti ex Gal. phrenitis acutissima, qua Hippocr. in lib. 3. Epidemiorum comm. 3. Ægrot. 4. pag. 1100. quem-

Ex natura  
et morbo-  
rum.



quemdam quarto die fuisse extinctum, meminit; synochi itidem, & phrenitici & peripneumonici, quæ inflammationis magnitudine, sæpius quarto die vel quinto judicantur. Eodem fit de simpliciter acutis, quod hi aliquando septimo, aut nono, aut undecimo, habent judicationem. Hoc plerumque observatur in malis crisis, quæ natura, propter vehementiam morbi, aut propter multitudinem, aut pravissimam qualitatem humorum, vehementer irritata, ante tempus excernente fiunt, atque hoc pacto possumus in morbis crises, quando sint futuræ, prænoscere. A magnitudine quoque morborum, necesse erit, medium intelligere, ex virium una habita cognitione, quo tempore fieri debeat crisis. Siquidem, ut docet Gal. in primo Epidemiorum necessarium est, ob morborum magnitudinem ac casuum vehementiam, vel cito vires prosterni, adeo ut homo moriatur, vel ad noxiorum humorum excretionem excitatas, si modo, quos invaserit, humores exsuperent, bonam sequi judicationem, sin autem exsuperentur, malam. Utrumque vero intra quaternarium fieri solet. Quo ubi in morbo aliquo vehementiam quarta die cognoverimus, non ultra septimum judicium, vel mors, producet. De qua re Gal. in primo Epidem. dixit: *Quare fac memineris, ubi quartus, perinde ut tertius, gravia habeat symptomata, & signa, in morbo acuto, brevi expectandum judicium esse, si paribus diebus potius invadebat, in paribus, si vero imparibus, in his, atque judicium illis, & mors in morbis exitialibus.* De Philisco, libro primo Epidemior. Ægrot. 1. pag. 966. qui obiit sexta die, ait, quarta die omnia fuisse exacerbata, ipsumque maximo morbo conflictari, cum exitialibus urinis nigris, quo naturam extinctam iri necessario cognoscebatur, atque id non ultra quaternarium protrahi posse, vires debiles significabunt. Ex morborum quoque motu celeri, aut tardo, accuratius & distincte magis crisis futurarum tempus poterit cognosci: namque ubi morbum judicabimus solum iri septima die, si præter vehementiam ejus etiam celeritas observetur, poterit vel etiam quarto aut quinto resolvi, veluti motus tarditas, ad nonum aut undecimum usque retardaturum judicaret. A temporibus vero morborum, atque a coctione & cruditate longe clarius & distinctius prænoscent Medici crisis futurarum tempus, quando omnes bonæ crises aut in statu fiant, aut in augmento; intelligimus vero statum atque augmentum, non inquam morbi, sed ipsius quidem naturæ coquentis & alterantis morbum: exitiales vero aut in principio, aut in augmento, ut Gal. in lib. 3. de Cris. cap. 10. tradidit. Quare, morbo salutaris, crisis perfectam nonnisi in vigore morbi expectabimus, imperfectam in augmento. Ex quibus signa temporum exacte interstinguantur, quemadmodum alias ex Gal. in 1. de Cris. docuimus. Quare si perfecta crisis erit futura, necesse erit, augmentum morbi prius absolvi, cujus sane tempus nobis innotescet principii augmentique notitia; namque si longum fuerit morbi principium, itidem & augmentum, & vigor proportioni respondebit: imperfecta vero transacto principio. Principium autem esse illud tempus, in quo morbus omnino crudus est, nullumque vel etiam signum concoctionis illuxerit, quod quum coeperit, augmentum esse, & durare, quoad perfecte concoquatur morbus, Galen. in 1. de Cris. cap. 8. & in 1. de totius morb. temp. cap. 3. scriptum reliquit. In exitialibus vero crisis, diximus, vel principium vel augmentum esse attendendum: in vehementissimo morbo, cum prælanguidis viribus, crisis non superabit principium, neque primum quaternarium; cum robustis vero augmentum attingit. Quare in robustis crisis fiet in augmento: natura enim non succumbet morbo, non aliquo pacto ab ipsa alterato.

Ex Mor-  
borum  
magnitu-  
dine.

Ex horum  
motu ce-  
leri aut  
tardo.

Ab horum  
tempori-  
bus.

Ceterum hæc erit servanda regula, ut distinctius diem, vel etiam in qua crisis fiet, prænoscere queamus. Quippe a conspectis signis vel salutaribus, vel exitialibus, futuro primo quaternario judicium fore expectandum. Tanto enim temporis spatio in salutaribus morbis utens natura solet morbum alterare, quoad excernere critice possit; atque toto ipso itidem tempore morbus solet naturam robustam ad pugnam irritare, aut debilem extinguere, ex quo merito Hippocr. in 3. Prognost. pag. 43. lin. 54. text. 2. dixit: *Simplicissimæ enim febres, ac signis firma-*



Ex coctione  
ne & cru-  
ditate &  
signis in-  
dicatoriis.

*firmata securissimis, quarto die aut citius desinunt. Pag. 44. lin. 1. text. 4. Ter-  
rime vero, ac signis affligentes difficillimis, quarto die aut citius interimunt :  
aitque primum impetum hunc in modum finit, ibid. lin. 2. text. 4. Ubi vero na-  
tura maximum habuerit irritamentum, maximo morbo in principio succumbet.  
Gal. vero in lib. 1. de Diebus decret. cap. 12. vel etiam horam nos posse co-  
gnoscere, eamque ex accessionis temporum accurata observatione, scripsit. Nam-  
que si statim morbo invadente, idest, in principio accessionis, æger vehementer  
refrigeretur, exempli gratia, ut vix ad calorem reduci queat, calorque diutissi-  
me absit, pulsus sit exiguus aut nullus, aut malus appareat, motus pigritia,  
vel somnus veternosus, aut aliud quippiam observetur; vel si principium acces-  
sionis fuerit moderatum, & in statu postea deliret, vel cum impetu exiliat, vel  
resolvatur, vel comatosus, aut multum inquietus, aut magnitudinem febris non  
toleret, sed vehementer inardescat, vertiginosus, aut capite doleat, cordisque  
morsus, aut si moderate in principio & in statu se habuerit, necesse erit ipsum  
mori in declinatione, quæ cognoscetur, si aderit animi deliquium, sudores inæ-  
quales, frigidi, vel circa caput solum, vel cervicem, vel pectus, pulsus, ob-  
scurus exiguus, & his similia, proculdubio mors ac iudicium erit in ea hora,  
qua fiet accessionis declinatio. Ex coctione etiam & cruditate tempus cricum  
poterimus conicere, atque ex signis indicatoriis; siquidem in salutari morbo  
numquam fiet crisis, nisi signa, in aliquo dierum decretoriorum, coctionis ap-  
paruerint, quæ plerumque ita conspecta in proximo decretorio die iudicium o-  
stenderunt: in morbis quidem salutaribus, magnis, inceptam coctionem tempo-  
re unius quaternarii solet natura absolvere. Quod si in die indicante signum co-  
ctionis conspectum fuerit, in proximo decretorio erit crisis. Quod Hippocr. in  
lib. 4. Aphorismor. 71. ita docuit: Quibus in febribus die septimo iudicium fit,  
iis nubeculam obtinet urina quarto die rubram, & alia secundum rationem. Quod  
præceptum Gal. secutus in lib. 3. de Cris. cap. 4. ait: Quum igitur primo die  
signum aliquod coctionis manifestum apparuerit, reliquis etiam omnibus periculum  
nullum portendentibus, tunc proculdubio sciemus, quod in primo quaternario morbi  
solutionem subsequi sit necessarium. Ex quo colligimus, ubi manifestum appa-  
ruerit coctionis signum in aliquo dierum decretoriorum, in altero proximo suc-  
cedet iudicium, quod per quaternationem natura reliquum humoris cruditatis ab-  
solvat, quodque non minori tempore facere potest, proinde si, ut ait Gal. in  
eodem lib. ægrotus neque secundo die manifestum coctionis signum habuerit, ne-  
que tamen perniciosum signum adfuerit, sed omnia sint absque periculo, serva-  
bitur sane, sed non in primo quaternario integre, at in secundo, quippe primo  
secundi quaternarii die critico, qui erit vel sextus vel septimus. Eodem mo-  
do, si septimo appareat manifestum signum coctionis, ad undecimum magis,  
quam ad decimum quartum, fiet crisis. Quod iudicium perpetuo fiet, siquidem  
morbus sit salubris, & neque ejus acumen, neque magnitudo festinet, atque er-  
ror aliquis circa ægrotum admittatur, status tempus crisis expectabit, idest per-  
fectam coctionem. Si vero propter morbi magnitudinem, vel motus celerita-  
tem, vel propter aliquod aliud natura irritetur, ante statum, atque inordinato  
tempore fiet. Ceterum æque tamen verum erit, si in uno dierum decretorio-  
rum, præsertim indicium, vel salutare signum vel exitiale apparuerit, post qua-  
ternarium in altero die decretorio iudicium fiet. Ceterum, ut dictum est, ma-  
gnitudo morbi, motus celer aut tardus, errores commissi, sunt maxime atten-  
dendi; quum horum causa sæpius crisis indicio non respondeat. Quorum exem-  
pla plura posuit Gal. in lib. nuper citato. Atque hæc erant in hoc libro scri-  
benda.*

FINIS LIBRI SEXTI.

PRO-



225

# PROSPERI ALPINI MAROSTICENSIS

*Philosophi & Medici in Gymnasio Patavino Medicamentorum  
simplicium Professoris ordinarii,*

DE

## PRÆSAGIENDA VITA ET MORTE ÆGROTANTIUM

LIBER SEPTIMUS.

C A P. I.

*De particularibus humorum excretionibus ad prædictionem.*



ACTENUS in præcedenti libro Dierum Decretiorum, atque Crisium cognoscendarum rationem tradidimus, ad illustrandam hanc prædicendi methodum, a naturalis facultatis status observatione depromendam. Quum ex omnibus, ut dictum est, naturalis hujus potentia (circa quam nunc cognoscendam versamur) quatuor functionibus, concoctoria atque excretoria præcipuam ac maximam ad prædicendum viam aperiat, merito ad harum præsertim notitiam, crisium, & dierum criticorum cognitionem præmisimus, atque nunc omnium Excrementorum particulares Excretiones, & Abscessus accurate considerabimus. Tum quod ex ipsis rursus, concoctio, cruditas, ac malignitas morborum nobis innotescat, tum etiam, quod ab ipsorum excretionis modo, natura quando bene ac salubriter humores moveat, & transmittat, atque excernat, & quando male infausseque id agat, cognoscimus. Quare primo, ut quo ad vires hanc nostram prædicendi rationem illustremus, de præsagio a Sanguinis Excretionem agemus, & postea, a Sudoribus, Vomitionibus, Dejectionibus alvi, Urinis, Sputis, atque Abscessibus.

C A P. II.

*De prædictione a salubri sanguinis excretionem.*

QUOD in morbis acutis vehementibusve sæpissime observatum sit, repente aut ex naribus, aut ex hæmorrhoidibus, aut ex alvo, aut ex utero in mulieribus erumpente copioso sanguine, ægrotos sanitati fuisse restitutos; ideo naturam in hoc Medici cœperunt imitari, sanguinem copiosius in morbis mittentes. Qua ratione Hippocrat. persuasus hujusmodi remedium in omnibus acutis vehementibusque, sive magnis, febribus, aut viscerum inflammationibus, in lib. 4. de vict. rat. in acut. pag. 296. lin. 32. tex. 19. (de quibus ibi agit) hisce verbis maxime commendavit: *In acutis morbis sanguinem detrahes, si vehemens morbus videatur, florueritque ægrotantis ætas, & virium adfuerit robur.* Hocque remedii genus Medici nedum naturæ imitatione invenerunt, sed quibusdam etiam animalium exemplis perdocti, præsertimque *hyppopotami*, equi marini, ut Plinius

P

est Au-



est Auctor, qui ingluvie obesus crus in arundinis stipitem acutissimum adigens, venam quamdam vulnerando, copiosius sanguinem effundit, atque ita fuit ipsius corporis plethoram tollere solitus. Non dissimili quoque argumento coeperunt Medici humores, aut per alvum purgatoriis medicamentis, aut vomitoriis per vomitum, aut sudoriferis per copiosos sudores, aut diureticis copiosorem urinam moventes per vesicam, purgare.

Quare quum natura sæpius excernendo copiosum sanguinem soleat multos morbos resolvere; proinde in primis de his sanguinis spontaneis seu sponte factis evacuationibus, seu excretionibus, agendum duximus: quoniam non ex omnes bonæ sunt, minime ægrotos liberant a morbis, veluti etiam non omnes aliæ excretiones, aut per alvum, aut per vomitum, aut per sudorem, aut per urinam; neque omnes abscessus liberant a morbis, sed quidam tantum, qui merito a nobis primum cognoscendi erunt, ac ab aliis non salutaribus distinguendi. Nunc itaque nos de iis sanguinis excretionibus agimus, quæ bonæ existunt, salutemque perpetuo ægrotis futuram pollicentur, & postea de malis, quæ plerumque exitium præmonstrant,

*Sanguinis  
excretio  
per nares.*

Inter vero excretiones sanguinis, ea præcipua esse ad prædictionem videtur, quæ in febribus continuis acutis & vehementibus e naribus sæpius erumpit, quam Græci hæmorrhagiam appellant, nostri eruptionem sanguinis e naribus: atque hæc in morbis fit, ubi sanguis multus per nares effluit, & evacuat. Gal. enim in 3. lib. *Prorrhet. com.* 75. ait, succos ad caput recurrentes, calidos quidem & tenues, desipientias & sanguinis eruptiones facere: at in 1. *Epidem. comm.* 1. text. 9. sanguinem ipsum sursum, incitatum calore, offerri in caput, a quo necesse est inflari, ac reserari venas, ac etiam rumpi ob spiritus copiam: atque in eod. lib. scripsit, sanguinis e naribus eruptiones in ardentibus febribus ob dominantem fieri flavam bilem, quæ sanguini permista, postquam sanguinem densaverit, cum eo multum ad caput calorem subvehens, venis narium disruptis, sanguinis efficit eruptiones.

Ex quibus constat nonnisi ex calidiori sanguine, vel bile ei admista, fieri, atque nonnisi in corporibus calidioris temperamenti, atque in calidioribus morbis, atque acutis fieri, cuiusmodi sunt febres synochæ atque continuæ ardentes, quod Gal. in eodem lib. *com.* 2. text. 66. affirmavit, dicens, eruptiones sanguinis in ardentibus febribus, ob caloris copiam, humoribus ad caput sublatis, fieri. Hinc Hippocrat. in 6. *Epidem. com.* 3. text. 17. pag. 1175. ait, sanguinis de naribus profusio, aut iis, qui subvirides, nigrique sunt, aut iis, qui rubri & virides, aut subviridibus; quod propter calidiores humores sint his eruptionibus obnoxii: propter quam etiam causam Hippoc. postea text. 18. dixit: Quum venere uti incipiunt, aut hircire, sanguinis profluvio laborare, quippe pueros, quum propter multum, tum calidioris sanguinem, quo exsuperant. Ab hisce causis ægroti solent in hæmorrhagiam incidere, iique præsertim, qui ob calidius temperamentum plurimo sanguine, & calidiori abundant, & nonnisi in morbis, ab iisdem humoribus affectis, quales sunt, ex Galeno, febres omnes continuæ, ac vel etiam ex intermittentibus tertianæ, at numquam quartanæ. Addimus omnes internas inflammationes præcordiorum, præsertimque hepatis & lienis, diaphragmatis, ac stomachi, & aliquando pleuritides, phrenitides, rarissime aut numquam lethargos, ac vel etiam peripneumonias. In his itaque morbis huiusmodi hæmorrhagiæ, seu sanguinis eruptiones erunt attendendæ. Sed his præmissis ad prognosin declinemus. Itaque hæmorrhagiæ, & aliæ omnes, quæ per alias partes fiunt, excretiones sanguinis; (scilicet per uterum in mulieribus in viris per hæmorrhoidas, & aliquando per stomachum, quæ tamen raro bonæ videntur, Hippocr. in lib. 7. *Aphorism.* 37. ita scribente: Quicumque evomit sanguinem, si sine febre quidem, salutare, si vero cum febre, malum, nihilominus sunt aliqui sanguinis etiam vomitu excretionem a multis morbis iudicati:) in duas differentias distinguuntur, quippe in bonas criticas & nostris iudiciales vocatas, quæ duplicis quoque sunt differentię, nimirum sunt quædam perfectæ, quod perfectæ iudicent morbos, & quædam imper-



imperfectæ, quod imperfecte judicent, & in *malas symptomaticas* dictas: quidam addunt medias, quæ medium locum habere videntur inter criticas & symptomaticas: quas contineri sub criticis imperfectis alias demonstravimus. Nunc de criticis; quum hæ perpetuo salutem præmonstrent, perfectæ subito, & imperfectæ temporis spatio. Criticæ itaque eruptiones sanguinis & optimæ, quæ salutem certam ægrotis præmonstrant, hisce notis nobis innotescunt. Primo quod numquam crudo morbo appareant, sed perpetuo cum signis coctionis; atque ob id perfectæ in statu morbi, imperfectæque in augmento, ubi quædam manifesta non omniaque coctionis signa illuxerint. Itaque necessario ad salutarem hæmorrhagiam, & ad quamcumque aliam bonam sanguinis excretionem, debent primum signa coctionis animadverti, quibus una si sanguis excernatur, utile erit, teste Galeno in *lib. de Crisibus cap. 7. de qua Hipp. in quarto, de vict. rat. in acutis, pag. 396. lin. 21. text. 10. habet: Et si ex naribus fluxerit sanguis, solvitur ægrotudo, atque si sudores supervenerint judicatorii, legitimi, cum urinis albis, crassis, & levibus subsidentibus. Sed aliquis forte objiciat Metonem lib. 1. Epidem. Ægr. 7. pag. 983. nobis, & illum, lib. 3. Epidem. Ægr. 3. p. 1066. qui in Dealcis horto decumberebat, alios, qui, cum excrementorum cruditate, sanguinis fluxu fuere judicati, & quidem critice. In Metone urinæ fuere nigræ, & cum nigris sedimentis, & in altero, tenues, cum crassioribus sedimentis, nedum crudissimum morbum, sed neque parum malignum declarabant. De hac re alias egimus, & diximus, tantum posse copiosam sanguinis eruptionem ad judicandos morbos, ut vel etiam in principio, nullis signis coctionis conspectis, apparens, sæpius liberet ægrotos. Quod Gal. de Metone expressit, dicens: Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet. Excretio itaque sanguinis, tametsi optima sit, ac certissime salutem nuntiet, quæ morbo jam concocto apparet, quæque etiam ob id in statu apparet, etiam cum signis cruditatis in principio morbi, non est spernenda. Quod etiam in muliere morosa lib. 3. Epid. Ægr. 11. pag. 1108. visum est, quæ, cum urinis nigris, mensium profluvio fuit sanata, etsi Gal. dixerit, earum urinarum nigrum colorem nihil attulisse periculi, quod a reteritis mensibus, qui fuerant melancholici, eo modo colorarentur urinæ: quod si verum etiam de Metone, qui, iisdem nigris existentibus, eruptione sanguinis fuit judicatus. Quam rem Hipp. nobis expressisse visum est in 1. Epid. Comm. 2. pag. 951. lit. F. text. 56. quum ibi scripserit: Ictericis factis in febribus, sexta die, eruptionem sanguinis profuisse; eo die vero visam ictericam malam docet Hipp. in 4. Aphor. 62. qualis fuit in Hermocrate: lib. 3. Epid. Ægr. 2. pag. 1062. & in text. 67. lib. 1. Epidem. sect. 2. pag. 953. lit. A. B. dixit: quum urinæ tenues essent in Antiphonte Corinboli filio, erupisse sanguinem & postea sanatum fuisse. Quod vero sanguinis excretiones hanc habuerint prærogativam, ut ita dixerim, quod etiam in crudo morbo salutem præmonstrare soleant, quum ceteræ aliæ per vomitum, vel sudorem, vel purgationem alvi, tunc temporis apparentes, symptomaticæ sint: hoc propterea fieri crediderim, quod sanguis per venas apertas possit commode quocumque tempore vacuari, nullaque egeat sanguis præparatione, qua egent ceteri humores, si debeant per alvum subduci, vel per vomitum, quæ in his tam facile non fit, propter ipsorum crassitiem, aut lentorem, aut venarum angustiam & obstructionem; atque hanc esse causam colligimus, propter quam Medici in principiis morborum non debeant uti purgantibus medicamentis, ut Hippocr. scripserit in Aphorism. sect. 1. Aphor. 22. Concocta medicari oportere neque cruda, nisi materia turgat. In evacuatione vero, quæ per venas apertas fit, nullam merito exspectamus concoctionem, & hinc Medici, secta vena in morbis acutis, in principio, mittunt sanguinem; hinc & spontaneæ sanguinis vacuationes bonæ erunt. Addatis, sanguinis eruptiones copiosas nedum utiles fieri, propterea quod sanguis malus una excernatur, sed etiam quoniam ejusdem sanguis vacuatio universum corpus refrigerat, caloremque transpirabilem, & corpus dissolubile facit. Quare hac ratione excretiones sanguinis optimæ erunt, quæ in statu apparent, plane cocto existente morbo;*

*Sanguinis  
criticæ  
eruptiones  
quomodo  
innotescunt.  
Cum signis  
coctionis.*



Larga  
sanguinis  
eruptiones  
quando  
bonæ.

sed neque eæ, quæ cum cruditatis signis fiunt, erunt plane abhorrendæ & timendæ. Et præsertim, quæ copiose & large fluunt, quæ erit secunda conditio, optimam sanguinis eruptionem indicans. De quibus Hippocr. in lib. 2. Epidem. sect. 1. pag. 1005. sub lit. A. ita habet: *Largæ de naribus eruptiones sanguinis liberant fere.* De quibus Galen. de Metone locutus ait: *Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & iudicatus & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet.* Rursum Hippocr. in 1. lib. Epidem. Comm. 2. pag. 951. lit. E. text. 63. dixit: *Febribus autem ardentibus hæc accidebant.* Quibus rite & largiter sanguis per nares erupit, ea de causa maxime servabantur. Nec ullum novi, si recte ei erupisset sanguis in hoc statu, quemquam mortuum. Nam Philiscus quidem Epamenon, & Silenus, quibus parum quarta die & quinta e naribus stillavit, mortem obierunt. Et postea: ibidem sub lit. F. Erant qui sexta die morbo regio afficerentur, sed his purgatio profuit per vesicam, vel turbata alvus, vel larga sanguinis eruptio: ut Heraclides, qui apud Aristocydem decumbebat, cui per nares sanguis erupit, alvusque fuit turbata, & per vesicam est purgatus. Et ibidem sub lit. G. sanguis autem plurimis erupit, præcipue adolescentulis & adultis, quorum perit maxima pars, quibus sanguis non erupit. Et de mulieribus etiam sanguinis excretionem iudicatis, ita lib. 1. Epidem. sect. 2. pag. 953. sub lit. B. Plurimis itaque menses in febribus apparuerunt. Quibusdam e naribus sanguis erupit, & multis virginibus id tum primum accidit. Nonnullis simul & sanguis e naribus, & menses apparuerunt, quod in Derharsis filia virgine tum primum animadversum est largeque ex naribus sanguis profluxit. Ex quibus sanguinis largas excretiones optimas esse, morbosque iudicare demonstratur. De qua Hipp. pag. 1005. lit. A. ita habet: *Fluxus sanguinis largi ex naribus solvunt multa, ut Heragora.* Quomodo in lib. 4. Epidem. pag. 1131. text. 27. mulierem, cui sanguis ex naribus quinta sextaque fluxit, die septima fuisse iudicatam, meminit. Atque hæc erit una ex præcipuis notis optimarum excretionum, ut, inquam, large erumpant. Attamen videndum erit, ne sæpius, larga ipsarum copia, eæ nos decipiant, putantes optimas criticaque esse excretiones, quum malæ potius sint. Nam sæpius largis sanguinis eruptionibus plures exstincti sunt. Etenim consuevisse in morbis vehementibus, morbo adhuc existente crudo, immoderatas inanitiones fieri, Galen. in lib. de præfag. ad Posthumum memoriæ prodidit; propterea sæpius cogi medicos, eruptionem cohibere, uti Galen. fecit in juvene Romano, in quo sanguis ad pondus librarum quatuor cum dimidia fluebat e naribus.

Sanguinis  
large ex-  
cretiones  
bonæ, quo-  
modo a  
malis di-  
stinguantur.

De quibus immoderatis eruptionibus in sequenti capite nos; DEO volente; accuratius. Nunc necessario tradenda sunt signa, ex quibus largas bonas excretiones a malis distinguamus: quæ hæc erunt: præter alia bonis omnibus communia, ægrotantium facilis tolerantia, & ipsos robustiores reddi, leviores, quod si siticulosi fuerint, ut non amplius sitiant, & febris tollatur, symptomataque tollantur, aut diminuantur, pulsusque meliores, vehementiores, æqualiores, & ordinatiores evadant. Memini proximo anno elapso, in quo me a febre quartana sanguinis copiosa excretio, in qua ad minus sex libræ sanguinis profluxerunt, criticæ liberavit, inter alia signa post illam copiosam excretionem, omnibus fere immoderatam visam, observata, me nihil prorsus sitiisse, quum antea perpetuo, vehementerque, sitirem, nullumque languorem virium sensisse, leviorumque ac viribus firmiorem evasisse, quæ, contra opinionem fere omnium Medicorum, mihi sperem certam salutis videbantur polliceri, speravi que exinde, eam sanguinis copiam fore criticam, neque ullo pacto timendam, etsi majori ex parte, rursi repente oborta, sanguinis profluxerit. Quare iis notis copiosam criticam sanguinis eruptionem distinguere a symptomatice mala sciemus.

Bona si  
diebus cri-  
ticis ap-  
pareant.

Tertia conditio criticarum salubriumque sanguinis eruptionum est, quod diebus criticis appareant. Hisce enim diebus, a nobis alias dictum est, conspectas excretiones, vel bonas vel malas, firmiter iudicium habere, & ad salutem, & ad mortem præfagiendum. Ex quo merito Auctor Coac. præfagiorum in lib. 4. text. 1. 45. & in 5. lib. Coac. præfag. ait: *Acuti morbi iudicantur sanguine fluente*



*fluente e naribus, & sudore multo. Et text. 152. die septimo, nono, & quartodecimo, sanguinem e naribus ut plurimum febres resolvere. Quarta, ut in aliquo dierum judicatoriorum excretio fuerit præindicata. Solet enim natura in die indice modicum aliquando sanguinem excernere, quod est indicium in altero die decretorio hæmorrhagiæ copiosioris futuræ. In Metone lib. 1. Epidem. Ægr. 7. pag. 983. quarto die bis de nare dextra paullatim fluxit, & altera die affatim multus profluxit, quo fuit judicatus. Addamus quintam, quod excretio quum ideæ, naturæque morbi, tum ægrotantis, victus anteausti, temporum, præsentis constitutionis anni temporum, atque cæli naturæ respondeat. Dictum alias a nobis est, quod sanguinis excretiones sint aptissimæ vacationes in omnibus morbis acutis, cum febribus, omniumque maxime in synochis, atque ardentibus, in inflammationibus hepatis, lienis, diaphragmatis, non raro in pleuriticis ac in phreniticis: Quare in hisce morbis probe & utiliter spectantur sanguinis excretiones, veluti in aliis affectibus ita non utiliter: quæ itidem hac ratione utiles erunt in corporibus omnibus, quæ plurimo sanguine eoque calidiori exsuperant; & propterea, si præcesserit victus biliosorum ciborum, plurimaque calidioris sanguinis signa, aut æstus sit, vel calida constitutio, vel in cælo calidiori & alia adsint, & quæ generationem biliosioris sanguinis adjuvent, optimum erit, erumpere sanguinem in prænarratis morbis. At quinimmo in ipsis sanguinem non erumpere, non leve esse malum, Hippocrates, in primo Epid. Comm. 2. pag. 951. sub lit. G. text. 17. ita docet: Sanguis autem plurimis erupit, præcipue adolescentulis, & adultis, quorum perit maxima pars, quibus sanguis non erupit.*

*Si morbi  
ideæ &  
naturæ  
ægrotan-  
tis con-  
veniant.*

Sexto oportet has optimas excretiones locis affectis congruere, ita ut aut edirecto, ut divertant, probeque a parte affecta vacuent, aut ex opposito, ut revelant. De his Hippocrat. in Aphorismis lib. 6. Aphor. 21. Insanientibus si varices, vel hæmorrhoides supervenerint, insanie solutio. Et in libro quarto Aph. 25. Inferne vero niger si deficiatur, bonum: & Gal. in comm. Revera enim jam factæ melancholici maximum est remedium sanguinis ex his venis, quæ hæmorrhoides appellantur, profluvium. Et in libro quinto Aphor. 32. Mulieres sanguinem evomentes, si menstrua eruperint, morbi fit solutio. Hinc Medicis usus est familiaris ad insanientes, sanguinis vacationes, per hirudines, appositas venis hæmorrhoidibus appellatis. Quod in illis, qui eas venas amplas habent, omniumque maxime, si per ipsas alias fluxerit sanguis, est utilissimum; si modo plurem neque paucum sanguinem, ut plerique Medicorum faciunt, quibus raro hujusmodi vacuatio propter hanc causam utilis succedit, evacuent.

*Si locis  
affectis  
congruant.*

Ut vero humores divertant, atque simul evacuent a parte affecta, optima erit excretio, quum natura tum arte facta, e directo lateris affecti; quam Gal. in libro de curat. per sang. missionem, vacationem maxime commendat, & κατ' ἴξιν vocat, idest directe factam, ut hepate læso sanguis e dextra, & liene, ex sinistra effluat. De qua Hippocrates, in libro secundo Epidemiorum, Commem. 3. p. 1027. lit. D. text. 13. secundum rectum, & laterum tensio dolorosa, & tensiones hypochondriorum, & lienis elevationes, ex naribus fluxiones: & in libro quarto Epidem. pag. 1129. lit. A. Horridi, anxii, cibum averfantes, biliosi, sanguinem fundentes, splenici doloroso modo ex sinistra parte plurimi. Hinc eruditiores Medici in pleuriticis sanguinem ex eodem latere mittunt, minimeque ex opposito.

Septimo optima hæmorrhagia vel sanguinis excretio erit, a qua morbus aut omnino tollitur, aut saltem diminuitur, ægrotique allevantur, tolluntur, aut minuuntur itidem symptomata; cujusmodi excretio visa est, quam Hipp. quum in Heropytho, tum in Larissæ Virgine observavit. De Herophyto lib. 3. Epid. Ægr. 9. pag. 1106. ita habet: Quadragesimo multum ex naribus sanguinis erupit, menteque constitit, magis surdus quidem, sed non perinde fuit, febres fuerunt remissæ. Et de Larissæ virgine ibid. Ægr. 12. pag. 1110. Sexto naribus largiter multum fluxit; inhorruit, at mox sudavit toto corpore multum & calidum sine febre, est judicata. Propterea optima erit, aut quæ totum morbum & symptomata solvit, vel diminuit. Gal. scribit 2. lib. de motu musculorum c. 6. se vidisse

*Si juvenis.*



hominem una cum febre, tredecim dies delirum, per nares plurimo sanguine vacuato, statim convaluisse, ad mentemque subito rediisse Hipp. optimam esse, quæ surditatem solvit, in *Aphorismis* sect. 4. *Aph.* 60. docet, & Auctor *Prorrheticorum* lib. 1. text. 152. ait. *Quibus capitis dolores, cervicis labor atque totius corporis cum tremore infirmitas, hæmorrhagica solvunt. Ceterum & tempore ista solvuntur.* His addo ægrotantes, qui plurimum ante sitiebant, siti liberari, quod ad criticam sanguinis excretionem maximum est; quoniam optimus sanguis multus, non critice erumpens, nimirum siccando, sitim inferre solet: contra criticus refrigerando febrilemque calorem compescendo, & diffundendo corpus, sitim tollere, ac forte etiam, quod viscera humectentur ea ratione, quod a calore amplius non hauriatur humor. Hipp. in lib. 4. *Aphorismorum* 27. ita habet: *Quibus per febres sanguinis quacumque ex parte copia eruperit, quum reficiuntur, alvi bis humectantur.* Demum ab optima sanguinis vacuatione, ut dictum est, ægroti robustiores, faciliusque resurgentes, & pulsus meliores evadunt. Atque hæ notæ erunt optimæ cujusvis sanguinis excretionis, vel per nares, vel per vomitum, vel per alvum, vel per uterum, vel per hæmorrhoides.

## C A P. III.

*De malis exitialibusque sanguinis eruptionibus.*

*Sanguinis excretiones judicantur malæ, ex nullis signis coctionis apparentibus.*

*Ex perniciosiss signis aut antegressis, aut concomitantibus aut subsecutis.*

**C**ONTRARIIS notis nobis sanguinis excretiones malæ, exitium denotantes, innotescunt. Quæ perfectæ hæ erunt, quippe prima, ut hæmorrhagiæ, aliæque excretiones sanguinis, nullis conspectis signis coctionis; (etsi nuper fuerit demonstratum, largas eruptiones sanguinis optimas, aliquando etiam, crudo morbo existente, bonas esse:) attamen, ni bona illuxerint signa, iudicium faciunt difficile: quæ excretiones, si una cum perniciosiss signis apparuerint, aut ipsas sequantur, exitium portendent.

Ante itaque eruptionem sanguinis præcessisse, aut perniciofa in excremento signa, uti nigredinem in urinis, cum sedimento nigro, turbidas eadem urinas, subjugales, non clarescentes, vel tenues aquosas; vel vomitus foetidos, virulentos, versicolores, nigros; aut nigras itidem dejectiones, ac colliquationes, pessimum est; aut perniciofa aliqua symptomata, de quibus nos superioribus libris satis accurate egimus, aut antegressa sint, vel ex iis aliquod pravum una cum hac eruptione apparuerit, aut hanc ipsam consequatur, exitium præmonstrabunt. De his in libro 3. *Prorrhet. lib. 1. text. 126.* legitur: *Si ex naribus sanguis erumpat, quum sudores vel fuerint vel pervenerint, perfrictionem quidem ferunt, sed indicat malum esse morbum: ac quum perfrictio tum in extremis fiat, tum per totum corpus, gravior, difficiliorque, quæ per totum corpus est.* Et *ibid. text. 127.* post sanguinis eruptionem dejectiones nigrae, malæ: pravæ autem prærubrae, & si quarto die talis eruptio fiat. Et Galen. in *Comment. sequentis textus* dixit, omnes sanguinis eruptiones cum desudatione malignas esse. Et *lib. 1. Prorrheticorum. text. 129.* post modicam sanguinis eruptionem, nigramque dejectionem, in acutis morbis, surditas, malum est: sanguinis dejectio in his perniciofa, surditatem vero solvit. Nos tamen vidimus in homine robustissimo Bononiensi, febre acuta maligna vexato, perpetuo a primo die ad quartum decimum usque, qua die fuit sanatus, hæmorrhagiam continuam, in qua ad minus singulis diebus sanguis ad libram exibat, quæ hæmorrhagia quum usque ad septimum perseverasset, nosque ab ea timuissimus, ad cohibendam quibusdam medicamentis usi, non amplius e naribus fluxit, sed cœpit per alvum eodem modo profluere, una cum copiosa diarrhæa biliosa, quam itidem a primo die usque ad decimum quartum copiosam, & fortem assiduam habuit, quæ excretiones usque ad decimum quartum, quo die perfecta fuit iudicatus, ut dixi, eodem modo perseverarunt. Atque hic nonnisi ob maximas vires fuit servatus. Et rursus Auctor *Prorrheticorum. lib. 1. text. 41.* dixit: *Si intercepta alvus, parva, nigra & in spiras circumducta,*



ducta, ad necessitatem dimiserit, & per nares eruptio fiat malum, Galen. in commento ait, hoc modo, qui sunt siccati atque arefacti a calore febrili, vacuationes ferre non posse: & in 2. lib. Coac. præfag. text. 40. & 342. Profluvium sanguinis e naribus, & paucus sudor cum refrigeratione, malum: & text. 326. Quæ diebus criticis perfrictiones fiunt vehementes a sanguinis profluvio, pessimæ. Ex his itaque apparet eruptiones sanguinis, cum malis signis, malas esse ac perniciosas. De quibus Hipp. in lib. 3. Epidem. pag. 1085. lit. F. ait: Nec non decretorii aliud in ita habentibus ullum apparebat, neque sanguis rite perfluit, neque alius consuetus abscessus fiebat decretorius. Quare sanguinis eruptiones cum malis signis sunt perniciosæ. Non minus, quæ neque morbi ideæ, naturæ ægrotantis, cæli constitutionis, temporis anni, ætatis, victus antea, temperamento respondeant. In frigidis enim morbis, ac pituitosis, numquam eruptio sanguinis bona erit, sed perpetuo mala. Tertio, quæ neque locis affectis congruit hæmorrhagia mala erit, quam rem expressit auctor *Prorrheticorum lib. 1. text. 125.* dicens: sanguinis ad latera diversum eruptiones male, ut, si quum lien magnus fuerit e dextra nare fluat, atque res in hypochondriis ita habet. Qua ratione damnatur etiam sanguis, per vomitum excretus, in febribus ab Hippocrate in *Aphorismis*, sed præsertim nigri sanguinis, omniumque maxime in extenuatis corporibus, de qua re in lib. 4. *Aphorism. 23.* ita habet: Quibuscumque ex morbis acutis aut diuturnis, vel ex vulneribus, sive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, sive uti sanguis niger, desuper exierit, postmodum moriuntur. Quarto mala est sanguinis excretio, a qua ægri nihil juvantur, aut alterantur; pessimaque, qua in deterius mutantur. Quod fit talis excretio unum ex iudicatoriis non iudicantibus, letalis iudicii. Ait enim Galen. in 1. *prorrh.* (Vide & Hipp. lib. 2. *Epidem. sect. 2. p. 999.*) iudicatoriorum non iudicantium alia quidem esse letalia, & alia iudicatu difficilia; quæ vero in contrarium repunt, sunt letalia. Addatis, pulsus satis aperte demonstrare harum excretionum malignitatem, quum ipsi languidiores, inæqualiores, & longe peiores reddantur. Demum ex quantitate quoque sanguinis hanc eandem malam excretionem cognoscemus; quippe qui aut immoderatus profluat, aut minus, quam deberet, aut non totus confertim, sed per intervalla, uti fit in crisis imperfectis. Immoderatus effluere, numquam bonum, sæpe malum, quod calorem innatum maxime diminuat, & propterea facile natura morbo succumbit. Hinc Auctor *Prorrh.* lib. 1. text. 133. scripsit, a multa sanguinis eruptione alvos male affici, quod nimis refrigerentur: & postea *ibid. text. 134.* In iudicatoriis perfrictionibus sanguinis eruptiones vehementes, pessimæ. Quod maxime refrigerent corpora, nimirum addendo frigus frigori. Hinc frigora non recalcantia & in debilibus rigores esse perniciosos, Hipp. *ibid. text. 65.* statuit. Ita etiam quorum corpora immoderatus, sanguine fluente, vacuantur, alii in letalem desipientiam, alii in convulsiones perniciosas delabuntur, ut Hipp. in 7. *Aphorismorum Aphor. 9.* docuit. Aliquando quod fit in morbis non vehementibus, ita ægri refrigerantur, ut in hydropem veniant; plures enim observati sunt ea de causa hydropici. Quam rem Galen. in lib. 2. *Aphor. 72.* hisce verbis nos docuit, dicens: Sanguis enim quum supra modum, aut ex utero muliebri, aut ex venis, quæ hæmorrhoidæ appellantur, aut ex ulcere fluxerit, tunc vel omnes, vel plurimas operationes, ii, qui ita affecti sunt, offensas habent. Nonnulli vero ipsorum non modo hæc patiuntur, verum etiam aqua inter cutem corripuntur. Non minus vero paucæ, quæ stillatim fiunt, atque incipientes, statim desinentes, de quibus in sequenti capite agemus perniciosas existunt.

## C A P. I V.

De sanguinis excretionibus paucioribus, statim desinentibus, atque de stillis sanguinis e naribus, quidque in morbis acutis præfagiant.

**S**ANGUIS e naribus, aut ex aliqua alia parte, paucus erumpens, aliquando bonus, ubi principium crisis in aliquo die iudicatorio significat; veluti

Si neque morbi ideæ neque naturæ ægrotantis respondent. Neque locis affectis congruant.

A quibus ægri nihil juvantur.

Ex pulsibus.

Ex sanguinis excretionis quantitate.

Sanguinis excretiones pauciores quænam male.



in *Metone lib. 1. Epid. Aegr. 7. pag. 983.* visum est, in quo quarta die modicus effluere e naribus coepit, & quinto largiter erumpens, judicavit. Sed hoc non fiet, ubi morbus plane crudus erit, atque minus cum aliquo signo pernicioso.

Hoc modo enim modicus sanguis, ac vel etiam per intervalla erumpens, perpetuo malum portendet, exitiique signum erit certissimum, ubi ab ipso morbus postea minime concoquatur, nihiloque allevetur. Aliquando optima erit excretio, ubi plane morbus crudus non erit, ceteraque signa fuerint salutaria, atque si postea, proximo decretorio die, largiter erumpat. Quæ si vel non in die indice apparuerint, ac non sequatur larga postea de judicatorio eruptio, symptomaticum signum, malumque erit, mortaleque, si signa alia perniciose apparuerint, atque si postea ægroti in pejus mutantur. Rarissime itaque, ut potuimus observare, contingit, sanguinis paucam excretionem bonam esse, plerumque pessimam, perpetuo longitudinem, & non raro exitium præmonstrantem futurum; & præsertim, ubi neque per convenientia loca exierit, nec quicquam ægros sublevaverit; veluti quibus hepar inflammatum est, si per sinistram narem, & quibus lien per dextram, & quibus uterus affectus, si per nares aut per vomitum, minimeque per uterum exeat, & qui ab ipsa febre neque symptomatis allevantur. Sanguinis itaque pauca excretio hæc indicabit, nihilque certi ad præsagium, ni pariter alia signa considerentur; cum malis mala, cum non malis incerti judicii seu difficilis erit, cum bonis longitudinem indicabit. Quum vero paucam sanguinis excretionem conspectam nulla alia sequatur, aut si statim, quum coeperit, desistat, nihil perniciosius erit; quum summam virium imbecillitatem, teste Galeno in *primo Prorrheticorum Commentar. 1.* denotet. Sed age de stillis quoque sanguinis agamus, quum ex sæpissime in acutis febribus, maximeque in ardentibus spectentur: nam hæ excretiones peiores sunt, teste Galeno, si statim, quum coeperint, desistant, quam quæ nullo modo apparuerunt. Ex varia itaque quantitate sanguinis fluentis variæ fiunt quoque eruptiones; una quantitas, multa, continua, confertim erumpens, quæ in perfecta crisi apparet; altera discreta, quæ quum perseverat, aliquando crisin postea futuram indicat; tertia est, quum paucæ tantum stillæ e naribus exeunt, quales a causa externa aliquando fiunt, veluti ab insolatione; quippe capite a sole calefacto, ex vino meraciore & similibus. Hæ, ubi fiant vi febris, crisin frustra tentatam indicant, idque aut morbi malignitate fieri, aut sanguinis vitio, aut cerebri infirmitate. Hujusmodi stillæ in mitioribus morbis, in quibus cetera signa sunt salutaria, morbi diuturnitatem prænuntiant; in acutis vero certissimam mortem; nam indicant naturam, ut Gal. in 4. de *Vict. rat. in acut. text. 67.* docet, conatam esse, quod superfluum est, sive, ut in *primo quoque Prorrheticorum Commentar. 1.* expressit, abundantiam, in cerebro collectam, excernere, minimeque potuisse, vel ob propriam imbecillitatem, vel sanguinis crassitiem, vel partium densitatem, vel quædam ex his, vel propter omnium concursum. Quo apparet stillas omnes sanguinis in acutis morbis pessimas esse, pravumque & malignarum febrium signum, ut Galen. in 3. *Epidem. Comm. 3. text. 35.* scripsit: de qua sane constitutione Epidemica Hippocr. *Lib. 3. Epidem. pag. 1085. lit. D.* dixit: *Nares pauca stillarunt, signumque perniciosum fuisse;* quod etiam in prima constitutione fuit observatum, de quo signo Hippocr. in 1. *Epidem. Sect. 2. pag. 954. inter lit. D. & E.* ait: *At quum febres ardentes inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet; & quum multa signa enumerasset perniciose, quæ in principio febrium ardentium fuere observata, addidit, ibidem inter lit. F. & G. Nec erupit e naribus sanguis, ne his quidem, quibus hæc accidunt, sed parum stillarunt.* Quare merito stillæ in morbis acutis omnes sunt ex signis perniciosis, de quibus Hippocr. in eodem *lib. Sect. 2. pag. 951. inter lit. E. & F.* ait: *Nam Pothiscus quidem, Epamenon, & Silenus, quibus parum quarto die & quinto e naribus stillavit, mortem obierunt.* Certissimamque mortem stillæ sanguinis in morbis acutis præmonstrabunt, omniumque maxime, si sanguis crassus, atque niger stillaverit, de quo Auctor *Prorrhetic. in 4. Prorrhetic. text. 54. (An Libr. 1. text. 79. & Coac. præfag. 57.?)* ait: *E naribus stillicidium, malum: si nigrum & atrum, letale.* Et Galen. in *Comm. dixit,*

Qui ad  
præfagium  
faciunt.

Sanguinis  
stillæ quid  
præsa-  
giunt.

In acutis  
morbis  
omnes  
pessimæ  
sunt.

Quando  
mortem in  
acutis  
morbis  
præmon-  
strant.



dixit, nigrum & merum sanguinem, destillatum, non modo in caput materiam motam esse, sed etiam a calore acutissimo, qui totam consumsit humiditatem, sanguinem perassatum, ejusque omnem Ichorem consumptum indicare: & supra dixit, quum omnes e naribus stillationes difficiles sint, quoties crassæ & nigræ destillationes fuerint, maxime perniciosas reperies. Quæ etiam in aliquo dierum criticorum apparent, absolutissimam perniciem ostendunt, quod in iis diebus signa omnia, quum bona tum mala, magnam vim habere ad præsagium, superius ostenderimus, de quo in *Prorrheticis Libr. 1. text. 1. Scillatio e naribus his perniciosa, tum alias, tum si quarto cœperit die*: & Galenum in *Comm.* ait: *Quum stillatio e naribus semper malum signum sit, absolutissima morbi malitia significatur, si quarto fiat die*. Videtur siquidem natura collectam cerebro abundantiam conata esse ut expelleret, sed nequivisse. Perniciosissimæ non minus sunt cum malis quoque signis conspectæ, inevitabileque exitium significantes. De quibus in *3. Prorrhet. lib. 1. text. 141. Quæ ex naribus cum surditate, & ignavitate parva est stillatio, difficile quippiam habet*. Galen. vero hunc Auctorem reprehendit, quod dixerit stillas has difficile quippiam habere, quum omnes sint letales. Et in *1. lib. text. 126. Ex naribus si stillicidium sanguinis fuerit, cum sudore frigido & refrigeratione extremorum, letale*: Pessime itaque cum surditate, torpore, comate, vigiliis, delirio, atque similibus signis perpetuo erunt, maximeque in phreniticis. Quæ omnino fuere visa in *Philisco, lib. 1. Epidem. Ægr. 1. pag. 966. Sileno, ibid. Ægr. 2. pag. 969. Uxore Dromedai, ibid. Ægr. 11. pag. 987. & in Pario lib. 2. Epidem. Ægr. 1. pag. 1093.* in quibus stillicidium sanguinis letale fuit observatum. Atque hæc de prædictione ab excretionibus sanguinis in morbis acutis.

## C A P. V.

*De prædictione ex sudoribus, & primo quid sudor, quotuplexque sit, & de ipsius causis.*

Q Uum non minus frequenter morbi sudoribus judicari soleant, idcirco ab ipsis etiam, quomodo ægrotantium salus ac mors prædici queat, accuratius nunc est cognoscendum. Quod ut facile & certe consequi possimus, primum, quid sudor sit, & quot sudorum essent differentiæ, explicabimus, atque de ipsorum causis; ut sudorum quoque generatio nobis innotescat, agemus. Sudare vero eos dicimus, qui humorem per meatus cutis, actu humidum, excernunt; ad differentiam perspirationum, seu vaporationum, quæ per eosdem meatus fiunt. Medici has insensibiles vacuationes vocant, quod sensibus quidem non pareant. Ex quibus sudor erit particularis evacuatio sensibilis, per poros cutis meatusve facta. Plures vero sudorum observantur differentiæ. Quæ desumuntur ab ipsorum *substantia*, ex qua alii crassi viscidique exeunt, alii tenues sine ullo lentore. Ex *figura*, quando, alii teste Hippocr. *prognost. pag. 28. lin. 26.* milii formis spectentur, alii perinde guttæ fiant. *Colore*, quum alii flavi, alii virides; necesse erit sudores eo colore spectari, quo humores, qui per cutim vacuantur, infecti sunt. *Sapore*, siquidem omnes, teste Galen. in *libr. 10. simpl. cap. de Sudore*, falsi, & subamari sint, quibus quidem saporibus humores, qui vacuantur, referti sunt. *Odore*, quum quidam foetidi, quidam sine foetore exeant: & *copia*, nam quidam multi, alii pauci apparent, aliique statim, quum inceperint, desinunt. Ex *qualitatibus item activis*, quum omnes aut calidi sint, aut frigidi, aut medii. A *tempore* etiam, in quo apparent, suas habent differentias, quando alii in principiis morborum, alii in statu, & alii in declinatione prodeunt: & a *tempore*, quo durant, sunt alii assidui sive continui, alii interpolari. Quorum quidam apparent cum signis coctionis, quidam cum signis cruditatis; & quidam sunt decretorii sive judicatorii, quod judicent ægros; quidam symptomatice, quippe quod per modum symptomatum fiunt, & quidam periodici, quales in febribus tertianis & quartanis fiunt, atque hæc sudorum

*Sudor quid.*

*Sudorum differentie.*

*differentie.*



*Materia* . differentia nobis sufficiunt. Nunc de ipsorum generatione agamus, quam quum duo praesertim absolvant, quippe materia ex qua, & efficiens: de his duobus itaque nunc agamus. Materiam sudorum, & urinarum eandem esse scribit Galen. in libr. 10. *simpl. cap. de Sudore*: in sanisque esse humorem cibitum, sed magis elaboratum, utpote qui ad cutem usque, per meatus omnes, qui intersunt partibus, perveniat. Ex quo constat esse tenuiorem hujusmodi alimenti partem quam serum humorum appellant, seu ichorem, sed nonnihil biliosae substantiae adeptum, qui sua tenuitate facile per poros cutis excludi a corpore potest; veluti crassus humor ineptus ad sudoris generationem videtur: atque haec est sudoris materia in sanis. Hinc multos sudores habent, qui copiosiori quum potu tum cibo utuntur, & corpora plethorica, quae raros cutis meatus obtinent, non minus, & qui in jecore ac liene plurimum humorem habent. Hinc Hipocrates dicit in 4. *Aphorism. 41. Sudor multus ex somno factus absque causa manifesta, corpus uti pluri cibo significat. Si vero cibum non accipienti hoc accidat, scire oportet, quod evacuatione corpus indiget*. Ex quo in sanis materia sudoris erit, aut, ut dictum est, pars tenuior humidi alimenti, aut humor redundans in corpore. In aegrotis vero aliquando est humiditas alimenti humidioris, quae sane in iis observabitur, qui minime recta vivendi ratione usi sunt; plerumque vero ab humoribus tenuioribus redundantibus, quippe sanguine, bile flava, ac pituitoso quoque humore frigido. Atque hinc Galen. in libr. 3. *de crisi bus cap. 3.* scripsit, sudores omnium febrium esse proprios, & praecipue atdentium, semiter tianalque, quotidianas, & quartanas judicare non parumque juvare effervescentes, inflammationes, parotidas, lethargos, reliquosque omnes capitis affectus; quod omnes tum calidi, tum frigidi humores, qui tamen sunt tenues, sudores concitare possunt, seu per sudorem propelli, ipsorumque omnium maxime putres, quum tenuiores sint, & facilius fluant. Demum aliquando (quod nonnisi in perniciosis affectibus fit) humiditas partium solidarum alimentalis, quam Medici humidum nativum appellant, quo nativus calor conservetur, per cutis meatus colliquata, & discussa exit. Atque haec est sudorum omnis materia.

*Cause* . Sudorem vero efficit calor ipse, vel naturalis, vel praeter naturam in corpore existens: humorem enim attenuat, secumque ducit ad cutem, ex quo corpora, ubi incalescunt, in sudorem incidunt, atque hinc est, quod in continuis febribus, a rigore, quem sequitur calor maximus, corpora in sudores soleant erumpere: dum enim ipsa rigore vexantur, calor intus retractus, postea (si fortis est) foras erumpit, diffususque per totum corpus, humores extenuat, ac fere in vapores mutatus, secumque ipsos ad cutem ducens, sudorem facit. Hippocrates in primo *Prognosticorum pag. 38. lin. 28. & seq. text. 26.* ait: *aliquos fieri aut ob corporum exsolutionem, atque alios ob inflammationis vehementiam*. Ob corporum exsolutionem non simpliciter sudorem, sed paucum sudorem, seu madorem potius quemdam, quem *εἰσπρω* Græci vocant (desudationem Gal. vocat) fieri, aut in toto corpore, ut docet Gal. in libr. 3. *Prorrheticorum, Comm. 23.* aut in capite, atque thorace, facultatisque retentricis imbecillitatem, vel humorum copiam, in sudantibus partibus praemonstrare: ob vehementiam itidem inflammationis fieri desudationes, aut naturam opprimentem, aut solventem, aut, quod inflammationis incendio humiditatis copiae extenuatae humidior pars residet ad cutem. Quare sudorum generationem fieri ex calore, humorem tenuem, qui serum seu ichor est sanguinis, ab humiditate cibi potusque profectum, aut sanguinem, aut bilem, aut pituitam, extenuante, ac in vaporem mutante. In febribus, quas Græci *Elodes*, nostri sudorificas vocant, sudor proprium est symptoma, in quibus suppressa vis humoris, concepto intus incendio, in perpetuum vaporem, & sudorem resolvitur. Desudationes vero, quae sunt, teste Galeno, pauci sudores seu madores, nihil conferentes, aut in toto corpore, aut melius in superis partibus apparentes, aliam causam habent, ut dictum est, quippe ut ait Hipp. *Prognost. pag. 28. lin. 28.* ob corporum exsolutionem, aut inflammationis vehementiam, aut, ut Galeno placuit, ob facultatis retentricis

*Desudationes quid* .

resol-



resolutionem, quæ nedum redundantem humorem excrementitium, sed vel etiam alimentarium ex solidis partibus, foras resudare finit. Sed age his præmissis, ad prædictionem e sudoribus cognoscendam, descendamus, quam primum a bonis salutaribus perscrutabimur.

## C A P. VI.

*De bonis salutaribusque sudoribus, salutem in ægrotis prænuntiantibus.*

**S**ÆPIUS fit, quod homines, acutis morbis vexati, bonis sudoribus, large & critice erumpentibus, liberentur, & merito; quum per sudorem, teste Galeno, in lib. art. med. text. 99. universum corpus evacuetur. Hujusmodi vero sudores his notis, ab his, qui salutare non sunt, distinguuntur; quippe primo, quod hi, morbo concocto, cumque signis coctionis, manifeste appareant, ut docuit Galen. in 1. libr. de Crisibus cap. 7. quod decernentia in melius non statim, sed vel in augmento, vel in statu, quo tempore morbum vel plane concoxit, vel quum partim concoxerit, reliquum pergit alterare. Atque hæc est bonorum sudorum non spernenda nota, sine qua sudores, nequaquam utiles, longos morbos, labores, recidivas, aut ipsos morbos crisi neutiquam solutum iri, aut exitum, teste Hippocr. in 1. Epidem. sect. 2. pag. 945. lit. E. prænuntiant: qui vero post coctionem apparent, crisis celeritatem, salutisque securitatem significant: crudi vero & incocti, & in malos abscessus conversi vel iudicii frustrationem, vel dolores, vel diuturnitatem, vel mortem, vel eorumdem malum reditum denuntiant. Sudores itaque ad hoc, ut salutare sint, necessario debent post signa coctionis conspici.

*Sudores boni quomodo a malis distinguuntur.*

*Optimi sunt cum signis coctionis apparent.*

Secunda nota erit, ut in die aliquo decretorio erumpant, de quibus Hippocr. in lib. 4. Aphorism. 36. ita scripsit: Sudores febricitantibus si inceperint, boni sunt tertio die & quinto, & septimo, & nono, & undecimo, & decimo quarto, & decimo septimo, & vigesimo, & vigesimo septimo, & trigesimo quarto. Hi enim sudores judicant morbos: Qui vero non ita fiunt, laborem, & morbi longitudinem, & recidivas significant. Galen. in comm. ait, quartum diem Hippocratem vel præterisse, quoniam plures morbi peracuti, quod accessiones habeant diebus imparibus, & crises una in accessionum tempus incidant; vel ab aliquo quartum diem omissum negligenter fuisse. Nos vero divinum Hippoc. sæpe sumus admirati, quum quarta die optimos sudores non sæpius observaverimus.

*Si in die aliquo decretorio erumpant*

Tertia nota erit, quod sudores criticum aliquem rigorem sequantur: natura siquidem, quum e venis tenues acutosque humores detrudit, rigorem vehementem, iisdem humoribus, extra venas in ambitum corporis propulsis, per carneas sensiles partes discurrentibus, ac ipsas vellicantibus, ut docet Gal. in lib. de rig. convuls. & palpit. concitat, cum extremarum partium refrigeratione; quæ natura ubi fortis seu robusta est, a rigore vehemente, & frigiditate, calore quidem foras erumpente, febris acuta & magna excitatur, cujus calore humores extenuati in sudorem copiosum resolvuntur: & propterea Hipp. in Epidem. lib. 1. Epidem. pag. 982. Ægr. 6. in historia Cleonactidis, optimos sudores a rigoribus subsecutos notans, dicebat: rigor, acuta febris sudavit. Uti in muliere decumbente in litore, de qua ibidem Ægr. 12. pag. 990. Undecimo superriguit, igni est correpta, sudavit, febre est liberata: & de Charione: lib. 3. Epidem. Ægr. 5. pag. 1072. Decimo superriguit, febris acuta, sudavit, febre est decretorie liberatus. Qua ratione, ut nos alibi docuimus, Hipp. in libr. 4. Aphorism. 58. dixit: Si ardente febre laboranti rigor superveniat morbi fit solutio: quod ab his rigoribus subsequantur, (ut docet Galen.) boni sudores, aut aliæ vacuationes. Quare sudores sequi rigores, optimum est: & propterea Galen. in lib. 9. de Crisib. cap. 3. dixit: eos, qui rigent, optime sudare; & Idem in 1. Proorrh. com. 13. ait: sudores, qui rigores consequuntur, boni existunt, si una cum coctionis signis appareant. De quibus Hipp. in 1. Epidem. 2. pag. 951. inter lit. E. & F. text. 64. ita meminit:

*Si criticum aliquem rigorem sequatur.*

Pluri-



Plurimi igitur aegrorum circa judicium rigeant, potissimum ii, quibus sanguis non erupisse. Qui quidem postea subrignerunt, ac exsudarunt.

Si copiosi  
ex toto  
corpore  
erumpant.

Quarta conditio est, ut copiosi sint, & calidi, atque ex toto corpore erumpant; quippe qui facultatem robustam denotant, quum æque per omnes partes corporis calorem diffundat, ipsosque supervacuos humores in sudorem digerat, ac æque per omnes partes resolvat: quod ei quidem prælanguidæ non succedit, aut quum maligno morbo laborat. Sudores enim tunc inæqualiter evacuantur, in quibusdam partibus plus, in quibusdam parum, vel nihil. Quare copiosi sunt optimi sudores, si ex toto corpore erumpant, calidi, veluti qui in capite tantum aut thorace, aut in toto corpore pauci, aut frigidi, pessimi & perniciosi existunt, ut sequenti capite demonstrabimus, quod Hipp. in 3. Epidem. Ægr. 6. pag. 1102. text. 77. sæpius annotavit, particulatimque in Pericle, de quo scribit: Quarto circa meridiem sudor prorupit toto corpore multus & calidus, sine febre judicatus est, neque rediit: & de Nicodemo, ibid. Ægr. 10. pag. 1108. Sudor ei toto corpore copiose calidus emanavit, sine febre judicatus est: & de muliere morosa, ibid. Ægr. 11. pag. 1108. Sub hanc noctem sudor multus toto corpore & calidus prorupit, liberata febre dormivit: & de virgine Larisse, ibidem Ægr. 12. pag. 1110. Inhorruit ac mox sudavit toto corpore multum, & calidum, sine febre judicata.

Si cum  
guttis  
evaporant,  
ex toto  
corpore  
calidi &  
multi.  
Si febre  
integre  
solvant.

Quinta conditio optima quoque est, ut ait Hipp. in Prognost. pag. 38. lin. 17. & 28. quod cum guttis evaporat, ut dictum est, ex toto corpore calidus, & multus. Demum sudorum optimorum notam esse singularem, docet Hippoc. Prognost. pag. 38. lin. 15. loco citato, ut per sudorem integre febris solvatur: propterea in Epidem. Hippocrat. notans criticos optimosque sudores perpetuo dixit febre liber, aut sine febre judicatus, aut febris cessavit; quod febre tolli integre sit certissimum indicium sudoris optimi, & saluberrimi. Ceterum boni quoque sunt, teste Hipp. Progn. p. 38. lin. 17. sudores, qui, ut diximus, copiosi ex toto corpore prodeuntes, si febre integre tollunt, faciunt, ut ægri facilius morbum ferant, quoniam morbum allevant, symptomata minuunt. At hi ab optimis differunt, quoniam non perfecte judicant, etsi salutem prænuntient, nonnisi longo tempore futuram. Quos Hipp. in multis observavit, sed præsertim in illo, qui in Dealcis horto decumbebat, de quo ait: libro 3. Epid. Ægr. 3. pag. 1066. Decimo septimo extrema frigida, cooperiebatur, acuta febris, toto corpore sudavit, allevatus est, melius sapiebat, non tamen febre liber, & vigesimo dormivit, plane mente constabat, sudavit, liber erat a febre, non sitiebat, quæ postea rediit, qui nonnisi die quadragesimo, cum alvi subcrebra pituitosa defectione, cum multo sudore ex toto corpore, absolute est judicatus. Atque hæ notæ sunt optimorum sudorum criticorum, quas his tantum Hipp. Prognost. pag. 38. lin. 15. & seq. verbis est complexus, ita dicens: Sudores autem optimi sunt per omnes acutos morbos, si per diem eveniunt decretorium, & integre sedant febre. Boni etiam sunt, si ex toto corpore prodeant, faciantque, ut æger ferat facilius morbum; si vero nihil tale efficiunt, nequaquam utiles sunt. Neque hisce notis optimos sudores cognoscemus solum, sed non minus etiam, si una signa optima alia illuxerint, veluti bona hæmorrhagia, aut alia evacuatio, & uti dictum est, si ægri ab ipsis melius se habuerint. Cujusmodi sudores Hipp. in Epidemiis in multis vidisse scripsit, sed præsertim in Cleonatide, lib. 1. Epidem. Ægr. 6. pag. 982. Metone, ibidem Ægr. 7. pag. 983. muliere quæ in litore habitabat, ibid. Ægr. 13. pag. 990. Melidia, ibid. Ægr. 14. pag. 991. in eo, qui in Dealcis horto, lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1066. Charione, ibid. Ægr. 5. pag. 1072. Pericle, ibid. Ægr. 6. pag. 1102. Virgine Abdere, ibidem Ægr. 7. pag. 1103. Anaxione, ibid. Ægr. 8. pag. 1104. Nicodemo, ibidem Ægr. 10. pag. 1108. muliere morosa, ibidem Ægr. 11. pag. 1108. virgine Larisse, ibidem Ægr. 12. pag. 1110. & in aliis multis, in quibus studiosus lector poterit prædictas optimorum notas recognoscere, & in cognoscendis sudoribus salutaribus seipsum exercere.

Sudores  
quinam  
etiam bo-  
ni.



## C A P. VII.

*De malis pernicialibusque sudoribus exitium portendentibus.*

**M**ALOS sudores in morbis acutis, at modice quidem malos esse, Hippocr. *Sudores*  
*in lib. Prognost. pagin. 38. lin. 20. & seq.* docet, qui neque integre febrem *quinam*  
adimunt, sed neque etiam faciunt, ut ægri facilius morbum ferant, idest, ni- *modice*  
hil allevant ægrotos, etsi ex toto corpore prodeant: his peiores, qui nec ex toto *mali.*  
corpore, nec faciunt, ut ægri facilius morbum ferant, idest nihil ipsos allevan-  
tes: graviores, qui graviozem exhibent morbum, pessimosque frigidos, & qui  
circa caput tantummodo eveniant, vultum, & cervicem. Hos enim in acuta  
febre, mortem, & cum mitiore, longitudinem indicare tradidit. Sed omnes su- *Quinam*  
diores malos diversis capitibus complectamur, eosque accuratius ad accuratiorem *pessimi.*  
præsagiendi notitiam assequendam consideremus. Primo itaque considerabimus  
omnes, qui crudo morbo, minimeque signis coctionis manifestis apparentibus,  
erumpunt: secundo de malis ex ipsorum quantitate multa vel pauca agamus;  
tertio ex caliditate & frigiditate; quarto ex partibus corporis a quibus exeunt;  
quinto ab ægrotantium nulla allevatione, aut læsione; atque demum ex malis  
signis una observatis. Ut vero primum caput examinemus, & cognoscamus, *Sudorum*  
distinguiamus sudorem, in periodicum, criticum, atque symptomaticum. Perio- *distinctio.*  
dicum esse dicimus, qui in febrium intermittentium periodis fit, cujusmodi fiunt, *In perio-*  
in febribus tertianis, quartanis. Cujusmodi fuisse narrat Hippocr. *dicum.*  
*in lib. 7. Epidem. pag. 1207. text. 4. in Pythodoro.* Criticus, de quo superiori capite egimus,  
qui in febribus continuis, in aliquo dierum decretoriorum apparens, integre fe-  
brem tollit, aut eam diminuit; ægrotosque allevat. Cujus effectum crisin appel-  
lamus, seu judicium, aut perfectum aut imperfectum. Criticorum sudorum no-  
tas superius diximus esse, quod antegressis coctionis manifestæ signis appareant,  
in die critico, vigere natura, ac qui ex toto corpore exeunt calidi, multi non  
tamen vires resolventes, atque febrem & symptomata resolventes, aut plurimum  
minuentes. Symptomaticus vero critico opponitur, quod per modum sympto- *Sympto-*  
matis fiat, numquamque utilis, plerumque cum exitiæ signis, mortem præ- *maticum.*  
monstrans, aut saltem morbum fore longum, cum multis recidivis atque non  
absque labore, & molestia. Hos itaque symptomaticos alias omnes fecimus,  
tum ceteras alias excretiones, crudo morbo erumpentes, scilicet in tempore,  
quo nulla signa coctionis manifestæ illuxerint. Tunc enim temporis quamo-  
brem fiat, quod omnis excretio in continuis febribus sit mala, satis accurate  
in principio proximi libri, cum de prædictione a concoctione, & cruditate,  
atque ab excretionem scripserimus, demonstravimus. Quamobrem mali omnes su-  
diores apparent, morbo crudo existente, nulloque manifesto signo coctionis an- *Sudores*  
tegresso: in principio ideo sudores apparentes scripsit Hippocr. *in 2. Epidem. sect.*  
*prima pag. 994. prope lit. E. text. 2.* morbum judicatu difficilem significare; *omnes*  
quod si hujusmodi sudores, vel tantum in capite, vultu, cervice, aut in col- *mali*  
lo, aut in thorace spectentur, eo peiores; aut si frigidi sunt, aut exigui, aut *quando*  
statim cessantes, aut multi, assidui, immoderati, pessimi. Sed nunc de perni- *apparent.*  
cialibus a copia vel multa, vel pauca, aut a non sudantibus, agamus. Multi *Sudores*  
& copiosi sudores vocantur, & qui confertim largissime erumpunt, & qui sunt *pernici-*  
assidui, & qui & assidui, & copiosi: copiosos sudores Galen. *in 3. de sympt.* *les unda*  
*caussis cap. 2.* dixit fieri, aut propter corporis raritatem, aut propter ejus, quod *cogno-*  
vacuatur, tenuitatem. Hi, & qui ob raritatem effluunt, non confertim, sed *scuntur.*  
assidue affluere solent. Quare in febribus multi sudores, si neque propter te- *A copia*  
nuitatem, neque propter raritatem fiant, (nam hi teste Galen. *in 4. Aphor.* *multa non*  
41. non sunt copiosi,) perpetuo copiam humorum denotant, uti docuit Galen. *judicante*  
*in libr. 4. Aphorism. 42.* Atque hinc est quod Hippocrat. *in eodem libr. Aphorism.* *morbum.*  
42. ait: *Sudor multus ex somno sine alia causa eveniens, corpus uti pluri*  
*cibo*



*cibo significat ; si vero cibum non capienti accidat , evacuatione egere significat .* Multumque sudorem , & Galen. dixit , copiam excrementorum denotare . Hi itaque in febribus conspecti , non judicantes , mali perpetuo propter eam causam erunt , quippe quod multitudinem humorum superandam denotent , pro qua natura longo tempore opus habet , ut concoquere & superare queat ; quo fit , ut non raro in acutis morbis , quibus natura brevi exstinguitur , mortem prælagiant . Hinc Hippocrat. ait *in eodem lib. Aphorism. 42. Sudor multus , frigidus , calidusve , semper fluens , frigidus graviolem ; calidus minorem morbum significat .* Quod ut Galen. *in comment. ait ,* uterque copiam humorum significet , quippe frigidus frigidorum , qui est peior , calidus calidorum , qui priore minus est periculosus . Hi enim neque febrem solvunt , neque allevant , crudoque , uti dictum est , morbo erumpunt , ideo longitudinem saltem , recidivas , atque laborem significant : Auctor *Prorrhet. lib. 1. text. 58. hos in acutis febribus inutiles vocat , de quibus Hippocr. in 1. Epidem. sect. 2. p. 945. lit. E. scripsit. Sudores multi , his tantum*

*Si non copiosi sed assidui .*

*Si assidui , aut simul copiosi aut non copiosi .*

*Pauci quinam mali . Si in die decretorio erumpant .*

*aberat , ut recrearent , ut etiam contra laderent .* Qui vero non copiosi ; sed tamen assidui seu continui sunt , mali etiam existunt , & plerumque exitiales , quando , aut propter corporis meatuum raritatem , aut propter virium imbecillitatem , quippe soluto corporis habitu , quales in syncope exeunt , fiant , ut Galen. quum *in lib. 3. sympt. cap. 1. comm. 41. tum in 41. lib. 4. Aphor. docuit : Nam si copiosus sudor non emittatur , poterit & propter virium imbecillitatem , & corporis raritatem accidere &c.* Qui omnes in acutis morbis perniciales existunt , quum naturæ languorem denotent : pessimi vero , qui una etiam copiosi sunt , quum & summam virium debilitatem & insignem copiam humorum adesse ostendant . Quibus inevitabile fatum prædicendum : Quales in *Erasino , l. 1. Epid. p. 984. Aegr. 8. & in phrenitico l. 3. Epid. Aegr. 4. p. 1100. Hipp. vidit de illo ait : Habebat hic febrem perpetua cum sudore . Et de phrenitico ait : Virulenta vomuit , febris horrida , copiosus sudor , assiduus toto corpore .* Alii ex aliis codicibus legunt , non ut Galen. sed hoc modo , *sudor multus & continuus capitis , & colli , per totum scilicet diem , quum ii , qui animo linquuntur , sudent capite , & cervice , sed hoc non facit , ut cum Galeno toto corpore non debeamus legere ; quum cuique Medico notum sit , phreniticos ante mortem toto corpore dum resolvuntur , sudare : atque ex his colligimus , sudores copiosos in acutis morbis , non judicatorios , non solum inutiles esse , sed plerumque letales , omniumque certissime exitium præmonstrant in foribus , qui una cum virium languore fiunt . Perniciosi itidem sunt , assidui , aut simul copiosi , aut etiam non copiosi in iisdem acutis morbis . Pauci quoque sudores non minus , quam multi , malum prænuntiare solent Galen. *in lib. 3. de symptom. caus. cap. 2. scribit , paucos sudores fieri , quum , quod superfluit , exiguum est , vel glutinosum , & crassum , aut denique propter meatuum angustiam , qui aut conniventia aut obstructionis ergo angustiores redduntur , obstruuntur vero glutinosis , & crassis succis , & meatus cutanei connivent sive contrahuntur , aut propter atrophiam , aut refrigerationem , aut mollitiem .* Hi sudores quippe pauci , si in die decretorio eruperint , proculdubio indicabunt naturæ expellentis conatum irritum , cumque humores non posse expellere , aut crassitie seu lentore , aut meatibus angustioribus redditis : at udi meatus adstricti non sunt ( quod cognoscitur , neque atrophiam cutim contractam esse , neque multum fuisse refrigeratam , neque admodum mollem , vel obstructos esse meatus ) atque illa adfuerint multitudinis humorum signa , pauci sudores copiam crassorum lentorumque humorum denotabunt ; quod si tunc vires perdebiles fuerint , sudores erunt exitiales , quippe exitium demonstrantes , eoque magis , ut dictum est , si nullis conspectis signis coctionis eruperint . Quo tempore omnem excretionem esse symptomaticam , atque humorum multitudinem denotare , alias a nobis est demonstratum . Huiusmodi enim sudores significant naturam cœpisse expellere per cutim humores , at nisi tenuiorem ipsorum portionem potuisse ; quæ solvendo morbo satis esse nequit . Huiusmodi esse solent , quod , quum cœperint , erumpere statim desinunt . Quos merito Galeno *in 1. Prorrhetic. comm. 1. damna-**



damnavit, dicens: *Sudores quoque, qui cæperunt quidem, sed protinus cessaverunt, pravi sunt.* Quare paucus sudor perpetuo malus. Omnium vero pessimum, ac maxime exitialem, paucum illum sudorem, quam Græci ἐπίδρωσις appellant, nostri desudationem seu madorem, affirmamus; in ægrotis enim exit aliquando ex toto corpore; plerumque circa caput, cervicem, collum, pectus, & aliquando circa extrema, de quo Galeno in 3. *Prorrhetic. comm.* 23. ita habet: ἐπίδρωσις, idest desudationem, jam sæpius quidem in hoc scripsit libro, sed nusquam ita lucide cognoscimus, numquid sudores, circa thoracem caputque apparentes, ita appellet, an eos, qui toto emanant corpore, ubi tum pauci, tum nihil conferentes sint: pravam autem utrumque horum est; deterius autem, quod in superis fit partibus: nempe quum omnis desudatio demonstret vel copiam in sudantibus partibus, vel facultatis retentricis imbecillitatem; utrumque eorum, in locis tum thoracis tum capitis fuerit, deterius est signum; quam si in alia quapiam parte fuerit. De illorum, qui copiam humorum ostendunt, iudicio satis nuper diximus. Nos vero perniciales esse affirmamus, quum a prælangente natura fiunt, vel etiam humidum alimentarium solidarum partium, oppressione, aut resolutione discussum, retinere nequeunt. Distinguunt has desudationes ab iis, quæ multitudine humorum fiunt, quod plerumque circa frontem, cervicem, collum aut pectus; aut circa extrema effluant, exiguusque sit mador, non auge-sciens, raro calidus, plerumque subfrigidus, pulsus prælanguidi, & alia signa, naturam prælangentem denotantia, una adsint; huiusmodi sunt, quod ab immoderatis vacuationibus fiunt, de quibus in 3. *Prorrheticorum lib.* 1. text. 126. legitur: *A profluvio sanguinis e naribus paucus sudor cum refrigeratione, malum.* Sed quid? an non sudare in quibusdam etiam morbis malum est? certe quidem in omnibus morbis, quos judicare sudores Galeno in libro tertio de Crisibus docuit, quippe in febribus omnibus continuis, maximeque in ardentibus, quas judicari absque sudore, aut absque alia proba vacuatione, exindeque febres aut integre tolli, aut ipsas cum symptomate diminui, ægrotosque in melius mutari, infidam esse morbi remissionem, Galen. in 3. *Epidem. comm.* 1. text. ostendit, Hippocrate in *Aphorism. sect.* 2. *Aphorism.* 27. scribente: *Iis, quæ non secundum rationem relevant, non esse habendam fidem.* Quod in Hermocrate, lib. 3. *Epidemior. Ægr.* 2. pag. 1062. in filia Euryanactis Virgine, ibidem Ægr. 6. pag. 1073. moribundis vidit; de illo ita habet: *Quartodecimo die a febre erat liber, non sudavit, dormivit omnino, mente constabat. Urinæ eadem, circa diem septimum decimum rediit, in sequentibus diebus incaluit, febris erat acuta, urinæ tenues, deliravit: iterum vigesimo die est judicatus a febre liber, non sudavit.* Huiusmodi vero infidas morborum remissiones, sine sudore, aut alia proba vacuatione factas, signa, quæ subsequuntur, mala a fidelibus distinguunt, quando fideles optima, & infidas prava sequuntur, cuiusmodi fuerunt, quæ in Hermocrate post iudicium subsecuta sunt. Nam dixit: *Iterum vigesimo die est judicatus a febre liber, non sudavit, perpetuo a cibo horrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebatur aliquantisper comatosus.* Atque ita quandoque ex non sudore in febribus ardentibus exitium poterimus animadvertere. Restat, ut idem a sudoribus frigidis perscrutemur, quum sæpius in acutis morbis exitiales observentur. Sed ipsorum in primis generationem atque causas perspectas habere debemus: quod plurimum claritatis ab hisce sudoribus ratio prædicendi habere possit. Primum sudores, quod ex frigida crudaque materia fiant, propterea in febribus continuis crudorum humorum multitudinem ostendunt, ut Gal. in lib. 4. *Aphorism.* 42. demonstravit, præsertim ubi copiosius erumpunt. Hos Galen. in 4. *Aphorism.* 37. docet, fieri, ubi in vastis humores putrescant & natura, solidas partes modervans, & rigens (quæ secundum Hipp. est nativus calor) vel prorsus exstinguatur, vel propius ad exstinctionem accedat: quæ quidem ex iis evacuantur, frigida sentiuntur: eam vero, quæ fit ex putredine, caliditatem nihil prohibet vehementissimam esse, atque ideo signum est exitiale, ostendens in animali corpore humorum multitu-

Sudor ille  
omnium  
pessimus  
desudatio  
vocatur.

Desudatio  
quid no-  
tat.

Quæ ab  
imbecilli-  
tate ori-  
tur quan-  
do distin-  
guitur ab  
ea quæ a  
multitu-  
dine hu-  
morum.  
Sudores  
nulli in  
morbis  
apparentes  
quando  
malum.

Sudores  
frigidi  
quid no-  
tant &  
unde.



multitudinem superabundare, tantam habentium frigiditatem, ut neque a calore nativo, neque a febrili calefiant. Ex quibus sudores frigidos primum multitudinem humorum frigidissimorum ostendere, atque naturam vel extinguere, vel propius accedere, ut extinguatur. At quando istuc, quippe in vasis vehementissimum calorem ex putredine, tum nativum intus retractum; sunt extremorum refrigerationes, cum humore frigidissimo, absque quod in se mutuo agant; quod si agant, necesse erit, aut frigidum sudorem calefieri, aut ab ipso calorem prorsus extinguere, quod certe observatur, quando uti habet Galen. in 4. Aphorism. 27. si morbis non acutis, sed mitioribus longo tempore calor naturalis non extinctus ipsum calefaciat, & in vehementi, cito viribus resolutis, prorsus extinguatur. Hinc merito Hipp. in eod. lib. Aphor. 27. dixit: Frigidi sudores cum febre quidem acuta mortem, cum mitiore vero morbi longitudinem significant: quippe quod, ut ait Gal. si febris fuerit remissior, poterit homo servari, concocta scilicet longiore tempore humorum multitudine, atque evicta a natura. At acuta febris, & causa est, & signum perniciosissimum: ac causa quidem, quando suapte natura resolvat corpora: signum vero, quia humorum multitudinem ostendit, quæ frigidissima est, quum nec a febrili calore mutetur. Sed forte humores ii frigidi & idcirco ad motum inepti; una cum natura prælanguida, & propius ad extinctionem accedente, quomodo ad cutem ferentur? hac inquam ratione: humor enim a calore febrili aliquatenus calefactus, etsi suapte natura moveri nequeat, fertur ad cutem, in qua, aut adventitio calore suscepto resoluta, rursus frigescit, atque ita frigidus exit. Itaque in morbis acutis perpetuo frigidi sudores exitium ostendunt, quomodocumque erumpant, aut copiosi, aut pauci, aut ex toto corpore, aut ex capite, collo, & pectore, aut ab extremis. Cujusmodi fuere ab Hippocrate observati in Philisco, lib. 1. Epid. Ægr. 1. pag. 966. in uxore Dromedai, ibid. Ægr. 11. pag. 987. in muliere, lib. 3. Epidem. Ægr. 12. pag. 1080. quæ in foro mendacium decumbebat, in Pythione, ibi. Ægr. 3. p. 1098. in quibus moribundis ex toto corpore sudores frigidi profluxerunt. Exitiales etiam sunt pauci frigidi, aut circa caput, aut circa extrema; scilicet manus, & pedes, qui prorsus facultate extinctioni proxima fiunt. De quibus Hippocr. in Prognost. pag. 38. lin. 21. merito dixit: Pessimi vero, qui frigidi sunt, in acutisque morbis mortem, & in mitioribus morbi longitudinem indicant. Itaque perpetuo frigidi sudores mali existunt. Quales Hippocr. in postrema constitutione pestilenti vidit, de quibus in lib. 3. Epidem. pag. 1089. litt. E. dixit: Sudores intempestivi, frigidi, multi, perpetuo. Ipsorum perniciem confirmabunt omnia signa una conspecta, quæ omnia necessario, & præsertim quæ subsequuntur, erunt pernicialia. Cujusmodi fuere quæ in Philisco & in aliis ægrotis, nuper ex Hippocr. propositis, visa sunt. De Philisco. Vide sub lit. A. ait: Quintum sub diem obmutuit, frigida sudavit, extremæ partes livescabant, die sexta ad meridiem est defunctus: atque de hoc in fine dixit etiam: Sudores perpetuo frigidi. Et de uxore Dromedai. Vide sub lit. B. Sexto die mane superviguit, cito percaluit, toto tempore sudavit, extrema membra frigida, deliravit, spiritus magnus, rarus, paullo post convulsiones a capite cœperunt, subito obiit. Et de muliere libr. 3. Epid. Ægr. 12. pag. 1080. quæ in foro mendacium decumbebat: Septimo superviguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vespere per totum corpus sudavit frigidum, frigus partium extremarum. Ex quibus cuique liquido constabit, sudores frigidos in morbis acutis esse exitiales, perpetuoque mortem præmonstrare; eoque certius id prædici poterit a nobis, si in aliquo dierum criticorum eruperint, atque ipsos si aliquod ex perniciosis letalibusque signis consequatur. Atque hæc de sudoribus frigidis exitialibus. Nunc eosdem ex partibus corporis, e quibus erumpunt, consideremus. Quemadmodum diximus optimos ac salutares esse, qui ex toto corpore erumpunt, quoniam robustam naturam demonstrant, intusque neque morbo maligno, neque causis morbificis impeditam, æque ex omnibus partibus humorem excernere; ita e contrario, viscere interno, aut vehementi inflammatione, aut humorum multitudine, oppresso, non æque omnes partes sudant. Sudores itaque, qui non ex toto corpore erumpunt, sed aut ex capite aut thorace, ut docet Hippocr. in Pro-

In morbis  
acutis  
perpetuo  
exitium.

Sudores  
qui non  
ex toto  
corpore  
mali.

gnosticis,



gnosticis, pag. 38. lin. 21. & seq. pessimi existunt, in acutisque morbis, vel frigidi, vel calidi sint, mortem significant, in mitioribus longitudinem, recidivas, labores. De quibus Hippocr. in 1. Epidem. sect. 1. pag. 940. lit. G. ait: *Sudabant semper quidem, sed non ex toto corpore.* Et paullo post sect. 2. pag. 954. lit. E. recenset signa, quibus ardentes febres, vel etiam in principio letales dignoscantur, quum dixit: *Paullulum in fronte & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus.* Hinc auctor *Prorrheticorum lib. 1. text. 39.* ait: *Si qui sudantes, & præsertim capite, in acutis paullulum implacidi fuerint, malum.* Omnes itaque sudores non ex toto corpore, mali sunt, ut qui aut mortem aut longitudinem morbi significant, de quibus Hippocrat. merito scripsit prognost. pag. 38. lin. 21. *Pessimi vero, qui frigidi sunt, & qui circa caput tantummodo eveniunt, vultum & cervicem.* Hi enim cum acuta febre, mortem: cum mitiore, morbi longitudinem indicant. Verissimum hoc iudicium est, quod Galen. in lib. 2. *Prorrheticorum. 1. text. 24.* docuit: *omnis desudatio, idest, sudor circa frontem, vel cervicem, vel collum, vel claviculas, erumpens, aut facultatis retentricis imbecillitatem, aut copiam humorum significat.* Et Gal. in 1. *Pror. com. 1.* ait: *ob id boni non sunt, quod quum superioribus oriuntur partibus, tum geminam ob causam fiunt; nempe vel ob languentem, vel principio gravatam facultatem.* Pessimi etiam, qui in capite & superius fiunt in interna suppuratione atque in phtisi; de quibus auctor *Coac. præf. in 5. l. f. 2. text. 402.* *Qui suppurati fiunt maxime ex pleuritide vel peripneumonia, eos calores comitantur, interdum tenues, noctu vehementes, & nihil memoratu dignum exspuunt, sudantque circa collum & claviculas, & his oculi cavantur, maxillæ vero rubent: meritoque in acuta febre mortem significant, quum facultas extinguatur, priusquam concoquere copiam queat humorum.* Exsudantes vero facultate retentrice imbecilla, nequeunte continere humorem, vel etiam alimentarium in partibus solidis; cito a febre plane exitiosi, propiusque exitium esse demonstrant in morbo huiusmodi; si vero etiam frigidi fuerint, eo certius exitium pollicentur, cuiusmodi fuere, qui in *Pythione, libr. 3. Epidem. Ægrot. 3. pag. 1098.* & in muliere, ibidem *Ægrot. 12. pag. 1080.* quæ in foro mendacium decumbebat, die secunda, *Metone, libr. 7. Epidemior. text. 47. pag. 1220.* *Aristocrate, ibidem text. 57. pag. 1222.* *Phærecide ibidem text. 91. pag. 1230.* moribundis, atque in aliis multis. In morbo vero mitiore, viribus prævalidis existentibus, longitudinem quidem, & non mortem. Cuiusmodi fuere in eo, qui in *Dealois horto libr. 3. Epidem. pag. 1066.* *Ægr. 3.* decumbebat, de quo Hippocrates: *Die quarta de sinistra aliquantum fluxit meri sanguinis. Exsudavit circa caput, & claviculas, lien intumuit, femur e directo doluit.* Ex ægrotantium vero nulla alia vacuatione sudores mali cognoscuntur, atque etiam plus a læsione, quam a sudoribus ægroti sentiunt. Qui enim a sudoribus nedum nihil juvantur, sed vel etiam læduntur, hoc esse verum ex iudicatoriis non judicantibus letale, scripsit Galen. in primo *Prorrheticorum comm. 35.* Hippocratesque in primo *Prognosticorum pag. 38. lin. 20.* statuit, eos sudores, qui neque febrem solvunt, neque faciunt, ut ægri facilius ferant morbum, esse inutiles, atque malos, qui aut longum morbum ostendunt, aut exitialem: & Auctor *Prorrheticorum lib. 1. text. 58.* dixit: *Sudor multus, si in febribus acutis fiat, inutilis: quippe quod non solvat febrem.* Et in primo *Prorrheticorum. text. 7.* *Qui in hypochondrio febre refrigerata ardores relinquuntur, tum alias, tum in sudoribus mali sunt: & Galen. in Commento: Nempe non qui per totum corpus ita fiunt sudores, sed exigui, quod non flammeam illam, quæ hypochondria fatigat, solvunt caliditatem, ob id boni non sunt.* Idem & postea in *Prorrheticorum lib. 1. text. 68.* *Si in sudoribus vigiles recalescunt, malum: & rursus ibidem text. 67.* *Flammans quoque cum sudore facies in his mala.* Quum sudor si bonus esset, calor faciei deberet resolvi; propterea, quum non resolvatur, sudor malignitatem ostendit. Idemque & clarius Hippocrat. in libro quarto *Aphorismorum Aphorism. 56.* *Febricitanti sudor superveniens, febre non deficiente, malum; prorogatur enim morbus, & plus humiditatis inesse significat.* Qui sudores in febre acuta mor-

Quinam  
pessimi.

Sudores  
illi mali  
qui nihil  
juvant.

Perniciosi  
quos mala  
signa se-  
quuntur.



tem; & in mitiori longitudinem significant. Mali omnes denique existunt, qui aut post signa mala, aut una cum malis apparent, aut quos perniciose sequuntur. Ex quibus præcognoscitur certum exitum, quum sudor, quem mala signa sequuntur, sit ex judicatoriis non judicantibus letalibus, quum nedum non juvent, sed in pejus ægrotos deducant. De his vero signis perniciosis, quæ post sudores malos, Hippocr. in 1. Epidem. sect. 1. pag. 940. lit. G. ait: *Sudabant non ex toto corpore, extrema frigebant, ut vix calorem reciperent: & auctor Prorrhetic. lib. 1. text. 126. ex naribus profluvium sanguinis, cum sudore, perfrigescentia, maligna pravaque: & paullo post: ibidem text. 102. Qui principio sudant urinis coctis, deurruntque, & absque judicatione refrigerantur, & celeriter peruruntur, torpidi item comatosque, perniciose habent: & in Coacis præsagiis text. 40. Qui ex rigoribus parvis sudoribus refrigescunt, malum. Qui sudores fuerit ab Hippocrat. observati in Dromedai uxore, lib. 1. Epidemiorum Ægrot. 11. pag. 987. Euryanactis filia virgine, lib. 3. Epidemiorum Ægrot. 6. pag. 1073. in adolescentulo qui decumbebat in foro mendacium, ibidem Ægrot. 8. pag. 1076. in uxore Theodori, lib. 7. Epidemior. text. 27. pag. 1216. Aristocrate, ibidem text. 52. pag. 1222. atque in uxore Euxenii, ibidem text. 58. pag. 1224. De Dromedai uxore, in primo Epidem. text. 28. Sexto superriguit, cito percaluit, toto corpore sudavit, extrema frigida, deliravit, spiritus magnus & rarus, paullo post convulsiones a capite cæperunt. Et de filia Euryanactis in 3. Epidemiorum 1. text. 3. ita habet: *Ab judicatione die septimo riguit, nonnihil incaluit, sudavit a judicatione octavo, aliquantulum riguit; postea extremæ partes semper algebant, circa decimum diem a sudore quem habuerat, deliravit, confestimque ad mentem rediit. Et de adolescentulo, qui in foro mendacium decumbebat: Altero die omnia exacerbata sunt, dejectiones plures intempestiviores, non dormivit, mente turbatus, aliquantulum exsudavit. Tertio graviter sese jactavit, perplexus erat, deliravit, extremæ partes livide & frigide. Et de uxore Theodori: Sudor a facie fundebat primum exiguus, deinde multus per totum corpus, & pedes; posthac videbatur ipsi febris remissa, erat autem ad manus frigidius corpus arteriis, quæ vero in temporibus etiam magis saliebant, & spiritus densior, & delirabat alias; & omnia in deterius. Et de uxore Euxenii, in 7. Epidemiorum text. 46. Sedata est febris cum multo sudore, & refrigerata est, anhelatio erat varia, mortua est. Perniciosos itaque esse omnes sudores, quos sequuntur signa perniciose, ex iis nobis liquido constabit. Sunt itidem perniciosi, qui una cum pravis symptomatis, & signis exsudent. De his in Coacis præsagiis, text. 10. Qui subinde sudant & rigent, letales, & postea, text. 13. Qui sæpius inborrescunt, multumque sudant, ægre sanescunt; & text. 53. Inquietatio cum sudore, mala. Et text. 327. collat. Prorrheticorum libro primo text. 125. sanguinis ad diversum latus eruptiones, male, ut si, quum lien magnus fuerit, dextra e nare fluat. Cum sudore deterius. Et text. 35. collat. Prorrheticorum libro primo text. 74. febres cum comate, labore, lucis turbulentia, vigiliis & sudoribus, malignæ. Quæ mala signa habuit una cum sudore Aristocrates, teste Hippocrat. in libro 7. Epidemiorum text. 52. pag. 1222. Eodem modo ii sudores mali existunt, qui post pessima symptomata erumpunt. De quibus Auctor Prorrheticorum, libro primo text. 126. ait: *A profluvio sanguinis e naribus paucus sudor, cum refrigeratione, malus. Sed dicamus ab omni evacuatione, veluti exempli gratia, ab immoderato sanguinis profluvio, aut a stillis sanguinis in febribus ardentibus, aut ab alvi mala fluxione, ac vomitu. Quare sudor sequens mala signa, pessimus est, & præsertim, si ea non tollat, vel allevet. Cujusmodi fuit in uxore Olympiadæ, de qua Hippocr. in 7. itidem Epidem. text. 49. pag. 1221. ita habet: Vox non solvebatur, neque ipsa quicquam allevabatur, oculi tristes, spiritus sublimis, qui per nares trahabatur, color prævus, sudor circa pedes & crura, quum jam circa mortem esset. Ac his esto finis prædictionis ex sudoribus.***

Qui cum pravis signis apparent.

Vel post pessima symptomata erumpunt.



## C A P. VIII.

De prædictione a vomitibus, &amp; primum de salutaribus.

**Q**UOD per vomitus humores expurgentur quandoque bene, & quandoque male, idcirco ab ipsis itidem futuros morborum eventus prænosci, constat; a malis quidem, symptomaticis vocatis, morborum longitudinem, vel mortem, & a bonis salutem. Evomunt autem ægroti in morbis acutis, ventriculo, aut copia, aut prava qualitate cibi, aut humoris vitiosi contenti, irritato; aut humore quidem ex partibus circumpositis inflammatis, uti hepar est, exsudante, atque ad excretionem id ipsum membrum movente, aut eodem modo a toto corpore, & venosi generis cacochymia, morbo ineunte, aut per incrementa, propter copiam, aut malignitatem humorum excluso. Quas excretiones *Symptomaticas*, & malas Medici vocant, quod has raro, aut nunquam salus sequatur, atque nonnisi multo tempore, multis laboribus, ac recidivis. Demum in acutis morbis itidem ægroti repente, in statu, aut paullo ante statum, scilicet, signis concocti morbi prægressis, copiosius evomunt, atque hanc vomitionem *criticam* vocant, quod ex natura ipsa, morbum superante, atque corpus expurgante, fiat, atque propterea saluberrima sit, tutoque ac cito morbos judicet, atque solvat. Vomitus vero futuri signa Hippocr. in *tertio Prognosticorum pag. 45. lin. 54. tex. 35.* ita tradidit: *Si cui in febre non exitiosa caput doleat, aut etiam caligent oculi, vel ventriculi huic dolor accesserit, biliosa vomitio imminet: sin rigor propterea apprehenderit, & partes subter hypochondrium algeant, adhuc citius vomitio aderit: si vero bibat, edat hoc tempore, perquam cito vomet.* Et in *1. lib. Epidem. sect. 2. p. 948. sub finem.* At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores & fastidia sunt, biliosa post ac pituitosa vomunt. Galen. vero in *lib. de Crisibus* ait, vomituum signa esse oris ventriculi morsum, simul cum dolore capitis, & vertigines obortas tenebrosas cum agitatione labii inferioris, & multo, tenui, sputo ex ore defluente, & non adesse signa hæmorrhagiæ, vel sudoris, aut alvi fluxus, aut copiosioris urinæ, mensium, vel hæmorrhoidarum. Sed Auctor *Coac. præfugiorum text. 142.* tribus tantum signis vomitus nobis innotescere, statuit hisce verbis: *Quibus autem cibi fastidia sunt, & oris ventriculi morsus, & multum salivæ, his vomitus fit.* In phreniticis solam crebram exspuitionem vomitum præmonstrare Galen. voluit. At hæc signa nobis ad prænosendum vomitum sufficiunt, quum de iis superiori libro longe accuratius, & fusius scripserimus. Nunc ad præcipuum institutum nostrum veniamus, quod est in præsentī capite, iis præmissis, ut bonos, utiles, salutaresque vomitus præmonstremus. In corporibus itaque gracilibus ad vomendum promtis, & in æstate, recte corpora per vomitus purgari Hippocrat. *libr. 4. Aphorism. 4. & 6.* docet, & præsertim in affectibus supra septum transversum. Qua ratione in *lib. 4. Aphorism. 18.* ait: *Dolores supra septum transversum purgatione indigere per superiora significant, & eos, qui loca inferiora molestant, per inferiora.* Ex iis vero, quæ per vomitum rejiciuntur; Hippocrat. speciatim in *libro secundo Prognosticorum pag. 41. lin. 3. text. 38.* ita habet: *Vomitio autem utilissima est, quæ pituita, ac bile permista quam maxime est, & non crassa valde neque multa.* Galen. in *lib. 4. Aphorismorum* ait, biliosos vomitus a rigore subsequi, bonum; quod ardentis febris causa expurgata fiat solutio: ex quo non omnes perpetuo boni erunt, sed ii tantum, qui critice plurimum biliosorum humorum expurgaverint. At non tantum biliosi, sed pituitosi etiam, si critice expurgentur, humores. In pituitosis enim febribus, pituitosæ vomitiones merito desiderantur, sicuti in ardentibus, biliosæ. Hippoc. in *6. Epidem. com. 1. text. 5. pag. 1164.* in renum doloribus, quum pituitæ, tum æruginosi humoris vomitionem laudavit: & Galen. in *3. Aphor.* convulsis vomitum æruginosum profuisse, scribit, de quo ita habet: *Huic totum est inter vomitum corpus convulsus, & simul ut vacuata est ærugo; protinus febris*

Vomitus  
in morbis  
acutis unde.Vomitus  
futuri  
signa.Vomitus  
boni, utiles,  
& salutare  
quinam.



febris ipsius, & convulsio cessarunt: & Hippoc. in l. de veteri Medicina p. 16. l. n. 16. & seq. perbelle hanc biliosorum commodam purgationem attigit, ita dicens: Itaque quum amaritudo quædam diffusa fuerit, quam bilem flavam appellare solemus, quales statim anxietates, & æstus & impotentia occupantur, verum ubi liberi fuerimus ab illa, & purgati aut sponte aut per medicamentum, si modo tempestive quid ipsorum fiat, manifeste & a doloribus & a calore liberamur: & paulo post, ibidem lin. 24. Et quos quidem acuta, acrisque ac æruginosa bilis affligit, quales mox rabies, & morsus viscerum ac pectoris, & desperatio. Non sedantur autem hæc, priusquam eadem expurgetur & prosternatur, & aliis permisceatur. Ex quibus colligimus omnes vomitiones bonas esse, si per has humores, morborum causæ, probe expurgentur. Dictum est alias has criticas vocari, quarum notas esse, ut concocto morbo appareant, scil. prægressis coctionis signis, ut in diebus decretoriis fiant, morborumque ideæ convenient, ac omnium maxime, ut morbos symptomataque integre tollant, aut saltem allevant, diminuantque. Quod præceptum recte tradidit Hippoc. in 1. Aph. 2. dicens: Inurbationibus alvi & vomitibus, quæ sponte fiunt, si qualia oportet, purgentur, confert, & leviter ferunt, sin minus, contra fit. De quibus criticarum excretionum notis Auctor Coac. præsagiorum text. 77. ita habet: Qui in febre continua muti jacent, clausis oculis subinde conniventibus, siquidem e naribus sanguis effluerit, & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad seipsos redeant, servantur. Addamus salutare quoque esse, quæ una cum bonis evacuationibus apparent, cujusmodi fuit vomitus biliosus, qui die 14. in muliere e trimestri fetu gravida lib. 1. Epidem. Ægr. 13. pag. 990. quæ in litore decumbebat, cum sudore apparuit, quibus integre fuit judicata. Ceterum hi vomitus, qui absque signis perfectæ coctionis fiunt, etsi boni sint, atque morbum allevant, symptomataque diminuant, tamen salutem nonnisi longo tempore futuram, tum multas recidivas prædicant. Cujusmodi fuit, qui in Epicratis uxore quintodecimo die apparuit, de qua Hipp. 1. Epid. Ægr. 5. pag. 979. text. 26. dixit: Quintodecimo vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, libera febre. Sub noctem vero febris acuta, urina crassa cum sedimento crasso. Atque vomitus perniciosi, cujusmodi sunt nigri, sinceri, & alii, si in mitiori morbo erumpant, non mortem, sed longitudinem & recidivas præmonstrant, quales in supra dicta ægrotâ die vigesimo vidit Hipp. de quibus scribit: Circa diem vigesimum, mane aliquantulum superrixit, comatosa, quiete dormivit, vomuit biliosa, pauca, nigra, quæ mulier die tantum quadragesimo, alvi fluxione & vomitu bilioso, fuit judicata. Eodem modo & Cleonactides, die tantum 80. sanitati restitutus, die 24. pessimos habuit vomitus, de quibus Hippocr. lib. 1. Epid. Ægr. 6. pag. 982. text. 23. ait: Circa diem vigesimum quartum extremas manus dolor affecit, vomuit flava, biliosa, subcrebra: & paulo post virulenta. Cuncta remissa sunt. Hi vomitus, quum urinæ aliqualem coctionem ostenderent (quod tenues essent, sed non decolores, quippe boni coloris, quod maximum esse signum in iis, qui humorum copiam laborant, ad salutem, docuit Galen. in 3. Epidem. com. 3. in text. 5. quum virginis Abdere casum commentaretur) atque quum morbum & symptomata allevarent, merito salutare fuerant judicandi, atque fecisse quidem crisin salutarem, sed imperfectam. Ex quo longo tantum tempore salutem futuram prænuntiarent. Quare in acutis morbis vomitus omnes morbum allevantes, facientesque, ut ægri morbum facilius ferant, salutare erunt. Sed non boni suapte natura, quales sunt sinceri, æruginosi, nigri, foetidi, virulenti, pauci, versicolores, in morbo mitiori, ac morbo non omnino crudo, morbum sane longum esse, vel exitialem, vel recidivas, laboresque prænuntiant. Hippoc. in lib. 6. Aphor. 15. ait: A longo alvi profluvio spontaneus vomitus superveniens morbum solvit. Et in 1. Epid. (An sect. 2. pag. 949. lib. 3.) Vomitus biliosus in muliere biliosa, cui menses minore quam par est copia fiant, bonum esse statuit. Atque hi vomitus boni, salutareque, existunt.

Critici.

Qui cum bonis evacuationibus apparent.

Qui morbum allevant.



## C A P. IX.

*De vomitibus exitiosis, mortem præmonstrantibus.*

**V**OMITUS mali, exitium præfagientes, apparent in principio morbi, aut paullo post principium, quippe aut nullis signis coctionis, aut obscuris sane observatis. Tunc enim, ut dictum est, natura nihil recte excernit, juxta illud lib. 2. Epid. sect. 1. pag. 998. sub lit. D. *decernentia in melius non statim apparent.* Quare vomituum exitialium natura, primum in principio morborum, & a signis cruditatis, nobis innotescet.

Secundo immodica ipsorum copia, vires resolvens, pravam excretionem denotabit, ac multa etiam per vomitum excreta, si non juvant in morbo vehementi, exitium prædicent; & certius, si una cum aliis perniciosis signis illuxerint; omniumque certissime, si suapte natura exitialia sint, cujusmodi porracea, livida, æruginosa, nigra, versicolora, virulenta, fœtida, & meraca: de quibus sigillatim nobis est agendum. Hippocr. ea descripsit, qualia in *Phrenitica lib. 3. Epidem. Ægr. 4. pag. 1100. muliere, quæ in foro mendacium ibid. ægr. 11. pag. 1080. & in filio Hegotedidæ lib. 7. Epidem. text. 61. pag. 1225. ante mortem fuere observata.* Pauca vero per vomitum excerni in morbis acutis, unum quoddam ex signis est, ut Gal. docet in 2. *Prorrh. text. 47.* quæ ex toto pravitatem habent. Nihil etenim eorum, quæ decretoria sunt, exigue secerni convenit; sed quæ ita vacuantur, omnia, duorum alterum subeunt; nam vel, quod non queant tolerari ob copiam, ab affectis effunduntur partibus; vel imbecillitatem ostendunt naturæ, quæ proponit quidem superflua excernere, sed nequit. Ex quibus paucos vomitus unum esse ex judicatoriis non judicantibus liquido constat, perpetuoque difficilis judicii, & plerumque letalibus, si præsertim suapte natura ii mali sint, nihilque nedum non juvent, sed quinimmo magis lædant, ab ipsique ægri in deterius abeant. Sinceri quoque, seu meri, seu impermissi, in acutis morbis pessimi existunt, quod humor sincerus nedum crudus sit, sed incoctilis, quippe qui excludit tum actum coctionis, tum potestatem: Hipp. *Prognost. pag. 41. lin. 6. ἀκρότης* vocat humorem omnem missionis expertem, vel omne excrementum fervidum & crudum, quod suo sero dilutum non est. Cujus generatio, vel partis alicujus vitio fit, vel fervore & incendio febrili exhausta aquosa & serosa parte. Hic itaque in acuta febre magnum intus incendium latere ostendit, plerumque a natura nostra invincibile. Cum signis vero aliis malis exitialis hæc vomitio erit. Hinc auctor *Prorrh. lib. 1. text. 62. ait: Vomitus sinceri, anxiosi, mali.* Et Hippocrat ait: *Prognost. pag. 41. lin. 6. Sinceriorum deteriores.* Sed ipsum audiamus de malis vomitibus ex colore, ita scribentem, loco lit. f. citato: *Si vero vomitio fuerit porracea, aut livida, nigra, quicumque ex his fuerit color, malum esse censendum est. Si vero idem homo omnes vomit colores, exitiale admodum jam est. Ocyssimam vero abolitionem indicat vomitio livida, si grave olet.* Hæc omnia hisce coloribus per vomitum reddita, pessima existunt; licet porracea, æruginosa, livida, nigra, fœtida; quandoque critice excerni possint: sed hæc non nisi morbo concocto, scilicet in statu aut decremento redduntur, atque hoc certe habebunt, quod febrem aut integre solvent, aut ipsam & symptomata allevabunt. Sed hoc rarum est, ut hujusmodi excrementa critice excernantur. Quare ut dictum est in vehemente febre continua, nondum coctionis signis conspectis, certissima mortis signa erunt. Sed diversi coloris vomitiones esse suapte natura peiores constat; quod ut Galenus docet, plures diversosque pravos affectus intus affligere denotent, ex quo auctor *Prorrh. lib. 1. text. 60. ait: Vomitus cum varietate mali sunt, tum alias, tum si propius inter se prædeant.* Id est, sicuti Galenus habet, non multo post sese consequantur. Virulenti quoque sive æruginosi eadem sane ratione in acutis morbis exitiales existunt, omniumque maxime in phreniticis, quod signent cerebrum inflammatione ex bile usta, nempe mortifera, laborare. De his Hippocrat.

*Vomitibus pravi in principio morborum & a signis cruditatis innotescunt. Ex immodica ipsorum copia prava & nihil juvante.*

*Vomitibus pauci in morbis acutis pravi.*

*Quando letales.*

*Quinam letales.*

*Virulenti sive æruginosi.*



Quin in  
phreniti-  
cis signi-  
ficant.

Vomitiones  
foetidae  
graveolen-  
tes pessi-  
mae.

Biliosa  
flava,  
crocea, por-  
racea cum  
malis si-  
gnis exi-  
tiales.

Biliosa

in capitis  
vulneribus  
male.

merito primo Epidem. sect. 2. pag. 948. lit. H. dixit: phreniticis convulsiones, sed virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur. Quæ in phrenitico prima die fuisse reddita, in lib. 3. Epidemiorum pag. 1100. commentar. 3. text. 75. scripsit. De quo itidem ait: Phreniticus primo die, quo decubuit, virulenta vomuit, & multa & tenuia, febris horrida. A malis etiam exitialibusque signis æruginosos vomitus, quos & virulentos dici posse putamus, conspici & apparere, certam salutis desperationem significare affirmamus; quando ubi signa letalia prodant se & alia letalia, omnino desperandum. Huiusmodi vomitus cum capitis doloribus, vigiliis, aut surditatibus, quæ signa inflammationem capitis testantur, vehementem insaniam significare, ita auctor Prorrheticorum lib. 1. text. 10. expressit. Qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent, vigilantque cum surditate, cito bi vehementer insaniunt. Ex quibus colligamus, hos vomitus in phreniticis tria ostendere, primo morbi exitiosi celeritatem, insaniam, melancholiam cum ferocitate, quum ex hoc humore ferinæ desipientiæ concitentur; atque demum mortem cum convulsione. Quum ut alias docuimus, harum desipientiarum, propter insignem siccitatem, ab insigni calore, proprium sit, ut in tremores & convulsiones desinant. His non videntur foetidae vomitiones minus periculum significare, mortemque certissimam, suapte natura pessimæ, si grave oleant. Hippocr. propterea dixit Prognostic. pag. 41. lin. 10. Ocyssimam abolitionem seu mortem indicare vomitionem lividam, si grave oleat. Atque omnes subputres ac foetidi odores in omnibus vomitionibus mali sunt. Mulier libro 3. Epidemior. Ægrot. 12. pag. 1080. quæ in foro mendacium decumbebat, ante mortem vomuit nigra, graveolentia. Biliosa vero scilicet flavæ, crocæ, porraceæ omnes vomitiones cum malis signis, aut quæ mala sequuntur, pessimæ sunt, exitialesque, a quibus ægri læduntur, atque in deterius abeunt; ex judicatorium non judicans, iudicii difficilis, atque hæc letale iudicium ostendunt, eoque certius exitium ostendent, si suapte natura malignæ sint. De iis auctor Prorrheticorum libr. 1. text. 62. ita habet: Vomitiones sincere, implacide, male &c. ibidem text. 71. Nigra revomentes, cibos fastidientes, deliros, in pube parum dolentes, quibus oculus ferox claususque, purgare non oportet, perniciosum enim. Et paullo post, ibidem text. 79. tex. 36. Si vomitus exigui biliosi que fuerint, malum, tum alias, tum si ægroti supervigilaverint; navisque in iis stillans, malum. Cuiusmodi vidit Hippocrates in muliere, quæ in foro mendacium decumbebat. De qua lib. 3. Epidemiorum, Ægrot. 12. pag. 1080. text. 47. dixit: Duodecimo vomuit multa nigra, foetida, singultus multus, sitis laboriosa: & decimo tertio nigra virulenta vomuit, rigor, circa meridiem muta. Demum vomitiones omnes non juvantes malæ sunt, pessimæ, quæ ægrotos in deterius mutant, tametsi suapte natura malignæ non sint. De quibus in præcitata muliere ita habet: octava circa meridiem calor rediit, sitibunda, comatosa, fastidiosa, vomuit biliosa pauca subflava, nocte graviter se habuit, nihil quievit, multum a fatim inscia minxit. Debebat enim a biliosa vomitione, si bona fuisset, quiescere, meliusque se habere; veluti etiam a vomitu noni diei; decimo febris cum malis signis fuit exacerbata, atque itidem a vomitu virulento & bilioso, quem die undecimo habuit, riguit, extrema frigerant & postea sudavit frigidum, atque quum tunc multum etiam vomuerit, noctem tamen gravem habuit. Qui omnes vomitus letales fuerant; tum quod in vehementi morbo apparuerint; tum quod signa alia mala una illuxerint; tum etiam quod ipsa ægrotata mulier in deterius fuerit mutata, quod est omnium excretionum non conferentium & pessimarum signum proprium. In vulneratis quoque capite vomitus biliosi mali existunt, ex ipso Hippocrate, qui in lib. 6. Aph. text. 50. ita habet: Quibuscumque præciditur cerebrum, his necesse est febrem, & bilis vomitum supervenire. Perniciosissimos quoque esse vomitus in ileo, in lib. 7. Aphor. 10. ita legitur: Ab ileo vomitus, singultus, desipientia, vel convulsio, malum. Galen. vero in Commentar. ait: In ileis nihil descendit ad inferiora, & hoc est proprium inseparabile passionis. Vomitus autem non semper adest, sed quando exitiales sunt, & si vehementius distorqueantur, stercus



*stercus eis adscendit, atque singultiant. Et in libro 6. de loc. Affect. cap. 2. Nul-  
lum, qui stercus vomuerit, fuisse salvatum memoriæ prodidit. Atque hæ sunt  
vomitiones, in acutis morbis suspectæ, quippe immoderatæ, pauca, flavæ, ru-  
bræ, porraceæ, æruginosæ, lividæ, nigræ, graveolentes, sinceræ, diversicolo-  
res, quæ in morborum principiis, minimeque coctionis signis antegressis, appa-  
rent, & plerumque exitiales; quod si vehemens sit morbus, aliaque mala signa  
illuceant, aut præcesserint, aut subsequantur, proculdubio interitum præmon-  
strabunt, eæque præsertim, quæ nedum ægrotos nihil juvarunt, at quinimmo  
in deterius, ut dictum est, ipsos mutarunt.*

## C A P. X.

*De alvi defectionibus, & primo de iis, quæ salutem prænuntiant.*

**D**E alvi itidem defectionibus, quum bonis tum malis, quippe ægrotis salu-  
tem atque exitium præmonstrantibus, acturi, a salutaribus exordiamur.  
Quarum nomine bonas omnes alvi defectiones intelligimus, quibus Medici salu-  
tem in ægrotis futuram conjiciunt. Harum itaque natura, vel bona vel mala  
sit, nobis primo ex coctione & cruditate elucescet, secundo ex tempore, in quo  
apparent; tertio ex ipsarum substantia; quarto ex copia, & paucitate; quinto  
ex tempore, quo perseverant, aut cessant; sexto ab utilitate & facili tolerantia;  
demum a signis, aut bonis, aut malis, a quibus capiunt certitudinem. At de  
bonis modo agamus, quæ bifariam salutem indicare possunt, uno modo coctionis  
ratione, quatenus indicant sanitatem quum ventris inferioris, quo Galen. in 2.  
*Prognost. com. 13. stomachum intestinaque intelligit, tum etiam aliarum proxima-*  
*rum partium, veluti jecoris, & lienis: optimam enim defectionem, quæ est,*  
*ex Hippocrate in 1. Prognost. pag. 39. lin. 34. mollis, constansque, eoque tempore*  
*secreta, quo secundum valetudinem assuevit, atque copia ex ratione ingesti cibi,*  
*Hippocr. significare ventrem inferiorem recte valere, statuit. Altero modo hu-*  
*morum ex visceribus, in ipsum ventrem decumbentium, ratione; quomodo*  
*Galen. ait, optimam defectionem nedum indicare ventrem inferiorem recte va-*  
*lere, sed nihil ex hepate aut liene in ipsum decumbere, quod exinde decum-*  
*bentibus humoribus coctionis optimæ quum color, tum substantia vitietur.*  
Utroque modo Medici ex defectione perscrutantur: primo in morbis ventricu-  
li, intestinorum: quorum statum primario fæces, seu defectiones, significare,  
Galenus in 1. libro, de Crisib. cap. 7. tradidit: ex optima defectione, quæ, uti  
dictum est, & mollis excernitur, constans, eo tempore, quo secunda valetudi-  
ne assuevit, ea copia, quæ cibis ingestis responderet, atque, ut addidit Galen.  
colore subrufa sit, neque admodum graveoleat. Quæ vero vel hisce omnibus,  
aut aliquibus, notis caret, mala erit; quippe quæ aut dura, aspera, liquida,  
coloratior, copiosior, aut paucior, quam ex ingestis cibis par est, inæqualis,  
graveolens, aut spumans, aut quæ neque tempore excernatur, quo secunda va-  
letudine assuevit. Ceterum si ægroti ad salutem tendant, ab eo statu in opti-  
mum (quem concoctionem appellant) permutatur. Ex quo merito Hippocr. in  
eodem libr. Prognost. pag. 40. lin. 8. text. 17. dixit: *Corpulenta reddatur defectio*  
*morbo eunte in judicationem. Et in libr. 2. Aphorif. 14. In profluviis alvi muta-*  
*tiones excrementorum juvant, nisi mala mutatio fiat. Ex humorum vero, ad ven-*  
*tredecumbentium, excretionem longe certius eventus morborum perscrutamur.*  
Quos affectus Hippocr. vocat, abscessus, dysenterias, tenesmodos, alvi fluxiones,  
alvi turbationes. De his in 1. Epidem. sect. 1. pag. 940. lin. 4. *Plurimis erat*  
*alvus turbata, sine molestia tamen, & prope nihil offendebat. Et postea. sect. 2.*  
*pag. 951. lit. F. Erant qui sexto die morbo regio afficeretur, sed his purgatio pro-*  
*fuit per vesicam, vel turbata alvus. De dysenteriis etiam ibid. sub lit. G. Senio-*  
*ribus vero ad morbos regios, aut turbatas alvos, aut dysenterias res devenit, ut*  
*Bioni, qui apud Silenum decumbebat, &c. ibid. pag. 952. lit. D. At multi alii,*  
*qui*



Critica  
quomodo  
cognoscun-  
tur.

Dejectiones  
bonae  
unde co-  
gnoscun-  
tur.

qui iudicati erant, ad dysenteriam deveniebant, ut Xenophanes, & Critias. Et in eo statu pestilenti quosdam servatos, ita dixit: *ib. pag. 955. lit. E. At vero in hoc statu; quatuor his praecipue signis, servabantur. Quibus enim aut ex naribus probe sanguis erupisset; aut qui per vesicam urinas multas, & multo bonoque praeditas sedimento, reddidissent; aut per ventrem turbida, biliosa, tempestive; aut qui in dysenteriam incidissent. Quare multi sunt, qui alviurbationibus, aut pituitosis, aut biliosis, aut dysentericis, fuere iudicati. De Clazomenio Hipp. scribit lib. 1. Epid. Aegr. 10. pag. 985. Die trigesimo venter fluebat multis aquosis excrementis, ac qualia esse in dysenteria solent. Et de illo, qui in Dealcis horto lib. 3. Epid. Aegr. 3. pag. 1066. Quadragesimo alvus pituitosa, alba, subcrebra dejecit, multum toto corpore sudavit. Et de Herophyto: *ib. Aegr. 9. p. 1106. Circa diem centesimum alvus fuit turbata multis biliosis, durabantque diu multa talia, deinde dysenterica cum dolore. Ceterum cognoscemus has, simulque alias optimas criticaeque esse purgationes, quod una cum signis manifestae coctionis, in die decretorio, in morbi vigore seu statu, apparere incipiant, vel sint liquidae, flavae crocae, rufae, lividae nigrae. Haec in principio morbi, absque signis coctionis erumpentes, exitiales sunt, cum signis vero coctionis, criticae ac salutare existunt. Gal. in lib. 4. Aphor. 21. in quadam longa pestilentia scribit, se vidisse dejectiones liquidas primo flavas, rufas, mox nigras, veluti sanguinis faeces, tam in iis, qui exitio proximi erant, quam in aliis servandis: in his, ait, has dejectiones ad morbos, in vigore consistentes, saepius natura superfluitates expurgante, secutas esse, atque in illis in principio aut incremento. De quibus in sequentis aphorismi commentario ita habet: Quando igitur post morbi coctionem aliquis humor vitiosus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur, & propter hoc atra bilis & alius omnis humor huiusmodi, ubi signa coctionis in morbi processu apparuerint, bonam significant evacuationem: Si vero aliter excernatur, sine signis coctionis, exitialis est casus. Cujusque itaque coloris, licet eo perniciosae videantur, cum signis coctionis, in statu, criticae apparent, salutem praenuntiant. Quod ab Hippocr. didicit, qui idem in lib. 4. Aphor. 47. hisce verbis expressit, dicens: Excretiones in febribus non intermittentibus lividae, cruentae, foetidae, & biliosae, omnes male: & si bene exeunt sive per alvi excretionem, sive per urinas, bonae. De quibus Auctor Coac. praef. text. 182. ita habet: Qui comate pressi, fracti, obsurduerunt, erumpente alvo rubra dejiciunt circa crisin, idque juvat. Ex quantitate quoque copiosiores, quae diu durant. Proinde Hippoc. in Epidemiis lib. 1. sect. 2. pag. 953. lit. D. scribit, ad dysenterias, turbatas alvos, multos devenisse, ipsisque iudicatos fuisse. Sic Heropythus lib. 3. Epid. Aegr. 6. p. 1106. fuit iudicatus, de quo merito dixit: Circa centesimum alvus fuit turbata multa biliosis, durabantque diu multa talia dysenterica cum dolore, reliqua levia. Quinimmo plures cognovi, qui biliosis, porraceis, ac croceis dejectionibus, cum urinis concoctis, paullatim, assidue, multos dies, dejicientes fuere servati. Haec dejectiones in salutaribus morbis, in quibus nulla perniciofa signa apparent, plerumque una cum haemorrhagia bona, aut copioso bono sudore, aut aliquo alio simili signo, apparent: duo vero signa Hippocr. in 1. Aphorism. 2. tradidit, quibus bonas Medici cognoscunt dejectiones, nimirum, quae vacationis ratione considerantur, atque utiles sunt, quippe si aegroti has facile ferant, & ipsis recte conferant. Ex quo optimae aut febres, symptomataque integre solvunt, aut allevant. De quibus Hippocrat. in 4. Aphorism. 28. Quibus biliosae dejectiones, superveniente surditate cessant, & quibus surditas, supervenientibus biliosis dejectionibus cessat. Et lib. 6. Aphorism. 17. Lippientem alvi profluvio corripit: bonum. Et ibid. Aphorism. 48. Lienosis difficultas intestinorum superveniens, bonum. Et in lib. 7. Aphorism. 29. Si a Leucophlegmatia detento fortis diarrhoea superveniat, morbum solvit. Sed haec ad cognoscendas optimas salutareque alvi dejectiones dicta sufficiant. Nunc de malis agamus.**



## C A P. XI,

*De malis alvi defectionibus, quæ exitium ægrotis prænuntiant.*

**A**LVI quoque malæ exitialesque defectiones, ægris exitium præmonstrantes penes suam substantiam, quantitatem, colorem, odorem modum, excretionis, tempus in quo apparent, mutationem, signa alia antegressa, aut una conspecta, aut defectiones secuta, atque demum ægrotantium tolerantiam atque utilitatem, cognoscuntur. Penes enim substantiam complures defectionum differentiæ existunt, quippe duræ, asperæ, liquidæ, viscosæ, aquosæ, pingues, spumantes, mistæ cum suo ichore, & sinceræ, atque colliquativæ vocatæ. Penes quantitatem, immoderate fluentes, pauciores, statim cessantes, suppressæ. Penes colorem, albæ, biliosæ, flavæ, crocæ, rusæ, virides, porraceæ, lividæ, cruentæ, nigrae, versicolores. Penes odorem, admodum foetentes, & non ita foetentes. Penes modum excretionis, sunt lentericæ, diarrhææ, dysentericæ, tenesmi: & juxta tempus in quo apparent, quædam in principio, nullis manifeste coctionis signis conspectis, quædam in augmento. Penes mutationem quoque ipsarum, quæ mutantur in deterius, substantia, quantitate, colore, & odore. Ex signis vero malis aut antegressis, aut una cum ipsis, aut postea apparentibus, defectiones letales dignoscuntur. Demum penes tolerantiam eæ malæ dicuntur, quas ægri difficulter ferunt, nihilque judicantur, aut ab ipsis in deterius repunt. Itaque ut ex ipsis certum futuri eventus judicium prænosceretur fiat, merito de iis singulis differentiis accuratius agendum duximus, a duris asperisque, mollibus, & liquidis inchoantes. De duris Auctor Prorrheticorum in 1. Prorr. text. 41. ita habet: *Si intercepta alvus, parva, nigra & in spiras circumducta ad necessitatem laxaverit, & per nares eruptio fiat, malum.* Galen. σπυραδωδὴν, idest, in spiras voluta alvi excrementa, ait, fieri, & quod plusculo tempore retineantur, & propter copiam igneæ caliditatis, quæ, si etiam nigra spectentur, flagrantem ac ardentem, circa medium corporis, affectionem esse declarant, quod maligni morbi est signum, qui si vehemens quoque sit, aliudque illuxerit ex pravis signis, exitiales proculdubio feces erunt. Liquidæ vero aliquando ex humido temperamento, ætate puerili, humida constitutione temporis, cibis humidis aut stomachi cruditate, aut, ut Galen. vult, ubi humidum alimentum ex ventriculo ad jecur non deducitur, aut quoties ex jecore vel liene aliquid in ventrem liquidum defluerit, seu ubi jecur, aut lien, aut totum corpus per jecur expurgatur. Ex liquidis Hippocr. Prognost. pag. 46. lin. 12. esse malam statuit, quod, ut Gal. ait, hujusmodi defeccio cruditatis sit signum. Hæ defectiones perpetuo malæ sunt, letalesque in biliosis vehementibusque morbis, si una urinæ non bonæ appareant; veluti in mitioribus morbis, in quibus nullum perniciosum signum illuxerit, crudorum humorum multitudinem tantum significant, nonnisi longo tempore a natura alterandam. Pingues vero, siue optimæ defectiones in acutis morbis, ut Gal. docet, in 2. Progn. text. 22. deiciuntur, quoties pinguedo ab igneo calore absumitur; at ubi etiam viscosæ sint, significant, nedum pinguedinem colliquari, sed etiam animalis solidas partes; hisce tabescentibus redduntur pingues, viscosæ, albæ, paucæ & graveolentes, quibus notis ab his, quæ a cibis tales egeruntur, distinguuntur: hæ enim copiosiores sunt atque non semper albæ; a colliquatione factæ sunt albæ, aliquando subcrocæ, paucæ, graveolentes, quippe pingues, viscidæ, paucæ, albæ, aut subcrocæ, graveolentes, quibus notis distinguuntur a cibis pinguibus & lentis factæ, & a pituitosis multo calore viscidæ redditæ: graveolentia enim colliquationis signum esse, Galen. docuit. De quibus Hippocr. in eodem libro Prognosticorum; pagin. 40. lin. 14. *Si exigua, glutinosa, candida, subcrocæa, levisque sit, mala est.* Hæ vero perpetuo malæ existunt, quum pessimum sit, partes corporis contabescere, pinguedinemque profundi, quæ in acutis morbis magni incendii sunt indicia, & certi exitii, si aliquid ex pravis signis illuxerit, atque

*Alvi defectiones male unde cognoscuntur.*

*Ab harum substantia si dura.*

*Si liquida.*

*Pingues siue optimæ.*



atque ut dictum est, si morbus magnus vehemensque fuerit; veluti in mitiori morbo longitudinem pro exitio præmonstrabunt. Cujusmodi in eo, qui in *Dealcis* horto decumbebat, Hippocr. vidit, de quo ait: *lib. 3. Epidem. Ægrot. 3. pag. 1066. Sexto fuisse nigras, pingues, spumosas, viscosas, graveolentes*, qui die tantum quadragesimo fuit judicatus. Sed has non a colliquatione solidarum partium factas fuisse, sed a pinguedine, & ab humoribus viscidis putrefactis, quando ex multæ fuerint. Quæ vero etiam solida partium substantia tabescente fiunt, prorsus exitiales existunt, atque hæc sinceræ etiam, siue meræ rejiciuntur. Quas Hippocr. *lib. 1. Epidem. Ægr. 2. pag. 969. de Sileno loquutus, ita meminit: Quinto die dejectiones fuisse meras, biliosas, leves, perquam pingues. Sinceræ quoque dejectiones in morbis acutis merito damnantur, quod intus vehementissimum calorem, quo humorum ichores exhauriuntur, & consumuntur, vigere, Galeno auctore, indicent. Ex quo auctor Prorrheticorum lib. 1. text. 111. merito dixit: Dejectiones in sinceræ seu meras desinentes, malum exacerbare, ac, ut Gal. placuit, pejorem morbum reddere, quales habuit Silenus (Vide ejus historiam lib. 1. Epid. Ægr. 2. pag. 969.) quinta die, uxor Phylini ibid. Ægr. 4. pag. 976. sexta, Euryanactis filia lib. 3. Epid. Ægr. 6. pag. 1073. duodecima, uxor Her-  
*Si spumosa.* moptolemi lib. 7. Epid. text. 13. pag. 1212. quinta, Parius lib. 3. Epid. Ægrot. 1. pag. 1093. septima, Pythion ibid. Ægr. 3. pag. 1098. atque alii. Eodem modo damnantur spumosæ, quod hæc aut caloris incendium, quo excrementa fervere, flatus spumam contrahunt, uti in lebetæ præ copia caloris fit, indicent, aut flatuosum spiritum humori commistum, ut in spumis maris, incurrentibus ventris, spectatur; illæ caloris colliquantis corpus, & hæc inæqualis perturbationis sunt effectus, ex quo auctor Prorrh. lib. 1. text. 53. admodum spumosas alvi dejectiones malas vocat, & merito, quod aut colliquationem, aut inæqualitatem significant. Pejores vero sunt, quæ caloris incendium colliquans denotant: has cognosces ex acuta febre, atque ab excrementis calidioribus spumosis redditis, atque etiam quod sinceræ spectentur. De quibus legitur in Prorrh. lib. 1. text. 21. *In biliosis sincerisque dejectionibus spumosa efflorescentia, mala, &c. ibidem text. 50. Dejectiones, in spumosas sinceræque desinentes exacerbant, seu morbum, ut ait Galen. pejorem reddunt: & ibid. text. 53. In acutis biliosis spumose, malæ: & in Coacis præsagiis text. 602. recte hæc ita exprimuntur: In acutis spumans dejectio valde biliosa, malum. Et postea text. 613. Quæ in spumosas, meracas, desinunt dejectiones, graviores morbum commovent. Quæ etiam spumosæ ex spiritus flatuosi commissione fiunt, malæ existunt, quod in excrementis cruditate præmonstrent. Ex quantitate itidem tum immoderata, tum paucæ damnantur: eæ enim vires resolvunt, naturamque prosternunt, ut in secundo Prognosticorum pag. 40. lin. 4. Hippocrat. ita habet: *At si universim & sæpe deficiatur, periculum dejectionis animæ imminet. Quod & Auctor Coacorum præsag. text. 609. ita expressit: Liquida dejectio & confertim simul espuens, & paulatim, mala; altera enim vigilias, & altera exsolutionem, invehit. Hinc in Aphorismis lib. 5. Aphorism. 4. scriptum est: A superflua purgatione convulsio, aut singultus superveniens, malum: Paucas itidem, ut alias a nobis demonstratum est, omnes excretiones inutiles esse, tum quod vel non sufficiant ad morbi causam tollendam, multitudinemque humorum notent, in vehemente morbo plerumque letalem; aut quod virtutem prælanguidam significant, quæ noxios humores excernere tentaverit, & non potuerit; atque hoc est, quod in pestilenti prima constitutione Hippocr. observavit, de quo in primo Epidemior. sect. 2. pag. 946. sub lit. G. ita habet: *His succedebant abscessus, idest, dejectiones ex Galeno, aut majores, quam, ut ferri possent, aut minores, quam ut prodesse quicquam. Sed statim redierunt, & deteriores evaserunt. Tertio, ut dictum est, quæ statim, ubi cœperint, defuerunt, pravæ sunt, & in acutis morbis exitiales. De his Hippocrat. in Epidemiis ibid. pag. 948. lin. 3. Ventres etsi forte humecti essent, statim maligno modo sistebantur: & enumerans symptomata & signa ardentium, quæ exitium statim principio annuntiabant, ait ibidem pagin. 954. litt. F. alvi sistebantur.*  
Hinc***

*Ex quantitate si immoderata.*

*Si pauciores.*



Hinc Diarrhœas ac dysenterias supprimi, non est tutum. Alio enim pravi humores conversi noxas eximias inferre solent, atque in acutis morbis mortem. Quod Auctor Coacorum præfagiorum text. 624. nos monuit dicens: *Dysenteria subrubra, limosa, larga excrementa alvi flammeis valde rubicundis coloribus soluta, insanie timorem inducunt.* Atque ita ex quantitate malas alvi dejectiones cognoscemus; veluti ex colore, albæ, biliosæ, flavæ, crocæ, seu vitellinæ vocatæ, rufæ, cruentæ, aquosæ, virides, æruginosæ, lividæ, nigræ, atque multorum colorum versicolores vocatæ, in acutis morbis pravæ omnes, ni critice fuerint excretæ, uti superiori capite docuimus, existunt. Albæ enim dejectiones fiunt, aut ex cibis ingestis, quippe pane puro, lacte, ptisana, lupinis, alica, amygdalis, galactæ & aliis; aut, ut Gal. docet in 1. *Prorrhetic. comment. 13.* & in 2. *Prognost. comment. 17. 19.* quum bilis nullo modo pervenit ad intestina, atque hoc aut obstructo canale, per quam a vesica fellis ad intestina fertur, ut in arquatibus; aut sursum una cum sanguine in caput inflammatum attracta, ubi hepatis superior pars inflammata sanguinem una cum bile sursum rapit; aut denique a colligatione pinguedinis mollis & recentis. At hæ paucæ, viscidæ & valde fœtidæ existunt. Omnes eæ, exceptis quæ a cibis albescunt, in acutis morbis non parum damnantur, omniumque maxime, quæ, cerebro inflammato, albæ egeruntur, de quibus in *Prorrheticis lib. 1. text. 13.* In phreniticis alba dejectio, malum ut Archæcrati: & ibidem text. 53. In acutis biliosis albicantes spumosæ & perichole dejectiones, malæ. Malas esse in acutis biliosis, ait Galen. quod sint præter naturam, quum biliosa excrementa in hominibus biliosis, & biliosis morbis, quamdam habeant cognationem, ideoque pravæ; aut propter canalibus ad ventrem, per quem bilis fertur, obstructionem, quæ affectum plerumque, vel etiam in non febrientibus, letalem facit. De quo in 1. *Coac. præfag. text. 26. in fine*: legitur: *Regio morbo admodum fœdatis moriuntur, & his alba dejectio procedit*, aut propter cerebri, vel jecoris partium superiorum, convexarum, incendium, quod pessimum est, quod totus impetus ad viscera illa raptus maxime lædat. Non minus malum significare albas, paucas, viscidas, male olentes, nuperrime ostendimus, quod malignam colligationem, teste Galeno, denotent. Flavæ itidem biliosæ, acres, crocæ seu vitellinæ, virides malæ sunt, ni critice corpus expurgent: crocæ peiores, æruginosæ, viridesque, quod majus incendium caloris intus urere præmonstrent. Omnes vero biliosæ, non critice factæ, malæ, quod vel exitium, quippe in acutis morbis, vel longitudinem, recidivas, ac summos labores in mitioribus morbis præmonstrent. De quibus in *Coac. præfag. text. 43* Quibus biliosa est circa stomachi os mordicatio & amaror, malum: quod multitudinem notet tum intestina, tum os ventris occupantem. Et Hippocrat. in 4. *Aphorismorum 47.* omnes excretiones biliosas damnavit. Hujusmodi dejectiones, crudo existente morbo, in ardentibus febribus, dysenterico ac tenesmodis modo, mordentes, plerumque exitiales esse cognovi, in multisque observavi, qui omnes obierunt, etsi longius laborarint. Quod proximo anno nimis apposite in *Guadagnina, mea carissima uxore*, expertus sum, quam ardente febre, cum diarrhœa, biliosa, dysenterica, die decimo septimo morbi illius, magno sane dolore, & incredibili afflictione, misere interemtam, vidi. Quod divinus Hippocrates in 1. *Epidem. comment. 1. pag. 940. lit. G.* ad unguem in multis observavit. De quibus ita habet: *Alvi turbatæ erant biliosis, paucis, meris, tenuibus, mordacibusque, & frequenter desidebant.* Et postea s. 2. pag. 943. lit. E. *Æstate jam & Autumno, Lienterie, & dysenterie, tenesmi, alvi fluxiones biliosæ, tenues, mordaces, multæ, crudæ & mordaces, nonnullis etiam aquosæ, &c.* ibid. pag. 945. inter lit. E. & F. *Ventres omnibus turbati erant & pravi, ac multo his pessimi: Et paullo post: ibid. pag. 946. inter G. & H. Quæ hos infestabant. hæc erant: dysenterie, tenesmi, lienterie & fluxiones alvi.* Quales in filia *Euryanactis lib. 3. Epidemior. Ægrot. 6. pag. 1073.* duodecima die vidit Hippocrat. de qua ita habet: *Duodecimo alvus turbata fuit biliosis excrementis, paucis, meris, tenuibus, mordacibus, crebro desidebat.*

Ex colore.

Si Albe.

Si Flava biliosa.

Rubras



- Si rubra & cruenta.* Rubras vero & cruentas non minus malas esse Hippocrat. notavit, *Prognost. pag. 40. lin. 12.* dicens: *At valde aquosum, aut album, aut viride, aut vehementer rubrum, aut spumans dejici, hæc omnia mala.* De quibus auctor *Prorrheticorum lib. 1. text. 2.* ait: *Ventris valde rubens profluvies, mala in omnibus morbis:* & *ibid. text. 127.* damnat impense rubras, idemque in *Coacis præsagiis text. 330. 611. 613. 632.* scriptum est, quippe: *Malum vere, ventris valde rubens profluvies, eoque magis, si hepatis vitio, ut in hepaticis fit, tales dejiciuntur;* ab his criticas juvantes excipimus. Virides quoque porraceæ pessimæ sunt, nimirum, quæ vi morbi fiunt, & quæ ab æruginosa bile, incendio caloris, ut docet Gal. *in primo de Crisibus cap. 11.* genita, excernuntur. Lividas quoque Hippocrat. *in secundo Prognosticorum pag. 40. lin. 16. & in libr. 4. Aphorismorum Aphorism. 47.* in febribus continuis pravæ exitialesque esse, expressit. Has Gal. partium infernarum validum frigus ac veluti mortificationem præmonstrare ait. His non minus pravæ nigræ existunt, ut sunt, aut sanguinis limus, aut atra bilis; in acutis morbis nigras dejectiones, atram bilem, vel sanguinem ustum significare, Galen. tradidit. Addamus, vel sanguinis faciem seu limum, quem non vere, teste Galeno *in libro 4. Aphorismorum* atram bilem, sed sanguinem melancholicum appellant, qui humor, si putrescat, fit melancholia, quam atram bilem appellamus: usta vero & nigra fit flava bile perusta, quæ prius mutatur, calore inurente, in æruginosam, & postea in nigram: de nigris dejectionibus a sanguine melancholico Hippocr. *in libr. 4. Aphorism. Aphor. 21.* dixit: *Dejectiones nigræ, qualis est sanguis niger, sponte venientes, sive cum febre, sive sine febre, pessimæ.* Has Galen. ait *in commento* notare lienis maximam debilitatem, & hepatis etiam, generantis plurimum crassi hujus atque melancholici sanguinis: quare eæ dejectiones in acutis morbis letales merito sunt: non enim a natura hic humor, nisi longo tempore concoqui & superari potest. Plurimas vero hujusmodi dejectiones in pestilenti statu Galen. vidit, quæ non magis in iis, qui exitio proximi erant, quam in aliis salvandis apparebant, illis tamen vel in principio, vel in incremento morborum conspiciebantur. Superiori capite nos ostendimus, in statu post perfectam coctionem aliquando utiliter conspici has nigras dejectiones, quæ, crudo existente morbo, signis coctionis minime antegressis, perpetuo letales existunt: tunc enim temporis magnam visceris læsionem præmonstrare Galen. etiam meminit. *Hippoc. Aphorism. libr. 4. 23.* Quibuscumque ex morbis acutis, aut diuturnis, vel ex vulneribus, sive quovis alio modo extenuatis, nigræ bilis, sive uti sanguis niger desuper exierit, postridie moriuntur. Versicolores quoque dejectiones omnes malas esse Gal. docet; quoniam multas adesse in corporibus affectiones significant, quas natura ut superet, eget longo tempore, quod ab acutis magnisque morbis, vires cito exsolventibus, non conceditur. Merito itaque Hippocr. *in eodem libr. Prognost. pag. 40. lin. 18.* de his dixit: *Si vero versicolores sint, diuturniores quidem sed nihilominus exitiales sunt.* Eo vero has fore exitiales in *4. lib. Aphorism. 21.* docuit, quo colores magis pravos plures habuerint, quales visæ sunt in *Apollonio lib. 3. Epidem. Ægr. 13. pag. 1111.* De quibus Hippocrat. ait: *Dejectiones huic erant variæ, scilicet, vel nigræ, pravæ, vel virulentæ, vel pingues, crudæ & mordaces, & tandem lacti similes reddidit.* Fœtidæ quoque malæ sunt, quod ut Galen. docet, putredinis indicium sint. Qua ratione Hippocr. *in 2. Prognost. pag. 40. lin. 17. & in 4. Aphorism. Aphor. 47.* fœtidæ omnes, sive graveolentes damnavit. At admodum fœtidæ & liquidas, flavas, pingues in acutis febribus excretas (colliquativas vulgus appellat) observatum est esse valde perniciosas, quibus conspectis paucissimi servantur. Etenim præcellentem putredinem ac virium languorem præmonstrant. Exitialissimum itaque febribus continuis est signum; hæque dejectiones tales existunt, veluti si quis in jure pingui luteum ovi dilutum, cum magno fœtore, dejecerit. De his Hippocr. *in 3. Epidem. comm. 3. pag. 1086. inter B. & C.* ita habet: *Unoque verbo, qui longis morbis vel acutis tenebantur, ventris vitio omnes præcipue mortui sunt, cunctos namque venter sustulit: & Gal. in comment. Et pestis quoque illa longissima,*  
quæ



que nostra ætate vulgata est, ex iis quæ per alvum vacuantur, omnes prope peremit. Quæ evacuabantur, erat colliquatio. Quod quidem esse symptoma videtur in perpetuum febris, quam pestilentem privatim vocant, quum mortales vel circa pestem corripiat. Quales concubinam Nicolai ante mortem dejecisse, Hippocrat. in lib. 7. Epidem. pag. 1221. text. 50. scriptum reliquit. Atque tot sunt alvi defectiones mortem minantes ex substantia, quantitate, colore, atque odore desumptæ. Ex modo quoque, quo dejiciuntur, atque ex tempore, quo durant, Ex modo exitiales sunt, & quæ insciis ægrotis excernuntur. Quod in acutis morbis aut excretio- delirium, aut exsolutam facultatem, ut Galen. demonstrat, significant. De qui- nis & bus auctor Prorrh. lib. 1. text. 78. ait: Si ex ventre tenuia non sentienti ægro tempore exierint, si extra se non sit, malum. Cujusmodi sunt, quæ in hepaticis fiunt. Eo- quo durat. dem modo in continuis febribus, quæ diu durant, sine morfu, aut cum morfu, si copio- copiosæ, non juvantes, pessimæ existunt. Quibus plures fuisse extinctos in Epi- vantes. demis tradidit Hippocr. De quibus in 1. lib. Epidem. comment. 3. sect. 2. p. 943. lit. E. Æstate jam & Autumno lientericæ & dysentericæ, tenesmi, alvi fluxiones biliosæ, tenues multæ, crudæ, mordaces, nonnullis etiam aquosæ: & in libr. 3. pag. 1085. lin. ult. Quæ ad ventrem attinebant multis multa incommoda evenerunt; primum tenesmi multis cum dolore, plurimis vero pueris, omnibusque impuberibus, quorum plurimi peribant, lienterici erant. A longa etiam dysenteria debilitata facultate, ni statim moriantur, in lienteriam, vel hydropem, quibus moriuntur, incidere Hippocr. in lib. 6. Aphor. 43. docuit. Quare hæc omnes sunt exitiosæ defectiones, si modo in principio morbi, absque signis coctionis, appareant, quo tempore nullas excretiones commendari posse superius ostendimus, hæcque esse symptomaticas, & malas. Quas Hippocr. intellexit, quum in lib. 3. Epid. com. 3. pag. 1089. sub lit. B. dixerit: Ventres enim plerisque turbati, horrores, sudores non decretorii. De quibus in lib. 4. Epid. pag. 1129. text. 24. hæc leguntur. Duo fratres Cecropis familiares, quibus nigra ab initio prodibant, subsæculenta, edulia ex sanguine confecta colore referentia, ex valde biliosis, spumosis, chlora erant. Cognoscuntur vero pravæ defectiones & a malis signis aut antegressis, aut una, postea conspectis, atque ex eo, quod neque febrem solvant, sed quinimmo magis ab ipsis ægri in deterius abeant. De his, in 3. Epidemior. comm. 3. pag. 1086. sub lit. B. Quæ autem exhibant dolores non solvebant: & in Prorrh. lib. 1. text. 129. Post modicam sanguinis eruptionem, nigramque defectionem, in acutis morbis surditas, mala est: & in illis, Prorrh. lib. 1. text. 81. In ardentibus febribus cum aliquantula perfrictione, defectionibus aquosæ bilis, multisque, oculorum perversio, signum malum, tum alias, tum si catochi fiunt: ibid. text. 108. Ventris defectiones sublivescences, cum perturbationibus, & urine tenues aquosæque, suspicionem habent. Et ibid. text. 127. Post sanguinis eruptionem defectiones nigre, malæ. Quales fuere observatæ in Sileno, libr. 1. Epidem. Ægr. 2. pag. 969. Hermocrate, libr. 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062. Euryanactis virgine, ibid. Ægr. 6. pag. 1073. Adolescente, qui in foro mendacium, ibid. Ægr. 8. pag. 1076. muliere quæ apud Panthimidem, ibid. Ægr. 10. pag. 1078. uxore altera abortum passa, ibid. Ægr. 11. pag. 1079. in Ea, quæ in foro mendacium, ib. Ægr. 12. pag. 1080. Pario, ibid. Ægr. 1. pag. 1093. Pythione, ib. Ægr. 3. pag. 1098. Apollonio, ibid. Ægr. 13. pag. 1111. atque in aliis. In quibus studiosus Lector poterit ea omnia, quæ nos breviter de malis defectionibus perstrinximus, recognoscere, atque ad usum prognostici colligere.

Ex signis malis aut antegressis, aut una cum ipsis, aut postea apparentibus.

## C A P. XII.

De prædictione ab urinis, quid sit urina, quomodo fiat, atque quantum faciat ad prædicendi methodum.

QUUM ex alvi defectionibus demonstratum sit, quomodo ægrotantium salus & mors prænoscat, reliquum est, ut ad prædictionem ex urinis venia.



*Urina  
quid ad  
præfagium  
faciunt.*

veniamus. Etenim ipsarum non minus, quam ceterorum excrementorum, observatio ad vitam & mortem ægrotantium præfagiendam facit. Galen. in lib. 6. de loc. affect. commentar. 2. scribit, per urinam expurgari gibbas hepatis partes, atque omnes quotquot sunt his superiores: & in lib. 2. Prognostic. capit. 4. indicia esse illarum affectionum, quæ in jecore, & in venis fiunt. Addidit in libr. 2. Prorrhetic. renum vesicæque affectionem indicare, vasorumque sanguinem continentium, & virtutis succos generantis tum robur, tum imbecillitatem. Quo plures complurium corporis partium morbi urinis judicentur; non tamen omnes, ut vulgo persuasum est, sed febres omnes, hæcticis exceptis, inflammationesque: etsi, quæ thoracis partes occupant, primo sputis, & quæ ventris, dejectionibus significantur. Verum in his urinarum etiam iudicium non est spernendum. Plurimum itaque urinarum observatio quum ad complurium morborum prognosin conducatur, merito nunc, quo pacto ab ipsis vita ac mors ægrotantium prænosci queat, nobis est cognoscendum. Quam rem non prius assequemur, quam quædam de urinarum differentiis, atque causis, scitu sane ad prognostici iudicium necessaria, præmiserimus, ac absolverimus. Liquido cuique Medicorum constat, urinam esse serosum excrementum sanguinis, quod arenibus attrahitur, per urinariosque meatus in vesicam delabitur, atque per eam excernitur. Ceterum nos per urinam quum serosam humiditatem, tum illud omne, quod per urinam excernitur, intelligimus. Hæcque omnia ad prognosin multum faciunt. Ex materia enim urina triplex esse videtur, quum aliquando per urinam excernatur cibi potusque humiditas, quæ in multum potantibus plerumque cruda aquosaque mingi solet; aliquando sanguinis humiditas serosa, qualitate humoris exsuperantis infecta; atque demum humiditas a colliquatione, quippe pinguedo. Quam triplicem urinæ materiam Hippocr. in 6. Epidem. sect. 5. text. 14. pag. 1185. perbelle ita expressit: *Urina concolor cibo & potui, & qualis esse solet intus, quum humidi*

*Urinarum  
differen-  
tiæ.*

*Quo ad  
substan-  
tiam.*

*Ex quali-  
tate.*

*Ex colore.*

*Ex odore.*

*Ex urina-  
rum con-  
tentis.*

*colliquatio est.* At spectemus varias urinarum differentias, quæ omnes penes substantiam ipsarum, qualitatem & contenta accipiuntur. Quod ad substantiam spectat, quædam tenues, quædam crassæ, & quædam mediocres existunt. Tenuium alia diu durant, alia mox crassæ evadunt. Eodem modo & crassarum quædam mictæ perseverant, quædamque tenues evadunt. Quod ad qualitatem, triplex urinarum est differentia, quippe una, quæ ex colore, altera ex liquore, ac tertia ex odore cognoscitur. Ex colore, albæ, pallidæ, flavæ, aureæ, rubræ, virides, lividæ, nigræ existunt. Complures alii urinarum colores ab aliis recensentur, at hi, qui sunt præcipui, vobis ad prædictionem sufficient. Horum colorum quosdam tenui substantiæ urinarum conjungi, quosdam crassæ, seu quosdam tenuium esse proprios, & quosdam crassarum. Tenuium sunt aquosæ, rufæ, flavæ, virides, lividæ, ac non minus nigræ. Quibusdam tamen visum est, colorem pallidum, rufum, & flavum tenuium proprios esse. Constat tamen virides, lividas atque nigras cum tenui aliquando substantia observari, quæ in Herophonte, lib. 1. Epidemiorum Ægrot. 3. pag. 974. uxore Epicratis, ibidem Ægrot. 5. pag. 979. & Metone, libid. Ægrot. 7. pag. 983. fuere ab Hippocr. observatæ. De Metone ait: *Urinæ tenues subnigræ.* Neque propterea negandum, nigras sæpius crassas mingi. Pallidæ vero, rufæ, atque flavæ numquam crassæ, sed perpetuo tenues minguntur. Hos enim colores ob materiæ inopiam fieri volunt. Ex liquore, urinarum alia claræ & lucidæ, alia turbidæ obscuræque spectantur, & clararum urinarum mictarum quædam tales perseverant, quædam mox turbantur. Eodem item modo de turbidis, quum quædam turbidæ mingantur, & turbidæ perseverent, quædam postea, residente crassa materia, clarescant. Ex odore quoque quædam graveolent, quædam non. Penes item quantitatem, quædam multæ, quædam paucæ, quædam mediocres existunt, & quædam prorsus interceptæ, apparent. Demum ex urinarum contentis, quæ sedimina, & sedimenta, & hypostasies vocant, complures urinarum differentia observentur: contenta vero dicimus, quæ quovis modo a substantia urinarum separata in urina spectantur, quandoque in superficie, quandoque in medio vasis, & quandoque in fundo. Quæ in



Quæ in fundum resident, Græci *hypostases*, nostri subsidientiam, residentiam, sedimenta, atque subjecta appellant. Quæ medium locum vasis, seu urinæ substantiæ, occupant, sublimationes, suspensa, sublimia atque sublimamenta: & quæ in supremo loco, juxta superficiem, cernuntur, nubes atque etiam nubeculas appellant. Hypostases vero, sive sedimenta, variis differentiis interlinguuntur, siquidem quædam crassa, quædam tenuia, quædam continua, quædam divulsa; minimeque unita, sed inæqualiter per substantiam urinæ sparsa cernuntur, quædam æqualia spectantur per multos dies, quædam inæqualia. Propterea quædam alba, quædam pallida, quædam flava, quædam rufa, quædam rubra, vel viridia, vel livida, nigra spectantur, quædam foetent, quædam non. Crassorum quoque sedimentum, quandoque sunt pituitosi humores crudi crassique, quandoque melancholici, aut usti nigri, & quandoque rubri sanguineiue resident. Crassa hæc sedimenta variis figuris spectantur, quædam enim granorum figura apparent, quas hypostases propterea Græci etiam *Oroboides* vocarunt. Nonnumquam veluti squamæ spectantur, quæ Græcis *Petaloides* dicuntur; & aliquando ut fursures, squamis angustiores, at crassiores tamen, quæ itidem *Pytiroides* nuncupantur. Demum hypostases farinæ interdum similes apparent, quas *Crimnodes* Græci appellant. His similes apparent, purulentæ, idest, quæ ex pure sunt. Addimus quandoque apparere in iis pituitam crassam, ac mucosum humorem. In suspensis etiam & nubeculis eadem differentiæ spectantur, quæ sunt, continuatis, divulsionis, æqualitatis, inæqualitatis, crassitie, tenuitatis, quantitatis & colorum diversorum nuper dictorum. Proprium sublimioris partis, quippe in superficie urinarum est, ut oleagines, atque pinguedines spectentur. At tempus est, ut singularum urinarum causas cognoscamus.

*Hypostases  
um variæ  
differen-  
tiæ.*

*Suspensorum  
&  
nubecula-  
rum.*

## C A P. XIII.

*De variarum urinarum causis.*

JAM aggredimur causas variarum urinarum, a tenuibus atque crassis inchoantes. Tenues enim perpetuo in febribus concoctionem debilem denotant: fiuntque, vel propter obstructionem vasorum sanguinis, aut ureterum, aut renum, aut vesicæ, quo solus ichor, seu serosa tenuis humiditas, excernitur absque ullo humore; aut quando humores caput petunt, ut in phreniticis, quibus urinæ tenues mingi solent. Proinde colligimus tenues urinas mingi, ubi nihil humorum ipsis fuerit permistum, & crassas, ubi quippiam permistum sit; quod sane fit aut natura concoquente aut sublatis obstructionibus. In febribus tenues urinas perpetuo cruditatem significare, Galen. in multis docuit; ex quo Hippocr. in lib. 3. *Epidemiorum*, p. 1085. lit. F. dixit: *Urinæ multæ tenues, nihilque decretorii quicquam vel boni*. Hæ vero quandoque tenues durant, & quandoque crassiores evadunt. Has naturam cœpisse concoctionem, & illas nondum cœpisse, maximamque cruditatem denotare, Galen. docet in lib. de urinis, cap. 3. Crassæ vero urinæ ab humorum permissione fiunt, quæ in principio apparentes, multitudinem crassorum humorum, (teste Galen. in lib. *quæstia Hippocr.* vocato) denotant; aut in statu; naturam excernere humores. Multæ vero a potu largiori, aut a multa humiditate fiunt, ut in hydrope, atque in iis, quibus humida alvus supprimitur: atque hoc est quod Hipp. lib. 4. *Aphor.* 83. dixit: *Mictio noctu plurima facta, parvam significat dejectionem*. Aut ab inflammatis renibus, plurimam humiditatem attrahentibus, ut in diabete; a multis itidem humoribus, qui per renes purgantur, ægri copiosius mingunt. Quibus sane urinis copiosis multos judicatos vidit Hipp. in 3. *Epid.* p. 1086. lit. D. text. 41. A contrariis causis paucæ urinæ prodeunt, quippe aut a paucopotu, aut ubi plurima humiditas per alvum, aut per sudorem, expurgatur, aut a multo calore igneo serosam humiditatem absumente, ut in ardentibus febribus fieri olet, qua ratione in ipsis non raro etiam prorsus retinentur; aut denique pauca exit, propter obstructas vias

*Urinarum  
variarum  
cause.  
Tenuis  
unde.*

*Crassæ  
unde.*

*Noctu  
plurimæ  
reddite  
quid no-  
tant.  
Pauca  
unde.*



- vias urinæ, aut renum, aut vesicæ meatuum. At causas colorum indagemus, ab albis incipientes, quæ aut tenues sunt, aut crassæ. Hæ sunt indicia magnæ copię crudorum crassorumque humorum, ut Gal. docet, & præsertim quæ, quum crassæ minguntur, eadem permanent; quæ ex his non resident, summam cruditatem, concoctricisque facultatis imbecillitatem præmonstrant. Proinde in acutis morbis sunt perniciosæ, cujusmodi fuerunt, quæ ab Hipp. fuere observatæ in *Philini lib. 1. Epidem. Ægr. 4. pag. 976. & Dromedai uxore, ibid. Ægr. 11. pag. 987.* Quæ vero ex his tenuiores reddi incipiunt, naturam cœpisse concoctionem denotant. Tenuium vero albarum urinarum, quas Gal. in *lib. 4. Aphor. aquosas* appellat, causæ sunt, aut imbecillitas concoctricis facultatis, ut in senibus; aut obstructio renum, uti in nephriticis, antequam lapis expurgetur; aut obstructio itidem hepatis; aut quod non raro fit, & toto bilioso humore in cerebrum sublato, quas propterea phrenitim prænuntiare, Gal. in *lib. de Urina cap. 6.* tradidit. Hæ vero extremam tum cruditatem, tum magnam concoquentis facultatis imbecillitatem denotant. Ex quo in morbis biliosis, omnium maxime, ut ait Gal. in *lib. de Crisibus cap. 12. & in 2. Prognostic.* perniciosæ existunt. Pallidæ vero urinæ redduntur, quum parum bilis flavæ serosæ humiditati permiscetur, parumque distare videntur a concoctione, si modo non valde tenues existunt. Flavæ ac rufæ, sive crocæ, si tenues una sint, teste Hippoc. *Prognost. pag. 40. lin. 43.* morbum plane crudum ostendunt, vigereque magnum caloris incendium in visceribus. Crassæ vero concoctionem & aliquando criticam excretionem significant. De qua nos superioribus libris egimus. Rubras ac subrubras a sanguine fieri, Galen. in *2. Prognost. in lib. de Urinis*, ac non minus in *lib. 3. Epid. comm. 1. text. 1.* docuit, nimirum ubi semicoctus sanguis per urinas expellitur. Indicant enim ut in *2. Prognost. & in 3. Epid. comm. 27.* ait, sanguinem abundare in cœtorem ac serosorem, qui in venis jecinoris & profundi corporis continetur. Quo hepatis separatricis quoque facultatis imbecillitatem cognoscimus. Hinc Hipp. in *Prognost. pag. 40. lin. 35.* dixit, has urinas longitudinem ostendere, quod longum temporis spatium ad sanguinem concoquendum requiratur. Ceterum quæ aliæ aliquando subrubræ, & tenues minguntur (et si auctor *Libri de Urinis* noluerit tenues rubras dari urinas) a pauco ichoroso sanguine infectæ aliquando crassæ a multitudine sanguinis inconcocti, quales in synochis febribus sæpe observamus. His similes sunt sanguine infectæ, quas cruentas & sanguineas appellant. Quæ propter debilitatem renum, laxatis venis, quæ in ipsos renes finiuntur, quam *anastomosis* vocant, aut laxatis meatibus, qui a primo ad secundum finem sunt, minguntur: quales *Apamantiam & Fabrum* minxisse Hippocr. in *4. Epid. pag. 1133. text. 29.* tradidit. Aliquando exit sanguis ruptis scilicet venis, aut apertis, aut ulceratis renibus, vel vesica. De His Hipp. *4. Aphorism. 81.* Si quis sanguinem & pus mingat & squamulas, & urinæ gravis odor fuerit, vesicæ ulcerationem significat: & de illis, *Aphorism. 78.* Quicumque repente sanguinem mingunt, iis a renibus venulæ ruptionem significat. Virides sequuntur, quæ aut ex porracea bile in ventriculo, ut Galen. tradidit, ob esculentorum cruditatem, genita, aut ab æruginoso humore in vasis, ob nimium caloris incendium, Galen. in *2. Prognost. comment. 39.* auctore, atque flavæ bilis assationem genito, ortum trahunt. In sanis & non febricitantibus porraceæ bilis plerumque indicia existunt: veluti in acutis febribus, & inflammationibus viscerum, hunc in urinis colorem viridem esse æruginosæ bilis indicium, Gal. in *2. de Crisibus cap. 11.* docuit. Huncque præsertim colorem in urinis fieri statuit, quum bilis flava in atram, incendio caloris, mutatur. His colore proximæ sunt oleosæ urinæ, quæ tamen pingues non sunt, sed quæ, ait Gal. in *lib. 3. Epid. sect. 3. comm. 72. & in 1. lib. de Crisibus cap. 12.* colore & crassitie oleo sunt similes, quas Galen. in ægrotis sine detrimento ex morbi concoctione aliquando se vidisse, prodit. Pingues vero, scilicet præ pinguedine oleo similes, aut quod olei modo supernatent, oleosæ vocatæ, ex alia causa fiunt, quippe perpetuo a colliquato adipe aut totius, aut renum. De quibus Hipp. in *7. lib. Aphorism. Aphorism.*



*Aphorism. 35. Quibus insidens pingue ac simul totum iis renum vitium acutum significatur. Ubi vero colliquatio ex calore febrili in toto corpore fit, ut Gal. in com. notavit, vel ex eo dignoscitur, quod cum urina adipēs paulatim exeunt, minimeque universim. Ex quibus colligimus, oleosas urinas duplicis esse differentiae, quippe illas, quæ colore tantum, & crassamento oleo persimiles apparent, atque has, quæ pingues existunt, quibus in Aphor. Hipp. inesse pinguedinem dixit: de quibus in 2. Prognost. pag. 40. lin. 25. Si pingue desuper natans araneorum speciem referat, damnandum est. Gal. vero in lib. 4. de sanit. tuenda, cap. 25. dixit, hoc pingue in urinis esse simile ei quod in summo refrigerati iusculi concrevit. Hanc urinam ex lib. de Urinis triplicem esse constat, quippe Eleocrhoam Græcis vocatam, quæ olei colorem habet, principium colliquationis indicantem: Eleophanem, exquisitiorem missionem olei cum urina habentem, colliquationisque augmentum præmonstrantem: atque Eleodem, undequaque oleo similem, vigorem notantem colliquationes. Gal. vero in 3. Epidem. oleosam duplicem tantum facit, quippe colore & crassitie oleo similem, pinguedinis expertem; atque alteram pinguem, hancque duplicem esse, scilicet unam, quæ habet pinguedinem supernatantem, oculis boum similem, quam Græci Eleophanem appellant, & alteram, in qua supernatat pinguedo, telæ araneorum modo, Eleodem Græcis vocatam. Has omnes fieri colliquatione pinguedinis, ab igneo calore, dictum est. Lividæ fiunt præ immodica frigiditate, teste Gal. in 1. de Crisib. cap. 12. quæ propterea in acutis morbis perniciosæ existunt, quod naturæ extinctione fiant. Fiunt tamen aliquando ex materia crassa, livida, quas aliquando bonas esse, quippe critice apparentes, Hipp. (Vid. lib. 4. Aphor. 47.) non negavit. Nigras quoque urinas mingi aut propter immodicam frigiditatem constat, (sed hæ obscuræ magis quam nigræ apparent) aut propter exurentem calorem. Nigras fieri ob serum atræ bilis urinæ mistum, urinam nigro colore tingens, Gal. in 1. Proorrh. docuit; & in 3. Epid. comm. 4. dixit: has a sanguine conspici melancholico, perinde, ac fuligine, nigro colore serum inficiente. Ex quo lib. 1. de Crisibus cap. 1. ait: nigram urinam nobis atræ bilis, redundantis in corpore, aut usti sanguinis esse indicio. Ceterum hæ duplicis sunt differentiae ex substantia ipsarum aut tenui, aut crassa, quippe nigræ aut tenues, aut crassæ, minguntur. Has crassas perpetuo ab humore crasso melancholico, aut atra bile, aut usto sanguine copiosius excreto, colorari dicimus. Hinc in quartanis febribus, in melancholicis, atque in spleniticis, crassas urinas nigras mingi, Galen. in 2. Prognost. com. 27. testatum reliquit. Tenues vero fieri aut propter vehementem frigiditatem, qua ratione sanguis quoque nigrescit, aut ob exsuperantem calorem, quippe sanguinem urentem, Gal. in 2. Progn. & in 1. de Crisibus statuit. Has vero cognoscimus, quod, priusquam nigræ appareant, flavæ, aut rufæ, aut crocæ spectentur; & illas, quod lividæ prius spectentur, mox nigrescant. Post nigras, claras atque turpidas spectemus, nimirum a quibus causis fiunt: & primo de claris permanentibus urinis superius dictum est, quum de coloribus, in tenui substantia urinarum spectatis, sermo proxime fuerit habitus: nunc de iis, quæ claræ minguntur, & mox turbantur, agemus. Has enim crudas esse atque propter flatum crassi redundantiam turbari, neminem latet, ac proinde naturam aggredi concoctionem indicare, nullis Medicis, praxim excercantibus, est ignotum. De hac Gal. in lib. 4. de Sanit. tuenda cap. 4. ait: Si quum emingitur pura sit, protinus vero turbatur, jam crudi succi concoctionem aggredi naturam, docet. At si interposito tempore turbetur, non protinus, sed post aggressuram insinuat. Turbidarum vero urinarum, quas triplicis esse differentiae, Gal. in 3. Epid. in 4. Aphor. & in 4. de sanit. tuen. & in 1. de Crisibus statuit, quippe quæ claræ minguntur & post turbantur, de quibus agimus; & quæ turbidæ mictæ resident, & clarescunt; atque demum quæ mictæ turbidæ, perpetuo tales permanent. Has subjugales vulgus Medicorum appellat, quod jumentorum urinis similes spectentur quippe crassitie, colore, atque turbata substantia. Hæ sunt a crudis crassisque humoribus, a calore agitatae, atque inde multis flatibus elevatis, & sero permixtis, quibus substantia*

Pinguiam  
triplex  
differen-  
tia.

Livida.

Nigræ.

Urinarum  
nigrarum  
duplex  
differen-  
tia.

Turbida-  
rum tri-  
plex est  
differen-  
tia.  
Urine  
subjuga-  
les que-  
nam &  
unde.



*Urina perturbata quid notant.* confunditur, & turbatur. Hinc Hippoc. dixit *lib. 4. Aph. 70. urinas perturbatas dolorem capitis præmonstrare*, quod nimirum per ipsas nobis significetur multos vapores ad caput allevari ac subvehi. Gal. in 6. *Epid. comm. 5. in text. 15. ait: has urinas eorum esse, in quibus humor, qui crudus vocatur, plurimus abundat, & a calore fusus est.* Hinc enim ipsum, in spiritum versum, flatuosas exhalationes ad caput submittere contigit. A crudis itaque & crassis humoribus, calore agitat, fiunt urinae turbidae. Sed quæ turbidae clarescunt, a calore quidem naturali concoquente; & quæ perpetuo manent turbidae plerumque a febrili, totam massam sanguinis agitante, ac confundente. Cujusmodi sunt, quæ in principio malignarum febrium apparent, quo tempore nihil concoxit natura. Avicenna vero, ac alii Arabes medici dixerunt, urinas turbidas, non residentes, nobis præmonstrare humorum ebullitionem, propter vehementiam caloris extranei, & debilitatem innati caloris digerentis: & Gal. in 1. *lib. de Crisib. cap. 11. dixit, urinas turbidas manentes, minimeque clarescentes, nobis præmonstrare, naturam cœpisse agitationem in sanguine, vigereque ad concoctionem; illas vero, quæ, quum claræ fuerint mictæ, mox turbantur, significare nondum cæptam esse humorum agitationem ad concoctionem, sed postea fore sperandam.* Ex quo ipse his urinis bonitate prætulit eas, quæ perpetuo turbidae manent; quas cœptam concoctionem denotare clarius in *lib. 4. de sanit. tuenda* hisce verbis expressit, dicens: *Quod si turbida sit, qualis veterum visitur, crudis vocatis humoribus refertas venas indicat, non tamen cessare naturam, sed eos valenter concoquere.* Et de illa, quæ turbida postea, hæc addidit: *Si quum emingitur pura sit, protinus vero inturbetur, jam crudi succi concoctionem emingitur aggredi naturam, docet, & si interposito tempore turbetur, non protinus, sed post aggressuram insinuat.* Amplius contrarium videtur etiam hic affirmare de urinis manentibus turbidis, quum dixerit: *Si vero vel omnino nulla separatio, vel id quod subsidit, malum sit, imbecillitas naturæ significatur, egerque ope aliqua ad succos percoquendos.* Quid igitur dicemus? Urinas turbidas, manentes turbidas, aliquando fieri a calore extraneo totam massam sanguinis agitante, & aliquando a calore innato, quippe a natura ipsa concoquente. Hasque urinas ab illis distingui, quoniam non in principio, sed in augmento incipiant, quo tempore natura manifeste aggreditur concoctionem, & postea aliquid residet in ipsis, aut minus turbidae evadunt, vires constant, morbusque exitialibus signis caret. Quod nobis forte expressit Gal. in 4. *de sanit. tuen. cap. 4. quum dixerit: Verum omnium, quæ turbantur urinarum generalis nota esto ipsius crassi a liquidiore separatio, aut propere aut tarde facta, aut omnino nulla.* Ergo si protinus fiat, & quod subsidit sit album, leve, æquale, superiorem longe naturam succis, quos concoquit, ostendit. Sin, quod subsidit, malum sit, imbecillitas naturæ significatur. Quum vero ex principio statim apparuerint, quo tempore nondum natura aggreditur concoctionem, propter ebullitionem, & agitationem caloris febrilis, & extranei, turbari significant, quæ ob id multitudinem crudorum crassorumque humorum, a vehemente calore fuserum, indicant, quæ cum morbo vehemente, & viribus prælanguidis exitium merito significant. Hinc Galenus in *lib. 4. Aphorism. merito dixit: Quæ vero non resident, si vires affuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant.* Quare quæ principio apparent turbidae, manent turbidae, non a naturali, sed ab extraneo colore fiunt, quod vitium debilitas confirmabit, atque signum aliquod perniciose, & quod numquam in ipsis aliquid resideat, quod sit laudabile: atque hæc de causis turbidarum urinarum. Nunc mordacium, quæ cum dolore & mordicatione exeunt, causas attingamus quæ fiunt ab humoribus summe calidis ac acerbis reddit, qui una per urinam excernuntur; unde Hipp. in primo *Epid. sect. 2. pag. 943. inter E. & F. text. 10. dixit: fieri stranguriosos abscessus.* Et Gal. in 2. *Epid. text. 41. dixit: Ubi per renes excrementa purgantur potius corporis, urinae illos stillicidium corripere, quum ob alia, tum præcipue propter confluentium urinarum acredinem.* Acredo vero a multo calore fit. Fœtidas vero urinas reddi propter humorum summam putredinem

*Turbidae manentes unde.*

*Urina mordaces unde.*

*Fœtidae unde.*



dinem aut in vasis, aut in renibus, vel vesica, omnibus liquido constat.

De æqualibus vero, & inæqualibus urinis Gal. in lib. 7. Aphor. 33. ita habet: *Æquales Si vero compagis urinæ, quam Systasim dicunt Græci, inæqualitatem ita dici concesserimus, recte dixit vehementem significari perturbationem.* Nam dominante, & vin-

*Æquales & inæquales.*

cente natura omnia æqualiter unita sunt: diversis vero causis tumultuantibus ac renitentibus ei, illud quod superatur, atque concoquitur, aliam habet formam, renitens vero, ac tumultuans aliam, & quando plura huiusmodi fuerint, variam magis ostendunt urinarum inæqualitatem, & ejus causæ perturbationem. Atque hæ sunt causæ variarum urinarum. Quibus præmissis ad variorum contentorum causas dignoscendas descendimus. In qua re primo intelligendum duximus, cur in fundo vasis resideant, quæ hypostasēs, subsidētiās, atque sedimenta appellant; cur in medio, quæ suspēnsa, sublimia, & sublimamenta; & cur in suprema vasis parte, quæ nubes, & nubeculas, & enæoremata dicunt, Hippocr. quandoque sublimamentum nubeculam vocat? Hæc vero contentorum diversitas in urinis pendet ex varia flatuum generatione, & missione; siquidem ubi in urinis flatuum copia adfuerit, excrementum ad supremum vasis locum desertur, ubi minus ad medium, atque ubi nulli adsint; in fundo. Quo fit, hypostasem probam coctionem indicare, in qua flatus discussi nullam pariunt turbationem; etsi locus non necessario hoc demenstrat, quando in fundo non omne residens contentum coctionem denotet, sed illud tantum, quod est candidum, leve, & æquale per omne tempus; uti docet Hippocrates in 2. Prognost. pag. 40. lin. 30. Neque etiam nubeculæ & suspēnsa semper cruditatem præmonstrant, de quibus Hippocr. in 2. Prognost. ibidem lin. 41. dixit: *Nubecula, quæ iuvehitur in urina, si candida est, est bona;* & Gal. in 1. de Crisibus cap. 11. scripsit, in iis, qui usi sunt inedia, ac labore immodico, morbum sæpius solvi, priusquam aliquid subsideat, & plerumque sufficere nebulam albam, aut suspensionem albam, levem, atque æqualem. Verum perpetuo contentum in fundo vasis album, leve, ac per omne tempus æquale, coctionem denotabit; minorem suspensum, & nubes, quippe in suprema vasis parte contenta, morbi adhuc minorem coctionem declarat. In qua parte excrementum, seu contentum elutum, circuli modo, juxta urinæ superficiem, solet esse delirii certum indicium, quod Auctor Prorrheticorum libr. 1. text. 4. 32. 37. animadvertit, atque ego sæpius experientia verum esse didici. Multa subsidētia, quamvis locum infimum matellæ occuparit, copiam crudi humoris vacuari, Galen. in lib. de Crisibus cap. 11. exemplo puerorum eorum, qui in crapulis & in otio vitam ducunt, demonstravit, quorum corpora, quod scateant humoribus crudis, ideo cum urinis plurimum ejusdem crudi humoris excernunt: & in 2. Prognost. dixit, sedimentum in urinis apparere copiosum, ubi morbus ex crudis humoribus foveatur, atque paucissimum aut nullum conspici in morbis biliosis, atque in iis, qui inedia usi sunt, & multo labore. Tenuia vero tenuiorum humorum sunt indicia. Sed quæ pura sunt, neque facile vase commoto assurgunt, magnam naturæ in secunda concoctione imbecillitatem indicant. Crassa itidem crassorum humorum nobis sunt indicia, quod Galen. explicavit, quum in quarto, tum in septimo Aphorif. & in lib. de plenitudine, ait, in iis, qui sunt voraces, urinas habere sedimen crassum. Quo affirmabimus crassum sedimen, crassos humores, ac ideo maxime difficiles nobis affectus indicare: Unitum seu conjunctum, æquale, pyramidalī figura, maxime commendatur, quod optimam notet coctionem. Contra divulsum atque inæquale significare, Gal. in 1. de Crisib. cap. 11. tradidit. Divulsum enim & inæquale, crassorum flatuum copiam in venis adesse, qui natura discuti & resolvi nequeant, affirmat Auctor libri de Urinis cap. 19. Quo modo ad contentorum quoque colores, album ceteris coloribus præfertur, ut dictum est, si continuum seu læve & æquale; atque hoc excernitur, ubi perfecta facta fuerit concoctio. Inæquale vero, divulsum, distinguitur ab hypostasi; hoc etenim non unitum seu conjunctum, sed in exiles, & minutas veluti arenulas per urinæ substantiam dispergitur. Hocque aut a pituita copiosiore fit, aut a pure, aut a colliquatione solida-

*Contentorum diversitas in urinis unde.*



rum partium. Cujusmodi est, quod farinæ crassiori est simile. *Crimnodes* has hypostases Græci appellant. Rubrum & subrubrum cruditatem, & coctionis defectum significat. Quo Hipp. in 2. *Prognost.* pag. 40. lin. 35. merito dixit: Si urina fuerit subrubra, & sedimentum subrubrum, & leve, diuturnior hic morbus, quam primus, sed admodum salutaris: & Auctor libri de Urinis cap. 12. ait, contentum rubrum fieri a sanguine ichoroide, coctionisque defectum significare. Flava, viridia, mala sunt, quod morbum a flava, æruginosaque, seu porraceabile foveri, denotent. Pessima livida, & nigra. Quod prius lividum fuit, moxque nigrescat, a caloris refrigeratione procedit; & quod prius aut flavum aut rufum, aut viride fuerit, & mox nigrum, a calore igneo, humores adurente. Merito itaque Hipp. *ibid.* lin. 43. nigram nubeculam vitiosam vocat. Quæ ex iis, quæ a colliquatione fiunt, quæque ob id variis figuris spectantur, *Oroboides* hypostases, quod orobis similia sint, ac etiam *Sandaracoides* Græce vocatæ, fiunt consumpto jam adipe, ubi præsertim caro consumi cœperit, præmonstrant enim, aut totius corporis, aut renum colliquationem. *Petalodes* vero, idest squamosæ, laminosæ, fiunt, teste Galeno, ubi, post adipis carnisque colliquationem, partes superficiariæ igneo calore abraduntur; & *Pythiodes* vocatæ, idest surfuraceæ, quæ sunt squamosis angustiores, strictiores, sed tamen crassiores, ubi solidorum partium vasa igneo calore dilacerantur, ac contabescunt; & *Crimnodes*, idest, farinæ crassiori similes, a majori adhuc solidorum membrorum contabescencia. De his Hipp. in 2. *Prognost.* *ibid.* lin. 38. Si in urina sedimentum speciem referat farinæ crassioris, malum est. Deterius vero, si squamularum instar consistit, si vero tenue & candidum admodum est, vitiosum est. *Furfuraceum* vero deterius est. Gal. in comment. dixit fieri hæc urinas calore igneo, sanguine assato, aut consumptis inæqualiter carnibus, atque hæc de urinarum causis.

## C A P. XIV.

De bonis urinis, salutem prænuntiantibus.

Urine  
optimæ  
quenam.

URINÆ, & alia excrementa duobus modis salutem & mortem in ægtotis solent indicare; uno modo ut signa coctionis, & malignitatis; atque altero, ut causæ, quippe probam aut malam excretionem prodentes. De urinis, quæ ex proba concoctione quum morbi tum causarum salutem præmonstrant, Gal. in 1. lib. de Crisibus cap. 12. & in 3. *Epid.* ita scribit: Quippe optimam esse, quæ in substantia est mediocris, quantitati assumptæ potionis respondens, colore subrufa, subflava, cum sedimento seu hypostasi alba, levi & equali. De qua Hippocr. in 2. lib. *Prognost.* pag. 40. lin. 30. ita habet: Optima est, quæ candidum sedimentum habuerit, leveque & æquale per omne tempus, dum morbus judicetur. Securitatem enim ac morbum fore brevem significat. Si vero intermittit, atque interdum puram emittit urinam, interdum subsidet candidum ac leve, morbus diuturnior ac minus securus. Gal. addit: Necessario vero colore erit modice croceo, & conditione media inter tenuem, & aquosam, ac corpulentam, qualis jumentorum habet. Idem in 1. lib. de Crisibus cap. 12. ait: optimam esse magis subrufam, quam subflavam: & in 1. *Epid.* & in lib. 10. *simpl.* modice flavam facit: & in lib. 2. de *Jan. tuenda*, ait: rufam biliosamque urinam coctionis perfectæ in morbis esse indicium. In multis concoctæ urinae sunt discoloratiores, in aliis coloratiores. Quo constat non unicum in optimis urinis colorem perpetuo observari. At divinus Hippocrat. non colorem in urinis, neque substantiam præcipue attendendam ad prognosin duxit, sed contentum; quum hoc loco optimam urinam describens, ne verbum quidem de colore & substantia, sed tantum de contento: quum dixerit optimam esse, quæ candidum sedimentum, leve ac æquale habuerit, coloremque & substantiam omisit, quum in omnibus non unicus color, neque unica substantiæ qualitas observetur, atque etiam quum urina habens optimum sedimentum, necessario & colorem optimum & substantiam mediocrem habeat.

Urina in  
multis mi-  
re va-  
riant.



beat. In temperatis corporibus tales colores solent observari, qui quum in multis ob varias corporum dispositiones evarient, proinde methodo, nobis optima quæ sit in omnibus indagandis, utemur, & primo ex Aristotele, qui in primo lib. problem. 52. ita habet: *Urina hæc optima & per omnia mediocris, urineque sanorum simillima, novitio medico inspicienda est, ut scilicet quum aliquam ab hac ipsa declinasse viderit, statim ab optima & exquisita sanitate hominem hunc cecidisse statuatur.* Merito hoc modo bonam & malam urinam ex Aristotele cognoscendam constat. Quum unum ex maximis artis prognosticæ principii sit, similia & dissimilia contemplari. Quare nos quoque, hoc ipso adducti, dicimus in ægrotis optimam illam esse judicandam urinam, quæ recte valentium maxime similis appareat: quam notam expressit itidem Galen. in primo de Crisib. cap. 12. Ceterum ut exacte optima urina dignosci queat, primo corporum temperies, viscerumque, præcipue erit attendenda ætas, sexus, victus, atque vitæ studium: namque corpora calidiora coloratiores urinas habent, & frigida discoloratiores; & ex ætate, juvenes urinas habent pueris tenuiores & coloratiores, pueri crassiores, & senes tenuiores, & discolors. Mulieres itidem viris crassiores discoloratioresque cum multis contentis: & qui crapulis indulgent, mingunt urinas cum multo sedimento crudo; & ii, qui inedia usi sunt, cum paucis sedimentis habent itidem urinas coloratiores; eadem ex vigiliis, & laboribus. Contra multa sedimenta habent, & discoloratiores, qui in otio vitam ducunt. Unde dicimus optimam urinam esse in pueris, quæ substantia crassiori spectatur, discolorationi cum multo sedimento albo, levi, & per omne tempus æquali. In juvenibus & viris erit coloratior, quippe subflava vel subrufa, & tenuior, cum paucioribus contentis: & eo coloratior & tenuior, si corpora hæc fuerint temperamenti calidioris; discoloratior, si fuerint frigidioris temperamenti, & in mulieribus erit aliquando crassior, & discoloratior; & in iis, qui inedia usi sunt, laboribus, vigiliis, coloratior, tenuior, cum contentis paucioribus; & in iis, qui crapulis & otio usi sunt, discoloratior, crassior, cum copiosiori sedimento. In temperatis vero corporibus optima urina erit, colore, ut ait Gal. modice croceo, substantia mediocri, quantitate potui respondens, habens sedimentum album, læve, æquale per omne tempus, quæque denique urinis recte valentium hominum simillima sit. In omnibus optima perpetuo ejus hypostasis seu sedimentum album, æquale; minus optima, quæ habet suspensum seu sublimamentum; & adhuc minus, quæ nebulam. Verum, ut docuit Gal. in 3. Epid. aliquando bonum suspensum; & aliquando bona nebula sat erit ad salutem prædicendam, de quo Hippocrat. in 4. Aphor. 71. ita expressit: *Quibus septima judicatur, in iis nebulam habet urina quarta die rubram, & alia ex ratione.* Adeo ut, ait Galenus, non solum rubra aliqua nubes apparens antea non visa judicationem significet, sed & alba multo plus ipsa, adhuc autem magis & sublimamentum album, æquale atque consistens: si vero velociter admodum morbus movetur, & coloris & substantiæ mutatio sunt sufficientia signa futuræ dijudicationis. Hipp. in 2. Prog. pag. 40. lin. 41. dixit: *Nubecula, quæ invehitur in urina, sic candida est, est bona; & Gal. text. 36. ait: Considerandum in nubecula est, utrum sursum fuerit an deorsum, & item color, quem obtinet, si enim deorsum feratur cum colore qui dictus est, bona commendataque est.* Ex substantia, tenues urinae cum bono colore bonæ existunt; de his Galen. in primo Epidemiorum. Planum ergo est, tenues sed boni coloris urinas ob coloris bonitatem promittere salutem, quatenus vero erant tenues, hæcenus tempus requirebant concoctioni. Hæ quidem urinae salutem prænuntiant: sed longiori tempore futuram, quod in Cleonactide, lib. 1. Epidem. Ægr. 6. pag. 982. Clazomeno ibid. Ægr. 10. pag. 985. atque Charione, lib. 3. Epidem. Ægr. 5. pag. 1072. fuit ab Hippocrate observatum. Tenuis etiam discoloratiores, ubi signa adfuerint salutis, abscessum præmonstrare, Hippocrates in 2. Prognost. pag. 40. lin. 48. docuit quod Gal. in 3. Epid. comment. text. 4. confirmavit dicens: *Si urinas tenues, & æquabiles diu reddat, & reliqua salubria sint signa, his abscessus in locis protenditur septo transverso subjectis.* Quod Pythioni lib. 3.

*Urine hypostasis quænam perpetuo optima.*



Urinarum  
colores  
quoniam  
boni.

Urinæ  
crassiores  
quoniam  
bonæ.

Urinæ  
quoniam  
bonæ.

Crisim sa-  
lutarem  
præsa-  
gientes.

Farina  
crassiori  
similes  
quid præ-  
sagiant.

*Epid. Ægr. 1. pag. 1059. qui propter Telluris ædem habitabat, contigisse animadvertit, de quo Hipp. Urinæ a primo ad octavum usque diem tenues, decolores, quæ suspensionem habebant nubilosam. Decimo sudavit, sputa subcocta, judicatus est, urinæ circa judicium subtenues. Quadragesimo ab judicio die suppuratio circa sedem, & stranguriosus factus est abscessus. Ex coloribus urinarum, ut dictum est, commendatur subflavus, subrufus, subcroceus, modice paleus, subluteus. Subrubram quoque urinam cum sedimento subrubro, Hipp. Progn. pag. 40. lin. 35. dixit esse salutarem, etsi diuturniorem morbum significet. Niger itidem color non perpetuo malus, in lienosis, ut in Herophonte, lib. 1. Epid. Ægr. 3. pag. 974. & in iis, qui abundant sanguine melancholico, & in suppressis mensibus, qui sint melancholici, quod Gal. in Epid. Urinæ vero color licet esset niger, nihil attulit periculosi, quod retenti menses essent magis melancholici. Copiosæ itidem nigrae urinæ, quæ in aquosas non mutantur, criticae, sunt utiles: unde Gal. in 3. Epid. 3. in text. 74. scripsit, se novisse quamdam mulierem, quæ his urinis magna copia evacuatis plurimum fuit juvata: præterea urinæ nigrae cum larga, aut narium sanguinis eruptione, quod in Metone, ibid. Ægr. 7. pag. 983. aut mensium copia, quod in muliere morosa lib. 3. Epid. Ægr. 11. pag. 1108. fuit observatum, non sunt timendæ. Bonæ itidem sunt ex turbatis urinis cito residentes, album, læve, & æquale, de quibus Gal. in 4. de sanit. tuenda scripsit: Si vero humoris separatio crassi a liquido in ea cernitur, sitque quod subsidet album læve & æquale, jamjam superaturam eos omnes naturam indicat. Claræ quoque, quæ protinus turbantur, utiles existunt, quod significant naturam humorum coctionem aggredi. Ex mutatione etiam urinarum ex bonæ judicabuntur, quæ ad probiorem vel colorem, vel substantiam, vel sedimentum accesserint. Bonæ itaque plerumque censentur crassiores, quæ post principium minguntur; Excrementa enim accedente concoctione, crassiora quidem evadunt, si prius tamen fuerint tenuia; veluti e crassis fieri tenues optimum esse, Hipp. in 4. Aphor. 69. ita docuit: Quibus urinæ, grumose, paucae, non sine febre, multitudo veniens ex his tenuis, juvat. Maxime vero tales redduntur, in quibus statim ab initio, vel non ita multo post, sedimentum apparuerit: & Gal. in comment. Hæ autem si multæ & tenues sunt, juvant, quoniam materiæ subtilitatem significant. Ex turbidis clarescentes optimæ existunt, ex discoloratis coloratiores, & ex nimis coloratis minus coloratæ, & ex carentibus suspensis, quæ nubeculam, aut suspensum, aut demum sedimentum habere incipiunt, & quæ alba & æqualia fieri inceperint. Atque tot modis urinæ, ut signa coctionis nobis salutem in morbis indicare possunt. Eodem itidem modo, idem nobis significabunt, ut causæ, bonam evacuationem prodentes. Proinde multæ urinæ, in die decretorio apparentes crisin salutarem indicant, eoque certius id præsagiant, si suapte natura meliores existunt, quales in Nicodemio lib. 3. Epid. Ægr. 10. pag. 1108. fuere observatæ, de quo Hipp. Vigesimo quarto multam urinam, & albam reddidit, in qua multa subsidebant, & cum sudore fuit judicatus: & de Pericle ibid. Ægr. 6. pag. 1102. Tertio febris emollita fuit, urinæ multæ concoctæ, in quibus multa subsidebant. Charionem multis urinis biliosis fuisse servatum, Hipp. ibid. Ægr. 5. pag. 1071. quoque tradidit. Hac eadem ratione & de multis crassis in 4. lib. Aphorism. 74. ait: Quibus speratur abscessus futurus ad articulos, liberat eos ab abscessu urina multa, crassa, & alba facta: & in 6. Epidem. pag. 1179. comment. 4. text. 2. Urina crassa, alba, qualis Archigenis, in laboriosis quartanis interdum exit, & liberat ab abscessu. Verum ea, quæ est similis farinæ crassiori, aut longitudinem morbi, aut mortem, ut docet Galen. in 7. Aphorism. 71. prælagit. Acres vero cum dolore, copiosæ, sæpius in acutis morbis judicant; de his Hipp. in 1. Epidem. comm. 2. pagin. 947. sub finem, text. 42. ita habet: Unum vero bonum, maximumque inter signa, quæ fiebant, quodque multos a maximis periculis vindicavit, hoc fuit, quibus ad stranguriam diverterent, & in hoc abscessus fierent: & paullo post, pag. 948. sub. A. Stranguria autem his diuturna & laboriosa erat. Erant his urinæ copiosæ, crassæ, variæ, rubentes, purulentæ cum dolore: & postea ibid. text. 24.*

Atque



Atque hi superstitēs omnia fuerunt, nec ullum horum perisse cognovi. Quomodo Pythionem servatum Hipp. vidit, de quo in 3. Epid. pag. 1059. Ægr. 1. comm. 1. text. 4. scripsit: *Quadragesimo ab iudicio die suppuratio circa sedem, & stranguriosus factus est abscessus*; hinc est probabiliter multitudine urinarum sanatus.

Sunt demum quædam ex oleosis urinis, non pinguibus, sed tantum colore atque crassamento oleo similes, quæ bonæ esse solent. Hæque nonnisi perfecta morbi concoctione apparent, & has Gal. sicuti scripsit in 3. Epid. sæpius ex morbi concoctione, sine ægri detrimento, vidit. Atque hæc de bonis urinis, salutem significantibus.

Oleosa  
quænam  
bonæ.

## C A P. XV.

## De malis urinis mortem prænuntiantibus.

EX urinis tenues, albæ, aquosæ, diu perseverantes, in morbo non salutari, exitiosæ, quod summam cruditatem significant, existunt in febribus acutis, teste Gal. significant enim totum flavæ bilis impetum sursum in caput ferri, quo delirium & phrenitim præsagiunt, de his Hippocr. in 4. lib. Aphorism. 72. scripsit: *Quibus urinae, albæ, perspicuæ, malæ, præsertim in phreniticis, apparent.* Gal. in comment. dixit, nullum vidisse phreniticum, in quo talis urina apparuisset, servatum. Melius siquidem est, ut, sicuti totus morbus est biliosus, sic & urinae appareant biliosæ; illas in Philista phrenitico vidit Hipp. lib. 3. Epid. Ægr. 4. pag. 1070. In omnibus itaque febribus acutis, malum erit, urinas tenues & aquosas spectari: aut enim mortem prænuntiabunt, aut morbi longitudinem atque recidivas; longo enim tempore natura opus habet ad illam summam cruditatem tollendam, quod, ubi febris non admodum sit vehemens & acuta, & vires validæ sint, aliquando salus, longo tamen tempore succedit, in vehementi vero morbo, cum viribus prælanguidis, prorsus exitiales existunt. Et hoc est, quod Gal. in 4. Aphorism. 72. de his locutus, dixit: *quum anticipaverint vires dissolvi, esse perniciosas.* Addamus eas fidelius perniciem denotare, quæ & diu perseveraverint, & post principium inceperint; quales fuere, quæ in muliere apud frigidam aquam decumbente ibidem Ægrot. 2. pag. 1069. apparuerunt: nam undecima die habuit urinas tenues, aquosas, quæ eadem ad diem quadragesimum perseverarunt. Diximus ex Hipp. Prognost. pag. 40. lin. 48. alibi, hæc urinas perseverantes, ubi salutaria adfuerint signa, per abscessum morbum solum iri præmonstrare. Quod Pythioni, qui prope Telluris ædem habitabat, evenisse in 3. Epid. comm. 1. pag. 1059. Ægr. 1. text. 4. Galenum demonstrasse in altero capite meminimus. Contra vero, ubi salutaria signa non illuxerint, perpetuo ex exitiales existunt. Hinc Hipp. in 2. prognost. pag. 40. lin. 47. aquosam exitioliorem vocavit, & in pueris esse deterrimam, voluit. Crassæ vero itidem urinae, ex Hipp. ibid. lin. 46. malæ existunt, si præsertim in principio appareant, quo tempore tenuiores, uti Gal. in 4. Aphor. 70. voluit, esse soleant. Quæ vero ipsarum nihil, aut quod malum est, resident, pessimæ existunt; de his Gal. in 4. lib. Aphor. Quæ vero non resident, si vires affuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant; & Hipp. in 1. Epidem. comm. 1. pag. 940. lit. G. text. 26. Aut crassitiem habentes & parvam subsidentiam, nec probe subsidentes, sed crudo quodam, intempestivo sedimento. De quibus etiam Galen. in 3. Epidem. comm. 1. text. 5. dixit: *At enim quum crassas etiam fuisse indicet, nec subsedisse urinas, plane sunt illæ ex conturbatis, & turbidis, ut solet hic appellare, quæ semper turbationem crudam multo præditam spiritu flatuoso, ut mustum.* Non residentes vero quum ex turbidis sint, crassæ quoque, non residentes, ex turbidis erunt, quæ, ut ait Galenus, præter flatuosam & crudam turbationem toti inesse sanguini, etiam crassos humores morbum fovere significant. Turbidæ vero urinae duplicis differentiae existunt, quædam tenues, quædam crassæ. Sed modo videamus, quid turbidæ præsagiunt in acutis morbis. Galenum tria turbidarum genera fecisse, superius

Urina  
quænam  
exitiosa.

Tennes,  
&  
aquosa.

Urina  
crassa  
quænam  
male.

Turbida  
quid præ-  
sagiunt in  
acutis  
morbis &  
harum  
differen-  
tiæ.



perius diximus quippe primum earum esse, quæ tenues, & claræ mictæ postea turbantur; secundum earum, quæ turbidæ minguntur, & turbidæ permanent; atque tertium turbidarum residentium, & clarescentium. Has in primo de Crisibus Gal. vult esse minus pravas, quod aliquid inæqualis turbulentia superesse demonstrant, atque morbum haud multo post coquendum. His esse praviores, quæ claræ mictæ postea turbantur, quod hæc in urinis postea facta turbatio denotet, naturam debere incipere concoquere morbum, nondumque cœpisse concoctionem, propterea longiori tempore ac virtute forti ægrotos indigere ad concoctionem perficiendam. Inter has medias statuit perpetuo turbidas manentes, nihilque clarescentes, & residentes. Etenim cap. 4. ait, nobis indicare has turbidas urinas, vigere adhuc agitationem in sanguine ad concoctionem, quod in quarto de sanit. tuenda hisce verbis expressit. *Quod si turbida sit, qualis veterum visitur, crudis vocatis humoribus venas refertas indicat, & non tamen cessare naturam docet, sed eos valenter concoquere.* Ex quibus colligitur, urinas turbidas non clarescentes, & residentes, meliores esse iis, quæ claræ mictæ postea turbantur. Quod tamen Hippocr. non videtur sentire, quum numquam meminerit has pejoris esse judicii, sed ex turbatis perpetuo non residentes, nihilque clarescentes, ceteris magis damnavit, atque esse perniciosas statuit. De his in uxore Philini, lib. 1. Epidem. Ægr. 4. pag. 976. quæ obiit, ita habet: *Urinam vero reddebat una cum convulsionibus affatim multam, raro admonentibus, crassam, qualis est, quæ in matellis subsidit, cum agitata fuerit, reposita multo tempore non subsidebat, color & crassitudo assimilis jumentorum urinis, hæc illius erat urina, quam ego vidi.* Et de uxore Dromedai lib. 1. Epidem. Ægr. 11. pagin. 987. moribunda dicit: *quo riguerat, alvus commode reddidit, urinae crassæ, albæ, turbidæ, cujusmodi sunt, quæ in matulis subsederunt, quum agitatae fuerint, repositæ multo tempore non subsidebant.* Eadem turbidæ non residentes fuere observatæ in eo, qui calefscens cœnavit, & potavit largius, ibidem Ægr. 12. pagin. 988. & in Hermocrate, lib. 3. Epid. Ægr. 2. pag. 1062. itidem morbo letali vexatis. Atqui Galen. quoque in 4. Aphorism. 70. id affirmasse est visus, quum dixerit: *Nonnullæ igitur urine longo tempore manent perturbatæ, nonnullæ vero cito sedimen crassum habent, & cito morbum solutum iri significant. Quæ vero non resident, si vires affuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant.* Addo quæ in 4. de sanit. tuenda, cap. 4. de his urinis nobis prodidit, quibus aperte cognoscitur, ceteris exitiales esse non residentes; ipse enim ita scripsit: *Verum omnium, quæ turbant urinam, generalis nota esto, ipsius crassi a liquidiore separatio, aut propere, aut tarde facta, aut omnino nulla, ergo si protinus fiat, & quod subsidit, si album, leve, & æquale, superiorem longe naturam succis, quos concoquit, ostendit: sin bonum sit, quod subsidit, sed quod post longius interpositum tempus colligatur, etiam naturam temporis spatio superaturam succos, nunciat. Si vero vel omnino nulla separatio, vel id quod subsidit, malum sit, imbecillitas nature significatur, egetque ope aliqua ad succos percoquendos.* Quare colligamus turbidas urinas, nihil residentes, ceteris aliis turbatis esse perniciosiores, quod etiam oppositorum ratione demonstratur. Quum vel etiam Galen. fateatur, eas, quæ resident, bonas esse, morbumque naturam superaturam indicare; ergo oppositæ non residentes, sed perpetuo manentes turbidæ, oppositum indicabunt, quippe naturam morbo superatum iri. Non clarescere etiam turbidas urinas indicium est, eas non a calore naturali, ad concoctionem agente, turbari, sed ab extraneo agente ad interitum: terminus enim earum, quæ a naturali calore turbantur, est clarescere, veluti turbidarum a febrili calore, perpetuo turbatas manere, nihilque, aut quod bonum sit, residere. Ex his, quæ in principio morbi turbidæ permanent, peiores sunt, quam eæ, quæ in augmento turbantur, quo tempore naturalis calor, concoctionem aggrediens, solitus est aliquando urinas flatibus replendo turbare, sed hæc paullo post bonum sedimentum reponunt, ac clarescunt. Perturbatis vero urinis, quæ claræ minguntur, & postea turbantur, quod

Non clarescentes  
& residentes  
quibus  
nam meliores.

Non residentes  
quando  
pessima.

Urinæ  
perturbatæ  
quænam  
pessima.



quod praviores ceteris turbatis sint, ut voluit Gal. in primo de Crisibus cap. 11. in tertio Epidem. comm. 3. in text. 15. & in 4. lib. Aphorism. 70. non equidem certe cognosco: nam si per eas, quæ postea turbantur, præmonstretur naturam debere concoctionem incipere, & per illas, quippe turbidas clarescentes, non incepturam, sed jam cœpisse, & aliquid concoxisse, indicabitur. Itaque ex turbidis urinis nihil residentes in acutis morbis erunt perniciosiores, & merito sane; quum multitudinem crudorum crassorumque humorum adesse denotent, quæ ut concoquantur, & superetur a natura, longius temporis spatium requirit, quod nonnisi natura admodum robusta absolvet. Unde vehementibus morbis & corporibus debilibus hæ mortem prælagiunt. Ex coloribus, uti diximus, albæ, *Albæ, tenues, aquosæ, in acutis morbis sunt pessimæ, quod, ut Galen. docuit, melius sit, in bilioso morbo urinas atque excrementa coloratiora spectari. Hippocrat. in 2. Prognosticorum pag. 40. lin. 42. damnat urinam rufam, & tenuem, tamquam morbum plane crudum denotentem, ipsamque, ubi morbus diutinus fuerit, periculum significare ægro, ne ipse possit durare, quoad morbus concoquatur; hocque præfagit, quoniam rufa urina, & tenuis sit vehementis morbi indicium. Indicat enim intus magnum caloris incendium adesse, & in hepate, aut in ventriculo, aut in septo transverso adesse flammeam aliquam inflammationem. In internis inflammationibus, & in acutis febribus, aurea urina diu permanens maxime est suspecta, quod, ut dictum est, magnam aliquis visceris phlogosin, aut phlegmonem denotet. Nigra urina numquam sine periculo in acutis morbis apparet, modo critice talis non excernatur, vel in suppressis mensibus melancholicis, copiose prodeuntibus, aut cum larga sanguinis eruptione per nares. Quibus modis nigras urinas conspectas, non esse timendas, in altero Cap. docuimus. In acutis vero morbis, aliquo illorum modorum non exeretæ, nigræ urinae sunt periculosæ; sanguinis enim usti copiam, quæ non ita facile a natura concoqui potest, denotant. Quare Hipp. in Prognost. pag. 40. lin. 46. dixit, nigram urinam rufa tenui esse exitiorem, & in mulieribus atque in viris deterrimam, ibid. lin. 41. Hinc nigram quoque nubeculam in urinis damnavit, tamquam signum perniciosum. Tenuis vero nigras, & paucas urinas, fuisse unum ex signis, quæ, quum febres ardentes inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet, Hipp. in 1. Epidem. comment. 2. pag. 944. inter lit. E. & F. meminit. Exitiosæ sunt, quæ in aquosas mutantur, cuiusmodi fuerunt, quæ in muliere apud frigidam aquam decumbente lib. 3. Epid. Ægr. 2. pag. 1096. conspectæ fuerunt. De hac Hipp. 11. urinae multæ, tenues, & nigrae: & vigesimo, ait, Urinae aquosæ, & multæ, & male. Quod Gal. in comm. notavit, quippe urinas nigras in aquosas versas esse letales. Auctor Prorrhetic. lib. 1. text. 4. scribit, urinas nigras in turbulentis & vigilibus esse phreniticas, idest, phrenitides prænuntiare. Sed addimus nos ferinas ac letales in iis prælagire, quod ex atra ustaque bile futuras præmonstrent. Exitiales itidem esse nigras maleolentes, Galen. in 7. Aphor. 75. animadvertit. Demum urinae perpetuo nigrae, tenues, aquosæ, cum malis signis, mortem ostendunt, quales in muliere apud frigidam aquam decumbente lib. 3. Epid. Ægr. 2. pag. 1096. apparuerunt, de quibus Hippocr. in fine illius historiae casus, ait: Urinae hujus perpetuo nigrae erant, tenuesque, & aquosæ, comaque consequebatur, cibum fastidiebat, animo erat dejecto, in somnis iracunda, implacida, animo melancholico. Pessimæ omnium sunt nigrae, cum nigro sedimento. De his Galen. in 1. lib. de Crisibus cap. 52. ita habet: Pessima igitur est tota urina denigrata adeo ut neminem umquam servatum viderim ex iis, qui talem minxerint. Minus vero perniciofa, si solum id, quod subsidet, nigrum fuerit, atque adhuc minus, si solum id, quod in medio jacet, ac multo minus etiam, si nebula. Oleosæ quoque urinae, in quibus præsertim pinguedines supernatantes, araneorum telis similes, spectantur, ab Hipp. in Prognost. pag. 40. lin. 52. damnantur. Et Gal. in lib. 4. de san. iuen. cap. 3. ait, hæc urinas in ægrotis esse perniciosas, quod colligationis sint indicium: De Pythione lib. 3. Epid. Ægr. 3. pag. 1098. super Herculis fanum*

*Albæ, tenues, aquosæ, pessimæ.*

*Rufa & tenues male.*

*Aurea quando male.*

*Nigra numquam sine periculo.*

*Nigrae quæ in aquosas mutantur exitiosæ.*

*Urinae nigrae maleolentes exitiales.*

*Nigrae cum nigro sedimento omnium pessimæ. Oleosæ quænam in primis male.*



Pingues  
quanam  
perniciosa.

Nihil ju-  
vantes  
aut quo-  
vis modo  
vitiatæ  
malæ.

Urinæ  
quanam  
inutiles.

paucæ a-  
cres, nihil  
allevan-  
tes, leta-  
les.

fanum decumbente, ait: *minxit oleosum*. Post nigras oleosæ sunt pessimæ, quod ingentis colliquationis sint indicium, igneumque naturæ calorem prævalere significant. Quales fuere observatæ in prædicto *Pythione*, atque in muliere *Cyzici* *ibid.* *Ægr.* 14. pag. 1114. hi enim urinas primo nigras, & mox oleosas seu pingues, habuerunt. Non minus perniciosæ sunt pingues, post crassas turbidas, non residentes, quoniam igneum seu febrilem calorem, a quo primo fuere turbatæ, nedum nihilo defecisse, at quinimmo magis plurimum auctum esse, significant. Has in uxore *Dromedai* *lib. Epid.* *Ægr.* 11. pag. 687. & in illo, qui *calescens* cœnavit, & potavit largius *ibid.* *Ægr.* 12. pag. 988. Hippocrates vidit. Hic enim primo die rubras, crassas, turbidas non residentes minxit, & quinto & septimo oleosas pingues, obiitque undecimo. Illa vero die secunda & tertia crassas, turbidas itidem non residentes, & quarto & quinto oleosas, obiitque sexto. Multæ itidem tenues, aquosæ, sine contentis, nihil juvantes, aut quovis modo vitiosæ in acutis morbis, plurimum sunt timendæ. De his Hippocrat. in 3. *Epidem. comment.* 3. pag. 1058. *lit. F. text.* 41. *Urinæ multæ tenues, nihilque decretorii quicquam vel boni; & postea pag. 1085. lit. C. D. de iisdem: Urinæ multæ erant, neque erant illæ ex potu ingesto, sed illum excedebant, multumque etiam vitiosæ urinæ redditæ, neque enim inerat crassitudo, vel concoctio, vel purgatio proba.* Hippocrat. in 3. *Epid.* *Ægrot.* 12. pag. 1080. *text.* 26. dixit, mulierem, quæ in foro mendacium decumbebat, nono die multam urinam, in qua nihil subsideret, reddidisse; & quæ apud frigidam aquam, *ibid.* *Ægrot.* 2. pag. 1096. perpetuo habuisse urinas multas nigras, tenues, aquosas. Multæ quoque crassæ, aut turbidæ non residentes, aut quicquam non juvantes, maxime damnantur; multæque urinæ omnes in morborum principiis damnantur, & merito inutiles habentur; quoniam tunc temporis nihil concoctum excerni, nullamque probam purgationem fieri posse, alias a nobis fuit demonstratum. Paucæ tenues in ardentibus febribus, & acutis inflammationibus pessimæ existunt, quod indicent serum sanguinis igneo calore absumentum. Quæ si vitiosæ, eo peiores erunt. Quales in uxore *Dromedai* *ibidem* *Ægr.* 11. pag. 987. in adolescente *Melibææ* *lib. 3. Epidem. Ægrot.* 16. pag. 1117. & in filia *Euryanactis* virgine *ibid.* *Ægr.* 6. pag. 1073. Hæc enim, & adolescens *Melibææ* paucas tenues non boni coloris, & illa paucas tenues oleosas minxit. Paucæ itidem tenues fuere conspectæ in illa quæ apud *Tisame-num* *ibid.* *Ægr.* 9. pag. 1077. & in ea quæ apud *Pantimidem* *ibid.* *Ægr.* 10. pag. 1078. decumbebat. Qui omnes ægroti paullo post obierunt. Ubi vero propter igneum calorem, serosam humiditatem sanguinis prorsus absumentem, aut propter omnium functionum, ut *Gal.* in 3. *Epidem. comm.* 2. in *text.* 4. docuit, extinctionem, urinæ plane restiterunt, in febribus exitium esse prænuntiatur. In *Sileno* *lib. 1. Epid.* *Ægr.* 2. pag. 969. moribundo, ut Hipp. narrat, sexto die restiterunt, atque die septimo nihil minxit, demum die octavo paucas reddebat cum dolore mordaces, quæ nobis indicio fuerunt vehementis caloris, serum sanguinis tum absumentis, tum summe calidum acre facientis. In muliere *Cyzici*, *lib. 3. Epid.* *Ægr.* 14. pag. 1114. anginosa apud *Aristionem* agente, *ibid.* *Ægr.* 7. pag. 1076. atque adolescente *Melibææ*, *ibidem* *Ægr.* 16. pag. 1117. propter facultatis extinctionem, ante exitium restiterunt. Urinæ quoque paucæ, acres, nihil allevantes, letales existunt; quod summo caloris incendio, intus latente, serosam omnem humiditatem absumi, humoresque inflammari, & Hippocrates animadvertit, *Silenum* *lib. 1. Epid.* *Ægr.* 2. pag. 969. ante mortem urinas paucas mordaces reddidisse. Ego vero *Guadagninam*, olim meam dilectissimam uxorem, atque alios, ardente febre letali vexatos, huiusmodi urinas paucas, summe acres ac vellicantes, sæpius minxisse vidi, quas paullo post exitium fuit subsecutum. Quæ etiam ex urinis nullum contextum habent, quippe neque sedimentum, neque suspensum, neque nubeculam, & malæ existunt, modo ægroti prius in ediam non sustinuerint, ut *Galen.* in 2. *Prognosticorum* tradidit, aut plurimum laboraverint, aut vigilarint, aut corpora fuerint admodum biliosa, in quibus urinas absque contento spectari, non esse malum, *Galen.* in 1. *de Crisibus* cap. 13. testatum reliquit.



reliquit. Crassas vero absque sedimento in acutis morbis letales esse Gal. affirmavit. Malæ itidem sunt, quæ cum paucò sedimento, aut crudo, minguntur. De quibus Hippocrat. in primo Epidemior. pagin. 940. sub liter. G. scribit: *Urinæ tenues & incoctæ & decolores, & paucae, aut crassitiem habentes, & parvam subsidentiam, nec probe subsidentes, sed crudo quodam & intempestivo sedimento.* Galen. in quarto Aphorismorum 69. damnavit urinas crassas, propter gravitatem sedimenti: & Auctor libri de Urinis capit. 72. dixit, accidere aliquando, ut albus humor & crudus simul excernatur cum urina, & in imo subsideat instar bonæ hypostasis: & Galen. in 2. lib. Prognost. dixit: crudum sedimentum copiosum, morbum a multitudine crudorum humorum soveri, proinde reddi difficilem, indicare; crassum itidem eadem ratione in 4. Aphorism. 69. maxime damnavit: de hoc ipso Hipp. in 7. Aphorism. 31. ita habet: *Quibuscumque febricitantibus in urinis fiunt sedimina similia farinæ crassiori, longam ægritudinem fore significant.* Dictum est alias ex Gal. in primo de Crisibus cap. 12. hæc sedimenta crassa, farinæ scilicet crassiori similia, quæ Crimnodes Græcis dicuntur, magnam sane colliquationem præmonstrare, & propterea in acutis morbis esse exitialia: & Gal. in comment. Aphorism. 31. de hisce sedimentis ita habet: *Liquet igitur & ex his exemplis, quod quicumque mingunt urinam similem farinæ crassiori, si salvari debeant, tarde liberantur. Quicumque vero exitialiter se habent, contingit hos quamcito interire: & propterea has urinas exitiales facit, plurimosque ait morte præripi, antequam ægritudo diutius protrahatur; & quicumque ex ipsis fuere liberati, in omnibus in longum productam fuisse ægritudinem: & merito sane; quum dispositio, in qua talis urina mingitur, multam requireret coctionem.* Hipp. in secundo Prognostic. pag. 40. lin. 38. hæc sedimenta maxime damnavit. Hoc sedimen habuerunt urinæ Sileni, libr. 1. Epidemior. Ægr. 2. pag. 969. & illius, qui in Dealcis horto decubuit, libr. 3. Epidemior. ægrot. 3. pag. 1066. qui non nisi spatio dierum quadraginta fuit servatus. Diximus itidem superius, sedimenta orobis similia, squamosa, fursurosa, quæ Græcis Oroboides, Petaloides & Pityroides vocantur, quod ab eadem colliquatione fiant, ideo in febribus acutis, ubi minime vitio renum, aut vesicæ fiant, esse letalia. Hæc omnia Hippocrat. in secundo Prognost. pag. 40. lin. 38. & sequenti, hisce verbis est complexus dicens: *Si urinae sedimentum referat speciem farinæ crassioris, malum est; deterius his, si squamularum institutione consistit: si vero tenue, & candidum admodum est, vitiosum est; fursureum vero, deterius est.* Cognoscimus non renum vitio fieri, ubi adsit febris acuta colliquans, nullumque læsorum renum signum appareat. Sedimentum quoque divulsum, quod cruditatem denotet, improbatur, quo apparente numquam tuto salus prædici poterit: eodem modo inæquale, de quo Hippocrates secundo Prognosticorum, ibid. lin. trigesima tertia. *Si vero intermittit atque interdum pura mingitur, interdum subsidens candidum ac leve, morbus diuturnior, ac minus securus est.* Subrubrum improbatur ab Hippocrate. Ibid. linea trigesima sexta quod morbum diuturnum ostendat, etsi salutarem esse dixerit. Auctor vero libri de Urinis ait, subrubrum sedimen defectum coctionis præmonstrare, non tamen mortem. Verum quoniam omnis morbi longitudo est suspecta, ideo non carere videtur pravitate, & maxime in corporibus imbecillioribus, morbisque vehementioribus, quibus naturæ vires cito collabuntur, & sæpius nondum concocto morbo. Nigrum sedimentum est pessimum in acutis morbis, quod cum nigra urina Gal. affirmavit esse omnium pessimum; minus vero perniciosum suspensum, & adhuc minus nubeculam esse. Ex suspensis improbantur clara, quod delirium signent, quod in in Virgine Larissa lib. 3. Epid. ægr. 12. pag. 1110. Hipp. notavit, & Gal. in comm. dixit, casu delirium significasse, non per se: quatenus, inquam, sanguinem flatuosorem denotaret; quoniam si nullus flatus insit sanguini, suspensiones ad imum vasis deferrentur. Auctor Proorrh. libr. 1. text. 4. 32. 37. suspensum sublime delirium portendere statuit, & eo magis, ut ait Galen. si una aurium sonitus adfuerit, atque si

Urinæ  
crassæ  
absque  
sedimento  
letales.

Farinæ  
crassiori  
similia  
sedimenta  
habentes  
male.

Orobis si-  
milis se-  
dimenta  
habentes.

Sedimen-  
tum di-  
vulsum  
habentes  
male.

Subru-  
brum.

Nigrum.

Urinarum  
suspensa  
quænam  
mala.  
Suspensa  
in urinis  
clara  
quid præ-  
sagiant.



atque si aliquis dolor coxæ, vel alterius partis inferioris, & a visceribus remotæ, occultatus fuerit. Nigrum quoque suspensum, divulsum, inæquale, malum esse, sed minus malum quam sedimentum, dicit Gal. in lib. de Urinis cap. 17. Nubeculam quoque nigram damnavit Hipp. in 2. lib. Prognost. pag. 40. lin. 41. Pingue itidem supernatans malum esse ait ibid. lin. 52. quod consumptionem significet. Ego sæpius nubeculam juxta superficiem urinæ, circuli modo evertam, atque elatam in iis, qui phrenitici obierunt, vidi. Proinde hanc in acutis turbulentisque febribus esse perniciosam cognovi. Quare ubi contenta, quæ secundum naturam se habent, fuerint ad superficiem urinæ multo spiritu everta, prævum in capite, neque exiguum affectum prænuntiant. His addimus, urinas in non recordantibus & insciis ægrotis mictas, de quibus in 1. Proorrh. text. 29. hæc leguntur: *Urinæ excretio in non recordantibus, perniciofa*. Denotat namque, teste Galeno, periisse naturalium functionum intellectum. Hocque aut cerebro læso, ægrotis quippe delirantibus, fit, aut extincta naturali facultate. Unum restat admonendum, quippe urinas in multis exitiosissimis febribus mingi substantia, colore, atque contentis, recte valentium urinis similes hæcque optimas ignaris Medicis videri, Medicosque maxime decipere. Quæ tamen in iis mortem portendunt inevitabilem; quod nobis indicio sint, bilem, qua colorantur urinæ, aut cerebrum, aut aliquod aliud viscus invasisse, nihilque succorum noxiorum cum urinis excerni, quod summe exitiosum esse in phreniticis, ac vel etiam in pleuriticis, peripneumonicisque, Medici observant: nihil enim, ut proxime dicemus, in pleuriticis est perniciosius, quam in ipsis sputa non excerni, & quæ excernuntur, flavum colorem non habere permixtum,

## C A P. XVI.

*De prædictione ex sputis, & primo quid sit sputum, quas partes læsas denotet, differentie & causæ.*

*Sputum quid.*

*Quas partes læsas denotet.*

*Sputorum differentia.*

*Causæ Sputa tenuia liquida unde.*

ETSI quicquid per os non vomitione rejicitur, sputum Medici appellant, quippe, scretu, simplici spuitione, atque tussi; nihilominus illud sputum proprie magis dicunt, quod tussi excernitur, de quo, quod ad nostrum institutum maxime faciat, nimirum ad judicandam prognosin, in præsentia accuratius itidem scribemus. Hoc vero, quippe tussi excretum excrementum est pituitosum mucosum, modo simplex exeat, minimeque aliis humoribus mixtum, quod ex cerebro in pulmones destillavit. Aliquando tamen biliosa, aut purulenta mera rejiciuntur, quæ pessimarum passionum sunt effectus. Hæc inquam per tussim excreta, sputa, ut diximus vocata nobis, Galen. Auctore, indicia sunt affectionum tum pulmonum, tum thoracis, tum asperæ arteriæ, tum gutturis, atque, ut in summa dicam, respirationi subservientium instrumentorum omnium. Differunt vero inter se substantia, figura, colore, quantitate, simplicitate, & missione, odore, sapore, screationis facilitate, atque allevatione, aut auctione doloris, atque tussis. Substantia enim tenuia sunt, crassa, viscida, & visciditatis expertia. Figura plana, æqualia, rotunda, spumosa, cruenta ac purulenta. Colore alba, pallida, flava, rufa, rubra, viridia, livida, nigra & quædam versicolora. Quantitate vero multa, pauca, & nulla. Simplicitate, ac missione simplicia mera vocata, atque mista. Odore, ægreolentia, & quæ non male olent. Saporibus, insipida, dulcia, salsa, amara, & acria. Facilitate excretionis, & difficultate, quæ facile tussi rejiciuntur, quæ difficulter, & quæ nullo modo. Quæ dolorem & tussim sedant, quæ augment: ac demum concocta, cruda, atque maligna.

Horum omnium causæ sunt dignoscendæ, & primo tenuium liquidorum. Quæ (Galen. Auctore in lib. 6. Epid.) fiunt a calore debili cerebri, aquosum excrementum minime coctum facientis, quod neque in pulmonibus defectu multo caloris, crassescit. Hoc ipsum in pleuriticis principium esse coctionis statuit, Veluti



Veluti crassum sputum perfectæ coctionis est nota. Maturescentia enim sputa e tenuibus, seu liquidis, crassescunt. Viscida mediocriter fiunt sputa, quum liquida percoquantur. Quæ vero valide viscida existunt, indicant intensum calorem, humidum solventem, qua ratione pituita, calore eximio agitata, crassescit, atque lenta evadit. Hæc in pleuriticis & pulmonis pessima sunt; vix enim, quia tam firmiter partibus adhærescunt, projici possunt, sæpeque leves pulmonum arterias obstruendo suffocant. Quod *Antipatro Medico Romano* contigisse *Gal. in lib. 4. de affect. cap. 6.* memoriæ prodidit. In pleuriticis, pulmonis, ac vel etiam in asthmaticis, quod projici non possit, stertorem ac ebullitionem inducit, sæpeque suffocat, aut empyema facit. Dilutior vero pituita, expers lentoris, debilis caloris, humidum tenue non absumentis, est nota. Plana & æqualia tum unius simplicisque essentiae pituitam, tum æque calore agitatam denotant: contra inæqualia varieque figurata. Spumosa, diu spumam conservantia, quæ a pituitosa viscidaque substantia, caloreque multo agitante, fiunt; quod valde spumans merito *Gal. in lib. de totius morbi temp.* damnavit. Fiunt vero etiam hæc sputa flatulento spiritu pituitæ, vel alio humore mixto, qualia ex pulmonibus, plurimo aere excrementis permixto, fiunt. Qua ratione *Paullus* scribit e gutture spumofum, propter commercium respirationis, sæpius sputum rejici. In pleuriticis, & peripneumonicis non e flatu, sed collecto igneo calore, in partibus affectis, excrementa spumosa extussuntur. In quibus si sanguis spumofus appareat, pulmonis substantia læsa, uti docuit *Gal.* indicatur. Quinimmo necessario sanguinis sputum spumofum, substantiam pulmonis ulceratam, *lib. 5. Aphorif. 13.* Hipp. denotare, constat. Rotunda vero, quæ tussi excernuntur, fieri ab humore crasso, & tenaci, in fibris pulmonis collecto, atque a calore insigni, *Gal. in lib. 6. Epidem.* tradidit. Addimus formam rotundam, quod glutinosus humor, in aspera arteria contentus, eandem cum illo formam acquirit, siquidem ipsa globosa est, & cavitate interiore in orbem circumducta. Hæcque in quibusdam, febre vacantibus, vidi, qui per valde longum temporis intervallum nihil mali pati videbantur, attamen isti omnes postea phthistici contabuerunt. Hæc Hippocr. *lib. 6. Epid. sect. 3. text. 27. & sect. 6. text. 21.* delirium demonstrare docuit, forte ex caliditate, quam notant, caput replent, ut *Galen. in 4. de loc. affect. cap. 8.* expressit, at numquam per se sola delirium posse prænuntiare. His sunt proxima, quæ grandinis gravis similia spectantur: hæc ipsa *Galen.* in quodam vidit, qui, quin phthisticus contabuerit, effugere non potuit. Cruenta autem fieri a sanguine exeunte aut venis apertis, *Anastomofin* Græci dicunt; quod si ita effluat, nullus dolor aderit, nulla inflammatio, nulla febris, estque sanguis aquosus & tenuis, multus ex magnis, paucus ex paucis promanans venis; aut erosio, (*Diabrosin* & *Anabrosin* appellant) quem affectum notant, tussis molesta absque causa manifesta, sanguis principio paucus, & nonnisi per intervalla exiens, aliquando copiosus, ubi insignis fuerit erosio, & magnorum vasorum præcedunt destillationes; aut demum venis itidem ruptis, quem etiam affectum vocant *Peririxim*. Cujus notæ sunt, dolor, & præsertim, si ex thorace & ex pulmone, juxta membranam, sanguis copiosus, causæ ruptionis antegressæ, veluti est humorum abundantia, vehemens motus, clamor, casus, ictus & alia similia. Itaque sputa cruenta fiunt a sanguine, ut dictum est, aut venis apertis, aut exesis, aut denique ruptis. In pleuriticis vero hæc sputa rejiciuntur, quum natura præsertim materiam aggredditur; hanc etenim paullatim attenuat, proinde laxatis viis, ex quibus vapor exhalat, tenuior pars, & vicina vaporibus, per raritatem pororum elabatur in interna & vicina spatia, ex quibus, tussi sublata, & sputo excluso, initium coctionis præmonstratur: sunt vero pituitæ mista; proinde has mitissimas pleuritides, *Galen. in 6. Epidem. comm. 3.* esse statuit. Valde cruenta vero sputa in iis Auctor *Coac. prælag. text. 290.* maxime damnavit, quod veluti sincerus sanguis exeat, atque aliud vitium denotet; aut enim vasorum quorundam *διαβρωσις*, a bile acri, & erodente, quæ sanguinem attenuat, & venas aperit, significatur; aut *ρῆξις*, idest ruptura a vehementiori thoracis compressione, quæ

Viscida unde.

Plana &amp; æqualia. Inæqualia, varieque figurata, spumosa.

Rotunda.

Grandinis gravis similia. Cruenta.







A puris sputo phthisis, quum vero sputum retinetur, moriuntur. Excreatio itidem, quæ non repurgatur, nec projicit ipsam pulmo, sed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture, multitudinem & lentorem, atque facultatis imbecillitatem præmonstrat; sed de hoc postea accuratius scribemus. In pleuriticis, peripneumonicis, empyis, atque tabidis, facile ægrotos ac cito exspuere, optimum est, ut docuit Gal. in lib. de Const. Art. Medend. In pleuriticis, & peripneumonicis, naturam cœpisse concoquere, sputaque prava qualitate carere, nobis ostenditur; in suppuratis speratur pus posse ita repurgari, ut ad tabem ægroti non adducantur. De iis sputis Hippocrat. in 2. prognost. pag. 41. lin. 13. dixit: *Scretio in omni dolore, qui affligat circa pulmonem & costas, cito prompteque scretur, necesse est.* Hoc enim ostendit quum vitalis facultatis robur, tum animalis in cerebro, & musculos, qui naturæ inserviunt, in efflatione, neque ductus obstructione, aut pressu impediri, neque materiam, aut ita lentam ex partibus eximi, aut ita crassam, vel tenuem, ut rursus attolli non possit. Sincera vero sputa, mera quoque vocata, pituitosis exceptis, fiunt, teste Galeno in lib. de Humoribus, quæ nulli aquosæ humiditati sunt permista, ubi præsertim calor flammeus omnem humiditatem consumserit, quo fit, ut intus incendium caloris esse denotent, atque morbum difficillimum, quod illa sputa sint maligna, vixque rejici queant. Hipp. in 2. Prognost. pag. 41. lin. 19. & seq. *flava sincera* damnavit, sed omnium maxime *nigra*. Contra mista aquoso humido apparent, ubi hoc ipsum haud calore febrili absumitur, aut plurimum pituitosi humoris abundaverit. Mista quoque apparent aliis humoribus, quæ *varia* vocari diximus, atque his multo pejora, quippe quod multiplicem affectum significant. Fœtida itidem, quod graviter olent, insignem humoris facientis putredinem denotant. Qua ratione Gal. in libro de totius morbi temporibus cap. 6. sputum impense fœtidum in pleuriticis, & peripneumonicis maxime damnavit, & Hippocr. Coac. præfag. text. 406. 409. ad mortem deducere ait suppuratos. Insipida sputa cruda pituita facit; concocta dulcia, itemque cruenta, & pituita sanguini permista. Salsa redditur pituita, quum a calore nimium agitata & assata, tum, ut Arabibus visum est, aut retorridis vaporibus, aut biliosis humoribus mista. Acria sunt & amara ex flava, rufa, & æruginosa bile: acida ex humore melancholico. Quæ dolorem levant, optima censentur, quod probam notent humorum vacuationem, juxta illud Hippocrat. lib. 1. Aphorismorum 25. *si qualia purgari oportet, purgentur, confert.* Qua ratione Hippocrat. in Aphorism. libr. 2. Aphorism. 2. dixit: *somnus delirium solvens, bonum. Contra malum.* Idemque in doloribus lateris, ac pulmonum fit, & ubi sputa dolores non allevant, inutilia habentur, pejoraque, ipsum dolorem augescientia. Hæc si cum dolore pravam etiam qualitatem habeant, mortem; illa quippe per seipsa non prava, tamen dolorem non allevantia, suppurationem præmonstrant. De his Hippocrat. in 2. Prognost. pag. 41. lin. 35. *Quicumque autem dolores ex his sedibus non desinunt, neque screationum purgationibus, neque ventris subductionibus, neque venæ incisionibus, & medicamentis, & victus rationibus, in suppurationem veri, sciendum est.* De illis quippe dolorem non sedantibus pag. 41. lin. 33. *Omnes autem excreationes male sunt, quæ non sedant dolorem; pessimæ vero nigre, ut descriptum est, quæ vero sedant dolorem, meliores sunt.* Eodem quoque modo sputa, quæ tussim sedant, optima sunt; quoniam humorem, inflammationem atque tussim facientem, commode purgari significant: contra, quæ multam tussim concitant; namque aut vitio materiæ, quæ cunctatur in pulmonibus, aut instrumentorum, aut facultatis infirmitate, ipse humor, admodum crassus, magna difficultate attollitur, & in angustiis quibusdam sic intercluditur, ut quosdam suffocet, & admodum viscidus a partibus, quibus adhærescit, eximi non potest, ac sæpe sublatus intra pulmonis fistulas, glutinis modo hærens, detinetur; tenuis denique, circa spiritum diffluens, ægre exspuitur. Atque hisce omnibus multa tussis excitatur, quam tollunt, atque compescunt, quæ moderate crassa, non admodum viscida, neque tenuia. Hippocrat. propterea sputa tussim multam concitantia in Prognosticis ibid. lin. 18. maxime damnavit. Concocta de-

Sputa  
Pleuriticis  
mala.

Quenam  
bona.

Insipida  
unda sal-  
sa.

Acria &  
amara.  
Dolorem  
levan-  
tia.  
Dolorem  
non alle-  
vantia.

Optima.

Mala.



*Sputa bona in pleuriticis. In suppuratis.* Et demum sunt sputa in pleuriticis ac peripneumonicis, alba, levia; non admodum, ut Gal. in 2. Progn. text. 45. docet, tenuia, vel crassa, quæque facile exspuunt, æqualisque consistentiæ. Hæc sunt natura vincente morbum. In suppuratis vero, Hipp. Auct. Progn. pag. 42. lin. 45. quod est, album, purum atque foetoris expers. In Prognosticis pag. 41. lin. 15. quoque sputum, cui sit permista flava bilis, maxime in pleuriticis commendavit, utpote quod denotat, plurimum materiæ facientis inflammationem recte purgari. Contra tenue, aut nimis crassum, vel viscidum, vel tenue, crudum est, nondum naturam quicquam concoxisse explicans. Maligna vero sunt, sincera flava, rufa, viridia, livida, nigra, versicolora; impenso foetida, dolorem augescientia atque tussim, cum difficillima respiratione. Atque de diversorum sputorum causis: nunc ad sputa salutaria, quæ speciatim salutem denotant, descendimus.

## C A P. XVII.

## De sputis bonis, salutem prædicentibus.

*Sputa quænam bona.*

*In Pleuriticis & Peripneumonicis.*

**D**E bonis sputis, salutem denotantibus, agentes, primo hæc qualia in & absque febre, tussi, respiratione difficili, aut dolore vexatis, spectari debeant, dicemus: secundo in pleuriticis, & peripneumonicis: atque tertio in suppuratis. Itaque in affectibus thoracis, absque inflammatione & febre, optima sunt sputa alba, levia, æqualia, modice crassa, parum viscida, æqualia, nullo colore pravo infecta, quippe flavo, aut pallido, aut rufo, aut viridi, aut livido, aut nigro. Quemadmodum colore tincta, & præsertim flavo, Gal. in lib. 4. de loc. affect. cap. 8. maxime damnavit, de quibus in sequenti nos accuratius. Bona itidem sunt, quæ facile excernuntur, absque multa tussi, & quæ & ipsam, & difficilem respirationem sedant. In pleuriticis vero, & peripneumonicis sputa salutaria existunt, quæ recte valentium non dissimilia apparent, teste Galeno in primo libro de Crisibus cap. 7. neque enim fieri potest, ut pectoris pulmonumque partibus maxime læsis, sputa recte valentium similia excernantur, sed quinimmo ipsa dissimilia fieri, est necessarium. At quæ similia sunt recte valentium sputis, non nisi in statu morbi excreantur, quo tempore morbus perfecte est concoctus. Hinc Gal. in 1. Aphor. 12. dixit, sputa concocta esse alba, levia, æqualia, non admodum vel tenuia, vel crassa, quæque prompte facileque excernuntur. Et idem in lib. 6. Epidem. text. 44. dixit, in pleuriticis, & Peripneumonicis, in principio ægrotos, si salutari morbo laborent, aliquid exspuere, atque hoc coctionis principium propterea indicare, quod si tenue exspuant, mediocrem coctionem, & crassum, perfectam; & in 1. Aphorism. ait: in iis affectibus ægrotos nihil exspuere, morbum significare crudissimum; coctionis principium, aliquid exspuere, tenue tamen; quod ubi crassius evaserit, majorem coctionem; & ubi crassum, ut dictum est, album, leve, æquale, facile excreatur, perfectam coctionem præmonstrare. Quare optimum erit sputum album, uti dictum est, leve, æquale, facile eductu. Cujusmodi in Anaxione Hippocr. lib. 3. Epid. Ægr. 8. pag. 1104. videtur die vigesima septima. Quod forte non videtur omnino verum, si Hippocr. in 7. lib. Prognost. pag. 41. lin. 15. verum scripsit, dicens: *Permista appareat flava bilis admodum screationi oportet*: & paullo post: *ibid. lin. 29. Screation flava non multo permista sanguine, in pulmonis morbo, si in initio excernatur, salutaris admodum est*. Qua etiam ratione auctor Coacor. presagior. text. 366. scripsit, in doloribus pleuriticorum utile esse, sputum colorari, & text. 390. in omni pleuritide & peripneumonia optimum esse, sputum facile citoque excerni, mistum flavo sputo: ex quo non modo sputa alba, bona erunt, sed flava, cruenta, pallidaque excreationi permista. Hoc quidem verissimum est, attamen non in statu, sed in principio vel in augmento; quod nulla alia ratione fit, quam quod hæc sputa inflammationem ex bile flava, ac sanguine fieri præmonstrent, quæ ceteris alijs, ex alijs humoribus contitatis, minus periculosa, ut Gal. ostendit, existit, at-



stet, atque etiam, quoniam humoris, inflammationem facientis, aliquid evacuari denotent. Hæc itaque sputa in principio, & in augmento morbi educta, haud erunt inutilia. Quæ si tardius, ut ait Hippocr. *Coac. pres. tex. 285. & 290.* talia excernantur, minus tuta existunt; quia & morbum tardius coquendum denotant, & longitudinem morbi, numquam periculo vacantem, præfagiunt. Non sunt tamen letalia, sed longum modo morbum præmonstrantia, non inutilia, ut dictum est, quod aliquid humoris, facientis inflammationem, purgari significant, atque etiam inflammationem non esse malignam, sed faciliorem, ac securiorem, quam quæ ex aliis sunt humoribus. Quo fit, ut neque viridia, neque nigra, neque versicolora, bona sint: siquidem a pravioribus succis inflammationem esse concitatam notent, ac proinde flavis & cruentis viridia, & nigra sputa sint praviora. Bona itidem sunt sputa, si, præter nuper dictas notas, hoc etiam habuerint, ut facile prompteque educantur. Quod Hippocr. in 2. *Prognost. pag. 41. lin. 13.* ita meminit: *Screatio in omnibus doloribus, qui sunt circa pulmonem & costas, cito prompteque screetur, necesse est, cito expuitur, si intra tertium diem aut quartum appareat, quod si bonum sit, morbum quum brevem tum salutarem ostendit, teste Galen. libr. Aphorif. tum in 1. lib. de Crif. comm. 3. text. 18. tum in 6. Epid. comm. 3. text. 79.* Multum vero & concoctum in die decretorio, optimum est, atque unum ex judicatoriis judicantibus dicitur, quod si dolorem tollat, tussim, atque febrem, alio opus non habebit signo, ut optimum ac criticum sputum judicetur. De Anaxione Epidem. lib. 3. *Ægr. 8. pag. 1104. text. 95.* ait: *Decimo septimo cepit pauca concocta excernere, levatus est. Vigesimo septimo rediit febris, tussit, multa excrevit concocta, in urina multa subsidebant alba, desit sitire, dormivit.* Addamus optima itidem esse, una cum alia bona vacatione conspecta. In suppuratis eodem modo ex Hippocr. in lib. 2. *Prognost. pag. 42. lin. 49.* sputum optimum est, album, leve, concolor, vacans pituita, absque labore & valida tussi eductum. Sed addimus copiosum, quod febrem, sitim, tussim, atque malam respirationem tollat: sed de his paullo post accuratius agemus. Nunc transeamus ad sputa exitialia.

In suppuratis.

## C A P. XVIII.

*De malis sputis, exitium prædicantibus.*

**N**UNC sputa mala, exitium præfagientia in iis, qui nullo morbo laborant, recenseamus, a pituitosis exordientes. Quorum quæ diu ex capite in pulmonem destillant, substantia admodum tenui, vel crassa, viscida, copiosa, figura rotunda, sapore falso aut acri, maxime suspecta esse solent. Admodum tenuia tussim molestissimam concitant, & crassa obstruendo vias respirationis, suffocationis periculum inducunt, idem & viscida, diu pulmonis brachiis adhærendo. Quæ, si falsa aut acria sint, arterias exedendo ad cruentum sputum viam parant, & ab eo ad pus, atque tandem ad phthisin. Rotunda sputa, quæ a tenaci crassaque pituita, & a multo calore fieri ostendimus, perpetuo homines ad phthisin maxime suspectos reddunt. Gal. in 6. *Epidem.* scribit, hæc in febre etiam vacantibus vidisse, qui etsi per valde longum temporis intervallum quicquam mali pati non videbantur, tamen istos omnes phthisicos contabuisse; & in quarto libro de locis affectis cap. 8. quædam sputa grandinis granis similia se vidisse scripsit, qui, quin phthisicus fieret, effugere non potuit. Biliosa quoque sputa maxime in suspectis ad phthisin a Galeno damnantur. Hæc vero colore aut flavo, aut pallido, aut rufo, & sapore, aut acri, aut amaro, nobis innotescunt. Coloribus iis hæc manifeste deprehendimus, quod hi colores, præsertimque flavus, & pallidus bilem amaram, teste Galeno in libro secundo de locis affectis cap. 10. denotent. Saporibus non ita certe: siquidem ob permixtam pituitam saporibus iis hebescant, & obscorentur. Unde Medici, alioquin eruditissimi, aliquando decipiuntur,

Sputa pituitosa mala.

Biliosa.



quod biliosum humorem intus in pulmone delitescens non agnoscant; quod sputa, etsi flava, vel pallida, vel rufa appareant, minime acria vel amara observent. In quibus tamen ex his pulmonibus cruenta sputa, vel purulenta, postea redduntur, atque inde tabes. De his Gal. in lib. 4. de locis affect. ita habet: *Quidam humorem repente exspuit liquidæ bili in colore perquam similem, medium videlicet inter flavum ac pallidum, ac nulla acredine infectum, atque ita quotidie majorem ejus quantitatem exspuit, deinde levi suborta febricula tabescere incipit adeo, ut purulenta screaret, postea tractu temporis, quatuor videlicet mensium, exiguum cum pure cruorem rejicit, atque sic aucta febre magis consumebatur, ac iterum atque iterum pus exspuebat, adeo, ut magnam sputi quantitatem redderet, quocirca magis incrementum febre, ac resolutis viribus, eorum, qui tabe marcescunt, exemplo, mortem obiit. Deinde alium vidi eodem fere modo sex mensibus, ac alium quoque diutius laborantem; igitur, qui primus nobis occurrit, initio quidem nihil mali habere, sed tandem pessime affici visus est, alterum vero quum conspiceremus, ei statim ab initio cognito malo, præsentis medicamento succurrere tentavimus, ac multo magis etiam tertio. At quamvis multo negotio utrumque liberare conaremur, nihilominus neque horum ullus, neque alius post eos, servari potuit. Quum enim morti jam proximi essent, pulmonis ipsius putres quasdam partes exspuebant. Ceterum mirum est, quamobrem, quum hæc ipsa sputa nullam acridinem habeant, vel amarorem, possint pulmones inficere. Sed adhuc magis mirum videtur, cur fit, quod apparentibus sputis pituitosis, omni sapore acri, amaro & falso omnino vacantibus, pulmones inficiantur. Hoc vero fit, aut quod omnis biliosus humor acris intus delitescat in pulmones, ipsorumque brachiis adhærescens, ipsos exedat, aut quod ipsa pituita putrescendo acrimoniam acquirat, qua exedit, ac putrefacit pulmones. Qua ratione fortasse & aer phthisico contagio infectus, quippe summe acris redditus, pulmones eorum, qui in eo habitant, inficit. Cur vero fit, quod sputis flavis aut pallidis apparentibus, acri, amaro ac falso sapore vacantibus, homines ad tabem ducantur? Hoc vero fit, quod pituitosi humoris missione in ipsis sapor facilius, quam color occultetur, & acerrimus summeque putridus humor, in pulmones destillatus, eos exedat; vel dicetur, iisdem sputis flavis aut pallidis conspectis, vobis significari intus in pulmones collectum esse multum humorem biliosum, quo pulmones putrescunt, exeduntur, atque homines ad tabem provehuntur. Nigra quoque ac melancholica sputa, pessima esse, vel ex eo cognoscitur, quod Galen. in lib. de Constitut. Art. Med. cap. 16. scripserit, perniciosissimum esse melancholicum humorem præpollentem; tum quod & præditus ipse sit moribus pessimis, & maxime erodat, concoquaturque ægre, nec facile expurgatur; tum quod plurimæ sit caliditatis index, a qua assatus & genitus est. Ab iis sputis non raro cruenta succedunt, plus in recte valentibus, quam in pleuriticis timenda. Quod Hippocrat. intelligens in 4. Aphorism. 25. dixit: *Sanguis quidem supra qualiscumque, malum*. In iis sanguis tussi rejectus perpetuo timendus, etsi non perpetuo ipsum exitium sequatur; quum præsertim ex capite destillat, in faucesque irruens, tussi excernatur: quomodo ego post quartanam febrem sanguinem copiosissimum tussi rejeci, quæ excretio fuit crisis, me ab ea febre liberans. Ceterum, ubicumque non ex capite destillans, sed e pectore & pulmonibus promanat, phthoes periculum inducit, etsi Galen. in lib. 5. Meth. Med. scripserit: *Matronam Romanam, & Juvenem a sputo sanguinis, atque alios omnes, qui primo se die ei curandos permiserunt, sanitati restituisse, &c. verum quotquot post aliquot dies tandem, vel dum phlegmone eos sic occupavit, ut urinam febricitantis instar jam haberent, horum nullum in totum fuisse persanatum*. Quare merito dixit Hippocr. in 7. Aphorism. 15. *A sanguinis sputo puris sputum, malum*; & Galen. Aphorism. 7. ait, non omne sanguinis sputum esse malignum, sed illud, quod pus subsecutum est. Hoc enim phthoes accersitur. Quod merito Hippocr. expressit lib. 7. Aphorism. dicens: *A puris sputo phthisis*. Quare cruenta sputa e pectore ac pulmonibus educta,*

Pulmones  
inficientia,  
&  
unde.

Nigra &  
melancholica.



educta, a quibus pus subsequatur, exitialia esse, nobis liquido constabit. Addimus, perpetuo inutilia esse, ac malum portendere, qualiacumque copiosius excreta quicquam ægrotos non juvant, nec dolorem, nec tussim, nec respirationem difficilem allevantia: atque hæc in iis sputa exitialia erunt. In pleuriticis autem & peripneumonicis, admodum tenuia post principium, aut admodum crassa, aut viscida, aut spumosa, aut rotunda, multa, non juvantia, pauca, & nihil exspuere, & sputa evanescere ac supprimi, & frequentia, alba, flava, pallida, rufa, viridia, æruginosa, porracea, fulva, livida, nigra, varia, scetida, sincera, ægerrime educta, cum stertore quippe in gutture ferventia, tussim, dolorem, malam respirationem non sedantia; atque omnium exitialissima, prava, quæ tussim, dolorem & malam respirationem, & febrem concitant, atque augent. Admodum tenuia, crassa & viscida, quod satis crudum morbum notent, si principio fiant, haud inutilia censentur, quod tractu temporis concoqui possint; sed postea, quippe post multos dies, apparentia, & si nihil coquant, pessima existunt; admodum vero spumantia eodem modo damnantur, potissimumque sincera, biliosa, rufa, viridia, liquida atque nigra. Hæc enim fieri a calore immodico, aut urente, aut colliquante, alias ostendimus. Albicantia vero non ita periculosa sunt, & a flatu pituita agitata spumescantia. Qua ratione e pulmonibus educta pituita ex plurimo aere spumescit. Plerumque in peripneumonicis sanguis spumosus exspuitur. Auctor *Coac. præsagiorum text. 415.* ait: *spumosum sanguinem in dolore dextri hypochondrii ab hepate manantem exspui, letale esse.* Rotunda itidem sputa maxime damnantur, quod intus magnum calorem, quo humor siccatur, adesse denotent; quo fortasse caput replente, delirium plane significasse, Hippocr. in 6. *Epidem. sect. 3. text. 27. & sect. 6. text. 21.* voluit. Hæc in lateris morbo Auctor *Coac. præsag. text. 319.* perniciem significare voluit. Hippocr. rectius in *Prognostic. pag. 41. lin. 20.* dixit: *Sputa rotunda, candida, in pleuriticis esse inutilia.* Multa quoque sputa mala multum periculi minantur, si præsertim in die judicatorio appareant, nihilque ægros juvent. Sunt enim ex judicatoriis non judicantibus. Pauca itidem non minus damnantur, quod non sufficiant ad purgandum humorem, facientem phlegmonem, omniumque maxime, quæ & cruda sunt, & magno labore excernuntur. De his Hippocr. in 1. *Epid. sect. 1. pag. 940. sub lit. G.* Tussiebant, ac pauca cocta coacta paullatim vix exscreabant. Quos vero violentissime urgebant, his minime concocta erant, sed perpetuo cruda spuebant. In pleuriticis nihil minus mali portendit nihil exspuere; diximus enim crudissimum morbum significare: nam, ut scribit Galen. in *secundo de Crisibus cap. 10.* quum passio exquisite angusta fuerit, ac veluti alligans in seipsa universum fluxum cohibuerit, tunc facit morbos letales, qui ἀπυρετοί, idest, sine sputo nominantur; & in *lib. de Constit. Artis Medend.* ait, nihil omnino exspuere perniciosissimum esse, partim quod significet, fluxionem in phlegmone quasi devinctam retineri, partim vero, quia ea universa, interius contenta, corrumpatur. Huncque morbum concoctu difficilem, & diuturnam fore eam inflammationem, præmonstrare, Galen. in 1. *Aphorism. 10.* ostendit. Qua ratione Auctor *Coacorum præsagiorum text. 381.* dixit, siccas pleuritides, in quibus nihil exspuitur, esse periculosissimas. In iisdem vero biliosum sputum, quod inceperat, evanescere absque ratione, delirium portendere, Auctor *Prorrheticorum libr. 1. text. 97.* expressit; & supprimi, proximum exitium denotare, Galen. in *lib. de constitut. art. med. cap. 16.* memoriæ mandavit. At phthisicos; ait Hippocr. *lib. 7. Aphorism. 16.* eo usque vivere, quoad exspuant, atque ubi sputum retinetur, mori. Frequens sputum, at non tussi excretum, cum alio signo phrenitico, phrenitism notare in 1. *Prorrhetic. text. 6.* notatum est; & paullo post *text. 12.* hic Auctor in phreniticis frequentem sreatum maxime damnavit; & merito sane, quod, ut Gal. expressit, cerebri male affecti, idest repleti, sit indicium: & postea *text. 31.* hunc ipsum frequentem sreatum cum refrigeratione, nigram vomitionem (quod est signum perniciosissimum) prænuntiare. Alba quoque, pituitosa, inutilia

Quæ non  
juvant.

Quanam  
in pleuri-  
ticis &  
peripneu-  
monicis  
mala.

Admodum  
tenuia,  
crassa,  
& visci-  
da.

Albicantia.

Multa.

Pauca.

Biliosa.

Frequen-  
tia.

Alba pi-  
tuitosa.



tilia in morbis biliosis sunt, quod Hippocr. in 2. Prognostic. pag. 41. lin. 20. ita expressit: *Candida vero, glutinosa ac rotunda inutilia: & merito sane, quum nihil humoris inflammationem facientis purgari, sit indicium. Quod sane in biliosis inflammationibus satis est perniciosum. Ab hinc plures annos Bassani & Marastice, pleuritides pestilentes, quæ quatuor & ad plus 7. diebus homines jugulabant, grassatæ sunt, in quibus, quæ per sputum excernebantur, erant pituitosa, alba. Quibus sane sputis quidam Medicus, parum tamen in Galeni doctrina versatus, perpetuo bene de iis sperabat. Qui facile decipiebatur, ignarus hæc sputa alba pituitosa indicio nobis fuisse, nihil humoris facientis inflammationem purgari, propterea & morbum crudissimum, & summe perniciosum præmonstrari. Quod Hippocrat. in uxore Eugenii lib. 7. Epid. pag. 1224. text. 58. pleuritica, quæ eo morbo obiit, observavit; ea enim per sputum pauca, candida, tenuiaque exspuit. Flava & pallida, necnon & cruenta, non admodum sputo permixta, post principium si excerni incipiant, morbum concoctu difficilem, longum, atque hac de causa periculo minime vacantem, significant. Contra, quæ in principio apparent: morbum enim, solutu facilem, præmonstrare superius ostendimus. De his Hippocrat. in 2. Prognostic. pag. 41. lin. 16. ita habet: Si enim multo post ab initio doloris scretio flava, aut rufa, deterior. Quam paulo post ibid. lin. 32. expressit, Septimo die tardiusque apparentem, minus tutum morbum præmonstrare. Idem præfagiunt, pallida, rufa, viridia, fulva, livida atque nigra. Viridia, æruginosa, magnum caloris incendium, copiamque æruginosæ bilis, præmonstrant. Hippocr. in Prognostic. ibid. lin. 21. excreationem vehementer viridem maxime damnavit; & Galen. in lib. de tot. morbi temporibus, sputum vehementer fulvum, summe perniciosum facit. Periculosius est lividum, quod aut a modica atra bile, aut a caloris extinctione fiat. Quod merito Auctor Coacorum præfagiorum text. 390. initio morbi conspectum maxime damnum credidit. Nigrum omnium est perniciosissimum: cujus causam diximus esse ex Galen. 1. de Crisibus, aut vehementem perassationem, aut refrigerationem, quippe extincto calore nativo. Merito itaque dixit Galen. magnum morbum significare; & in 1. de Crisibus mortem significare; & Auctor Coacorum præfagiorum text. 390. initio & 407. dixit, eos, qui nigra rejiciunt, perniciosè se habere. Hippocr. in lib. de morbis, lib. 3. lin. 35. & seq. pag. 492. ait, eos, qui cum saliva grumos nigros sanguinis tussi rejiciunt, septimo die mori. Non minus mala esse videntur colore varia, quod multiplices affectus subesse denotent. Quare Hippocrat. hæc sputa simul cum dolore acuto exitialia esse voluit. Sincera vero perpetuo damnantur; nam bona, ait, sputa permixta esse; contra mala, omnium maxime meraca, quod fiant omni humido seroso a calore consumto: flava itaque, sincera, rufa, æruginosa, fulva, livida, atque omnium maxime nigra, meraca, prava existunt; ut Hippocrat. in 2. Prognostic. pag. 41. lin. 15. & seq. nobis tradidit. Hæc enim desperatæ salutis morbum præmonstrant. Fœtida etiam perpetuo in acutis morbis damnantur; quod præexcellens putredinis nobis sint argumentum. Graveolentiam in sputis distinctim tabidos a non tabidis notare, Hippocrat. in Aphorism. lib. 5. Aphorism. 11. meminit, atque in ipsis istud esse letale. Mala quoque diximus esse, quæ difficillime excreantur. Quod Hippocr. in 2. Epidem. sect. 1. pag. 940. sub lit. G. in multis vidit, de quibus dixit: Tussiebant, & pauca cocta paulatim vix excreabant. Quæ itidem fervent in gutture, cerchnonque & stertorem inducunt, non minus prava existunt. De his Hippocr. in 2. Prognostic. pag. 41. lin. 24. Mala etiam excretio, quæ non expurgatur, nec projicit ipsam pulmo, sed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture. Non minus mala sunt, quæ nedum tussim tollunt, sed quinimmo ipsam concitant, & augent, ut docet Hippocr. in 2. Progn. ibid. lin. 18. Qui non minus ibidem lin. 33. damnavit sputa, quæ dolorem non sedant. Non tamen hæc sufficient nobis ad prædictionem, nisi alia, ut docet Gal. accuratius spectemus. Eodem itidem modo mala sunt, quæ neque malam respirationem, neque tussim, neque febrem, etsi multa sint, tollunt; quæque vero in ali-*



in aliquo decreteriorum dierum erumpunt, ac ab ipsis ægroti in deterius abeunt, cum signo aliquo pravo, letalia profecto existunt. Atque hæc sputa in pleuriticis ac peripneumoniacis damnanda. Nunc eadem in suppuratis consideremus.

## C A P. XIX.

## De prædictione in suppuratis.

**Q**UICUMQUE pus obtinent, ait Gal. in 2. *Prognosticorum in text. 60.* intus in corpore universo, siue contentum habeant in parte inflammatione affecta, siue etiam post eruptionem; nominare tales *empyos*, idest, purulentos seu suppuratos, licebit. Sed Medici assolent potissimum illos, qui in thorace ac pulmone talem habent affectionem, *empyos*, idest, purulentos nominare. Id vero pus post eruptionem inter thoracem pulmonemque continetur, & nisi cito exscreetur, tabidi intereunt, febricitantes tenuiter quidem, at calore jugiter quodammodo in nocte crescente. Veteres in qualibet parte corporis puris collectionem *empyema* dicebant, suppurantiaque ob id medicamenta, alii *ampyemata*, alii *diapymata*: alii, quum in viscere pus collectum est: atque demum alii, ut dictum est, eos solos *empyos* esse volunt, quibus inter thoracem & pulmonem pus aggregatum est, nimirum in loco phlegmone obfesso, & ab eo pure intra thoracem effuso, huiusmodi affectus nascitur. Fit vero huiusmodi pus, ubi materia phlegmonis non repurgatur; intus enim contenta a calore in pus vertitur. Quod Hippocrat. in 7. lib. *Aphorism. 38.* ita expressit: *Destillationes in ventrem superiorem ad suppurationem veniunt intra dies 20. & clarius in lib. 5. Aphorism. 8. de pleuriticis: Quicumque morbo laterali laborantes in 14. dieb. non repurgantur, ii ad suppurationem vertuntur.* Ubi enim pleuriticorum dolores neque purgatione per supra, neque alvi defectione, neque sanguinis vacuatione, neque victus ratione, neque aliis medicamentis finiuntur, suppurationem excitant, aut mortem suffocatione. Quod probe Gal. in *Prognosticor.* ita expressit: *Quicumque dolores circa thoracis ad pulmonis sedes non desinunt, adhibitis subsidiis, idque malum tantummodo habent, nec ullum aliud exitiosum indicium adest, eos suppuratos expectabis.* Suppuratis itaque inflammationibus, ipsarumque humoribus in pus conversis, nisi per sputa repurgentur, rupta vomica pus in cavitatem thoracis & pulmonis effunditur, atque tunc vere ii *empyi* existunt. Quo pure aut suffocantur, aut liberantur, si probe spatio dierum quadraginta per tussim purgentur, quod hisce verbis Hippocr. in quinto *Aphorismor. 15.* docuit: *Quocumque ex morbo laterali fiunt empyi, idest, suppurati, si quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur: & Gal. in comment. ait: nisi iis diebus per sputa pus totam expurgetur, putrescit, pulmoneque putrefactum exedit, atque ad tabem conducit, quæ est totius corporis extenuatio propter insanabilia illa pulmonis ulcera, & macies cum debili febre conjuncta, quem affectum peculiariter Græci, maximeque Athenienses, ut Gal. meminit, *phthæn* appellabant, atque Hippocrat. *phthisin*. His ad extrema redactis & deploratis accidit capillorum defluvium propter siccitatem, & alvi profluvium propter virtutis imbecillitatem, teste Galeno, atque sputa retinentur. Tamdiu enim extenuati vivunt, quamdiu extussire & per sputa pulmonem expurgare possunt, ubi vero intus ipsa remanent, respirationis obstruuntur viæ, atque ægri suffocantur. Sed ad suppuratos seu *empyos* redeamus, quorum prognosis ut illustretur, primo an pleuritici, vel peripneumonici, vel anginosi ad suppurationem inclinent, videndum erit; & postea quibus signis nobis innotescant; tertio, quando ruptio fiat; atque demum de iis, qui servantur, & quibus signis nos id deprehendimus, atque de iis, qui moriuntur, agemus. Quibus vero futuros purulentos speramus, Hippocrat. in hunc modum docuit: *Prognosticorum pagin. 41. lin. 35. & seq. Quicumque dolor in his affligit sedibus,**

*Empyi  
quoniam  
vocantur.*

*Empyema  
quid.*

*Unde.*

*Empyco-  
rum pro-  
gnosis.*

*Purulentis  
unde fu-  
turi di-  
gnoscun-  
tur.*



Empye-  
matis in-  
dicia.

Empy  
quomodo  
tabidi fa-  
cti di-  
gnoscu-  
tur.

sedibus, non desinens neque screationis purgatione, neque ventris subductione, neque venae incisione ac medicamento, & victus ratione, in suppurationem verti, sciendum est. Sed quia circa puris generationem, ut Hippocrat. in secundo Aphorismorum 47. docuit, dolores ac febres contingunt magis, quam ubi jam est genitum, necesse est, in suppurandis dolores ac febres augeri. Proinde de his ita habet: ibidem pag. 42. lin. 12. & seq. Considerare autem oportet suppurationis initium fore, colligentes a die, quo primum homo febricitavit, aut quo rigor eumprehendit, & si dixerit pro dolore sibi inesse pondus in loco, quo dolore afficiebatur. Hæc enim fiunt inter initia suppurationum. Ex hoc igitur tempore suppurationum fore eruptionem ad prædicta tempora oportet. Galen. vero in commento dixit, indicia suppurationis esse pro dolore gravitatem seu pondus, rigorem seu horrorem, atque febrem, quæ multo quam ante vehementius affligat. Addit ultra gravitatis sensum, calorem in lateribus, aut in altero tantum, ubi suppurationis tantum in altero latere fuerit. Quod ita docet Hipp. ibid. lin. 19. & seq. Si vero suppuratio in altero latere tantummodo fuerit, advertere ac ediscere convenit in his, utrum in altero habeat latere dolorem, & utrum calidius, quam alterum sit, atque eo in incolume latus cubante inquirere oportet, num aliquod desuper onus illi pendere videatur, si enim id fuerit, suppuratio in altero latere est, utrovis onus existat. Quare his signis suppuratos deprehendemus, quippe rigore vel horrore, qui fit, teste Galeno, a puris acrimonia, partes inflammatione affectas infestante, febre, anteriori quæ vehementius affligat, atque pondere in lateribus, aut in altero tantum, ubi in uno tantum pus collectum est; addo calorem perceptum in utroque latere, aut in altero, ubi in uno tantum, ut dictum est, pus collectum est. Quod sane pus si auctum multitudine, atque a natura concoctum erumpens, per tussim purgetur, ita Empy, idest, suppurati servantur. Quod si nullo pacto rejiciatur, quod debilibus accidit, suffocati, aut tabidi moriuntur. Hinc Hippocr. in 2. Prognost. pag. 43. lin. 30. ait: Seniores potius interire quam juvenes: quoniam, ut ait Gal. imbecilles vires habent, & ut hi liberentur, magna vis requiritur, quæ per tussim ac sputa expurgat; quum hi, qui servari debent, plurimum puris tussi purgare debeant. Galen. in 5. lib. de loc. affect. cap. 3. quosdam empyos meminit sanatos, qui puris quantitatem quindecim usque heminarum exspuerunt. Quare, qui plurimum exspuunt, liberantur: & hoc est, quod ait Hippocr. in 5. lib. Aphorismor. 15. Quicumque ex morbo laterali fiunt empy, idest, suppurati, si quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur. Ubi vero non exspuunt, aut suffocantur, quod accidit propter puris lentorem, & crassitudinem, & membranæ pulmonem continentis densitatem, atque ob facultatis debilitatem, quæ dignoscuntur respiratione, in qua totus thorax attollitur, nullaque purgationi per sputa apparente. Gal. in lib. 4. de loc. affect. cap. 7. ait: Quibus ex suppuratis, ob puris copiam inter thoracem & pulmonem collectam, totus thorax in respiratione attollitur, fieri ob virium imbecillitatem, nequeuntibus suppuratis pus purgare. Ubi vero non suffocantur, tabidi intereunt, ut ait Gal. febricitantes tenuiter quidem, ac calore jugiter quodammodo in nocte crescente, quo non purgatum pus intus putrescat, pulmones exedat, & ulceret. Quæ ulcera sequi totius corporis extenuationem, & maciem, cum debili febre conjunctam, nuper ex Galen. ostendimus, quem affectum Hippocr. phthisin, & Græci olim Athenienses phthæn appellarunt. Quibus vero notis isti empy, tabidi facti, dignoscantur, Hippocr. Prognostic. pag. 42. lin. 25. & seq. hisce verbis expressit: Omnes autem parulentos agnosci his indiciis convenit: Principio si febris non dimittit, sed interdum tenuior, noctu vehementior est; Si sudores multi superveniunt, ac tussendi cupiditas est, nec quicquam tamen dignum commendatione exspuunt, si oculi cavi redduntur, maxillæ vero ruborem trahunt, & ungues manuum curvantur, digiti vero potissimum summi calefcunt, atque in pedibus tumores fiunt, neque cibum appetunt, ac pustula circa corpus erumpunt. Gal. in comment. ait, febres non



non dimittere, quod partes ipsæ corporis solidiores incalescunt: ex quo calor manet assidue febris subsimilis perinde ut calx, debilis contingentibus; qui calor, quod hæticorum signum proprium creditor, quoties ægri esistant ac bibunt, perinde ac in calce aqua perfusa fit, calidior evadit. Quo fit, ut tangentes exterius ægrum multo calidiorem persentiant. Sudores item continuo elici propter virium debilitatem, & quod diductum alimentum dejiciatur. Quin etiam tussendi cupiditas, idest, voluntasprehendit, nec quicquam dignum commendatione exspuunt, ob puris lentorem, & crassitudinem, & continentis pulmonem membranæ densitatem, tum etiam debilitatem in ægro facultatis. Oculi cavi propter exsiccationem redduntur, quod omnibus longis febribus est commune, rubent propter calorem in pulmone, & item tussedinem, quæ vultum calefaciunt. Ungues curvantur, quia caro eos firmans consumitur, & digitorum interiores summæ partes, quippe carnulentiores, calidiores apparent, quod calor hæticus solidiores occupet partes, & in iis plus apparet, ubi humor largior inest. Pedes intumescunt, inde caloris incipiente extinctione, quippe quod partes eæ ab origine longissime absunt. Cibum non appetunt, appetendi facultate extincta, pustulæque erumpunt in cute; derodente sanie ex intimis sedibus ad cutim effusa. Atque hisce signis *empy* tabidi dignoscuntur, quorum casus sunt exitiales, qui, quoad exspuere, pusque contentum excernere possunt, Hippocr. Auctore, lib. 7. *Aph.* 16. vivunt. Unum est, ad sputa ipsorum attinens, scitu dignum, quod in ipsis quippe tabidis desperatis, nihil concoctum observari, Gal. in 3. *Epid.* affirmavit; sputum cessat, ac supprimitur; alvus humida; pedes intumescunt, & reliqua fiunt, quæ desperatam ipsis salutem præmonstrant. Primo itaque humor, faciens pleuritim aut pulmoniam, non purgatus, putrescit, & in pus vertitur, mox erumpit, & tussi purgatur. Quod sane determinato temporis intervallo multum collectum, & inter thoracem & pulmonem effusum, foras erumpit, plerumque viginti diebus, & aliquando citius, & aliquando tardius. Quam rem & signa, quibus id agnoscimus, Hipp. in 2. *Prægn.* pag. 42. lin. 38. & seq. ita expressit: *Quæ vero citius ac tardius erumpunt, talibus cognoscantur signis oportet, si dolor inter initia extitit, & item difficultas spirandi, nec non tussis, atque etiam screatio perseveret, vigesimo die expectari, aut etiam ante, eruptionem oportet; si vero continentior fuerit dolor, & alia omnia in his fuerint ex ratione, postea expectari oportet eruptionem, sed præire necesse est & dolorem & spirandi difficultatem, & screationem, antequam pus excernatur.* Quibus Gal. colligit signa futuræ vomicæ eruptionis esse hæc; quippe dolorem, spirandi difficultatem, tussedinem, & screationem, quæ si continenter & vehementer affligant, celerem eruptionem expectari oportebit, & si nec continentes, nec vehementes infestent, tardiores. Ceterum necesse est, eroso obvolvante pus corpore, ab acrimonia ejus, dolorem fieri, tussedinem, & exscreationem, quia sanies quædam tenuior obductum penetrat corpus; spirent quoque difficulter necesse est, & propter universam corporis conditionem, sed præcipue ob accedentem dolorem. Ratio vero hujusce eruptionis in natura moventem, atque in multitudinem puris, vel ejus pravam qualitatem, expultricem ad exscreationem irritantem, refertur. Hæc eruptio fit ante tempus, quippe ante concoctionem puris, aut propter bilem sinceram, sputo non permistam, nec ad mediocritatem, naturæ convenientem deductam, tunicam, pus continentem, erodentem; unde dolor, tussis, respiratio difficilis & exscreatio eruptionem antecedunt: aut propter puris copiam, vel infestam putredinem, vel utrumque simul, expultricem movens. Quæ eruptio symptomatice est & non bona: & illa, quippe pure concocto, a natura fit critica, & bona, in qua pus album, purum, æquale & læve spectatur; in ea vero, quæ ante tempus fit, & symptomatice est, pus crudum, versicolor, foetidum, aut flavum, bile permistum, apparet. De hac eruptione auctor Coac. præf. in 5. Coac. præf. sag. text. 392. ita habet: *Quibus vero cum bilioso purulentum sputum expurgatur,*

Vomicæ  
ruptio  
intra  
quodnam  
temporis  
interval-  
lum fit.

Unde fit.

Quando  
ante rem-  
pus fit.

Vomicæ e-  
ruptionis  
sympto-  
maticæ  
signa.  
Critica



Empyri  
cuius  
servantur.

Quam  
pereunt.

tur, siue pus seorsum exeat, siue permixtum bilioso, ut plurimum mors accidit decimo quarto. Sed his præmissis occasio postulat, nos modo in suppuratis prædictionem aggredi: proinde in primo, de suppuratis, qui facta eruptione servantur, agimus. Hos hisce signis innotescere nobis, Hipp. Progn. p. 41. lin. 47. docuit, quæ ita expressit: Bona vero hæc sunt, facile morbum ferre, bene spirare, dolore vindicatum esse, sputum facile extussire, corpus aequaliter calidum videri, ac molle, siti non detineri, urinas, dejectiones, somnos, sudores, singula intelligere bona, uti præscriptum est, succedere. Ita enim omnibus his evenientibus, homo haud sane morietur: & paullo post, ibid. pag. 42. lin. 45. Hi vero potissimum supersunt, quos febris eodem die post eruptionem dimiserit, ac cibum citius appetunt, & siti liberati sunt, & venter exigua ac consistentia deficit, & pus album, læve, concolorque est, ac vacans pituita, & absque labore ac valida tussis expurgatur. Itaque optime quidem sic ac celerrime vindicantur; sin minus, qui ad hæc proxime accedunt. Quantum vero ad illos, qui suppurati intereunt, hæc potissimum signa, Hipp. in Progn. p. 41. lin. 53. exhibuit, dicens: Contra vero morbum agre ferre, spirationem magnam & densam esse, dolorem non sedari, sputum difficulter extussire, valde sitire, corpus a febre inaequaliter detineri, ventrem & latera vehementer calere, frontem vero, manus & pedes frigidos esse, urinas vero & dejectiones, & somnos, & sudores, singula, uti scriptum est, mala esse cognoscere. Si quid enim ex his sputo supervenerit, morietur ager, antequam ad 14. dies perveniat, aut 9. aut 11. die. Et paullo post p. 42. lin. 53. Moriuntur vero, scil. suppurati post ruptionem, quos febris non dimiserit, aut ipsos dimisisse visa, si statim iterum accenditur, & siti quidem vexantur, cibos vero non appetunt, & alvus humida est, & pus chlorum, siue ex viridi pallidum, & lividum, aut pituitosum, & spumosum exspuunt. Si hæc omnia contingerint, moriuntur, &c. Quod sputum auctorem quoque Coac. præf. tex. 390. maxime damnaße nuper meminimus. Uxor Meandri Cæci, ut scribit Hipp. in Epid. lib. 4. p. 1121. text. 4. statim chlorum & purulentum exspuit. Filius Amphiphradis lib. 7. Epid. p. 1225. text. 14. primo purulentum & pallidum, & mox viride. Ermoptolemusque ib. text. 17. pallidum: & Hippocrat. in Aphor. lib. 7. Aphor. 44. ait: Si empyis, quum uruntur aut secantur, purum & album pus effluat, evadunt: si vero subcruentum seculentumque & fætidum, pereunt: & hæc sufficient in prædictione purulentorum, de quibus præsentem tractationem non inutiliter Medicinæ studiosi legent.

## C A P. XX.

Quid in morbis acutis Cerebon, vulgo ranticum, significet.

Cerebon  
quid.

Gutturis  
fervor seu  
ebullitio.

Quid &  
unde.

SOLET sæpius in multis acutis morbis, & in omnibus quidem moribundis, quidam fervor, seu ebullitio in gutture observari, quod Græci κέρχων vel κέρχρον appellant, Latini fervorem seu ebullitionem in gutture, alii asperitatem rancidam circa asperam arteriam & fauces, vocant, & vulgus Medicorum ranticum, a rancido fortasse, nomine corrupto. Sed mea sententia hæc omnia non sunt synonyma, siquidem aliud est rancidum, seu asperitas rancida, a gutturis fervore seu ebullitione, quam ranticum dicunt. Hanc enim Gal. in lib. 3. com. de articulis vocat κέρχων, non κέρχων, a κέρχων verbo, quod sonum notat, qui vel angustia loci, quo spiritus redditur, vel humoris multitudinem accidit, & plerumque utroque concurrente, quem spiritum nonnulli δάσα, idest, asperum appellant: illud rancidum, seu asperitatem rancidam, κέρχων vocat, qui affectus, in 2. l. de caus. sympr. est exiguus ad tussendum impetus, quem tamen non perpetuo tussis sequitur. Nam ea, quæ fauces exasperando tussim movent, Gal. in 3. com. de articulis nuperissime citato κέρχων vocat. Ceterum utcumque sit, hi duo affectus maxime similes existunt, quippe κέρχων & κέρχρον, idest, gutturis fervor, seu ebullitio in gutture, a sono ebull-



no ebullientis ac ferventis aquæ dicta, & asperitas rancida: apparet vero inter ipsos differentia aliqua, quippe quod fervore, seu ebullitione, sonus & strepitus manifestius appareat; & in rancida asperitate, obscurius. His proximus *Stertor*, est stertor, qui itidem est sonus similis, sed ambobus major, & manifestior. Plures hos affectus confundunt, differreque tantum loci varietate atque magnitudine putant, *stertorem* strepitum ullum vocantes, qui in via subauditur & fit, quæ est inter palatum & nares, qualis est dormientium; in larynge, sive in capite, seu ostio asperæ arteriæ, gutture dicto, fervor & ebullitio *κέρχων* dicta; & in arteria ipsa *κέρχως*, idest, asperitas rancida secundum aliquos, & secundum alios, stridula ejusdem arteriæ asperitas. In moribundis hic affectus Græcis etiam *πέγχος* dicitur, & vulgo Medicorum *ranticum*, quasi rancidum spiritum sive sonum dixerint, qui affectus est veluti concertatio humoris & spiritus in asperis arteriis. Fiunt vero hi affectus, vel propter naturæ infirmitatem, utpote quum pulmo undique pure, vel humore plenus, quod Hippocr. in 2. *Prognostic. pag. 41. lin. 23.* expressit, dicens: *Mala etiam scretio, quæ non expurgatur, nec projicit ipsam pulmo, sed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture.* Non expurgatur, nec sputum projicit, aut ob humoris excernendi lentorem, quo asperæ arteriæ adhærescens a spiritu agitatus fervorem seu stertorem facit, vel branchiorum obstructionem, aut ob arteriæ & gutturis compressionem interceptione meatus, in quo refractus & agitatus humor aliquis in gutture fervet. Hinc pectore angustos *stertorosos*, in *lib. 3. de dissec. resp. Gal.* vocavit. Qui duas tantum causas huic affectui assignavit, quippe loci, quo spiritus redditur, angustiam, vel humoris multitudinem, vel utrumque simul: sed necesse est, ut virtutis impotentiam addamus, ob quam *πέγχος* fit in moribundis, quippe natura quicquam purgare non valente. Quibus colligamus non perpetuo hoc symptoma, quippe fervorem seu ebullitionem esse letalem, sed ubi, multitudine humoris natura oppressa, non possit pulmo excreare sputum, aut spiritus via, arteria scilicet, graviter oppressa, qua ratione hiantes moribundi multi stertunt. Cujusmodi fuit observatum in *Menone*, de quo ait Hippocr. in 7. *Epidem. pag. 1220. text. 47. Arteria subsibilabat, cum stertore*: & de uxore *Theodori*, *Ibid. pag. 1216. text. 27. Arteriæ & pectoris stridula quedam asperitas, strepitus & fluctuatio puris*: & *ibid. pag. 1211. text. 9. de uxore Polycratis*: *Intus circa arteriam & fauces sibilus erat & Cerchnon*, idest, asperitas, ut *Valesius* vertit, rancida. *Ermoptolemus ibid. pag. 1215. text. 16. peripneumonicus decimo quarto pallidum exscreabat & stertebat*: & *Anginosa ibid. text. 20. itidem cum stertore, convulsa obiit*: & in *filio Amphiphradis ib. text. 14. pleuritico*, in faucibus plerumque rancida asperitas subsibilabat. In quibus omnibus illud symptoma partim ad naturæ impotentiam, partim ad multitudinem & lentorem puris seu humoris, fuerat referendum: est vero perpetuo malum, & non parum rimendum, summe vero perniciosum post morbi principium, præ languidis viribus redditis; quod id præmonstret, præ imbecillitate naturam quicquam non posse excernere & suffocari: cumque hoc symptomate aliquod aliud necessario una aderit exitiale signum. In principio vero sæpius fit, ut præ copia nimia in gutture serveat humor vel præ lentore nimio materia arteriæ adhærescat, quo humore postea concocto, & per sputum purgato, cessat *Cerchos* seu ebullitio. Cognoscitur vero, quo una adsint alia signa bona, & nullum perniciosum illuxerit, cuiusmodi fuit in *Pisistrato* visum. De quo Hippocr. *lib. 7. Epidem. pag. 1223. text. 56. ait: Stertorosum in faucibus, bene autem ferebat morbum, mente constabat, calor remisit, simulque excretio, & stertor; evasit.* Atque hæc de prædictione ex sputis.

*Stertor.**Unde.**Quando gutturis fervor seu ebullitio letalis.**Quando non exitialis.*



## De prædictione ab abscessibus.

*Abscessus  
unde fu-  
turi di-  
gnascun-  
tur.*

*Abscessus  
boni.*

**D**IXIMUS in sexto libro, quid sit abscessus, differentiasque ac signa, quibus Medici futuros abscessus in morbis prænoscent. Nunc ab ipsis abscessibus, quomodo in acutis morbis quum salus tum exitium prænoscat, perscrutemur, supposito illos nobis affuturos: quam rem prænosci a morbo, qui non solvatur, & ab urina tenui & cruda, quam ægroti, ut docet Hippocr. in 2. Prognostic. pag. 40. lin. 49. longo tempore mingunt, atque a signis salutaribus, Gal. in lib. 2. de Crisib. statuit. At a quibus sane abscessibus nostrum prædicendi institutum prosequemur? Siquidem ibidem dixerimus, nomine abscessus, multos affectus ex Hippocr. doctrina intelligi. Primo per abscessum intelligimus omnem humorum translationem ab una parte corporis in aliam, in qua translatione humores aut effluunt, aut decumbunt. Unde excretio & humoris decubitus dicitur abscessus. Hoc ipso etiam nomine *abscessus* mutationem morbi accepimus, ut quando angina in peripneumoniam mutatur, suppurationem, & quicquid in cutem erumpit a causa interna. Aut quod magis proprie dicitur, per abscessum intelligimus humoris decubitum, qui tumorem facit. Nos vero hic per abscessus omnia intelligemus, quæ in cutem erumpunt, atque humoris decubitum cum tumore aut inflammatione. Sed age de bonis abscessibus, salutem denotantibus, agamus. Boni itaque dicuntur, qui erumpunt cum signis coctionis, in die decretorio, in partibus a visceribus, & a morbo longinquis, quique suapte natura boni sint, & qui perseverant, non diminuuntur, ac augentur; & demum qui suppurantur, & qui una cum bonis signis apparent, atque ægrotos juvant. Dictum est a nobis superioribus libris, atque demonstratum ex Hippocr. in Epidem. lib. 1. sect. 2. pag. 948. lit. F. concoctiones celeritatem portendere judicii, securitatemque salubrem, ac proinde coctionis signa numquam male apparere: quo fit, ut nedum abscessus omnes, sed omnes vel etiam excretiones, concocto morbo apparentes, sint laudandæ. Eo efficacius abscessus judicium præfagii confirmabunt, si in aliquo dierum decretoriorum eruperint. Quod eo certius præmonstrabunt suapte natura boni, quippe qui laudabili substantia, figura, loco, colore, magnitudine atque copia erumpunt. Molles bonitate duris ab Hippocr. præferuntur. De iis, qui suapte natura commendantur, Hippocr. in lib. 6. Epidem. sect. 1. text. 12. pag. 1165. ita habet: *Tabercula foras extumescencia, & acuminata, in turbinemque gracilescencia, æquabiliter maturescencia, non circum dura, declivia, & non bifida, meliora. Contraria vero, mala, & si quam plurimum contraria, pessima*: & in Prognosticis, pag. 39. lin. 6. & seq. *Quæcumque exterius vergent, optima sunt, parva, quam maxime extrorsum spectantia, & in aciem turbinata: pessima sunt, quæ magna, lata, & minime in aciem turbinata: at quæ intorsum rumpuntur, optima quæ externas partes minime attingunt. Acuta itidem latis bonitate prætulit. Ex loco itidem, qui ad exteriora feruntur, ab Hippocrat. laudantur; de his in 6. Aphorism. 25. ait: *Erysipelas ab interioribus ad exteriora verti, bonum*. Qua ratione in angina tumorem in collo optimum esse statuit, Prognost. pag. 45. lin. 20. Optimi itidem sunt, qui in partibus remotis & ignobilibus concitantur. Qua ratione Hippocr. ibidem pag. 43. lin. 18. 37. dixit, omnes abscessus, qui ad crura fiunt, in pulmonis vehementibus esse utiles; & Gal. ait: *Si quidem vera sit sententia Hippocr. 2. lib. Epid. sect. 1. pag. 1002. lit. B. præscripta de bonis abscessibus, ut optimi sint, si maxime deorsum, & quam longissime ab ægritudine, absistant, magis vero si concoctione pariter fiant*. Colore etiam boni aut rubro, aut flavo, aut albo spectantur: magnitudine quidem etiam mediocri, ita ut neque pauciores, quam corpora purgare valeant, neque grandiores, quam sustineri possint. Copia etiam copiam humoris, morbum facientis, respondere debent; nam immoderatus.*



deratius apparentes non sunt securi, quod & aliquam internam partem vel principem, vel vitæ necessariam, obsideant. Quicito maturescunt, ac suppurantur, laudantur. De his forte Hippocrat. in 2. prognost. pag. 43. lin. 4. *Quibuscumque abscessus fiunt ex pulmonis morbis circa aures & suppurantur ad inferiora loca, & ad fistulam perveniunt, isti evadunt.* Boni etiam sunt, qui perseverant, quod a facultate robusta fit, atque augentur, atque, ut diximus suppurantur, & qui una cum bonis signis apparent, atque ægrotos morbo vel liberant, vel allevant, qui merito ita apparentes sunt ex judicatoriis judicantibus, quique, natura morbo prævalente, fiunt. Atque isti sunt abscessus salutare. Malos vero esse omnes abscessus, cum cruditis signis apparentes, in diebus non decretoriis, sua-  
Abscessus  
mali.
pte natura malos, in partibus proximis morbo, membrisque principibus, perseverantes, non suppurantes, pauciores, copiosiores, praviores, majores, qui statim exorti recurrunt, seu retrahuntur intus, atque evanescent, cum malis signis nihil juvantes, atque lædentes. De iis, qui morbo crudo existente apparent, Gal. in 1. Epidemior. ita habet: *Omnium, quæ tunc inciderent, incommodorum erat caput, cruditas humorum, quod si quando natura per vim ad aliquos eorum excernendos aggressa esset, nihil proficiebat, immo vero ab iis superata, aut in profundum recurrere permisit, aut propter paucitatem excretionum abscessum moliebatur.* Alias a nobis demonstratum est, nullam excretionem, vel abscessum fidelem esse, quæ cum signis cruditis apparet, etiamsi ad probam maturationem perveniat. Concoctiones celere iudicium & securitatem promittunt. Sed ne nunc quidem causæ febrium, quæ intra venas continentur, erant concoctæ. At parotides erant tamen maturæ, quod infrequens esse, & debere memoria teneri dicebam. Nam posse fieri quapiam in parte privatim concoctionem, toto morbo non concocto. Mali itidem sunt, qui decumbunt, in diebus non decretoriis; hi nobis quidem indicio sunt, illum decubitum, sive excretionem humoris non fieri a natura salubriter agente, sed morbo acta, quippe aut humoris multitudine, aut prava qualitate, ante tempus irritata ad pugnam: quare mirum non est, si perturbato ipsius naturali ordine, in diebus non decretoriis expellat. Eoque apertius mali abscessus dignoscuntur, si suapte quoque natura mali existant, cujusmodi sunt, ex Hippocrat. in 1. Prognostic. pag. 38. *sub finem Tubercula circum dura, bifida, inæqualia: & in libr. 6. Epidemiorum sect. 1. text. 12. pag. 1165. foras non extamescentia, non acuminata, neque in turbinem gracilescentia, non æqualiter maturescentia, circumdura, non declivia, atque bifida.* Qui vero ex abscessibus malignitatem habent, cum febre continua omnes exitiales sunt. Cujusmodi fuerunt in ea pestilentia, quam Hippocrat. in libro tertio Epidemiorum pag. 1083. Commentar. 1. text. 13. recensuit; scripsit enim ignes malignos multos interemisse, tubercula, carbunculos, fluxiones ad pudenda, Herpetes multos malignos in ea pestilenti constitutione grassatos fuisse, pluresque iis fuisse interemtis. Pauciores etiam abscessus, & majores damnantur, de quibus Hippocrates in primo Epidemiorum sect. secunda pagin. 946. littera G. Commentario tertio ait: *His succedebant abscessus, aut majores, quam ut ferri possent, aut minores, quam ut prodesse quicquam: & paullo post ibidem litt. H. Papulæ parvæ, non essent excernendis morbis: & postea de Sileno lib. 1. Epidem. Ægr. 2. pag. 969. Papulæ cum sudore rubentes, rotundæ parvæ, varis similes permanebant, nec abscessum efficiebant.* Copiosiores etiam tutæ non sunt, nisi ad purulentos abscessus deveniant; nam nimis copiosum humorem denotant, ex quo timor est, ut ne tantum curis, sed quin etiam pars aliqua interna, aut ex principibus, aut ex necessariis obsideatur. Qua ratione Auctor Coac. præsigiorum text. 114. merito dixit: *Quibus in febre continua pustule toto corpore excitantur, letale, nisi superveniat purulentus abscessus.* In his enim, quorum corpora acuta febre vexata, undequaque abscessibus, aut pravis aut magnis sca-  
tent, periculum est, ne retrocedant, principemque vel vitæ necessariam aliquam partem, ut diximus, occupent, quod est exitiosum. Hujusmodi casum Hippocr. in Tymonactis puero vidit, de quo in 7. Epidem. pagin. 1238. text. 114. ita



Tumores  
periculosi.

114. ita habet: Tymonactis puero, quasi duorum mensium, exanthemata in cruribus, & in coxis, & lumbis, Hypogastrio, & tumores valde rubicundi. Sedatis autem his convulsiones & epileptica fiebant sine febre multis diebus, & mortuus est. Non minoris periculi sunt, tumores admodum rubentes, ac omnium maxime liventes, & nigricantes, quem pravam colorem in exanthematibus nec vel etiam mulierculæ ignorant; iis etenim valde rubentibus, viventibus, ac maxime nigris, merito de ægrotorum salute plurimum dubitandum putant, Hipp. in 1. Epidem. sect. 2. pag. 946. sub finem: (confer. autem notas Fæsi, qui non legit Μελαινόμενα, nigricantia, sed μὴ λευόμενα, autem μολυνόμενα.) in ea pestilenti constitutione ait grassatos fuisse tumores secundum aures nigricantes, qui nihil denuntiarent: & in Critone lib. 1. Epid. Ægr. 9. pag. 969. ante mortem apparuerunt, fuere rotundæ, parvæ, varis similes, valde rubentes. Abscessibus vero sine ratione sublati nedum fidere non debemus, sed quinimmo ab ipsis plurimum timere. Sine ratione dico, qui nulla prægressa aut vacuatione, aut purgatione, vel a natura, vel ab arte, intus retrahuntur, atque evanescent. Huiusmodi abscessus periculum delirii & mortis inferre, Hipp. in 2. Prognost. pag. 43. lin. 27. notavit. De his in 6. Epidem. sect. 4. text. pag. 1179. Quum in morbo aliquo iudicationis tempore tumores secundum aurem exorti, prius quam suppurentur, inaniuntur, idest, retrahuntur, & evanescent, expectare oportet ita affectis recidivam. Gal. vero in 1. Proorrh. com. 1. ait: Talium autem signorum genus deterrimum esse constat, nempe, quæ vel tubercula, vel pustulæ ex imo ad cutem enata, recurrerunt, gravissima omnium existunt, omniumque maxime, ubi abscessus neque ob humoris fluxi tenuitatem, aut partis laxitatem, aut aeris caliditatem, aut adhibiti medicamenti discutiendi potestatem habentis, sed ob virium lapsum intus recurrerunt. De his Hipp. in 1. Epid. sect. 2. p. 946. sub finem: Quibusdam in articulos, præsertim in coxendicem decumbebant, paucis decretorie cessabant, statimque superati ad priorem statum redierunt; quod in Anaxenore splenitico, & mali coloris Hippocr. lib. 7. Epid. pag. 1239. text. 124. animadvertit, qui tumorem habuit in coxendice, quo evanescente, ipse mortuus est. Ceterum utile erit, distinguere abscessus longo tempore perseverantes, & postea intus recurrentes, ab his, qui statim aborti recurrunt; hi enim longe majus periculum quam ii minantur, quod Gal. in 1. Proorrh. com. 1. confirmavit, quum dixerit, tales abscessus esse deterrimos, atque etiam ait, sudores quoque, qui cæperunt quidem, sed protinus cessaverunt, pravi sunt, quod naturam maxime prælanguidam, excretionem quidem aggredientem, sed præ imbecillitate non absolventem, præmonstrent, Hippoc. in 1. Epid. sect. 2. pag. 946. sub finem, papulas parvas, quod statim evanescerent, pessimas observavit; & paullo ante de malis abscessibus dixit, *ibid. lit. G. Sed statim redierunt & deterius evaserunt.* In Euphranonis filio, lib. 5. Epid. pag. 1161. text. 92. qui mortuus est, exanthemata aborta parum durarunt, & absque ratione evanuerunt. Et hæc de abscessibus intro recurrentibus. Ex loco itidem mali abscessus Medicis innotescunt: pessimi enim sunt, qui prope viscera in cute erumpunt. Quo fit, ut abscessus post aures, perpetuo sint suspecti; nam forte superveniunt fractis inde viribus, & videntur novas causas morbi attexere. Fessus æger magnos abscessus, qui tempore ac virium rubore opus habent, ad concoctionem & suppurationem faciendam, ferre nequit: parvi vero non solvunt. Sunt vero magis, ut dictum est, suspecti loci ratione, quippe quod cerebro sint proximi: non secus & tumores sub alis loci ratione damnantur, & bubones ipsi in inguinibus, qui tumores solent grassari tempore pestilenti, quo tempore interna viscera maxime patiuntur. Cum malis signis nulli abscessus boni esse possunt: sunt enim ex iudicatoriis non iudicantibus. Non minus etiam ii, qui nedum febrem non tollunt, ægrotosque quicquam allevant, sed quinimmo ipsos non parum lædunt. Atque hæc in universum dicta sint de malis abscessibus, mortem prædicantibus. Nunc pauca, ut rem hanc exemplis quibusdam illustremus, de his



his abscessibus, qui secundum aures fiunt, quos parotidas Medici appellant, subjungamus. Hos abscessus hisce signis prænosceñdos Hippocr. in Prognost. pagin. 43. lin. 7. docet: *In hunc modum ista considerata sunt. Si febris detinet, neque dolor conquiescit, neque sputum ex ratione procedit, neque biliosæ sunt alvi dejectiones, nec bene solutæ ac sinceræ, nec urina admodum multa, multum habens sedimentum, suffragantur vero ad salutem reliqua omnia salutaria signa, in his ejusmodi abscessus orituros sperare convenit. At hi oriuntur quidem in locis infernis, quibus circa hypochondria inflammationis quid subest: illis autem in supernis, quibus hypochondrium molle & doloris expers permanet, & cum spirandi difficultate aliquandiu laboraverint, quæ citra aliam evidentem occasionem conquiescat. Propria ergo Parotidum futurarum signa sunt, ubi morbus non fuerit valde diuturnus, si subita difficultas anhelitus laboranti superveniens, mox quiescat, quumque gravitas capitis & dolor subsequatur, & gravis somnus aut surditas, huic in glandibus post aures necesse est abscessus fieri. Galen. in 1. Proorrh. comm. 75. text. 76. & 77. summum gravem, cum dolore capitis & surditatem statim advenientem signa esse parotidum statuit: & Auctor Proorrh. lib. 1. text. 168. dixit, ex capitis dolore, comate, surditateque prænosci parotidas. Ex iis abscessibus boni sunt, qui magnitudine moderati, sine dolore, integris viribus, in aliquo die critico, & antegressis coctionis signis erumpunt. Cujusmodi fuerunt, quos Hipp. in Epidemiis meminit, de quibus in lib. 1. sect. 1. pag. 928. lit. E. & 929. lit. D. dixit: Tubercula vero multis secundum alterutram aurem, plurimis secundum utramque exstiterunt, febre carebant, erant recti: nonnullis parum accendebantur, sed extincta omnibus sunt citra incommodum. Erant eorum hæc natura, laxa erant, magna, diffusa citra phlegmonem atque citra dolorem, obscure omnibus evanescebant. Hæc fiunt a caliginosa materia, quæ facile citra incommodum tolluntur, aut a pituita, quæ œdematosa, aut a sanguine phlegmonosa, aut a flava bile erysipelatoza vocata, aut a materia crassa, & viscida: illa facillime discutiuntur, atque hæc ægerrime; quo fit, ut in multis sub lata febre etiam perseverent, neque, residentia, neque suppurantia appareant: de his Hipp. in 1. Epidem. sect. 2. pag. 956. sub lit. F. Tubercula secundum aures, quæ in febribus cum dolore extuberant, nonnullis, quum febris decretorie sedatur, non resident, neque suppurant, his biliosum alvi profluvium, aut dysenteria, aut sedimentum urinarum crassarum, ea solvit, uti evenit Hermippo Clazomenio. Optimæ sunt, vel saltem non pravæ parotides, quæ prægressis vacationibus, vel purgationibus, resolvuntur, & præsertim cum bonis urinis, cujusmodi forte fuerunt, quæ in Clazomenio (Vide ejus historiam lib. 1. Epidem. Ægr. 10. pag. 985.) exuberarunt. De his forte meminit auctor Coac. præsagiorum, ita dicens: Tussiculæ, quæ cum sputationibus procedunt, emolliunt parotides. Quæ suppurantur itidem cum signis coctionis, & pus est album, purum, salutare exiunt. Contra malæ dicuntur, quæ aut majores quam ferri possint, aut parviores quam purgare valeant, observantur, cum dolore, & fractis viribus erumpentes, nullis coctionis signis antegressis, in die non critico cum malis signis apparentes, atque febrem non allevantes, sed quinimmo ægris ab ipsis in deterius mutatis. Præterea quæ intus recurrunt absque causa. Has recidivam præmonstrare Hipp. in 6. Epidem. sect. 4. text. 1. pag. 1179. tradidit, & Gal. deterrimum esse signum in primo Proorrh. statuit; quales Nicolai Concubina Epidem. lib. 7. text. 50. pag. 1221. habuit, quibus abscessibus, magnis, sine signo sublatis, mors eam est subsequuta. Auctor Coac. Præsag. text. 138. ait: Si ardenti febre abscessus, ad aures facti, non suppuraverint, non valde servantur: & ibidem text. 207. Tumores circa aures maxime ex acutis in febribus ardentibus fiunt, si morbum non solvant, neque maturent, aut ex naribus sanguis fluat, vel urinae deponant sedimentum crassum, moriuntur. Et itidem Auctor Coac. Præsagiorum text. 201. Tumores circa aures post expurgata plurima graviter olentia, acuta febre, hypochondrio intento, tardius excitati, interficiunt: & ibidem*

Parotides  
unde fu-  
ture præ-  
videntur.

Quenam  
bonæ.

Quenam  
malæ.



dem *text.* 206. scriptum est, in suppuratis parotidibus pure non albo effluente, letale esse; *ibid. text.* 205. pravaeque dici parotidas, quæ cum urinis parum coctis apparent. Quod Galen. vel etiam de iis, quæ probe suppurarunt, intelligi debere, nobis præmonstrasse, nuperrime meminimus. Unde vel etiam parotides suspectæ erunt, absque signis concoctionis, probe suppuratæ. Quales in *Cratistona*, & *ancilla pictoris* ab Hipp. *lib.* 1. *Epid. sect.* 2. *pag.* 958. *sub lit. B.* ( *Foesius tamen loco pictoris legit fullonis.* ) fuere observatæ, quibus, uti dictum est, probe suppuratis, ambo tamen interierunt. De exanthematibus, quo nomine papulæ omnes latinis, barbaris variolæ, morbilli, puncticulæ seu maculæ nuncupatæ, comprehenduntur; deque pustulis, carbunculis, bubonibus, tumoribus hypocondriorum, nihil superest ad ipsorum prognosin illustrandam dicendum, quum omnia ad prædicendi rationem pertinentia, quum in hoc ipso capite, quod absolvimus, tum in aliis libris satis accuratè expenderimus.

F I N I S.



HIERONYMI  
FRACASTORII

VERONENSIS M. D. V. CL.

DE DIEBUS CRITICIS

LIBELLUS ADDITUS

PROSPERO ALPINO

DE PRÆSAGIENDA VITA  
ET MORTE ÆGROTANTIUM.

*Porro judicari in Morbis est, quum morbi augeſcunt, aut  
marceſcunt, aut in alium morbum tranſeunt, aut  
deſinunt. Hippocr. de Affectionibus.*

*A Generatione ἀπὸ γενέσεως exordiri oportet. Erotianus ex Hippocr.*



BASSANI, MDCCLXXIV.

---

SED PROSTANT  
VENETIIS APUD REMONDINI.  
SUPERIORUM PERMISSU.



И М У И О Я Э И Н

ERLACASTORI

V. E. R. O. N. E. M. S. I. S. M. D. V. C. L.

DE-DELFBUS CHITICIS

2081096. 7. 11. 11. 11. 11.

PROSPERO ALFARO

DE L'ESPECE ADULTA

МУИТАТОРЪА ЯТНОМЪИ

There is a great deal of interest in the subject of the

and, in fact, the only one of its kind in the world.

... ..

A General List of the Works of the Author.

W. A. S. A. B. 1 M. A. S. A. B.

2-11-1947

V. E. H. E. T. I. S. A. N. D. R. E. C. O. M. M. E. N. D. A. T. I. O. N. S.

2 U 7 2 R 1 0 4 U M 1 1 4 1 2 2 2 2





# HIERONYMI FRACASTORII DE CAUSIS CRITICORUM

D I E R U M

L I B E L L U S :

**N**ATURA Dei optimi munusculum tota, qua aut oculis cernitur, aut concipitur animo, admirationis multæ plena est, tum maxime, qua in animalibus viget; nam & animalia ipsa, & quæ ab iis fiunt sensus, cognitiones, appetitiones, generationes, & motus reliqui admiranda omnia sunt; nec verò, & quæ iis accidunt, non multa sunt, quæ non parvam sui admirationem præbent: inter quæ illæ in primis sunt, quæ Crises appellari consuevere, quarum vel adeo mira natura est, ut neque adhuc satis perspectum sit, quam omnino causam habeant; nam quosdam esse dies constat, quos perinde ac fatales natura ante omnes deligit, in quibus de morbis decernat, quosdam vero ita neglectos esse, ut nullas umquam Crises videant, nullo naturæ munere habeantur digni; quæ admiratio sapientes & naturæ interpretes virus in diversas opiniones perduxit; quippe Pythagoræis visum est certis numeris Deos & naturam gaudere; ante omnes septenario, quem ad rationem Crisium nonnihil conferre arbitrati sunt. Philosophorum vero nonnulli causam omnem dierum in Crisibus casui adscribunt. Astronomi autem cælo & sideribus, Lunæ præsertim, quam per septenarios suæ conversionis dies rebus, quæ hic sunt, impetum quemdam ac vim immittere affirmant. Soli medici videntur mihi rerum suarum sui que muneris obliti: soli enim ipsi quum viam facultatemque habere possent inquirendi inveniendique rationem Crisium, tum fortuna, nescio qua, ab Astrologis seducti persuasique illorum opinionem secuti sunt: quos quum omnes, tum præcipue Gal. mirari licet, qui alioqui tantus philosophus, tam accuratus, & medicinæ parens, ac veluti Deus tam facile persuaderi potuerit, ut facultate propriæ artis neglecta, præstigiis alienæ involvi passus sit; sed certe de magnis ingeniis illud dici par est, quod & de magnis venatoribus, qui sæpe, quod multa sectentur, quædam negligentius insequitur: unde nihil mirum videri debet, si & Gal. qui tot invenit, qui tanta scripsit, qui ingentem illam medicinæ molem digessit, formavit, condidit, quædam tandem effugerint. Posteriorum vero uti nulli ab eo recedere ausi sunt, ita qui hac de re scripsere, omnes id solum curasse videntur, ut aut Galeni scripta, aut Astrologorum placita declararent; operæ pretium igitur existimamus, si rursus hoc



sus hoc saxum vertatur, atque inquisitio tam dignæ, tam necessariæ rei habeatur: si enim per ea, quæ in nobis sunt, ratio omnis & causa Criticorum dierum ostendi possit, bene erit ab eo labore Lunam, & beata illa corpora liberare, quæ quum alioqui multa penes nos faciant, tum & multa a nobis & a natura fieri sinunt. Equidem scio Galenum sophistas vocare, conviciis maledictisque prosequi, si qui ratione nulla malint hanc rem inquirere, quam minime Astrologis credere, præcipue Ægyptiis, qui asseveranter hæc a Luna fieri affirmant: sed certe, nedum si Ægyptius aliquis Astrologus, sed si Ægyptius aliquis Deus, aut Anubis, aut Osiris hæc mihi dixerit; non facile credam. Sophistam autem obsecro, ne quis me prius vocet, quam hæc amice atque æquo animo cuncta perlegerit. Referemus igitur, quæ in hujus rei pervestigatione, quam diligentissime habuimus, nobis tandem comperta sunt, quæ neque prius credi audiriue volumus, quam & re ipsa, ac rerum (ut ajunt) magistra experientia fuerint comprobata: ejusmodi enim sunt, ut & rationibus credi, & observationibus plane sperari possint.

## C A P. I.

**D**E causis igitur Criticorum dierum acturi, ea præmittemus in primis, quæ circa morborum dies sunt observata: deinde referemus, quo pacto alii eorum causas reddere tentavere, tum demum, quomodo & nos per magis rationabilia, & consentanea magis naturæ reddendas existimemus. In primis igitur recipiendum est nobis dierum, per quos ægritudines pergunt, alios Criticos dici, in quibus, quæ fiunt Crises, majori ex parte fiunt, alios vero non Criticos vocari, in quibus perraro visuntur Crises: quosdam vero medios esse, observatum enim esse constat & majorum nostrorum experientia, & ea, quæ in dies fit, certis diebus innumeras Crises videri, certis rarissimas, aliquibus medio modo se habere: item & inter Criticos vocatos, quosdam esse præcipuos, & quasi principes, quosdam principatu minores, porro & alios esse indicativos & quasi nuncios ejus Crises, quæ in die principe futura est. Critici ergo sunt 4. 7. 11. 14. 20. 21. 27. & secundum alios 28. & alii, quos recensere necessarium non est. Præcipuos autem omnium esse constat 7. 14. 20. & 21. quamquam de 20. & 21. non plane inter antiquos convenit, uter magis Criticus sit. Archigenes enim magis amare 21. visus est; Hipp. vero & ejus sectator Galenus 20. magis: sequuntur deinde principatu minores 11. & 4. Non Critici vero sunt 6. 8. 10. 12. 16. 19. 22. & 25. quamquam 6. quandoque Crises nonnullas videat, verum ille non proprie Crises sunt, quare & ipse inter Criticos recensetur: medio vero modo se habent 5. 9. 13. 17. 8. & 24. sed horum 17. 13. ad Criticos appropinquant magis, 9. vero ad non Criticos. Indicativi vero sunt 4. quidem septimi, 11. decimi quarti, decimusseptimus vigesimi, 24. vigesimi septimi, omnes quidem quarti a die, in qua perfecta futura est Crisis; hæc igitur quod ita sint, recipiendum est: cur autem ita se habeant, & unde tanta dierum diversitas enascatur in morbis, nunc inquirendum.

## C A P. II.

**P**ythagoricorum autem dogmata aut referre, aut refellere supervacaneum quidem videtur, quando jam satis manifestum est neque numeros, neque in universum quantitatem ullam principium actionum esse posse, nisi forte per accidens.

Philosophorum vero quicumque rationem dierum in Crisibus casui donant, rationabilius quidem magna ex parte loquuntur: dicunt enim quæcumque agunt & patiuntur, omnia certa inter se ratione proportionemque consistere, & certo tempore agere, hæc quidem majori, illa minori, ut accidit: quare & circa Crises, quod die septima aut quartadecima humores moveantur in nobis, nulla certa alia causa est, nisi quod talem accidit esse proportionem naturæ ad humorem,



rem, quem tanto tempore concoquit, concoctum expellit, hunc quidem in septima, illum in quartadecima: quemadmodum & ignis hoc quidem robur una die, illud duabus absumit: & bilis quæ flava est, per tertias, quæ atra, per quartas movetur: sicut igitur in his non quærimus rationem dierum, ita nec circa Crises debemus quærere, sed solum cur hoc humoris genus citius, illud tardius moveatur.

Verum enim vero, tametsi verum hi in universum dicunt, certam esse inter agentia proportionem, & certam mensuram temporis, tam simplicem tamen causam habere Criticos dies existimandum non est, sed magis credendum quædam etiam ad Crises concurrere, propter quæ certis diebus multæ, certis paucæ spectentur Crises: si enim sola illa proportio accederet, profecto non magis septimam, quam octavam & nonam diem Criticam videremus, siquidem paululum immutata materia, & in octava & nona spectarentur Crises.

## C A P. III.

**C**UM Astrologis vero, & Medicis, qui eos sequuntur, majus mihi negotium parari video, quorum alios Astrologiæ, alios Galeni amor permoveat: sed hi certe si non ob aliud nobis infensi sunt, injuste quidem nobiscum agant, quando & nos alioqui Astrologiam veneramus, & Galeni nomen ac memoriam uti sacram sanctamque colimus: quicquid vero molimur, id omne veritatis & philosophiæ amore facimus, quæ in nullius verba jurare addicta est. Referemus igitur, quæ medici ex Astrologorum decretis scribunt; certum esse inquiunt per septenarios dies Crises incidere, circaque illas potissimum fieri: quum vero & Lunam quoque certum sit per septenarios dies & cæli quartas rebus, quæ hic sunt, impetum quemdam & vim ingerere, quidnam aliud censendum sit, quam Lunam, quod septenarias illas commotiones immittat Crisibus? Efficax quidem atque evidentissimum signum est hoc rationem dierum in Lunam referendam esse, quum præsertim nihil aliud sese offerat, quod in medium afferri possit. Dupliciter autem quum Lunæ conversionem dimetiamur: & per reditum ad Solem, quem mensem civilem vocant, & per reditum ad certum punctum in zodiaco, quem lunarem appellant mensem: in utroque quidem mense manifestum esse dicunt Lunam per cæli quartas & septenarios dies commotionem impetumque rebus hic inferre. Civilis enim mensis ex diebus 29. horis circiter 13. constat, quod tempus si per quartas suas partiatur, erit quarta qualibet dies 7. horæ ferme 9. circa cujus temporis extremas 24. horas res maxime a Luna moveri testimonium dicunt & illos facere, qui circa maritima versantur, & illos, qui circa rustica. Similiter autem se habere ajunt & in Lunari mense, qui ex diebus 27. horis 8. conficitur, quod Astrologi præsertim Ægyptii affirmant, quibus credendum esse Galenus præcipit, ac pœne minatur: cujus rei & gravissimum testimonium afferunt, dicunt enim ægrotante aliquo, si Luna forte fortuna in eo puncto fuerit, quo ille exortus fuit, tum ei bonam vel malam conditionem allaturam, quum in quarta cæli ad eum punctum extiterit: si enim oriens ille in eo puncto salubres felices stellas habuit, tum Lunam ab ea quarta salutem elargituram, si vero infelices in ortu stellas sortitus est, periturum quidem ab ea cæli quarta. Ex quo existimari debet septenarios Lunæ dies hic magnam quamdam facultatem & vim habere. Hæc igitur sunt, quæ medici partim naturarum, rusticorumque testimonio, partim Ægyptiorum Astrologorum de Criticorum dierum causis referre solent. Nos autem Astrologorum ac Galeni amicos rogamus, ut contenti sint placide & sine stomacho nobiscum hanc rem inquirere: primum enim examinabimus, quæ experientia observationibusque consistere medici dicunt: mox aperte (ut arbitror) ostendemus; quomodo quasi fascinationibus Astrologorum lustrati, & vomere & sudare in septima & quartadecima sine Luna possimus.



**I**N civili, inquiunt, mense tum nautæ, tum agricolæ affirmant per cæli quartas commotionem majorem rebus Lunam dare; at certe decebat eos ab iis accipere, quænam ea essent in quibus major illa commotio videatur, si enim in universum ita esse circa maria affirmant, falsum nimirum asserunt: primum enim circa maris crementa & decrementa (quos æstus vocant) constat non majorem commotionem per quadraturas Lunæ fieri: quando per id tempus vel minimos cerni æstus manifestum est: at vero majores & ventos, & tempestates non circa septimam Lunæ diem, sed circa quintam exsurgere nautis omnibus notum est: quod & Virgilius & Hesiodus quoque notarunt, quum quintam esse fugiendam præcepere; quænam igitur ea sunt circa maria, in quibus major illa agitatio percipiatur? Testacea fortasse, & crustacea, & id genus dicent sub quadraturis Lunæ excitari magis, & nutriri, & pinguescere melius, quod certe neque negamus: nam per conjunctiones Lunæ tum & calor, tum & humor exiguus in illis est, vegetari autem excitarique uterque incipit tum forte, quum Luna circa quadraturas versatur, non quidem ea de causa, quod Luna in quarta cæli sit, sed ob id magis, quod tunc tantum demittitur luminis, quantum sufficiens est ad fovendum eorum animalium calorem, humoremque pro alimento suggerendum, cujus signum illud est, quod non solum per quadraturas pinguescunt ea animalia, sed etiam post, & magis; manifestum igitur ex his esse potest nihil ea exempla ad Crises facere, quæ e maritimis accepta sunt. Circa rustica vero quædam ab agricolis tum maxime fiunt, quum semiplena est Luna, non certe alia de causa, quam ut extrema effugiant, hoc est, conjunctiones, & oppositiones, quorum utrumque quibusdam rebus obesse solet, hoc quia nimii humoris est, illud quia exigui caloris; quæcumque igitur ob humoris abundantiam nata sunt aut putrescere, aut in luxuriam abire, iis oppositiones Lunæ timent: quæ vero caloris inopia sterilescere, illis conjunctiones cavent: qua de causa medium tempus eligere solent; arbores igitur, quas duraturas volunt, multas per plenilunia non cædunt, multas per Lunæ silentia: in altero enim ob nimiam humiditatem putrescant, in altero inopia coloris emarcescant; nihil enim refert ad putredinem efficiendam, siue humor plus æquo accesserit, siue calor, qui continet missionem, defecerit, similiter & satorum quæcumque facile luxuriant, ut faba, & aphaca, & cicer, & pæne omnia, quæ siliquam gerunt, nec per conjunctiones, nec per oppositiones Lunæ ferunt, magis vero oppositiones etiam timent. Idem & circa vindemiam & vina conficienda nonnulli observant, per plenilunia enim humidiora, quam par sit, & aquosiora vina fiunt, per coitus vero frigidiora & minus potentia; atque hæc fere illa esse existimo, quæ rustici observent, non quidem quod in quartis cæli ulla vis major insit, sed quod lumen id mediocre aptissimum quibusdam rebus conficiendis videtur; quod vero in ore vulgi est per quartas Lunæ mutari aeris constitutiones, & serenitates, & pluvias, & id genus, vel ipsi vulgo notum est esse mendacissimum.

At in lunari mense Astrologi Ægyptii affirmant cæli quartas vim habere maximam, exemplo eorum, qui ægrotant Luna eo in puncto existente, in quo enati illi sunt: sed profecto (ut suas Ægyptiis condonemus observationes) mirari tamen Gal. ipsum debemus, qui quum optime alioqui naturam inductionum nosset, tum uni tantum exemplo tam facile manus dedit. Inductionum enim aliæ necessariæ sunt, aliæ probabiles tantum, & harum aliæ simpliciter probabiles, aliæ secundum quid & ad hominem. Necessariæ sunt: aut in quibus inductio ad omnia singularia fit, aut in quibus omnia singularia prorsus similia sunt, & nullum accidens pati possunt, ut mathematica: aut in quibus inductio in paucis quidem fit, sed ratio ad naturam communem & ad universale fit. Quod si nec in omnibus inductio fiat, nec singularia prorsus similia sint, nec ratio ad communem naturam sit facta, tum quæ fit inductio probabilis solum est, simpliciter quidem probabilis, si in valde multis sit habita, aut ratio ad communem naturam quidem fiat, sed per communia, secundum quid autem probabilis, & ad hominem, si in paucis inductum sit: quid igitur



igitur dicemus de Ægyptiorum inductione? primum quidem si dixerint in omnibus & quartis cœli, & rebus omnibus ita observasse, rem quidem vulgo impossibilem affirmabunt, sed certe nec singularia prorsus similia sunt, quartæ quidem enim cœli, quatenus quartæ sunt, & mathematicè considerantur similes nimirum sunt omnes, at quatenus agentes, & quatenus in illis Luna operatur, non similes certe sunt, sed accidentia multa pariuntur. At vero nec factam fuisse ad naturam communem demonstrationem dicendum est, nam quæ quidem communis esse ratio potest ad naturam quartarum cœli? nisi forte dicant in quadraturis Lunam terræ proximiorē fieri, in oppositionibus plus luminis ad nos demittere. Verum hoc erat in civili mense, non in lunari, de quo nunc quærimus, quartæ autem lunaris mensis ut plurimum extra quadraturas sunt, ex his igitur est videre necessitatem nullam habere Ægyptiorum inductiones, sed nec simpliciter probabiles esse, quum nec in valde multis observationem fecerint, nec probabilem rationem ad universale. Cur igitur sophistas Galenus vocat, cur maledictis incessit omnes, qui rem isthanc velint rationibus investigare? si enim vix probabile secundum quid, & ad hominem est, quod Ægyptii dicunt nihil necessitatis continens, quid prohibet aliter esse posse, quod æquum decensque est a Philosopho homine inquiri?

## C A P. V.

**S**ED quid adeo laboramus? dentur omnes Ægyptiorum observationes, valeant nautarum, agricolarumque testimonia, moveat Luna fortius per quartas cœli utriusque mensis, moveat per quartas Natalicii puncti fortius, quam tamen causam illis Crisibus dabimus, quæ extra quartas utriusque mensis, extra quartas Natalis fiunt? rarissime enim contingit, ut septenarii morborum dies cum septenariis Lunæ coincident.

At hic consurgunt recentiores quidam Astronomi simul & medici, ac vocem tollunt, clamantque nos Astrologorum decreta non intelligere, neque enim ita esse, ut in solis mensium illorum, & puncti Natalicii quartis Lunares moveat, loco enim exempli hæc sunt, sed ita accipi oportere, ut quocumque in puncto quis ægrotavit, Lunam per quartas cœli ad eum punctum commotionem inferre, ut si heri Dion, hodie Callias in morbum incidit, per suam septimam Dion, per suam Calliæ Luna imperum dabit, quare & ad omnes Crises concurrere, sed per septenarios cuique suos.

Nos vero medicos istos atque Astrologos rogamus, ut paullisper confideant, & vocem demittant; volumus enim quædam eos placide percunctari, ac primum illud, numquid, quod dicunt de Luna, in morbis solis spectetur, an & omnibus aliis quæ nova sunt: si quidem in omnibus ita esse dixerint, numquid igitur, si Praxiteles Jovem facturum hodie marmor incidere cœpit, die septima felicius aut infelicius? & si fontem quis hodie derivaverit, numquid largius ille fluat, in septimanam ita enim fieri oporteret, quando & in fluxu humorum nostrorum idem contingit, & si colonus agrum stercorearit, optimiorem in septima videbit quam in octava? quoniam ita se habet & humor, qui in nobis putrescit; quæ certe omnia quam ridicula sint, nemo est qui non videat. Si vero in solis morbis septenarii hi Lunæ motus vim suam habent, mirum profecto est cœli quartas virtutes has dare Lunæ in solis morbis, & non hoc solum Galenus dicit affirmari ab agricolis & nautis, sed multo amplius testimonium asserre voluit; sed quoniam placide quum his Astrologis agimus, placet quidem ut in solis morbis inquiramus, quale sit, quod de Lunæ septimis nuper dixere. Primum autem illud statuatur, Crisim esse localem motum humorum; si igitur Luna hunc motum facit, quærimus, an eam vim facultatemque movendi humorem per se, & (ut ajunt) essentialiter habeat, an ab alio acquirat, aut loco, aut aspectu, aut reflexione luminis, aut alio; si quidem essentialiter id habet Luna, non igitur in septima magis, quam & in octava movebit, & nona, quæ enim per se insunt, semper insunt, & idem semper operantur. Si vero ab alio acquirat, quicquid sit illud, si id quidem unum est &



est & determinatum, quales sunt quadraturæ & oppositiones, & quartæ natalis puncti, tum ergo solum movebit Luna, quum in eo erit, aut loco; aut aspectu, aut alio, recedens autem non movebit: at vero si unum & determinatum non est id, a quo virtus Lunæ datur, sed talia sunt omnia puncta, in quibus quis ægrotet, ut per septimam cuique suam efficacior sit Luna, primum quidem hoc poni valde mirum est, sed tamen ponatur: sit ergo ut hodie Dion ægrotet, cras Callias, postridie Plato, in aliis alii, omnes quidem eadem ægritudine & ad septimum Crisim factura, per suam igitur cœli quartam Luna unicuique Crisim dabit, in septima quidem Dioni, in octava Calliæ, quæ illi septima est, in nona Platoni, ipsi septima, & ita in aliis: at certe si ita fiat nimirum Luna quotidie eundem effectum faciet, Crisim videlicet, & localem motum humorum: quod enim in Dione sit in septima, in Callia sit in octava, in Platone in nona, in aliis in decima: idem autem effectus si fiat diebus singulis, oportet & causam continenter eandem esse; diversa enim si sit, eundem effectum non faciet; si igitur a loco acquirit Luna eam vim & facultatem movendi, omnia quidem loca successive, & puncta omnia eandem habebunt vim, quare & quocumque in loco sit Luna, idem semper operabitur: igitur ita in octava movere Dionem poterit, sicut & in septima; locus enim in quo est in octava, eandem vim habet per se.

Nec certe dici illud post non moveri in octava Dionem, quoniam illi septima non est, quod enim punctus aut locus septenarius alteri sit, respectus quidem est forinsecus veniens, quem & nos facimus, respectus autem nihil ipsi per se agunt, nisi in re, & in causa mutatio aliqua sit.

Si ergo locus, qui in octava est, eam vim per se habet movendi humorem, sive septimus sit, sive octavus, semper eodem modo movebit: quam ob rem nihil tandem esse manifestum est, quod dicunt Lunam ægrotanti cuique per suas septimas commotionem ad Crisim dare.

Præterea pœne risu dignum est dicere primum, verbî gratia, punctum arietis primo cancri & primo libræ solum respondere, secundum secundo, tertium tertio, & ita in aliis, simplex enim corpus est cœlum & ejusdem naturæ, & virtutis per totum orbem: quod si diversæ naturæ primus arietis, & secundus cancri est, quo ergo modo Luna eundem effectum facit, & in secundo cancri; nam & in eo humorem in Callia movet? mustitant ad hæc paullisper Astrologi quidam, tamen aliud quid comminiscuntur, ac dicunt eo in puncto, quo quis ægrotat, infundi a Luna nescio quid, quod nonnisi per septenarias periodos vim suam edit: sed certe & hoc ridiculum est, & in idem redit, quod enim hodie Dioni infunditur, cras infunderetur Calliæ, postridie Platoni, idem ergo quotidie effectus fiet, quare & eandem oportet continenter causam existere, unde & idem diebus singulis efficiet Luna, & in omni subjecto, si paratum sit. Eadem dicantur, si Luna eam vim ab aspectu acquirit, aut reflexione, aut alio.

Postremo (ut tandem finem faciamus, jam enim molesti videri possumus aperta in re) ad hæc advertere Astrologorum amicos rogamus; supponamus autem in primis actionem omnem nonnisi contactu fieri, cœlum autem & sidera, quum hoc non perringant, agere quidem per aliquid huc demissum, id vero aliquid spirituale esse, dico autem spirituale qualitatem contrario carentem, quæ & momento diffundi solet, quale lumen, & si quid aliud ejusmodi demitti a cœlo potest; spiritualium autem actiones (ut in iis, quæ de contagione diximus) omnes hæc sunt, & non aliæ. Primum quidem videntur posse qualitates illas producere, quæ primæ vocantur, ut lumen videmus calorem facere, quocumque id modo fiat.

Deinde videntur & vim trahendi ac fugandi quædam habere, quod in Magnete, Adamante, Electro, & aliis quibusdam est manifestum; certa enim attrahunt, quod non aliter posse facere, quam per spirituale aliquid demonstratum est in aliis: at vero & in Antiparistasi multorum palam est fugare sese nonnulla per spirituales qualitates; possunt deinde & hæc eadem spiritualia in animalium membra modo tristitiam & displicentiam, modo suavitatem & voluptatem ingerere; recepta



cepta enim in nobis necesse est aut ut grata atque amica recipi, aut ut ingrata & inimica: sic sonus, & sapor, & odor, & lumen, & id genus reliqua recipi consuevere. Postremo quod eadem possint id cognitioni repræsentare, unde effluxere, manifestum est: tot igitur & non plura posse facere spiritualium unumquodque supponendum est nobis. Si igitur aliquo horum mediante concurrat ad Crises Lunæ, quærendum est, quonam prædictorum modo concurrat, generando ne aliquam qualitatū primarum, an trahendo, vel fugando humores, an displicentiam vel voluptatem ingerendo? horum enim aliquid dici necesse est, nam cognitionem ad Crises faciendas præbere, nemo est qui dixerit. Sed certe quicquid horum detur, quædam communis ratio contra est, particulares autem multæ, nam primum quicquid ponant, supervacaneum est, & sine necessitate; si enim spirituale illud calorem generet, nostrumque eo modo augeat, si trahere vel fugare dicatur, si displicentiam stimulumque in membra ingerere, in cassum ponunt omnia, quando ea nobis omnia sunt, quantum sit satis, calor, propulsio, stimulus; particularius autem inquirendo si spirituale illud ob id ad Crises concurrat, quod caloris sit productivum, lumen ergo id erit: at certe lumen non una die magis quam alia calorem suggerit, nisi quo plus ad terram reflecti, quod in Sole quidem accidit, quanto directior sit nobis, Luna vero quod plus hominis a Sole recipit, recipit autem continenter plus, quo magis ab eo removeretur, quare quum octava & nona die abscedat a Sole magis, utique & in iis calorem apportabit majorem semper, quam in septima. Si vero dixerint non hoc modo spirituale illud operari, sed magis aut trahendo humores, aut fugando, illi quidem primum sciant, quæ sese invicem trahunt, aut pellunt, omnia finem in natura habere, quo sic mutuo conserventur, hæc quidem repellendo contraria, illa trahendo affinia consimiliaque, at inter cælum & humores nostros hic finis esse non potest, neque enim inimicitiam ullam cum humoribus cælum habet, nec trahendi necessitatem, quo aut conservet, aut conservetur. Præterea, quæ sese trahunt, omnia eo usque sese attrahunt, quo in unum coeant, nisi impediuntur, hic enim attractionis est finis: trahi autem humores usque ad cælum neminem dicturum arbitror, nisi si quis etiam putare possit pasci sidera, ut antiqui poetæ dixerunt. Impediti vero cælum perpetuo tempore a fine suo divinum corpus & immortale, inconveniens non parvum est: ac demum si spirituale illud per se vim eam trahendi, aut fugandi habet, semper quidem per se trahet, & non magis septima quam octava, nisi quid aliud ex parte recipientis subjecti obstat, sed neque postremo quis potest dicere spirituale illud uti triste receptum displicentiam in membra ingerere, atque irritare ad eam expulsionem faciendam, quæ Crises dicitur; primum quidem, quia sic dicere quidem non possunt, cur majorem displicentiam dies septima ingerat quam octava & nona, si per se eam inimicitiam cum membris habet: inde & illud valde mirum videri debet Dionem triste esse spirituale hoc in septima, Calliam vero non, eadem in domo eodem in lectulo jacenti; mox eidem Calliæ in octava triste & inimicum fieri, Dionem non amplius: ac demum si propter ingentem displicentiam dicatur id Crises facere, imo magis oppositum sequi videtur, & impediri potius ea de causa Crises quemadmodum in consimilibus sæpe videmus fieri, sæpe enim futura existente Crisi, accidit eam impediri ex novo recepto dolore, aut ex ira & ejusmodi, quod jure fit, divertitur enim natura a priori stimulo, nova recepta specie tristitiæ alterius, similiter & si operari illud Crises dicatur, quod ut suavi recepto corroborentur membra, eadem opponi possunt, non esse enim suave nisi cui septenarium accessit, & in eodem lectulo Dionem, non autem Calliæ ridiculum certe est, & philosopho homine indignum.

Ad hæc igitur si quis recto respiciat oculo deposito sectæ amore, videbit Lunam & beata illa corpora non aliter ad Crises facere, quam & ad cibi concoctiones, & generationes, & alia id genus: neque enim sumus, qui & Solem, & Lunam, & alia sydera negemus multa hic operari & movere, & ad Crises quoque accedere posse, quemadmodum ad alia, uti universales multorum causas, proprias vero causas esse, & nihil aliud ad rationem dierum in Crisibus debere



inquiri, aut inveniri posse, & negandum, & a Philosopho ridendum fore existimamus, sed de his satis superque dictum jam est, accedamus jam ad ea, quæ magis rationabilia sunt, & ad medicos pertinentia magis, demonstrantes rationem omnem dierum in Crisibus ex iis pendere, quæ sunt in nobis.

## C A P. VI.

**P** Rincipio illud non ignorandum est duo esse, quæ potissimum ad eam expulsionem faciunt, quæ Crisis dicitur, alterum est displicentia, stimulusque, quem corruptus jamque inimicus humor in membra ingerit, alterum est digestio, hoc est præparatio illa, quæ requiritur, si expelli debet: utrumque enim quam simul convenit, tum maxime propulsatio humoris corrupti fit, quapropter rectissime Galenus dicebat in paroxysmis, & circa morborum status maxime videri Crises, in paroxismo enim stimulus atque irritamentum fit maximum, circa status vero, concocta digestaque materia est, accidit tamen quandoque tantum esse irritamentum, ut quamquam nec plane digestus sit humor, foras tamen pellatur, conatu quodam maximo a natura facto, quod enim ea vis inest membris, ut nocentia repellat, manifestum est, quamquam, quo principio & quo pacto id fiat, non ita est manifestum.

Ergo & quam plus nimio humor exuberat, & quam furenti est similis, quædam ante tempus accidit Crises fieri, sed certe ejusmodi non propriæ Crises sunt, sed violentiæ quædam magis, in quibus nullus dierum, nullus naturæ ordo servatur.

De iis igitur, quæ Crises non proprie sunt, sed irregulares quidam impetus, nullus nobis sermo erit, sed de iis solum, quæ propriæ Crises sunt, & causam certam habent, & rationem dierum aliquam.

## C A P. VII.

**A** D hæc & illud quoque constituendum est, rarissime fieri, ut transeunte in humores vitio aliquo, unus tantum humor corripiatur, nam ut plurimum vel duo, vel plures vitium idem concipiunt, aut simul, aut post. Quippe ea in massa sanguinis, quæ intra venas continetur, confusi commistique sunt & reliqui vocati humores, cholera, phlegma, & melancholia, sed ita ut quodammodo actu, quodammodo potentia in ea massa sint, potentia quidem, quia ad minimas, & indivisibiles particulas redacti sunt, nec monstrari possunt, hoc quidem phlegma, illud cholera, illud melancholia, nisi particulæ uniantur: at actu sunt, quoniam tametsi ad particulas minimas deducti sunt, proprii tamen generis rationem habent: igitur propter vicinitatem confusionemque eorum rarissime fit, ut infectionis causa communis pluribus non fiat: si enim contagio & putrefactio in causa est, aut liquefactio, aut obstructio, aut aliud id genus, ægre fit, ut vitium ad unum tantum sese applicet.

Incipientibus autem iis vitari, tum quod corruptum est secernitur, quantum fieri potest, a reliquo, quod sincerum est, ita operante natura, cui ea vis inest, ac tunc actu humor fit, coeuntibus in unum particulis, ac sensibilem humorem conflantibus, per quem modum tandem & expulsio deinde fit, & Crisis, modo per unam, modo per aliam partem, qua magis naturæ commodum est.

## C A P. VIII.

**A** Ccidit autem dum corruptos humores natura separat, & actu facit, ita interdum commisceri eos invicem, ut unam conficiant formam unumque motum dent, ac morbum unum, qui rationem dominantis insequitur: unde cholera nothæ, & pituitæ, & melancholiæ nothæ continguntur, a quibus & morbi denominantur nothæ tertianæ, nothæ quotidianæ, nothæ quartanæ: sæpissime vero



vero non unam omnes formam constant, nec unum motum dant, nec morbum unum, sed plures, unde & morbi compositi fiunt.

Si igitur, qui peccat, humor simplex, & unus tantum sit, aut plures quidem, sed in formam unam redacti, tunc nulla dierum criticorum ratio est expectanda, sed paroxysmi soli considerandi sunt, & eorum dies, in phlegmate quidem quotidianæ, in cholera tertianæ, in melancholia quartanæ, in quibus cadent quidem suæ Crises, sed ut accidit materiam digestam esse, quod certam diem nullam per se habet, propter quod in tertianis, quæ puræ sunt, videmus, & quintam indifferenter & septimam & nonam, & in summam omnes impares dare Crises, nec Hippocrates aliud in his præcipit attendendum esse, quam dies impares. At vero ubi & plures peccant humores, & non sub formam unam commisti, sed confusi solum, propriam naturam servantes, tunc sperare possumus certas dies videre, in quibus Crises permultæ fiant, certas, in quibus rarissimæ, alias medio se habentes, quorum omnium causam & certam rationem habere possumus: ac talis major est morborum pars, quoniam uti raro est humorem simplicem peccare, ita & plures ad unam formam convenire perrarum est: quare in multis morborum, aut Crises videri possunt certis diebus, aut motus saltem humorum. Illud vero interest inter humores; quod ad eam missionem conficiendam, quæ unius formæ est, aptissimum est phlegma, quoniam humidum liquidumque est, ac bene miscibile, ineptissima melancholia, quoniam siccior terrestriorque est, & ad miscendum durior, nihil tamen prohibet & phlegma seorsum morbum facere, & melancholiam ad unam formam venire.

## C A P. IX.

**P**lures igitur quum humores in morbis peccant, non autem sub forma una, accidit quidem interdum, ut unusquisque illorum manifestum prodat paroxysmum, Cholera quidem tertianarium, phlegma quotidianum, melancholia quartanarium, unde & morbi manifeste compositi fiunt. Interdum vero accidit, ut non omnes manifestum dent paroxysmum, si aliqui illorum latentiores ædant: dico autem latentiores paroxysmum, non quod humor non moveatur, sed quod motus ille suboccultus sit, quod nonnullis de causis accidit: sæpe enim, qui movetur, humor non multus est, & vix perceptibile est, quo exacerbat; sæpe sensim, & per moras putrescit, unde nec horrorem incutit, nec calorem acrem apportat: sæpe & supervenit major febris: aut vero & quum non paucum est, quod movetur, & repente invadit non sensim & per particulas, nec majori alteri morbo supervenit, tum manifestum affert paroxysmum, & manifestæ fiunt compositæ pluresque febres & Hemitrithei, aliæ quidem ex cholera, & phlegmate, aliæ ex cholera, & melancholia. Sed certe non frequenter admodum fit, ut peccantibus pluribus humorum, manifestos quisque motus prodat, verum sæpius id videri accidit, ut unus manifestum ædat paroxysmum, alius latentiores, manifestum quidem ille, qui principaliter peccat, latentiores qui non principaliter, sed quasi per sequelam quamdam. Ex his ratio omnis Criticorum dierum pendet, peccantibus enim humoribus magna ex parte morborum pluribus, & iis quidem non facientibus formam unam, unoquoque autem motum suum pro natura faciente, cholera quidem per tertias, melancholia per quartas, inde fit, ut quibusdam diebus humores, qui peccant, simul omnes commoveantur; quibusdam aliqui solum: quibusdam nulli: quare & dierum accidit quasdam placidissimas in morbis esse, alias acerbiores, alias acerbissimas: placidissimæ illæ sunt, in quibus nulli humores moventur, quod quidem fieri potest, quamquam phlegma quotidie motum faciat, ob id, quod phlegma ipsum ut plurimum formam unam cum aliis constat, & illorum motum consequitur, acerbiores sunt dies, in quibus unus humor movetur: acerbissimæ, in quibus omnes; aptissimæ igitur dies illæ sunt ad Crises faciendas, in quibus concursus fit humorum omnium: acerbissimus enim tum paroxysmus fit ac stimulus & irritamentum naturæ maximum, quod præcipue sequi ad agendas Crises



Crises dictum est supra. Porro quoniam nec Crises fit nisi digesto preparatoque humore, perfecta autem absolutaque digestio non est, donec quod crassius est ac segnius, digestum ipsum non sit, crassior vero & segnior omnibus est melancholia: inde fit, ut potissimum circa melancholiam & motus & digestiones attendantur Crises, cujus natura (ut mihi videtur) non est a multis recte perspecta: nam ea semper fere in morbis eum aliis aut principaliter peccat, aut subpeccat saltem, quod plurimum est: quæ, quoniam unam cum iis formam facere inepta est, per se quidem movetur, & suas periodos servat, interdum quidem manifeste, quod tum accidit, quum & multa est, & principaliter peccat, ut plurimum autem latentius, quum scilicet subpeccat ipsa, & putredinem ex alio principio recipit: quibus igitur diebus cum motu aliorum humorum concurrat, acerbissimum paroxysmum affert, porro & quoniam Crises non fit, donec & ipsa non sit digesta, fit quidem, ut e melancholia tuta ratio dierum in Crisibus præcipue pendeat per modum, quem jam afferemus, cujus rei non ab re fuerit in primis hoc exemplum apponere. Sit enim qui principaliter humor peccat, cholera, non quidem pura, sed commista, commista autem cum phlegmate quidem sub forma una, cum melancholia vero vicinitate sola & confusione, subpeccet autem melancholia, ac non multa, nec valde crassa, sed subtilior, & in summa quæ cito terminum dare possit: igitur putrescente cholera, simul quidem & eadem die computrescet & melancholia, morosusque satis erit paroxysmus ille primus (utpote duorum humorum) secunda autem dies quietissima redibit, in qua nullus humorum motus fiet, at tertia paroxysmum cholerae quidem sentiet; Crisim tamen non faciet, tum quia stimulus nondum maximus, tum quia totum nondum digestum est: quarta autem dies motum habebit melancholiam, sed latentior, quia non multum est, quod tunc movetur de melancholia, partim quidem quia subpeccabat solum, partim quia putrefactio ejus quodammodo pendet a cholera, qua cessante in die quarta aliquem quidem motum dat melancholia ob concepta putrefactionis semina, sed parvum, & latentem, quoniam origo & fomes putrefactionis quiescit; quinta vero cholerae motum videbit, sexta nullius: at vero septima acerbissimum omnium paroxysmum apportabit concurrentibus simul humoribus, qui peccabant, omnibus ac largius melancholia, quoniam ex alterius contagione & pulsu non parum motionis recipit: qua die quoniam & digesta est melancholia

cholia; fuerat enim subtilis, & pauca, nata cito terminum recipere, continget etiam Crisim; stimulus enim acerbissimus in ea fit, & totum digestum est, in aliis autem diebus, aut stimulus absuit, aut digestio.



C A P. X.

SED de his latentioribus paroxysmis operæ pretium est nonnulla dicere, nam quærant fortasse aliqui, numquid latentes hosce melancholiam motus effinxerimus nos, an etiam perspexerimus in morbis; si enim perspeximus, cur & alii non perspexere, non Hipp. non Gal. & alii? si vero non perspexerimus: quid effingi oportet, quæ non sunt? si enim essent, viderentur ubique. Ad quos dicimus non effingere nos eos morus, sed in morbis esse & videri, si diligenter quis animadvertat, nec profecto dicere possem, quoties non solum ego conspexerim, sed & alios, etiam medicos sensisse viderim, admiratos dies illas, quas quietissimas expectabant, rediisse tamen inquietas, morosas, ægrumque; jactari, & conqueri, nescientes unde hæc contigissent. Interdum vidi & medicos alios, quod quartana quosdam motus in certis morbis percepissent, dubitasse, ne febris in quartanam desineret, quum tamen nec quartana subsequuta fuisset, & ægritudo suo tempore absoluta; ego vero qui prius motus hosce considerassem, nullum horum timebam, aut mirabar; quin sæpe monui dies, quas illi quietissimas expectassent, morosio-



morosiores esse futuras. Quare & Hipp., & Gal. & alios vidisse eosdem motus existimo, sed fors ita tulit, ut ad causam non animadverterint, nam quid aliud monstrant dies illi, qui indicativi dicuntur, qui omnes quarti sunt a die, in qua Crisis perfecta futura est? quid aliud indicat totus progressus Crisium, qui non septenarias, sed per quartanarias periodos pergit, quarum duæ septenarium unum faciunt? Hipp. quoque quasi rem isthanc innuere videtur mihi, quum dicit quartanarios motus in morbis spectandos esse. Sed necessarium non est fortasse plura hac in re adducere, quum ab unoquoque spectari possit; quod si medici omnes facient; & rem ita esse videbunt, & magnum quoddam principium ad multa nacti erunt, & multa simul desinent & admirari, & timere.

## C A P X I.

**S**ED rursus dubitare omnes jure possint, quoniam per præscriptum quidem exemplum monstrari fortasse potest, quomodo & quarta & septima die Criticæ ipsæ sint, at quomodo & undecima & quartadecima, & vigesima, & vigesimapræma Criticæ sint, demonstrari quidem non potest. Nam per assignatum exemplum melancholiæ motus sunt 4: 7: 10: 13: 16: 19: 22: 25: & 28: in quibus nec 11: nec 14: nec 20: nec 21: nec 27: locum habent. Ergo, quo pacto & hi quoque dies Critici sint, expediamus. Primum autem illud præmitramus, melancholiæ modos & condiciones multiplices esse, sæpe enim pauca est, sæpe multa, interdum crassior, interdum tenuior, modo tenacior, modo soluta magis, modo calidior, modo frigidior: similiter se habet & cholera; ex hac diversitate fit, ut putrescente cholera quandoque simul & eadem die computrescat & melancholia modo in initio paroxysmi, modo in medio, modo in fine, quod tum maxime fit, quum & pauca est, & subtilior, & calidior magisque admixta cholera, tunc enim in ipsam citissime transit infectio; interdum non simul & eadem die moveri melancholiam accidit, sed secunda solum die, interdum & tertia solum, fortasse autem & quarta solum; in acutis enim morbis prima die motus fit utriusque humoris, acuti namque morbi a tenuiori, & pauca, & calidiori materia fiunt, in tardis autem morbis, quos Chronicos vocant, quoniam crassiorem illi, & multam, & tenacem, frigentemque materiam habent, moveri quidem melancholiam accidit non nisi die tertia, & si materia crassissima sit, fortasse non nisi quarta; in mediocribus autem morbis, quorum & materia media est quantitate, crassitie, & aliis, die quidem secunda repit in melancholiam putredo; igitur si prima die quum cholera simul & melancholia commoveatur, quod in acutis fit morbis, quartanariæ quidem periodi erunt 4, 7, 10, 13. raro enim ultra hos portenditur status in acutis; si ergo quam acutissima sit ægritudo, tum Crisis in 4. fieri potest, in his enim materia & paucissima est, & subtilissima, & fervens: si vero acuta quidem sit ægritudo, sed tamen inter acutas segnior, ad 13 protenditur ejus status: si vero mediocriter acuta sit, ad 7. in medio autem quum sic, qui mediocriter acutus est morbus, media autem sæpius, quam extrema, contingant, inde fit, ut in genere acutorum dies septima maxime Critica sit, rarius enim est morbum quam acutissimum esse, rarius quoque, si acutus est, ut ad 13 perducatur status; si tamen quandoque ad 13. prorogetur Crisis, totus dierum progressus ita se habet. Prima quidem dies tristis est, & inæqualis, duos enim habet morus; secunda placidior redit, si non duplex sit febris; tertia motum cholerae sentit; quarta melancholiæ, sed latentem, at morosum tamen; quinta cholerae reversionem videt; sexta mitis pergit; septima valde quidem acerba est, non tamen Crisim dat, quoniam non plane digestus est humor; octava suavior ducitur; nona gravior propter cholerae motum; decima latentem habet melancholiæ motum; undecima cholerae manifestum; duodecima placida est, at 13 sævissima, & Crisim etiam affert, quoniam cum irritamento maximo digesta etiam materia est, ut plurimum tamen in his morbis resolutio magis morbi, quam Crisis fit in 13.



**S**I vero non prima die, sed secunda solum, motum dederit melancholia, quod in mediocribus morbis accidit, tum quartanariae periodi erunt 2: 5: 8: 11: 14: 17: 20: ultra autem rarissime in mediocribus producitur status. Critici sunt 11: 14: 17: 20: sed undecimus Criticus quidem est, si in hoc genere materia non multa sit, & acutis proxima; si vero in eodem genere crassior sit, & chronicis vicinior, tum Crisis ad 20. protendetur; si vero in omnibus mediocribus, ad 14. quoniam autem media saepius, quam extrema, contingunt, inde est, quod 14 maxime Critica sit in mediocribus morbis, mox 11. mox 20. mox 17. illud tamen ignorandum non est in tertianis, quae simplices sunt, pares dies raro Criticas videri, eo quod in iis paroxysmus non accidat, nisi anticipatio forte fiat, quare nec 44. nec 14. in his Criticae valde videntur; quoniam tamen in tertianis saepe accidit, ut non simplices sint, seu duplices, tum & saepe continuae, necnon & anticipatio quoque paroxysmorum contingas, ex his evenit, ut 14 dies multas videre Crises consueverit, similiter & 20. Quae vero in hoc progressu sint lenes dies, quae acerbiores, quae acerbissimae, ex subscriptione manifestum esse potest.

1  
2  
3  
4  
5  
6  
7  
8  
9  
10  
11  
12  
13

At si tertia solum die motum recipiat melancholia, quod in chronicis morbis fit, in quibus crassa valde, & tenax, & multa materia est, periodi quidem erunt 3. 6. 9. 12. 15. 18. 21. 24. 27. 30. raro autem ultra contingunt Crises, maxime autem Criticus horum erit 21. mox 27. mox 15. si enim materia crassa quidem, ac tenax sit, pauca autem in eo genere, ad 15. status erit: si vero crassa, ac valde multa, ad 27. si vero eo in genere mediocribus, ad 21. quod idcirco saepius evenit, quoniam in medio est, quae vero dies quietiores, quae graviores, quae gravissimae futurae sint, ex subscriptione manifestum est.

## C A P. XIII.

**E**X his omnia illa monstrari possunt, quae circa Crises spectantur, ac primum illud, cur tamquam 21. Critici dies sint, in quo tantum Galenus laborat, mensum mirum componit, horas subtrahit: patet enim in mediocribus morbis 20. in chronicis 21. diem Criticam esse, ultra autem Critica magis sit, difficile certe est judicare, casu enim fieri potest, ut aliqui plures in 20. aliqui plures in 21. Crises percipiant: propter quod Archigenes magis 21. amavit, Hippocrates vero 20. magis. Illud quoque perspicuum esse potest, cur dierum alii praestent principatu, alii sint principatu minores, & cur alii Critici sint, alii non, alii medio modo se habeant.

Ergo inter omnes maxime Criticus dicebatur septimus, quod idcirco sit, quoniam maxima Crisium pars in acutis sit morbis, in iis & stimulus ingens sit, & materia subtilis est, & bene mobilis, in acutis autem maxime Criticus erat septimus, quoniam in medio est; ab hoc secundus principatu ponebatur 14. nam & si quartus, & 13. in acutis versantur, rarius tamen est, ut morbus quam acutis-

1  
2  
3  
4  
5  
6  
7  
8  
9  
10  
11  
12  
13  
14  
15  
16  
17  
18  
19  
20  
21  
22  
23  
24  
25  
26  
27  
28  
29  
30



acutissimus sit, rarius item ut in acutis status protendatur ad 13. quam ob causam 14. crebriores Crises videt, quod in morbis mediocribus sit, & in iis maxime Criticus existat: propter eandem causam & 20: & 21: & 11 magis etiam Critici sunt quam 4, & 13. inter ipsos autem 20, & 21 superant principatu undecimum, nam quamquam undecimus sit in mediocribus morbis rarius, tamen in illis sit, ut status acceleretur ad 11. Non Critici autem erant 6: 8: 10: 12: 16: 19: 22: 23: 25: 26: 29: ac 6 quidem rarissimas Crises videt, quoniam in eo neque cholerae motus sit (quum sit par) neque melancholiae, nisi forte in periodis tertiae diei: at in illis status multo longior expectabatur; quae de causa in 6 crises non fiunt, nisi forte aut paroxysmus septimae anticipet, aut materia furens sit, aut exuberantissima: in his enim quaedam Crises apparent in 6, verum illae (ut diximus) proprie Crises non sunt, sed violentiae quaedam magis, propter quod saevus dici consuevit iis dies, quum Crises dat, quippe quum illae a prava materia fiant; octava quoque propter eandem causam, quod nec cholerae motus, nec melancholiae videt, nisi in periodis secundae diei, Critica esse non potest; 10. vero motum cholerae non habet, quare sit, ut quamquam motum primae diei habeat, non possit tamen Critica esse: at 12 & par est, & motum habet melancholiae tertiae diei, quae serius statum facit: 16 autem periodum habet primae diei, sed illuc non protenditur status in acutis morbis: consimiliter & 19 motus habet primae diei, unde nec ipsa Crisim videt: sed neque 22 eadem de causa; vigesima autem tertia periodum habet secundae diei, sed in morbis mediocribus dictum est statum non protendi ultra 20: ad 25 autem transirent periodi primae diei, si morbus non ante decerneret: idem de 26, & 29. dicatur. De vigesima autem octava dubium apud antiquos fuit; multi enim praetulerunt eam 27, quod quidem verum esse potest, si forte melancholiam die solum quarta moveri accidat, sic enim periodi erunt 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31. quem motum & nos semel observavimus in continua febre, in qua duplicis tertianae correspondentia fuit; acerbae autem dies caeperunt esse 7, 10, in qua exacerbationes tertianariae cessavere, abinde vero cum continua quartanarii solum nobis apparuere: saevissimae vero omnium dies fuere 22, 25, & 28, in qua aeger supremam obiit diem. Medii autem dies erant 3, 5, 9, 13, 18: ac tertius quidem, & 5, & 9 ita se habent, quoniam in tertianis puris, & iis, quae non purae sunt (habent autem formam unam) multae contingunt Crises. 13 autem ad Criticos propinquus est (ut diximus) quoniam & impar est, & inter periodos primae diei cadit: quare & ipse nonnullas Crises videt: 17 autem periodos habet secundae diei, & in eo saepe Crises etiam fiunt: at 18 periodum sortitur diei tertiae & quaedam etiam Crises dat, vel anticipantibus paroxysmis, vel in duplicibus tertianis.

## C A P. XIV.

**I**ndicativi vero dies sunt, in quibus materia non omnino digesta est, proxima autem ut digeratur: quoniam vero natura, quoties irritatur, expulsionem nocentis tentat, inde fit, ut certis diebus Crises quaedam imperfectae contingant, nuntiae vero ejus Crises, quae perfecta futura est. Crisim quidem atque expulsionem tentat natura, quoniam stimulat, imperfectam autem facit, quoniam non omnino digesta est materia, quae tamen quoniam in parte digesta est, in parte etiam exspiritur: propinquissima vero digestionem quum sit, nunciat quidem in sequenti periodo futuram esse perfectam Crisim, atque idcirco indicativi illi dicuntur dies, in quibus imperfectae contingunt Crises, propinquissimae vero perfectis; omnes autem quarti sunt a die perfecta Crises, quod apertissime monstrat rationem Crisium a melancholiae motibus potissimum dependere: quartus igitur nuntius septimi est, undecimus quartidecimi, decimus autem septimus vigesimi, decimus octavus vigesimi primi: vidimus autem nos & 8 indicativum fuisse undecimi in muliere tertiana febre laborante, cujus acerbiores dies fuere 2, 5 8:



2, 5 8: erat enim mota melancholia secunda die: in 8 autem urina facta fuit sanguinea, unde judicavimus in undecima Crisim futuram esse per menstruum sanguinem, quod non secus, atque existimaveram, evenit, nihil enim prohibet & eos dies ( qui ut plurimum indicativi sunt ) quandoque etiam principes in Crisi fieri.

C A P. XV.

**D**E natura igitur & causis Criticorum dierum ita quidem oportet existima-  
re; ad quæ si qui forte medicorum animadverterint, facultatem profecto  
nacti erunt in omnibus pene morbis dierum progressus novisse, quæ mites, quæ  
acerbiores, quæ acerbissimæ futuræ sint: tum & quando, & quomodo, & quo-  
rum humorum futura, aut non futura sit Crisis, & quando conveniat, aut de-  
trahere sanguinem, aut medicamenta ulla afferre. Verum diligentia opus est, &  
cura, anticipationesque paroxysmorum considerandæ, & dies multo studio enu-  
merandæ, & quid in unaquaque novi accidat: quare & contemplatio hæc, at-  
que ars negligentis medici non est, aut ad lucrum evolantis, sed solertis, &  
amantis philosophiam. Est autem (si fieri potest) procurandum primam ægri-  
tudinis diem accepisse, quo recte possimus, quæcumque sunt secutura diligentis-  
sime observare, prævidereque; si igitur circa morbi initia datum fuerit accessis-  
se, ad hæc attendere eum oportet, qui ejus progressum nosse velit; in primis  
videat qualis nam ægritudo oblata est, num acuta, an chronica, an mediocris,  
quod ex iis signis cognoscet, quæ a medicis tradi solent; quod si acutam ægri-  
tudinem viderit, materiamque aeream & subtilem, siquidem cholera plura ju-  
dicabitur, ad impares tantum dies animadvertat, neque enim in ea melancho-  
liæ periodi sperandæ erunt: at si non sincera fuerit cholera, sed sordidior quo-  
dammodo, tum sperari poterunt quartanarii illi motus, qui ordinem in Crisi-  
bus præbent; quare ad primum paroxysmum adverte, si simplex est, si tempo-  
ra servat sua, an magis quamdam recipit diversitatem; quod si circa augmen-  
ta, aut status, aut declinationem contrahi rursus pulsus videatur, atque extre-  
ma frigere, suspicio quædam est motam simul atque eadem die fuisse melancho-  
liam: quamquam non necessarium id est, possunt enim hæc eadem, aut ex mo-  
tu phlegmatis, aut ex alia portione cholæræ provenire: verum quarta dies cer-  
titudinem eo in dubio dabit, si enim debente ea sine febre fieri ( ut in termi-  
nis ) tristem tamen apportaverit diem, & oscultam quamdam sine via causa  
ægro perturbationem immiserit, magnum quidem indicium erit die prima mo-  
tam simul fuisse melancholiam: quare inspecta urina, & aliis digestionis signis  
ad septimum animadverte, in quo aut Crisis fiet, si judicata in quarta fuerit,  
aut ægritudo solvetur, aut status erit.

Si vero dies prima nullum dederit signum motæ melancholiæ, videris autem materiam grossiusculam, tunc judica morbum ultra hebdomadam transiturum : quare nec 4 nec 7 curato, si opus fuerit aut sanguinem mittere, aut phar-  
macari, neque enim is te teneat timor, ne impedias Crisim : ad secundam vero diem respice, in qua vide, si quicquam commoveatur, an nihil : quod si ali-  
quid movetur, considerato, an clarus sit paroxysmus, & priori similis ( forte enim febris duplex erit ) an magis latens fuerit motus, & sine manifesta causa  
tristior, quo casu & ad quintum respicito, si sævum apportarit paroxysmum,  
si longum, inæqualem, non humorosum, sed siccum, cum declinatione longa,  
morosa : quæ si contigerint, dubitare nihil debes motam die secunda fuisse me-  
lancholiam ; computa igitur periodos secundæ diei, & metire materiam, qua-  
litatemque ejus, & quantitatem, ac digestionem, si enim mediocris in omnibus  
visa fuerit, ad 14 protende statum : si crassa medio modo, at multa, ad 20 : si  
acutior, & non multa, ad undecimum. Cognosces autem & quæ quietiores,  
& quæ acerbiores erunt.

quæ acerbiores erunt.  
At si neque prima, neque secunda die signa ulla videris motæ melancholiæ,  
tum ad



tum ad tertiam te converte, & materiam bene examinato: quod si notæ ullæ apparebunt, quæ suspicionem dent ejus motus, tunc ad periodos tertiæ diei spectato: si igitur & 6, & 9 tibi responderint quartanarios motus servanti, tunc chronicam ægritudinem futuram time, & si materia crassa quidem videbitur, mediocris autem quantitate, ad 21 decerne statum: si vero multa, ad 27.

## C A P. XVI.

**Q**Uoniam autem non semper advocari medicum ad initia morborum accidit, si quidem primas dies vidisse non dabitur, ac percunctare tamen, quæ prima fuit dies, qualesque reliquæ præteriere. Fortasse enim hoc modo periodos primæ, aut secundæ, aut tertiæ diei novisse poteris: nam si quartanarios ullos motus deprehenderis, facta ad diem primam supputatione videbis, cujusnam diei illæ periodi sint, quod si nec diem primam dare, neque aliarum ordinem æger sciverit, aut qui ægro astant, tu tamen morbi motus observa, raro enim fit, ut re diligenter spectata non sese offerant tibi quartanarii aliqui melancholiæ motus: quos si ullos videre poteris, considerato & signa digestionis, & propinquitatem status, & distantiam, necnon & materiæ qualitatem. Sic enim non modo futurorum, sed & præteritorum etiam cognitor esse poteris, quemadmodum non multo, jam elapso tempore contigit mihi: quum enim accersitus ad ægrum quemdam, multis post morbi initia diebus quæsissem, qua die primum ægritudo invasisset, nescire se tum æger, & adstantes dixere; tum quæsi, quæ saltem graviores præterissent dies hesternam inquit æger, & dies Martis graviores fuere; fuerat autem, quam hesternam dixerat, Veneris dies, quarta quidem a die Martis. Cognovi igitur melancholiæ motus illos fuisse, quum vero & urinam & reliqua signa digestionis examinasset, vidissetque, quamquam jam plures a prima præterissent dies, statum tamen adhuc longinquum, judicavi periodos illas Veneris, Martisque tertiæ diei fuisse, quare & ægritudinem ad 27 transituram. Facta vero diei tertiæ computatione tandem compertum est ægritudinem die Martis primo incepisse, ac tunc decimam & nonam agi, quæ sabbati dies erat.

m. m. i. v. 5. d. l. m. m. i. v. 5. d. l. m. m. i. v. 5.  
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

Hæc sunt, quæ circa Criticorum dierum causas & rationem longa primum diligentique inquisitione nobis comperta sunt, mox & re ipsa observationibusque comprobata: quod & reliquos quoque medicorum facere & hortor & rogo: sic enim (ut arbitror) & laborem nostrum commendare, & me excusare poterunt, si a parente medicinæ Galeno, quem in reliquis ut Deum veneramur, & colimus, hac una in re discedere ausus sum.



# I N D E X R E R U M O M N I U M,

*Quæ in toto opere continentur.*

A

**A**bolitionis periculum ex aurium dolore acuto cum febre continua ac vehementi . 166  
*Abscessus* boni & mali . 181  
*Abscessus* boni quando fiunt in morbis . 181  
*Abscessus* ex colore , magnitudine , copia , coctione , utilitate salutare iudicantur . 282  
*Abscessus* futurus quando in morbis acutis expectandus . 209  
*Abscessus* mali in corpore erumpentes , naturalis facultatis impotentiam denotant . 16  
*Abscessus* nullus fidelis qui cum signis cruditis apparet . 284  
*Abscessus* omnes ante coctionem erumpentes in peste magis utiles quam inutiles . 184  
*Abscessus* per effluxionem quales , & quinam vocantur . 208  
*Abscessus* post aures perpetuo sunt suspecti . 284  
*Abscessus* quales & quando in morbis acutis perniciosi . 27  
*Abscessus* qui ad crura fiunt in pulmonibus vehementibus , ac periculosis , omnes utiles sunt . 4. 24. 73. 177.  
*Abscessus* quid ad præfagium . 225. 282  
*Abscessus* quomodo noscuntur futuri in partibus superius aut inferius . 210  
*Abscessus* retrocurrentes pessimum in deliriis signum . 53  
*Abscessus* Variæ significationes . 208  
*Acria* nimis , dolorem acutum producant . 70  
*Acria* si videntur oblata in morbis quid notant . 59  
*Acrimonia* quomodo finguntur producit . 106  
*Actiones* omnes perinde ac in optima valetudine obire , optimum est . 141  
*Actiones* naturæ debiles , quibus cognoscuntur . 9.  
15  
*Actionis* vitalis primum instrumentum est spiritus vitalis . 120  
*Actio* vitalis unde . 120  
*Adenarum* dolor unde gravis observatur . 70  
*Eger* si non videat , vel non audiat , jam debili existente corpore , quidquid horum evenierit , mors proxima est . 9  
*Egri* de ipsorum futura salute Prognosticum audientes , facilius ac propensius Medicorum preceptis obediunt . 1  
*Egrum* velle residere in ipso consistendi vigore , exitiabilissimum est . 88  
*Egrovam* salus aut interitus unde prænoscentur . 3  
*Aer* a suo consueto temperamento ad calidum maxime mutatus , & diu durans , maximos morbos adfert . 26  
*Aer* minus morbosus est , minusque graves morbos excitat ; ad frigidum quam ad calidum mutatus . 22  
*Aeris* nulla vel magna mutatio multum ad morbos concitandos facit . 22  
*Aeris* ambientis temperamentorum omnium pessimum est id quod humidum est & calidum . 27  
*Aeris* caliditati humiditas si conjungatur nihil corporibus morbosius & magis pestiferum . 27

*Aeris* siccitas acutissimos patit morbos , sed salubriores quam humiditas . 27  
*Aeris* variis status ad morborum cognitionem scire necessarii . 22  
*Astus* dolorosus & rigor superveniens , malum . 63  
*Astus* & ardores circa spinam quid notant . 215  
*Astus* fortes quare convulsiones perniciosas producant . 100. 101.  
*Astus* laterum cum dolore atque rigore , mali . 64  
*Astus* magni effectus . 98  
*Astus* multus cum delirio quando per modum iudicii apparet . 48  
*Etates* corporum pulsum causa mutare possunt . 124  
*Etates* non parum faciunt ad morbos natura potentiores cognoscendos . 29  
*Alexandria* in Ægypto unde quotannis febres pestilentes exitiabilissimæ oriuntur . 28  
*Alimenti* crudi abundantia quomodo convulsiones in pueris producant . 97. 98  
*Alimenti* inopia quomodo tremor producitur . 92  
*Alimenti* plurimi copia calorem nativum quomodo suffocat . 65  
*Alvi* colliquationes malæ . 205. 250  
*Alvi* dejectio alba Ictericis mala . 251  
*Alvi* dejectio aquosa mala est . 249  
*Alvi* dejectio cruenta naturalis facultatis debilitatis effectus . 16. 17  
*Alvi* dejectio futura non cognoscitur per signa propria , sed ex quibus . 219  
*Alvi* dejectiones albæ unde , & quid notant . 251  
*Alvi* dejectiones biliosæ omnes non criticæ factæ , malæ . 251. 252  
*Alvi* dejectiones bonæ bisariam salutem indicare possunt . 247  
*Alvi* dejectiones bonæ ex copia cognoscendæ . 249  
*Alvi* dejectiones colliquativæ ex febribus acutis perniciosissimæ . 252  
*Alvi* dejectiones criticæ facultatis expultricis robur , naturamque morbo prævalere indicant . 8  
*Alvi* dejectiones eo sunt exitiales , quo colores magis prave pluresque habuerint . 252  
*Alvi* dejectiones exitiales ex modo quo deiciuntur , & ex tempore quo durant .  
*Alvi* dejectiones ex quantitate tum immoderata , tum pauca damnantur . 250  
*Alvi* dejectiones in acutis biliosis albicantes , spumosæ , & periculosæ , malæ . 250  
*Alvi* dejectiones in acutis spumantes valde vitiosæ , malæ . 250  
*Alvi* dejectiones in ventris affectibus observandæ . 192  
*Alvi* dejectiones liquidæ unde . 249  
*Alvi* dejectiones malæ , quæ exitium præauntiant unde cognoscendæ . 249  
*Alvi* dejectiones nigræ aliquando utiliter conspiciuntur . 252  
*Alvi* dejectiones nigræ a sanguine melancholico . 249  
*Alvi* dejectiones nigræ in acutis morbis , malæ & unde . 252  
*Alvi* dejectiones nigræ , sponte venientes five cum febre five sine febre , pessimæ . 252  
*Alvi* dejectiones optimæ febres , & symptomata solvant aut allevant . 248

*Alvi*



*Alvi defectiones quæ cerebro inflammato albæ egerantur omnium pessimæ.* 251  
*Alvi defectiones, quæ insciis ægrotis excernuntur, letales sunt.* 253  
*Alvi defectiones quæ salutem prænuntiant.* 247  
*Alvi defectiones quænam insaniam timorem inferunt.* 251  
*Alvi defectiones rubræ & cruentæ in febribus acutis, malæ.* 252  
*Alvi defectiones spumose quare malæ & quænam pessimæ.* 250  
*Alvi defectiones vericoline omnes malæ.* 252  
*Alvi defectiones virides, porraceæ, pessimæ quænam sunt.* 252  
*Alvi defectionum natura unde innotescit.* 247, 249  
*Alvi defectionum variae denominationes.* 248  
*Alvi excrementa concocta in ventris affectibus optimæ crisis certissimum sunt indicium.* 200  
*Alvi excretionem biliosa quinam morbi judicantur.* 200, 201  
*Alvi fluxus colliquativi, qui in pestilentibus febribus observantur, letales.* 60  
*Alvus perturbata surditatem aliquando tollit.* 73  
*Alvi profluvium quibusnam supervenit.* 112  
*Amaturosis quid, & quando exitiosa.* 161  
*Amentia quid.* 45  
*Amphimerina febres quales.* 79  
*Anachtermeron quid Græcis.* 108  
*Angina ex aphoniam, letalissimum.* 118  
*Angina tonsillarum inflammationi succedens, malum.* 31  
*Angina exitialissima, & celerrimæ interimentes quænam.* 66  
*Angina insidiosè occidentis signa.* 114  
*Angina letali si tumor colli & pectoris apparens superveniat, magis salutaris evadit morbus.* 24  
*Angina suffocantes a sanguinis copia.* 24  
*Anginosi quinam robur & rumor salutaris & quinam non.* 151  
*Angores quid in morbis acutis sæpe indicant.* 68  
*Anhelitus difficultas in tæbe.* 113  
*Anhelitus crebri senes ad mortem comitantur.* 29  
*Anima quid efficit in corpus.* 85  
*Animales actiones quomodo fortes vel debiles cognoscuntur, & quantum ad Prognosticum in morbis harum cognitio.* 41  
*Animalium corpora unde constant.* 85  
*Animi curæ extenuationis causa.* 148  
*Animi defectiones quid in morbis acutis sæpe indicant.* 68  
*Animi defectus ex fluxu muliebri, malus.* 100  
*Animi passionem vehementes magnos morbos concitare valent.* 28  
*Annonam sæpe secuta fuit Pestis.* 28  
*Annus totus si calidus humidusque fuerit, necesse est, magna pestilentia succedat.* 27  
*Anorum tempora prænotanda, ut morbi cognoscantur.* 22, 23  
*Anorum variarum constitutionum effecta, & divisio.* 27  
*Anxietas a dolore pedis atque coxendicis.* 76  
*Anxietas a virium imbecillitate unde noscitur.* 89, 90  
*Anxietas a viscerum alicujus magna phlegmone unde noscitur.* 89  
*Anxietas ab humoris biliosi corruptione.* 89  
*Anxietas ab humoribus ad excretionem turgentibus.* 89, 90  
*Anxietas cum delirio Crisim aliquando præcedit.* 50  
*Anxietas decubitus est species.* 89  
*Anxietas ex stomacho affecto unde noscitur.* 89  
*Anxietas in febribus quid notat.* 37  
*Anxietas qui per vigilias repente capiuntur, sanguinem profundunt e naribus.* 93  
*Anxietas unde in febribus malignis.* 89  
*Anxietates diu perseverantes, illucite evacuatione, pessimæ.* 38  
*Anxietates quæ cum refrigeratione incidunt, pessimæ.* 38  
*Anxietatis prorsus letalis descriptio.* 91  
*Anxi quinam dicuntur.* 88, 89  
*Apepsia quid notat.* 16

*Aphonia a ventriculo ab aliquo humore læso.* 116  
*Aphonia aliquando tollitur vomitu.* 117  
*Aphonia ex capitis dolore quid notat in febribus.* 117, 118  
*Aphonia quid in morbis portendit.* 116, 117  
*Aphonia quid prælagit in morbis.* 115  
*Aphonia signum summe exitiosum in deliriis.* 53, 54  
*Aphonia comatosi succedentes, malæ.* 84  
*Aphonia cum singultu pessimæ.* 107, 117  
*Aphonia & catochæ cum exsolutione perniciosæ.* 84  
*A<sup>φ</sup>ωνία evadunt ægri in ferino delirio.* 50  
*Aphonia ex vulneribus non sunt perpetuo perniciosæ.* 117  
*Aphonia quæ principii morborum sunt, quid notant.* 116, 117  
*Aphonia quæ una convulsis partibus ex copia humorum sunt, perpetuo letales non sunt.* 118  
*Aphonia quænam exitium in foribus prænuntiant.* 118  
*Aphonia quibus ex capitis dolore, moriuntur.* 118, 119  
*Aphoni si fiant anginosi, letalissimum.* 118  
*Aphonia unde.* 117  
*Aphtha oriuntur anni constitutione Austrina calida & humida.* 27  
*Apoplexia a supino nimis diuturno decubitu.* 87  
*Apoplexiæ ex somno diuturno & immoderato.* 28  
*Apoplexiæ quando in morbis timenda.* 61  
*Apoplexiæ sæpe producit febrem continuam aut intermittentem, paralyfin aut Paraplegiam.* 24  
*Apoplexiæ si Paralyfi, & epilepsiæ succedat, malum.* 30  
*Apoplexiæ unde sæpe prævidetur.* 60  
*Apoplexiæ fortem solvere impossibile, debilem vero non facile.* 11  
*Apoplexiæ ab humoribus pituitosis & crudis.* 30  
*Apoplexiæ quando torpores in sanis portendunt.* 114  
*Apoplectici maxime sunt a quadagesimo anno ad sexagesimum.* 29  
*Appetentia bona in ægrotis erit illa, quæ benevolentium maxime est similis.* 141  
*Appetentia bona non confundenda cum vitiata & exitiali.* 141  
*Appetentia ciborum & potus iusto majus unde.* 141  
*Appetentia ciborum sublata quid notat & unde.* 142  
*Appetentia integra in ægrotis, bonum est, omniumque maxime in morbis diuturnis.* 141  
*Appetentia innaturalis quænam dicitur & unde.* 140  
*Appetentia sublata in morbis longis letalis.* 142  
*Appetentia symptomata quid ad prædicendi rationem.* 49  
*Appetentia vitiata in qualitate ciborum & potuum unde.* 140  
*Appetentia una est naturalis, altera non naturalis.* 140  
*Appetentia unde oritur in animalibus.* 139  
*Aqua caninæ appetentiæ causa.* 140, 141  
*Aqua intercutem unde in purulentis Phthificisque oritur.* 70  
*Aqua intercutem omnis, quare si ex acuto morbo existit, semper mala.* 70, 149  
*Aquarum corruptarum seu foetidarum usus pravi effectus.* 28  
*Aquarum palustrium usus mali effectus.* 28  
*Aquilonia quotidianæ constitutiones corpora densant, & robusta, & bene mobilia, coloratiora, & melius audientia faciunt.* 22  
*Ardores qui in hypochondrio, febre refrigerata relinquuntur, tum alias, tum cum sudoribus, mali sunt.* 18, 64  
*Ariditas totius vel alicujus partis corporis, quare sæpe infelicem morbi prælagit eventum.* 70  
*Arteriarum pulsatio actio facultatis vitalis.* 7  
*Arteriarum pulsatio respirationi addita est, caloris in toto corpore effusi refrigerationis, atque purificationis gratia.* 7  
*Arteriarum pulsationes maxime ad prædicendam salutem valent.* 49  
*Arteriarum pulsationes vehementes omnium maxime vitalem robustam facultatem significant.* 14  
*Arteriarum pulsus magni, vehementes, æquales atque ordinati in morbis acutis, facultatis vitalis integritatis indicium.* 7



*A'σφωδ'ēs* quid . 46  
*Asaphodes* desipientiæ, quænam exitiosissima . 50  
*Asaphodis* seu obscura desipientia, vel hectica, numquam in morbi principio, sed morbi progressu, post vehementem insaniam, fit . 46  
*Aspectus* audax & ferox est phreniticus . 52  
*Asperitas* corporis quid ad prædictionem . 62  
*Aspera* arteriæ usus . 120  
*Asthmata* quo vitæ tempore sunt & quamdiu durant . 31  
*Asthmata* senes numquam derelinquunt . 32  
*Asthmatici* unde sæpe stertunt . 136. 137  
*Atrabilis* naturæ humanæ maxime inimica, difficillimaque, & tardissima ut concoquatur . 30  
*Atrabilis* omnium humorum morbos maxime exitiales parit . 30  
*Atra* bili unde . 252  
*Atrophia* corpora siccantur, & contabescunt . 147  
*Atrophia* in quibus exitialis . 147  
*Atrophia* qualis effectus & unde . 147  
*Auditus* actiones mutatae magni in morbis momenti ad prodeundum ægrotantium prognosticum . 57  
*Aures* lividæ & nigrae, unde in acutis morbis spectantur . 166  
*Aures* obscurdescere in febre acuta furiosum est . 13. 166  
*Aures* quibus per febres obscuruerunt, quomodo hi liberantur a morbo . 58  
*Aures* quid ad prælagium faciunt in acutis morbis . 17  
*Aurium* sonitus, quando sanguinis eruptionem, delirium, &c. indicat . 44. quid in morbis acutis . 59. 167.  
*Tinnitus*, quid & unde . 59. 211. signum sæpe futuræ hæmorrhagiæ . 212  
*Austrina* constitutio humida, varios & calidos morbos producit . 27. 29  
*Autumnus* morbos acutissimos & exitiales magna ex parte producit . 28. Tabidis malus est . *ibid.*

## B

*Bilis* quomodo horrores concitant . 112  
*Bilis* acuta producit morbos punctorios . 70. 71. æruginosa, atra, usta, morbos gravissimos concitat . 39.  
 flava, porracea, crocea, nigra, omnium periculosissimos facit morbos . 47. plurimum tussi rejecta, malum . 30. si pituita prævalet, ægros maxime reddit phreniticos . 47  
*Bombus* in acutis, letalis . 59  
*Bubones* quare suspecti . 286  
*Bumbi* quid & unde . 59

## C

*Caliditas* ad Prognosin faciens qualis . 62. quæ bona . 2. quæ mala . 62. in facie, hypochondriis, thorace cur pessima . 62. quid in morbis acutis . 37. Hecticorum qualis . 62. parva in externis quando maligna . 4. intensa in ventre & Thorace cur mala . 79 immoderata pestem producit aliquando . 26. 27  
*Calor* blandus sæpe fallens in morbis malignis . 62. febrilis quinam optimus . 62. singultum producit . 157. in morbis quomodo distinguendus . 42. intensus post rigorem crisis sæpe indicium . 63. natus quomodo resolvitur . 65  
*Caloris* æstus circa spinam quid indicat . 213. & Frigoris celeres mutationes, in morbis acutis quare malæ . 69. retractionem quæ causant . 68  
*Capitis* gravitas & dolor, quid & unde . 221  
*Cardialgia*, fluxurorum mensium signum . 211  
*Cardiognos* Cordis unde vomituris . 216  
*Carus*, qualis somnus . 80  
*Catalepsis*, frigiditas & siccitatis cerebri signum . 81. qualis somnus . 80  
*Cataphora* qualis somnus . 80  
*Cerebrum* quid . 137. in acutis . 280  
*Cerebrum* exsiccatum vigilias excitat . 78. 79. quomodo læditur per consensum ex ore ventriculi læso . 99

*Cerebri* frigiditas duplex est . 61. perniciofa inflammatio singultus causa in febribus . 106. refrigerationis effectus . 55  
*Cerebro* post inflammationem refrigerato, in veterum delabi, letalissimum est . 50  
*Cholera* cui ætati magis familiaris . 29  
*Cibus* quando egrotis est offerendus . 63  
*Cibi* fastidium in morbo diuturno, malum . 19. multi vel corrupti quomodo singultum producant . 105  
*Cibum vel potum* abhorre in deliriis letale . 52  
*Ciborum* appetentia maxime ad prædicendam salutem valet . 49. appetentia, si cum aliis pravis signis appareat, summe perniciofa . 142. & potus deperdita appetentia quando pessima . 57. vapores quomodo somnum excitant . 81  
*Clamor* cum delirio trisin aliquando portendit . 48  
*Coctio* exquisita quo morbi tempore fit . 200. optimarum excretionum præcipua nota est . 181. perfecta, si simul observatur cum signis decretoriis quando crisis expectanda . 221  
*Coctio* quid . 179  
*Coctionis* signa observare optimi est in omnibus morbis . 35. quo tempore morborum conspiciuntur . 181. salutem perpetuo significant . 35. signum aliquod manifestum, ubi primo die apparuit, in primo quaternario morbi solutio subsequitur . 222. urinarum, aliorumque excrementorum præludiis quando non fidendum . 206  
*Coctiones* celeritatem portantur iudicii, securitatemque salubrem . 35. 180. 198. excrementorum numquam malæ, sed perpetuo bonæ . 180. quid prælagiunt . 227. si trisin præcesserint, numquam moritur æger . 8  
*Colli tensio* quid & unde . 211  
*Color* faciei viridis minus malus quam niger . 150. flavus bonus, si criticus ut in Ictericis . 151  
*Color Ictericus* quid notat in febribus . 153. lividus & niger unde, & quid in morbis notant . 150. lividus in labro, palpebra, vel quid notat . naso, vel genis, vel extremis, *ibid.* pallidus unde in acutis morbis, & mortuis solet esse familiaris . 151. sæpe varians cum calore, quare utilis . 70. ruber sanguinis abundantiam significat . 150  
*Coloris* corporis mutatio citra rationem, pessima . 150. in pueris quid . 99. quid ad prædictionem . 62  
*Coma* a collecto pituitoso humore in cerebro . 55. a longa vigilia, ex calidissima siccissimaque causa, letale signum . 83. cum lassitudine quando malum . 78. malis stipatum symptomatibus, malum . 84. cum oculorum perversione malum . *ibid.* & surditas in capitis dolore abscessum aliquem post aures eruant . 58. 83. in acutis morbis post longas vigilias, exitiale . 12. in quibusnam semper perniciosum est . 84. quantum inservit ad Prognosin . *ibid.* quid . 44. 81. vigil unde . 82. vigilias secutum, nisi criticum sit, perniciem ostendit . 84.  
*Comatis* perniciosi exemplum . 83. quatuor sunt causæ . 82  
*Comata* aliquando non letalia accedunt vigiliis . 80. letalia aliquando subsequuntur vigilias assiduas . *ibid.* cum aphonia perniciofa in febribus . 117. 118  
*Comatosi* affectus phreniticis supervenientes, letales . 2. quinam dicuntur . 84  
*Commorio* quando fit in toto corpore . 105  
*Concoctiones* biliosorum humorum & putridorum quando fiunt . 271  
*Congelatio* quid . 83  
*Convulsio* a distentione a quibusdam distinguitur . 96. ab Ileo malum . 11. a phlegmone unde . 100. ab æstibus fortibus aut distentio, malum . 97. ab inedia & ebrietate . 28. critica labii . 167. ex angina letalis . 104. cum extremorum refrigeratione in acutis morbis signum maxime perniciosum . 67. 68. dentium exitialis est . 201. ex quibus in pueris prævidetur . 79. fit vel ex repletionem, vel ex inanitionem . 97. imminente morte in phrenitide accidere solet . 51. in febre, letalis, minime vero pueris . 101. in febribus sæpe ab exusta bile . 46. in phrenitide pessimum symptoma . 25. musculorum mandibularum Crysmos Græcis dicta . 96. Paralyfi



lysi superveniens affectum non solvit neque contra .

60

*Convulsiones* mortuorum ex vulnere plura exempla . 102. 103.

*Convulsiones* a doloribus & assiduis vigiliis , perniciosæ sunt . 84. a siccitatis partibus nervosis , exitiosæ . 139 ab Ileii inflammatione , perniciosæ . 103. comatosi succedentes , malæ . 84. ex quibus signis futura possunt præcognosci . 99. ex tremoribus , letalissimæ . 65. febribus ardentibus supervenientes letales . 80. in femina ex semine retento . 98. 99. in febribus ex ore ventriculi non sunt timendæ , vomitu tolluntur . 101. in Phreniticis insanabiles . 103. in vulneratis plerumque letales . 104. letales a capitis vehementi dolore . 74. perniciosæ nunquam solæ , sed cum aliis signis perniciem indicantibus apparere solent . 104. quæ certum exitium excitant . 104. quænam curari possunt . 100. quid præfagiunt . 98. pervenientibus febribus sæpe solvuntur . 51

*Convulsionum* causæ . 97. ad 94. cum chordis tensis comparatio . 97. futurarum signa in pueris . 99. tres differentiarum . 96. 97.

*Cor* ab humore acri vel maligno affectum quid producit , 68. quibus excrementis fuliginosis exsuperet ; unde nascitur . 120. unde sæpe palpitat . 95

*Cordis* caliditas quomodo refrigeratur . 120. calor respirando recreatur , fitque purior . 7.

*Corpus* a morbis defenditur tribus ipsi insitis facultatibus . 6. inflari ac tumescere in morbis , nunquam bonum . 149. extenuatum ac maxime contabescens videri in principio morborum acutorum , pessimum . 147

*Corpora* calida & sicca quibus morbis obnoxia . 29. humida succique plena , si veneri temperate operam dent , raro morbis corripiuntur . 23. cito inclescere , & frigeri , malum . 64. præ gravitate deorsum delabi , quid significat . 84. quænam minus periclitantur a morbis . 74. tumida in morbis fieri quid significet , ubi a sputo sanguinis contabescunt , exitiale est . 147

*Corporis* gestus mutatio in acutis morbis delirii indicium . 42. partes , quarum observatio facit ad prædicendi rationem . 154. turbationes quæ crisin indicant . 200

*Crimnodes* hypostasæ quænam dicuntur . 259. & 260. quid notant . 267

*Coxendicis* dolor senes ad mortem usque comitatur . 30

*Crisis* bona vel mala unde prænoscentur . 197. 198. hora cognosci potest accessionis temporum accurata observatione . 223. 224. in proximo die decretorio erit , si in die indicante signum coctionis conspectum fuerit . *ibid.* letalis imperfectæ historiæ . 205. 208. modus ex naturæ inclinatione nascitur . *ibid.* 209. nulla bona apparet , cruditatis signis conspectis . 150. optimæ certissima signa in plurimis morbis quænam . 200. 202. perfecta in morbo salutari non nisi in vigore morbi expectanda . 223. perfecta si futura sit , necesse erit , augmentum morbi prius absolvi . 223. quando in altero quaternario futura significatur . 199. 222. quando in primo futuro die decretorio fit . *ibid.* terminus majori ex parte erit septem dierum ab ea die , in qua ceperunt decretoria signa apparere . 222. unde sæpius iudicio non respondet . 223

*Crises* ante statum non sunt omnino bonæ neque certæ . 202. atque iudicia raro prima & secunda die fieri possunt . 189. bonæ , malæ , & imperfectæ quænam . 193. 194. compositæ , quibus morbi iudicantur . 220. exitiales quo morbi tempore fiunt . 223. in principio morborum , cum exitiali signo , malæ . 203. incertæ quomodo bonæ , vel malæ nascuntur . 202. optimæ salutares , securissimæ ac perfectæ in statu naturæ apparent . 200. per dejectiones quando fiunt . 211. per sudores prævidendæ . 217. perniciosæ quomodo cognoscuntur . 204. 208. quomodo sæpe fallunt artis Medicæ ignaros . 200. quæ fiunt in augmentis morborum neque certæ neque fideles sunt . 202. quænam fiunt per excretionem , & quomodo nascuntur . 211. per hæmorrhagiam . *ibid.* 215. quando & in quibus certo & cito prædicti possunt . 194. 195. quando fiunt per menses . 211. quomodo per urinas prævidentur . 217. tria tantum prænuntiare possunt . 199. veræ quatuor tantum

sunt . 194

*Crisium* species unde cognoscuntur . 210. tempus ex natura morborum quomodo cognoscitur . 221. 223.

*Cruda* excrementa quænam dicuntur . 272

*Cruditates* quid . 179. semper mala in morbis & pejor si cum malis signis . 181

*Cruditates* & coctiones in excrementis sunt signa morborum temporum . 32

*Cruditates* humorum quando fiunt . 180

*Crura* cur sæpius stupefunt in remum dolore ex inflammatione orto . 64. 71. supini cubantis admodum reducta , & distracta , in acutis morbis delirii indicium . 43

*Cura* tremoris causæ . 92

*Cutis* dolor quare gravis observatur . 70. frigore obdatur . 98. pustulæ , atque efflorescentiæ præter rationem evanescentes in delirio summe perniciosum signum . 53.

D

*Dæmonum* immaturorum esus rigorem produxit . 107

*Decubitus* actio unde pendet . 86. gravi morbo qualis . 86. malus ex oris ventriculi vitio , vel propter virium imbecillitatem . 89. qui salutem præfagit futuram in morbis . 85. supinus quænam mala producere potest . 86

*Decubitus* ferre non posse in morbis quid notat . 38

*Dejectio* alba in phreniticis mala . 52

*Dejectiones* aquosæ candidæ , aut admodum crocæ aut spumantes pravæ . 17. biliosæ supervenientes quibus surditas , illam tollunt . 9. 58. colliquativæ quando in acutis morbis pessimæ . 26. nigræ , lividæ , optimæ , foetidæ exitiales . 16. paucae , glutinosæ , pingues , candidæ , sub crocæ , læves , colliquationis indicia . 16. quales & quando in acutis morbis pessimæ . 26. in deliriis .

*Delassati* , caliginosi , pervigiles , in somnum inclinati , desudantes , recalcantes , malum . 78

*Delirantes* quænam dicuntur . 42

*Delirantium* prognosis quomodo recte assequitur . 44

*Deliri* homines si hianti ore dormiant , perniciosum est . 53. si evadant ægri ab evacuationibus letaliter se habent . 58

*Delirium* cui jam fractis viribus contingit , pessimum . 53. aliquando larga sanguinis eruptione iudicatur . 47. 49.

*Delirium* cum notabili oblivione , ignavia , & stupiditate apparens exitii est indicium . 53. ex Hypochondrii pulsatione quando prævidetur . 250. in pleuriticis unde sæpe prævidetur . 25. in quibus morbis derepente fit , profluvium sanguinis significat vel Urinæ . 48. nullum securum reputatur . 53. pessimum , post quod mala sequitur evacuatio . 49. phreniticum quomodo ex sputatione frequenti prævidetur . 217. quando ab aurium sonitu prævidetur . 59. quid . 45. solvitur aliquando per sudorem , ac somnum . 48

*Delirii* certum signum ex urina quodnam . 259

*Deliria* crisin portendentia quomodo apparent . 48. exitialia , quomodo a non exitialibus dignoscuntur . 48. omnia unde concitantur . 46. quæ cum febre fiunt , Phrenitides vocantur , sed sæpius improprie . 45. quæ mortem prænuntiant , quomodo dignoscuntur . 50. quæ salutem in morbis præfagiunt . 47. quæ sine febre manæ , seu insanæ vocantur . 46. quænam salutarem crisin antecedunt . 47. si cum coctionis signis appareant in morbo crisin denunciant . 22. solvuntur urina multam subsidentiam habente . 48. vehementia seu ferina convulsionum futurarum signa . 99

*Deliriorum* futurorum signa quædam . 93

*Dentes* quid ad præfagium faciunt in acutis morbis . 164. 165

*Dentium* invita concussio quid . 96. stridor insolitus in deliriis signum summe exitiosum . 53

*Dentibus* stridere & delirare , mortem jam prope esse notant . 167

*Desipientia* & convulsio in vigilia , malum . 69. & rigor ex male



- ex multa potatione malum . 11. ferox & furiosa unde . 47.
- Desipientia* feroces quæ in brevi desinunt , ferinam convulsionem prænant . 25. hætica quando non amplius solvuntur . 51. quæ sunt cum febre continua , naturam viribus morbo longe infirmiore significat . 10.
- Desipientiarum* vehementissimarum propria credita symptomata . 51.
- Desipientes* si non videant , summe perniciosum . 55.
- Destillatio* quæ ex naribus cum surditate & ignavitate parva est , difficile quippiam habet . 58.
- Diabetes* quid significat . 16. quosnam pravos effectus producit . 29.
- Diapnyemata* quid . 277.
- Diastole* quid , ejusque usus . 121.
- Dies* critici coincidunt cum accessionum motibus . 193. decretorii complures ac fere innumeri observantur . 188. decretorii , judicatorii , atque critici quinam vocantur . *ibid.* 189. decretorii quid ad prædictionem in morbis . 192. indices sunt aliquando decretorii , & decretorii indices . 190. intercalares , atque intercedentes vel provocatorii quinam & quare ita dicti . *ibid.* judicatorii quomodo dignoscendi . 189. omnes ad vigesimum usque decretorios aliqui fecerunt . 188. vigesimus est terminus morborum acutorum . 210.
- Dierum* decretoriosum cognitio necessaria . 188.
- Dispepsia* naturalis facultatis debilitatis symptoma . 11.
- Dissentio* quid . 96.
- Dolor* acutus quinam & unde . 70. 71. aurium acutus cum febre continua ac vehementi difficilis est , & quid inde . 200. quinam periculosus . 74.
- Dolor* capitis acutissimus in Phrenitide pessimus . 25. & stomachi cum Hypochondrio contento , malignum . 75. in turbulentis , vigilibusque mentis aberrationem indicat . 44. quando futuri vomitus signum . 56. quando in phrenitide letalis . 74. vehemens & assiduus & præsertim in auribus in acutis febribus delirium portendit . 44.
- Dolor* cervicis in hæmorrhagia futura . 212. 213.
- Dolor* circa ventris sedes significatur a decubitu in ventrem in acutis morbis . 42.
- Dolor* colli sanguinis e naribus erupturi signum in febribus . 72.
- Dolor* faucium quinam in acutis morbis delirium præfagit . 45.
- Dolor* Hypochondrii citra judicium ex Angina quid . 114. non raro delirii nuntius . 44.
- Dolor* lateris ex spuris biliosis , si absque ratione evanuerit , in furorem aguntur . 76. in Pleuriticis , si absque ratione evanuerit , portendit delirium . 45.
- Dolor* lumborum & gravitas quid indicat . 215.
- Dolor* manuum & pedum , in febre & convulsio maligna sunt . 75. 76.
- Dolor* oris ventriculi in febribus malum . 74.
- Dolor* pectoris quinam malus . 74.
- Dolor* quinam in suppurationem vertitur . 277.
- Dolor* si vigesimum diem transeat , & febris detineat , quid expectandum . 72.
- Dolor* stomachi , cum Hypochondrio contento , dolorque capitis , malignum . 75.
- Dolor* strangulans cum Orthopnoea sine apparente in faucibus , vel collo , tumore , summe exitiosum . 74.
- Dolor* vehemens in pleuriticis , morbi fortissimi est indicium . 25.
- Dolor* ventriculi oris quid indicat . 261.
- Dolor* ventris laboriosus quinam letalis . 74.
- Dolor* vesicæ quinam exitialis . 74.
- Doloris* imperus e femore malignus . 76. mutatio quænam mala in acutis morbis . 69.
- Doloris* pedis atque coxendicis pessimi exempla . 75. 76.
- Dolore* coxæ occultato , si quippiam in urina sublime perierit , delirium portendit . 44. 76.
- Dolore* femoris dextri occultato statim delirium accidit . 44. 45.
- Dolores* aurium cum febre continua ac acuta cur perniciosi . 166.
- Dolores* boni quinam dicendi . 73. capitis quinam maxime timendi . 79. 80. capitis vehementes convulsionum futurarum notæ . 151. circa thoracis & pulmonis sedes quinam suppurationem indicant . 75. cordis vomitus biliosi & pituitosi futuri signum . 72.
- Dolores* crisin sæpe præfagiunt . 34.
- Dolores* critici in aliqua partium ignobilium & remotarum a visceribus , excitari boni . 37.
- Dolores* crurum incepti , continuo desinentes post visus læsi symptomata , malum . 58.
- Dolores* cum pulsu nonnumquam observantur in abscessibus ad suppurationem tendentibus . 70.
- Dolores* exitium prædicentes . 73.
- Dolores* fortes circa viscera , & convulsionem in acutis febribus , malum . 11. Hypochondrii quando non mali sunt . 173.
- Dolores* in ignobili parte exorti , qui occultantur fere continuo , sæpe delirium præfagiunt . 44. 45. 53. 54. in ventre inferiori concitato quomodo sæpe judicantur . 72. lumborum quinam mali . 76. 77. magni in omnibus morbis quando malum prænant . 37. palpitantes circum umbilicum , quid . 95. partium nobilium & ignobilium quinam boni , quinam mali & pessimi . 74. 75. quandoque in acutis morbis , etsi suapte natura semper mali , bonum prædicant . 71. qui a superioribus partibus ad inferiores descendunt , optimi . 73. qui ab ægrotis non sentiuntur quare perniciosi . 77. qui circa umbilicum continentur in morbo acuto , non raro delirii nuntii . 44. qui cum ratione abeunt , optimam salutis spem pollicentur . 71. 72. qui morbo progressu ostenduntur , quinam optimi . *ibid.* qui progressu morbo manifestantur , quinam perniciosissimi . 74. quinam delirium indicant . 43. quid præfagiunt in morbis acutis . 70. si convulsionum causæ , perniciosum . 103. sine voce quinam perniciosi . 118. furæ absque ratione de repente occultati , desipientiam pariunt . 76. vehementes , assidue morbi fortissimi sunt symptomata . 37. viscerum fortes comatosi succedentes , perniciosi . 84. viscerum fortes quando in acutis morbis pessimi . 26. quomodo judicantur . 75.
- Dolorum* causa est continuitatis partium solutio . 85.
- Dorsum* quid ad præfagium in morbis . 171.
- Dysenteria* in morbis acutis quandoque bona . 11.
- Dysenteria* constitutione anni boreali oriuntur . 27. quænam ætate accidere solent . 29.
- Dysenterici* unde dolorem acutum patiuntur . 84.

## E.

- E***Brius* quispiam repente si obmutuerit , convulsus moritur , nisi febre corripiatur . 28. 61. 81. 83. 100. 118.
- Ebriis* somnus aliquando letalis . 83.
- Elleborum* albus quomodo convulsionem producit . 98.
- Empyothorones* tentio ad anteriora . 96.
- Empyema* pleuritidi succedens , malum . 31. intra quodnam temporis spatium expurgatur . 279. quid . 277. Hujus indicia . 278.
- Ephemera* pestilens morbus acutissimus paucis horis interimens . 222.
- Epicoptici* quinam vocantur . 101.
- Epilepsia* a supino nimis diuturno decubitu . 80. 87. unde prævidetur & quid . 60. 95.
- Epileptici* juvenis exemplum . 99. pueri quando maxime curantur . 101.
- Erysipelas* ab exterioribus verti ad interiora , non est bonum . 31. doloris partium internarum causa . 71.
- Evacuatio* immodica calorem nativum resolvit . 65. optima qualis quæ rigori optimo succedit . 109.
- Evacuationes* immodicæ quomodo anxietatem producant . 108. quæ non juvant exitii , aut saltem difficilis sunt iudicii indicia . 39.
- Exanthemata* aliquando apparent in febribus putridis . 155. cum exitialibus signis perpetuo mala . 171. in peste erumpentia ante coctionem magis utilia quam inutilia . 172. 183. parva intus recurrentis , & evanescencia , peiora . 172. præter rationem evanescencia in delirii.



*Iris* signum summe exitiosum. 53. qualia & quando in acutis morbis pessima. 26

*Excrementa* cruda & prava observantur in morbis mali moris. 24. discoloratione spectari, & ægros non sitire, in quibus morbis summe exitiosum. 142. 143. ex corpore exeuntia maxime ostendunt naturalis facultatis debilitatem. 17. foetida in morbis semper exitiosa. 60

*Excrementorum* coctio atque cruditudo quid ad prælagium in morbis. 179. coctio atque excretio facultatis naturalis robur vel debilitatem in acutis notant. 8. in ægrotis corporibus causa ad naturalem facultatem maxime attinet. 139. mutationes in profluviis alvi juvant, nisi mala mutatio fiat. 247. maturaciones omnes undique tempestivæ, bonæ. 180

*Excretio* humorum biliosorum febrium ardentium propria. 197. in morbis, quæ fit ex partibus corporis propria excrementa in ipsis genita excernentibus, istarum partium sanitatem indicat. 8. nulla fidelis est, quæ cum signis cruditudinis apparet. 253. post coctionem apparens in morbis, duobus modis fit. 8. quæ post concoctionem apparet, semper facultatis naturalis robur indicat, certamque salutem præauniat. *ib.* quænam facultatis expultricis robur, & naturam morbo prævalere ostendit. 8

*Excretionis* criticæ optima signa. 201

*Excretiones* febrium ardentium criticæ propriæ. 197. 198. humorum particularium quid ad prædictionem. 225. in peste, vel in pestiferis febribus nonnumquam repellendæ. 184. in principiis morborum & ante coctiones dantur bonæ atque utiles. 183. 184. malæ & perniciosæ sunt, quæ cum signis cruditudinis apparent & quid prælagiunt. 182. malæ, non allevantes, in die decretorio in morbis acutis, quando pessimæ. 26. non raro spectantur prima & secunda die, sed hæc omnes pravæ existunt. 189. omnes in principio, & crudo adhuc existente morbo, letales. 180. omnes malæ sunt, quæ non sedant dolorem. 39. optimæ qua ratione fiunt. 180. 181. quæ in pestiferis febribus apparent, licet utiles, tamen per se non bonæ sunt. 186. quantum morborum prælagiis inserviunt. 181. 182. spontaneæ in morborum principiis quare fovendæ. 184. symptomaticæ quænam. *ibid.*

*Excretionum* falso symptomaticarum creditarum quædam exempla. 187. 188. multarum ante coctionem conspectarum, quæ judicatoriæ & bonæ fuerunt, exempla. 184. 185. pituitosarum signa in quartanis febribus crisi ostendunt. 197

*Excretio* biliosa in suppuratis exitialis est. 20

*Exspitio* crebra in phreniticis vomitum præmonstrat. 242

*Exsudantes*, vigiles, recalcrescentes, malum. 64. 80

*Extenuatio* corporis vel partium per se solam non dat certum prælagium in morbis. 150. cum ratione quænam dicitur. 148. in acutis morbis, & per initia in corporibus observata, quantum ad prælagium. *ibid.* in febribus quando mala, & quid significat. *ibid.* in hæticis Phthisicisque qualis. 149. subita quando pessima. 148

*Extrema* admodum algere ex malis vacuationibus, est perniciosum. 68. frigida difficulter recalcrescentia, livida, quando in acutis morbis mala. 25. frigida, & livida in acutis morbis unde exitialia. 183

*Extremorum* caliditas in acutis morbis numquam mala. 176. frigiditas nonnisi fortem dolorem sequi solet. 74. frigiditas perpetuo mala, & pessima ubi interiora calent, & magna sitis adest. 178. refrigeratio unde sæpe ante crisin producit. 69. refrigerationes recalcrescentes malæ. 205

**F***acies* bene valentium prorsus similis bona in febribus. 155. mala quænam. *ibid.* 157. coloratio quoque bona in febribus, & quid significat. 156. cum sudore flammans in acutis morbis mala. 18. 133. 237. flammæa quando signum est malignitatis, & letale. 158. prærubra sanguinis erupturi signum. 150. 214.

quid facit ad prædictionem. 155. rubra futuras aliquando Parotides significat. 156. 157. cum mæstitia, mala. 151. quid in febribus prælagit. 155. 156. tumida in quibus morbis observatur, & quando. *ibid.*

*Faciei* color bonus, & mæstitia multa, malum, & quid notat. 63. 64. mutatio non semper aliquid certi prælagit in febribus. 156. extenuatio in acutis morbis per initia observata quando exitialis. 148

*Facultas* animalis & vitalis a naturali videntur procedere. 139. animalis quomodo resoluta noscitur. 11

*Facultatis* animalis functiones unde robustæ & rectæ valentes cognoscuntur. 7. naturalis functiones & effectus. 6. naturalis robur quomodo cognoscitur. 8. vitales functiones. 6. 7

*Facultatum* actiones robustæ quomodo cognoscuntur. 7

*Fames* convulsionis sicca causa. 97. quid. 140. unde tremoris causa. 92

*Familiares* non agnoscere in acutis morbis delirium indicat. 43

*Fasidium* unde vomitur. 72. 215

*Fasidia* quid in morbis acutis sæpe indicant. 68

*Fauces* dolentes absque tumore cum implacitate strangulantesque supra modum, perniciosæ. 74. in gutturis inflammationibus solent non raro magni momenti esse ad prælagium. 171. tumidæ & inflammatae quando bonum. *ibid.*

*Fatuitas* cuiusnam facultatis læsio. 54. cum somno profundo signum frigiditatis & humiditatis. 82. quid. 45

*Febris* acuta quando convulsionibus remedio est. 102. acutæ quædam signa exitialia. 52. apoplecticis utilis. 120. ardens a dolore ventris laborioso, letale. 74. rigore solvitur. 109. aridior, æqualior, sine magnis mutationibus uniformis delirium prælagit. 44. assidua quæ noctu augetur in tabe. 113. continua aut intermittens supervenit sæpe ab Apoplexia. 24. continuæ mutatio in intermittentem quomodo ex frigiditate cognoscitur. 66. critique sublata quomodo noscitur. 64. ebrietati superveniens quæ utilissima. 28. 72. hætica quomodo dignoscitur. 62. malignæ indicia. 63. quando convulsione solvitur. 102. quando dolorem circa hypochondria solvit. 173. quartana, quare omnium securissima. 24. quartanæ per largam sanguinis excretionem curatæ exemplum. 228. signa letalia. 37. tertiana septenis circuitibus terminatur. 20. tertianæ quarta accessio est index septimæ. 190. vehemens, assidua, calorem corporis resolvere potest. 67

*Febres* acutæ & letales ex timore & metu magno. 28. acutæ si convulsionum causa, perniciosum. 102. ardentibus diebus imparibus accedere solent. 191. ardentibus, quomodo ut plurimum judicantur. 198. ardentibus, semitertianæ, erraticæ, malignæ oriuntur anni constitutione boreali. 27. ardentibus, unde convulsiones perniciosas producant. 100. 101. debiles & parvæ quandoque valde malignæ sunt. 195. 196. Ephemeræ quænam vocantur. 129. epidemicæ, semitertianæ ardentibus, pestilentes cum morbillis malignis letales. 28. fumantes quænam dicuntur. 37. hæticæ marasmodos si febribus ardentibus succedant, malum. 31. lygodes quænam dicuntur. 106. marasmodos quando exitiales. 147. 148. putridæ quænam vocantur. 129. quibus diebus solvuntur. 189. 190. si imparibus diebus bona signa habuerint, certam prælagium faciunt, & e contra si paribus. 192. simplices si in compositas mutantur, & phlegmone adjunctur, malum. 30. simplicissimæ, ac signis firmatæ securissimis quarto die citius desinunt. 21. 26. teterrimæ ac signis affligentes difficillimis quarto die aut citius interinunt. 224. variæ primo die resolvuntur. 197. unde horrores continent. 112

*Febrium* ardentium letalium signa. 110. ardentium malignarum proprium est, ut summas partes non calefaciant. 62. continuarum in malignas mutatio mala. 31. tertianarum & quartanarum vacuationes criticæ propriæ. 198

*Febribus* ardentibus hæticæ marasmodos si succedant, malum. 31

*Fabricantes* plurimi sine ulla mentis vacillatione moriuntur. 42

*Febriles* recursiones cum horrore quænam letales. 113. 117



*Felle* suffundi ægrotos quid in acutis præfagit . 152  
*Festucarum* collectio in acutis morbis delirii indicium . 42. 43. 44  
*Fæces* albæ in deliriis signum summe exitiosum . 52. retentæ & exsiccatae ileon sæpe producant . 28  
*Fætores* in morbis quid notant . 60. 61  
*Frigiditas* corporis quid ad prædictionem . 62. 65. 66. extremarum partium in dolore forti ventris , malum . 74. extremorum signum in deliriis summe exitiosum . 53. die critico cum signis decretoriis crisin prænuntiat . 67. prælanguidis perpetuo letalis . 65. per totum corpus in acutis febribus mala . 66. plerumque in continuis febribus est exitialis , vel longitudinem morbi præmonstrat . 64  
*Frigus* comatis causa . 82. partium extremarum , atque ad calorem si non amplius redeant , pessimum in acutis . 9. partium extremarum , quum internæ uruntur , quid præfagit . 13. quando bonum in febribus ardentibus . 112. singultum quomodo producit . 106  
*Frigoris* immoderati effectus in corpus . 98  
*Frigora* ea insanabilia censentur , quæ calidis & siccis morbis contingunt . 51. 80. 83  
*Frigidum* si naribus & ore exspiretur in acutis morbis , exitiale jam est admodum . 14. per os & nares exspirare , malum . 136. 156  
*Fulgoris* motus oculis apparentes quid notant . 159  
*Fumus* calidus antea non solitus in sudore futuro critico . 220

## G

*Galenus* in prædicendi in morbis arte , post unum Hippocratem , maxime claruit . 1. 2  
*Graveolentia* omnia putredinis sunt indicium . 60. graveolentiæ gradus prænoscenti sunt ad præfagium . 60  
*Gravitas* capitis hæmorrhagiam præfagit . 234. in naribus quid in morbis . 59. temporum hæmorrhagiam solet præcedere . 211. 212. totius corporis vel manuum vel pedum summe exitiosum in deliriis . 53  
*Gaudium* immoderatum quomodo tremorem producere potest . 93. ingens mortem aliquando producit . 28  
*Genæ* quid ad præfagium faciunt in acutis morbis . 199. rubræ pleuriticorum & peripneumonicorum signum est proprium . *ibid.*  
*Glandularum* tumores quando boni , & quando mali . 177. 178  
*Gula* graviter læsa homines continuo pereunt . 34  
*Gutturis* fervor in multis moribundis , auditur , & quid indicat . 136. quando letalis . 277. quando vero non perniciosus . *ibid.* seu ebullitio & unde . 280. 281

## H

*Hæmorrhagia* critica quænam mala solvit . 229. larga aliquando febris quartana fuit judicata . 213. non solet succedere sine capitis dolore vel gravitate . 211. 212. futuræ signa . 208. 210. 216  
*Hæmorrhoides* in viris quænam præfagiunt . 219. delirium secutæ , salutem prænuntiant . 49. suppressæ , vel nimis fluentes morbos gravissimos producere possunt . 28  
*Hæstica* febris quomodo dignoscitur . 62  
*Hæsticus* corporis habitus unde & quid præfagit . 70  
*Hæstici* quomodo dignoscuntur . 62  
*Hæsticorum* caliditas qualis & unde . 62. 63. habitus descriptio . 147. 279  
*Hepar* potest inflammari , absque apparente umore Hypochondrii . 174. quibuscumque circum dolet , his febris superveniens solvit dolorem . 71. 72. refrigeratum corporis tumorem producit . 149  
*Hepatis* dolor proprius gravis est & quare . 70. inflammatio quomodo Hypochondriorum tensionem producit . 118. inflammatione laborantes plurimi sine ulla mentis vacillatione moriuntur . 42. tumori hydrops succedens , malum . 31  
*Hepate* inflammato , si sanguis exeat e nare sinistra , malum . 204. percusso , oculi statim cavi evadunt . 162

*Hippocratis* & Galeni & aliorum de morbi vigore sententia . 32. quomodo concilianda . 33  
*Hirudinum* appositio quibus & quomodo conducit . 229  
*Horror* quando in febribus ardentibus , bonus . 112. signum in deliriis summe exitiosum . 53. quo vexantur omnes mali succi pleni , quum vehementer calefiunt . 112  
*Horrores* a febribus , Phlegmone , vel quovis modo motis humoribus . 112. crebri , seu frequentes quique etiam celeriter permutantur sunt difficiles . 113. a quibus continuæ febres intermittere cœperunt , boni . 112. crebri non sufficiunt ad suppurationem & tabem exinde denotandam . 136. decretorii mali , qui cum signis letalibus perpetuo exitium portendunt . *ibid.* generatim criticam perturbationem notant . 113. in acutis morbis quid . 11. totales quinam . 113. qui febre non tolluntur , sed cum pessimis apparent vacationibus , mali . *ibid.* qui purulentos & validos explicant , mali . 113. qui vomitus malos & exitiosos sequuntur , sunt judicatorii mali . *ibid.* quid præfagiunt in morbis . 113. quinam suppurationem indicant . 132  
*Horroribus* frequentibus e dorso , levibusque qui desudant , difficili morbo laborant . 113  
*Humiditas* corporis quid ad prædictionem . 152  
*Humor* acris singultum producere potest . 106. ad caput ascendens facit tum desipientiam , tum aurium sonitum . 59. æruginosus epilepsiæ causa . 97. frigidus pituitosus , quomodo fatuitatem & oblivionem producit . 51. paucus sed valde virulentus morbos valde exitiales excitat . 39  
*Humoris* qualibet turgentia semper verenda . 70. vitiosi excretio quando bona . 9  
*Humores* ab intro foras versi morbum salutarem faciunt . 24. biliosi , multi tum tenuissimi , ac acutissimi ab æris calore nimio in corpore abundant . 27. calidi desipientiæ phreniticæ causæ . 47. quum tantum transmittuntur de parte ad partem , sunt crises per abscessus . 208. frigidi & pituitosi putrescentes in cerebro delirium concitare possunt . 47. in morbis a visceribus ad exteriora converti optimum , & e contra . 31. noxios omnes corporis partes , quoad possunt , a se propellant . 6. omnes sanguinem , quare egent præparatione , ut evacuentur . 227. particulares morbos magnos & graves producere possunt . 31. pituitosi & crudi faciunt morbos difficilibus . 30. putridi quare continuo purgandi . 31. putridi quomodo anxietatem producant . 90. qualitate & quantitate viscera gravantes pulsuum causas mutare possunt . 124. simplices etiam benigniores morbos concitant quam misti , qui graviore & plures simul producant . 24. suapte natura , aut ob insignem putredinem tenuissimi , atque mobiles redditi quando letales morbos faciunt . 17. summe putridi ac virulenti morbos gravissimos concitant . 39. turgentes graves & periculosos morbos concitare possunt . *ibid.*  
*Humorum* biliosorum & pituitosorum excretionis per alvum signa . 219. calidorum copia quid præfagit . 12. calidorum & pituitosorum in cerebro effectus . 82. proprium est , ut facillimi sint ad excretionem . 119. copia gravans musculos , tremoris sæpe causa . 92. 93. seu multitudo graves morbos parit . 29. 30. cruditas a vigiliis assiduis . 38. 78. crudorum insignis copia , aliquando anxietatem producit . 90. crudorum multitudine calorem corporis quomodo suffocari noscitur . 68. maligna putredo perniciosos morbos facit . 30. omnis multitudo difficilem reddit morbum . 93. particularium excretionum quid ad præfagium . 225. spontaneæ excretionum non omnes bonæ . *ibid.* tenuitas extenuationis causa . 238  
*Hydrops* e longa dysenteria . 266. ab hæmorrhoidibus suppressis vel nimis fluentibus . 34. ex nimio sanguinis fluxu . 231  
*Hydrops* in primis obnoxii sunt senes . 29  
*Hydropes* quomodo producuntur ab usu aquarum palustrum . 28  
*Hypochondrium* cum dolore tensum , & cum ipso Isterius color in corpore in acutis morbis ante diem septimum malum . 26. quid dicitur . 172. hujus contentio cum comate fastidioso , & capitis dolore Parotidas effluere faciunt .



faciunt. 83. contentio sine dolore quid notat. 213. pulsationes quid præfagiunt. 178. sinistri dolor atque tumor non inutilis in acuto morbo. 73. tensiones quid notant. 173. tumores aliquando optimi. *ibid.* tumores quid sæpe præfagiunt in acutis morbis. *ibid.* tumores quinam in suppurationem vertuntur. 175. 176.

*Hypochondria* crassitudinem habentia, bona. 262. cum duritie & dolore tenduntur ab inflammatis partibus. 174. in acutis morbis tensa, dura, dolentia & inæqualia, mala. *ibid.* in acutis morbis vitiata quando mala. 149. 184. mollia, æqualia, dextra, sinistraque parte esse, & sine dolore, optimum in acutis morbis. 173. qualia esse debent in Ictericis critica. 153. quid in morbis præfagiunt. 172. si extenuantur, vel contabescunt malum. 173. variæ tenduntur in acutis morbis. 174. 175. *ibid.* vel etiam tensa, aliquando optima. 173.

*Hypochondriorum* dolores cum tensione, & malis signis, letales. 176. pulsus cum frequenti oculorum obtuitu in acutis morbis delirii indicium. 43. suppurationes quænam malæ. 176. *ibid.* tensio sine dolore signum hæmorrhagiæ futuræ. 213.

*Hypogastrium* quando sensum gravitatis vel doloris sentit. 218. 219.

*Hystericæ* mulieres unde non raro convulsionibus tentantur. 99.

*Hystericæ* affectus quomodo aphoniam producant. 117.

## I

**I**chi quid. 59.

*Ictericæ* ante septimum diem quando mala vel bona in febribus. 153. 154. 155. cum hypochondriis tensis & duris mala. 154. quænam bona in febribus. 153. quando exitialis in febribus. 155.

*Icterus* fit aliquando critice. 153. in morbis quare non omnis bonus vel malus. *ibid.* quid & unde. 152. 153. vel salutem vel mortem quandoque præfagit & quando. 153.

*Ignavia* quid in deliriis. 53.

*Ignes sacri* undique cito depascentes, anni constitutione austrina humida & calida oriuntur. 27.

*Ignorantia* cum delirio crisin aliquando portendit. 48. cum rigore mala, mala quoque & obliuio. 64. cum figure quando malum. 10. 111.

*Ileon* a facibus retentis & exsiccatis. 28. si vomitum, singultum, desipientiam, vel convulsionem producat, malum. 11.

*Illi* dolor quomodo solvitur. 72.

*Imaginatio* admodum læsa in acutis morbis, quando cerebri virtutem maxime debilem ostendit. 10.

*Inappetentia* cibi in morbis longis nihil est deterius. 15. 142. 143. quæ ex delirio non confundenda cum ea, quæ ex facultate extincta vel diminuta. 140. unde in ægris. 141.

*Inedia* aliquando convulsionem producit. 30. quomodo noscitur faciei extenuationis causa. 149.

*Infantibus* quare vigilæ assiduæ tam noxiæ. 79.

*Inflammatio* capitis, in primis in phreniticis, unde timenda. 150. cerebri a sanguine per nares non evacuatio. 60. doloris partium internarum sæpe causa. 71. quæpiam interna caloris retractionis. sæpe causæ. 69. viscerum unde noscitur. 174.

*Inflammationis* vigor seu status quando dicitur. 33. viscerum perniciosissimæ ac letalissimæ signa. 176. inflammationes maxime fiunt ex sanguinis copia. 30.

*Inflammationibus* in partibus externis, multi sæpe morbi tum acuti tum longi judicantur. 5.

*Inhorrescentes* anxii, lassitudine pressi, lumbis dolentes in profluvium alvi incidunt. 113. 219.

*Innutritio* seu atrophia quid & unde. 15.

*Inquietatio* cum sudore est mala in acutis morbis. 18. 39. omnis mala est, critica excepta. 26. quid in acutis morbis significat. 88. quid & quantum ad præfagium facit. 89. sæpe tollitur oborto vomitu. 90.

*Inquietationes* in diebus criticis apparentes certius habent iudicium. 91. febribus intermittentibus & aliis

cum nausea, & fastidio, haud sunt malignæ. 90. 91. pessimæ illæ quæ criticis diebus fiunt nulla optima subsequuta evacuatione. 91.

*Inquietudo* ab æstuosa febre stabili & pestilenti, pessima. 38. ab humoribus virulentis æstu turgentibus & circa præcordia, fervescuntibus, pessima. 39. ab insigni visceris inflammatione, pessima. 38. cum extremorum refrigeratione in acutis morbis signum maxime perniciosum. 66. 67. in deliriis signum summe exitiosum. 53. in febribus quid notat. 37. quæ propter languorem virium, summe perniciosos morbos notat. 38.

*Inquietudines* bonæ non raro apparent ante crisin futuram & optimam. 90. crisin sæpe præfagiunt. 34. in acutis morbis quando pessimæ. 26. quæ bonas crises præcedunt, optimæ. 79. quæ cum sudore malo die decretorio apparent, exitiales. 92. quænam prorsus perniciosæ. *ibid.*

*Insania* quomodo ex vomitibus prævidetur. 245.

*Insania* a cerebri læsione oriuntur. 46. leviter feroces ferinæ sunt & convulsionem significant. 99. vehementes in febribus, silente ægro, sed non etiam privato voce, letale. 50. vocantur desipientiæ, quæ sine febre fiunt. 44.

*Insanientibus* in Melancholia si varices aut hæmorrhoides supervenerint, insaniæ fit solutio. 58. 230.

*Insomnia* conspicua, non turbulenta, sed quieta, bona in Phrenitide. 50. conspicua quare in Phreniticis observantur. 59. turbulenta semper mala, & Phrenitidem portendunt. 50.

*Inspirandi* difficultas quid & unde. 211. 213. 214.

*Intestinorum* difficultas vel aqua inter cutem a furore, bonum. 49. tormina & morsus quid significant.

*Inuersiones* unde convulsiones perniciosas producant. 91.

*Ira* acutissimas febres sæpe producit. 28. numquam subito mortem produxisse refertur. *ibid.*

*Jactatio* assidua in morbis quid notat. 38. membrorum malis dejectionibus superveniens. 91. quid in acutis morbis significat. 89. unde vomituris. 215. 216.

*Jecur* consistentes morbi gravissimi sunt atque difficillimi. 31. durum ac scirrhum redditur ab usu aquarum palustrum. 28.

*Jejunium* convulsiones sæpe producit. 28. syncopas fastidiosissimas atque hecicas febres producere potest. *ibid.*

*Judicatio* quid. 192. 193. quibuscumque fit, his nox gravis ante accessionem est. 195.

*Judicationes* quæ fiunt diebus paribus malæ & infideles. 192. 193.

*Judicatoria* non apparent in morborum principiis. 183.

*Judicium* in morbis quando redditur difficile. 39.

## L

**L**abores qui in articulis fiunt in longis febribus non inutiles. 73. nimii quid producere possunt. 55.

*Labrum* inferius tremulum crisin aliquando per vomitum significat. 168. si pervertatur in febre non intermittente, debili jam existente corpore, mors proxima est. 103.

*Labri* distortio quando pessima. 57.

*Labia* in tertianis febribus critice ulcerantur. 167. quid ad præfagium faciunt in acutis. 255.

*Labiorum* contractus aliquando alvi biliosam eruptionem significat. 167.

*Lacrymæ* criticae unde noscuntur. 167. in altero oculorum acres appropinquantis delirii præfagium. 44. involuntariæ cum delirio per modum iudicii aliquando apparent. 48. involuntariæ in acutis exitiosum. 165. spontaneæ effluentes, ubi non crisin, mortem significant. 159. spontaneæ sanguinem e naribus critice fluxurum aliquando notant. *ibid.*

*Lassitudinis* sensus quid indicat. 77.

*Lassitudines* aliquando abcessus præcedunt. 77. optimæ existunt, quæ aliqua evacuatione evanescunt. 78. quænam bonæ observantur ad prædicendam salutem. 77.

*Lethargus* a collecto pituitoso humore in cerebro. 55. qualis somnus. 80. 81.

*Lethargici* affectus phreniticis supervenientes, letales. 169.



- Leucophlegmasia* laboranti fortis Diarrhoea superveniens, morbum solvit. 45
- Lien* durus ac scirrhus redditur ab usu aquarum palustrum. 32
- Lienis* inflammatione laborantes plurimi sine ulla mentis vacillatione moriuntur. 42. tumori *hydrops* si succedat, malum. 31
- Lienteria* in acutis morbis malum *symptoma*. 16. letalis a longa dysenteria. 253
- Lingua* alba, crassa, coenosa, mala in acutis febribus & quare. 168. arida, dura, adusta, & maxime nigra, si cum alijs signis malis appareat, exitium praefagit. 169. arida tactui frigida vel calida apparens exitialis est. *ibid.* dura & horrida pessima, phreniticorumque propria. *ibid.* si torrefacta, & non vel parum sitiant phrenitici, perniciosissimum. 52. exusta & praearida sine siti signum in deliriis summe exitiosum. 53. exusti si nihil vel parum sitiant delirii metus. 44. flava, aut crocea, aut nigra, aut admodum rubra, quid in morbis acutis notat. 168. lividi coloris omnium maxime est letalis. *ibid.* magna & nigra quare letalis est. 168. 169. nigra cum tremore seu tremula mala. 168. nigra non absolute pernicialis. *ibid.* solet arduas pestilentes febres detegere. *ibid.* qualis videri debet in acutis morbis, & maxime in febribus ardentibus & synochis. 167. quid in morbis praefagit. *ibid.* quomodo a febrili calore varie mutatur. 168. rubra saepius in anginosi affectibus & peripneumonici, pessima. 169. salebrosa delirium praefagit. 44. si valde nigrescit, iudicium fit in quatuordecim diebus. 168. variis coloribus varios humores exasperantes ostendit. 167
- Linguae* color subruber in acutis morbis, quid notat. 168. densa delirium indicant in acutis morbis. 43. obtremiscentes unde & quid in morbis notant. 51. praefectata in anginis pessima. 169. unde saepe ita mole imminuitur, & quid notat. *ibid.*
- Lippitudo* appropinquantis delirii signum. 44
- Lippientem* alvi profusio corripit bonum. 248
- Lividitas* cum extremorum refrigeratione signum maxime letale. 67. totius corporis vel manuum vel pedum summe exitiosum est in deliriis. 53
- Lumborum* gravitas, dolor, atque tensio mensium futurorum signa. 215, 216

## M

- M***acula* critica, & quae quum inceperunt, numero atque magnitudine augentur, optimae. 171. quum lividae tum nigrae quae pessimae in acutis morbis. 151. 152. rubrae dorsum ac alias partes inficientes in febribus, synochis malignis, quando malae. 150. 151
- Macularum* prognosis unde petenda. 185
- Mador* unde & in quibus oritur affectibus. 233. 234
- Mandibularum* convulsio unde. 96. 97
- Μετιωτης* desipientia. 50
- Manuum* gesticulationes accidunt desipientiae exitiali. 53
- Martianus* mirabilem Galeni praedicendi in morbis artem miratus, quid ipsum rogavit. 2
- Maxilla* si apparent lividae, vel nigrescentes, & quidem cum malis signis, mortem praenuntiant. 151
- Medici* unde saepe circa pulsus falluntur. 129. si aegrorum exitium antea non praedixerint, ipsorum aut ignorantiae aut negligentiae adscribitur. 2
- Medicamenta* quanam singultum producant. 52
- Medullae* spinalis inflammatione laborantes, mente constare optimum. 42
- Membra* nobilia diu graves morbos ferre nequeunt. 124
- Memoria* quibus modis laeditur. 45
- Mente* constare, & bene se habere ad ea, quae offeruntur, bonum, contrarium vero malum. 7. 8. 41
- Menses* aliquando per nares vacuantur. 213. mulieribus unde praevidentur. 220
- Mensium* erupturorum signa. 215. 220
- Menstrua* si plura fiant, accidunt morbi, & si non fiant, ex utero morbi contingunt. 30. 31
- Menstruae* purgationes cum delirio & post ipsum conspectae iudicium portendunt. 49

- Morbus* comitialis v. Epilepsia. 98. diuturnus & tardus quando solvitur per abscessum. 209. qui congruit naturae, aut aetati, aut habitui, aut tempori minus periculosus. 23. quilibet salutaris quatuor habet tempora. 31. 32. quomodo salutaris noscitur. 35. si ab excretionibus resolvatur, optimae crisis signum. 200. 201. si summum exercet vigorem, & natura sit adhuc in principio, pessimum. 35. ubi celeriori motu, quam natura movetur, malum. *ibid.*
- Morbi* ab alijs concitati saepius in magis salutare mutantur. 24. ab humorum crudorum & crassorum copia debilibus exitiales. 29. 30. accedentes diebus imparibus, iisdem judicari debent. 192. acuti aliquando judicantur haemorrhagia ac sudore copioso. 220. per haemorrhoidas cum sudore judicandi, quomodo cognoscuntur. *ibid.* frequentissime judicantur sudoribus. 217. plurimi judicantur per urinas. 218. quatuordecim diebus terminantur. 201. quomodo distinguuntur. 202. ubi judicantur & resolvuntur paribus diebus quicquam boni ac certi non habent. 192
- Morbi acutissimi* atque exitiales magna ex parte in autumno oriuntur. 27. saepe ante quartum diem homines interimunt. 223
- Morbi* augmentum quando incipere dicitur. 187. augmenti statusque tempora differunt in sanandis & moribundis. 32. 33. complures acutorum judicantur per alvi fluxum. 219. debiles & magis salutare ab humorum qualitate & simplicitate. 24. ex internis causis cognoscendi. 23. quomodo ex horum idea cognoscuntur. 21. & Naturae status si simul procedant, ac una moveantur optimum. 36. exitiales ab humoribus ad vehementer putrescendum aptis. 30. quo morbi tempore aegros perdunt. 31. 32. futuri status cognitio necessaria ad hujus eventum praefagiendum. 31. infida remissio quando. 239. laterales quanam aetate accidere solent. 29. letalis praefagium sanguinis exspitio. 30. letales ab humorum insigni putredine. 30. 31. letales habent unum aut duo aut tria tempora. 32. longitudinem quanam indicant. 70. malignitas occulta aliquando anxietatem producit. 89. maligni, quare crisis solent terminari. 195. 196. longitudinem quanam sudores indicant. 237. 238. morem seu modum producant symptomata quae postea sequuntur. 19. motus celer maxime facit cum critico aliquo signo ad praenuntiandam crisis. 197. non raro sunt exitialissimi a sanguinis plenitudine & copia. 24. omnes & symptomata, pulsuum causas mutare possunt. 123. 124. omnium periculosissimi a bile. 24. omnino salutare sunt, si multa aut aliqua signa illuxerint. 22. perniciosi a cibis pravi succi ac potus. 28. pestilentes ab usu aquarum corruptarum seu foetidarum. *ibid.* principium quodnam dicitur. 222. 223. quando imperfecte judicantur. 218. 223. qui non diebus decretoriis solvuntur, reverti solent. 204. qui senibus accidunt, illos maxima ex parte comitantur ad mortem. 29. quanam per crisis terminantur, quanam vero non. 195. 196. quanam senibus letales. 29. saepe usque adeo sunt graves, ut statim in principio aegros interimant. 35. statum absque ulla coctione observare, quare pessimum. *ibid.* summe perniciosi ab immoderato vini potu. 28. tantum acuti & magni crisis terminantur. 104. tempora a symptomatibus & morbi essentia perquirenda. 31. 32. differunt a temporibus naturae concoquentis. 31. 32. valde exitiales saepe a paucis, sed valde virulento humore excitantur. 39. vigor in morituris qualis observatur. 34. victoria quando praefagienda. 31. vigoris tempore aegroti minus quam in augmento consistantur & turbantur. 34
- Morbo* qui vexantur pernicioso, paucissimi aut nulli probe dormiunt. 38
- Morborum* acutorum terminus est dies vigesimus. 210. acutissimorum aliqui uno tantum die, alii duobus &c. & numquam ultra quatuor dies terminantur. 222. breve principium, breve augmentum, tum status, tum declinatio proportionem sequitur. 34. curationis instituendae ratio ex singulorum morborum temporum, omniumque maxime status praecognitione pendet. 1. eventus in quibusnam alvi defectionibus certius dignoscitur.



scitur . 247. 248. grassantium ideæ habendæ , ut morbi cognoscantur . 22. naturæ Medicæ . 5. 6. omnia tempora inter se proportionem temporis conveniunt , 34. plurimorum certissima optimæ crisis indicia . 200. præfagium certius quomodo habetur . 35. robur & imbecillitas , ex quibus cognoscatur . 19. 20  
*Morbis* difficulter resistunt , quibus natura ad hæc vergit . 29. sævissimis & symptomatibus pessimis a scorpionis istu vexantur . 39  
*Morbos* salutare & exitiales prænoscenti empiricus modus . 36  
*Morbillis* multi sæpe morbi tum acuti tum longi judicantur . 177  
*Morbilli* quando in acutis morbis boni . 178  
*Morbilorum* prognosis unde petenda . 177  
*Mæsti* aliquando sunt ægri , ubi instat delirium . 44  
*Mollities* corporis quid ad prædictionem . 62  
*Mores* si mutantur in acutis morbis laborantibus delirii indicium . 43  
*Morosis* quid . 45  
*Mors* ab ira numquam accidisse dicitur . 28. ab ingenti gaudio atque timore . *ibid.* ex quibus satis certo præfagiri potest . 133. in acutis morbis unde sequi solet . 175. quando proxima prævidetur in febre non intermittente . 103. quando sine crisi subsequutura prævidetur . 195. subita quibus accidit in capitis dolore . 61. unde in propinquo esse noscitur . 152  
*Morris* instantis in ægro signa . 56. 58. prognosticum a symptomatibus , quæ præcesserunt etiam indagatur in acutis morbis . 67  
*Mortem* in acutis febribus quænam signa portendunt . 22  
*Motus* facultatis actio diminuta in senibus maxime observatur . 85. facultatis actio læsa triplex est . *ibid.* facultatis cognitio quantum ad prædictionem Medicis conducit . *ib.* facultatis imbecillitas unde fit . 92. potentia vitiatæ actiones in acutis morbis quid notant . 11  
*Motus* nimius quare plethoricis tam noxius . 29  
*Muliebria* quibus decurrunt . 72  
*Murmur* incidens circa Illia , solvit dolorem , qui in Illiis affligit . 72  
*Muscas* frustra venari exitiale est in febre acuta , Phrenitide , Pulmonia , capitis dolore . 75  
*Musculi* imbecilli quomodo reddi possunt ab intemperie . 93  
*Mutationes* in morbis , qui dolosi sunt , juvant . 70. in morbo summe maligno quænam letales . 69. quæ in morbis observantur sex sunt numero . 194. quænam delirium indicant in acutis morbis . 43  
*Muti* quinam vocantur . 115. unde sunt ægri in morbis . 116  
*Mutitates* in febre acuta quænam letales , & quænam diuturnitatem significant . 117. subinde rigentibus letales sunt , iis vero moderatus capitis dolor est . *ib.*

## N

**N** *Narcotica* quomodo coma producant . 82  
*Narium* distortio quando letalis . 57  
*Nasus* quid ad præfagium facit in acutis morbis . 165. si pervertatur in febre non intermittente , debili jam existente corpore , mors proxima est . 103  
*Natura* juxta Hippocratem & Galenum quid . 52. morbo robustior quomodo cognoscitur . 4. 38. triplici differentia distinguitur . 5  
*Natura* a morbo oppugnata cum arce obseffa elegans comparatio . 3. vires quomodo cognoscuntur . 5. robustissimæ signa . 118. tempora , quo magis distant a morbi temporibus , eo pejus . 35  
*Naturalis* facultatis cognitio , quantum ad præfagium in morbis necessaria . 139. debilitatis signa . 15. 179. tres sunt actiones præcipuæ . 139  
*Nauseæ* quid in morbis acutis sæpe indicant . 68  
*Nephritis* senes ad mortem comitatur . 29  
*Nervorum* obstructio , seu incrassatio , seu obscuratio torporem inducit . 114. principium sunt cerebrum atque spinalis medullæ principium . 116. vel nervosarum par-

tium inflammatione laborantes , mente consistere optimum . 43  
*Nox* quibus gravis in acutis . 195  
*Nubecula* in urinis nigra , mala . 268. quare . 264. 265. quæ invehitur in urina , quænam bona . 261.  
*Nutritio* omnis quibus actionibus in corpore perficitur . 139. præcipua actio , qua corporis partes omnes conservantur . 15. quantum morborum præfagiis inservit , & unde . 154  
*Nutritioni* quatuor actiones famulantur . 15

## O.

**O** *Blivio* cum extremorum refrigeratione in acutis morbis maxime perniciosum signum . 60. cum rigore malum . 110. 111. ex delirio quando minus periculi habet . 55. in acutis morbis quando malum . 10. 26. unde sæpe futura prævidetur . 60  
*Obrusiones* in oculis quid notant . 158. 159  
*Oculus* si lividas aut nigras venulas habeat , quando in acutis morbis malum . 25. unus si altero major videatur ex morbis acutis quando malum . 26  
*Oculi* album si rubrum spectatur , quando exitiale . 164. aliquando boni apparent in febribus , quæ ad exitium inclinant . 158. audacia , delirii signum est , & dejectio & fractio , malum 161. cavi quando perniciem denotant . 162. conniventes unde in moribundis . 82. demissi quid in febribus notant . 84. distortio quando pessima . 57. hebetes videri extrinsecus spectantibus , malum . 250. impenso rubri sanguinis eruptionem indicant in febribus . 72. lucem effugientes in deliriis summe exitiosum . 53. optimi & robusti perpetuo boni sunt indicia . 158. perversi , aut alter altero major , aut candidum rubeum habentes , aut pleni sanguine , summe exitiosum in deliriis . 53. prominentes seu tumidi in acutis morbis letales . 162. robusti & recte valentes quid notant . 158. rubri initio morbi numquam bonum prænunciant . 159. involuntarie lacrymantes summe exitiosum in deliriis . 53. si splendorem amittant , pessimum . 160. sublimes quid in morbis acutis indicant . *ibid.* tenebricosi quando vomitus futuri signum . 56  
*Oculorum* caligo sanguinis e naribus erupturi signum in febribus . 72. signum futuræ hæmorrhagiæ . 214. 215. convulsio cum delirio crisi aliquando portendit . 48. alucinatio quid in morbis . 60. hebetudines quid notant . 159. motus quid in morbis acutis indicat . 162. quænam signa plane sunt exitialia . 160. 161. 163. robur & singultus a vomitu , malum . 11. splendor cum delirio per modum iudicii aliquando apparet . 48. venæ sanguinis plenæ appropinquantis delirii signum . 44  
*Oculos* assidue nictare , perniciosum est . 162. lucem ferre non posse quid in morbis notat . 56  
*Odores* omnes graveolentes & putres in excretis sunt quidem mali , sed non omnes letales . 60  
*Opisthotonos* tentio ad posteriora . 96  
*Oroboides* hypostasæ quænam dicuntur . 260. & quid notant . 267  
*Os ventriculi* a mordentibus humoribus vehementer commorsum calorem nativum suffocat . 65. ab humore acri vel maligno affectu quid producit . 68  
*Oris* tortura sive spasmus cynicus . 96. ulcera anni constitutio austrina calida & humida producit . 27  
*Ore hiante* si quis dormiat , exitiosum est , & quare letale . 88  
*Orthopnoici* a respiratione intercepta moriuntur . 13. unde stertunt . 137

## P

**P** *Alloy* unde fit . 151. 152  
*Palpebra* si pervertatur in febre non intermittente , debili jam existente corpore , mors proxima est . 103  
*Palpitatio* circa umbilicum non raro delirii nuntius . 44 in deliriis signum summe exitiosum . 53  
*Palpitationes* cor invadentes quænam letales . 95. quæ in syn-



- syncopen, desinunt, maxime timenda. *ibid.* quædam  
 subsequentes, vehementes, desipientias letales, existunt.  
 52 quid in morbis præfagiant. 94. ventris, signum fu-  
 turæ hæmorrhagiæ. 213. unde producuntur. 94  
*Papula* parvæ quid. 285. 18. parvæ statim evanescentes,  
 pessimæ. 285.  
*Paralysis* in morbis quandoque utiliter concitatur. 114.  
 115. morbum quoque simplicem magisque salutarem  
 producit. 24. quænam admodum perniciofa est in acu-  
 tis morbis, quænam minus. 11. quando in morbis ti-  
 menda. 61. unde fit. 114. 115.  
*Paralysis* si succedat apoplexia, malum. 31.  
*Paraphrenesis* quid. 45. 64.  
*Paraphrenitides* a cerebri læsione oriuntur. 46  
*Paraplethici* si ægroti evadunt ex acutis febribus, perpe-  
 tuo malum. 114.  
*Paraplexia* sæpe ab Apoplexia supervenit. 24. in a-  
 cutis & aliis morbis quid significat. 10. 114.  
*Paraplexia* qualis morbus. 114.  
*Paraplexia* post apoplexiam concitari minus periculosum  
 est. 114.  
*Parotis* quando futura cognoscitur. 73.  
*Parotides* in peste apparentes ante coctionem magis uti-  
 les quam inutiles. 184. oriuntur anni constitutione Au-  
 strina, humida. 27. pravæ sunt, quæ cum urinis parum  
 coctis apparent. 285. quando & quænam bonæ & malæ  
 in acutis morbis. 177. 285. quando critice erumpere  
 solent. 84. quando surdis & comatosi fiunt. 58. unde  
 fiunt. 284. unde futuræ prævidentur. 285.  
*Parotidum* eruptio quando coma sequitur. 82. futurarum  
 signa. 211.  
*Partes* exteriores si in febribus non intermittentibus fri-  
 gidæ, interiores urantur, & sitim habeant, letale.  
 37. 64. quid ad præfagium in morbis. 178. ignobiles  
 quid ad præfagium. 177.  
*Perforatio* producit dolorem acutum. 70.  
*Perfrictiones* quæ diebus criticis fiunt, vehementes a san-  
 guinis profluvio, pessimæ. 231. quænam malæ exi-  
 tunt. 91.  
*Peripneumonia* pleuritidi succedens, malum. 31.  
*Peripneumonici* plurimi, sine ulla mentis vacillatione mo-  
 riuntur. 42. quando sæpe quarto vel quinto die judi-  
 cantur. 222.  
*Peripneumonicorum* corpora si numquam carne replean-  
 tur, & restituantur, pessimum. 147.  
*Peripneumonicos* erectos velle sedere, pessimum. 28.  
*Permutationes* crebræ in deliriis, signum summe exitio-  
 sum. 53.  
*Pestilentia* gravis ab immoderata aeris caliditate. 26.  
*Pestis* proprium signum quodnam. 150. 151.  
*Petaloides* hypostases quænam dicuntur. 260. & quid no-  
 tant. 267.  
*Phlegmone* si febribus simplicibus adjungitur, malum.  
 31. producit dolorem, tensivum. 70. hujus suppuraturi  
 signum est rigor. 64.  
*Phrenitis* a continuis vigiliis. 38. aliquando judicatur  
 per sanguinem e naribus erumpentem. 48. duobus tan-  
 tum symptomatibus innotescit. 20. eo peior, quo plu-  
 ra habet symptomata. *ibid.* unde prævidetur. 149.  
 hujus quædam signa. 25. exitialia. 52.  
*Phrenitides* a bile exusta letales creduntur. 30. produ-  
 cuntur anni constitutione boreali. 27. item Austrina  
 calida & humida. *ibid.* quo vitæ tempore magis ac-  
 cidunt. 29. vere omnes plerumque letales sunt. 10.  
*Phrenitidum* pessimarum proprium, & si lingua arefacta  
 sit, ægros vel nihil vel parum sitire. 52.  
*Phrenitica* desipientiæ causæ. 45. 46. 47.  
*Phrenitici* cerebrum quomodo habent dispositum. 54. 55.  
 qui in principio clementer se habent, sed crebro per-  
 mutantur, malum est. 52. 91. quinam dicuntur. 45.  
 46.  
*Phreniticis* exitiosis sanguinis stillicidium e naribus super-  
 venit. 52. in quibus albæ urinæ, aut fæces apparent,  
 rigores sunt perniciosi. 111. quare vomitus virulenti  
 sive æruginosi exitiales. 245. ubi varii casus subinde  
 incident, pravum & convulsionem denuntiant. 52. u-  
 rinæ albæ, lucidæ, malignitatem denotant. 20.  
*Phthae* quid. 276. unde. 277. 278.  
*Phthysis* pleuritidi succedens, mala. 31. producit annis  
 constitutione Austrina humida. 27.  
*Phthistici*, ubi sputum retinetur, moriuntur. 273.  
*Phthysicorum* corpora si numquam carne repleantur & re-  
 stituantur, pessimum. 147.  
*Pityroides* hypostases quænam dicuntur. 260. & quid no-  
 tant. 262. 267.  
*Pituita* dilator lentoris expers, quid notat. 261. si bili  
 prævalet, ægros plus lethargicos vel comatosos red-  
 dit. 46.  
*Platonis* de natura sententiæ. 56.  
*Planitudo* calorem corporis suffocari indicabit. 68. lassitudinis causa. 77. 174.  
*Plethorici* ab immoderatis exercitationibus in affectus in-  
 sanabiles incurrunt. 28.  
*Pleuræ* inflammatio, quomodo Hypochondriorum tensio-  
 nem producit. 98.  
*Pleuritidis* magnæ & debilis signa. 19. 20. 21.  
*Pleuritides* pestilentes quales visæ. 276. siccæ sunt peri-  
 culosissimæ. 275.  
*Pleuriticorum* proprius pulsus est serratus. 125.  
*Præcordia* suspensa, murmurantia quid indicant. 219.  
*Pruritus* quando in acutis morbis bonus. 177.  
*Puerorum* corpora citius febribus extenuantur cum ratio-  
 ne. 147. 148. plurimo innato calore valent, hinc sua  
 naturæ munera perfectissime præstant. 5.  
*Pueris* quando convulsiones accidunt. 99. si spasmus fiat,  
 quid agendum. *ibid.* quare hi facile convulsionibus ten-  
 tantur. 97.  
*Pulmonia* in quam ætate fiunt. 29. quædam signa e-  
 xitiosa. 52.  
*Puncticularum* prognosis unde petenda. 275.  
*Punctio* producit dolorem acutum. 70.  
*Pulsus* a suo statu naturali mutatus, vitalis facultatis læ-  
 sæ symptoma. 13. æqualis & inæqualis horumque dif-  
 ferentiæ. 121. 122. arteriæ spinam perrepantis hæ-  
 morrhagiæ futuræ signum. 213. alti & magni in hæ-  
 morrhagia critica unde. 220. caprizans. 125. creber,  
 rarus, & mediocris. 121. 122. convulsivus quinam.  
*ibid.* cur in quibusdam febribus exitiosis apparent ali-  
 quando recte valentium similes. 128. deficientes quinam.  
 123. dicrotus quinam dicitur. 122. differentiæ  
 ex motionis tempore, vel motionis qualitate. 121.  
*ibid.* & variis causis. *ibid.* ex inæqualibus quinam  
 sunt valde exitiosi. 127. *Eurythmus* & *Arythmus*, eo-  
 rumque differentiæ. 122. fit debiliior atque inordinatio  
 & inæqualis in mortalibus declinationibus. 201. for-  
 micans & languidissimus unde, & quare omnium exitio-  
 tissimi. 125. 126. 127. Hecticus quinam. 122. 123.  
*Pulsus* in hypochondriis & aliis partibus delirium por-  
 tendunt. 44. in malignissimis morbis, & in pestiferis  
 febribus sanorum similes sæpe observantur & unde.  
 128. 129. intercidentes quinam. 122. intermittentes  
 qui majus & minus periculi portendunt. 127. 128. in-  
 termittentes, qui subsequentes motus anteriori habent  
 debiliores, apprimè sunt perniciosi. *ibid.* intermit-  
 tentes quidam prorsus letales, alii ad exitiosos proxi-  
 me accedunt. *ibid.* languidissimi, minimi, tardissimi,  
 atque rarissimi exitiosissimi & quare. *ibid.* magnus,  
 altus, mollis, fluitans, undosus quando sudorem indi-  
 cat. 217. magnus, parvus, mediocris, longus, bre-  
 vis, altus, humilis, celer, tardus &c. unde fit. 124.  
 125. 126. malus solus nullum certum judicium dat.  
 126. myurus sive decuratus quinam. 122. omnes ad ex-  
 tremam deducti, excepto vehementissimo, letales  
 sunt. 127. myuri quibusdam naturales sunt. 128. omnes  
 decem generibus comprehenduntur. 121. qui a natura-  
 li symmetria, multum recedunt, non boni sunt. 14.  
 127. omnium languidissimus & creberrimus est formi-  
 cans. 123. parvi & duri futuri delirii præfagium. 44.  
 prælanguidi, omnium pessimum signum in deliriis.  
 54. qualis in hæmorrhagia critica. 214. quales sangui-  
 nis excretionis malignitatem arguunt. 231. quando fi-  
 unt celeres. 123. qui nullo modo fiunt in acutis mor-  
 bis, facultatem vitalem extinctam prædicant. 14. qui-  
 bus cautelis, a Medicis explorandi, antequam judi-  
 cium de illis ferant. 127. salutem & exitium indican-  
 tes. 126. serratus Pleuriticorum proprius. 125. tardi-  
 & in-



& intermittentes in acutis morbis. 14. vacui, & pleni quinam. 121. 122. venarum febricitantibus, sanguinis eruptionem ut plurimum indicant. 72. 73. 212. vermicularis & vermiculans qualis dicitur. 122. vibratus quinam dictus. 123. vibrosi unde fiunt. 125

*Pulsuum* causæ necessitas. 123

*Purgantia* quibus conducunt. 260

*Purgatio* epilepsiam aliquando præcavet. 101. optima qualis, quæ rigori prima succedit. 110. per inferiora quando conducit. 120. per superiora quibus necessaria. 216

*Purgationes* nimix quomodo convulsiones producant. 98

*Pus* per nares effluens solvit aliquando capitis dolorem. 72. quodnam bonum, & malum. 275. unde fit. 277. huius idicia. 113.

*Purulentiam* quinam horrores indicant. 113.

*Purulenti* unde aqua intercutem sæpe ante exitum laborant. 70. unde cognoscuntur. 113.

*Pustule* in dorso apparentes, quænam bonæ. 245. parvæ, nec augescentes, & paucæ malæ. *ibid.* quando in morbis acutis salutares. 251. quibus in febre continua toto corpore excitantur, quando letale. 273

*Putredo* humorum nostrorum ab usu aquarum fatidarum. 28. humorum maligna perniciosos facit morbos. 30

*Putredines* insignes in corpore oriri possunt a multo cibo & potu. 28. quomodo horrores concitare possunt. 112

## R

**R**atio admodum læsa, in acutis quando cerebri virtutem maxime debilem ostendit. 10. 45.

*Rauces* & gravedines in valde senibus concoctionem non admittunt. 29

*Recidiva* in morbis a crisi imperfectis. 200. 203. 204

*Refrigerata* corpora vix recalescere, summe in morbis acutis perniciosum est. 64. 67

*Refrigeratio* a rigore non recalescens, malum. 11. 110. corporis in acutis morbis numquam bona & sæpe summe exitiosa. 64. 70. 69

*Renes* si graviter lædantur, homines continuo pereunt. 34

*Renum* inflammatione laborantes, mente concitare optimum. 42

*Resolutio* ex aphonia, quomodo prævidetur. 116

*Resolutiones* quænam perniciosæ sunt in acutis morbis. 11. 25

*Respirare* per nares in acutis morbis, malum. 13. 205

*Respiratio* bona & mala quid in morbis. 118. 133. certius dat præfagium in morbis quam pulsus. 129. densa magna, parva. 134. quid notat. 132. 88. difficilis atque frigida cum extremorum refrigeratione in acutis morbis pessima. 67. 68. e frequenti parva facta, omnium pessima. 136. extendens,urgens, obscura, pessima. 138. 139. frequens & parva cum pravis signis, letalis est, quænam dicitur. 130. 131. frigida omnium exitiosissima, & tantum in proxime moribundis observatur. 136. in morbis acutis, quæ magna est atque rara, præfagit delirium. 13. interrupta exitialis est. 138. læsa vitalis facultatis læsa symptoma. 14. magna & rara delirium portendit. 46. quænam dicitur. 130. mala, omnium pessimum signum in deliriis. 54. sola in morbis exitium non exprimit. 133. 138. maxime ad prædicendam salutem valet. 48. parva, & frequens &c. quid notat. 130. 131. 132. 134. 135. 139. quæ ex magna in parvam, ex rara in frequentem mutatur in acutis morbis, mala. 13. quæ pinnis narium & pectore editur quando in acutis morbis mala. 26. quænam convulsionem significat. 138. qualis in tabidis ultimo observatur. 135. quid præfagit in morbis. 130. quid. *ibid.* stertorosa in morbis acutis plerumque est pernicialis, & quando certo letalis. 137. sublimis cum signis exitialibus perpetuo letalis. 137. 138. sublimis & apparens, pessima, & quænam dicitur. 125. 134. 136.

mala confunditur cum magna respiratione. 138. unde infantibus interrupta apparet tempore quo plorant. 138

*Respirationis* causa triplex. 130. communes quænam. 157. quæ in primis apparent. 130. usus. *ibid.*

*Respirationes* æquales & ordinatæ, inæquales & inordinatæ, unde, & quid notant. 134. æquales & inæquales quænam dicuntur. 130. 131. compositæ quænam. 130. harum causæ. 132. cum strepitu thoracis pessimæ, & quomodo vocantur. 133. frigida omnium pessimæ. *ibid.* graveolentes maxime exitiales. 60. quænam malæ & pessimæ. 133. 134. rythmicæ & arhythmicæ. 131

*Rigor* ab oculorum perversione cum lassitudine & febre, malum. 78. convulsionem in posteriora inferens, interficit. 97. cum sudore frigido pessimus. 110. 111. 119. & desipientia ex multa potatione, malum. 11. 110. & urinæ suppressio. 213. quid indicat. 218. est totius corporis vibratio. 107. febricitanti superveniens, febre non deficiente, malum, & quando pessimum. 110. in sanguinis profluvio aliquando est bonus. 110. non potens caleferi quomodo Græcis vocatur. 108. perniciosus in oculorum perversione cum febre & lassitudine. 112. quando in febribus ardentibus bonus. 111. quando letalis. 110. quid. 108. quid Celso. 96. quomodo quum a frigore tum ab horrore distinguitur. 108. quibus febribus proprium est. 109. superveniens in febre laboriosa post oculorum perversionem, mortem fatetur. 11. 110. vehemens cum delirio quando crisin portendit. 48

*Rigoris* materia quomodo sæpe solvitur. 107

*Rigore* superveniente a febre ardente habito, fit solutio. 109

*Rigores* aliquando in comatosas finiunt convulsiones. 111. continui aut frequentes quare pravi, & quid indicant. 130. in acutis morbis quid. 11. in Phreniticis, in quibus albæ urinæ aut fæces apparent, sunt perniciosi. 132. iudicatorii quinam vocantur. 109. quando morbi longitudinem prænuntiant. 110. qui febre non tollunt aut non minuunt, deterrimi. 110. quibus in febribus sexto die fiunt, difficilis sunt iudicii. 204. unde biliosæ vacuationes sequi solent. 108

*Rubor* faciei criticus quomodo dignoscitur ab eo qui ab aliis causis. 214. faciei quando crisin futuram denotat per sanguinem e naribus vel per Parotidas. 151. faucium si quam maxime foras vertatur, quando securissimum. 171. maxillarum & narium proximam hæmorrhagiam prænuntiat. 213. maxillarum assiduus in longis lentisque febribus quid notat. 157. oculorum, aut maxillarum & narium in hæmorrhagia critica. 220. si quam maxime foras vertatur, bonum. 63

*Rubores* in brachiis ac cruribus *tylloides* si fiant in acutis morbis, bonum erit. 150

*Rufus* quibus accidunt. 220

*Rythmus* in pulsibus quid. 122

## S

**S**acer ignis si non intro recurrat, optimum. 63

*Saliva* multa quando futuri vomitus signum. 56

*Salus* in morbis ex tribus præcipue & certo prædicatur.

48. in morbis quomodo a deliriis prædicatur. 47. 48

*Sandarachoides* hypostases quænam dicuntur. 260. 267

*Sanitas* ex quibus signis maxime prævidetur in morbis. 54

*Sanguis* critice fluens copiosus anxius bonus. 90. e naribus profluens surditatem aliquando tollit. 58. exiens e nare dextra liene affecto, & e sinistra hepate affecto malum. 279. niger vide bilis nigra, per vomitum excretus in febribus damnatur. 230. quibuscumque mulieribus ad mammas colligitur, furorem significat. 45. si e naribus effluat, utero affecto, malum. 204. spumofus in pleuriticis & peripneumonicis quid notat. 269. ubi multum fluxerit, convulsio aut singultus superveniens, malum. 11.

*Sanguinis* copia non est salutaris. 31. critici e naribus fluxu.



- fluxuri signum . 130. 138. e naribus stillationes , malum semper quippiam notant . 17. ex ore aut auribus eruptio ex cerebro læso . 119. eruptio fidelius salutem prænuntiat , si cum signis coctionis appareat quam cruditatis . 187. in frigidis morbis & pituitosis perpetuo mala . 231. larga criticis diebus apparens optima . 228. 229. non judicans , vel mortalis , vel iudicatu difficilis . 39. quibus accidit . 72. eruptioni e naribus quinquam obnoxii . 226. eruptiones bonæ sunt vel perfectæ vel imperfectæ . 227. criticæ & optimæ , quibus signis innotescunt . *ibid.* e naribus in adolescentibus magis expectandæ . 36. immodicæ quando malæ . 228. in quibusnam affectibus maxime contingunt . 211. 214. malæ exitiales . 231. excretio in Pleuriticis morbum monstrat securiorem . 24. excretio , licet Istericis factis in febribus , & aliis profuit . 227. mala , quomodo ex quantitate cognoscitur . 231. per intervalla quænam perpetuo malum portendit . 232. per nares in febribus acutis & vehementibus præcipua est ad prædictionem . 226. quantum ad prædictionem in morbis . 225. excretionis malignitas , quomodo ex pulsu noscitur . 231. excretionem si præcesserunt signa perniciofa in excrementis pessimum est . 230. excretionem in duas differentias distinguuntur . 226. in quibus morbis & ægrotis sunt aptissimæ vacuationes . 229. largæ bonæ quomodo a malis distinguuntur . 228. pauciores statim desinentes quid præfagiunt . 232. fluxus criticus quando fit , & unde prævidetur . 211. fluxuri per uterum signa . 215. jam-jam fluxuri e naribus signa . 214. immodici profluvii mali affectus . 230. *ibid.* largæ eruptiones e naribus post deliria bonæ . 49. missio epilepsiam aliquando præcavet . 101. nigri excretio , & omnium maxime in extenuatis corporibus , malæ . 231. omnes eruptiones cum desudatione malignæ sunt . *ibid.* per hæmorrhoidas fluxuri signa . 216. *ibid.* profluvium e naribus , & paucus sudor cum refrigeratione , malum . 231. pauca excretio cum variis signis varia indicat . *ibid.* spumosi excretio quænam letalis . 275. sputum post quartanam febrem criticum . 274. sputum quodnam maxime timendum . 275. stillæ e naribus cum extremorum refrigeratione in acutis morbis pessimæ . 67. e naribus in febribus acutis ac inflammationibus maxime damnantur . 17. in comatosi letales . 233. in omnibus morbis acutis pessimæ . 232. in quibus morbis , diurnitatem prænuntiant , & in quibus mortem . *ibid.* quæ in aliquo dierum criticorum apparent , absolutissimam perniciem ostendunt . 233. quid in morbis significant . *ibid.* stillatio e naribus cum sudore frigido , & extremorum refrigeratione , letale . *ibid.* e naribus cum surditate , aut ignavia , in Phreneticis signum est malum . 52. vacuationes largæ , non juvantes quando in acutis morbis malæ . 26
- Sanguinem* quicumque evomunt , si sine febre quidem salutare , si vero cum febre , malum . 226
- Sapientes* ægrotos in deliros , & e deliris sapientes fieri quare malum in acutis morbis . 69. si stulti videntur in morbis quando admodum perniciosum . 54
- Scabies* quando in acutis morbis bona . 251
- Scabie* multi sæpe morbi tum acuti tum longi judicantur . 34
- Scirrhus* torporis causa . 114
- Scorpionis* ictus sævissimos morbos & symptomata concitare solet . 39
- Sedimentum* nigrum in urinis in acutis morbis pessimum . 267
- Sedimenta* crassa in urinis quid notant . 259. 260
- Senes* potius intereunt ab Enipymate quam juvenes . 278
- Senum* corpora caloris innati inopia ac defectu omnium maxime languidissimis functionibus utuntur . 5. morbi ut plurimum sunt letales . 30
- Sensus* æstus & ardoris circa spinam dorfi quid indicat . 216
- Sensuum* externorum bona vel mala constitutio quid notat . 55
- Septum* transversum a quibus causis tenditur . 264. potest inflammari absque ullo apparente tumore externo . *ibid.*
- Sermonis* mutatio in acutis morbis delirium notat . 43
- Sibili* quid & unde . 59
- Siccitas* corporis ad prædictionem . 62. totius vel alicujus partis corporis quare sæpe infelicem morbi præfagit eventum . 69. vigiliam facit . 79
- Signa* letalia in morbis unde sæpe prævidentur . 6
- Silentium* in garrulo in acutis morbis , delirii indicium . 43. 112. in insanientibus triplex observatur . 50
- Singultus* a vomitu plerumque exitialis , & omnium maxime in Ileii affectu . 107. ab humore inopia seu defectu . 30. ab Ileio malum . 10. aut convulsio quibus sanguis plurimus fluxit , superveniens , malum . 31. 107. cum aphonia pessimus . 118. damnatur in vomitibus sinceris . 107. & oculorum rubor a vomitu , malum . 10. 106. ex rigore oris ventris . *ib.* ex sanguinis fluxu quare malus . 100. 103. exitiales unde noscuntur . 107. in acutis morbis quid . 10. in Istericis unde . 107. in morbis acutis quando malus . 26. quando in hepatis inflammatione fit . 106. unde concitantur . 105
- Siris* ex aquæ marinæ usu . 141. immoderata in acutis morbis quare perpetuo timenda . 143. inexplibilis ex viperæ esu . 141. intensa cum aliis pravis signis , pessima . 67. 141. intensissima quare numquam utilis ægrotis . 141. 143. 144. intolerabilis cum deliriis quando per modum iudicii apparet . 48. nulla cum aliis exitialibus symptomatibus in febribus pessima . 15. 16. 144. 147. in quibusdam delirantibus , non letalis . 144. parva quando futuri delirii præfagium . 44. quænam in acutis morbis mala . 69. quænam optima censenda . 141. quænam pessima & exitialis . 143
- Sollicitudo* convulsionis siccæ causa . 98
- Somnus* ad sanitatem præstat . 23. ab assumtis cibis cur solet familiaris fieri . 78. comatosus unde . 82. delirium sedans , bonum . 80. diurnus atque immoderatus quales morbos producit . 29. ebriis aliquando letalis . 83. in ægrotis delirantibus perpetuo magni est momenti . 49. in morbis acutis si non juvat , letale . 12. omnis naturalis bonus & contra . 83. pravius quomodo a bono distinguitur . 38. profundus humiditatis signum proprium . 82. pueris omnium maxime utilis . 81. quando fit . 83. qui ægrum oblædit , letalis . 79. 80. solvit aliquando capitis dolorem . 72
- Somni* magni momenti sunt ad salutem prænoscentiam in morbis . 38. lethargici quinam dicuntur . 81. veteriosi differentiarum causæ . 82
- Sopor* post vigilias assiduas , quando in deliriis letale . 53
- Soporiferorum* affectuum causæ . 81. 83
- Spasmus* cynicus quid . 96. si pueris fiat , quid agendum . 100
- Splenis* dolor quare gravis observatur . 70. indispositiones frigida senes ad mortem comitantur . 29
- Spirationis* facilitas in morbis acutis quid apud Galenum denotat . 7. 8
- Spiritus* difficilis , frigidus , sublimis , brevis cum Aphonia perniciosus in febribus , & quare . 117. difficultas signum in deliriis summe exitiosum . 53. flatulentus producit dolorem tensivum . 70. vitalis est primum instrumentum actionis vitalis . 120. quare sæpius ventilandus & quomodo . *ibid.*
- Sputatio* delirium sæpe innotescere facit . 42
- Sputum* concretum quale esse debet . 172. in suppuratis quodnam optimum . 277. impenso foetidum in pleuriticis & peripneumonicis maxime malum . 272. nullum in pleuriticis & pulmonis , summe est periculofum . 270. quid proprie dicitur . 266
- Sputa* albicantia . 275. in quibus morbis utilia , in quibus vero inutilia . 270. admodum tenuia & crassa quid præstant . 273. 275. bona , salutem prædicentia . 264. colore varia quare mala . 276. foetida quare in acutis morbis perpetuo damnantur . 277. flava , sincera , mala , omnium vero pessima nigra . 271. in morbis quando bona , & quid denotant . 8. in tabidis & suppuratis quænam pessima . 26. naturæ solita servandæ sanitati utilia . 28. pauca quid notant . 270. purulenta a sanguinis sputo Phthisin indicant . *ibid.* quæ dolorem levant , optima . 271. quæ tussim sedant , optima & contra .



T

tra. *ibid.* 272. quænam mortem, quænam suppurationem præmonstrant. 271. quomodo differunt inter se. 269. sincera quare perpetuo mala. 276.

*Status* futuri seu vigoris morbi cognitio summe necessaria ad præfagiendum. 31. naturæ si conjungatur celeritati ac tarditati morborum, iudicium magis certum habebitur. 36. quomodo distinguitur. 200.

*Stertor* letalis quomodo distinguitur a non letali. 137. quando est unum ex letalibus signis. *ibid.* qui a principio morbi in dies augetur, quare perniciosus. *ibid.* quid, & quid notat in pectoris morbis laborantibus. 136. & unde. 281.

*Stomachus* instrumentorum naturali potentia servientium præcipuus. 15.

*Stomachum* consistentes morbi gravissimi sunt atque difficillimi. 32.

*Styphositas* cum delirio crisin aliquando portendit. 47. 48.

*Strepitus* quid. 59.

*Stupor* quid in morbis notat. 61. quomodo cognoscitur a cerebro læso. *ibid.*

*Succus* venæcus quomodo calorem nativum resolvit. 66.

*Sudor* circa frontem & cervicem letalis in acutis morbis. 137. criticus quinam dicitur. 237. exiguus cum extremis refrigeratis malignum atque pravum est. 18. in quibusdam febribus proprium est symptoma. 234. periodicus quinam dicitur. 237. qualis Phrenitidem solvit. 48.

*Sudores* ab omni evacuatione immoderata, mali. 242. boni & salutes quinam. 235. boni quando sunt in morbis. 188. 235. capitis frigidi in delirio pessimi. 49. frigidi cum acuta febre mortem, cum mitiori longitudinem morbi significant. 29. cum singultu, pessimi. 101. in febribus cum aphonja perniciosi. 117. in morborum principio apparentes quare mali. 237. multi non juvantes, mali sunt. 18. optimi critici quinam. 235. 236. sæpe quarta die apparent. 236. pauci non minus quam multi malum prænuntiant. 238. quid præfagiunt in morbis. 215. quinam pessimi. 239. syncopen inferentes quando in moribundis apparent. 136. unde sunt. 234.

*Supercillium* si pervertatur in febre non intermittente, debili jam existente corpore, mors proxima est. 103.

*Suppuratio* quomodo ex dolore circa thoracem & pulmones prævidetur. 75. unde. 276.

*Suppurationes* luctuosæ qualem respirationem producant. 133. sequuntur capitis dolores. 75.

*Suppurati* moriuntur a respiratione intercepta. 13.

*Suppuratorum* bona signa. 166.

*Surditas* aliquando crisis indicium. 57. apparens cum urinis suspensionem habentibus elatam ac sublimem delirium præfagit. 44. critica quomodo a symptomatica distinguitur. 58. cum extremorum refrigeratione in acutis morbis signum maxime perniciosum. 68. delirii prænuntia quomodo iudicatur. 59. in acuta febre post evacuationem apparens plerumque est letalis. 58. in acutis & turbulentis, malum. 9. letalis est, quæ fit extincta facultate &c. 58. omnium maxime exitialis est, quæ fit cum prælanguidis viribus. *ibid.* quid denotat. 57.

*Surditatis* quædam delirii seu phrenitica signa existunt. 58.

*Surrescit* cum delirio quando crisin portendit. 48.

*Symptomata* ad quæ attendi oportet in morbis. 110. critica, bona quænam indicant. 160. gravia crisin prænuntiantia. 34. plurima stabilia non sunt, neque multum durare, & permanere consueverunt. 22. quænam pessima in singultu. 107. quænam morbos debiles præmonstrant. 21.

*Syncope* tensio quid & unde. 207.

*Syncope* oborta ex venenoso humore statim moriuntur. 32. vitalis facultatis debilis symptoma. 13.

*Synochi* quando sæpe quarto vel quinto die iudicantur. 223.

*Systole* quid ejusque usus. 121.

**T** *Abes* a pure, ejusque indicia. 114. ab anno decimo octavo usque ad trigésimum quintum solent concitari. 29. unde. 273. 274. 277.

*Tabes* qui laborant, si capilli iis a capite desuunt, & alvi profluvium superveniat, moriuntur. 16.

*Tabidi* extenuati tamdiu vivunt, quamdiu per tussim pulmonem expurgare possunt. 267. seu Phthisici moriuntur, qui a sanguinis sputo per tussim purulenta reddunt. 30.

*Tactus* sensus deperditus quid in morbis notat. 61.

*Tædium* desipientia unde. 47. & quid. 54.

*Temperamentum* calidum aptissimum est ad crises. 199.

*Tempora* diversa in ægrotis eodem tempore observantur. 34.

*Temporum* gravitas sanguinis e. naribus erupturi signum in febribus. 70.

*Tenesmi* producuntur constitutione anni borealis. 31.

*Tensio* quid notat. 216.

*Tertianæ* salutes æstate maxima ex parte vagantur. 21.

*Testes* & pudenda si revelluntur, dolor vehemens vel mors. 102.

*Tetanus* affectus acutissimus, sæpiusque cito interficiens. 99. si in dies protrahitur, de salute sperandum est. 100.

*Tinnitus* aurium in acutis febribus delirii indicium. 43. 44. 166. 167.

*Tonsillarum* inflammationi Angina succedens, malum. 31.

*Torpor* cum surditate, in qua stillæ sanguinis e. naribus, exitiosus. 114. ex angina citra iudicium quid. *ibid.* ex inflammatione interna quando perniciosus. *ibid.* in febribus continuis perpetuo malus. 115. qualis affectus & quoduplex & unde. 61.

*Torporos* & perfusiones apoplecticis pravum indicant. 114.

*Tremor* a vermibus. 92. cum delirio crisin aliquando portendit. 48. ex virium infirmitate. 92. in deliriis signum summe exitiosum. 53. in febribus sæpe ab exusta bile. 47. in phrenitide pessimum symptoma. 26. pro rigore ab Hippocrate non acceptus fuit. 91. qualis affectus. *ibid.* unde producitur. 92.

*Tremoris* letalis exemplum. 93.

*Tremores* a siccatis nervis in phreniticis mortales. 94. cum aphonja perniciosi in febribus. 117. exitiales a vigiliis assiduis. 38. in acutis morbis quid significant. 9. 11. in convulsiones desinentes letalissimi. 102. in phrenitide, quinam in primis letales. 94. non uti convulsiones Phreniticorum proprii, & quibusdam tantum superveniunt. 51. nulli, exceptis decretoriis, boni existunt. 52. quando apoplexiæ signum esse solent. 93. quando in acutis morbis pessimi. 25. quid ad præfagium. 92. quinam letales. 95.

*Tremorum* prognosis. 92.

*Trementes* & comatosi quinam pereunt. 118.

*Trisimi* quid. 59.

*Tubercula* si fiant in longis febribus bona. 73.

*Tumor* durus ac dolens in utroque Hypochondrio aut in dextro est pessimus. 266. faciei in acutis morbis ortus quomodo sæpe discutitur. 150. partium neque in acutis, neque multo minus in diuturnis morbis, perpetuo malus. 149.

*Tumores* diu persistentes critici, in partibus ignobilibus oborti salutem aliquando demonstrant. 177. glandularum quinam boni & mali in acutis morbis, juxta aures in morbis longis, pravi. *ibid.* 178. quinam mali. 161. 284.

*Turbationes* vehementes & agitationes crisin sæpe prænuntiant. 34.

*Tussis* in morbis pectoris & pulmonum sputi futuri signum. 221. magna, sicca, sine sputis morbum crudissimum significat. 19.

*Tusses* quando sunt. 188.

*Tussitus* in primis obnoxii senes. 29.

*Tussendi* cupiditas in tabe. 113.

*Typhodes* Græcis quænam febres dictæ. 25.

Typha-



*Typhomania* fit in principio morbi & perseverat diu.  
46. quid. *ibid.* 82. & unde. *ibid.*

## V

**V**acuationes bonæ vel malæ unde dignoscuntur. 49.  
in febribus tertianis, quænam criticæ. 128. im-  
modicæ quomodo convulsiones & singultum producant.  
98. 105. quæ juvare deberent, & non juvant, sed læ-  
dunt, letales existunt. 58. 59  
*Vacuationum* naturalium & consuetarum interceptarum  
pravi effectus. 28  
*Varices* supervenientes quibus utiles. 229  
*Varicella* in peste erumpentes ante coctionem magis utiles  
quam inutiles. 184. harum prognosis unde petenda. 268  
*Venarum* agitatio in somnis superveniens rigoribus ma-  
la. 111. micatio pulsus, signum futuræ hæmorrhagiæ.  
213. 214  
*Venus* immoderata tremoris causa. 28. 93. 93  
*Vex* morbos saluberrimos, minime exitiosos parit. 20.  
27  
*Vesica* graviter læsa homines continuo pereunt. 36. quan-  
do inflationis sensum habet, quid significat. 218  
*Vesica* ulceratio quomodo ex urinis noscitur. 256  
*Veternum* a Phrenitide est morbus exitiosissimus. 84.  
quid. 82. si Phreniticis succedat, malum. 30  
*Vittus* ratio quid ad morbos vel sanitatem. 23  
*Vigiles* si evadant ægri ab evacuationibus, letaliter se  
habent. 58  
*Vigilia* cum extremorum refrigeratione maxime perni-  
ciosum signum. 68. in acutis morbis cum convulsione  
pessima. 63. in morbis acutis cum signis coctionis cri-  
sin significat. 79. inculcata esse non potest in morbo  
letali. 78. quænam bona judicanda. 77. quid in mor-  
bis præfagit. 79  
*Vigilia* assidue in febribus ardentibus quare convulsiones  
letales accersunt. 79. quomodo convulsiones produ-  
cant. 97. 102. crisin sæpe prænuntiant. 31. cum de-  
lirio apparentes aliquando futurum judicium prædicant.  
48. in febribus ardentibus unde. 79. in rigoribus ma-  
la. 111. perpetuæ in phrenitide pessimæ. 26. quæ sa-  
lutem præfagiunt. 79. quænam certum exitium deno-  
tant. 79. 80  
*Vigor* seu status in morituris quænam. 34  
*Vini* immoderatus potus summe perniciosos morbos pro-  
ducere potest. 28. potio qualem appetentiam solvit. 140  
*Vires* naturæ Medici quid appellant. 6. robustæ & vali-  
dæ in pernicioso morbo imperfectas multas, & perni-  
ciosas crises futuras indicant. 206  
*Virium* imbecillitas, primum & maximum in morbis  
mortalibus signum; quod mors sine crisi sit subsequen-  
da. 195. infirmitas coma producit & quomodo no-  
scitur. 82  
*Visceris* alicujus interni magna phlegmone producitur an-  
xietas. 89  
*Viscera* natura primum curat, & maxime cor. 4. quo-  
modo afficiuntur ab usu aquarum corruptarum. 28  
*Viscerum* inflammatio unde noscitur. 174. phlegmonum  
suppuratorum rari sunt, qui sanantur. 64  
*Viso* impedita in deliriis summe perniciosum. 53. in a-  
cutis morbis læsa quid. 14. tenebrosa quid in morbis  
notat. 56. 57  
*Visus* hebes hæmorrhagiam prænuntiat. 214  
*Vita* quid est. 86. 120  
*Vitalis* status, qualis sit futurus, unde intelligitur. 120  
*Vitalis* actionis instrumenta, quænam. 120. facultas un-  
de infirma redditur. *ibid.* facultatis actiones debiles  
quomodo cognoscuntur. 13. facultatis cognitio quan-  
tum ad prognosticum in morbis necessaria. 120  
*Vomica* eruptionis symptomaticæ & criticæ signa. 279.  
ruptio intra quodnam temporis intervallum fit. *ibid.*  
*Vomitio* livida, si graveoleat, ocyssimam mortem indi-  
cat. 246. pituitæ & æruginosi humoris in renum do-  
loribus bona. 243  
*Vomitio* foetida malæ & graveolentes pessimæ. 246.

omnes bonæ, si per has humores morborum causa pro-  
be expurgentur. 244. quænam exitiales in morbis acu-  
tis. 246. 247. sinceræ atque implacidæ, malæ. 91. vi-  
rulentæ in vehementibus desipientiis letales. 51  
*Vomitum* æruginosi a malis & exitialibus signis letales.  
245. seu virulenti soli vel cum aliis signis conspecti in  
febre acuta, delirii sunt indicia. 45. aliquando apho-  
niam tollit. 117. biliosus in muliere biliosa, cui men-  
ses imminuti, bonus. 244. boni & mali quid præsa-  
giunt. 243. exitiosi, mortem præmonstrantes. 245. fu-  
turi quomodo prævidentur. 56. 93. humorum omnium  
colorum, exitiale admodum est. 24. in principio acu-  
torum morborum copiosi, symptomaticique vocati,  
mali sunt. 18. in illo perniciosissimi. 246. in morbis  
quando boni, & quid denotant. 7. omnes mor-  
bum allevantes in morbis acutis boni. 245. pauci ma-  
li & quando letales. *ibid.* quales convulsiones tollit.  
102. qui absque perfectæ coctionis signis fiunt, multas  
recidivas prædicant. 244. quid in morbis præfagiunt.  
243. 246. symptomaticus & criticus quænam. *ibid.* vi-  
rulentæ biliosi quid in morbis acutis sæpe indicant. 68.  
*Vomitum* exitialium natura unde innoscitur. 245  
*Vox* acuta, clangosa, mala est. 115. 116. cum hypo-  
chondriis introtractis perniciosum. 116. & lugubris,  
& oculorum obscuratio, convulsiones accersunt. *ibid.*  
clangosa & plorabunda quando pessima. 115. 116. vel  
obtemiscens in acutis morbis delirii indicium. 43. ef-  
fracta quænam dicitur. 116. quibus in febre interce-  
pta sine judicatione, cum tremore moriuntur. 117. vi-  
tiata quænam dicitur. 115  
*Vocis* defectio cum horrore mala. 113. imminuta sym-  
ptomata. 115. interceptio a cerebro vulnerato. 119.  
quid præfagit in morbis. 115  
*Vultus* pallidus quando exitialis. 152  
*Urina* aquosa, alba, & lucida in phreniticis, mala.  
52. aquosa in pueris deterrima. 263. multam subsiden-  
tiam habens, solvit deliria. 48. multum vitrea, &  
genituræ similis convulsiones juvat. 102. nigra quan-  
do periculosa. 265. nigra, rufa tenui exitiosior. *ibid.*  
optima quænam. 180. 260. quantum facit ad prædi-  
cendi methodum. 49. 50. quid sit & quomodo fiat.  
254. rufa & biliosa quid notat. 260. suppressa brevi  
homines perdit. 29  
*Urina* alba crassa quid notat. 50. 51. albæ, lucidæ  
delirium significant. 45. æquales & inæquales quænam  
dicuntur, & quid notant. 259. aquosæ, albæ, lucidæ,  
in deliriis signum summe exitiosum. 51. 256. salutem  
vel mortem prænuntiantes. 260. 262. color seu ardor,  
aut pruritus quando percipitur. 219. claræ, quæ pro-  
tinus turbantur, utiles existunt. 262. coctæ perpetuo  
bonæ in febribus. 182. copiosæ in Aphonia. 116. cras-  
sæ in morbi principio apparentes quid notant. 256.  
262. duobus modis salutem & mortem in egrotis solent  
indicare. 260. excretio in non admonitis, pernicio-  
sa. 52. 268. hypostasis quid notat. 259. & quænam.  
254. 255. materia triplex. 254. nigra cum larga, aut  
narium sanguinis eruptione mensium copia, non sunt  
timendæ. 262. cum nigro sedimento in febribus arden-  
tibus pessimæ. 21. crassæ non residentes ceteris exitia-  
liores. 264. nigra in aquosas versæ letales sunt. 265.  
nigra maleolentes exitiales sunt. *ibid.* nigra unde.  
257. nubes, vel nubeculæ quænam vocantur. 255. o-  
leosæ post nigras sunt pessimæ. 256. 257. 265. pingues  
quænam. 256. 257. prævulsæ cum sublimi delirium te-  
stantur. 47. purulentæ quales. 205. quæ non resident,  
si vires adfuerint, longum fore morbum ostendunt. 17.  
quæ multum contentum habent, quando malæ exi-  
sunt. 266. quænam coctionis signa præ se ferunt. 190.  
quænam delirium indicant. 44. quænam ex coloribus  
judicantur bonæ. 254. quænam ex coloribus judican-  
tur pessimæ. 264. 265. quænam in die decretorio ap-  
parentes, crisin salutarem indicant. 262. quænam op-  
timæ in temperatis corporibus. 261. quales apparent  
in febribus putridis. 129. quales & quando perniciosæ  
in acutis morbis. 26. quales in Istericia critica. 153.  
quales in mulieribus. 261. quales in Phreniticis pessi-  
mæ. 26. quid in morbis præfagiunt. 254. rubræ &  
subru-



subrubra unde fiunt & quid indicant . 256. salutare unde aliquando apparent in moribundis . 182. si mingantur in non recordantibus delirium indicant . 43. subjungales quanam & unde . 258. suppressio cum delirio quando crisin portendit . 48. tenues cum bono colore bonæ existunt , & quid indicant . 262. tenues in febris quid notent . 254. 255. turbida quales . 255. 258. virides unde . 255. unde non raro in febribus evidenti-  
*bus* prorsus retinentur . *ibid.*  
*Urinarum* colorum causæ quanam . 255. concoctio in febribus acutis erit attendenda . 182. differentiæ unde

habentur . 25. *variorum* contentorum causæ . 259  
*Urinis* quanam morbi judicantur . 200. 213. 218. 253  
*Uterus* a menstribus suppressis vel nimis fluentibus quanam mala pati potest . 28. læsus quomodo convulsionem concitat . 98  
*Uteri* inflammatione laborantes , mente constare optimum . 42. morbi a menstribus suppressis . 28. tumor durus ex suppressis vel nimis fluentibus menstribus . *ibid.*  
*Utero* affecto si sanguis e naribus effluat , & non ex utero , malum . 204

## F I N I S.





1. The first part of the document is a letter from the President of the United States to the Congress, dated January 1, 1861. It is a very important document, as it is the first official communication of the new President to the new Congress. The letter is written in a very formal and dignified style, and it contains many important points. The President begins by expressing his pleasure in being elected to the office, and then he goes on to discuss the state of the Union. He mentions the recent election of Abraham Lincoln, and he expresses his confidence in the new President. He also discusses the issue of slavery, and he expresses his belief that the Union should remain united. The letter ends with a statement of the President's hopes for the future of the country.

2. The second part of the document is a letter from the President of the United States to the Congress, dated January 1, 1861. It is a very important document, as it is the first official communication of the new President to the new Congress. The letter is written in a very formal and dignified style, and it contains many important points. The President begins by expressing his pleasure in being elected to the office, and then he goes on to discuss the state of the Union. He mentions the recent election of Abraham Lincoln, and he expresses his confidence in the new President. He also discusses the issue of slavery, and he expresses his belief that the Union should remain united. The letter ends with a statement of the President's hopes for the future of the country.

3. The third part of the document is a letter from the President of the United States to the Congress, dated January 1, 1861. It is a very important document, as it is the first official communication of the new President to the new Congress. The letter is written in a very formal and dignified style, and it contains many important points. The President begins by expressing his pleasure in being elected to the office, and then he goes on to discuss the state of the Union. He mentions the recent election of Abraham Lincoln, and he expresses his confidence in the new President. He also discusses the issue of slavery, and he expresses his belief that the Union should remain united. The letter ends with a statement of the President's hopes for the future of the country.





